De Roma triumphante libri decem diligentissime castigati / [Biondo Flavio].

Contributors

Biondo Flavio, 1392-1463.

Publication/Creation

Brescia : A. Britannicus, 1503.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/ay7xqwk8

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

Geo. Vernon

891
3362

A. xxxix. Hum

1/ BLONDUS Flavius. de Roma triumphante libri decem
Brescia. 1503.

2/ HUMBERTUS de Romanis ... sermones ad diversos status.
Hagenau. 1508.

1) Proctōr-Isaac 13859
2) Proctōr 11637

74891/1-2

Blondi Flauij Forliuiensis de Roma triūphante libri decē diligentissime castigati: & ita suo nitori restituti: ut in iis plus q̄ duo mille errores corrigantur: Habes etiam totius operis tabulas: in quibus omnia cognitu necessaria miro ordine collecta comprehenduntur.

Abachus clii.
Abside clvii
Abolla clxi.
Acanū xi.
Acena xii.
Accipenser cxlii.
Acies q̄liter ſtruēdæ. cxxix.
A cōſulibus ad.x. uiros regimē urbis delatū. lxxi
Accenſi lxxi. cviii.
Actiones lxxv.
Acceptilatio lxxiii.
Acculationum duo genera .lxxxiiii
Accuſator duas horas ad dicendum: Reus tres habebat lxxxv.
A lxxxvii
A cēturiis ceteros ordines natos. cvi.
Acus cx.
Adoratōis & imolationis, origo cxi.
Ador xi.
Adorare xi.
Aedeſ Vulcāi extra urbē. xv
Aedes Orꝛ ſp apta ē. xv.
Aerarū in æde ſaturni. xci.
Aedes Monetæ xvi.
Aedes ſalutis xvi.
Aedes fortis fortunæ. xvi.
Aedes cliii.
Aediles xlviii,
Aediles eā i oppidis, xlix.
Aegyptii primū ſolē & luna deos hūerunt iii.
Aegyptii interitu aſalium afficiuntur iiii.
Aemilius Macellus miſſus contra gallos cxii.
Aeſculapii ortus v.
Aeſculanus x.
Aduerſus arteſimagica ſ. xxii
Ad Comitialē morbū ſanguis gladiatorū ceſorū bibebatur. xxiii.
Adminiſtratio xliii.
Aediles xlviii.
Aediles ēt i oppidis. xlix.
Aerarius lii.
Aemulatio cxxxii.
Aenum xv.
Aduocatus fiſci lxii.
Adoleſcētes q̄ militiæ ſe nō obtuliſſent damnatos fuiſſe cv.
Aduocati lxxvii.
Admonitiones cxiii.
Adrianus xciii.
Adrianus impator vii.
Adrianus ipator religioni xp̄ianæ pcliuus vii.
Africanus poſterior xcvi.
Agonalia xlviii.
Agnan cxxxiiii.
Agnomen cxxxv.
Agripe cxxxv.
Ageroma x. xviii.
Agri dati militibus cxvi.
Agripinæ libido cliii.
Ager cliiii. cxix.
Agriculturæ dignitaſ. cxxxix
Albogalerus xii.
Aliæ obſeruationes xxiii.
Aleme xv.
Alucaria cxli.
Alexander ſeuerus. lix. lxxxii xciiii.
Alexander mamea iſtituit ut ſenatores niſi a ſūmatibus creārētur clxxiii
Alexander cxxiiii
Album lxxxiiiii
Albinus cxxiiii.
Alabaſtrus clv.
Allecti xlv.
Amita cxxxvi.
Amita magna cxxxvi.
Amphitrite x.
amburbialia xxii.
Anelabris menſa xii.
Andabria xii.
Ancille xvi.
Ancillæ æde matutæ non ingredebantur xvii.
Antoninus pius. xlii. lv. lvi. cxiii. xciiii.
antiſapæ clxi
antracenus clxii.
anulus ſpōſæ fereus & ſine gemma clxiiii.
anienſis xlix.
an uxor ducenda cxxxii.
animaduertendū in ſeruos proceruos lxxviii
annuales maximi lxxxi.
antōinuſ philoſophuſ. cxxiii
antonius caracalla. iiii.
anubis iiii.
antōinus uerus clvi.
antæ colūnæ clv.
anticha poſtica xx.
appolōius thianeus. xxii.
apollo eburneus xxix.
apollinares xxxix
aphri. cxxxvii.
apparitor lxxiii
appellandi uſus lxxvii
apollo Admeti regis armēta pauit. v.
apollo iiii.
aqua mercurii xxix.
aquæ aſperſio xxix.
aquarū uectigal xc.
aquila iiii.
aquiminaria clii
arcanū ſacrificium xi.
ara maxima xviii.
ardeolæ xxi.
arſincum. clxii
arcera clxv.
arcerina clxv.
ars babylonica clxxvi.
armenſis xlix.
archias poeta lix.
argentinus x.
argētū ex publico p̄ficiſcētiſ in prouinciam. lxxii.
arma unde cx.
armillæ cxvi.
archelaus cxxi.
armenia cxxi.
argumētarii lxxxv.
arma romanos priuatim ñ tenuiſſe cxi.
ariſtomenes vii.
aries cix
argei viii.
area cliiii.
archadius cxxvi.
aſſinius pollio primus bibliotheca dedicauit. lxxxi.
as xcii.
aſſipodium xciii.
attaiſcæ ueſtes. clxiii.
attilius regulus. xcvi.
athlas v.
athlanti populi v.
athletas non poſſe diu uiuere. clvii.
athlantes vi.
athenienſes ſeptē mares toti dēq̄ fœminas i cretā ſacrificados miſerūt viii.
atrium clv.
augurandi mos xx.
auſpitium. xx. xxi.
augurium xx.
augurādi poteſtas xx.
aues funebres xxi.
auis ſuperuacanea xxi
augur nūq̄ ſacerdotio mutatur. xxi.
auruſpices ex hetruria. xxi.
autiariorū repertor. M. lelius ſtrabo cxli.
autaria alexādri ſeueri. cxli.
aulea clxi.
aureliani currus. ceruis uectus. clxix.
aurea Catonis ſeniotis ſententia. cxxxvii.
aurei l.
autaria cxl.
auguſtus lxxxi.
aurelius auguſtinus. lvi.
aurelianus impator. lvii.
auunculus cxxxvi
auunculuſ magnus. cxxxvi.
auguſti ſtatuti ne pluſq̄ biſ imēſe ſcatus cogeret: cixvii
auxilium cviii.
auſpitiuꝫ ſiniſtrū. cx.
aurelianus cxxiii. xciii
auguſti muncra xciii.
auellana quæ & corilus dicitur cxliii.
Bacchi Cognomina x.
Bacchanalia xxx.
Balteus cerea cxi.
Baliſta cix.
Baſſianus cxxiii.
Baſilea vi.
Baſilia deificata vi.
Barnacide clxi.
Bellona x.
Beſſis xciii.
Bellū romanum cum tarētinis cxx.
Beſſi ſubacti a luculo. cxxii.
Bellum ſeruile cxxii
Bellū creticum cxxii.
Bella quiq̄ ciuilia p̄ auguſtum geſta cxxiii.
Bellaria cxlv.
Bellū quodcūq̄ iuſtū deos habet fautores cxxvii.
Beta dicabaſ apollini delphico cxliii.
Benna clxv.
Birotis clxxviii.
Bos furuus xiiii.
Bona matres non filiis ſed nepotibus apud matutā optant xvii.
Bos ænea xviii.
Bonoſus lvi.
Bona cōdemnati in manuſ ſectorum lxxxvii.
Bombarda cix.
Boni dii ix.
Bonoſus impator bibaciſſimus cxlvii.
Brutus primuſ editor gladiatorum. xxxiii.
Brutiani xxi.
Bubo lxxviii.
Buſtum xxxv.
Bucellatum cxv.
Bullæ cxxxvi.
Bambo mulier vii.
Buris clxii.
Bucinæ ſonitu feræ ad pabulū cōueniunt cxli.
Burdones clxv.
Caduca auſpicia xxi.
Cadmus ex phœnitia profectus v.
Calphurnius piſō xcvi.
Cacabus clii.
Calantica clxi.
Calpar cxliii.
Calceus clxi.
Calce i mullei clxv.
Caligula & uitellius guloſi cxlvi.
Caligula xciii.
Caltula clxii.
Caluiari lxxvii.
Cāpus ſtellatus diuiſus mi

litibus a cæsare. clix..
Campani superbi cxxxvii
Campus martius xix
Campi elysii xxvii
Campus floræ xxx
Cápus martius ad tyronũ exercitationem cvi
Cantharus cli
Cancellum xlii cli
Canium cxliii
Candidati lxii
Canterium clxv.
Caneria x
Candelabrum xv
C.Furius cresinus cxl.
C.mancinus xiii
C.mãlius primus e plæbe dictator xlvi
C.cæsar lxxxi.
C.cosconius lxxxiii
C.fabricius xcvi
C.aelius xcvi
C.Iulius cæsar cxxiii
Caius cxxxiii
Caia cxxxiii
Caput equi panibus redimi solitum xiiii
Captæ mineruæ nõ imolãtur x iii
Caprotinæ xxix
Capital lxxv
Capitis piculũ lxxv
Cardo x
Carus cxxiiii
Carinus cxxiiii
Carbasus clxi
Carmenti ædes a matrõis erecta clxiiii
Carmina unde clxiiii
Carna xiiii
Carmentis xvii
Carrutius xviii
Carmelus xxii
Carisiia xxix
Carus imperator lvii
Carra lviii
Carus imperator fulmine interfectus lix
Carilaus vi
Cardinales romani clxix
Casmius stola lxxxvi
Castrorum forma & dispositio apud ro. cix
Castigatio militum cxiii
Castrensis cxvi
Casteria cxix
Catonis dictũ cxlvii
Cato uticensis lxxxi
Catulus cxxi
Cauteria cl
Cã romæ condendæ.xiiii
Cautum ne abiciili iuris petendi prætextu tribuna lia ascẽderẽt lxxix
Cautum ne quis corõa cõ cessa indigne abuteret. cxvi
Cautiões qbus paupes ab uluris tutabantur xcv
Cella cxlix
Cecilius Metellus &.L. cõsules cõtra sertoriũ. cxxi
Cellarius cxlix cl
Cæli lxxxiii
Celeres cviii ciii
Cælus v
Celebratões dionysii. iiii
Celebratio cereris & pscrpinæ xix
Census l
Censura maxime ptãtis. l.
Cẽsores puniebantur. lii
Census senatorum paugustum ampliatus lxvii
Centussis xcii
Centuriatores lxiiii
Centuriones cviii
Centuriata comitia lx
Centuriæ lii
Centumuiralia lxxv
Cœnotaphium xxxv.
Cœna cxlviii
Cepio cxxi
Cetra cxi
Ceruisia cxliii
Cerinus clxii
Cærimoniæ xi
Cereris sacra xix
Ceres xix.
Ceres romæ culta vii
Ceraſa cxliii
Cesitium clxi
Cæsaris muncra ad populum xciii
cæsar augustus cxviii
cæsares cxxxv
chirographa lxxiiii
citron potionis genus. vii
cinctus clxi
cingulum clxi
cisium clxv
cisiarius clxv
cymatilis clxi
cybele xvii
cicero dos suos dãnat. xix.
cicero auguria deridet. xx.
ciceria xlii
circenses xl
cicero lxxxi
cista tabellis plena a uiato re circũferebatur lxxxvii
ciuica cxvi
ciuilis cxvi
cinna cxx
cineas cxix
cinxia cxxxiii
cicero in cibo & potu temperatissimus. cxlv.
clepsydra clí.
clauata clxii
cliuus capitolinus clxvii
cliuia auspicia xxi
clypeus cxi
claudii spectacula xli
cluere xxviii
classes quinq; l
clodius albinus lvi
claudius cxxiiii xciii
classis procincta cx
claudius ptor cxxi
claudius imperator humanus in seruos lxxix
clodii æsopi histrionis cœna cxlvii
cõuiuia heliogabali. cxvii
commodus cliiii
constantius lv lvii cxxv
constantinus lvii cxxv
constans cxxv
colũbaq; duo genera. cxl
colũbæ unde cxl
codiceria cxii
conbennones clxv
collatia x
consecrare xi.
color albus dcorus deo. xii
cõsules sunõi sacrificabãt.xix
cornicines xxi
corui xxi
cornua ceruorum xxiii
comitia pontificũ xxv
collegium quid xxv
conceptiuæ xxxi
cõtra ualeriũ maximũ.xxxii
columna xxxv
consualia xxxvii
conuiuia cxlv
commodus antõinus. xlii. xciiii. cxxiii
conscripti xlv.
consules dictatori xlvi
consules xlvi.
colũna antoniana xxix
conclamare xxxii.
cõsules potuisse a trib.pl.i carcerẽ duci xlviii
cõsuli nõ licuisse de capite ro.ciuis ius dicere xlviii
colonie & eaq; prmia.liii.liii
coloni romanorum liiii
cornelius balbus lvi
coloniæ ro.i africa lvi
coloniæ ro.in asia lvii
corbulo lviii
comitium lx
comitiorũ tempus lx
comitia curiata lx
consules sine comitiis qnq; factos ab iterrege. lxi
cõsulatũ petẽtium consuetudo lxiii
comitiorũ ordo lxv
corruptelæ in magistratu um petitionibus lxvi
contra gellium lxviii
corruptelæ i iudiciis lxxvii
cognitor lxxvii
comœdia lxxx
cothurni lxxxi
comperendinatio lxxxiii
confessus iudicum lxxxvi
consulte magis pugnandũ q audacter cxxx.
congiarium xciii
cornelius scipio xcvi
continentia romanorũ priscorum xcvi
cohors cviii
conus cxi
cornua cxi
coria & sacci iter uestes mutare cxii
cõsuetudines nuptiũ.cxxxiii
corolla cxxxiii
cõtentæ uno matrimonio corõatæ eflerebãt. cxxxiiii
cognomen cxxxv
cognomina a pecore & ab arboribus cxxxv
cognomina bacchi v
comprecatio ix
crassus pmus hũit colũnas marmoreas i domo. clv.
cristallus clv
croceatus clxii
crotaria clxii
creppi xviii
crustumia tribus xlix
cretenses cx
crassus templum apollini erexit v
crocodilus iiii
cur saturno aperto capite imolarent. clxiii
cunina x
curionia sacra xi
cupressus in mortuorũ foribus xxxii
curiæ triginta xlix.
curis cxxxiii
cumera cxxxiii
cur uirgines diebus festis non locarẽtur cũ ecõtrario uiduæ cxxxiii.
curetes vi
Dalmatum lvii.
Damnatorum bona ad sacerdotes pueniebãt.xxvii.
Dagon v.
Dardanium clxii.
Detestatio ludoq; xliii
Dedicatio xiii
Deuerrinus ix.
De igni uestæ xv
Delubra xv.
Delubrum xv.
De sepulcris xxxv.
De ludis xxxvii.
Deificatio ipatoq; xxxvi
De spectaculis ab augusto editis xli.

De ſpectaculis a cæſare dictatore editis xl.
De calligulæ ſpectaculis xli
De ſupplicationibus xlii.
Decuriæ decem xlv
De difficultatibus petẽtiũ dignitates lxii.
De pæna tribus largitione corrumpentium lxvi.
De repulſis lxvi.
Decemuiri lxxi.
Decemuiri alii ad lites cognoſcendas lxxi.
De legibus lxxiiii.
De pænaꝝ uarietate lxxvi
De accuſationibus lxxvi
De accuſatoribus lxxvii.
De accuſatis lxxvii
De carcere lxxviii
De fide ſeruorum in dominos lxxviii.
De litteraꝝ ludibus lxxix
De brutiis lxxxi
De patronis in cauſa habendis lxxxiiii
De iudicibus lxxxv
Decuſſis xcii
Denus xciii.
Dextans xciii.
De continentia xcviii
De retinẽtia dignitatis romanorum xcix
De romanoꝝ cõcordia. c.
De benignitate c.
De modeſtia c
De liberalitate c
De gratitudine ci.
De officio regentis exercitum cvii
Decurriones cviii
De ornamẽtis militũ cxii
De legibus & diſciplia militum cxii
Deſertor cxii
Delictũ cõe militũ cxiii
De priuilegiis militaribus cxiiii
De donis & honoribus exhibitis militibus ob rem bene geſtam cxvi
De dotibus cxxiiii
De aliis moribus poſt nuptias cxxiiii
De repudiis cxxiiii
Deceptiones uatum vii
Deus iugatinus ix
Dea uirginenſis ix
Delubra religioſa iii
Demones iii
Defrutum cxliii
De muliebi ornatu clxii
Dextrocherium clxiiii
De uehiculoꝝ uſu clxv.
De ludis ſaltatoriis cxlvii
Demones maligni iii
Demones boni iii.
Decempeda cxliii
De medicinis externis.cliii
De edificiis cliii
De pauimentis clvi
De formicibus clvi
De uillis clviii
Demetrius Pompei libertus clix
Depudicitia clx
De punitione in mulieres uelanas habitu clx
De ueſtibus clx.
De pblica libertate romanorum cxxxvii
De quiete apud quam prestant ſtudia cxxxviii.
De apum paſſione cxli
Dionyſius v
Dionyſius ſiculus vii
Diuiſio totius opis viii.
Dii ex ſamotracia in phrigiã ex phrigia in Italiam delati viii
Dii ſelecti & plebei ix.
Dioclerianus cxxv
Diuitiæ ex agricultura iucundiſſimæ cxxxix
Diſciplina ruſtica xiiii
Domiducus ix
Domitius ix
Domus cliii
dolia cxli
dodrans xciii
domus unius cuiuſq; religioſa xv
domitianus xciiii.
donationes xxvi
duabꝫ tñ de cauſis ſenato res cogi opportuiſſe lx
duæ artes qbꝫ magni poſſumus reddi lxxxiii.
dragma xcii
de puerorũ indole cxxxvi.
de diligentia romanorum i erudiẽdis pueris cxxxvi
de comitiorum actu lx
de ſenatorũ officio lxviii.
detius cxxiii
dea puerſa & proſa ix
diana x
dii penates pellibus canis contecti xvi
dictator xlv
dictatores ad peſtem ſedãdam xlvi
dictator cauſa feriaꝝ xlvii
diuiſores lxiiii
diremptores lxiiii
dipploma lxxvi.
dies feſtus ſeruorũ lxxviii.
dictum plinii cõtra uoluptates illicitas lxxxii.
diuinatio lxxxiii
dixi lxxxvii
duxerunt lxxxvii
dipondius xcii
dimidia ſextula xciii
diuortium cxxxiiii.
diremptio cxxxiiii.
dioge.archelai filius cxxi
Ectoculum clxiii
Elemoſina xiii
Elephantes xl
Elephantini libri xci
Elephanti ad currus trium phantium clxix
Emanſor cxii
Encimibomata clxi.
Epulones iouis xv
Epulũ ad ſepulchrũ xxvii.
Epulum xxxiiii
Ephippium cxi
Ephaſultus exercitus cxi
Epiſtola hadriani vii.
Equoꝝ uſus clxiiii.
Equus de publico equiti cxv.
Equites uectigalia condu cebant lxxxix
Equuria uia xxix.
Ergaſtulum lxxviii
Erro cxii
Eſculanus x
Eſſedum clxv
Euerricator xxxii.
Euripi cl
Eugenius tyrannus cxxv
Exorcizo xiii.
Extipices xxii
Exodia xxxviii
Exilium triplex lxxvi.
Exilii genus lxxvi
Exiſtimatio lxxvi
Ex agricolis tirones eligendi cv
Exercitus unde cvii
Exqbus puẽtibus rei.p.ſti pẽdia darẽt militibꝫ cxv
Exercitus dionyſii v
Exercendi ſunt milites in caſtris cxxviii
Exomides clxiii.
Familiæ publicæ & p̃uatæ circa muros urbis diſpoſitæ lxx
Fatales libri xxi
Fauſtinianæ puellæ xxvi
Fabii maximi inſtitutũ lxi
Fabricius licinius xcvi
Falarica cix
Fannius x
Facturus ſacra p̃mo ſe reũ fatebatur xv
Fauete linguis oẽs xxiii.
Fauiſſæ xvi
Fabii tignanii clv
Far clix
Feſcenini ueriſus cxxxiii
Februa xxviii
Feriarum uarietas xxxi
Feriæ unde xxxi
Feriaꝝ q̃tuor genera xxxi
Feriæ familiaꝝ xxxi.
Eœminæ brutorum domũ obſederunt clxxiiii.
Fœcialus lxx.
Fœcialis lxx.
Fœdus lxxiiii
Fœnus xcv
Fœrentarii. cviii.
Febris x
Ferula v
Felles v
Ferrugo clxii.
Fiſcus xci.
Fidius deus ſabinoꝝ. xiii.
Filius Ciceronis
Finitores. cxliii.
Fimbria clxii:
Flamen uulcanalis xiiii.
Flamines a pontifice creabantur xxv.
Flamẽ pomonalis xxv.
Flamen dialis iurare non poterit xix
Flamẽ xxv. xii.
Flamines xxv
Flamini nõ licuiſſe uidere feriis opus fieri xxviii.
Flora. xxx. xxxi. x.
Floralia xxxi
Florũ honos & odoramenta in funeribꝫ xxxv.
Flexumines cviii.
Florianus. cxxviii.
Flamineũ cxxiij.
Flamina xii.
Flutæ cxii
Flameũ clxii.
Forum boariũ xviii.
Fortuna uirilis xxiiii.
Fortuna barbata x.
Ferculus x
Fornacula ſacra x.
Forum auguſti xxix.
Fortuna primogẽia & maſcula vi
Fortunæ paruæ tẽplũ. vi:
Fortuna alata. clxxix.
clxxviii
Fratres aruales xviii.
Fraus pro pena lxxvi
Frumtũ populo donatũ ab Annio mantio xciii.
Frumentum & ueſtes militibus cxv
Fratres fratribus: & amicoſ amicis iuxta eſſe locãdos quũ plũ cõſeritur cxxix
Fruneſtrata x
Frux cxliii:
Frãciſcus barbarus.cxviii
Frugalia xxxi.
fundarũ uis cxxix
fundus cliii.

funebria xxxi
fundamẽtũ rei militaris optimus princeps. cxxvi.
Gallinæ nigræ xxi.
Galli gallinacei xxi.
Gallina cũ lauri ramusculo i sinũ lunæ decidit. xxii
Galienus lviii. cxxiiii.
Gallumbri cvii.
Gallea cxi.
Gallus hostilianus cxxiiii.
Gallus poeta iiii
Galerius cxxv.
Genus sacrificii maximum xviii.
Gentilicia sacerdotia xxvi
Genera spectaculoꝝ ex cassiodoro sumpta xlii.
Genialis lectus cxxxiij
Genius cxxviii.
Gestationes clvii.
Gladiatorum munus i funeribus xxxiii.
Gladiatores spõtanei. xxxiij
Glaucus color clxii.
Glomerum clxij.
G. cosconius cxxi.
G. carbo occisus cxxi.
G. pompeius magnus de affrica triumphat cxxi.
G. scribonius cxxi.
G. seruilius isauricus. cxxi.
G. pompeius xcvi.
Gordianus. xlii. cxxiiii.
Gradus cognatõis. cxxxiiii.
Grecoꝝ theologia v.
Granarũ cxlix.
Hostia uehementius reuocata non sacrificabatur. xiiii
Hadrianus. xxviii. lvi. lxxxii cxxxiii.
Hastati. cviii.
Hasta cxi
Hara cxliii.
Harpagones cli.
Hami cl.
Hecatombe xv.
Hellius primax xciiii.
Helliogabalus. cxxiiii. cliiii
Herculis ortus v.
Herculis institutũ. viii.
Historiæ quoquo mõ scriptæ delectant. lxxx.
Histriones xxxix.
Hipoteca lxxxiii.
Hiperion vi
Hircus iiii.
Hipodromus clvii.
Hostiæ detestabiles xiiii.
Hostia xxviii.
Honos militum in spectaculis cxiiii.
Honorinus x.
Hostiaꝝ duo gña. cxiiii.
Hostiæ cxiiii.
Hostiæ maiores cornibus auratis nõ imolãtur. xiiii.
Horologium cli.
Honores mulieribus dutute cx.
Honores hiti scribꝫ. cxxxvii
Honorius cxxvi.
Humilitatem supplicandi in petitionibus magistratuũ profuisse lxii.
Hymeneus. cxxxii.
Iaculum cxi.
Ianua domus tribuni. xlvii
Ibis iiii
Iecur anseris cxlvii
Ieiunũ institutũ cereri. xiiii
Iocus cineæ cxliii.
Io. Hũad uayuoda. cxxiii
Iouianus cxxv.
Iosephus iudeus xxiii.
Ioánes caruaial xxxix.
Io. capistraneus xxxix.
Ius honorarium xlvii.
Iugerum lii.
Iugatinus x.
Ius lxxiii.
Ius publicum. lxxiii.
Ius primarium lxxiii.
Ius naturale lxxiii.
Ius gentium lxxiii.
Ius ciuile lxxiii.
Ius ꝓtorum lxxii.
Ius proprium lxxii.
Iudicia publica lxxv.
Iudicia capitalia lxxv.
Iudicia nõ capitalia. lxxv.
Iudicia communicata inter senatores equites & tribunos ærarios lxxxv.
Iudicum numerus uariatus lxxxvi
Iullius bassus lxxxiij.
Iullianus didius cxxiii.
Iuno cxxxiii.
Iudea in. xii. tetrarchias diuisa lix.
Iudei romanis exosi lix.
Iuno unde xix.
Iugerum cxliii.
Iuglans cxliii.
Iullianus cxxv lvii.
Imperatiuæ xxxi
Imperatores extremi romanorum lv.
Imperatorũ ordo post troianum cxxii.
Imperator cõmodus iiii.
Impluuiatus color clxii.
Impluuium clviii.
Imolare. xi.
Intercido ix.
Interregnũ xly.
Interdictio aq̃ & ignis. lxxv
Iuno xvii.
In illirico duodecim populos ius latii habuisse. lvii.
In potestate etiam tribunorũ plebis fuisse tps comitiorũ declarare lxi
In senatores raro animaduersum lxviii.
Institutum alexandri seueri. lxxii.
Inuidia cxxxii
Initiales xii.
Inarculum xii.
Initium adorandorũ animalium iiii.
Institutum ut ieiuni biberent. cxliii.
Instrumẽta fundi cxlix.
Instrumentum. cl.
Indusium clxi.
Illiricum lvi.
Isabellis ducissa xcvii.
K. xvii.
Kalen. martii uectigalia locari solita lxxxviii
Lararium xv.
Larentina nobilissima meretrix xviii.
Larentina meretrix ꝑ dea culta. xviii
Larentia xviii.
Latium lii.
Latumiæ lxxviii.
Laus militiæ cini
Lacedemoni cx.
Labarum cxi.
Latrinæ publicæ clvii.
Lacuna clxiii
Laurus triumphis dicata. clxix
Lepidus cxxi.
Leta. cxta sillæ castra ad urbem contra marium moueuti xxii
Lentulus Cornelius sutræ xxx.
Lemuschetum xxxiii.
Lessus xxxi
Lemures xxxvi
Lectisternium xxxviii.
Leonũ pugna xl
Lemonia xlix.
Leuana ix.
Lecturchus x.
Lex næ quiq̃ petẽdi causa album uestimentum induceret lxvii.
Leges tabellariæ lxv
Lex lxxiii.
Lex gnei domitii de sacerdotiis xxv.
Lex agraria lxxiii.
Lex curii lxxv
Lex licinii stolonis lxxv.
Legatio libera lxxvi.
Legatorũ externorum nomina a ꝑfectis ærarii notabantur. xci.
Lex ne senatores mercaturæ essent nimiũ itẽri. xcix.
Legio unde cvi.
Legionis numerus cvii.
Lex laurentum cxliii.
Lex pagana. cxliii.
Lex nũme cxliiii
Leges de conuiuiis cxlv
Leporaria cxl. cxli.
Lena clxi. clxii.
Lembus clxi.
Lecticæ forma clxv
Lex altera triumphantium clxviii
Liburnæ cxix.
Libia xiiii.
Lituus xx.
Litteræ aureliãi. Imperatoris xxii.
Lictores ꝓtoris xlvii.
Libri eleiantini. lxix. l
Liberalitas romanorum in subditos lviii.
liber paterũ ix.
libera dea ix.
limentinus x.
libraii lxvi
libertini electi in senatum per cõmodũ lxix.
libri rituales lxxx.
liberalia studia lxxxi.
libri lintei lxxxi.
licinius macer lxxxiii.
liuius salinator xc.
libra xcii.
libra italica xcii.
libertas faciendi testamẽta militibus. cxi.
litare cxi.
limina & ualuæ exeꝛe clv
lignum clv
ligures duri cxxxvii
liberalitas priuata ciuium romanorum cxxxviii
licinius murena cxlii
lidii clxxviii
locus augurandi in curia ueteri xix
locus i erario secretior. xci
lorica cxi
locus cirice cxliii
locupletes cxl
lora cxlii
lucius licinius & marchus aurelius consules contra mitridatem cxxi
lucius sergius cathelia. cxxi
lustria xxx cxxxv
ludi litterarum cxxxvi
lupcalia sacrificia xvii
lupercalium origo xvii
luperci xvii
luminaria extensa in augu

tiis captandis. xxi
Iudi senici xxxi
Luctus diminutio xxxi
Lugētes mortuos pelles infidebant xxxii
Iudatiões funerarie. xxxiii.
Iudi funebres xxxiiii.
Iudi capitolini. xxxviii.
Iudiones xxxviii
Iudi romani xxxix.
Iudi plebei xlviii.
Iustrum lii.
Iusitaniæ diuisio lvi.
Lucina ix.
Lucius piso lxxxii
Lucar xc
Lupercal viii
Luxuriæ origo clii
Lucius luculus ditissimus clix
Lupus piscis cxlii
Iustratio agrorum cxlii
Matris deorū sacra vii.
Manumissio lxxix
Municipes lxxix.
Mangones xci.
Manipulus cviii
Manubiæ. cxvii.
Marcus cato cēsorius. lxxxi
Marcus antonius philosophus imperator. xciiii.
Marcus curius imperator. xcvi.
Marius. C. cxxi.
Marius filius & papirius carbo cōsules cxxi
Marii filius p̄neste obsessus se iubet interfici. cxxi.
Macrinus cxxiiii
Maximinus. cxxiiii
Mala unde dicātur. cxliii.
Marcus antonius. cxlvi.
Marmor luculleū xy.
Marmor tiberiacū clv.
M. Crassi dictū clix.
Maximianus cxxv.
Maximus cxxv.
Magister pecorū cxl.
M. marcelli ouatio clxvii
Manduci lacuati clxviii.
Mali dii ix.
Manturna ix.
Magistratus in leges iurat. xiii.
Matrimonium cxxxii.
Matrimonia plæbi cum patribus p̄nulla. cxxxiiii.
Materiamilias cxxxiii
Maiores cxxxvi.
Matertera cxxxvi
Matertera magna cxxxvi.
Maxima hostia xiii.
Mamurius xvi.
Mars & fœminæ nudi i lupercalibus xviii.
Marci uarronis i deos con tumelliosa scia xxii.
Mathematici a tiberio expulsi xxiii.
Martiales latini xxvi.
Manduci effigies. xliii.
Magistrare xlv.
Magistri xlv.
Magistratus xlv.
Magister equitū xlvi.
Magister populi xlvi.
Magistratus minores. xlix.
Mathia xlix
Maximinus lvii.
Maxentius cxxv. lvii.
Marcus cicero p̄ ptore mis sus in asiá lix.
Marius faber lix.
Matura x
Matrona in publico priapū coronat. x.
Melius est a cēsore q̄ a poeta notari lxxxii
Menie maii uxorem non duci cxxiii.
Merx xc
Meditrinalia cxliii
Mercatura xc
Mena xlix
Mercatorū societas rei. p. uiui fuisse xci
Metare cix
Mercurius x
Metari castra cix
Meon rex x
Metellus creticus cxxi
Mena ix
Mensa non tollebatur uacua cxlvi
Mœniana. civ
Mediustidius xii
Minores officiosi in senes cii
Millitici ciii.
Miles ciii.
Militia duplex ciii
Milites pro re gesta afficiēdos xii
Mirmilones xii
Minorum gentium xlv
Minerua x
Mitra v
Missio cxviii.
Missionum genera cxviii
mitridatis bellum cum romanis cxxi
mitridates a lucullo fugatus cxxi
mina xcii
militum carmen ledorium in triumphantem cix
mirchia cii
murtola cx ii
mirina cxiii
milites laureati sequebant triumphantes clxix
molo Ciceronis preceptor lxxxi.
molestia romanoꝝ c.
modus gerēdi p̄lii cxviii.
mos latinorū cxiiii.
modestia hadriani in cōuiuiis cxlvi
molicina clxi
molendina. cxliii.
mos ingrēdi bonis iiii.
moth v.
mola. xi.
mos iurisiurādi xiii.
monstrum xiiii.
mos sacrificaturi superis & inferis xxix.
mpnumentum xxxv.
monumētū qd sit xxv.
mos dandorum suffragiorum lxv.
mons citatorum lxiii
mulis uios ātiquos ad uehicula nō equis clxvi
mulcta lxvii.
muscli cix.
murmilonicha scuta spara. cxi.
muralis cx i
mulius cxlii.
mundus unde clxii.
mustricula. cxii.
murex. clxii.
mutatio uestium clxiii.
mulieribus non licebat sacris herculis interesse xi
mugei xiii
mulieres cōcipere nequeūtes ad tēplū Iunonis Lucinæ uenebant xix
municipium liii
municipes liii
munus quid sit liii
Naualis cxvi
Naues decēmiliū amphorarum cxiiii
Nasturtium cxlii
Nefas flāmini diali anulū gestare xxv
Nefastus dies xxxi.
Nenia x xxii
Nexi lxxxiii
Ne testes falsa dicerent aut uera tacerent adactos xxxvi
Nero lxxxiiii.
Nerua cxxiii.
Nefas fœminis romanis uinum bibere cxliii.
Nemo saltat sobrius. cxvii
Neronis flagitia infanda. cliii.
Ne mulieres capite aperto essent. clxii.
Nili aqua dulcis cxliii.
Nili. cl.
Nihil mulieri decētius pudicitia clx.
Nō licuisse mortuos i urbibus sepeliri xxiii.
Nota censoria li.
Non licuisse fasces cōsulares ingredi alexādriā lix.
Nodatus x
Non cincti ad suffragiorū custodiā deputati. lxiii.
Nouem decemuiri decimo p̄ dies. x. accēsos fuisse non colegas lxxi.
Noxa lxxvii.
Noxia lxxvii.
Non solum pecunia i ærario solitam seruari sed & alias res xci.
Norbanus cxxi.
Numma pompilius. viii.
Nuces iparguntur ix.
Nullū p̄ræter pueros foras cenasse
Nundinæ xxxi.
Numeria x.
Nullum a paucis iudicibus potuisse condemnari capitali pœna. lxxv.
Numerius lxxxii
Nummus xcii.
Nuces cxliii
Numerus cōuiuatū. cxiv.
Numerianus cxxiiii
Nummus decima pars denarii aurei clxxviii.
Obseruatio xxiii
Obseruatio publica xxii
Obnubatores lxxxiii
Obolus xcii
Obsidium cviii
Obsidionalis cxvi
Occentus foricis xx
Oculi claudebantur mortuis xxxii
Ocrea cxi
Oculus domini impiguat agrum ut equum cxl
Octophorum clxv
Odenatus lviii.
Officium p̄fecti uigilū lxx
Offion v
Offites clv
Officium uillici cxlii
Officium uillicæ cxlii
Olli ollus fato functus est xxxii
Omnes uirginibus de uia cessisse cxxii
Omen xv.
Onices clv
Onexandri de optimo imperatore precepta cxxvi.
Ops vi xv

Opinio Numæ d deo. ix
Optiones cviii.
Ortus cæli v.
Orgia vii.
Orchestra xii.
Ordo pompæ xliii.
Origo deducendarumco-
lumniarum lii
Ordo senatorũ per uespa-
sianum supplctum lxvii.
Orare lxxvii.
Oratores lxxvii.
Oratões ab oratoribus alı
ter i iudicijs dictas q̃ nũc
habeamus lxxvii.
Orchia lex. cxlv:
Ornamentũ cl.
Oratia cliı
Ornithones cxl
Ornatus uiæ triumphalis.
clxxvi.
Oratio triũphãtis ad deos
pfecto triumpho. clxxix.
Osiris iii.
Oscines xxi:
Obtentum xxiii
Oblina x
Ossa Marii dispsa cxx.
Ostrineus cxii.
Ouatio unde clxvii.
Ouilia lxiiii.
Paludamenta cxi.
Palatualis flamẽ xv
Parentalia. xxvi.
Panto numi xiii.
Panarũ cxlix.
Panes & satiri uenerãt. iii.
Patres xlv.
Patricii xlv.
Papirius & sempronius pri
mi censores l
Palatuar xi.
Pateila grandis xii.
Patera xii
Parentes cxx vi.
Patruus cx xvi
Patrius magnus cxxxvi
Patillum xiiii.
Palatium xvii.
Patrimonialia liii.
Palmura lviii.
Patentia x.
Patellena x
Panor x
Pater patratus lxx.
Patroni & aduocati. lxvii
Pares equi cx.
Parma cxi.
Palmæ pedũ ex anseribus i
cõuiuijs cxlvii.
Panarium cxli.
Paludamentum clxi.
Patagium clxi clxiii
Parricides clxi.
Pedestria auspicia xxi.
Pestifera auspicia xxi
Pellis uituli marini. xxiii.
Penæ militũ uariatæ. cxiii.
Pœna militis diiũntis. xiii.
Pœna nocẽtium magistra
tibus lxxii
Pœnas pendere lxxvi
Petri xxviii
Petrea xliii
Personalia munera lvii.
Petronius eques lviii
Pellona x
Pecunia x
Petẽtibus magistratũ maxi
mũ adiumẽtũ cõperitq̃
pauciratẽ tuisse lxii
Pedarii senatores lxvii.
Pedes trasmare aduectorũ
creta notari solitos. lxxviii
Per q̃ tpa scriptores romæ
esse cœperint lxxx
Pecuarii xc
Peculatus xc
Pecus fundamentum pe-
cuniæ xc.
Pecunia unde xc.
Peculium xc
Pecunia traiectitia xc.
Pendo xc ii
Pecũia publica i ludo. xc ii
Pelta cxi
Pertinax cxxiii.
Pescennius niger iii.
periephonis Cæteris & lo-
uis filia vi.
percunda ix
pellis lanea cxxxiii.
peruersa cxxxv
pestleni Imperatoris cenlu
ra in milites cxliiii.
pegasus cl.
pegmata. cli.
pecuaria cxl
pestinæ cxl.
penula clxi.
petorritum clx vi
pegma cxxvii.
petreiæ clxxviii.
phantasma xxi iii
philippus arabs ipator. xlii
philippus dux burgund ix.
xcvii
phanum xv.
phalæ cxi.
phœnice lvi ii.
philippo arabi. cxxiiii. cxiii
pyrrhus uictus pub. sulpi-
cio & decio cõsulibus. cxx.
piacularia auspicia xxi.
pissis e mari ad pedes au-
gusti cxliuit xxi.
picus mancius xx.
piaculum xi.
piluminus ix
picus x
pignus lxxxiii
pilani cviii.
pilum cxi
pistores in exercitũ cxv.
pistrinum cxx.
piscinæ cxii
pupillum cxv.
pilentum clxv.
plutarchus xix
plæbiscitum lxxiii
platani in deliciis. cxlxiii.
plinii oratoris liberalitas i
quintilianũ oratorẽ. cxxvii
piagæ cxx.
poti murrum xx.
potentum xxiii.
põtifici oia publica pri ua
taq̃ sacra subiecta xvi.
põtifex maximus. xxiii.
põtificũ duo gña xxiii
pomona dea xxv.
põtificum & flaminum co
optatio cxxv
polinctores xxxii
phœnices primi litterarũ i
uentores v.
phœnices d pstitutõe filia
tũ donũ ueneri dabãt. xviii
pontia xlix.
popilia xlix.
potina x
pontes lxxiii
popilius lxxxi
pontificũ dignitas viii.
portius lxxxi.
portoria xc.
portitores theloncarii. xc.
porta ptoria cix.
porta quintana cix.
porta principalis cix.
põpeius lucullo suffectus.
cxxii.
põpei magni gesta cxxii
porcus traianus cxlvi
poratia
porphyreticũ marmor. clv
porticus quadrata clvi:
portia bruti clx.
portulaca cxliii.
polimita clxiii.
pontificum romanoꝝ ori-
go & series clxxix.
prepetes aues xxi.
prepetere xxi.
precatio xxiii
prestigium xiii.
prodigia xxiii.
prodigium xxiiii.
procurationes xxiii.
præficæ xxxii.
pretexta pulla xxxii.
prælii similitudo : qua rex
turchorum ad bellogra-
dũ susus fuit xxxix
procurator cõsulũ xlvi.
prætor xlvii
prætor urbanus xlvii.
prætor pegrinus xlvii
prætores totidem: quot p
uinciæ xlvii.
prima classis centum mili
tum æris l
prouinciæ cõtẽnẽtes lv.
probus augustus lvii.
probus imperator lix.
proserpina x.
prerogatiua lxiii.
princeps senatus lxix.
Præfectus urbis lxx.
præfectus annone lxx.
præfectus uigilum lxx
præfectus pretorio lxx
prætor tutelaris lxxii.
priuilegia lxxiii. lxxiii.
prcuaricari lxxvii.
procurata lxxvii
precarium lxxxii.
præs lxxxiii
prævaricator lxxxiii
prima signari æris nota: pe
cus xcii.
prior argenti: usus. Roma-
nis q̃ auri xcii.
proletarii ciii.
profectus fabrorũ cviii.
priapus apud græcos coli
tur iii.
phriges cibelẽ atidaq̃ pro
dus colunt vi.
phrigũ theologia vi.
premia ix.
prefericulum xii.
primitiæ prius a sacerdoti
bus libantur xiii.
prætoria cohors cvii
princeps cvii.
præsidium cviii.
prætorium cix.
procubitores cx.
prefiares dies cx
prætecti nauium cxx.
propinqui fœminæ oscula
dabant cxiii.
prandium cxlv.
prædia urbana. cxlviii. cxlix
probus cxxiii
priscorum delectatio ex ue
natione cxli
pretexta clxi
pretextæ & trabeæ origo.
clxii.
psaltriæ & phanaticæ mu-
lieres in pompa ducebã-
tur clxxviii.
puls xxi.
publia xlix.
pupinia xlix.
Punitio capitalis lxxvi
Publius crassus lxxxi
Publicani lxxxix.

Publius Valerius & Menenius Agrippa ob pauperta tē publice elatos xcvi
Pudicitia priscorū romanorum xcix.
Pupienus cxxiiii
Pulmentaria cxliii.
Puls primus cibus in latio cxliii
Puluinus clxiii.
Purpura clxii
Puluinar clxiii.
Puerperium cxxv.
Pueros per Herculem sub tecto iurare prohibitos cxxxvi
pueros nimio cibo fieri hebetioris ingenii. cxxvi
Pueros duobus tribus ī publicū ductos cxxxvi.
Punicum xiiii.
Prenomen cxxv
Prætextatus sermo cxxvi
Probum xlii
Proteruia xiiii.
Prophanum xv.
Prima ara Romæ xv.
Proserpina xix.
Quam ob causam coturnices damnatæ cxii
Quando primum horti in ītituti cxliii.
Quadrans xciii
Qualiter exercitus duci debeat cxxvii.
Quando primū Romanis pecuniæ usus xci.
Quarta classis l
Qualis eligi debeat imperator cxxvi
Quare creatus ptor xlvii
Quattuor uiri preerāt uiis lxxii.
Quali cl.
Quattuor bella eodē tēpore orta cxxi
Quæ bonoꝝ & malorum ais tam uiuorū q̄ mortuorum contingerent xxv
Qualiter expugnari debeat urbs. cxxi
Quali aīaduersione ī exploratores captos utendum sit cxxviii.
Quales principes : tales & subditi cxxxvii.
Quæ alicuius mōēti sūt nemini sunt communicanda cxxviii
Quæ prosint agris cxl.
Quæ loca castris sint deligenda cxxvii.
Quæstores xlviii
Quæstores primi sub Tullo Hostillio xlviii
Quæstores ꝓuinciales. xlviii
Qui ob pauptatē publice sepulti fuerint. xxxi.
Qui in senatu prius sniam rogarentur lxix.
Qui ex seruis ditissimi sint effecti lxxvii.
Qui ex magnis calamitosi sint effecti lxxvii.
Qui ex seruis piculosi sint in dños lxxviii.
Qui amore litterarū flagrauerint lxxxi.
Qui uili loco nati ob uirtutem inter primores sint euecti. cii
Qui a militia sint arcendi: & in militia recipiēdi. cvi.
Qui notati de saltatione. cxlvii
Qui diuites fuerint i urbe roma clix.
Qui ex prauis boni. & clari euaserunt cxxxvii.
Quibus triumphare licerec clxviii.
Quid de captiuis agendum
Quis primū pauones cōuiuiis apposuerit cxlvi.
Q. Mutius sceuola xix
Q. Attilius calatius. lx xiii
Qu. Flaminius lxxviii.
Qu. cincinnatus xcvi
Qu. Tubero xcvi.
Quintilius cxxiiii.
Quinta classis l
Quinq; uiri lxx. xcv.
Quinq; utilissima uitæ hominis, cxlvii.
Quincunx xciii.
Quincuplex sacerdotioꝝ prouentus xxvi
Quirina xlix.
Quirinalia stultorum feriæ xxxi.
Quirites cviii
Quomodo dictator creatur xlvii.
Quomodo sententia rogaretur lix.
Quo tpe primū nūmi argētei cusi l
Quo tpe comitia haberentur lxi.
Quō rogatio fieret. lxiiii
Quosdā ex iudicibus nec absoluisse nec condemnasse lxxxvii.
Ralla clxi
Raphanus cxxxiii.
Rapum cxxxiiii.
Recinium clxi.
Rheda clxxvi
Relegationes lxxv.
Reges septē rōmanoꝝ. xlv
Redhibere lxxiii.
Rebecha cxxxii.
Religio iii.
Repudium cxxxiiii
Recepti in curia a. C. Cæsare lv.
Reiectio iudicii lxxxv.
Reiectio iudicum lxxxv.
Reum fieri lxxxiii.
Ricinum. clxiii
Ritus gabinus xii.
Rite xvi
Rogatio lxxiii.
Rogationes lxxiii
Romāos simul cū sancte uiuēdi artibus labi cepisse xcv.
Romāos ppriis sumptibus militasse cxv.
Romanis uestes fultæ pellibus nō fuerūt. clxiii.
Romanorum cædes p Sylam cxxi.
Romanoꝝ delectatio exiguis & itatuis. cxxxvii
Romanoꝝ priscoꝝ dilectatio ex agricultura cxxxix.
Romulus x.
Romulia xlix.
Rotarii cviii
Roitra templū fuit xvi.
Rubigalia xxvi
Rudis xxxiii.
Rumina ix.
Ruilina x.
Sabatina xlix.
Sacra ilfituta a Nūma. ix.
Sacra celebritas xi.
Sacra p sacrificulum in comitio lx.
Sacra liberi patris x
Sacramentū xiii.
Sacer locus xi
Sacrariū xi
Sacerdotes equo nō uehebantur xii.
Sacerdos Iouis cane & capra abstinet xvi.
Sacerdotes Iouis lictore & fella curruli utebāt xvii
Sacerdo. gallieunuchi. xvii
Sacerdotu duo gna xx.
Sacerdotū ꝓuctus xxvi.
Sacerdotioꝝ duo gña. xxvi
Sacris Cæreris unum nō utebatur xiiii.
Sacrificia ueneris obscœna xxiii
Sacrificātibus unū uestimēti genus xii.
Sacrificare xi.
Sacerdotes unde xxv.
Sagmina xi.
Sagittæ e calamis cxi.
Sagum cxii clxi.
Saiaria x.
Salii duodecī. xlii. clxxꝑii. xii
Salis uectigal xc.
Saltuarii. cl.
Saltuarius cxlix.
Sancta xi
Sanctum xi.
Sanctus xiii.
Sanctiones lxxiiii
Sandapila xxxii.
Sapa cxliii.
Sarisæ xi.
Sarrha cxxxii.
Satellites xxvi.
Saturnalia xx.
Saturnus siue berillus. v.
Saturnus ex se nata deuorat x.
Schaphæ cxix
Schathia xlix.
scaptia
Scaptensis xlix.
Scœna xli.
Scipio lepidi filius occiditur cxxi.
scutum cxi
Sector lxxxvi.
Seculares ludi xxxix.
Secessita xii.
Secunda classis l
Segetia x.
Segilla clxi.
Sellularii cv.
Semela ꝺ̄ssa abignoto. iii
Semipacer xiii.
Semis xcii. xciii.
Semiuncia xciii.
Senatores xlv
Sēatores ad nūeꝝ p̄sti. nā p augustū reducti lxvii.
Sēatores currules: curru in curiā uehebātur lxvii.
Sēatoꝝ numerus p. C. Cæsarē auctus lxvii.
Sēatus mulieꝝ ab Heliogabalo tactus lxvii.
Senatus auctoritas lxvii.
Senatusconsulta cōclusa cora his: qui decreuerāt: sciri debant lxix.
Senatus consultū lxxiii.
Senatus charitas in populum xcv.
Senatū haberi ante Kalendas habuisse lxviii.
Snia de diis placādis. xxii.
Snia p dissensionē lxviii
Sentinus ix.
Sniæ uariæ ī cāis lxxxii.
Snie ciceroīs grauef. cxxxvii
Snia aurea catonis senioris cxxxvii.
Seya x
specularia cl.

Septa lxiiii
Sepeliendi corpora duplex mos xxxii
Septemuiri epulonum auctoritas xxvii.
Septunx xcii
Sepulchrũ septemuiri epulonum xxvii
Sergia xlix
Sergius orata cxlii.
Serpentes apud Phœnices colebantur v
Seruorũ cognomina a dominis cxxxv
Seruus lxxviii.
Serui a.M. Crasso delecti. cxxi.
Seruos priuatim & publice periculosos lxxix.
Serui quomodo liberi fierent lxxix
Sertorius cxxi
Sẽuerus Apher xciiii.
Seuerus lvi cxxiii
Sextans xciii.
Sextertiũ. Atthicũ xcii.
Sextula xciii
Sicilicus xciii
Sicinius dentatus cxvi
Signa Romanorũ cxi
Signa qnq; q̃ augures obseruabant xx
Silenus v
Siliqua xcii
Sylla & Cotta cũ uno testiculo nati cvi.
Sylla primũ crematus. xxxi
Sylla priuatus uitã in uilla agit cxxi.
Syllæ perfidia cxxi.
Sylla p̃mus clamatus. cxxi
Sylla cxxi
Syngraphæ lxxiii
Simpulum xii
Simpulatrices xii
Simachus xxviii
Simpludearia xxxiiii
Symposia cxlv
Simulacra p̃liorũ clxxvii
Simulacrorũ origo iiii
Sinistra xx
Scripulus xci
Syrinx vi
Spectacula unde xl
Spinensis x
Spinter clxii
Sponsus cxxxii
Sponsa cxxxii
Sponsio lxxiiii
sponsalia cxxxii
Sputii cxxxv
Stata xi
Statuæ xxxi
Statuæ ẽt datæ militibus cxvii
Stellatina xlix.
Stellionatus xci
Stiua cxlii
Stimula x
Stiacula uestis clxii
Stalagmium clxii
Strophium xii
strenua x
stipes xxvi
stipendium unde cxv
stipendium militis unius anni cxv
strips cxv
stipulatiõ cxv
stola clxi
scutum cxl
sodales xxvi
solidatus cxv
solutiones xxvi
sortium duo genera. xxiii
sortis genus antiquissimũ xxiiii
sortitio iudicum lxxxv
sub corona serui uendebãtur lxxviii
subigus ix
subscriptores lxxxiiii
subsidium cviii
subucula clxi
succenturiatores lxiiii
succinum clv
suffibulum xii
suffumenta xiiii
suffragia per pontẽ lxiii
sulpitius gallus lxxii
summanalia xiii
summa augurum potestas xix
spuri xii
superstitio xii
supplicatores pro reo ante sententiam lxxvii
supellex cli
suparus clxiii
suparum clxi
T littera xlviii lxix.
Tabellarum origo lxv
Tabellarii lxvi
Tabellæ laureatæ lxvi
Tabulæ publicæ. xci.
Talentorum genera xcii
Tallassio cxxvii
Taciturnitas archanorum lxix
Tacitus Imperator. lxxxi. xciii cxxiiii
Tapedagogia cl
Thebæ Ciuitas centũ portarum iii
Tecta sarcta xcv
Tegmen clxi
Templa saturni & serapis. iii
Tẽpla aurea singulis diis. iiii
ab osiride erecta
Templum xv xx
Tẽplum louis optimi maximi xvi
Templũ Mercurii xvi
Templum fortunæ mulie bris xvi
Templum Matutæ xvi
Templũ Allocutiæ xvi
Templum Iunonis in auẽtino xvi
Templum Lupercal. xvii
Templum Veneris Ericinæ xviii.
Templum Iunonis Lucinæ xviii
Templum Martis xx.
Themis x
Teniceæ deæ xxiiii
Tensa xliii
Theatrum xli
Theatrum. Et musica: Dio nisii inuentum v
Theologia quadripartita. iii
Theologia Phœnicum v.
Theophasumus v
Theodosius lvi cxxv
Terminus x?i
Termino sacra fiebãt. xx
terminalia xxix
terentum xv
terentina xlix
terentius Varro lxxxi
tertia classis l
terra v
tessera cxxix
tesca. uel tesqua: xx
testium mos lxxxvi
testudo cix
tiberinus x
tiberius xciii
tibicines. a. commessationibus prohibiti tibur concesserunt xxvii
tigranes superatur a Lucullo cxxi
tigna clv
tysia iii
typhon iii
tiro Ciceroĩs libertus. lxxix.
tiro ciiii
tirones Romanis charos fuisse cvi
Titi Vespasiani spectacula xli
titus largus. primus dictator xlvi
titus Veturius lxxxiii
titus Vespasianus xcvii
tituli ciiii
titus tatius primus romanorum triũphauit. clxviii
topiarii serui ci
tormentina xlix
toga clxi
toga pulla clxi
tonsores. quãdo primũ romæ cxiiii
traianus im perator ex Hispania lvi
tragedia lxxxi
traiani imago triumphauit clxix
tragula cxi.
traianus xciiii cxxiii
transfuga cxx. iii
tres Veneres xvii
tres ordines uirorũ in tribubus lxiiii.
tres uiri monetales lxxii
tres agriculturæ ptes cxl
trellis xcii
tribuni Celerum xlvi
tribuni plæbis xlvii
tribuni unde xlvii cxv
triarii cviii
tribunorũ numerus xlvii
tribunus in ius non uocabatur xlviii
tribunus ab urbe unum diem abesse non poterat xlviii
tribus & curiæ xlix
tribus trigintaquinq; xlix.
tribus unde dictæ xlix.
tribus urbanæ q̃tuor lxi.
tributa comitia eadem : q̃ curiata lxi
tributum unde lxxxix
tribuni lxxxix
tributa in stipẽdia militũ collata lxxxix
tribuni militares cviii
tribunorum militariũ duo genera cviii
tricessis xcii
triens xcii
tripliorum cxi
tritonia x
triuitica xlix
triumuiri ad Colonias deducendas liii.
triumuiri capitales lxxx
triumuiri mensales lx
triumuiri nocturni lx
triumuiratus cxxiii
triumphalis corona cxvi
triumphãtium currus quales erat clxvii
triumphare clxvii
triũphaturi de ueritate scripta iurant clxviii
triumphãtium filios eodẽ curru solitos duci clxix
triũphus cur grato populo romano fuerit clxix

Triũphantis eòrõa & anulus. clxix.
Triũphaturi ĩ uaticano apparatũ expectabant: clxix.
Triumphi trecentum uigiti. clxx.
Triũphus Camilli. clxx.
Triumphus Papirii cursoris clxx.
Triũphus Qu. Fabii. clxx.
Triũphus alius Papirii cursoris. clxx.
Triũphus Claudii Neronis & Liuii salinatoris. clxx.
Triumphus Scipionis superioris. clxxi.
Triumphus M. Portii Catonis clxxi.
Triumphus L. Quintii de Philippo clxxi.
Triumphus Scipionis Nascicæ clxxi.
Triũphus M. Fuluii. clxxi.
Triumphus G. Manlĩ uolsconis clxxii.
Triũphns P. Aemilii. clxxii.
Triũphi Põpeii clxxiii.
Triumphi Cæsaris Quinq; clxxiii.
Triumphus Vespasiani & Titi clxxiiii.
Triũphus Aureliani. clxxv.
Triũphus Probi. clxxv.
Triũphale territoriũ. clxxv.
Triũphalis uia clxxv.
Triumphaturi p unã noctẽ ad Isidis templum quiescebant. clxxvi.
Triũphi descriptio. clxxvii.
Triũphantis uerba rem diuinã faciẽtis. clxxvii.
Troiani ludi xxxviii.
Tropheum clxviii.
Trossuli. cviii.
Trulla cl.
Tuberonum familia pauperrima. clxvii.
Tuesca xv.
Tulli regis mors xxii.
Tullus Rex vi
Tumba. xxxv.
Tunica clxi.
Tumultus Romæ sub Valentiniano. xxviii.
Tumultus cxx.
Turma cviii.
Turpissima decãtabant añ lectică Cybeles. xvii.
Turris. cix.
Turunda. cxliii.
Tusculani primi recepti in urbem liii.
Tutellina. x.
Tutellaris deus. xxiii.
Vadimonium lxxxiii.
Vagitinus ix.
Valerius ualẽtinus. lxxxiii
Vallona. x.
Valerius publicola. xlvi.
Valentinianus cxxv.
Valẽtiniãus secũdus. cxxv.
Valerianus. cxxiiii.
Vallis Egeriæ xxiiii.
Varia de senatu lxviii.
Vas in qd suffragia mittebantur lxv.
Vas lxxxiii.
Vates habendi sunt in exercitu. cxxvii i.
Vectigal ex agris siciliæ. lxxxviii.
Vectigales ppetui. lxxxviii.
Vectigalia lxxxviii.
Velati cviii.
Vela theatro supducta. xl.
Velicatio. cviii.
Vehicula meritoria. clxvi.
Venus iiii. ix.
Venationes xl.
Veientina. xlix.
Vepilia x
Venilia x.
Venalicia si xci.
Venatiões & piscationes ĩ uillis cxlix.
Vespillones. xxxii.
Vestis clx.
Vestes saliorum. clxxvii.
Vestis Candida clxii.
Vestes pictæ .clxiii.
Vestes albæ ĩ lugẽdis mortuis mulieribus xxxii
Vespesiãus foit ígẽia. lxxxii
Vesperna cxlv.
Vestimẽta uirilia. clx.
Vestimenta puerilia clx.
Vestimẽta muliebria clx.
Vestimẽta familiaria clxi.
Vestimentum clx.
Vestibulum cxlix.
Verba structæ aciei cx.
Versus longi xxxv.
Veturia cẽturia lxiiii.
Versurã facere xcv.
Viæ tegebãt uelis xliiii.
Victoria x.
Victorina clx.
Victima xxviii.
Vicessis xcii.
Victimarii xiiii.
victimæ xiiii.
Vicessima ex reddítibus rei frumẽtariæ Romano populo dabatur lxxxviii
Villa publica cxxxviii
Villæ Ciceronis clviii.
Virgilius ix.
Virgo sup priapũ sedet. ix.
Virgilianæ sortes xxiiii
Virgines nudæ ispiciebãtur a sacerdote xxiiii.
Viri põtifices q ex asia ĩ roma nã rẽp. transierũt lix
Vini uius Romæ cxliiii.
Vinalia xxxi
Vini græci gracia cxliiii.
Vinaria eadẽ sunt: q̃ leporaria & roboraria cxli.
Vitula dea xv.
Vita Ceris vii
Vita rustica antiquior ẽ urbana cxxxix.
Viuaria ferarum cxli
Vitulari xv
Vitulatio xv.
Vitumnus ix.
Viciis pricipũ ciuitares ĩfici cõtinẽtia ãt corrigi. xcviii.
Visceratio xxiiii.
Vffentina xlix
Vmbo cxi
Vncia xcii xciii
Vnũqdq; municipiũ uecti galia habuisse lxxxix
Volitina xlix
Voltinea xlix.
Volutina x
Volupia x
Vopiscus cxxxv.
Vota xxiiii
Votũ pro bobus cxlii.
Vultures fœminæ zephiro impregnantur xxi
Vt exercitus armis fulgentibus sit cxxx.
Vt rei possent in sui commendationem producere laudatores lxxxvi
Vt uillæ sint bene locatæ. cxlvii i
Xistus clvii
Zenobia clx
Zeta clvi.
Zicum cxliii
Zosimus Plinii libertus. lxxix

FINIS

AD SANCTISSIMVM PATREM ET DOMINVM

1498 Pium secundum Pont. Max. Blondi Flauii Forliuiensis in triumphantis Romæ libros

Votquot hactenus scriptores & uates opera sua principibus inscripsere: id solum Beatissime pater quæsiuere: ut ab illorum potentatu & magnitudine laboribus suis apud omnes auctoritatem: & ab inuidis tutellam munimẽq; pararent: prudenter id quidem: quandõ ita ueteri consuetudine fieri uidemus: ut omni in re: sed in litteraria in primis minus uulgo cognita: quod princeps probat: gratum habet cæteri etiam laudent: cupiãt: tueantur. Ego autem & si meæ triumphãti Romæ multarũ lucubrationum operi: tuo nomini dicato tibi inscripto: auctoritatem a tuo pontificatu: a tuoq; potentatu protectionem non renuo: aliud tamen & quæro & expecto: quod plurimi sum facturus. Eo pater sanctissime post Leonem utrunq; primum & secũdum põtifices Romanos dicẽdi & scribendi ornatu polles: ut quales post illorũ tempora non uidit ecclesia: apostolicas denuo litteras romano principatu romana dignitate dignas iam tãdem orbis christianus accipiat quiq; ad tuum ueniunt cõspectum oratores & omnium gentiũ nationum urbium uiri prestantiores: sedere in Petri sede: uicariu Ihesu christi itelligãt: orationis uerboꝝ & sentẽtiaꝝ dignitate ac grauitate ostendentem: se unum esse cuius eloquẽtia: omnium maximã æquet muneris pontificii amplitudinẽ. Si itaq; meũ opus accipis: & probasse uideris: abesse nõ poterit: qui a tã eloquente laudatũ summo pontifice. Laudandũ quoq; cæteri omnes existiment. Q ua fretus cõfidẽtia non uerebor facere editionem: multis hoc tempore ut mea fert opinio profuturam. Exciti enim a te ingentes Italiæ Galliaꝝ Hispaniarum & Germaniæ populi in magnã præclaramq; expeditionem quã parasi Turcos: Græciã: cõstantinopoli: Mesiasq; dura & crudeli tyrãnide premẽtes: nõnulla in ipso opere edocebuntur: aliqñ alias simili in rerum difficultate gesta: ut ipsa priscorũ uirtutis imitatio generosi quibusq; animi sit ad rem capessendam stimulos addítura. Tuq; interea dũ priscæ urbis Romæ triũphos lectitabis: clarissimũ quem pio tibi optimus pietissimusq; deus noster ex deletis inanitis Turcoꝝ opibus ex liberataq; primũ omnium Europa: post hierosolima & terra illi adiacente sancta daturus est triumphum expectabis breui: ut auguror & confido: cum summo applausu summa omniũ gloria ducẽdũ. Vale.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS IN ROMAE TRIVMPHANTIS LIBROS PROEMIVM.

Rdenti uirtute præstãtiq; ingenio ferme oẽs quos de gestis rebus deque cæteris mortaliũ uitæ partibus latine scribendi libido cœpit: ut ad urbem sese uerterint gentẽq; Romanã factum uidemus: probabili id certe ac necessaria ratione. ea enim fuit ciuitas ut Cicero inqt ex nationũ conuentu instituta: quæ propter uirtutẽ omnibus nationibus imperauit: peculiaris cuius fuit dignitatis: ut reges. ut nationes exteræ: ut gentes ultimæ non minus eã amauerint q̃ timuerint: quæ firmissimum uel ea ratione habuit imperium quod eo obedientes gauisi sunt: romanis magistratibus sua consilia: sua studia in id maiori exparte conferentibus: ut hi qui in eorum imperio erant q̃ beatissimi essent. Q ua ratione Cicero ipse non indigne eam urbem terrarum orbis: atq; omnium gentium arcem appellauit: & Plinius proprie scripsit: romam terrarum commertio patentem undiq;: & tanquã ad mortales adiuuandos natam esse. quod imperii maiestati orbi terrarũ cõmuuicata societas festæ pacis: omniumq; etiam quæ prius occulta fuerant promiscuus usus sit effecta. Romani enĩ maximã orbis ptẽ suæ subactã ditioni ita pacauerunt: cultãq; bonis moribus: & artibus reddiderunt. Vt disiunctæ mari montibusq; & fluminibus separatæ gẽtes: ac linguis litteraturaq; differentes populi: per latinæ linguæ cõmunionem: per que cõmunes omnibus romanos magistratus una eadẽq; ciuitas sint effecti. quodquidem maximũ humani generis beneficiũ dei potius q̃ hominũ opus fuisse uidet: licetq; dicere & Cicero de responsis differens inquit: debere q deos esse intellexerint etiam intelligere: eorum numine hoc tantum imperium esse natum & auctum & retentum. Nã ut ab italia incipiã: Roma annis iã trecentis condita hetrusci romaniq; silua intercedente cimina nũc Viterbio iminẽte paulo plus minus triginta milibus ab urbe distante nullum inter se comercium habuerũt. Liuius enim patauinus sic habet in nono. Silua erat cimina magis tum inuia atq; horrenda q̃ nuper fuere germanici saltus nullus ad eam diem ne mercatorum quidem abdita ea itrare aut ferre quicquam præter ducẽ ipsum audebat. Et proximos romæ ad tertium lapidem sabinos lingua moribus & istitutis differentes a romanis fuisse eodẽ docẽte constat: qui pariter ostendit: circa Mutinã Bononiãq; & proxima loca nũc totius italiæ amœnissima siluas omnia obtinuisse. remotiores uero ab urbe regiones Cãpaniã Lucaniã Appuliam: Calabros & Brutios maiori ex parte græcis subditas. nec latinis nec sabinis: neq; etiã hetruscis per linguarum diuersitatem satis cõmunicasse

nulli dubiū uideri credimus :cū cæterę omnes præsentis Italiæ regio nes:quæ ultra Bononiā & Mutinā sunt roma ab initio crescēte gallo rū fuerint:quā gentē auctor ē in cōmentariis.C.cæsar priusq̄ romano subiicerent imperio nullas sciuisse aut uidisse litteras: nisi quas græci aduenæ pro miraculo habiti uel pauculas ostendissent:pariter hæc de Hispanis:pariter de Britānis nūc Anglis:piter ꝺ oibus germanis:licet asserere.Eas uero oēs maximas præclarissimasq̄ totius Europæ gen tes:romani litteris moribusq̄ & omni uirtutum munere:ita cultas red didere: ut nullis post italiā dignitate & gloria nūq̄ postea cesserint.Et omnis Aphrica romano subdita populo per quingētos ferme ānos lit teris moribusq̄ romanis efflоruit:adeo ut per tēpora beati Aurelii Au gustini gente aphri concilia ecclesiæ ibi habita ab octingentis episco pis litteras edoctis latinas celebrata fuerint. Nec minus asia q̄ aphrica romanis litteris moribus institutisq̄ ornata atq̄ pacata fuit:adeo ut plures in ea uiros uirtutum fama celebres quingenti romanorum ditō nis anni genuerint:iis omnibus quos prius a condito orbe aut postea a mille iam & centum annis natos in ipsa aut nutritos fuisse possent ostendere.Romanæ igitur gentis & urbis laudes:romanorum institu ta & uitæ exēpla:non italæ magisq̄ externæ gentes litteris utentes lati nis haud secus q̄ parentum & progenitoꝝ gesta & legunt auide: & at tentissima exaudiunt diligentia:ut idoneos ad scribendum inuitare: ac impellere uideantur.Q ua nos aducti ratione romanorum inclinatio nis imperii historia duobus iam & triginta libris digesta:urbis Romæ ædificia tercio uolumine reddidimus instaurata:italiamq̄ facta prisco rum nouis urbium & locorum omnium nominibus collatione quātū octo libris fieri potuit illustrauimus:& demū senectutis nostræ iertis grato atq̄ honesto munere cū ipso Ciceroē i legibus fungi uoluimus. neq̄ passi sumus:sicut Varro de agricultura scripturus.sese nō passu rū ē ꝓfessus. Sibyllā solā ea quæ se uiua & se demū mortua ꝓdesset hoibus ceciuisse.& qñ uidemus Ciceronē Plautium defendentem di cere.Marcum catonem in originibus scripsisse: semper se preclarū ac magnificu m putauisse:clarorum uirorum atq̄ magnorum nō minus otii q̄ negotii rationem extare oportere :operā hanc nostræ senectutis magnæ illi & gratæ hominibus laudi præstabimus: quā idem Cicero murenam item defendens esse dixit. Vnum hominem elaborare in ea scientia quæ sit multis profutura.Itaq̄ cœpimus tentare: si speculum exēplar:imaginē doctrinam omnis uirtutis & bene:sancte ac fœliciter uiuendi rationis:Vrbē Romam florētem ac qualem beatus Aurelius Augustinus triamphantē uidere desiderauit: nostrorū hoium ingenio & doctrina ualentiū oculis & menti subiicere ac ꝓponere poterimus. Idq̄ immēsum opus quinq̄ ptita distributiōe tractabimus:ut quæ ad

religionē ſpectauere primū. Q uæ rei. p. adminiſtratōis fuerunt ſecū dū. tertiū militiæ diſciplina: mores uero ac uitæ inſtituta quartum. Et triumphi ipſius ratio quintum obtineant locum. Præfati tamen hoc initio libet: nos de Romanorum gentiliumq; alioꝝ religione ea ratōe ac intentione dicturos: ut deorum appellationes cum templorū ædiū phanorumq; uocabulis edocentes: ſimul loca urbis Romæ i quibus ea fuere oſtēdamus: inde rituum quos dii gentiū ſicut propheta inqt demonia ſuis ſacrificiis adhiberi iuſſerint ſpurcitia impietate atq; etiā maxima leuitate oſtenſa: Chriſtianæ religiōis ſanctimoniam bonæ uoluntatis hominibus gratiorem eſſe faciamus. Sed iam noſtræ diuiſionis executioni partium incumbamus.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER PRIMVS INCIPIT.

Religio

Eligionem deorum culturam eſſe Nonius Marcellus ſcribit. Eādē diuinarū rerum ſcientiā a philoſophis maioribuſq; cæteris appellatam fuiſſe Plutarchus i Pauli æmilii uita eſt autor: & Aulus gelius M. ciceronē dicit i oratione de accuſatore cōſtituendo aſſerere: religioſa dici delubra maieſtatis uenera-

Religioſa delubra

tiōiſq; plena & Maſſuriū ſabinū uelle religioſum eſſe id quod pp ſanctitatē aliquā remotū ac ſepoſitū ſit a nobis a relinquēdo dictū. Seruiuſq; ſulpicius religioſum eſſe uoluit: propter ſanctitatē aliquam a relegando appellatum: & Pompeius feſtus religioſos dicit qui faciēda & uitanda diſcernunt. Q ualis uero fuerit religio Romanoꝝ ſi hoc initio paſſis ut aiūt uelis narrare pgemus: corū potius fatuitatem notare: q̄ celebris famæ populi uirtutes ſicut ꝓfitemur laudare uoluiſſe uidebimur: hinc duximus paululum a propoſito digrediendum: & gentium fama notiſſimarū quæ ante conditam urbem Romam fuerint religio qualis erat oſtendēdū: quo pateat: prudētiſſimos tantæ urbis ac rei. p. fundatores ſi traditos in tam neceſſaria re mores ſecuti ſunt: magis q; nullam habuerint meliorem propoſitam miſeratione proſequendos: q̄ q; talem acceperint religionem: culpandos eſſe. Ne etiam ignominiæ quā a Romanis auertere cupimus notam cæteris inuramus gentium populis: quorū pleroſq; cōſtat ingenio doctrina & bonis uitæ ac moꝝ inſtitutis excelluiſſe: nonnulla religionis & theologiæ gentilium rudimenta: partim ab ipſis gentibus: partim a doctiſſimo chriſtianæ religionis theologo: Euſebio Pamphili relata altiuſcule repetemus. Ex quibus id in primis multifaciendum apparebit: nullas fuiſſe barbaras etiam gentes nullos uel moribus & uita efferatiſſimos populos qui de deo non bene ſenſerint: & quod fuit conſequens: immortalitatem non

non crediderint animatū.Cui ſententiæ Cicero in legibus concordat: animum eſſe ingeneratū a deo aſſerens:ex quo uel agnatio nobis cum celeſtibus uel genus uel ſtirps appellari poteſt:nullam enim gētē eſſe dicit:neq; tam immanſuetam:neq; tam feram quæ etiam ignoret qualiter habere deum deceat:tamen habendum non ſciat. Vnde idem de aruſpicum reſponſis orationem habens ſic inquit.Quis autem cū ſuſpexerit in cælum deos eſſe non ſentiat:& ea quæ tanta mente fiunt ut uix quiſq̄ arte ulla ordinem rerum ac uicißitudinē perſequi poſſit caſu fieri putet tribuitq; eam uim Cicero in legibus huic opinioni ut dicat illud bene dictū a Pythagora doctiſſimo uiro:quia maxime & pietas & religio uerſentur in animis :ideo nos rebus diuinis operam dare Auguſtinus autem i dei ciuitate platonicos dicit affirmare animas hominum demones eſſe: & ex hominibus fieri putare lares ſi meriti boni ſunt:Lemures ſi mali ſeu laruas. Manes autem incertum utrum bonī uel mali.Diuinitus itaq; inſitum eſſe inquit Euſebius non ſolū utile atq; conducibile quid dei nomine ſignificatum:uerum ēt rerum omnium creatorem ſic appellari cum tamen uerbo ita omnes natura duce conueniant:re autē creaturas pro creatore coluerunt:præter populum unū aut admodū paucos:ſicut ueriſſimis hebreoꝝ litteris oſtenditur: qui a rebus uiſibilibus ad intelligibilia oculos mentis ſancte reducentes nō creaturæ alicui:ſed ipſi rerum omnium creatori:cunctorumque largitori bonorum:dei appellationē attribuerunt. cæteri autem omnes tenebris animos inuoluti ad tantā impietatē deducti ſunt: ut pecudū more honeſtum & conducibile bonorūq; omniū ſupremū uoluptate corporis terminarēt.Qua ratione eos qui genera uoluptatū uel adinuenerunt:uel auxerunt amplificauerūtq;: & hos quidem maleficos ac mortales uiros.quaſi bonorum largitores: ſaluatores ac deos ſuos appellauerunt:piam huius nois nationē natura eis inſitam ad eos tranſferentes quos bonorum inuentores putabant: Tantūq; ea mētis inſania ualuit ut nec peccare ſe arbitrarentē nec erubeſcerēt diuinis honoribus maleficos atq; potentes propter regna tunc primum conſtituta colere & admirari.Cumq; mores hominū legibus ſtabiliti non eſſent:nec ſupplicia peccatoribus imminerēt: adulteria:nephāda matrimonia:maribus ereptam pudicitiam:homicidia:paricidia: confecta ſcelere bella: quaſi res pulcherrime geſtas diis ſuis attribuebant. Et earū rerū memoriam poſteris ſuis quaſi perutilem relinquere ſtudebant. Alii poſtea ſenſim uirorū mulierūq; mēbris:& inexpertæ rationis ferarū natura ſanctiſſimam dei appellationē inquinarunt.deoq; talia attribuerunt quæ ſi de hominum aliquo dicantur legibus & conſuetudine ciuitatū grauiſſimo ſupplicio punirentē.Alii argutiores doctrina habiti theologiā excogitarunt quadripartitam: qua deum patrem omnium atque regem

Demones
Lares
Lemures
Laruae
Manes

Theologia quadriputa

imprimis locandum putarunt:deinde aliorum dēorum multitudinem tertio loco demones:quarto heroas deputantes quos oēs lucē esse dicūt præter malignos demones:qui tenebræ appellantᵉ .demones enim alios bonos alios prauos arbitrati sunt:& bonis quidē regionē lunæ et q; aeris:prauis uero infernæ habitationis locum attribuerūt: quos Empedocles pœnas peccatorū dare confirmat:quoniam æther eos & pontus expellat:terra nullo modo susciptat:sicq; ab alio ī aliud depulsi elemētū atrociter uexentᵉ.Bonos uero demones nō deos sed deoꝝ ministros ea rōne dixerunt.q; oraculis præsint & magicā homines artē docuerint: per quam a maleficis homibus ita illigentur:ut neq; recedere quidem possint cū uoluerint. quorum aliquos Pythagoras dixit non spōte iuitatos sed necessitate q̄dā carminū ipulsos accedere: alios q̄dā accedēdi cōsuetudine & maxie si natura bōi sunt facilius accedere. alios si negligētius quispiā in ea re se habuerit cum inuiti aduenerint: ut noceant adniti.His præmissis ex quibus apparet:cupiuisse & proutilibus quæsiuisse barbaras etiam gentes aliquam dei creatoris sui notitiā habere:ad particularē singuloꝝ ex ipsis theologiæ & religiōis historiā ueniamus.Eruntq; primi ægyptii:quos constat omnium primos cū in cælū oculos sustulissent:motū ordinē & quātitatē cælestium admiratos.solē & lunā deos putasse:soli uero osiris idest multi oculi:lunæ isidis tāq̄ priscæ:quoniā sempiterna priscaq; sit:noia indidisse.Ritus uero qui his adhibebatur colēdis castus primo puruſq; fuisse uidetᵉ. nullam habens admixtam crudelitatem: quod nulla tunc sicut postea factitatum est cædebantur animalia:nullus effundebatur ī sacrificio sanguis innoxius:sed fruges terræ quibus ipsi uescerentur offerebāt:hærbas enim integras quasdā cū radicibus & foliis ac fructibus sumentes simul cōcremabāt.ex qua fumigatione exalationeq;:antedictis cælestibus litabāt. Vñ asserit Macrobius.ægyptios Saturno & Serapi ampla extra urbes cōstituisse tēpla ī quibus solis pecudū sanguine imolabāt. Cū cæteris in ciuitate thure & precibus.In tēplis uero ignem perpetuum tanq̄ diis simillimū seruabant.Ab eaq; exaltatōne quam græci thesim appellabant thisia quoq; est dicta:quod latine sacrificium appellamus.Paruo deinde post tempore alius adolendi modus p mirrhæ:casiæ:croci:primitiarum oblationem inuentus est: cui fœdissimus & crudelitatis plenus subrepsit modus:occisis animalibus eorum sanguine deorum aras cruentandi.Huiusmodi autem primos & antiqssimos hominū constat nec templorum extruēdis molibus: nec simulachrorum dedicationibus operam dedisse . quippe qui nec pingere nec fingere aut celare:sed nec ædificare scirent. Qui uero in ægypto procedente tempore coaluerunt doctrina & litteris cultiores: cum theologiā idest diuinarum rerum sciētiam & sermonem tractare cœpissent: maioribus

Demōes maligni

Boni demones

Egiptii primi solē & lunā deos putarunt.

Osiris

Isis

Mos sacrificandi Osiri & Isidi

Tēpla Saturni & Serapis extra urbes

Ignis ppetuus ī templis seruabatur

Thisia

homines erroribus intricare cœperunt:deos asserentes suos mortales homines fuisse:sed uirtute ac beneficiis quibus uitam communē excoluerunt immortalitatem consecutos:quorum nōnulli reges fuerint nominaq; habuerint:alii noua quædam:alii a cælestibus translata. Solē enim dixerūt primū oium apud ægyptū regnasse solis cælestis cognomine: deinde Saturnū q sorore Cybele in uxorē ducta Osirim & Isidē:aut ut plurimi dixerūt Iouē & Iunonē genuerit: eosq; uniersū orbem imperio subiugasse:ac quinq; deos procreasse. Osirim. Isidē. Tiphona. Appollinē. & Venerē: Isidēq; cererē esse: quæ osiri ideſt diony sio cōiūcta est. Q ui cū regno succesſissent:plurimum humano generi cōtulerint. Cōdidisse enim i tractu thebaico cētū portaq; Vrbē quam alii Iouis urbē:alii Thebas dixerūt. Fuit uero hæc Thebana cētū portaq; ciuitas de q̄ Ammianus marcellinus scribit:Gallū poetā in patria nostra Foroliuio genitū prætorē ægypti ab Augusto cæsare cōstitutū abstulisse obeliscos cōcasq; peregrini marmoris qbus ēt nūc urbs Roma & Italia ē ornata. Prosequturq; Eusebius ex porphirio:erexisse Osirim diis oibus aurea tēpla:quorū singulis certas statuerit cerimonias: & proprios qui earum curam haberent consecrauerit sacerdotes:unde profectum sit:ut diuersis distincti honoribus homines alii colerent:alii colerentur. Paulopost oſiride insidiis laniato. alia quidem eius membra ab Isidē uxore nō mediocri labore inuēta diuinis honoribus sepulta. Penis uero uirilis mēbri i Nilū ab insidiatoribus ꝓiecti: constituto dolo sacra ac cerimonias maioris aliquanto cultus statuta fuisse. Vnde græci primū post romani acceperint:ut Dionysii orgia & dies festi cum honore uirilis membri fierent cuius simulacrum in mysteriis ferētes phallum græci priapum nostri appellauerunt. Multa hic omittimus superflua de aliorum deorum origine. Simulacrorū autē originē hanc ægyptii fuisse perhibent. Cadmum enim ferūt ex Thebis ægyptiis in Boeotiam profectū Semelen alioſq; filios procreasse: Semelēq; ab ignoto cōpressam septimo mēse pueꝝ pepisse hūc mortuū a Cadmo deauratū & quasi deū ingenti cultu & sacrificiis decoratū fuisse: parentemq; eius prædicatum Iouem: ut stuprum Semeles leniretur. Adorationis uero animaliū quā fecerūt Aegyptii causam hanc afferūt effigies aialiū ab Aegyptiis imperatoribus ducibusq; i galeis sculptas ferri solitas in prælio:qbus principes insigniores forent: parta deinde uictoria:ea animalia quorū imaginē duces gestassent: quasi offensionē belli ipsa ad hostes reppulissent:in deos relata fuisse. Alia quoq; affertur cultus animaliū causa. Bouē enim adorari ferunt:q; partū & arā di opera cōducat. Ouē q; pariat & tegumentorū materiā præbeat: ac lacte & caseo nutriat. Canem quia una cū homiuibus uenet: & ad custodiēdos hoies sit natus: quapropter deus q apud eos anubis uocet

Osiris
Isis
Typhon
Apollo
Venus
Thebe ciuitas. c. portarum
Gallus poeta

Templa aurea singulis diis erecta ab Osiride

Dionisii celebrationes

Simulacrorū origo
Semele cō pressa ab ignoto

Initiū adorandorū aialium

Anubis

Felles
Ibis
Aquila
Hircus
Priapus ap̃ grecos colitur.

caninum habet caput. Felles apud eos colitur: quia ad scuta facienda cõducit. Ex auibus Ibis apud eos utilis dicitur ad serpentũ: locustarũ: & erucarum interitum. Aquila quia est regia: Hircusq; eadẽ ratione: in diuinis suscipitur: qua & priapus apud græcos: quia per genitalis mẽbri instrumẽtum: species animaliũ cõseruatur: Quapropter sacerdotes omnes ægyptiorũ huius dei mysteriis initiant̃. Vnde panas aiũt̃ &

Panes & Satyri uenerãtur

Satyros huius rei causa cunctis hoibus esse uenerandos: quia simulachra eorũ in tẽplis: mẽbra in morẽ hircorũ habent: quod animal sua tẽtigine perpetua semper ad coniunctionẽ est promptũ. Lupi etiam apd̃

Lupi
Crocodilli

eos sunt sacri: quia canibus sunt simillimi. Crocodilli Aegyptiis honori sunt quia eorũ terrore ab Arabia atq; Lybia latrones in Aegyptum natare non audeant. Prædicta autem animalia quando obierunt Aegy

Egyptii alia liũ interitu afficiuntur

ptii linteamine cõtegentes plangẽtesq; & pectora cũ gemitu tondẽtes in sacrariis sepeliũt: cõdiuntq; loculis. quoꝝ si quis spõte aliquod interfecerit morte multactur: Fellẽ autẽ & Ibidẽ seu spõte seu iuitus quisq̃ necauerit: morte puniẽ. In quacunq; autem domo canis mortuus fuerit: omnes qui eã Inhabitãt: uniuerso capite raso luctu maximo afficiũtur: nec uino aut tritico cæterisq; ad victũ necessariis: quæ in ea domo recondita fuerant: uti amplius licet. Vnde Helius Lampridius scripsit

Cõmodus Imperator

Cõmodum antoninũ imperatorẽ romanũ Isidis sacra romæ raso capite coluisse. Et Helius Spartianus dicit in cõmodianis ortis in porticu

Pescenius niger Antoninus Caracalla

Pescenium nigrum imperatorem Romanũ cũ turba pictum fuisse: de alias musæo sacra Isidis ferentẽ. quibus cõmodus adeo deditus fuerit ut & caput raderet & anubim portaret. & Antoniũ caracallã iperatorẽ romanũ (idem scribit Helius spartianus) cum habitaret. Hedessæ: atq; inde carras Lunæ dei gratia uenisset: interfectũ fuisse: p̃ cuius imperatoris narrãdæ mortis occasionẽ idẽ Spartianus ridiculã rem narrat. carretiis ciuibus inoleuisse opinionẽ: fœmineo noie lunam qui nunc putent addictos mulieribus semp seruire. Qui uero marẽ deũ esse crediderit: eũ uxori semper dominari neque ullas muliebres insidias pati: prosequitur uero eusebius. Iside deo boue albo naturaliter mortuo &

Mos inquirendi bouis

magnifice sepulto: ægyptii quousq; alium inuenerint similẽ: in ꝑpetuo luctu sunt: quem simulac inuenerint: ad urbẽ nili statim adducũt: quo solo tempore mulieribus ipsum uidere cõceditur: obuiam namq; ꝑdeuntes sublatis uestibus genitales partes ei ostendunt: nec unq̃ postea hunc deum mulieribus uidere licet. cuius bouis adorandi insania romanos ẽt tenuit. Nam scribit lampridius: titũ uespasianũ imperatorẽ optimum: in consecrando apud memphim boue api: diadema gestasse: de more priscæ religionis. Et glorioſus ecclesiæ doctor Hieronymus ad siluinã scribens. Ad tauri inqt ægyptii sacra semel maritum admitti. & idem doctor ad pamachiũ exclamat: ut sciremus quales deos sem

per Aegyptus recepíſſet:Nuper alæ Adríaní amaſio urbs eorũ Antenous appellata eſt. Sed íã phœnicũ quos primos litteras inueníſſe cõ ſtat theologiã uideamus. Hi chaos neſcio quid turbidũ principio rerũ fuiſſe aſſerentes: ſpíritum dicunt ſua principia concupíſcentem feciſſe cõnexionẽ:q Cupído ſit appellatus : & ex aquoſæ mixtura putredinis ſemína creaturarũ oíum generatione cuiq; ꝑdíſſe:ac íprimis aíalia ſenſu carẽtia:ex quibus facta ſint animalía intellectualia : quæ nominent Theophaſumus ídeſt cæli conſpectores:poſt effulſiſſe moth ídeſt ſolẽ & ſtellas & cæli aſtra. Mundo talíbus inchoato principíis dícunt:aerẽ igneum emíſiſſe fulgorem:ex quo mare:terra:uenti:nubeſq; prodierint paulopoſt ſole oía ſuo calore ſeparãte:ex cõflictu qui factus ſit in aere tõítrua & fulgura emanaſſe. quo ſonitu animalía ex límo quaſi ex ſomno tam ex terra q̃ ex marí mares & fœminæ eruperunt : & uentos cũ ꝑ nomina eſſent díſcreti atq; recogniti deos fuiſſe habitos:quibus adorationes ínfuſionibus atq; fumigationibus factæ fuerint. ex uentoq; colpia & nocte muliere ſæculum & primogeníũ uíros fuiſſe progenitos. quorũ primus alimenta ex arboribus primũ docuerit homines ex iíſq; natos uírũ ítẽ & mulierẽ:genus & generationes dictos: phœnicẽ habitaſſe. cũ uero æſtus eſſet factus phœnices palmã ad ſolẽ extẽdiſſe quẽ nomine Beelſemon ídeſt cæli dominum & deum uocant:Iſq; ſit quem græci Iouẽ poſtea appellarũt. Et cũ poſt hæc multa habeat phœnicũ theología paruí nunc faciunda:additur ín illa Miſſonẽ tantu elementa litterarum primum omnium conſcripſiſſe:eſſeque illum quẽ Aegyptíi thor. Alexandrẽſes thot:græcí mercuriũ uocãt. Et ab Cælío mulierecq; Beruth uocata:bíblí habitantíbus:natum eſſe terreníũ aut indigenam: cuí cælus poſtea cognomen fuerit:a cuíus nomine ſupremum corpus míra uarietate formoſiſſimum cælũ fuerit appellatũ:cuius ſoror fuerit terra. Hiíq; patrí ſuo altíſſimo a beſtíis deuorato:ſacra & cerimonías ínſtituerunt. Cæluſq; patris regnũ poſſidens terram ſororem duxit uxorẽ:quæ eí tres peperit filíos:Betíllum quem & Saturnũ dicũt : Dagõa quí & frumentarius appellatur:ac poſtremo Athlãta. Saturno autẽ ín ſidus cæleſte mutato ſimulacrum Aegyptíi facientes:quattuor oculos ín poſterioríbus duos : & alíos ín anterioribus poſuerũt :q uiciſſim cõtracti quieſcebant:alas quoq; quattuor in humeris fixerunt: duas extẽſas quaſi uolaret:duas remiſſas:quaſi ſtaret:ſignificabaturq;:iꝑm dormientem uígílare:& uígílantem dormire. Pariter per alas quieſcentem uolare & uolantem quieſcere. Cæteris eriã díis phœnices duas fecerũt alas in humeris:q̃ſi Saturno cõuolarẽt. Vanã uero atq; ridículã phœnicũ theologíã fuiſſe:unica arguitur leuitate : q, ſerpentem illí díuinã eſſe naturã dixerunt:quoniã abſq; manuũ ac pedũ ac omnino alícuius organí exterioris adiumento : eximiam celeritatem exequatur : uarias

Phenices primi litterarũ inuentores : Phenicũ theologia

Theophaſumus.

Moth

Caeli ortus

Cælus

Terra

Saturnus ſiue Betillus

Athlas

Dagon

que figuras & formas gradientes inuoluto reuolutoq; ad quam uelint celeritatem greſſu facillime præſtent. longæui etiam ſint nec ſolum ſenectam cum pelle deponentes reuireſcant ſed creſcant etiam in adoleſcentiam redeuntes: ita niſi percuſſi pereant uix naturali nece confici. Vnde fœlicem demona appellant ſerpentem: cui diuiniſſimo ut dicũt animali Ophioni appellato: ſicut cæteris diis imolabant. Quam admiratus inſaniam beatus eccleſiæ doctor Ambroſius ut ſacratiſſimam dei noſtri Iheſu chriſti religionem chriſtianis hominibus redderet gratiorem. Hunc Ophionem qui & latine ſerpens dicitur: qualis a gẽtilibus italicis phœnices imitatis colebatur: in ſua mediolanenſi eccleſia conſeruari uoluit: qui etiam nũc integer conſpicitur. Grecorũ uero facile. omnium ſapientiſſimorum doctiſſimorumq; theologia: non minores prædictis habuit fatuitates. Cadmum ferunt Agenoris filiũ ex phœnicia ad quærendũ europã quæ fuerat a Ioue rapta: a rege miſſum fuiſſe nec inuenientem in boeotiam tandem pueniſſe: ac Thebas ibi ædificaſſe. cũq; Hermionẽ Veneris filiã uxotẽ duxiſſet: Semelẽ & ſorores eius ex ea genuiſſe. Poſtea ex Ioue & Semele natũ eſſe Dionyſiũ: q uitis & uini uſum homines docuerit. Atq; inuenerit coctionem ex aqua & ordeo cõfectam: quam appellauerit ceruiſiã: hũcq; cum exercitu non ſolum uirorum ſed mulierum quoq; orbem luſtraſſe: iniquis iniuſtiſq; hominibus ubiq; punitis. Eius uero exercitus mulieres haſtis thyrſo ornatis armatæ fuerunt. Et muſæ omnes deũ hunc ſecutæ uirginitate atq; omni genere doctrinæ florentes: tripudiis & cantu eum permulcebant. Pædagogum is habuit Silennm: cuius uirtutem fuit cõſecutus. Mitra huic deo ligabatur caput: propter dolores qui effumante uino caput aggrediuntur: ferula ei in manibus eſt. Quia cũ nõ permixtum aqua uinum bibunt homines in furorem uerſi alter alterũ baculis cæderent: unde aliqui moriebãtur: itaq; pro lignis ferula uti perſuaſit. Bachus a bacchis mulieribus eſt uocatus: Leneus quia græce uini torcular latine appellatur. Bromius a bromo ideſt ignis ſonitu: qui cum ille ab ortu ederetur inſonuit. Satyri eum ſecuti ſunt: qui ſaltando & tragice canendo uoluptatem ei afferebant. Ab hoc ferũt theatrum primo & muſicam fuiſſe inuentam. Herculẽ græci aſſerũt Ioue & Alcimena genitum: qui duos dracones a iunone ad necem immiſſos puer gutture illiſo peremerit. Aeſculapiũ appollinis & coronidos filiũ adeo i medicina excelluiſſe: ut ab incurabili morbo multos liberauerit ea re Iouẽ commotũ eum interemiſſe: cuius morte irritatus Apollo: cyclopas q fulmen illud Ioui ſumminiſtrauerãt intefecerit. Vnde iratus Iuppiter Apollinẽ ad ſeruitiũ Admeti regis impulerit. Alia quoq; fuit græcorũ theologia quam ab Athalantiis populis acceperint. Athlantii enim inquiunt cælum apud ſe primũ regnaſſe; qui filios quinq; & quadragita

Serpẽtes apud phoenices colebantur Ophion

Graecorum theologia

Cadmus ex phoenicia profectus

Dionyſius Exercitus dionyſii

Silenus Mitra Ferula

Bacchi cognomina Theatrũ & muſica Dionyſi inuentũ

Herculis ortus

Eſculapii ortus

Apollo Admeti regis armenta pauit

Athlãtii populi

Caelus

habuerit:quoꝝ duo de uigiti Ops castissima mulier ei genuerit:ob qđ meritū Ops quæ & terra in deaꝝ numerū sit relata.Filias quoq; Athlā tē habuisse Basilian & Cybelen quā & Pandoram uocant: Basiliam post celi mortē Hyperioni fratri nuptam duos peperisse liberos Solē & Lunā Cybelen autē Hyperiona interemisse.solemque ad fluuium eridanum præcipitasse:Lunāq; cū hæc sic facta percepisset:de alto sese loco deiecisse.Mater uero furore concita crinibus solutis tympanis & ululatibus bacchans circumuagabatur:demum postq̄ nullibi poterat inueniri deificata fuit.& aræ templaq; illi constructa sunt. Cuius sacra cum cymbalis & tympanis fiunt.Sol uero atq; luna ad luminaria sunt translati.a phrygum quoq; theologia acceperūt græci.phrygesq; dicūt Meona antiquissimū apud eos fuisse regem.A quo nata Cybele fistulā quā syringā dixerūt inuenerit:& montana mater appellata ē. Cybelen Atydi adulterio iunctam.cū uero cognita res esset iterfecto Atyde ac sociis eius a patre:cōmotam furore p uniuersam regionem magnis ululatibus uagatam fuisse:tympanis dolorem suum cōsolantem. cūq; Apollo Cybelen adamasset Atydis corpus ab ea sepultum:quæ diuinos honores consequuta erat:unde adolescētis mortē phrvges plāgūt & aris structis Atyda Cybelenq; i deos colunt.Prosequitur phrvgum theologia:ex Athlāte astrologo natas filias septē athlantidas appellari quibus plures dii & heroes sint nati.a seniore quarū Maia Ioui cōiuncta Mercurius fuerit procreatus: Saturnūq; filiū Athlātis auaricia & impietate prædītū:sororē Cybelen duxisse uxorē:a qua Iouē susceptum quāuis aliū Iouem cæli fratrem Cretæ regem contendunt fuisse.qui decem filios procreauerit:quos curetas appellarunt. Saturnū uero in Sicilia Italiaq; regnasse.a quo natus Iupiter oppositā patri uitā duxit:alios etiam habuisse duos Saturnum ex Rhea filios Iouem & Iunonem ipsum Iouem tres uxores Iunonem Cererē & Daphnē duxisse. a quarum prima Curetes genuerit:ab alia Persephonen:a tercia Mineruam. Multa p̄ter hæc de diis:quos susceperit græcia dici possent:cū unicus poeta Hesiodus triginta deorū milia in terris fuisse cōmemoret.quod quidem illi faciliter concedere poterunt qui statuas æneas marmoreas que & ligneas sicut & ipse p̄ diis habendas esse crediderint.Satis multa dixisse uidemur de diis quos ante urbem conditam diuersæ orbis p̄ uinciæ coluerūt.quos quidem deos Romani condita urbe non colere non potuerūt: præsertim cū troianos eorum progenitores huiusmodi deorum superstitionibus plenos sicut ostendemus habuerint auctores:quāquā & ipsa re constat:& nonnullos ex græcis sensisse uidemus Romanos i deoꝝ susceptōe multas Aegyptiorū phœnicūq; & græcorū ieptias ipietatesq; omisisse.Sed p̄ter deos deasq; alia neq̄q̄ meliora a gētibꝰ barbaris ad Romāos reducta fuisse uidemus:fatorū & fortūæ

Ops

Basilia Cybele seu pandora Hyperion

Basilia deificata Meon rex Syrinx

Phryges Cybelē atydaq; pro diis colunt

Phrygū theologia Athlantides

Curetes

Iouis uxores Persephone cereris & Iouis filia

animos potius perturbasset & nō tātū homines ex bonorum expecta
tione gaudēt quātum timore impendentium malorum consueuerunt
torqueri. non enim satis multum infortunii Romanis fuit deos deas
que & fato ū oraculorū augurioruq; & cæterorū quæ diximus malo-
rū initia a gētibus barbaris accepisse: nisi ritus quoq; sacrorū ifandos
ab iis pariter habuissent:qbus tñ populus romanus pro sua prudentia
Orgia minus flagitiose q̄ traditi erant ē usus. Siquidē orgia Orpheus adinue
nit Thracibus:quæ dionysio a bacchis mulieribus celebrantur:& hæ
carnes crudas comedentes sacro furori initiabantur:& furētes ac bac-
chantes uiros simul atq; fœminas in templis deorum noctu ꝓnoctare
Ceres romæ culta. cogebant. Cererē romani ut castissimam coluerunt:adeo ut periculum
Vitae Cere-ris castitatis facturæ uittas eius matronæ palam in templo tangerēt. Vn
de Poeta .paucæ a deo uittas cereris contingere dignæ .sed uideamus
quæ fuerint merita:propter quæ deificata ē. Eam ferūt filiæ luctu mœ
stam cum a bambone nobili coribanthum muliere hospitio susceptā
Bambo mu lier potionem multis confectam ex rebus:quā citrona appellant sumere re
Citron ge-nus: potiōis cusasset indoluisse bambonem:atque sublata ueste genitalia membra
Matris deo rum sacra cereri ostendisse:quæ hoc spectaculo delectata citrona susceperit. At-
q; biberit. Vnde dea meruerit appellari. Matris uero deoꝝ sacra phry-
gii quotānis crudelissimis certaminibus faciebāt:sed romani sacerdo-
tes utriusq; sexus uiꝝ & fœminā ex phrygia cōsecrātes urbem solēni
Imolatō hu manorū cor porū apud uarios ꝑ-pulos pompa tympanorū sonitu perlustrabant. Maiora sunt quæ sequūtur:
& quorū pauca romani uel modestissime duxerint imitanda. Rhodii
hominem saturno sacrificabant. Q uā crudelitatem cum postea duxe
rit mitigādā aliquē mortis supplicio damnatū ad saturnalia usq; serua
bāt:quē ipso in festo grauatū uino imolabāt. In salamine īsula diome-
dí hō imolabaṫ:q ab adolescētibus ter circū arā ductus: tandē a sacer
dote hasta ꝑcussus & rogo īpositus cremabaṫ. Dionysio omachip apd
chios hō crudeliter dilcerptus sacrificabaṫ. Lacedæmōiiq; hoiem mar
ti sacrificare soliti fuerūt. Et phœnices i bellorꝝ aut pestilētiæ calamita
tibus amicissimos homines saturno solebant imolare. Et in creta cu-
retes saturno pueros sacrificabant. In laodicea syriæ palladi uirgo imo
labatur:arabesq; singulis annis puerum imolantes sub ara sepeliebāt
Omnesq; græci priusq̄ in suscepta prodirent bella hominē imolabant
quod de Iphigenia bello troiano factū prædicāt. phœnices in magnis
calamitatibus atq; pericu lis sui principis: dilectissimū ex filiis in redē
ptionis præmium iugulabant. Vnde saturnus rex regionis: q posteaq̄
hominē exuit:in Saturni stellam translatus est:cum unicum filium ex
anobret nympha haberet: leud dictum: quia maximo & periculoso
bello ciuitas premebatur: regio indutum ornatu: super constructā ad
Aristomēes hoc præparatamq; aram imolauit, aristomenes messenius ioui: quem

appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit homines in quibus Theopõpus lacedæmonius fuit. Cũ fame atheniẽses propter ãdrogei cædẽ angerentur: & ad auxilia deoꝝ cõfugissent: Apollo iussit ut singulis ãnis septẽ mares totidẽq; fœminas i cretã sacrificãdos mitterẽt: quod & diligẽtissime multis sæculis obseruatũ fuisse traditẽ. Scythæ quoscunq; aduenas cœperint (capiunt autẽ multos) qui fluctibus & tẽpestate ad eos depellunt̃: dianæ statim imolãt: In pella ciuitate thessaliæ homiuũ Pelleo & Chironi singulis imolant ãnis. Dionysius alicarnasseus in prio de ãtiqtate italica refert: Iunonẽ & Apollinẽ quoniã decima hominũ eis imolata nõ fuerat: magnas italis calamitates in duxisse: ut nullus in arboribus fructus ad maturitatẽ usq; primã ꝑmã ferit: nec spicæ semine iplebant̃: nec hærbæ pecori sufficiẽtes germinãbãt: Fontes deficiebãt: mulieres abortu ꝑclitabant̃: aut nati filii manci & distorti erant: cæteraq; hominũ multitudo crebrius q̃solebãt uexabãtur. Cũq; responso accepto nolẽt dii imolationẽ animalium hostiis faciendã: magna oẽs ambiguitate tenebãtur. Tuncq; ciuitatum primates: post reliqua multitudo: Italiã migrare cœperunt: & quasi amentes furentesq; pellebant uicissim: ac pro certamine pellebantur: & multis Italiæ ciuitatibus derelictis græcia & barbaria italis ẽ repleta. Herculemq; ferũt ara primum in saturnio ædificata: intemeratas hostias imolasse: & ne quasi primo ritu neglecto sꝰstitiõe inani incolæ turbarent̃ simulacra uiui hominis in Tyberi fluuiũ deiiciebant hostiarũ ornata modo. idq; postea idibus maiis a populo romano factitatũ est. Ea enĩ die põtifices: uirgines q; uestales: ꝓtores: aliiq; ciues: quos sacris adesse fas est: aialibus de iure põtificio imolatis trigita hoinũ simulacra: quos appellant argeos: a ponte sublicio in Tyberim dimittebãt. Gẽtilium externorũ religione q̃ntũ ad romanorũ honestãdã rẽ oportere uisum ẽ ostensa: ad nostrũ redibimus propositũ. Inter multa uero quæ romana sꝰstitio nobis dicẽda exhibet: nihil nõ respuẽdũ: ac omnino abominabile ẽ: præter unum: quod uiro xp̃iano in meliorem partẽ ample ctendum: cõuertẽdumq; existimo: sacris scilicet ut appellarunt: ac religioni romanã gẽtem accuratissime intentam fuisse. Vnde ꝑclarissima ẽ illa Ciceronis de aurispicũ respõsis sentẽtia. Q uã uolumus patres cõscripti: licet ipsi nos amemus: tã nec numero Hispanos: nec robore gallos: nec calliditate pœnos: nec artibus græcos: nec deniq; hoc ipso huius gẽtis: ac terre domestico natiuoq; sensu Italos ipsos: ac latinos: sed pietate & religione atq; hac una sapiẽtia q, deorũ imortaliũ numine oia regi: gubernariq; prospeximus oẽs gẽtes nationesq; supauimus Et Liuius. xlvii. Gn. cornelio prætori multa indicta: q, cũ. M. æmilio Lepido pontifice maximo iniuriose contenderet: sacrorumq; q̃ magistratuũ ius potẽtius fuit. Sed qđ beatus Aurelius scribit Augustinus

Iupiter ithõmethes

Atheniẽses vii. mares totidẽq; fœminas in cretã sacrificãdos mittebant

Aduenae a scithis dianae imolantur

Herculis institutum

Argei

dū ille a Romanis cōmitterent ſuorū ſacrorū inſaniæ dū tāta fierent mala :calebant aræ numinum ſabeo thure:ſertiſq; recentibus halabāt clarebant ſacerdotia:phana renitebant :& uno eodēq; tempore ſacrificabatur:ludebatur:furebatur in templis. Igitur de religione romanoꝝ tractaturi:ptes primū ꝓponemus : in quas eam diuidi oportere iudicemus. Tribuſq; multarū: & diuerſarū rerum aciebus armata religionis prædictæ cognitio nobis tractāda occurrit. Nā prima in ꝑte deos eorūq; originē:ſacra:cerimonias:ritus:adorationes :libationes & hoſtias ipſarū poſtea rerū cā a gētibus inſtituta erectaq; templa:ædes: ſacella phana:aras:delubra:ſimul oſtendemus. Deinde ſecūdo loco quærēde utilitatis:opulentiæ & amplitudinis artes ſub religionis:& deorū numinis integumento confictas:pontifices:flamines : ſacerdotes : ſalios ueſtales:ſodales:phanatichos:bacchides:& maximā eiuſmodi hoium turbā docebimus. Tertiam dehinc aciem:ludi:ſpectacula: lectiſternia: ſupplicationes:& multa huiuſmodi ad populorū delectationē luxūq; & ad ſeditionū:tumultuationūq; cōcitationē: auerſione excogitata ſub religioniſq;:& deorū prætextu populo data cōplebunt. Deos &ſi Romulus coluit:qui Lupercal in palatio mōte inſtituit:ſacra diis aliis albano ritu:græco Herculi:ut ab Euādro inſtituta erant:ſicut Liuius docet fecit:tamen Numa pompilius artifex religiōis induſtrius fuiſſe uidetur:quē Liuius dicit ne luxuriarētur ocio animi : omniū primum rem ad multitudinē imperitam:& illis ſæculis rudem : efficaciſſimam ad deorū metū incutiēdū ratū eſſe:ſimulaſſeq; ſe cum ægeria colloqui & monitū quæ acceptiſſima diis eſſent ſacra inſtituere :ſacerdotes ſuos cuiq; deorū cultui præfeciſſe. Vnde Cicero pro domo ſua ad pōtifices. Equidē ſic accepi pōtifices in religionibus ſuſcipiēdis caput eſſe: interpretari quæ uoluntas ſit deorum imortaliū:& in eadem oratione. Cū multa diuinitus pōtifices a maioribus noſtris inuēta atq; inſtituta ſunt:tum nihil præclarius q̄ q; uos :& religionibus deorū imortalium & ſummæ rei.p.præeſſe uoluerūt:ut ampliſſimi & clariſſimi ciues rei pub.bene gerendo:pontifices:religiones ſapienter interpretando rem p.conſeruarent. Quanti etiam deos fecerit Romani Cicero in uetuſtiſſimis pontificii iuris legibus oſtendit : quarum capita nonnullarū hic ponemus. Ad diuos adeunto.caſte pietatem adhibento.opes amouento:q ſæcus faxit deus ipſe uindex erit. Separatim nemo habeſſit deos ne ue nouos.ſed ne aduenas niſi publice aduectos priuatim colunto. cōſtituta a patribus delubra habento. Lucos in agris habento.& larū ſedes.diuos.& eos q̄ celeſtes ſemper habiti colūto. & illos quos in cælū merita uocauerūt. Herculē Liberū. Aeſculapiū . Caſtorē . Polluce Quirinū. Aſt illa propter quæ datur homini aſcenſus i cælū : mentē uirtutem.pietatem.fidem . earumq; laudum delubra ſumpto nec ullo

Diuiſio totius operis

Lupercal

Numa pōpilius religionis artifex

Pōtificū dignitas

uicioꝝ ſacra ſolẽnia obeunto. Q uod aũt ex hominũ genere cõſecratos ſicut Herculẽ & cæteros coli lex iubet: idicat qdẽ oium aios imortales eẽ: ſed fortiũ bonorũq; diuinos. Bene uero qd mẽs: pietas: uirtus fides cõſecrantꝫ manu: quaꝝ oium Romæ dedicata publice tẽpla ſunt ut illa q habẽt (habent aũt oẽs boni) deos ipſos in ais ſuis collocatos putent: & idem Cicero in uerrem actione ſeptima. Tuq; Ceres: & libera quaꝝ ſacra ſicut opiniones hoium ac religiones ferunt longe maximis atq; occultiſſimis cerimoniis continentꝫ: a qbus initia uitæ: atq; uictus: legũ morũ mãſuetudinis: humanitatis exempla hoibus & ciuitatibus data: ac diſperſa eſſe dicuntꝫ. Præterea ipſe Cicero pro murena. Cũ ois deoꝝ imortaliũ poteſtas aut tranſlata ſit ad nos: aut certe cõiuncta nobiſcum. Satis itaq; hoc initio primæ diuiſionis noſtræ partis fũdamenta iecimus: q per Ciceronẽ & iuris põtificii documẽta deoꝝ uenerationis: & locorũ i qbus adorarentꝫ principium cãmq; oſtendimus. Sed plura ad eã rem a. M. Varrone afferemus. Is uir ſanctoꝝ religionis noſtræ doctiſſimoꝝ Hieronymi. & Auguſtini iudicio doctiſſimus ẽ auctor deos ex Samothrace in Phrygiã aduectos: Aneã ex Phrygia i Italiã detuliſſe: dictoſq; q; p eos ſpiremus: & corpus mẽtẽ ac rõnẽ habeamus: quos fuiſſe uult Apollinẽ: & Neptunũ. unde Virgilius cũ ſociis: natoq; penatibus & magnis diis: & Iã pater Aneas ſacra & ſacra altera patrẽ Afferet: iliacos excipe ueſta deos. Plutarchus i uita Nũæ põpilii. Ea quæ de deoꝝ ſacris Nũa põpilius ſtatuit q̃ ſimilia ſunt ꝓpriſus Pythagoræ documẽtis. Nã primũ pricipiũ ille neq; ſenſui neq; põturbatõi ſubiectũ: ſed mẽtẽ inuiſibilẽ: & increatã eẽ cẽſuit. Hic aũt romanos ꝓhibuit exiſtimare imaginẽ dei: aut hois ſpeciẽ: aut aialis habere formã: neq; fuit apud eos picta neq; ficta dei prius ſpecies. Sed i prioribus. clxx. ãnis tẽpla qdẽ ædificabant: ſacraq; tuguria errigebant: ſimulacrũ uero nullũ corporeum faciebant. perinde atq; nephas eſſet deterioribus meliora aſſimulare: neq; aliter atq; intelligentia p̃cipi deus poſſit: ſacra quoq; a Numa inſtituta ritũ: ſanctimoniãq;. Pythagoræ uehemẽter attingunt. Erant. n. ſine ſanguine: eorũq; plurima ex farina & libo rebuſq; uilliſſimis cõpoſita. Affirmat etiam Varro deos ab antiquis Romanis plus annos. clxx. ſine ſimulacris fuiſſe cultos: eorumq;. xx. ſelectos: cætoros appellauit plæbeios: ſuntq; ſelecti. xii. mares: octo fœminæ. Ianus. Iuppiter. Saturnus. Genius. Mercurius. Apollo. Mars. Vulcanus. Neptunus. Sol. Orcus. Liber pater. Tellus. Ceres. Iuno. Luna. Diana. Minerua. Venus. Veſta. Et præter hos utriuſq; ſexus deos alia: fuit deoꝝ dearũq; tanq̃ matrimonialis cõiunctio: q̃ cõprecationẽ appellauerunt: ut qui ſcilicet rem diuinã uni feciſſet alteri: quoq; ſupplicaſſe uideretꝫ: & latiã Saturnus. ſalaciã Neptunus. horam Q uirinus. mariã Vulcanus: miricen Q uiritius. nerienẽ Mars: cõprecatõnẽ ſuã habuit.

Dii ex ſamothracia in phrygiã ex phrygia in italiã delati Virgilius

Opinio numæ de deo.

Sacra inſtituta a numa.

Dii ſelecti: & plæbeii.

Compreca-tio.

Boni dii
Mali dii

Attulit tñ aliã deoꝝ diuisionem Varro a labeone sumptã :qui asseruit deorũ partem esse bonã:partẽ malã: qui cultus diuersitate internoscãtur:cum malis cædibus hominum:& tristibus supplicationibus : bonis obsequiis lætis atq; iucũdis q̃lia sunt lectisternia:atq; ludi: & conuiuia placarent. Et cũ deos ut diximus selectos a Iano cõmẽdare icepissent quẽ:tũ bifrontẽ:tũ q̃drifrontẽ tanq̃ geminũ faciebãt. De aliis minoribus tractauit:quoꝝ seriẽ a conceptione ad decrepiti hois sepulturã p̃duxit in hũc maxime modũ nostris hoibus p̃diculũ. Q uum mas & fœmina cõiunguntur adhibetur deus iugatinus:cũ domũ est ducenda que nupsit officiũ id exhibet Domiducus. Vt autem in domo sit deus Domitus:ut maneat cũ uiro dea Mãturna præstat.perductaq; i mariti domũ uirgo sup̃ priapũ nimiũ masculinũ imanissimũ:& turpissimum fascinum more honestissimo & religiosissimo matronarũ sedere iubet nec prius mariti cubiculũ igredi p̃mittit:q̃ aula & cætere domus partes cubiculo cõtinentes nucibus spargantur: quibus a multitudine cõculcatis compressæ uirginis eiulatus inter strepitum nequeat exaudiri. dũq; fuerint peragenda secreta:ut sine difficultate uirginitas auferatur dea Virginẽsis:& deus pater Subigus:& dea mater Præma.deaq; Partũda:& Venus Priapo & ipsi deo præstãt obsequiũ:Subsequiturq; illico dea Mena Iouis priuigna:cruori mẽstruo præsidẽs:& liber accurrit pater:quẽ sic uocatũ eẽ uolũt: q; mares i coeũdo p̃ eius beneficium emissis semibus liberent:nec tardius præstat officiũ dea libera & Venus dicta illud idẽ mulieribus q; liber uiris prestans auxiliũ. Vñ credidit a Labeone doctus Varro duobus iis mari & fœminæ numinibus: honores in tẽplis marmore aut ære:Libero uirilis corpis:pudendã p̃tẽ fœminã liberæ :excisos adornatosq; fuisse. Malũ uero fuit obscurissimos a Romanis deos esse habitos Vitumnũ & Sentinũ : quorũ alter uitã in Embrione:alter sensum puerperio largiebat. Vt autẽ nulla p̃s hoĩum præsidio numinum careret:dei per singulos aderãt actus : tanq̃ opifices in uico argentario:ubi unũ uasculum ut perfectum exeat: per multos artifices trãsit. Mulieri enim fœtæ p̃tu tres dei custodes adhibebantur ne Siluanus deus illã uexaturus ingrederetur. Intercido Pilũnus & Deuerrinus:eorũq; significãdorũ cã:tres hoies noctu domus limina circuibant: Primus intercidoni subministraturus securi limẽ cædebat. Pilo secundus ,p̃ pilumno feriebat:& scopis tercius deuerrebat tandẽ Lucina quã parturiẽs iunocauerat:Ops quoq; dicta opẽ afferebat:Et ne aggrippæ eẽnt q nascerẽt:quos sic dictos fuisse cõstat qa p̃uerso ordie pedibus primũ uẽtre egrederẽt:deæ puersa & ,p̃sa aduocabãt:post q̃s Vagitinus deus os puerpii apiẽs succedebat:& p̃tũ ad lucẽ Diespiter p̃ducebat:præstoq; aderat leuana quæ p̃tũ de terra leuabat expositũ:sed rumina ueniebat mãmis præfecta mulieꝝ quas prisci

Ianus bifrõs quadrifrõs.
Deus iugatinus.
Dõiducus
Domitius
Manturna
Virgo super priapũ sedet
Nuces spar guntur
Dea uirginẽnsis
Subigus
Prema.
Pertunda
Venus
Mena
Liber pater
Libera dea
Vitumnus.
Sentinus.
Siluanus
Intercido
Pilumnus.
Deuerriuus
Lucina
Dea puersa & prosa.
Vagitinus.
Diespiter
Leuana
Rumina

tumas appellauere:ut lac copiosissime preberetur:quousq; aduenieute tpe Potina dea potionem:Edulica escā p̄bere possent. Nec paruū erat Cuninæ deæ opus:quæ & si cunas ip̄a nō agitabat ut leuiter mouerēt curabat.Maiora deiceps dicēda sunt numinū collata hoibus beneficia Mercurius ide q̄si medius inter hoies currēs Hermes græce ab hermonia idest sermone appellatus loq; præstabat:quē effigiabāt:alas i capite & pedibus habentē: q; sermo hominū p̄ aera uolitet.Et Mineruā quā dixerūt tpibus Ogygi regis ad lacū tritonis uirginali primū apparuisse habitu:unde tritonia sit dicta.Artesq; quarū fuit inuentrix puerū edocebat.Pauoribus hominū ut arcerent pauentia:spei eoq; quæ fortassis euenirēt uenilia uoluptatibus qbus fruerent uolupia:actibus qbus se imiscerent ageronia:stimulis qbus agerent stimula:strenue gestis quæ cōtigerēt strenua:deæ p̄erāt.Fessis dea fessona:ut quiescerēt.Hostibusque pellēdis dea Pellōa præbebat auxiliū. Nūeria quoq; dea quibus dā bñ numerate:Caneria bñ canere:Mars & bellona ut bñ belligeratēt Victoria ut uincerēt:Honorinus deus ut honorarēt Pecunia ut pecunios essent.Esculanus & filius eius Argētinus dei ut haberēt æneā argēteā que pecuniā præstabāt.& ut summū quoq; deū iprobi segnesq; haberēt dea erat Murcea:que p̄ter modū nō mouerent:ac faceret hoiem ut inquit Pompeius murcidū:ac nimis desidiosū & inactuosū.Paruæ ēt existiatōis neq; iter malos aut bonos deos posita fuit Fortūa barbata quæ cultoribus suis malas speciosius uestiēs:se spnētes male barbatos glabrosq; reddebat.Cū contra maiori deæ fortūæ quā oipotentē appellauerūt:& deabus fatis multo maiorē quā oportuerit ui potentiāq; sicut supra ostēdimus tribuerit.Themin uero pax coluerit quā Festus deā fuisse dicit:quæ p̄ciperet hoibus id petere qđ fas esset.Eamq; id eē existimabant quod & fas est.Et ne plures q̄ expediat pquiramus deos uitæ hoium fortunisq; adhibitos:Neniam gentiles uoluerunt deā mortuos hoies in funere comitari:unde & modulatōes inter eiulādū plāgē dūq; adhibitas nenias uocauere.Sed & suā sata segetesq; & cætera hoibus usui futura deorū habuerūt turbam.Saturnūq; deū in primis maximū Iouis genitorē p̄dicant nata ex sese deuorare q; semina unde nascāt reuertāt. Vnde pp agriculturam falcem manu tenet effigiatus:& ne solus tanto munere fatiget:deā seiā ferūt satis frumentis q̄diu sub terra sunt.Cū uero super terram hærbescentes segetē faciūt deā Segetiā:frumētisq; collectis atq; recōditis ut tuto seruent deā Tutellinā eē p̄positā:pserpinā pariter frumētis germinātibus:deū Nodatū genicu lis nodisq; culmorū iuolutis:folliculorū deā Volutinā: & cū folliculi patescūt ut spica exeat deā patelenā.Cūq; segetes nouis æquāt aristis deā ostilinā:& deā florā frumētis florētibus:lactescētibusq; deū lactucum:maturā maturescētibus;& cū rūcātur idest a terra auferunt deam

Potina
Edulica
Cunina
Mercurius
Minerua
Tritonia
Fauentia
Venilia
Volupia
Ageronia
Stimula
Strenua
Fessona
Pellona
Numeria
Caneria
Murcea
Bellona
Victoria
Honorinus
Pecuni a
Acsculanus
Argentinus
Fortūa barbata
Themis
Nenia
Saturnus ex se nata deuorat
Seia
Segetia
Tutellina
Proserpina
Nodatus
Volutina
Patelena
Ostilina
Flora
Lactucus
Matuta

Runcina Diana Rusina Iugatinus Collatia Vallona Spinensis. Fructesta

runcinā ꝑfecèrūt. Et ne iculta agroꝝ uideret̄ a diis ſpreta: Diana ſylua rū: rurū dea Ruſina: iugoꝝ mōtiū deus Iugatinus: colliū dea Collatia ualliū dea Vallona curā habuit. Nec deus ſpinenſis ut ſpinas ex agris eradicaret: nec dea rubigoq; ut nō accederet ſpnebat̄. Q uī potius deæ Fructeſtæ: ut fructus uberrimos daret ſupplicabat̄. Q uia uero Roma nis a pricipio urbis cōditæ & multo tpe poſtea ꝑciſſimus fuit uini uſuſ pua ac oino minima deoꝝ turba uineis uiniſq; ꝑfecta eſt: qūqdē ſolus Bacchus tāti muneris curā habuit: q multinomius Liber pater appella

Bacchi cognomina

tus: cū bellaſſet in india & multas ſecū habuiſſet fœmias: quæ bacchæ dicebāt̄ nō tā uirtute nobiles: poſtea Bacchus: qñq; Priapus. quādoq; Bromius: qñq; Brotinus fuit dictus. Et quia cuſtodiæ huiuſmodi ſolus erat ꝑfectus: oī ſpreta uineaꝝ cura: unicæ uidimiæ cū iam uuæ mature ſcerēt intēdebat: tātaq; id actū ē turpitndine ut modū pigeat pudeatq; referre: quē oino fuimus ſuppreſſuri: niſi qa noſtris conducere xp̄ianis arbitramur talia ſcire: quo noſtræ religiōis grauitatē: & ſanctā mūdiciē lætioribus aīs āplectātur: eruntq; uerba ꝑ beatū Aureliū Auguſtinum

Socra liberi patris

a Marco Varrone Labeōeq; paululū imutata. Q uū fierēt libero patri ſacra i Italiæ cōpitis pudēda uirilia cū honore plauſtellis ipoſita: primo rure trāſferunt̄ icōpita: poſt i urbē. In oppido aūt lanuino: qđ nūc ciui tas idiuinia uocatū: uiro ſūmo ꝑſpero ſubeſt cardinali columnenſi: uni libero totus menſis tribuebat̄: cuius diebus oēs uerbis flagitioſiſſimis utebantur: donec illud mēbrū per forū tranſuectum eſſet: atq; in loco

Matrōa honeſtiſſima i publico priapū coróat

ſuo quieſceret. Cui mēbro ihoneſto matrē familias honeſtiſſimā ipone re publico i loco coronā neceſſe erat. Sic ab agris faſcinatio repellebat̄ & matrona facere cogebatur i publico. quod nec meretrici ſi matronæ ſpectarēt permitti debuit in theatro. ne domos etiam ſuas romani ſper

Forculus Cardo Limentinus Amphytrite

nere uiderent̄ tres illis deos dederunt hoſtiarios Forculū foribus: Car dinē cardini: Limentinum limini. Et ne maris cura eſſet abiecta: præter Neptunū Iouis fratrē uniuerſo præfectū mari: ꝑterq; Anphytritē quā deam Placidus grāmaticus fuiſſe uult deā maris Neptuni matronam

Venilia Solatia

Veniliam dixerunt deā undæ maris quādo uenit ad littus: ſalatiamq; item deam eidem quando reddit in ſalum eſſe prepoſitam. Romani ta men duce Romulo in aſyllo agentes: eos primum colendos accepe runt ex ſupradictis diis: quos troia auectos Albani primum: poſtea

Tyberinus Faunus Picus Pauor Febris Romulus

Laurentes per trecentos annos coluerant. qui uidentur illi faiſſe quos ſupra ſelectos diximus appellari: & tyberinum paulopoſt Romulus: deinde Faunum & Picum Pauorem: & Febrē ipſumq; Romulum Ti tus tacius rex: & alias ſenſim turbas ſupradictas: demūq; ſuos cæſares Romani in deorū numerum retulerunt. Q uin etiam albani patres pri mum: poſt romani urbis conditores fabulas pro miraculis acceperunt quæ ante bellum troianum græcis troianiſque fuerunt communes:

Minotaurum bestiam fuisse inclusam labyrintho: quẽ cum intrassent hoies:inextricabili errore exire non poterant. Centauros equorũ hominumq; natura coniunctos.Cerberum tricipitem inferni canem. phrixum & Hellen eius sororem ariete uectos:mare tranasse.Gorgonẽ serpentibus crinitam se aspicientes in lapidẽ conuertisse. Bellerophontẽ equo pegaso pennis uolante uectum fuisse.Amphionẽ citharæ suauitate lapides attraxisse. Dedalum & Icarum filiũ coaptatis sibi pennis Creta in Italiam aduolasse.Oedipum in sphinga monstrũ quadrupes i dissolubilia hoibus cum uitæ piculo proposuisse. Anthæum qui terræ contactu fortior resurgeret ab Hercule fuisse prostratum. Sed iã satis multa de ineptis deorũ fabularumq; adinuentionibus. ad sacra cerimoniasq; ueniamus:plurima simul edocturi minutiora:quæ in gẽtiliũ religione non minima habebãtur. Vlpianus de uerborum significatione dicit:sacrum locum esse locum consecratum. Sacrarium i quo sacra reponunt.& idẽ infra: sancta proprie dici quæ nec sacra neq; prophana sunt:sed sanctione quadã sunt confirmata:ut sanctæ leges.Martianus uero sanctum esse uult quod ab iniuria hominum est defensum dicitq; a sagminibus hærbis quas legati populi Romani ferre solebãt:ne quis eos uiolaret:Cicero in legibus:sacrũ sacroue cõmendatum qui deprehenderit rapuerit patricida esto. idemq; de aruspicum responsis: nego unq; post sacra cõstituta quorum eadem est antiquitas quæ ipsius urbis:Festus pompeius.Curiona sacra quæ in curiis fiebant: & infra fornacalia sacra erant:cum far in fornaculis torrebant:quod ad fornacem quæ in pistrinis erat sacrificium fieri solebat. Plutarchus in Pauli æmilii uita Sacra faciente æmilio fulmen arã percussit:sacraq; combussit. Macrobius in saturnalibus.Herculis sacris nõ licet mulieribus interesse quia Herculi per italiam transeunti mulier uinum petẽti:se aquam dixit nõ posse præbere.Et Macrobius in saturnalibus dixit: sacra celebritas est cum sacrificia diis offeruntur: uel cum dies diuinis epulationibus celebrantur:uel cum ludi in honorem aguntur deorum:uel cum feriæ obseruantur:& infra idem:sacrum est quicquid deorum habet. Virgilius Sacra dioneæ matri diuisq; ferebã:sacra Ioui stigio quæ rite icepta parauit: tibi enim tibi maxima Iuno mactat sacra ferens. Et sanctum uult Trebatius idem quod religiosum.interdum neutrum idest incorruptũ Virgilius sancta ad uos aia atq; istius inscia culpæ descẽdam :hinc sanctæ leges:& sanctum uirum integrum moribus. Nominaq; sacrorũ locorum sub cõgrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est.Helius spartianus Adrianum cõmẽdat imperatorem: q; sacra romana diligentissime curauit:peregrina contempsit. post eamq; cognitionẽ sacrorum de cerimoniis est dicendum quas:supra diximus trebatiũ uoluisse idem esse q; sacra.Sed liuius libro quinto dicit:Lucium albinũ

Sacer locus
Sacrarium
Sancta

Sanctum
Sagmina

Curionia sacra
Fornacalia sacra

Mulieribus non licebat sacris Herculis interesse.
Sacra celebritas.

Cerimõiae

de plebe unũ uirgines:ſacerdotes:ſacraq; :plauſtro cere inuexiſſe:inde cerimoniis enatum ſit nomen:& in ſeptimo:ceretibus q; tarquinienſibus in populatione agri romani conſenſerãt:ob memoriam ſeruatorũ ſacrorũ pax & indutiæ in centum annos datæ. Feſtus pompeius cerimoniarum cauſam:alii ab oppido Cere dictam exiſtimãt: alii a caritate putant. Adorationis & imolationis originem Plinius in naturali hiſtoria ſic ponit. Numa inſtituit deos fruge colere:& mola falſa ſupplicare:atq; :ut autor ẽ Cecinna:far torrere:quoniam toſtum cibo ſalubrius Is fornacalia iuſtituit farris torrendi ferias : & æque religioſas terminis agrorũ. Nonius autem marcellus:ador frumenti genus quod epulis:& imolationibus ſacris putatur pium . unde adorare propiciare religiones. Feſtus pompeius. Ador farris genus edor quod appellabatur : & fiebat toſtum:unde in ſacrificio mola ſalſa efficitur unde adorare. Feſtus item:imolare eſt mola:ideſt farre molito & ſale hoſtiam perſperaſm ſacrare:& idem infra. Mola uocatur far toſtum:ſale aſperſum:quod eo molito hoſtiæ aſperguntur. Macrobius ſaturnalium. Cum hoſtia cedi tur fari non eſt fas. intercíſa & porrecta licet:rurſus cum adoletur non licet:plurima item nunc minutiora religionis gentilium uocabula unico doceamus contextu:uidelicet:ſacrificiũ:conſecratio: ornamentorũ : uaſorumq; uocabula:dehinc ſuperſtitio:ſacrilegiũ :dedicatio:piaculũ : iuſiurandum:elemoſina:abſtinentia:uirginitas:ieiuniũ:geſtus inter faciendum rem diuinam:& demũ hoſtiæ:qd ſibi uoluerint Nonius marcellus inter ſactificare & litare hoc dicit intereſſe. Sacrificare eſt ueniam dari petere. Litare eſt propiciare. Et Macrobius litare ſignificat ſacrificio facto placauiſſe deos. Litare ẽ ſacrificium rite facere. Cicero in legibus. Nocturna mulierum ſacrificia non ſunto:præter illa quæ pro populo rite fient. Et Varro de lingua latina. Romano ritu ſacrificium mulieres quum facient capite ſunto coopertæ. Feſtus pompeius : arcanũ ſacrificii genus quod in arce fit ab auguribus:adeo remotum a noticia uulgari:ut ne litteris quidem mandaretur:ſed per memoriam ſucceſſoribus relíquebatur:& infra. Iuuenília fingebant Dianæ ſimulachra qa ea ætas fortis eſt ad tolerandã uiã : Diana enim putabatur dea uiarum Item ſtata dícuntur ſacrificia quæ certis diebus fiebant: Item ſacrificium quod fiebat in monte palatino palatuar dicebatur . Liuius in.xxx. Ppilippi regis legati in ſenatum introducti ſunt : gratulantes de uictoria:his petentibus ut ſacrificare in capitolio:donaq; ex auro liceret ponere:in æde Iouis optimi maximi permiſſum ab ſenatu centum pondo coronam auream poſuerunt. Iam conſecratio qua fieret ratione Cicero pro domo ſua ad pontifices ſic docet . Video eſſe legem ueterem tribunitiam. quæ uetat iniuſſu plæbis ædes:terram : aram conſecrare. Ornamentorũ religionis uaſorũq; modus fuit priſcis caſtiſſimus . Sed

Cerimõiae:

Adoratõnis & imolatõis origo.

Ador. Adorare:

Imolare Mola

Sacrificare. Litare

Mulieres capite cooperto ſacrificãt. Arcanum ſacrificium

Stata: Palatuar

Conſecrare.

ornamenta unde habuerunt originē. Liuius in Numæ gestis rebus sic docet. Flaminem Iouí assiduū sacerdotem creauit: insigniq; eum veste & curruli regia sella adornauit. Salios inde. xii. Martí gradiuo legit: tunicæq; pictæ insigne decreuit: & super tunicam: æneum pectori tegmē: quali sacerdotes christiani: sed aureo & argenteo & iaspidibus ornato: pectorali appellato utuntur. Et Festus albogalerus a galea nominatus Est enim pileus capitis quo diales flamines: idest Iouis sacerdotes utebantur: & flamínio uestimēto Flaminia utebatur: Dialis uxor & Iouis sacerdos. tutulū flaminiæ eodem erat colore. Item mortuæ pecudis corio calceos fieri flamínibus nephas habebat: quoniā suā morte extincta omnia funesta extimabantur. Itē tutulū dicebāt flaminiarū capitis ornamentum. Vitta purpurea innexa crínibus & in altitudine extractū. Itē Flaminias sacerdotíssas: Diali addictas: scalas ultra tres gradus ascendere non licet: non comit caput: neq; capillum depectit flamen solus habet galerum q̄ maximus est. Cicero in legibus: in delubris omnibus textile nec operosius q̄ mulieris opus menstruum: color autem albus præcipue decorus deo ē: cum in cæteris: tū maxime in textili. Tincta uero absint: nísi a bellicis insignibus Plinius in naturali hístoria: antiquior fuit plasticæ q̄ fundēdi eris ars. ex ea enim dii fiebāt: & domus ciuium ornabantur: & dii fictiles erant. hæ enim tunc deorum effigies erāt laudatissimæ: nec pœnitet nos illorū qui tales eos coluere: i sacris quidem: tum non mirrhinis: ut hodie cristallinisue: sed fictilibus libabant. Seneca epistola. xxxi. ex Virgilio. Exurge modo & te quoq; dignum finge deo: finges autem non auro nec argento: non potest in hac materia imago dei exprimi: quin cogita illos cum propicii fuissent fictiles fuisse: Persius satyricus: Dicite pontifices in templo quid facit aurum: Nēpe hoc quod Veneri donatæ a uirgine puppæ. Cicero in legibus aurum & argentum in urbibus: & priuatum in fanis inuidiosa res ē tum ebur corpore contractum. Iam æs atq; ferrum duelli instrumenta non fani: Festus pompeius de hac modestia religionis taliter scribit: ut nostræ ætatis sacerdotibus ingentem inurat notam: qui ne dum equo uehuntur: sed equitum turmas cum pari famulatu alunt: inquit enim. Sacerdotis proprium est: ut nec equo uehatur: nec plus q̄ tribus noctibus ab urbe absit: nec pilleū deponat: ex quo flamen dictus. & idē dicit pura sacerdotes uestimēta ad sacrificia habuisse: idest nō obsita. nō fulgurita: non funesta: non maculam habentia. Fuit etiam unum sacrificantibus uestimēti genus: quo sacerdotes cuiusq; ritus: & templi: & dei pariter utebantur. quale ē camisiū lineū albū: quo christiani utunt sacerdotes: & cum esset latum adeoq; oblongum: ut distinctum p̄ solū traheretur: postea cinctum pendentem supra cingulum faciebat undiq; sinū: qui ritus fuisse perhibetur Gabinus. Liuius i quinto. G. Fabius

Flamen.

Salii.

Albogaleus

Flaminia

Tutulum

Color albus decorus do

Sacerdotes equo nō uehebantur.

Sacrificanti bus unū uestimēn gēus

Ritus Gabinus.

ritu gabino succinctus a capitolio obsesso in quirinalem collem sacra ferens iuit & rediit. & Virgilius. Ritu succincta gabino: & Cicero de aruspicum responsis: Strophium quod grecæ ophium dicitur: pro insigni positum fuisse dicit: quod ponebatur i capitibus sacerdotū: & alii coronam fuisse dixerunt: quod ornamentum nostri Ioanni baptistæ in hymno attribuunt uespertino: Strophium bidentes. Sed iam instrumēta & uasa religionis a Festo incipiamus ostendere: Præfericulum uas æneum sine ansa patēs ad summum uelut peluis. quo ad sacrificia utebantur. Patenæ uascula paruula sacrificiis faciendis apta: Infulæ sunt fulcimenta lanea: quibus sacerdotes & hostia templaq; uelantur. Inarculum uirga erat ex malo punico inaurata: quam regina sacrificans i capite gestabat. Acerra arcula thuraria in sacrificiis. Achamum poculi fictilis genus quo in sacrificiis utebantur. Nonius marcellus: Anclabris *mensa ministeriis apta diuinis: uasa quoq; ea quibus sacerdotes utunt*ē anclabra appellabantur: Festus. Secespita cultrum ferreum: oblongū: manubrio eburneo: rotundo solido: uincto ad capulum argento: & auro fixum *clauis æneis ære cyprio: quo flamines: flaminiæ uirgines:* pōtificesq; ad sacra utebantur: dictum autem ē secespita a secando. Cicero in Verrem actiōe tertia. Credo tum quum sicilia florebat apibus & copiis magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum prætorem nulla paulo locupletior: qua in domo hæc non essent: etiam si præterea nihil esset argenti. Patella grandis cum sigillis simulachri deorū: Patera qua mulieres ad res diuinas uterentur: Thuribulū: hæc autem omnia antiquo ope & summo artificio facta. Festus pompeius Simpulū uas paruulum non dissimile cyatho quo uinū in sacrificiis libabat'. uñ mulieres rebus diuinis deditæ simpulatrices dictæ. Strupi uocantur in puluinaribus fasciculi de uerbenis facti: qui pro deorū capitibus ponebātur. Suffibulum uestimentū album: prætextū: quadrangulum: oblongum: quod in capite uestales uirgines sacrificantes habebant: idq; fibula compræhendebatur. Damnarunt & ipsi ēt Romani gentiles sacrilegia: per se ipsa a uerbo nota: & superstitiones. cuius uerbi uim originem habuisse uult Aulus gellius ab iis: qui filios superstites esse nimis importune a diis efflagitarent: cū tñ omnis importuna ineptaq; religio possit superstitio appellari. Liuius in quarto: in ea rerum afflictione multiplex religio: & plæraq; externa iuasit nouos ritus sacrificandi: uaticinando inferentibus in domos quibus quæstui fierent capti religione animi: donec publicus iam pudor ad primores ciuitatis peruenit: cernentes in omnibus uicis sacelliſq; peregrina atq; insolita piacula pacis deum exposcendæ. Datum tamen negotium ædilibus ut aiaduerterent: ut ne q nisi Romani dii: neu quo alio more q̄ patrio colerentur. Idem Liuius, xxix, Pyrrhus locros classe preteruectus

Strophium.
Præfericulū
Patenæ.
Infulæ.
Inarculum.
Acerra
Achamum.
Anclabris mensa
Andabra.
Secespita
Patella grandis
Patera
Thuribulū
Simpulum.
Simpulatrices.
Strupi
Suffibulum
Superstitio.
Piaculum

thesauros proserpinæ itactos ad eam diem spoliauit classis postera die fœdissima tempestate lacerata omnesq; naues: quæ sacram pecuniam habuerant ī littora nostra eiectæ sunt: pecuniam omnem conquisitam ī thesauros Proserpinæ referri iussit: nec tamen ei postea aliqd prospere euenit: pulsusq; ita regno Lydiæ: atq; honesta morte argos ingressus occubuit. Dedicatio quid fuerit Cicero pro domo sua ad pontifices sic ostendit: postem teneri in dedicatione templi oportere uideor audisse: ibi enim postis est: ibi aditus est. Liuius. ix. G. Flauius scriba libertino patre genitus ædilis. Aedem concordiæ in area Vulcani summa nobilium inuidia dicauit. G. q; barbatus. pont. coactus consensu populi uerba præiuit. Itaq; ex auctoritate senatus lata lex: nequis templum aramue iniussu. S. aut tri. pl. partis maioris dedicaret. G. Iunius bubulcus dictator: Aedem salutis quam consul uouerat: censor locauerat: dictator dedicauit: Idē. xxiii. duumuiri creati sunt: Fabius maximus T. attilius crassus: ædibus dedicandis. Menti attilius: Fabius ueneri *erycinæ utraq; in capitolio est: & infra. Gn: Domitius prætor urbanus* dedicauit ædem fortunæ primogeniæ in colle quirinali: & in insula Iouis ædem dedicauit. G. seruilius duum uir. Valeriusq; sic habet. Oratius puluillus cum in capitolio Ioui. opt. max. ædem dedicaret: iterq; nūcupationem solemnium uerborum postem tenens mortuum essē filiū audisset: neq; manum a poste remouit. Iurisiurandi & sacramēti religio apud Romanos magni fuit momenti. Et qdem iurisiurandi religio duplex fuit: una cū quis requisitus aliquid diis in testes uocatis spopondisset aut firmasset. ceu Marcus attilius regulus sese carthaginem nisi captiuorum permutatio fieret rediturū iureiurando spopōdit. forma q; huius iurisiurandi erat talis. Lapidem silicem tenebant iuraturi per louem hæc uerba dicentes: si sciens fallo: tum me diespiter salua urbe arceq;: bonis eiiciat: ut ego hunc lapidem. De quo Cicero legum primo periurii pœna diuina exitium: humana dedecus: & infra: pœna uiolati iurisiurandi esto. Altera iurisiurandi religio erat cū uerbo iterloquē dum per deorum numina sponte qs iurasset: quale erat cū ædepol: me hercules: & mediusfidius dicebant duorumq; primo pisitorum loco facilis erat expositio: Cum per apollinis ædem primus: alter per Herculem se mentientem periurio obligasset. Tertii expositio altiorem habet indaginem. Sanctus Fidius & Semipater dii fuerūt sabinorum: quos domo demigrātes ī collem qrinalē cū cætera suppellectile detulerunt idq; numen uerbis trinum: re unicum esse dixerunt: unde licet tribus ipsis templum esset ī qrinali colle dicatum: unius tamē sancti uocabulo appellabatur: obtinuitq; eiusmodi nois opinio sanctitatis magnam uim habere iusiurandum: quo in trino & unico numine mediū esse qs fidiū affirmaret. Sacramētum aūt esse dixerūt quo milites scribendi a

Dedicatio.

Mos iurisiurandi.

Dii sabiorū

Mediussidius. Sacramētū.

sacerdotibus adigebāt:nec prius militare:aut postq̄ eo absoluti essent in hostem pugnare poterant:unde est illud.Catonis:qui filium militia per sacramenti relaxationem dimissum:cum hoste manum conserere uetuit:sacramenti ætimologiam originemq; sic refert Varro de lingua latina.Sacramentum a sacro:qui petebat & qui inficiabatur uterq; quī genta æris ad pontificem deponebat:de aliis item rebus alio certo numero:qui iudicio uicerat suum sacramentum a sacro auferebat:uicti ad ærarium redibant.posuimus mixta inter se superius quæ de iureiurā do & sacramento dicenda erant:ut ratio constet qua ducti opinamur: sacramentum fuisse in quibus rebus alia q̄ dei inuocationis:quæ p iusiurandum fit obligatio rerum erat:sicut ex narrone supra ostendimus & hinc orta est sacramenti militaris adactio:in qua præter inuocatos iureiurando deos in fidei suæ testes:alia item erat occulta obligatio stipendiorum & patriæ rerumq; amissionis:quam fidem fallens incurrebat Vnde in uita beati Martini turonensis est:sacramentis militaribus implicitus:qui autem iureiurando aliquid affirmat:solum deum:si fefellisset habebat ultorem.& tamen Romani aliquādo ut sua dignitas seruaretur pœnam ipsi & incommoda periurio adiunxerunt.Liuius.xxii. post prælium cannense:cum egressi castris essent:unus ex iis minime romani ingenii homo:uelut aliquid oblitus:iurisiurādi soluendi causa cum in castra redisset ante noctem comites assequitur:qui postea reductus senatu iubente.Item liuius.xxxi. G.Valerius flaccus quem præ-

Flamē dialis iurare in leges nō poterat.

fectum creauerāt:quia flamen Dialis erat:iurare in leges non poterat magistratus autem plus quinq; dies nisi qui iurasset in leges non licebat gerere.datus est qui iuraret pro fratre.L.Valerius prætor:plebsq;

Magistratus i leges iurat

sciuit:ut perinde esset ac si ipse iurasset Contra Numantinos rebelles missus.Q.Pompeius est superatus:& pacem cum illis factam iureiu-

C.Mācinus

rando sanxerat.quam Senatus:cum accepisset:ad iusiurandum resoluendum idem remissus est.Missus item.G.Mancius iterum peiorem pacem fecit.quam.S.P.Q.R.quum non approbaret:Mancinus ē numantinis deditus:qui nudus ante portam ad iusiurādi obseruationem expositus deridebatur:nec ab hostibus nec a suis recipiebatur:Suetonius de Vespasiano.Equiti romano iurisiurandi gratiam fecit:ut uxorem in stupro graui comptam dimitteret:quoniā se nunq̄ repudiaturū iurauerat. Cicero pro Roscio comedo.At quid interest inter periurum & mendacem:qui mentiri solet peierare consueuit.Vnico apud gentiles in loco elemosina uerbū inuenimus quod apud christianos frequē tissimū habetur. Helius enim spartianus de Antonio caracalla scribit.

Elemosina.

Non tenax in largitionem:non lentus in elemosinam:& pariter unico in loco est exorzizatio. Vlpianus de extraordinariis cognitionibus. Medicus fortasse si ut uulgari uerbo i posterum utar se exorzizauit.

Exorzizō

Plinius abstinentiam commendans romanorum inquit. Non degustaſ se eos uina: aut nouas fruges: priuſq; ſacerdotes primicias libaſſent: qđ quidem diximus: quia & hoc eodē primiciaꝝ uocabulo noſtros ſacerdotes uti uidemus: & omnibus ſacris Cereris libationem uini eſſe ꝓhibitā Macrobius ſcribit: ieiunii & uirginitatis ac caſtimoniæ ob religionē priſcis uſus fuit: Liuius in primo. Amulius rheā ſiluiā neptē ueſtalem legit: ut ſpem partus adimeret. Hieronymus ad ſiluinam: flamen unius uxoris ad ſacerdotium admittitur. Flaminia quoq; unius mariti uxor eligitur. Ad tauri egyptii ſacra ſemel maritus aſſumitur: ut omittam uirgines Veſtæ: & Apollinis: Iunonisq; Achiuæ: & Dianæ: & Mineruæ: quæ ꝓpetua ſacerdotii uirginitate marceſcūt. Liuius. xxxv. ꝓdigioꝝ cā libros ſibillinos ex. S. C. decemuiri cū adiiſſent: renunciarūt ieiunium inſtituendum Cereri eſſe: & id quinto quoq; anno ſeruandū Et Ouidius in faſtis dicit. Numam Pōpilium quādo orationē fecit ꝓ frugibus: uſu uenereorū: carniūq; eſu abſtinuiſſe. Helius ſpartianus đ diuo Iuliano imperatore. Sæpe autē nulla exiſtente religione oleribus leguminibuſq; ꝺtētus ſine carnibus cœnauit. Et Hieronymus celeber eccleſiæ doctor contra Iouinianum de ieiunio tractans: quaſi nō & ſuperſtitio gentilium caſtum matris deum obſeruet & Iſidis. Sed iam uideamus hoſtias. quarum duo genera eſſe inquit Trebatius: unū quo uoluntas numinum per exta requiritur: alterū in quo ſola eius hoſtiæ anima deo ſacraťur. Virgilius de Priamo: Mactat lectas de more bidentes: pecorūq; recluſis pectoribus inhiās ſpirātia cōſuluit exta: de altero uero quū fecit entellū uictorem Eryci mactare taurum. Hāc tibi Erix meliorē animā pro morte Daretis perſoluo. hoſtias Placidus grāmaticus inquit ab hoſtimento ideſt æquamento: & quādoq; uictimas dici ꝙ ictæ ui cadant: uel quia uinctæ ad arā producunťur: cū Gellius dicat: hoſtiam pro cæſis hoſtibus a quolibet ſacerdote. Victimam eius qui uicerit manibus debere imolari: & Feſtus pompeius maximam hoſtiā eſſe dicit ouili pecoris non ab amplitudine corporis: ſed ab aio placidiore. Et infra ſolitaurilia: hoſtiarū trium diuerſi generis imolationem ſignificat: tauri: arietis: uerris: ꝙ omnes ſolidi integriq; ſunt corporis Plinius obſeruatū a ſacrificātibus: ſi hoſtia quæ ad aras ducitur fuiſſet uehementius reluctata: oſtendiſſetq; ſe inuitam altaribus admoueri: nō eſſe admouendā: quia inuito deo eā offerri putabāt: quæ aūt ſtetiſſet oblata: Hanc uolenti numini dari. Virgilius. Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram. Vnde uictimarii poſtea ſunt introducti māſue faciendis beſtiis. Virgilius. Et ſtatuā ante aras aurata fronte iuuencū Et plinius item. Vituli ad arā humeris hominum allati non litāt nec claudicantes: nec tractæ beſtiæ ad aras: & infra. Suis fœtus ſacrificio die quito: ꝓtus pecoris die octauo: bouis trigeſimo: captæ nō imolanť

Primiciæ priꝰ us a ſacerdotibuſ libātur

Sacris cereris uinū nō libatur

Ieiuniū inſtitutū cereri

Hoſtiarum duo genera

Hoſtiae. Victimae

Maxima hoſtia.

Hoſtia uehemētius reluctata non ſacrificatur Victimarii.

Caprae nō imolantur Mineruae

Hostiae maiores cornibus auratis imolantur.

Mineruæ quia oliuas rodunt. deorum honori auratis cornibus hostiæ maiores dūtaxat imolantur: perbelle ut erant meritæ delusit. C. gallicula imperator. quē scribit Suetōius admota altaribus uictima succictū habitu poparū: elato alte malleo culctrariū mactasse. Cicero oratiōe in legem agrariam rulli prima. Erant hostiæ maiores in foro constitutæ quæ ab iis prætoribus de tribunali sicut a nobis consulibus de consilii sententia probatis ad præconem & ad tibicinem imolabantur. Nonius marcellus: furuum bouem idest nigrum imolabant auerno. Q uædam itē degustatōes quas liba appellabant in hostiæ locū offerebantur. Festus pompeius: Muger mucosus sal in pila tūsum & in ollam fictilem coniectum & in furno pcoctum: quo dehinc in aquam missio uestales uirgines utebant in sacrificio. & infra. Punicum genus libi translatum a pœnis: id etiam appellant probum: quia erat cæteris suauissimum. Pastillum in sacris genus fuit libi rotundi: & suffimenta uocabāt quæ faciebant ex faba milioq; molito mulso aspersо: ea diis eo tempore dabantur quo uuæ calente prælo premebantur. Summanalia liba farinacea in modū rotæ facta. Festusq; dicit panibus redimi caput equi imolati idibus octobris in campo martio quia sacrificium fiebat ob frugū euentum & æquus potius q̄ bos imolabatur q, bos frugibus parendis ē aptus: & Macrobius deā Carnā esse dicit. cui mense iunio sacrificat petit q; ab ea ut intestina faciat salua. huic sacrificat pulte faba cea & lardo: quia his rebus uires corporis roborentur. & infra in sacrificio quod Proteruia dicitur siquid superfuerat igne comburebatur. Vnde iocus ille Catonis in eum qui omnia bona simul cum domus incēdio amiserat: proteruiā eum fecisse. & flamen uulcanalis Kalendis maiis rem diuinam facit Maiæ Vulcani uxori: & sus pregnans imolatur Herculi: & Cæreri. xii. Kalendas ianuarias faciunt sue pregnante & panibus & mulso. Sed aliæ fuerunt hostiæ detestabiles. Festus enim scribit uer sacrum uouendi mos fuit italis. magnis enim periculis adducti uouebant quæcunq; proximo uere nata essent apud se animalia imolaturos. sed cum crudele uideretur pueros & puelles immeritos iterficere: perductos in ætatem adultam uelabāt atq; ita extra fines suos exigebant: & Plutarchus in problematibus. Mense maio circa plenilunium de ponte sublitio simulachra in tyberim iaciunt. quæ appellant argeos quod antiquis temporibus barbari ea incolentes loca græcos quos cæperant eo pacto interfecerunt. Herculem postea admirati græcū hominem ab huiusmodi cæde abstinuerunt: docti ab eodem ut uetere sup stitionē omittentes: simulachra in fluuium iacerēt: idem i Pauli æmilii uita aliud refert sacrificium: multitudine hostiarum cæteris maximum Vt religiosus sacrorū cultor ubi lunam deductam prospexit. undecim tauros ei mactauit. Inde prima luce Herculi sacra faciens litauit: ad-

Bos furuus.
Liba
Muger.
Punicum.
Probum
Pastillum.
Suffimenta.
Sūmanalia.
Caput equi panibus redimi solitū.
Carna
Proteruia.
Flamen Vulcanalis.
Hostiae detestabiles
Argei.
Genus sacrificii maximum

usq; uiginti hostias. Sacro igitur centũ boum: & ludis deo notis aciem p priores strui iussit: de quo sacrificio hecatombe appellato Iulius capitolinus i puppieni uita sic habet: tantũ sane lætitiæ i balbino qui plus timuerat ut hecatombem faceret: quod tale sacrificium est. Centũ aræ uno loco ex cespite construuntur: & ad eas centum sues. centum oues mactantur: iam si imperatorum sacrificium sit: centum leones: centum aquilæ: & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur: quod quidem Græci fecisse dicuntur cum pestilentia laborarent: & a multis imperatoribus frequentatum est. Ostendemus etiam aliquos ex multis uariisq; moribus quos Romani i faciẽda re diuia obseruauerũt. Macrobius ex paulíniano asserit: eum qui sacra facturus sit: se in primis reum fateri. Nam reum dicit primam uocem esse sacrorum: sicut & apud nos cõfessio peccatorũ cæteros diuinæ rei actus præcedere debet: & subin de uoluisse maiores damnari qui promissa uota non soluit. Plinius in historia naturali dicit. In adorando dexteram ad osculum referri consuesse totũq; ea corpus circũagi: sicut salutifero crucis signaculo ad oraturi se communiunt christiani: Macrobius in saturnalibus. Vitulari in sacris est uoce lætari. Varro pontifex in sacris quibusdam uitulari solet. Virgilius. lætumque choro pæana canentes: & Hyllus de diis Vitulam dicit putari deam: quæ lætitiæ præest. Vnde uitulatio sacrum lætitiæ est post uictoriam. Virgilius Cum faciam uitula ꝑ frugibus ipse uenito. & item Macrobius. Terram dicunt opem. cuius ope humanæ uitæ adiumenta quæruntur: huic deae sedentes uota concipiũt terramq; de industria tangunt. Festus põpeius dicit: mos erat Romae in omnibus sacrificiis precibusq; populo Romano Quiritibusq; qđ est a curibus quae ciuitas Sabinẽsiũ potentissima fuit. Ignis uestae si quãdo interstinctus esset uirgines uerberibus afficiebãt a põtifice quibus mos erat tabulam fœlicis materiae tamdiu terebrare: quousq; exceptũ ignem cribro aeneo in aedem ferret: & ignem ex domo flaminia efferri non licet nisi diuinae rei causa. Omen uotum est mẽtis & uocis. Vnde a sacrificantibus bona habentur omnia: idest ut circumstantes & bona mente uelint: & mera oribus proferant: quale est apud christianos cum sacerdos ab altari ad populum cõuersus sumissa uoce pro eo dicit orãdum: Plinius dicit quandam genibus inesse religionem obseruantia gẽtium: haec enim & supplices attingunt: ad haec manus tendunt: haec aras adorant. Sed iam nimis diu huiusmodi inneptiis immoramur. Tẽpla itaq; & caetera quae illi sacra dixerunt loco praesertim notiora distributionis nostrae superius factae: partem alteram descripturi eorum uocabula & ritus primo ostendamus: in ipsorum uero uarietate uocabulorum tẽplum: aedes: delubrũ: phanũ: tuesca: ara sunt notiora: de tẽplo sic habet Varro de lingua latina: omne templum debet eẽ cõtinno

Hecatombe

Facturus sacra reum se primo fatebatur

Vitulari

Vitula dea

Vitulatio

Ops.

De igni uestæ

Omen.

Genibus religionẽ inesse

Templum:

ſceptū:nec pluſq̄ unū íntroitum habere.& præter íd:tēpla eſſe dícunt
Delubra ſingulís attríbuta díis.Delubra uero multarum ædium ſub uno tecto
ſacra ſunt loca. Vnde curia hoſtília templum eſt:ſanctum non eſt: & í
urbe Roma plæreq; ſunt ædes ſacræ.templa eadem ſancta.phani ſigní
Phanū ficatio magís ab oppoſito q̄ proprío & attríbuto uocabulo eſt nota:p
phanum enim ínquít Macrobius:eſt quod extra phanaticā cauſam:ſit
Prophanū quaſi porro a phano ídeſt religione remotum. Vírgílius pcul o procul
eſte pphanī. Trebatiuſq; ait prophanū quod ex religioſo uel ſacro ín
uſum hominū eſt conuerſum. Vírgilius Faune precor míſerere ínqt:
tuq; optía ferrū Terra tene:colui ueſtros ſi ſemp honores: Q uos con
tra æneadæ bello fecere prophanos. Alíquotq; loca q; ædificia alícuíus
Tueſca dei ſunt dícuntur tueſca quod íbí myſteria fiūt: ut tueantur tueſca dí
Delubrum cta. Macrobius ín ſaturnalibus. Delubrum Varro ínquít: locum eſſe ī
Cādelabrū quo(præter ædem)ſit area aſſumpta deum cauſa :ut eſt ín círco flamí
nío uel ín quo dei ſimulacrum ſit affixum:& dedicatū ſicut cādelabrū
ubí cādela:ita delubrum ubi deus: Vírgílius. At gemíní lapſu delubra
ád ſumma dracones effugíunt:ſæuæq; petunt tritonídis arcē. Sub pe
dibuſq; deæ clípeíq; ſub orbe teguntur. Itē:nos delubra deū míſerí quí
Altare bus ultímus eſſet ílle dies: Altare Feſtus pompeius ab altítudine dící
uult:q; antíquí díis ſuperís ín ædificíís a terra exaltatís ſacra faciebant:
díis terreſtríbus ín terra:díis ínferioríbus ín terra defoſſa:& ínfra terren
Terrentum tum locus ín campo martío dictus q; eo loco ara ditís patrís ín terra oc
Prima ara cultaretur:primam aram Romæ fuiſſe quam Herculí Euander ín fo
tomæ ro boarío extruxit Ouidíus ſic dícit. Cacus auentinæ timor atq; ínfa
mía ſiluæ: noti ſunt uerſus & ínfra Inſtituitq; tíbi quæ maxima dícitur
arā. Et Varro aras primitus fuiſſe appellatas exíſtimauit q; eas quí ſa
crificent teneant. Vnde Macrobius dícit ſolam non poſſe orationem lí
tare:níſi ís quí deos precatur etiam manibus aram apprehendat. Vírgí
lius. Tálibus orantem dictís araſq; tenentem. Audíit omnípotens:ítem
Tāgo aras medíos ígnes:ac numína teſtor:fuerunt & aræ apertís ín lo
cís Plutarchus ín problematíbus. Aedem oræ maíores perpetuo aper
tam eſſe uoluerunt:quæ & ora ē appellata: quía circumſpecta eſt cum
rebus humanís præſit prouída dea:quam res humanas curātem & cō
ſeruantem ſecordem & negligentem mínime putant eſſe debere. Ae
Aedes ore demq; Vulcaní Romulus extra urbem poſuít:nam :cū íncendíís urbs
ſemper aper eſſet expoſita: Vulcanū quídem colendum:ſed tamen urbe excluden
ta eſt dū exíſtimarunt. laribus etiam locum ſacrum attríbuerunt: quod díxe
Aedes Vul re lararíū:eoſq; Aeneā Troía aduexíſſe ſatís cōſtat. Vírgílius. Cum pe
cāi extra ur natíbus & magnís díís. Cicero pro domo ſua ad pontífices. Q uíd eſt
bem ſanctius:quíd omní religione munítius q̄ domus uniuſcuíuſq; cíuíum
Lararium hic aræ ſunt:hic forí:hic díí penates:hic ſacrā & religiones continētur.
Domuſ uni
uſcuuſq; re
ligioſa

Eos autem deos penates in lararío domus cuſtodes :canem ſemper ap poſitum habuiſſe.Et inde caninis fuiſſe pellibus contectos Plinius aſ ſerit:ſeruium:q; regem eos boum ouiumq; effigie primum ſignaſſe : ut in prædicta locorum ſacrorum inſtitutione.prudentius cæteris gentilí bus egiſſe uideantur Perſæ:quos Aſconius pedianus ſecũda i uerrem actione affirmat credidiſſe:nulla diis tẽpla eſſe condenda:cum uni deo ſolí quem adorarent:uix mundus ipſe ſufficiat.Econtra uero romani ea in re eximiam curam uel potius ſupfluam ſuſceperunt:quos non ſolũ ſideribus:ſed quibuſcunq; etiam hominum paſſionibus:templa & lo ca ſacra erexiſſe uidemus :quorum partem ordine ex liuio afferemus . Tarquinius ſuperbus Iouis.opt.maximi templum ex præda ſueſſæ po metiæ ædificauit.Exinde ædes Mercurii dedicata.poſt ob Veturiæ ma tris & uxoris Coriolanı factũ fortunæ muliebrí tẽplũ ẽ ædificatũ. Ca milluſq; dictator tẽplũ i auẽtino Matutæ matri dedicauit . expiãdæ ẽt uocis nocturnæ:quæ nuncia cladis ante bellum gallicũ audita negle cta eſſet:iuſſum templum in noua uia Allocutiæ.Et terminus in capi tolio inuentus moueri ſe non paſſus templum ibi habuit ædeſq; mo netæ Iunonis in area quæ ædiũ Manlii fuerat ædificata. Aedes paulo poſt ſalutis a.G.Iunio cenſore locata eſt.Carulius ſubinde conſul ædẽ fortis fortunæ de manubiis faciendam locauit:& templũ fuiſſe roſtra Cicero in oratione in uatinium teſtem ſic indicat:produxeris iudicem i roſtris illo inq; in augurato templo.Nunc ad ritus tranſeundum eſt. Fe ſtus pompeius ritus:mos:conſuetudo. Rite autem bene & recte. Liui us in primo pontificem deinde numa. M.furium ex patribus legit:eiq; ſancta omnia exſcripta ſignataq; attribuit:qbus hoſtiis:quibus diebus ad quæ templa ſacra fierent:atq; unde in eos ſumptus pecuniæ eroga rentur:cætera omnia publica priuataq; ſacra pontificis ſcitis ſubiecit : ut eſſet quo conſultum plæbs ueniret:nequid diuini iuris negligendo primos ritus peregrinoſq; abſciſcendo turbaretur. Cicero in legibus ri tus familiæ patriæq; ſeruanto : itaq; ut cadat in cunctis antracti bus deſcriptum eſto.certaſq; fruges certaſq; baccas ſacerdotes publice libanto:quæ cuiq; diuo gratæ ſint hoſtiæ prouidento:quo quæq; priua tim & publice modo rituq; fiant diſcunto.ignari a publicis ſacerdoti bus ex patriis ritibus optima colunto.Ritibuſq; aſcribẽda ſunt ea quæ a liuio tradita ſunt.lacu albano emittendam fuiſſe aquam ſi uehiis poti ri uellent uates prædixiſſe.& pariter a delphis legatos attuliſſe . & Iu nonem interrogatam nunquid uellet Romam ire:cũ affirmaſſet: fuiſ ſe aduectam : templumq; illi dicatum in auentino. Et ancilia cælo demiſſa cum fuiſſet : iuſſu numæ ſeruata : illis ſalios inde ſolemni bus uſos eſſe:de qua re ſic habet Feſtus:Mamurii Hetruſci nomẽ fre quenter cantu Romani frequentabant.hac de cauſa.Numæ põpilio e

Dii penates caninis pellibus tecti.

Tẽplũ iouis op.max.

Tẽplũ mercurii

Tẽplũ fortunemuliebrí

Tẽplũ Matutae

Tẽplũ Allocutiae

Terminus.

Aedes Mõetae

Aedes ſalutis

Aedes fortiſ fortunae

Roſtra templum fuit.

Rite.

Põtifici oia publica priuataq; ſacra ſubiecta

Tẽplũ Iunonis in auentino

Mamurius

Ancile

cælo decidisse fertur ancile ideſt ſcutū breue quod ideo ſic appellatur quia ex utroq; latere erat reciſum:ut ſummum infimūq; eius latus medio pateret:unaq; edita.uox:omnium potentiſſimam fore ciuitatem q̄diu id in ea manſiſſet.Itaq; facta eiuſdem generis plura ideo miſcerentur:ne internoſci cæleſte poſſet:probatum opus eſt maxime Mamurri hetruſci:primo loco petiit ut ſuum nomen intra carmina ſalii canerent de quo ancili:ſic habet Cicero in philippicis.qui ita conſeruandus eſt: ut id ſignum quod cælo delapſum ueſtæ cuſtodiis cōtinet:his ad maiorem rerum intelligentiam præmiſſis.loca ſimul cum ipſis ritibus oſtēdere pergamus:nec erit abre multa repetere:quæ in Romæ a nobis inſtauratæ deſcriptione poſuimus.Erit enim a Ioue principiū quē oia in oibus eſſe uoluerunt ut dicat Virgilius deū nāq; ire per omnes terraſq; tractuſq; maris cælūq; profundū . Id tamen tantum numen a paricidio:adulterio:ſtupriſq; ſuā magnitudinē eſſe nactum confitētur :adeo ut in ludis ſcænicis deorum ueneration̄i inſtitutis:corruptorem pudicitiæ Iouē turpiſſimi hiſtriones canerent.agerentq;:ut populo placerent & Adoleſcens ille Terentianus ſuum laudat adulterium Iouis dei exēplo qui per auri impluuium: Danaen Acriſii filiam corruperit: ſed eius ritus ſacra & ſacerdotes diſcutiamus :in æde ipſius Iouis .opt.maximi quæ in capitolio fuit ubi nunc facinoroſis ſupplicium ſūmitur : & ad quam triumphi tantis ducebant apparatibus:ſacerdotes fuerunt ppetui epulones Iouis appellati:quos aſſerit Auguſtinus menſæ ad aureā

Epulōes Iouis

eius ſtatuam poſitæ perpetuos fuiſſe conuiuas:ut minorum ibi potius & paraſitorū contubernia:quā dei ſacra celebrarentur : fuitq; moris eo in contubernio ſermones & confabulationes quotquot inciderent: nō minus cū Iouis ſtatua:q̄ ipſos iter ſe ipſos epulones deblacterare. Vnde Seneca cordubenſis in ſuperſtitioſos inuehēs in capitolium inquit perueni:puduit publicatæ dementiæ : qd nō ſibi uanus furor attribuit officii:alius munera deo ſubiicit.alius horas Ioui nunciat.Alius lictor: alius unctor:qui uano motu brachiorum imitetur ungentem . ſunt q ad uadimonia ſua deum aduocant.ſunt qui libellos efferāt :& illū cauſam ſuam doceant . Doctus archimimus ſenex iā decrepitus quotidie in capitolio mimmum agebat:quaſi dii libenter ſpectarēt quem turba deſiderat.omne illic artificum genus opantium diis immortalibus deſidet.ſedent quædā in capitolio:quæ ſe a Ioue amari putāt. antedictiq; epulones & ſubditi eis editui ciſternas & ſpecus i capitolio habuerūt ſubterraneas quæ appellatæ ſunt fauiſſæ:i quibus ſigna collapſa & æs

Fauiſſae

aurumue ſacrorum reponebant:libet uero quaſdam de legibus Iouis ſacerdoti impoſitis a Plutarcho ſū mere.Sacerdotē Iouis cane & capra

Sacerdos Iouis cane & capra abſtinet

abſtinere adeo uoluerunt:ut nec tangere:nec nominare debeat:quia capra fœdum & libidinoſum ſit animal & comiciali addictum. Canis ue,

ro tumultuosum animal quod omnibus sacris locis arcet:& in primis Iouis templo:ne sacerdoti ad ianuam sedenti:& profugos in templum reos excipienti:sit latrando infestus: sedentes enim ibi quicunq; mane adibant:eo die ab omni uerberatione & uiolatione tuti reddebantur:& confugientes ad eum locum conseruabantur:etiam si ligati erant soluebantur:loraq; non per ianuam sed per tectum abiiciebantur: & infra Sacerdotibus Iouis nec magistratum capere nec petere permittebatur & tamen lictore utebantur ac sella curruli:quia regiæ potestati par sacerdotii dignitas habebat. Vnde nō uulgares nec ignobiles homines ad sacerdotium promouebāt. At de matre magna deū uideamus: quæ cum Berecynthia. Cybele: Vesta:Ops:& Proserpina sit dicta:cellā habuit prope tēplū Vestæ:apud tyberim & prope pōtē nūc sanctæ Mariæ prout in Roma ostendimus instaurata. fuitq; magna deū mater de qua Liuius.xxix. Oratores Romani:Pergamū ad regē uenerunt. Is legatos comiter acceptos: Pessinontem in Phrygiam deduxit sacrumq; iis lapidem quem matrem deum esse icolæ dicebant tradidit:& deportare Romam iussit:quem Tybri aduectū Scipio Nasica optimus uir a senatu iudicatus per portam capenam duxit in urbē:& quū Nasica templū ei uouisset: Metellus incœpit:Augustus perfecit. Ouidius. Ilia sedens plaustro porta est inuecta capena. Sparguntur iunctæ flore recente boues. Nasica excepit:templi nō extitit autor. Augustus nūc ē ante Metellus erat. Eius deæ:quam uirginem & matrem fuisse mentiti sunt:simulacrum manu gestabat timpanum:turres habebat in capite. Vnde Virgilius qualis Berecynthia mater inuehitur curru phrygias turrita per urbes. & contra eam posita erat sedes:seruiebantq; illi sacerdotes galli molles turpissime eunuchati: quos Plinius famia testa uirilitatem amputare affirmat. & Festus pompeius dicit eos appellari a flumine gallo quod accolunt. Et Liuius in.xxxvi. Liuius. L. Scipionis legatus classem in Europā ad sextō oppugnādā traiecit. Iamq; subeuntibus muros phanatici galli primum cum solēni habitu ante portam occurrerunt iussu sanctæ matris deum uenire memorant ad deprecandum Romanos ut parcerēt ciuibus urbiq;:nemo eorum uiolatus est:mox uniuersus Senatus cū magistratibus ad defendēdā urbē progressus:& idem in.xxviii. Consul. M. Fuluius sangarium amnē transgressus ponte perfecto preter ripā euntibus galli matris magnæ a pessinonte occurrere:cum insignibus suis uaticinantes phanatico carmine deā Romanis uiā belli & uictoriam dare:imperiumq; eius regionis Hi itaq; galli sacerdotes eunuchi molles apud deam se iactātes faciebāt cimbalorum ferramentorumq; iactorum ac manuum sonitū. leoq; adiungebatur solutus & māsuetus. Molles uero dicit beatus Aurelius Augustinus contra omnē uirorum mulierumq; uerecūdiā cōsecratos

Sacerdotes Iouis lictore & sella curruli utebantur

Cybele

Sacerdotes Galli. eunuchi

madidis unguento capillis:facie dealbata:fluentibus membris:inceſſu fœmineo :p plateas uicoſq; a populis unde turpiter uiuerẽt quæritaſſe:nec immerito quæritur & deflet ipſe ſanctus uir:hoc crimẽ hoc dedecus habere inter illa ſacra profeſſionem: quod in uicioſis hominum moribus uix habet inter tormenta confeſſionem. Caſtrati autem ſunt ob memoriam Atys: quẽ formoſiſſimũ adoleſcentem quũ illa ,perax & impudica perdite & afflictim amaſſet ob zelum muliebremq; animi impotentiã eunuchauit. idẽq; Auguſtinus de ſeipo dicens ſic Berecynthiæ ſacra commendat. Veniebamus nos etiam aliqñ adoleſcentes ad ſpectacula:ludibriaq; ſacrilegiorũ: ſpectabamus arrepticios, audiebamus ſymphoniacos:ludis turpiſſimis:qui diis deabusq; exhibebãtur oblectabamur cæleſti uirgini Berecynthiæ matri omnium: ante cuius lecticã die ſolẽni laudationis eius talia per publicum cantabãtur a nequiſſimis ſcænicis:qualia nõ dico matrẽ deorũ :immo uero qualia nec matrẽ ipſorum ſcænicorũ decæret audire. Melius uero & prudẽtius q̃ uiri in Ioue ſuo:mulieres in Matuta dea egerũt:refert nãq; Plutarchus in problematibus. Ancillis ædem Matutæ igredi fas non eſſe:unamq; tantũ mulieres introducere:quã alapis cedunt. hancq; unã ita pulſant ut ſeruas ſignificent aditu prohiberi:Apudq; eam deam filiis ſuis mulieres bona non optant ſed nepotibus tribuũt:quod Ino quæ & matuta:miti quodam & humano ingenio fuiſſe. & ſororis filio mammã præbuiſſe:in filiis uero infœlix fuiſſe uidetur. Sed & uetuſtiora hoc principio tractemus. Euander carmentem matrem quæ latinas litteras primo dicitur inueniſſe ex Arcadia in Italiam ducens. Attulit ſecum ſacra quæ ſunt lupercalia: Vnde. Ouidius. Nam iuuenis nimium uera cum matre fugatus:Deſerit Arcadiam Parraſiũq; larem:& alio loco. Quis uetat Arcadio dictos e monte lupercos. Faunus in arcadia templa lycæus habet. Liuius in primo. Romulus i palatino mõte lupercal fecit ludicrũ:& a palantia urbe palatiũ appellat. Vnde nudi iuuenes lycæũ pana uenerantes:per luxũ atq; laſciuiã currerẽt. Et beatus Auguſtinus his uerbis hoc exponit. Varro aſſeruit Circen ſocios Vlixis mutaſſe in beſtias:& arcades qui ſorte ducti tranſnatabant quoddam ſtagnum cõuerſos fuiſſe in lupos. Vnde romanorum lupercalia ex illorum ſemine ſunt exorta. Ouidius tamẽ aliam affert lupercorũ originẽ: qui diffuſe narrata Romuli & Remi i Tyberim expoſitorum hiſtoria romanos dicit beneficii memores quod lupa nutriendis infantibus præſtitit:templum illi ad ficum ruminalem extruxiſſe:quod lupercal ſit appellatum Venit ad expoſitos mi⁊ lupa fœta gemellos:illa loco nomen fecit: locus ipſe lupercal:Magna dati nutrix præmia lactis habet. & nos eius tẽpli locum fuiſſe oſtendimus :ubi ad ſuperiorem circi maximi partem cælius mons deſinit:i ſancti Gregorii ædibus:in uiã appiã uergẽtibus

Caſtrati galli

Turpiſſima decantabãtur ante lecticã Cybeles

Ancile aedẽ Matutae ñ ingrediebãtur

Ino.

Bõa matres nõ filiis ſed nepotibus apud matutã optãt.

Carmentes.

Lupcalia ſacra

Palatium

Lupcalium origo.

Templũ Lupercal.

sed ad rem eius templi sacerdotes luperci: sicut uult Varro appellati: diuinam rem suam nudi agebant. nec in templo solum sed per uicos urbis ac compita discurrentes: quin etiam præter sacerdotes quicunq; mares & fœminæ sacrificio uolebāt cōmunicare: nudi p tēplū: urbēq; cateruatim lycæū nescio quod carmē canētes procedebant. & Festus pompeius creppos dicit lupercos esse dictos a crepitu pellicularum: quem faciunt uerberantes. Mos enim erat romæ i lupercalibus nudos discurrere: & pellibus obuias quasq; fœminas ferire: Vnde notum est Marcumantonium: cuius immiti ingenio insaniam addiderat. C. cæsaris uictoria ut pani lycæo lupercalia celebraret nudum nudatis omnia mēbra matrōis & uirginibus sociatū: curru per urbē fuisse uectū: quē puellæ pariter nudæ traherent: quo die Cæsari coronā regni iponere ē adnixus: Hercules quoq; cum Euandrum caci timore liberasset: ob memoriam uaccarum quas eo mactato ceperat bouem æneam in foro obtinuit quod inde boariū appellarūt. fuitq; ad id forū ab ipso deo tēplū ædificatū ara maxima appellatum: eo in loco uel prope contiguo ubi ecclesiam sancti Gregorii ad uelabrum esse uidemus. Liuius i secūdo. Ara maxia Herculi ab Euādro dicata hic sacra Romulus prima ex omnibus peregrina cæpit: Herculi uero rem diuinam facientes scribit Plutarchus alium neminem ex diis nominare. quia semideus sit habitus: uel qđ soli dum ageret in humanis: Ara ab Euādro dicata ē. Canem amoueri uolunt: quia Cerberus Herculi fuit infestus: uel quia licinio puero cane occiso ab ipothematibus prælio đcernere coactus: multos ea pugna ex amicis: fratrē quoq; perdidit. & Ouidius de Hercule imolat atq; illic taurum tibi Iuppiter unū. Victor & Euandrum rurico lasq; uocat. Constituitq; sibi quæ maximā dicitur aram. Hic ubi pars urbis de boue nomē habet: Augustinus autem de hoc templo habet ifrascripta: eius dei quem solū uirtus in æthera sustulerit indigna: quæ tamen uel ideo toleranda erunt: quia deam nobis nunc primum notā efficiunt larentinam: perpetui meretricii infamia nobilissimam. Hercules editus ociosus atq; feriatus lusit tesseris secum utraq; manu alternante: in una constituens Herculem: in altera seipsum: sub ea conditione ut si ipse uicisset: de stipendio templi cœnam sibi pararet amicamq; conduceret: Si autem uictoria Herculis fieret: hoc idem de pecunia sua uoluptati Herculis exhiberet. deinde cum a seipo tanq; ab Hercule uictus esset: debitam cœnam & nobilissimam meretricē Larentinā deo Herculi dedit. at illa cū dormisset in templo: uidit i somnis Herculem sibi esse commixtum sibiq; dixisse: q, inde discedens cui primum iuueni obuia fieret apud illum esset inuentura mercedē: qua sibi illa credere deberet ab Hercule psolutā. ac sic accidit: eūti quū primus iuuenis ditissimus carrutius occurrisset: eamq; dilectam secum diutius

Luperci

Mares & fœminae nudi in lupercalibus

Creppi

Bos aenea.

Forūboariū

Ara maxia.

Mos i sacrificādi herculi

Larētina nobilissima meretrix

Carrutius.

habuisset:illa herede defunctus est.quæ amplissimam adepta pecuniã ne diuinæ mercedi uideretur ingrata:quod acceptissimum putauit nu minibus.populum Romanũ etiã ipsa scripsit heredẽ.atq; illa non cõparente inuentum est testamentum: quibus meritis illã ferunt honores meruisse diuinos:Sed festus dicit Larentia esse festa Accæ larẽtiæ: quẽ Aulus gelius scribit Romuli nutricẽ fuisse: quæ ex duodecim filiis unũ morte cum amisisset:Romulus in eius locũ sese Accæ larẽtiæ filium dedit:seq; & cæteros eius filios fratres aruales appellauit:& exinde mansit collegium frũm arualiũ numero duodecim:cuius sacerdotii insigne est spicea corona & alba infula:& Varro scribit fratres Aruales dictos q; sacra publica faciũt ut fruges ferant arua. Et Valerius tradit Accam larentiam fuisse sepultam in uelabro celeberrimo urbis loco. Venerem minus miraremur obscœnos habuisse in sacrificiis ritus:nisi diceret Augustinus:romanos non erubuisse aliquando Vestam uenerem appellare:forsan ea ratione q; tres fuerunt Veneres. Vna uirginũ quæ etiã Vesta:cui puppas donasse uirgines Persius poeta innuit: aliã cõiugatarũ:in cuius sacris Adonis amicus eius aprí dẽte extinctus deplorabatur.Alia meretricum:cui phœnices donum dabant de prostitutione filiarum anteq; eas iungeret maritis.alias fuit uero templum Veneris erycinæ ductum extra portam collinam nunc sallariam :ubi ingẽtia in uinetis fundamenta cernũtur:De quo Ouidius. Templa frequẽtari collinæ proxima portæ.Nunc decet. Et Veneris illius primæ uirginis Agustinus tale refert uidisse sacrificium. Ante illud delubrum ubi simulacrum illud locatum conspiciebamus:uniuersi undiq; confluentes : & ubi quisq; poterat:stantes : ludos qui agerentur intẽtissimi spectabamus:intuentes alternato conspectu:hinc meretricum pompam:illinc uirginũ:deam illã supplíciter adorari:ante illã turpia celebrari.Nũ ibi pudibundos mimmos:num uerecundiorem scœnam uidimus:cuncta obscœnitatis implebantur officia: sciebatur uirginali numini quid placeret:& exhibebantur:quod de templo donum matrona doctior reportaret:nonnullæ prudentiores auertebant faciem ab ipuris moribus scænicor;:& artem flagitii furtiua intentione discebant.At post impudicæ & turpis deæ obscœnitates :deæ unius rituum prudentiam ostendamus. Romæ coli dicit Plinius in æde Voluppiæ deam Angeroniã ore obsignato & Macrobius addit.id a principio sic institutũ fuisse:q; qui angores suos dissimulando supprimãt:peruenĩãt deæ beneficio ad maximam uoluptatem.Ad turpes ritus redeamus. Templum fuit ante urbem conditam Iunonis Lucinæ a luco dictum in quo erat:qui ab exquiliis ad ripas tyberis pertinebat: eoq; luco tarquinii reges in noualia purgato agrum ibi seminarium habuere:cuius segetem messi matura populus Romanus pulso Tarquinio superbo & regno illi abrogato

Larẽtia meretrix pro deacula Larentia

Fratres Aruales

Tres Veneres.

Phœnices d prostitutõe filiarũ donũ ueneri dabant

Templũ ueneris erycinae

Sacra ueneris obscena

Angeronia.

Templũ Iunonis Lucinae.

in tyberim furcis abiecit.unde insula urbi inclusa fieri cœpit.Isq; campus marti consecratus postea dictus est campus martius:ut non sit dubitandum id Iunonis Lucinæ templum fuisse ubi nunc est sancti Laurentii in lucina ecclesia.Refert uero Ouidius ei templo sacerdotem ex lupercalibus præfuisse.ad quem quum irent mulieres cõcipere neque untes :iis ante se denudatas prostratasq; flagello uerberans hircinis cõfecto pellibus ut conciperent efficiebat.Morte sub exquilio multis inciduus annis Iunonis magnæ nomine lucus erat & infra.Gratia lucinæ dedit hæc tibi nomina lucus.Aut quia principium tu dea lucis habes.Augur erat nomen longis intercidit inanis.Ille caprum mactat iussæ sua terga puellæ:Pellibus ex sectis percutienda dabant.Eiusq; moris meminit Iuuenalis:Condita in pixide lyde . Nec prodest agili palmas prebere luperco . Eademq; Iuno Iouis soror & coniunx maiorem primariamq; habuit ædem Iouı tarpeio proximam. Ouidius.Si thorus in prætio est:dicor matrona potentis . Iunctaq; tarpeio sunt mea tẽpla Iouı in qua idem fiebat qui & Iouı cultus:cum dicat Seneca contra superstitiones scribens:præter alios actus isanos fuisse per singulos dies quasdam mulieres quæ Iunonis & pariter Mineruæ suam ibi cellã habentis simulacris propius accedentes:& digitos ornantium mõ mouẽtes:capillos earum disponere simulabant:cum aliæ essent quæ tũc speculum tenentes:dearum oculis illud supponerẽt inspiciendũ. Et Varro de lingua latina dicit.Iunonem q; una cum Ioue iuuat terrã esse :Iunonemq; lucinam inuocari:q; partus a principio ab ea i lucem editˀ.Cicero autem pro murena Iunoni sacra fecisse consules sic ostendit.Nolite a sacris Iunonis sospitæ cui omnes consules facere necesse est domesticũ & suũ cõsulem auellere.Operosum fuerit singulos deorum ritus sicut in aliquibus supra fecimus distincte scribere: præsertim quum tales fuerint quos non nisi erubescentes possumus scribere.sicut.M.Ciceronẽ uel hac una re diuino uirum ingenio erubuisse:& suis q extant libris se uiuo per urbem Romam disseminatis indignitatem rei dãnasse uidemus.Nam in libro quem de natura deorum accuratissime scripsit hæc per.Q .Lucium balbũ dialogo respondentem dicit.Vides ne igitur ut a phisicis:rebus bene ac utiliter inuẽtis ratio sit tracta ad commentitios deos:quæ res genuit falsas opiniones erroresq; turbulentos & superstitiones pene aniles:& formæ enim deorũ & ætates uestitus: ornatusq; notescunt genera: præterea cognationes : coniugia omniaq; traducta ad consuetudinem imbecillitatis humanæ.Nam & perturbatis animis inducuntur.Accipimusq; deorum cupiditates :ægritudines: iracundias.Quare ad ritus alios ueniemus:qui totam ciuitatem multis diebus feriatã tenebãt .sacra fuerunt Cereris qñ Proserpia eius filia ab Orco fuit rapta,& paulopost iuenta:quarũ dearũ nois iterp̃tationẽ

Cãpus Martius

Mulieres cõcipe neque untes ad tẽplũ Iunõis lucine uẽiebant.

Vnde Iuno

Cõsules Iunoni sacrificabãt

Ciceró deos suos dãnat

Cereris sacra.

Ceres Proserpina. Celebratio Cereris & Proserpiae.

hanc Varro de lingua latina ponit. Ceres q̄ gererit fruges: ꝓserpina Luna: q̄ ut serpens mō sit a dextris mō a sinistris: earumq; dearū sacra licet ab Athenien sibus Eleusina a loco dicta maiore celebrarentur apparatu: Romani tamen in lunæ defectu & Romæ & ubicūq; ageret maximo æneorum tinnitu ea celebrauere: ad cuius moris strepitum ꝓpulchre Iuuenalis allusit: quū mulierē notare uolens garrulam atq; contēptiosam dixit. Vna laboranti poterit succurrere lunæ. seruatum autem a Romanis extra urbem eum morem Plutarchus in uita Aemilii sic ostendit. Luna obscurari cœpit ac deficiēte lumine multisq; coloribus mutatis: tandem nusq̄ apparuit. Romanis ut moris est tinnitu æris lumen eius reuocantibus: & ignes multis facibus ad cælum tollentibus nihil simile a Macedonibus factum. Termino sacra fiebant q̄ in eius tutela fines agrorum esse putabant. deniq; Numa pompilius statuit: eum qui terminū exarasset & ipsum & boues sacros esse. Terminusq; quo loco colebatur super eum foramen patebat in tecto. quod nefas esse ducebant terminum intra tectum consistere. At uero ædes ipsi gētiles templaq; sicut & nostri rite cōsecrantes Augusta appellauere: unde uult Ouidius Augustum fuisse dictum quasi rite a populo sacerdotibusq; dicatum: eademq; ab origine auguria sunt dicta quasi ea Iuppiter manu sua dare & augere sit iussus. Is uero augurandi mos latam in urbe Romana habuit prouinciam: ut augures tanto præficiendi sacerdotio ex maioribus præstātioribusq; urbis eligi cōsueuerint. Vnde gloriatur in bruto marcus Cicero se a. Q. Hortensio uiro clarissimo i collegium augurum fuisse cooptatum. &. Q. mutium scæuolam auguē uidemus inter primarios omnium ætatum uiros connumerari: quem i templo uestæ quo nihil in urbe Roma habitum est sanctius arā ipsam amplexantem syllæ carnifices interfecerunt. Cuius sanguine ignis ille uirginū cūra perpetuus: pene fuit extinctus. Eratq; sicut Paulus Aemilius solitus fuit dicere summa eius sacerdotii potestas: quod nec Senatus cogi: nec cōueniendi locū poterat habere: nisi quādo & ubi augures præscripsissent: locū uero inaugurandi ostēdimus fuisse in curia ueteri: ubi nūc sancti Petri ad uincula est ecclesia: quā titulo cardinalatus nunc obtinet uir sūmus Nicolaus de cusa: germania oriūdus: philosophia theologiaq; egregie & mathematicis eloquētiaq; eximie ornatus: licet aliquando alibi inaugurarentur. Nam Festus pompeius tesca uel tesqua dicit esse loca augurio designata: & postmurium esse pōtificale pomerium ubi pontifices auspicabantur: artem uero inaugurandi ab ipsis seruatam facile ostendere possemus: nisi fomentum addere uereremur quorundam ex nostris insaniæ: qui nimium augurijs credere uident: Vt mustelæ occursum bestiolæ omniū mūdissimæ & hoi amicissimæ: ut corui crocitatū: noctuæ ac bubonis cantū territi expauescant,

Termino sacra fiebant

Augustum.

Auguria unde

Qu. Murius scaeuola augur interfectus

Sūma augurū potestas

Locus inaugurandi in curia ueteri

Tesca uel tesqua. Postmuriū.

Melius Cicero qui Nonio optimam spem habere licere dicenti q̄ septem aquilæ i castris Pompeii essent captæ iquit recte moneres si aduersus picas nobis pugnandum foret:& non insulse consul ille qui pullarios nunciantes pullos nō addicentes sacris pasci nolle:iussit illos ut biberent proiici in profluentem :& labieno in castris Pompeii diuinationibus auguriisq; innixo dicenti:Pompeium superaturum : derídens respondit Cicero.eos hac spe ductos castra nuper amisisse: sed omnium maxime grauiter & uere sensit doctissimus Varro:qui deos dixit otiosos & feriatos fore si sua consilia Corniculæ crederent : aut.Coruo hominibus indicanda.& tamen ut leuitatem eorum arguamus :q se auiū uolatui aut occentui committunt : augurandi particulam ex Varrone docebimus:augures cum se in suppremam curiæ ueteris partem recepissent:uestem indutí sacerdotalem:lituum quæ uirga erat :manu tenentes eleuata:spacium in cælo ambitu quem prospicerent designabāt Idq; templum appellauere:q̄ tribus modis dicitur : a natura : ab auspicando:a similitudine in cælo quia tuemur templum . id quattuor modis sinistra ab oriente:dextra ab occasu:antica ad meridiem :postica ad septentrionem . In terris dictum templum locus augurii intra fines qua oculi conspiciunt idem tuemur a quo templum . Et de lituo sic habet Liuius in primo Numa pompilius augurio creatus rex : inde ab augure:cui deinde honoris gratia publicum id sacerdotium perpetuum fuit deductus in arcem : in lapide ad meridiem uersus consedit. Augur ad leuam eius capite uelato sedere cœpit:dextra manu baculū sine nodo aduncum tenens: quem lituū appellarunt regiones ab oriēte ad occasum determinauit: dextras ad meridiem partes : leuas ad septentrionem . oculis enim intentissimis aues augurium facientes (nam aliquæ nullius erant augurii) : sinistrorsum an dextrorsum : & canentes ne an tacitæ aduolarent diligenter obseruabant.bonum inde aut malum futuræ quam animo meditarentur rei ex eorum disciplina uel potius insipientia elicientes.Nec mouere debebit quēquam quod multi scripserunt occentum soricis. Fabio Maximo dictaturam abstulisse quum id potius augurum inuidia sit factum: dictaturam alteri cupientiū demandari : aut quod Liuius in primo refert : si Actius nauius quia cotem nouacula discidit auguriis sacerdotioq; tantus honor accessit:ut nihil belli domiq; postea inauspicato fieret: consilia populi: exercitus uocati:summa rerum:ubi aues non addixissent : dirimebantur.profecto enim id fuit quod Augustinus in ciuitate dei dixit scripsisse Porphirium:a demonibus fuisse diuinationes augurum:aruspicum uatum:atq; somniorum:& miracula magorum.multa igitur de augurio disciplina & auguriis iterato dicturi ab eo icipiemus quod nostris ominibus ne hanc extimescant uanitatē plurimū prodesse debebit.Pliniū

Cicero auguria derídet

Augurandi mos.

Templum
Sinistra
Dextra.
Antica
Postica

Lituus

Occētus soricis

ſcilicet ſcribere: in augurum diſciplina fuiſſe: nulla auſpicia pertinere ad eos qui ingredientes obſeruare ea neglexerint: & ne in primario eiuſ modi rerum uerbo erretur Nonius Marcellus docet. Auſpicium eſſe auium inſpectionem: Augurium rerum omnium coniecturam. Liuius in decimo Rogatio promulgata: ut quum quattuor augures: quattuor pōtifices tunc eſſent: placeret augeri ſacerdotum numerū: & quatuor pontifices: quinq; ſacerdotes de plebe omnes legerentur: inter auguref enim conſtat imparem numerum debere eſſe: uocatæ tribus: ingentí cō ſenſu accepta eſt rogatio. Ita octo pontificum: nouem augurum nume rus factus &. xxvii. Liuius in locum. M. marcelli. L. Aquilius petus au gur creatus inauguratuſq;. Cicero in legibus Sacerdotum genera duo eſſe dicit: unum quod præſit cerimoniis & ſacris: Alterum quod inter pretetur fatidicorum & uatum effata incognitaq;: quorum cauſa. S. P. Q. R. aſciuerit: Interpretes autem Iouis: opt. maximi publici augures ſignis & auſpiciis poſtea uidento: diſciplinam tenento. ſacerdoteſq; ui neta uirgeta: & ſalicta publica auguranto: quicq; agent rem duelli quicq; populare auſpicium præmonento: olliq; obtemperāto: diuorumq; iras prouidento: hisq; parento: cæliq; fulgura regionibus ratis denotanto: urbemq; & templa & agros liberata & effata habento: Q uæq; augu res iniuſta: nephaſta: uicioſa: dira: defixerint irrita infectaq; ſunto: quicq; nō paruerit capitale eſto. Q uid uero maius ſi de iure quærimus q̄ poſ ſe a ſummis imperiis a ſummis poteſtatibus comicia tollere: conſi lia uel inſtituta dimittere: uel habita repudiare: quid grauius q̄ rē ſuſce ptā dirimi: ſi unus augur aliter dixerit: qd magnificētius q̄ poſſe diſcer nere ut magiſtratu ſe abdicent conſules: quid religioſius q̄ cum popu lo: cum plebe: agendi ius dare: aut non dare: quid legem ſi non iure ro gata ſit tollere: Iam uero permultorum exemplorū & noſtra eſt plena res publica & omnia regna: omnes populi: cunctæq; gentes: augurum prædictis multa incredibiliter uera cecidiſſe uiderūt. Omnes magiſtra tus auſpicium iudiciumq; habento: ex his quæ ſenatus eſto eius decre ta rata ſunto. omnibus magiſtratibus auſpicia dātur & iudicia: ut eſſet populi poteſtas ad quem prouocatur: auſpicia ut multos iutiles cona tus impedirent mora: ſæpe enim populi impetū iniuſtum auſpiciis dii immortales repreſſerunt: Auſpicia ſeruanto: auguriis parento. Eſt autē boni auguris meminiſſe maximis. r. p. temporibus præſto eſſe debere: Iouiq; optimo maximo ſe conſiliarium atq; adminiſtrū datum. Et. M. Varro augur conſul adeſt: tum quum exercitus imperatur: ac præit qd eum dicere oporteat: Cicero philippicarum ſecundo. quod enim ipſe me augurem a toto collegio expetitum. Cn. pompeius &. Q. horten ſius neq; enim licebat a pluribus nominari: Feſtus pōpeius ſcribit qnq; genera ſignorum obſeruaſſe augures. ex cælo: ex auibus: ex bipedibus

Auſpicium. Augurium.

Sacerdotū duo gēera.

Augurū pō teſtas

Signa quin que: quae augurel ob ſeruabant.

ex quadrupedibus:ex diris auſpicium ab aſpiciendis auibus dictum eſt. Ex auibus ille appellabantur funebres quæ in auguriis aliquid fieri prohibebant:Oſcinum augurium a cantu auium.oſcines aues :auſpicium ore facientes. Superuacanea dicebatur ab auguribus auis quæ ex ſūmo acumine uocē emiſiſſet: dicta ita q̄ oia ſupra uagat aut canit Puls potiſſimū dabat pullis in auſpiciis: quia ex ea neceſſe erat aliqd decidere q̄ tripudium faceret ideſt terripauium pauire enim ferire eſt bonum enim augurium eſſe putabant ſi pulli per quos auſpicabantur comediſſent:præſertim ſi eis edētibus aliquid ab ore decidiſſet: ſinaūt omnino non ediſſent arbitrabantur periculum imminere. Plutarchus ī problematibus. Metellus pontifex maximus prudens & ciuilis poſt ſextilem menſem auguſtum uetuit auſpicari:quod adultis & perfectis auibus auſpicando anteq̄ æſtas aduenerit ſit prudentiæ. Autūno aūt aues partim inutiles ſunt:partim morbidæ:partim pulli imperfecti: & aliquæ propter anni tempus alio deuolant:& idem :qui prius auſpices nūc augures ī captandis auguriis luminaria ſemp accēſa ēt iterdiu habere uoluerunt:ut ſcilicet an uentus eſſet itelligerēt quo ꝓhibēte aues dubiæ & pplexe uolāt:nec aliqd certi curſus oſtendere poſſunt:ſed cū flāma cernit recta & conſtans de auium qeto uolatu iudicant:& infra. In auguriis uulture plurimum utuntur:quia Romulo in condenda urbe.xii.apparuerūt:uel quia ut Herodotus uultur nemini nocet anima li quæ niſi cadauera comedit:nec aues mortuas attigit:& uultures omnes fœminæ zephyro ut arbores impregnantur. Vnde purior cæteris auibus. Item augures ſi ulcus haberent augurandi cauſa ſedere prohibebantur:quia integros & ſanos corpore & mente eos eſſe oportet q̄ ſacra peragunt. Cæteris ſacerdotibus ſimulac ad iudicium ducti ac dānati ſunt alium ſubſtituunt: Augurem uero donec uita ſuppetat licet maximorum criminū:cōuictū ſacerdotio nō mulctāt:quia nō honoris nec magiſtratus:ſed ſcientia atq; artis cuiuſdam:potius nomē ē augur quæ non poteſt auferri:ſicut nec medico medicina ars: nec muſico cāndi peritia. alium uero non inſtituūt. q̄ ſacerdotum numerum ab initio conſtitutum merito tuentur. Caduca auſpicia dicunt cum aliquid in templo excidit. Cliuia auſpicia dicebant quæ aliquid fieri prohibebant. Omnia enim difficilia cliuia. Vnde & cliui loca ardua. pedeſtria auſpicia arbitrantur quæ dabantur a uulpe:lupo:ſerpente:equo cæteriſq; animalibus quadrupedibus. piacularia auſpicia arbitrabant quæ ſacrificantibus triſtia portendebant: cū aut hoſtia ab ara effugiſſet:aut percuſſa mugitum dediſſet:aut in aliam partem corporis quam oporteret cecidiſſet:peſtifera auſpicia eſſe dicebant cum cor in extis aut caput in iecinore non fuiſſet. præpetes aues dicuntur quæ ſe ante auſpicantem ferunt:nam præpetere dicebant anteire & Plinius aues edocet

Auſpicium.
Aues funebres
Oſcines
Auis ſupua
canea
Puls.
Tripndium

Lūinaria accenſa in auguriis capradis

Vultores feminae zephyro impgnantur

Augur nunq̄ ſacerdotio multatur

Caduca auſpicia
Cliuia auſpicia
Pedeſtria auſpicia
Piacularia auſpicia

Peſtifera auſpicia
Perpetes aues
Prepetere

Cornices. Corui Bubo

auſpiciis adhibendas. cornices ſunt inauſpicatæ garulitatis. corui in auſpiciis ſoli uidentur intellectum habere ſignificationum ſuarū. peſſima eorum ſignificatio cū glutiunt uocem uelut ſtrāgulati: Bubo funebris & maxime abhorrens publicis præcipue auſpiciis: deſerta incolit. Itaq; in urbibus aut omnino in luce uiſus dirum oſtentum eſt. priuatorū domibus inſidere ſcio non fuiſſe feralem. capitolii cellam intrauit propter quod urbs luſtrata Anſer peruigil capitolium ſeruauit a gallis. Gallinæ nigræ digitis imparibus ad rem diuinam idoneæ. Eſt inter aues ardeolarū genus quod leucos uocant: altero oculo carere tradunt optimi augurii cum ad auſtrum uolant: ſolui enim pericula metuſq; nigidius ait. Galli gallinacei horū ſunt tripudia ſoliſtima. hi magiſtratus noſtros quotidie regunt: domoſq; ipſi ſuas claudunt: ac referant. hi faſces Romanos pellunt aut retinent: iubent acies ac prohibent. uictoriarum toto orbe partarum auſpices: hi maxime terrarū imperio imperitant. Similem uero huic uerborum leuitatem prior Plinio Liuius in quinto dixit. auſpiciis hanc urbem cōditam eſſe. auſpiciis bello ac pace: domi: militiæ: omnia geri quis eſt qui ignoret? Quid enim eſt ſi pulli non paſcentur? ſi ex cauis tardius exierit? ſi hoc cecinerit auis? parua ſunt hæc ſed parua iſta non contemnendo maiores noſtri maximam rem hanc fecerunt Et nono libro. L. papirius dictator a pullario monitus ad auſpicium repetēdum Romam profectus. Item decimo. papirius curſor conſul pullarium in auſpicium immittit: & cum pulli non paſcerentur pullarius auſpicia mentiri auſus: tripudium ſoliſtimum conſuli nunciauit. locatus in prima acie qui mentitus fuerat interfectus eſt. conſul dii in prælio ſunt inquit. habet pœnam noxium caput ante conſulem. hoc dicente conſule: Coruus clara uoce occinuit. Vnde & ipſe Cicero oratione in catilinam. tertia: hanc fatuitatum diſciplinam laudibus effert. Aruſpices ex hetruria iidem iuſſerunt ſimulacrum Iouis facere maximum: & in excelſum contra atq; fuerat ad orientem collocare ac ſe ſperare dixerunt: ſi illud ſignum quod uidetis ſolis ortum: & forum curiamq; conſpiceret: fore ut ea cōſilia quæ clam eſſent patefierēt Et de auſpicum reſponſis idem Cicero. Quanta maiorum noſtrorum fuerit ſapientia perſpicere poſſunt: qui ſtatas ſolemnesq; cerimonias pontificum rerum bene gerendarum auctoritate. augurum fatorum: ueteri predicatione Apollinis: uatum: libris: & portentorum explanationis hetruſcorum diſciplina contineri putarunt. Vnde Ciceronis ſentētiam ſecuti ſunt poſteri qđ Flauius uopiſcus in Aureliani principis rebus geſtis ſic oſtendit Die tertia iduum Ianuarii fuluius Sabinus prætor urbanus dixit. Referimus ad uos. p.c. pontificum ſuggeſtionem & Aureliani principis litteras: quibus iubet ut inſpiciant fatales libri: quibus ſpes belli terminādi ſacrato deorum animo continetur. Scitis eni

Gallinae nigrae Ardeole

Galli gallinacei

Aruſpices ex hetruria

Fatales libri

ipſi quotienſcunq; grauior extitit aliquis motus:eos ſemper inſpectos neq; prius mala publice eſſe finita q̃ ex iis ſacrificiorum proceſſit auctoritas. Tunc ſurrexit primæ ſententiæ Vlpius ſyllanus: atq; ita locutus eſt:Sero nimis de re.pu.Pontifices rettulerũt:qui puri:q mundi q ſancti qui ueſtitu animiſq; ſanctis ſunt.Commodi templum aſcẽdite:ſub ſellia lauereata conſternite.Veteranis manibus libros euoluite. Varia.r.p.quæ ſunt eterna perquirite:patrimis matrimiſq; pueris carm̃ idicite.Nos ſumptum ſacris:nos apparatum ſacrificiis: nos aris tumultuarias indicemus hoſtias hæc interrogati plæriq; ſenatores ſentẽtias dixerunt. Itum eſt deinde ad templum:inſpecti libri: proditi uerſus: luſtrata urbs:cantata carmina:amburbium celebratum:amburbialia ,p miſſa atq; ita ſolẽnitas quo iubebatur modo expleta ẽ.litteræ aũt quas ſupra Flauius Aurelianum ſcripſiſſe dicit:fuerũt hæ:Aurelianus augu ſtus Senatui ãpliſſimo ſalutẽ.Miror uos.p.c.tãdiu de apiendis libris ſybillinis dubitaſſe:proinde quaſi ĩ chriſtianorũ eccleſia nõ in templo deorum omnium tractetis:Agite igitur & caſtimonia pontificum ce-rimoniiſq; ſolemnibus iuuate pricipem neceſſitate publica laborãtem. Inſpiciantur libri:quæ facienda ſunt celebrentur. profuit tamen multis in rebus Romanum hunc principem religionis cultum ſeruantem deos timuiſſe.Nam cum uerus Apollonius thianeus philoſophus ipſi Aureliano deſolationem thianæ meditanti ſic dixiſſet.Aurelianæ ſi uis uincere nihil eſt quod de ciuium meorũ nece cogites.Aureliane ſi uis imperare a cruore innocentum abſtine.Aureliane clæmenter te ages:ſi uis uincere.urbem ille liquit intactam.Sed iam aliquos particulares ui deamus effectus:quos ab auguriis proueniſſe dixerunt.Plinius ſiculo bello ambulante in littore auguſto. piſcis e mari ad pedes eius exiliit: quo argumento uates reſpondere:Neptunum patrem adoptantem eũ ſibi Sextum pompeiũ repudiaſſe.Et infra:Picus martius in capite prætoris Vrbani lucii tulonis in foro iura pro tribunali ferentis ſedit ita placide:ut manu prehenderetur. Reſpondere uates. Exitium imperio portendi ſi occideretur:at ſi dimitteretur: prætori .dimiſſa eſt: & prætor breui mortuus prodigium impleuit.gallinam cum lauri ramuſculo cecidiſſe in ſinum Liuiæ druſillæ: quæ fuit imperatrix. & hucuſq; ſeruatum ut ex ea lauto imperatores fuerint laureati:fuerunt quoq; minores auguribus ſubditi ſacerdotes Extipices:quos ab iſpicẽidis extis dixerunt:omentis enim extiſq; & fibris animalium ſua inſpectis diſciplina:futura hominibus prædicebant:eoſq; ſic deſcripſiſſe Virgilium ſupra oſtendimus:pecorumq; reclusis pectoribus inhiãs ſpirantia cõſulit exta: cuius inſaniæ ab hiſtoricis poetiſq; infinita ſummi poſſent exempla:ex qbus nonnulla ponemus.Syllæ cuius tempora ſicut inqt Auguſtinus talia fuerũt:ut ſuperiora quorum uindex eſſe uidebatur

Litteræ Aureliani imperatoris

Apollonius Thianeus.

Piſcis e mari ad pedes auguſti exiliit.

Picus Martius

Galliua cũ lauri ramuſculo ĩ ſinũ Liuie decidit

Extipices

illius comparatione quærerentur:Cum primum ad urbem contra ma-
rium castra mouisset adeo læta exta imolanti fuisse scribit Liuius:ut cu
Laeta exta Sylle castra ad urbē cō tra Mariū mouenti.
stodiri se postumius aruspex uoluerit capitis supplitium subiturus: ni
si ea quæ in animo Sylla haberet diis iuuantibus impleuisset.& Sueto
nius de Cæsare dixit:cum somniasset se matri stuprum intulisse conie-
Carmelus
ctores eū ad amplissimam spem incitauisse.sed & Cornelius tacitus de
Vespasiano scribit. Iudeam inter syriamq; carmelus est:ita montem uo
cant:sacrificāti in eo Vespasiano cum spes occultas animo uersaret:ba
silides sacerdos inspectis extis quicquid ē inquit Vespasiane q; paras
siue domum extruere:siue prolatare agros:siue ampliare seruitia: datur
tibi magna sedes igentis termini.quod ad imperium euectus impleuit
M. Varrōis in deos cō tumelioſa sententia
sed unica.M. Varronis quā præmisimus respondeat sentētia. non solū
otiosos sed sordidissimos fuisse deos:si in iecorum & uiscerum sterqui
linio sua occuluerunt consilia:hominibus ab insanis sacerdotibus ma-
nifestanda:ut optabilius fuerit ualuisse apud maiores Ciceronis p. A.
Snia de diis placandis.
cluentio sententiam.pietate & religione & iustis precibus:deorū men-
tes:non contaminata superstitione:neq; ad scælus perficiendum cæsis
hostiis posse placari: Vbi enim fuisse deos alibi: q̄ in stercore existima-
bimus:quando ea acciderunt:quæ Plinius enumerat:iis qui quæsiue-
runt ostensa.M.enim marcello cum periit ab Anibale caput iecoris de
fuit.defuit &.G.Mario cū imolaret uticæ.Item.C. principi Kalendis
Ianuariis cum iniret consulatum quo anno interfectus est. Claudioq;
successori eius:quo mense interēptus est ueneno Pyrrho regi quo die
periit:præcisa hostiarum capita.Sed & præbendis quoq; lætis & pro-
speris dii in stercore iacuerunt.diuo namq; augusto spoleti sacrifican-
ti primo potestatis suæ die: uictimarum iecinora replicata intrinsecus
ab una fibra reperta sunt. responsumq; duplicaturum intra annum
imperium Gemina itē diuo Augusto apparuere iecinora:quo die apud
Actium uicit.Sed & magici fuerunt & mathematici: quos accuratissi
me Cicero & Plinius impugnant:quibus & Liuius consentire uidet:
Tulli regis mors.
cum regem Tullum quia Iouem mala religione sollicitabat: fulmine
cū tota domo flagrasse dicit.Et Augustinus in ciuitate dei dicit aduer
Aduersus ar tes magicas
sus magicas artes Romanorum esse leges præserti duodecim tabular;
Et asclepiadē imprimis dicit Plinius adimere magicæ uanitates: ut ab
rogaret hærbis fidem: eumq; probare bonis argumentis dicit si magia
fuisset uera potuisse Romanos contra Cimbros & Theutonas:contra
Aphros:contra Gallos:& cæteros prouidisse:si hærbarum arte magica
fames tolleretur:& portæ urbium seruarētur. Et Helius spartianus de
Didio iuliano imperatore scribit fuisse illi eam amentiam:ut per ma-
gos plæraq; faceret:quibus putaret odium populi dliniri: quasdā enim
non conuenientes romanis sacris hostias imolauerū t:carmina ꝓphana

cantauerunt:& ea quæ dicunt ad ſpeculum fieri in quo puer prælígatis oculis incantato uertice qua reſpicere dicitur: Mathematicos uero Suetonius aſſerit a Tyberio imperatore expulſos fuiſſe ſed deprecantibus:& ſe artem deſerturos promittentibus ueniam dediſſe. Cornelius autem tacitus mathematicos dicit genus hominũ potentibus ifidũ ſperantibus fallax:quod in ciuitate Romana & uetitum ſemper & retentum fuit:quos poſtea Vittellium imperatorẽ aſſerit expuliſſe. Sed & alios habuerunt priſci ſacrificulorum præſtigiorum & precatõnum ac uariarum obſeruationum mores:a quibus partim in urbe Roma uetitis:partim a ſuperſtitioſis in uſu habitis:plurimæ oriebantur inſaniæ. Liuius.xxii. interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ gallus & gallina: græcus & græca in foro boario ſub terram demiſſi ſunt uiui:& item intra. Liuius. xxv. Tanta religio & ea maxima ex parte externa ciuitatem inceſſit:ut homines aut dii alii uiderentur effecti: nec iam in ſecreto modo:ſed in publico etiam ac foro capitolioq; mulierum turba erat: nec ſacrificantium nec precantium deos more patrio. Sacrificuli ac uates cœperant hominum mentes:quorum numerum auxit ruſtica plebs ex incultis diutino bello in feſtisq; agris egeſtate & metu in urbem compulſa: & quæſtus ex alieno errore facilis:quem uelut ex conceſſæ artis uſu exercebant. M. æmilius prætor edixit:ut quicunq; libros uaticinios predicatõisue:aut artis ſacrificandi haberet:eos libros omnes litteraſq; ad ſe ferret:Maioremq; in prædictis auctoritatem habuit præcatio:cui faciendæ ſcriptor (ſicut ſcribit Plinius) præibat aliquis:& alius adhibebatur cuſtos: ne erraretur in uerbis: alius item præponebatur qui linguis faueri a circũſtantibus iuberet:quemadmodum apud nos ſeruatur cum ſacram lecturus in eccleſia lectionem alta dicit uoce: iube domine benedicere: cui boni hominis fit reſponſio:ut digna in eius corde & labiis ſacrorũ dogmatum ſit enuntiatio:dicebant.n.gentiles:fauete linguis omnes:& tu Tibicen cane ne aliud interea exaudiatur: ueſtalem itaq; precatõnẽ fuiſſe aſſerit Plinius:qua aquam illa cribro attulit:Et parietes ab incendiis precationibus fuiſſe circunſcriptos: & ueſtales creditum mancipia fugitiua nondum urbem egreſſa retinuiſſe in loco:præcationibus. Vnde & traditum morem dicit primum anni diem lætis præcationibus inuicem fauſtum ominari. obſeruationes cum fuerint propemodum infinitæ:nonnullas ponemus. Sanguinem gladiatorum ex uulnere morientium bibebant:ut procul a comiciali eſſent:quod tamen ſcribit Plinius cum ſpectaretur aut fieret in harena horrorem attuliſſe. Et obſeruatio illa erat qua Auguſtũ ſcribit Suetonius adeo tonitrua & fulgura expauiſſe:ut ſemper & ubiq; pellem uituli marini circũferret p remedio:& qua cæſar poſt unũ ancipitẽ uehiculi caſum ſemp domũ

Mathemarici a Tiberio, expulſi

Precatio

Fauete linguis oẽs.

Obſeruatio Ad comicia lẽ morbũ ſanguiſ gladiatorũ bibebatur caeſorum

Pellis uituli marini

egrediens carmine ter repetito securitatem itinerum nuncupabatur: sicut nos domus limitem transgressuri signaculo crucis præmissio di-
Publica ob seruatio uinam ab aduersis tuitionem imprecamur: publicaq; illa fuit obserua-
tio cum in oppugnationibus ante omnia euocabantur a Romanis
sacerdotibus dii: sub quorum tutela urbs aut oppidum id erat: promit
tebantq; illi uel illis diis eundē aut amplioré locū Romæ alibiq;. iōq;
Tutelaris deus Romæ deus tutelaris ignorabatur: ne posset ab hoste aliquo euocari.
publica ēt obseruatio illa erat de qua Cicero in Vatinium. Ioue fulgu
rante cum populo agi nefas esse. & laurum in sinu Iouis poni: quotiēs
Aliae obser uationes lætitiam nouam uictoria attulerit. in prophanis usibus pollui laurum
& oleam fas non esse: & ne propitiandis quidem numinibus accēdi ex
his altare: aram ue debere: Ft Plutarchus in problematibus scribit: cū i
Cornua cer uorū in Dia nae tēplis eætetis Dianæ templis ceruorum cornua affigere mos esset: in ea tan-
tūmodo quæ erat in auenntio boum affixa fuisse: quod Antronius ho
ratius in fabinis bouem insigni specie & magnitudine natam: a diuino
quodā monitus siquis imolasset: totius Italiæ imperio eius ciuitatem
potiturā: Cornelius sacerdos eo ad tyberim lauandi specie iusso imola
Praestigia uerit: & Romæ impiū Italiæ peperit. Et præstigia dānans Suetonius
de Vespasiano dicit. Nuncíata fuisse ex urbe præstigia: Neronem die-
bus ultimis monitum per quietem ut tensam Iouis optimi ex sacrario
in domum & in circum deduceret: quorum etiam præstigiorum iude-
os scribit pœnas dedisse: cum in oriente percrebuisset uetus & constās
opinio: esse in fatis: ut eo tempore iudeæ præfecti rerum potirentur. Iu
deiq; id ad se trahentes rebellarunt: & urbe amissa ad exterminium
sunt adducti: quorum tamen præstigiorum aliquid certioris euen-
Iosephus iu deus tus habuisse est usus Iosephus nobilis iudeus: qui cū Vespasiani iuss
su coniiceretur in uincula: constantissime asseuerauit: fore ut ab eodē
absolueretur: Verum iam imperatore: quod & postea factum fuit. Q d
autem supra Cicero in legum libris: diuorum iras prouidento: hisq; pa
rento dixit: ad prodigia spectat. de quibus eodem libro: prodigia & por
tentia ad hetruscos & aruspices si senatus iussit deferunto: hetruriæq;
principes disciplinam discunto: quibus diuis decreuerint procuranto:
Prodigia iisdemq; fulgura & ostenta pianto. prodigia autem Nonius marcellus
dicta uult q, porro sint adigenda: & infra: prodigia semper esse pessima.
q, deorum sint iræ uel minæ. Liuius. viii. M. Rutilio tertium & Man
lio torquato tertium coss. prodigium lapidibus pluit & libro. xxii. q, au
tem in piceno lapidibus pluisset nouendiale sacrum editum est: urbs
lustrata: hostiæ maiores quibus edictum est diis donum ex auro pōdo
xl. ad lanuinū Iouem portatum: & signum æneum auratum Iunoni in
auentino: lectisterniū cere & Romæ a iuuentute. Supplicatū fortunæ
Algido: & ide Romæ omnibus diis & genio maiores hostiæ. Attilius

ſeranus prætor uota ſuſcipere iuſſus:ſi in decem annos.r.p.eodem ſtetiſſet ſtatu:& infra Liuius . xxiii. prodigia eo āno multa nunciata ſunt quoq; magis credebant ſimplices ac religioſi homines:eo plura nūcia bantur . Et. xxiiii.uerum ex ingenio fateri coactus ſic habet :prodigia procurarunt quæ nunciata erant & alia ludibria oculorum auriūq; credita pro ueris:oſtētaq; proximo loco Romanis fuerūt:quæ Vlpianus de uerborum ſignificatione dicit labeonem diffiniſſe : cum contra naturam alicuius rei genitum factumue eſt aliquid.duoq; eorū genera eē cum quis contra naturam naſcitur tribus manibus aut pedibus homo alterum cum quid prodigioſum uidetur:quæ græci phātaſmata dicūt. Plinius ſubſedit i cumano arbor:graui oſtento:pauloante Pompeii magni bella ciuilia:paucis ramis eius eminentibus . Oſtentumq; eſt :cum arbores in capitibus ſtatuarum uel in atriis enaſcunt̄ :uel in arboribus ipſis alienis.In capitolio bello perſei enata palma uictoriam triumphoſq; portendit:quæ tempeſtatibus proſtrata . eodemq; loco ficus enata eſt in meſſale &. G.caſſii cenſorum luſtro : a quo tempore pudicitiam proſtratam Piſo grauis auctor ē. Mōſtra ſubſequuntur: Nonius dicit deorum monita eſſe.Et feſtus monſtrum dictum uelut moneſtrum q; moneat aliquid futurum:prodigium uelut prædicium q; prædicat:portentum q; portendat:Oſtenſum eſt q; oſtendit. Tenitas eſſe inquit feſtus deas ſortium dictas:q; tenendi habeant poteſtatem . Videmusq; bina fuiſſe ſortium genera. Vnum quas ſortes uirgilianas appellauere: cum aperto Virgilii codice deſtinati in ordine & numero uerſus q forte occurriſſent:in augurium accipiebātur: De quo Helius ſpartianus i Adriani uita.Q uoquidem tempore cum ſolicitus de imperatoris erga ſe iudicio uirgilianas conſuleret ſortes:in hos incidit uerſus.Q uis ꝑcul ille autē ramis inſignis oliuæ Sacra ferens : noſco crines incanaq; menta:Romani regis primam qui legibus urbē.Fundabit:curibus paruis & paupere terra.Alterum fuit ſortium genus uetuſtiſſimum a ſacerdotibus confictum :reſpōſiſq; oraculorum adſimile: quod inſcripta foliis arborum tabelliſq; diuerſorum euentuum eulogia:ad deorū pului naria erant a ſacerdotibus ita diſpoſita : ut cum illi aut orati uoluiſſent aut ſponte conſtituiſſent:certo decuſſa artificio : in id ſpei aut timoris populos & principes uiros inducerent : quod ſibi conducibile aut delectabile exiſtimarent.hinc illud eſt apud Liuium libro.xxii.prodigii a ſacerdotibus procurandi loco habitum : ſortes attenuatas ideſt ſponte ſua in altare tanq̄ e cælo delapſas:unamq; excidiſſe ita ſcriptam Mauros cælum ſuum cōcutit.Cernere autē ex Liuio quales adhibitæ fuerunt procurationes : ex quibus omni ſacerdotio maxima acceſſit delectatio:& utilitas iucundiſſimum eſt. Decēbri enim menſe quærendis uoluptatibus ſūmæ idoneo:huius procurādæ ſortis gratia:ad ædē

Oſtentum.

Phantaſma.

Monſtrum: Prodigium. Portentum. Tēitæ deae. Duo genera ſortium.

Virgilianae ſortes.

Sortis gēs ātiquiſſimū

Procuratōes

Saturni romæ imolatum est:lectisterniumq; impatum:& eum lectum senatores strauerũt:& conuiuiũ fuit publicũ: ac per urbem saturnalia die ac nocte clamata.populusq; eum diem festum perpetuũ habere ac seruare iussus. Vota quoq; prisci impetrandis a deo cõcupitis emisere quæ ut implerent constantissime sunt adnixi. Liuius in Tulli regis rebus gestis:In re trepida duodecim uouit salios: phanaq; pallori & pauori:& libro quinto dictator.M.furius camillus uehios capturus decimã Ioui pythio uouit & Iunoni hospitiũ promisit.& Hãnibalem Liuius bellũ meditantẽ romanum:facit secũdis se uotis obligasse.Q ua de re plura dicere omittemus quia apud priscos pariter & apd nostros & pari forma est acta.Multa superius a nobis sunt ostensa per quæ prisci futura scire:prouidere & auertere conabantur:unũ hoc loco libet ostẽdere: per quod certiora & oculis subiecta: sacrorum auxilio occultari posse credebãt:Ad uallem egeriæ quam fuisse tenemus ad sextum decimum ab urbe lapidem.ubi cinthianũ ẽ summi uiri Prosperi cardinalis columnæ oppidum:lacus illi subiectus sicut semper alias nunc nemorensis est dictus:quo in loco templum erat fortunæ uirilis. Eius sacerdotẽ uirgines q̃primũ uiripotentes esse inciperent:a parentibus ductæ adibant.Isq; eas omnino nudatas undiq; inspiciens :uicia corporis apparentia indicabat. Et admonitæ uirgines cum fortunæ thura imolassent:uicium illud maritum qui contingebat perpetuo celari impetrasse tenebant.

Vota

Vallis Egetiae.

Fortuna uirilis.

Virgines nudae inspiciebantur a sacerdote

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE SECVNDVS LIBER INCIPIT.

CONFECTAS Iam & sub religionis uelamine a prisscis gentilibus ad luxum:fastum:opesq;:quærendas uatio excogitatas modo artes: põtificũ scilicet flaminũq; & sacerdotũ institutõnes primum:post cætera quæ religionis fuere secundo hoc uolumine ostendemus. Põtifices Varro de lingua latina scribit dictos esse a ponte sublitio: quem sæpe fecerunt. additq; Festus maximum esse dictum põtificem q̃ maximarum rerum:quæ ad sacra & religionem pertinẽt iudex sit: uindex q; contumaciæ priuatorum magistratuum .põtifices uero alii duorum fuerunt generum: ex patriciis maiores. & minores ex plæbe. Q uãtæ autem dignitatis fuerit pontifex maximus Liuius libro.xlvii. ostendit q̃ Gn.Cornelio prætori mulcta indicta est:quia cum.M.æmilio lepido pontifice maximo iniuriose cõtenderat:sacrorum.n.q̃ magistratuũ ius

Põtifex maximus

Põtificũ duo genera.

potentius fuit. Eademq; pontificis maximi dignitas ab eius modo creandi apparet. Liuius enim. xxv. scribit comitia pontifici maximo creando sunt habita. Res ingenti certamine acta. creatus est Licinius crassus qui ædilitatem curulem petiturus erat: ante hunc intra. cxx. annos nemo præter. p. cornelium pontifex maximus creatus fuerat: qui sella curruli non sedisset. Cicero autem oratione in legem agrariam rulli secunda dicit. comitiis pontificum non nisi decem: & septem tribus fuisse uocatas. Et Suetonius tranquillus de. C. cæsare pontificatum maximum petiit: non sine profusissima largitione: in qua reputans magnitudinem æris alieni cum mane ad comitia descenderet prædixisse matri osculanti fertur: domum se nisi pontificem non reuersurum Atq; ita potentissimos duos competitores: multumq; ætate & dignitate antecedentes superauit: ut plura ipse in eorum tribubus suffragia q̄ uterq; in omnibus tulerit. Vnicum tamen uideo Romanorum imperatorem non ad luxum & fastum sed ad clæmentiæ & pietatis instrum̄ tum quæsiuisse pontificatum: Suetonius enim scribit: Titum uespasianum qui iure optimo appellatus est deliciæ humani generis: pontificatum maximum ideo se professum accipere: ut puras seruaret manus. fidemq; præstitisse: quod nunq̄ post hac auctor fuerit cuiusq̄ necis: nec conscius: quamuis interdum ulciscendi causa non deesset: qua in re intelligi potest primas fuisse pontificis maximi partes: manus ab effusione humani sanguinis continere: quo posthabito respectu: alii omnes Romani imperatores uoluerunt pontificatu maximo exornari. Flamines Varro dicit dictos: q; caput uinctum habent filo: & cognomē accipiunt ab eo deo cui sacra faciunt: sed partim sunt aperta ut Martialis uolcanalis. obscuriora partim ut dialis a Ioue: furialis a furida cuius in fastis feriæ erāt furinales. Et Liuius dicit. Numa pompilius flaminem Ioui assiduum sacerdotem creauit: insigniq; eum ueste & curruli regia sella adornauit: huic duos flamines adiecit. Marti unum: Alterum quirino: q; autem flamines etiam a pontifice maximo crearentur. Liuius xxvi. ostendit. C. flaminius flamen captus a. p. Licinio pontifice maximo ut animum eius cura sacrorum & cerimoniarum cœpit: ita repente exuit antiquos mores: ut nemo in tota iuuentute patrum primoribus probatior haberetur. Creatos etiam fuisse flamines a dictatore urbium & opiddorum ostendit. Cicero in miloniana oratione. Milo lanuuium ex quo erat municipio & ubi tum dictator profectus est ad flaminem prodendum. item infra: interim cum sciret Clodius iter solemne: legitimum: necessarium miloni esse lanuuium ad flaminem prodendum q; erat dictator lanuuii milo. Maximum flaminē fuisse dialem iter. xv. flamines dicit Festus: & cum cæteri discrimina maiestatis suæ haberēt pro minimo habitū pomonalē: q; Pomona dea leuissimo fructu agro-

Flamen.

Flaminēs a pōtifice creabantur

Flamies. xv

Flamen pomonalis

Pomona da

Nefas flamini Dialí annulũ gestare.

pomis præsideret. Et flamini dialí annulum quidem gerere non licebat solidum: aut aliquem in se habere nodum: & flamini iurare dialí fas nõ erat: quod parua in re ei fidem non habere absurdum esset: cui diuina summa credita essent flamenq; dialis cum flaminicam haberet uxorẽ ea mortua sacerdotio se abdicabat. quia cum uno & eodem tempore uxor cum eo sacraretur multa essent i sacris quæ illa mortua agi nequirent: & statim alteram superducere cum difficile tum iniquum atq; impium uidebatur. Palatualem flaminem ad sacrificandum ei deæ constitutum fuisse: in cuius tutela palatium esse putabatur Festus asserit. cum Plutarchus in problematibus affirmet. Iouis sacerdoti quem flaminem dialem uocauere farinam frumentumue tangere non licuisse: quia frumentum res corrupta ac pene putrida: farina ex frumento contrita & nondum in panem redacta res sit imperfecta. Hederam flamẽ dialis si attigisset piaculum ei erat: nec iter facere poterat ubi umbracula ab ea arbore desuper imminerẽt: quia arbor sterilis: & hominibus omnino inutilis: quæ propter fragilitatem semper alteri inhæret: solaq; uiriditate & umbra delectat. Vnde non temere in domibus nasci prohibetur. De pontificum flaminumq; uerbo & officio satis multa sunt dicta: sacerdotes. Varro inquit uniuersos a sacris dictos esse: Fuerunt enim pontifices: flamines & cæteri omnes rebus præfecti sacris appellati pariter sacerdotes: per ea quæ autem Cicero oratione i legem agrariam rulli secunda habet uidemus: & si pontifices populi suffragiis: flamines uero a populo uel a principe uel dictatore uel pontificibus creabantur: neutros tamen potuisse sacerdotium ita populi suffragiis habere: quin ipsos oportuerit a collegio põtificum cooptari. Comitiis pontificum non nisi. xvii. tribus uocabantur: atq; hoc idem de sacerdotiis: Gn. Domitius tr. pl. uir clarissimus tulit: q; populus per religionem: sacerdotia mandare non poterat: ut minor pars populi uocaretur: Ab ea parte qui esset factus: iis a collegio cooptabatur. Vnde tractus mos apud nos uidetur: eos qui a principibus siue populo & aliquo collegio ad dignitates eligũtur: oportere nihilominus a Romano pontifice & eius collegio cardinalium confirmari. collegium uero quid fuerit appellatum in oratione de aruspicum responsis idem Ciceroſic ostendit. At uero domum meam. p. Lentulus consul. ponti. maximus. L. lentulus flamẽ. Martialis. L. claudius rex sacrorum. sex. cæsar flamẽ quirinalis. L. cornelius. Q. albinouanus. Q. terentius pontifices minores: omnes liberauerunt. sicq; ex quinq; sacerdotiis maioribus collegium constabat. Ad quam ut uidetur imitationem collegium Romanæ ecclesiæ cardiualium ex tribus maioribus sacerdotiis est confectum. Episcopis uidelicet septem urbi Romæ propiquioribus presbyterisq; parrochias urbis pricipales: & diacõibus parrochias: Itẽ alias minores

Palatualis flamen

Sacerdotes. unde

Pontificũ & flaminũ cooptatio.

Comitia põtificum

Lex Gn. Domitii de sacerdotiis.

Collegiũ qd

adminiſtrare ſolitis:ſed unum prætetire hoc loco nolumus:a quo omnis gentilium Romanorum religio cauſam uidetur originemq; habuiſſe.ſacerdotes ipſos utriuſq; ſexus a maximo ad minimum ſacerdotia habuiſſe quorum prouentus erant tanti & tales:q; ex illis nedum rem ſuſtentabant familiarem:ſed fomenta inde ad faſtum eis luxumq; proueniebant.cum tamen ſacerdotes ipſi uxorem filioſq; & familias ex ſacerdotio æque ac patrimonio alētes:publicis omnibus præter admodum pauca muneribus fungerentur.Et militiæ ac mercaturæ aut opificio ꝓut cuiq; contigerat libebatq; uacarent:eaq; ſacerdotia fuerunt qualia nos chriſtiani ꝓpriore uocabulo beneficia appellamus . Sacerdotioꝝ autem ſicut & beneficiorum duo fuiſſe genera uidemus : unū q; ſacris eſſet addictum locis:quæ rei.pu.aut principum:aut pontificum collegii collationis eſſent:alterum q; ædis aut ſacelli iuris eſſet a patrefamilias ea ratione erecti dedicatiq; ut & ſacrorum cura:& fructuum ipſius ſacerdotii perceptio ad ſolam gentem familiamq; ſuam perpetuis ſucceſſionibus deuolueretur:quæ ſacerdotia priſcis gentilitia : beneficia a noſtris iuris patronatus appellata ſunt.Liuius nono:gēs potitia cuius ad aram Herculis familiare ſacerdotium erat.Et Cicero legum primo de ſacris: hæc ſit una ſententia ut conſeruentur ſemper & deinceps familiis prodantur.& perpetua ſint ſacra ut ne patriſſamilias morte ſacrorum memoria occideret : ut eſſet ea adiuncta ad quos eiuſdem morte pecunia uenerit : & Cicero de aruſpicum reſponſis . Multi ſunt etiam in hoc ordine qui ſacrificia gentilitia illo ipſo in ſacello:ſtatuto anniuerſali factitarunt.Et Cornelius tacitus de Othone. At recens ab exilio reuerſos adoleſcentes auitis & paternis ſacerdotiis in ſolatium repoſuit:idemq; tacitus de Vitellio.extructis in campo martio aris:in ferias Neroni inceſſit : cæſæ publice uictimæ coronataeq; facem auguſtalem ſubdere:quod ſacerdotium ut Romulus Tatio regi:ita Cæſar tiberius Iuliæ genti ſacrauit.primi generis ſacerdotiorum publice inſtitutorum quincuplex fuit prouentus:ſacra enim conſtruentes fundantesq; loca:uarias fundorum poſſeſſiones ſtipendiaq; adiungebant.a quibus ſacerdotum alimonia' ꝓueniret : Vnde Liuius Numam pompilium facit cum flamines & ueſtales inſtituiſſent : de quibus ſupra eſt dictum ſtipendia eis de publico ſtatuiſſe : quodquidem alios omnes ſacrorum fundatores locorum imitatos fuiſſe nullus addubitabit . Alioquin magni & ampliſſimi ciues Romani nūq̄ aut ſacerdotia cumulare ſtuduiſſent:aut pro ipſis ſacerdotiis tantopere contendiſſent . Et Liuius trigeſimo cū Fabium maximū filium in locū patris mortui pōtificem creatū dixiſſet:duo ipſum ſacerdotia habuiſſe addit . De Cæſare autē Suetoniū dicere uidemus anno:xvii.ætatis :flamen dialis deſignatus a . L. ſylla ſacerdotio mulctatus.Sylla enim q animos Cæſaris & eloquētiā

Sacerdotū prouentus

Sacerdotiorū duo genera.

Gentilitia ſacerdotia.

Quīcuplex ſacerdotiorū prouentus

suspitioni maximæ duceret:haberiq; oportere palam prædicaret :ner-
uos illi adimere in sacerdotii mulcta perrexit:a quibus fomenta pōten
tiæ & amplitudinis accepisset : Stipes secunda prouentus sacerdo
Stipes tiorum pars dicta erat : quod nostri oblationes elemosinasq; appellant
De hisq; Cicero legum primo præter ideæ matris familias:eosq; iustis
diebus:ne quis stipem cogito:quod autem Cicero familias dicit aliud
a prædictis tribus generibus:pontificum : flaminum & sacerdotum sin
gulorum dei alicuius cultui dedicatorum:genus indicat: quod proce-
dente tempore multiplicatum est.Multi enim utriusq; sexus in eandē
familiam ad alicuius dei cultum conuenientes ex unis eisdemq; sacer
dotiis ac stipum & legatorum redditibus conuiuebant.uariisq; uoca-
bulis & cognominibus censebant.Cicero pro.A.cluētio habito. Mar
Martiales la tiales quidam latini appellabantur ministri publici Martis . atq; ei deo
tini. ueteribus institutis religionibusq; latinarum consecrati : quorum cum
satis magnus numerus esset : cumq; item in Sicilia permulti Venerei
sint.Helius spartianus scribit Adriano imperatori in numerum deorū
relato flamines & sodales senatum constituisse.Et Suetonius de Gal-
ba ob res in Aphrica gestas & in Germania ornamenta triumphalia ac
cepit & sacerdotium triplex inter.xv.uiros sodales inter augustales co-
optatus . Helius spartianus clipeum Adriano magnificentissimum po
Faustiniane suit & sacerdotes instituit . puellas alimentarias in honorem Faustinæ
puellae. faustinianas constituit.Meruit flamines & circenses:templum & soda
les antonianos Faustinæ uxori in radicibus tauri mōtis nouas puellas
faustinianas instituit.Dati sodales & satellites & flamines ipsi mortuo
Sodales autem fuerunt quales nostri appellant societates secularium
Sodales. Satellites sattelites quales multos per orbem habemus sanctæ Mariæ teutonico
rum in Germania:& sancti Iacobi de spata in Hispania . flamines noti
sunt:& infra Cicero stipem sustulimus : nisi eam quam apud paucos
dies propriam ideæ matris excipimus:implet enim animos superstitio
ne:& exhaurit domos: Vnde constat priusq; ea lex ferretur consueuis-
se omnes qui sacerdotia haberent illa qnæstu per stipem petitam facto
Solutiones. pingui:ora reddidisse . Tertia sacerdotiorum opulentia a solutionibus
proueniebat quas inferiora impetraturi superioribus impendebāt :qua
le apud nos est:cum pōtifici Romano fructus primos antistites & his
minores ac subditi sacerdotes.pro habitorum modo beneficiorum pe
cuniam dissoluunt.Suetonius enim de Claudio imperatore dicit:eum
sextercium octogies pro introitu noui sacerdotii impendere:coactum.
Donatiões. Quarta iam pars ad sacerdotiorum exuberantiam prouentuum dona
tiones & legata fuere:Nam uiuentes ut deos haberent propicios mul-
ta sacerdotibus largiebantur:fœlicitati autem ut appellabant animarū
consulturi,& si multa alia testamento legabant epulum raro : aut fere

nunquam prætermittebāt:Q uod qua fieret ratione in multis quæ per Italiam extant marmoreis ſepulchris apparet.Rauennæ enim apud ſacram Petri apoſtoli ædem quæ ſeraphici Franciſci uocabulo & fratrū eius ordinis habitatione notior eſt: Marmoreo in ſepulchro a c aſſenſi oppido tribus diſtante paſſuum milibus pridem auecto hæc legati in epulū eſt inſcriptio.Diis manibus Flauiæ quinti filiæ ſalutari coniugi cariſſimæ:Lucius publicius Italicius decurio:ornamentum ſibi uiuēs poſuit.hic collegio fabrum militiæ rauennatis ſextercia triginta uiuēs dedit:ex quo redditu quotannis decurionibus collegii fabrum militiæ rauennatis in æde Neptuni quam ipſe extruxit die neptualiorum præſentibus ſportulæ numi bini diuiderētur: & decurionibus uigintiocto centeni quinquaginta quotannis darentur: ut ex ea ſumma ſicuti ſoliti ſunt arcam publiciorum Flauiani & Italici filiorum:& arcam in qua poſita eſt Flauia ſalutaris uxor eius roſis exornent:de nūmis. xxv. ſacrificentq; ex.xxii.& de reliquis ibi epulentur. ob quam liberalitatem collegium fabrum militiæ rauennatis inter benemeritos quotannis roſas ſupra ſe & Flauiam ſalutarem uxorem eius mittendas ex.xxxv.ſacrificiumq; faciendum de.xxii. per magiſtros decreuit. p.Helius ciſſus ſibi & ligariæ artimialdi uiuens poſuit in agro pedes. xv. infra pedes.xxv.hic locus heredem non ſequitur. Aliaq; ſepulchra macerata & alibi in piceno extare uidemus: quibus ſimilia epulorum legata elegantibus litteris iſcripta ſunt. Vnde q; a pluribus factum eſſe cōſtat:omnes tenemus teſtamento legaſſe epulum quotannis ad ſepulchrum roſis & uariis reſperſum odoribus pro hereditatū facultatibus exhibendum:cui quidem epulo non magis cognatos affineſq; q̄ magiſtratuum quos geſſerant:opificiorūq; quæ exercuerāt collegia ut legionis in qua militaſſent ordinum ductores & cōmilitones intereſſe iubebant.idq; & ſi ſacerdotibus pro diuina re facienda cōuocatis & cōmodo & delectationi multis cedebat modis maiorem breui poſt offerebat utilitatem.cum enim contingeret aut herede abſq; legitimis ſucceſſoribus defuncto:aut uetuſtate ipſa epulum abſoleri in obliuionemq; deduci:hereditatis portio pecuniā legato ſubminiſtrare ſolita per ſeptemuirum diligentiam redigebatur in pontificum collegii poteſtatem ex his que ſacerdotia quæ a noſtris appellari diximus beneficia collegio pontificum diſtribuente fomenta nouaſq; inſtitutiones habuerunt. ſeptemuiri.n.epulonum apud priſcos haud ſecus q̄ noſtræ religiōis epiſcopi legatorum ad pias cauſas exequutionis curam habebant: cum tū omnia templa præſertim maiora ſuos particulares epulones habuerint Sicut de Iouis templo ſupra oſtēdimus:in quo Aurelium Auguſtinū diximus affirmare:epulones perpetuos fuiſſe:qui ad auream Iouis mēſam ſtatuæ appoſitā ꝑpetui erant conuiuæ, ut mimorum ibi potius'&

Epulum ad ſepulchrum

Septemuiri epulonum

parasitorū contubernia q̄ dei sacra celebratén tur. Festus autem scribit epolones dixisse maiores eos qui postea epulones appellati sint. da tumq; fuisse nomen his quod epulas Ioui cæterisq; diis instituendi potestatem haberent. fueruntq; epulones a quibus scribit i nono Liuius

Tibicines a cōmessatōibus prohibiti tibur cōcesserūt.

tibicines fuisse a commessatione solita prohibitos: unde tibur cōcesserunt. & nemo erat qui sacris præcineret: sed tiburtini sopitos remiserūt curru: & ius uescendi illis restitutum est. Eundem uero morem epulandi in sacris locis ad legatorum executionem fuisse etiam a christianis p multa tempora seruatum Augustinus in dei ciuitate his uerbis ostendit. Q uæcunq; igitur adhibentur religiosorum obsonia in mortuorum locis: ornamenta sunt ad memoriam: non sacra uel sacrificia mortuorꝫ tanq̄ deorum. Q uicunq; epulas suas eo deferūt (quod quidem a christianis melioribus non fit) & in plærisq; terrarum nullatenus est cōsuetudo: cum apposuerint orant. Septemuiri autem epulonū quantæ fuerint auctoritatis: ex uerbis Auligelli licet cognoscere: qui eos facit maioribus sacerdotibus pares: Flaminibus: auguribus: quindecimuiris sacrorum: his uerbis: Virgines uestales. xx. fuerunt: quas pontifex maximus ex omni ciuitate capiebat quæ non essent filiæ flaminis auguris. Q uindecim uiri sacrorum: aut septemuiri epulonum. fuisse autem ditissimos septemuiros epulonum. quod plerumq; uidemus illis accidere: qui multas etiam alienas tractant pecunias: unum extat argumentū q̄ eius collegii unus sepulchrum habuit Romæ extans: quod insigne uidemus: pene integrum & falso ab imperitisq; remi appellatum: portæ urbis olim trigeminæ: post ostiensi & nunc sancti Pauli proximum. id enim monumentum in Pyramidem supra urbis mœnia quibus est inclusum surgens: litteras iscriptum est semicubitales. septemuirum epulonum eius auctorem nostro etiam sæculo cōseruantes. Q uinta sacerdotiorum opulentiæ pars: fuerūt damnatorum & ui aut iure patria pul

Septemuiri epulonum autoritas.

Sepulchrū septemuiri epulonum

Dānatorū bona ad sacerdotes p ueniebant.

sorum bona: quæ ipsis in patriam aliquando reuersis: aut populus aut magistratus nunq̄ posse restitui cupiebant. Idq; facile intelliget qui uitam & orationem Ciceronis perleget. in qua domum suam a pontificibus compellente Clodio tribuno plæbis in templum libertatis consecratam: ab eisdem obtinuit liberari. Partibus quiq; emolumenti & redditiuum prouentuumq; sacerdotiorum siue beneficiorum generaliter explicatis: unicam legatorum replicare & diffusius tractare libet: ex q̄ apparebit: priscos gentiles fœlicitatem beatitudinemq;. ut appellabant animarum in campis elysiis ducendam per temporalium bonorum in legata: post mortem dandorum distributionem: diligentius q̄ nostros uitam per dei contemplationem æternam quæsiuisse. Sed prius q̄ de campis elysiis diximus aliqua ex parte ostendamus. Tibullus in elegis. Ipsa Venus campos ducet in elysios. Hic choreæ cantusq; uigent

Cāpi elysii.

paſſimq; uagantes. Dulce ſonant tenui gũturẽ carmen aues. Fert ca
ſiam nõ culta ſeges: totoſq; per agros: Floret odoratis terra benigna ro
ſis. At iuuenum ſeries teneris immixta puellis. Ludit: & aſſidue prælia
miſcet amor. Illic eſt cuicunq; rapax mors uenit amanti. Et gerit in-
ſigni mirtea ſerta coma. Econtra autem quia inferna etiam ſicut nos
pœnarum loca crediderunt. Tibulus de eis ſic habet. At ſcelerata ia-
cet ſedes in nocte profunda. Abdita: quam circum flamina nigra ſonãt
Theſiphoneq; impexa feros ꝑ crinibus ãgues Sæuit. & huc illuc im
pia turba fugit. Tum niger in porta ſerpentum Cerberus ore. Stridet.
& æratas excubat ante fores. Virgilius autem de elyſiis campis. De-
uenere locos lætos & amœna uireta: Fortunatorũ nemorum ſedesq;
beatas. Largior hic campos æther & lumine ueſtit. Purpureo: ſolemq;
ſuum ſua ſidera norunt: Pars in gramineis exercent membra paleſtris:
Contendunt ludo: & fulua luctantur harena. Pars pedibus plaudunt
choreas. & carmina dicunt: Nec non threicius long a cum ueſte ſacer-
dos Obloquitur: numeris ſeptem diſcrimina uocum. Iamq; eadem di
gitis: iam pectine pulſat eburno: & infra. Nulli certa domus lucis habi
tamus opacis. Riparumq; thoros: & prata recẽtia riuis. Incolimus. De
inferis uero eadem & multo maiora: q̃. Tibullus habet Virgilius. ſed iã
ad legata reuertamur. Valentiniano ſecũdo imperatore Romano eius
nominis ſecundo apud Mediolanum agente: Tumultus in urbe Ro- Tumultus
ma ingens fuit inter chriſtianos gentilesq; ex huiuſmodi cauſa conci- romae ſub
tus. Erant per id temporis chriſtiani in urbe adeo aucti: ut gentilium ſe Valẽtiniano
ctam opibus & numero æquarent: enitebaturq; unaquæq; pars & quo
tidie uariis quærebat modis & artibus alteram ſuperare. Accidit autẽ
chriſtianos aram quæ in curia ueteri ubi nunc ſancti Petri ad uin-
cula celebris eſt eccleſia: gentilium ſuperſtitionis erat: ſuo cultui dedi
care. quod cum audiuere pagani ad arma tumultumq; eſt concurſum.
noſtris quod intentauerant conſeruare: illis impugnare ac in ſuam re-
digere idolatriã adnitentibus: ſed q; erat propinqui & imperium obti-
nentis tunc ẽt integrum imperatoris metus ingens: obtinuerũt utriuſ
q; partis graues uiri rem ad principis iudicium ferendam. Miſſuſq; eſt
Mediolanũ a gẽtilibus uir nobilitate eloquẽtia ac dignitate inſignis Si Simachus
machus patricius: ex cuius oratione quam habuit extãte iſta ſumimus
Isq; inter cætera quæ diffuſe dixit alio tempore & loco diligentius nar
randa a Valentiniano poſtulauit. Veſtalibus reddi legatorum ius per-
cipiendorũ quod paulo prius q̃ ea dedicaretur de qua diximus a chri-
ſtianis ara eiſdẽ ueſtalibus iuſſu imperatoris ſublatũ erat. Simachuſq;
inter orandũ pluries dictũ ſæpe repetiuit. Tanti iam pridem fuiſſe urbi
Romæ legata ueſtales potuiſſe capere ac diſtribuere: ut neminem illæ
in populo in urbe ipſa ſinerent mendicare. Conſtanſq; & perſeuerãs in

fide catholica Valentinianus quã Beatus Ambrosius ecclesiæ doctor in illo roborabat ita in sententia perstitit: ut nec arã nec legata uestaliũ Simachus pro gentilium secta obtinere potuerit. Sed iam satis pontifi ces: flamines: sacerdotes eorumq; ad lasciuiam: ad opes: ad amplitudi nem fomentum. sacerdotia: quid apud priscos gentiles fuerint docui mus: cætera nunc ostendere pergamus: quæ eorundem superstitio ha

Agonalia. buit. Agonalia Iani sacra ad nonam diem Ianuarii festa erant: quorum nominis origo quicuplex reddebatur: q; minister sacrorum hostiam fe riturus: ne iniussus ageret: cultrum tenens eleuatum continuo sacer dotes agendi tempus rogabat: una: & q; pecudes non uenirẽt: sed age rentur alia: tertiaq; pro agnalibus ab agnis qui immolabãtur corrupte agonalia appellarentur: & quarta q; pecudes uisa in aquis cultri quo fe riendæ erant umbra animis angerentur. quintam meliorem Ouidius in fastis existimauit. agonalia scilicet uerbo græco a ludis similibus ap

Hostia. Victima. pellari: obseruatũq; esse eo in sacrorũ ritu hostiam nõ uictimã immolari: cum hostia sicut docuimus pro cæsis hostibus a quolibet sacerdote: ui ctima eius qui hostes uicerit manibus debeat immolari. fiebant huiusmo di sacra ad templum Iani: quod pene integrum ad sanctum Gregorium in uelabro patentibus quadrifariam portis Romam instaurantes exta

Februa. re docuimus. Februa a Romanis triplici ratione piacula sunt appella ta: aut uetere uocabulo a lana quam regem sacrificulum aut flaminem dialem immolaturi peterent sacerdotes: aut pari uetustate uocabuli a far re frugibus mixto: aut a ramis de pura arbore cæsis: quibus sacerdotes consueuerint coronari. Ouidius ĩ fastis. Februa Romani dixere piacu la patres. Pontifices ab rege petunt & flamine lanas: Q uæ ueterum lin gua februa nomen habẽt. Q uæq; capit lictor domibus purgamina cer tis. Torrida cum mica farra uocantur idem. Nomen idem ramo qui ce sus ab arbore pura. Casta sacerdotum tempora fronde tegit. Macrobi us in saturnalibus pœnas a nocente saturnalibus exposcere piaculare

Flamini nõ licuisse ui dere feriis opus fieri. Petii. est & infra. Regi sacrificulo flamini non licet uidere feriis opus fieri. & ideo per preconem nunciabatur: ne quid ageretur: quãq; Festus petios dicit appellatos: qui taliter flamines p̃cedebant: & præcepti negligens mulctabatur: p̃ter pœnam opus qui fecisset: porcũ pro piaculo dabat. Plutarchus in ꝓblematibus. Eos quos ĩ agro externo obiisse falso nũ ciatũ esset: cũ postea reuersi fuissent: nõ ianuã in domum recipiebant: sed tegulis dimittebant: quod piacula omnia sub diuo fieri cõsueuerũt Plinius ĩ naturali historia. Mirtea uerbena Romani Sabiniq; cum pro pter raptas uirgines dimicare uoluissent: depositis armis purgati sunt:

Cluere quo ĩ loco Veneris cluacinæ signa sunt. pugnare. n. cluere prisci dixere & uulgata priscis temporibus opinio obtinuit. februa esse omnia qui bus malefactorum conscientia purgaretur: delerenturq; peccata aut

manes animabus defunctorum placidi redderentur. Vnde inter februa fuit habita aquæ aſperſio: qua ſicut & nos gentiles utebantur quam̄q̄ mos ipſe prius a græcis q̄ a Romanis originem habuit: Vnde Peleus traditur abſoluiſſe Patroclum: & ab Acaſto abſolutum fuiſſe Peleum a cæde Phoci fratis ſui: cum iterim Aegeus Medeam aque aſperſione luſtrauerit: quam opinionem Ouidius damnat his uerſibus. Ah faciles nimium qui triſtia crimina cædis. Fluminea tolli poſſe putatis aqua. Virgilius tamen facit Aeneam cum iuſta miſſeno ſoluiſſet. ſparſiſſe eū rore leui dixiſſeq; nouiſſima uerba. Cicero legū primo. Caſte iubet lex ad deos ire: animo uidelicet in quo ſunt omnia: nec tollit caſtimoniam corporis ſed cum obſeruetur ut caſto corpore: multo etiam animis id obſeruādum magis. Nam illud uel aſperſione aquæ: uel dierum numero tollit̄. Animæ labes ne diuturnitate uaneſcere: ne manibus ullis elui poteſt. Et Macrobius in ſaturnalibus. Conſtat diis ſuperis ſacra factu rum corporis ablutione purgari: cum uero inferis litandū eſt: ſatis actū uidetur ſi aſperſio ſola attingat: Aeneas Virgilianus: donec inquit me flumine uiuo abluero: & infra. Annam cara mihi nutrix huc ciſte ſoro rem. Dic corpus ꝓperet fluuiali ſpargere limpha: & alibi. Sparſerat & latices ſimulatos fontis auerni. nec non cum miſſenum ſepulturæ mā dari refert: Idē ter ſocios pura circuntulit uuda: Spargens rore leui. Et cum Aeneam facit apud inferos ramum Proſerpinæ conſecrātem. Oc cupat. Aeneas aditum corpuſq; recenti ſpargit aqua. Fuit etiam prope portam capenam nūc appiam aqua Mercurii appellata: ad quam cum conueniſſet populus Romanus: unuſquiſq; lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua: Mercurium inuocans: ut aſperſi peccata præſertim periuria mendaciaq; dilueret. Maiora autem certioraq;. Fuerunt februa per duodecim dies continuos februarii celebrata: unde menſem illum nomen inde nactum fuiſſe multi exiſtimauerūt. hiſq; diebus cum pro impetranda mortuorū animabus quiete: omnis populus piaculis: ſacrificiiſq; circa ſepulchra accenſis facibus cæreiſq; eſſet intentus: interdictum erat uirginum uiduarumq; matrimoniis: & ueſtem induti atram omnes conſuetum domi dimittebant ornatum. Sed paulo poſt q̄ horrida ceſſauerant februa: dies ſuccedebant lætiſſimi cariſtia appellati: quibus diebus agnati affineſq; alternato conuenientes officio: primū defunctos enumerabant: quos ab anteactis chariſſimis amiſiſſent: exinde ſuperſtitibus pariter enumeratis finem eiulatibus defunctorūq; comploratione imponendum conſtituebant: & genio in commeſſationibuſ conuiuiis cæteroq; applauſu pro uiribus ſupraq; indulgebant. Romuli cædis caſus: feriatam una die tenebat urbem: per Kalendas quæ inde Caprotinæ ſunt appellatæ: q; ea die ad paludem capreæ i Roma iſtau rata deſcriptam: fuerit a patribus diſcerptus. Sed & terminalia dies

Aquæ aſperſio

Mos ſacrificaturi, ſuppiſ & inferis.

Aqua Mercurii

Februa.

Cariſtia

Caprotinae Terminalia

ſuos habuerunt feſtos:inde dicta q; deo termino ſexto ab urbe Roma miliario uia laurentina:ferme ubi ſancti Sebaſtiani paſſionis eſt locus: magno populi concurſu celebrantur.eſtq; is terminus quem cum dedicaretur capitolium ferunt.cæteris diis Ioui cedentibus remanſiſſe.Idq; M.uarro ſcribit optimum fuiſſe uiſum Romanis augurium :quaſi uero intelligi potuerit:Romani imperii terminos quocunq; producentur inde remoueri repelliq; nequire.Diximus Romam inſtaurantes equuriam fuiſſe uiam qua rhedis a monumento auguſti nunc auguſta appellato:ad circum flaminium nunc agonem currebatur : quæ quidem uia eccleſiæ continens eſſet ſanctæ Mariæ nunc in equuria appellatæ. Sed quantum attinet ad præſens opus:equuria diebus quoq; duobus ultimis februarii nomen fuit.In quibus marti deo is agitandi rhedas & equos ritus:in ſacrificium tribuebat : Pulchrū uero fuerit loca p quæ is rhedarum equorumq; a marte ſicut illi predicebant impulſorum:curſus fiebat mente ingenioq; inſpicere.campi martii proprium i quo delegendis magiſtratibus comitia haberentur: locum fuiſſe oſtendimus: cui columna cocleis antoniana fuit appoſita :eoq; cōtinebat campo auguſti forum templo martis contiguum:quod ipſe princeps quo tempore arma in Brutum caſſiumq; cœpit uotum:poſtea q̄ auguſti nomē accepit opere ſumptuoſiſſimo exædificauit:cuius quidem templi columnationes adeo fuere ſublimes ut dicat Ouidius . Signa giganteis ſunt hæc delubra triumphis. Vnde uidemus eas quæ extant columnas ſtabulo ſummi uiri Dominici capranicenſis cardinalis firmani:ſuperemminentes multis fruſtis eſſe compactas:q; nullas ditiſſimus potentiſſimuſq; princeps habere potuerit integras tam ſublimes.ut autē demus indicia eius templi reliquiarum cum dictis columnis extantia: ſunt plateæ præſbyterorum appellatæ continentes : quibus eccleſia imminet ſancti Stephani parua.ſed marmoribus picturiſq; ornata:& a columna antoniana qua in occidētem ſolem uergit paruis paucisq; ciuium ædibus ſeparata.hisq; in ciuium domibus & præſbyterorum plateæ preter columnatum aliæ tanti templi reliquiæ nunc uiſuntur : ſed ad rem ſcribit Plinius fuiſſe in foribus templi illius martis : Apollinem eburneum ingentis magnitudinis.& Ouidius quem auguſto adulari oportuit dicit.in ſummo eius faſtigio diuerſa fuiſſe ſigna ex ære eximii operis : hinc Aeneam qui Anchiſam genitorem Troie excidio humeris aſportaret:& alios gentis Iuliæ ac Cæſarum progenitores. Inde ipſum Cæſaremauguſtum de patris ſui interfectoribus ſuperatis occiſiſq; triumphātem :ut iam mente & animo perſpicere liceat perornatiſſimum undiq; campum martium:& poſt per forum auguſti omnium urbis preter magnum Romanum ſpecioſius. deinde ad fores templi martis ut diximus ornatiſſimas:uiam fuiſſe equos agentibus & ſpectantibus

Equuria uia

Colūna Antoniana Forum Auguſti.

Tēplū Martis.

Apollo eburneus

pulcherrimam. Nec ſoli deo marti optime de Romano populo meren
ti: ſed infami quoq; mulieri floræ habiti ſunt honores: eam nobiliſſimũ Flora
ſui temporis ſcortum & amaſſe Pompeium & ab ea fuiſſe dilectũ Plu
tarchus eſt auctor: quæ ſicut & Larentina cum pecuniæ ingentis mere
tricio quæſitæ populũ Romanũ inſtituiſſet heredẽ: in dearum numerũ
ẽ relata: illiq; ludoꝝ honores dati: floralia appellati: ad cliuum capito- Floralia
linum menſe Maio celebrabãtur: quoſquidem ludos meretrices egiſſe
nudatas cũ alibi tũ maxime ꝺſtat apud Senecã ubi epiſtola. xcviii. ſcri
bit. Catone ſedente populum Romanum negaſſe permiſſum ſibi po-
ſtulare florales ludos nudatarum meretricum: ut iam æquiore ſit tole-
randum animo: noſtri temporis proſtitutas eo ꝓpemodum loco taber
nas habere & caſas: ubi floræ meretricis dedecus quotannis ludorum
gloria honeſtabatur. Quia uero domum flora apud Pompeii theatrũ
habuerat: non indecenter aut accidit aut de induſtria factum uidetur:
ut qui amore iuncti fuerant: honorum quoq; monumẽta habuerint cõ
iuncta. campusq; ex deiectis domibus meretricis in eius memoriam de Cãpus flore
cusq; floræ appellatus: nunc etiam id retinet nomẽ. eſtq; omnium præ
ſentis Romanæ urbis camporum arearumq; publicarum comerciis &
populi frequentia celebratiſſimus: præſertim poſteaq̃ in Pompeii thea
tro pridem ſicut Romam inſtaurãtes diximus collapſo: ſpecioſiſſimas
ornatiſſimasq; ædes quidam flora & eius ſodalitio dignus: ſed nec no
ſtris nec cuiuſpiam litteris per famam quam ſemper ſimul cum uirtuti
bus ſpreuit cõſeruandus: magno ſed in ſolo alieno extruxit impendio:
benemerenti urſinæ genti commodum allaturo. Luſtria fuerunt dies Luſtria
feſti martis dei ritibus conſecrati: in quibus ad ſeptimum Kalendas
Maii tubæ: aquilæ aliaq; Romana ſigna militaria luſtrabantur: ut origi
nem inde potuerit habuiſſe Mos per ætatem quoq; noſtram ſeruatus:
cum per diem natalẽ martyris Georgii: uexilla & oẽm põpã caſtrẽſem
ex urbibus deferentes in nemora noſtri milites ẽt ipſi luſtrare uidentur
Saturnaliaq; & ipſa fuerunt dies feſti Saturno dicati: quorum feriatio- Saturnalia.
nẽ omniũ longiſſimã & luxuriẽ maximam Senecæ uerbis libet ex epi
ſtolis deſcribere. December eſt menſis cum maxime ciuitas ſudat: ius
luxuriæ publicæ datum eſt. igenti apparatu ſonant omnia tanq̃ quicq̃
iter Saturnalia ite: ſit & dies rerum agendarum: adeo nihil itereſt: ut mi
hi uideatur non erraſſe q dixit: oli menſem fuiſſe Decembrẽ nũc annũ
Nec tã parum ſimilia eſſe uidentur quæ eodem menſe per xp̃i dei no-
ſtri natalitia committuntur a noſtris. Et bacchanalia libero patri Bac- Bacchana
cho dicata temporis lõgitudine: per autumnum ſaturnalibus paria: ma lia
iore luxu celebrata ſunt. Nudi enim uiri: cum nudatis omnia membra
mulieribus: matronis: uiduis & uirginibus: ad ſacra conueniebãt: quæ
non niſi nocturna erant: caput omnes pariter femoraliaq; pampinis

& uuarum racemis cincti:alios item uuarum racemos manu tenebant & tumultuario inuicem commixti cetu: in sublime saltantes: uariaq; gesticulatione brachia ceruicem caputq; mouentes:carmen Baccho in conditum decantabant.nec prius erat saltationis modus: q̄ defatigati & toto corpore uacillantes:partim resuppinarentur proximioribus in hærentes:partim in pauimentum phanatici amentesq; procumberent: ut recte senserit. M. Varro talia nisi ab amentibus fieri non potuisse. Quid uero incestuum constuprationumq; i huiusmodi nocturnis cō uentibus sit commissum.Liuius.xl.libro his uerbis scribit.hispala originem bacchorum expromit.primo sacrarium id fœminarum fuisse. Esoponem sacerdotem omnia tāq̄ deum monitu immutasse: nocturnum sacrum ex diurno:quinos singulis mēsibus dies initiorum fuisse: ex quo inde promiscua sacra sunt:& permixti uiri fœminis & noctis licentia accesserit:nihil ibi flagitii: nihil facinoris prætermissum: plura uirorum inter sese q̄ fœminarum stupra:si qui minus patientes dedecoris sint:& pigriores ad facinus pro uictimis imolari. nihil nefas ducere:uiros uelut mente capta: cum iactatione phanatica corporis uaticinari:Matronas baccharum habitu crinibus passis:cum ardentibus facibus decurrere ad tyberim:dimissasq; in aquam faces:quia uiuum sulphur cum calce insit integra flamma efferri.Prosequiturq; Liuius paulo infra institutum fuisse: ne quis maior uiginti annis initiaretur captas ætates & erroris & stupri patientes.Consules in rostra ascenderūt & contione aduocata:cum solemne carmen precationis quod fari prius q̄ populum alloquantur magistratus consueuerunt peregissent: ita cœpit Bacchanalia tota iam pridem Italia & nunc per urbem etiā multis locis esse non fama modo accepisse uos:sed crepitibus etiam ululatibusq; nocturnis:qui personent tota urbe certum habeo.Primum igitur mulierum magna pars est:& his fons mali huiusce fuit:deide similimi fœminis mares stuprati:& constupratores phanatici uigiles uinostrepitibusq; nocturnis attoniti.Maiores nostri ne nos quidem nisi cū aut uexilo in arce posito comitiorum causa:aut exercitus eductus cēt aut plæbi consilium tribuni edixissent: aut aliqui ex magistratibus ad contionem uocassent:forte temere coire uoluerunt.Et ubicūq; multitudo esset ibi & legitimum rectorem multitudinis cēsebant debere eē Senatusconsulto cautū nequa Bacchanalia in urbe neq; in Italia eēnt nec parum ad ea tollenda momentum habuisse uidetur Lentuli cornelii furræ factum:quem constat ad urbis incendium cædemq; ciuiū primā saturnaliū noctē cū cōiuratis destinauisse Ludos etiā scænicos & theatrales flagitiosissimos ad deorū cultū institutos:& ea ratione ipsum item theatrū a principio ædificatū fuisse scripsit Aurelius Augustinus dicens:ludos scænicos spectacula turpitudinum & licētiam uanitatis

Lētulus Cornelius sura

non hominum uiciis ſed deorum iuſſis Romæ inſtitutos:cum propter ſedãdam peſtem corporum dii eos ſibi iuſſerint exhiberi: quos poſtea aſſerit obſcœnis uocibus & motibus hiſtrionum fuiſſe actos. præſerti cum fugalia celebrarẽtur: uere taliter appellata:q; pudor inde & honeſtas dedita opera fugarentur:ut merito ipſe Auguſtinus exclamet:quã to iuſtius & honeſtius in Platonis templo libri eius legerentur:q̃ in tẽplis molles abſcinderentur demonum: conſecrarentur ſecarenturq; inſani:& quicquid aliud uel turpe uel turpiter: crudele uel crudeliter in theatris & deorum ſacris celebrari ſolet. Qualiter autem omnes ludi fierent ſcænici difficile fuerit docere: q; ſingulis pene uicibus: ex hiſtrionum ingenio ac induſtria uariarentur. & ſatis conſtat omnes fabulas a Plauto Terentioq; & aliis comicis confictas in ſcæna & theatro ab hiſtrionibus eorumq; miniſtris perſonatis deorum cultui ſpectante populo fuiſſe actas. Vnde ſcribit in uita Ciceronis Plutarchus. Eſopum cum in theatro repræſentaſſet atreum conſultantem de iudicio thyeſtis:ex ingẽti dolore mentis impotem: quendam ex miniſtris q; ipſe non obſeruato tempore celerius aduentaſſet:ſceptro percuſſiſſe ac interfeciſſe. Cætera quæ his ſcænæ actionibus competant in Roma docuimus inſtaurata: Faciet autem ludorum mentio propter ſcænicos ſuborta:ut cætera de ipſis dicturi:ferias prius in quibus fiebant docea-mus:quanq̃ non ſolum ludos ſed & funebria & ſpectacula & pompas eodem pene contextu dicere oportebit:quæ omnia ſuos dies feriatos habere ut rite fierent oportebat. Feriarum Feſtus pompeius inquit alias ſine feſto fuiſſe:ut nundinas:alias cum feſto ut ſaturnalia:quibus adiungebantur epulationes ex prouentu fœtus pecorum:frugumq;: q̃q̃ & idem Feſtus alio loco uim uerbi exprimens dicit:ferias a feriendis uictimis eſſe dictas. Nundinas aliqui Romulum:aliqui Tatium inſtituiſſe dicunt:quas Hortẽſius lege ſanxit nephaſtas eſſe:ut ruſtici qui nũdinandi cauſa in urbem ueniebant:lites componerent:legeſq; acciperent. Nephaſto enim die prætorem loqui non licebat. Feriarum publicarum quattuor eẽ genera uoluit Varro:aut enim ſtatiuæ ſunt:aut cõceptiuæ:aut iperatiuæ:aut de qbus diximus nundinæ. Statiuæ omnis populi communes certis & conſuetis diebus ac menſibus: & in feſtis obſeruationibus annotare:in quibuſ ſunt agonalia & lupercalia ſuperius a nobis deſcripta:conceptiuæ quæ quotannis a magiſtratibus uel a ſacerdotibus accipiuntur i dies uel certos uel incertos:ut ſunt latinæ ſementinæ paganalia:compitalia. Impatiuæ ſunt quas cõſules uel prætores pro arbitrio indicunt. Erãt præterea feriæ propriæ familiarum: ut Claudiæ:Aemiliæ:Iuliæ. Corneliæ:& aliarũ. Erant ſingulorum ut natalium:funerum:& expiationum:atq; frugum ſuſceptiones: quæ feriarũ pars latius patebat:q; tribus temporibus feriæ & dies feſti erant. ꝓpter

Fugalia.

Ludi ſcæni ci

Feriarũ ꝓua rietas

Feriae unde Nundinae.

Nephaſtus dies

Feriarũ qua tuor gene ra

Statiuae

Cõceptiuae

Impatiuae

Feriae fami liarum

Rubigalia. fructus quibus metuebant. Rubigalia primo a numa instituta ãno regni sui undecimo ad septimum Kalendas Maii: quia tunc segetes rubigo occupat: Floralia quarto Kalendas Maias anno urbis quingentesimo sextodecimo ex oraculis sibyllæ ut omnia bene deflorescerẽt. Vinalia priora in Kalendis Martii degustãdis uinis. Vinalia altera ad. xiii. Kalendas septembris quod festum tempestatibus leniendis institutũ est. Sementinæ fuerunt feriæ a sementibus, faciẽdis paganicæ agricul turæ causa. Et demum feriæ stultorũ appellatæ sunt quirinalia: q̃ eo die sacrificabatur ab his qui solemni die aut non potuerant rem diuinã facere: aut ignorauerant: quibus omnibus in diebus feriatis nihil omnino quod non eius diei religio exposceret fieri licebat, quamq̃ scæuola sicut & hebreorum consuetudo habet: licere uoluit feriis ea fieri: quæ neglecta nocerent: utputa qui bouem fossa extraxisset: tignum domus ruinosum tibiis sustentasset. post ferias uero & nundinas quo ad expediens fore uisum est descriptas: funebria nobis ideo sunt dicenda ut in eis qui exhibebantur ostensis ludis: alios cum spectaculis pompisq; describendos ordine afferamus: funebria mortuis primum a Numa pompilio instituta fuisse. Liuius sic ostendit. Nec cælestes modo cærimonias sed iusta quoq; funebria: placandosq; manes. ut idem pontifex doceret. Ipsa uero funebria q̃ parce haberi deceret Cicero legum primo sic dicit: deorum manium iura sancta sunto: hos lœto dato: diuos habento: sumptum in illis luctumq; minuunto: Et infra minuendi sunt sumptus lamentationesq; funeris. Quibus autem modis & causis minuerentur lamentationes ipse Nonius Marcellus sic ostendit. Minuebatur populo luctus: ædis dedicatione cum a censoribus lustrum cõdebatur: cum uotum publice susceptum soluebatur: priuatis autem cum liberi nascerentur: cum honos in familiam ueniret: cum pater aut liberi aut uir aut frater ab hoste captus domũ rediret: cũ puella desponsaretur cum propiore quis cognatõe quam is qui lugebatur nasceretur: cum in festo cæteris consensissent. Sequitur Cicero i legibus. Mulieres genas ne radunto: ne ue lessum funeris ergo habento. Erat. n. lessus lugubris eiulatio. sequiturq; Cicero hæc laudabilia & locupletibus fuisse cum plebe cõmunia: quod quidem maxime rectum esset tolli fortunæ discrimen in morte. Coronam tamẽ uirtute partam: & ei qui peperisset & eius parẽti sine fraude esse lex repositam iubet. hinc refert Liuius: Valerio publicolæ post tres consulatus defuncto ob pauperta tem funus publice duci oportuisse: pariter Menenio agrippæ concilia tori plæbis cum patribus. &. Q. Fabio maximo in funus æra fuisse collata quadrigesimoq; octauo Liuius pariter. M. portium catonem filii in prætura mortui funus tenuissimo ut potuit (erat. n. pauper) sũptu fecisse. Et. M. æmilium lepidum q̃ princeps senatus sextis iã censoribus

Floralia.

Vinalia.

Semẽtine feriae

Quirinalia stultorũ feriae

Funebria

Luctus diminutio

Lessus

Qui ob paupertatẽ publice sepulti fuerint.

lectus erat:ante q̃ expiraret præcepiſſe filius lecto ſe ſtrato ſine linteis ſine purpura efferrent:in reliquum funus ne plus q̃ aeris denos conſumerent. ſed poſt hãc priſcorum moderationem tam multa funeribus ſepulchriſq; ornamenta:tam ingẽtes ſumptus poſteri adhibuere:ut cæteram omnem priuatæ impenſæ inſaniã ſuperuenerint. de quibus omnibus ordine eſt dicendum.prius tamen mores parãdi cadaueris :poſt funeris ſepulchriq; impenſam oſtendemus. Q ui coniunctiores erãt: uxor filii:aut fratres paterue :aut genitrix:defuncto oculos claudebãt & poſt parum patefacto undiq; cubiculo : introductis ex familia uicíniaq; qui inſpicere uoluiſſent:terni quaterniq; mortuum altiſſimis uocibus nomine ter inclamitabant:quo tacente qui aduenerãt conclamatum eſſe in publicum efferebant.quod autem nonnulli aliquando pro mortuis poſt conclamationem habiti:in rogumq; elati:ad flammæ contactum palpitantes liberari neqſſent :aqua omnes feruenti lauare mos fuit qua tanq̃ expergefacti ſe uiuere oſtenderent. Exinde cucrricator quem Feſtus iquit iure accepta hereditate:iuſta facere defuncto debuiſſe:certo ſcoparum genere adhibito domum purgabat : cupreſſi ramo domus hoſtio in funeris indicium ſuperpoſito.quod eam arborem díti ſacram conſtat ſucciſam nequaq̃ a radicibus pululare.Si autem defunctus uir fuerat alicuius uel minimæ dignitatis : preco ciues ad funus cõuocabat.Erantq; uerba ut inquit Varro.Olli ollus fato functus eſt .polinctores exinde cadauerum curatores:& ueſpillones urẽ di humandiue periti:ſuum & ipſi præſtabant officium . Nam quod Plutarchus in problematibus habet:in æde libitinæ quæ & Venus omnia ad funus pertinentia publice parata erãt.Q ua ex re homines frugalitatis admonitos intelligere uoluerunt: Venerem ſicut aduenientibus uiam ita decedentibus ſepulturæ inſtrumẽta præbere.ueſpillones aut ſic appellauere maiores:quod pauperum maximus in ciuitate numerus: cũ mane ſolemni & ſumptuoſo funere efferri nequirent : ueſpere ab illis obſcuriore per umbram modo deportarentur : appellabaturq; id popular pheretrum Sandapila quod Suetonius in domitiani geſtis rebus ſic edocet cadauer eius populari Sandapilla per ueſpillones aſportatum.Sed cum mortui in domo fieret comploratio lugentes pelles in ſidebãt:mulieresq; quẽ nũc Romæ ſeruãt morẽ genas olim unguibus laceraſſe. Hinc conſtat:q; lege id prohibitum fuiſſe ſcribit Cicero.funebres interea tibiæ carmen ferale decantabant:aderantq; mulieres precio conductæ preficæ appellatæ : efflendo fortia defuncti facta miris in cælum & confictis & falſis ſæpius q̃ ueris laudationibus extollentes:quarum & aliarum id genus mulierc ularum ineptæ eiulationes & uoces nenia appellata ſunt:quæ ſic diffinit Feſtus.Nenia carmẽ quod in funere laudandi gratia canitur ad tibiam , Sunt qui eo uerbo finem

Oculi claudebantur mortuis

Cõclamare.

Euerricator

Cupreſſus in foribus mortuorum

Olli ollus fato functus eſt.

Polinctores. Veſpillones

Sandapila.

Lugẽteſmortuos pelles inſidebanti

Tibie funebres.

Preficæ

Nenia

significari putant quia uolunt nenia ideo dici q; uoci similior quæri-
monia flentium sit:quidam autem nenia dictum nomen ab extremi in
testini uocabulo:quod græce extremum significat:prætexta uero Pul-
la uti : quod genus uestimenti est oblongum talare & atrum illi a quo
funus fieret:& nulli licuisse alio:festus ē auctor: Mulieres uero defun
cti propinquas in luctu albis uestibus : indutas sicut & ipsum mortui
corpus fuisse Plutarchus i problematibus asserit: redditq; causam pri
mo cadaueris:quod iam quasi emeritum & graui certamine liberatum
ad sepulchrum deduci splēdidum oportuerit.Et propinquos decuisse
dicit defuncti corpus indumenti colore & specie imitari . infectæ enim
coloribus uestes superfluitatem præ se uisæ sunt ferre ac sumptū : nec
satis decuisse atro aut purpureo coloribus dolosis sed potius alio ami
ciri coniunctos exemplo defuncti qui purus & omni commixtione ua
cuus tinctorio corporis ueneno liberatus esset:Sepeliendi corpora du
plicem fuisse morem uidemus : Cicero enim legum primo antiquissi
mum dicit fuisse genus sepulturæ illud quo apud Xenophontem cyr
rus utitur:q; corpus terræ redditur & ita locato & sito quasi operimen
tum matris obducitur gentemq; corneliam usq; ad memoriam suam
hac sepultura fuisse humatam & Liuius i primo dicit : Aeneæ ultimū
operum mortalium fuisse apud numicum amnem ubi situs sit: Iouem
q; indigetem appellari.Et libro.cxix.Liuius dicit: uictum ab Hircio &
Cæsare Antonium in gallias confugisse : ac Hircium qui post uictoriā
ex uulnere ceciderit:Et Liuius pansam ex uulnere defunctum in cam
po martio sepultos esse . In legibus item Cicero . Caii marii reliquias
apud Anienem dissipari iussisse Syllam uictorem : acerbiore odio icita
tum q̄ si tam sapiens fuisset q̄ uehemens :quod suo corpori cum time
ret:accidere primus e Patriciis corneliis igni uoluit cremari : & tamen
sequitur Cicero declarare Ennium de aphricano:hic est ille situs uere.
sitosq; dici illos qui conditi sint : eumq; morem ius pontificale confir
mare. Et Plinius quin defunctos sese multi fictilibus soliis condi ma
luere.Nonius marcellus.membrum abscidi mortuo dicebatur:cum di
gitus eius decidebatur:ad quod seruatum iusta fierent : reliquo corpo
re combusto.Et item Plinius: hominem fulgure exanimatum cremari
fas non est:condi terra religio tradit . Et infra cremare corpus non fuit
ueteris instituti. Terra cōdebantur. Ante Syllam dictatorē nemo cre
matus est . Is quia Marii cadauer ludibrio fuit extractum cremari uo
luit.Quod autem Plinius dicit.Syllam primum fuisse crematum : de
Patriciis uerum fuit:sed prius consueuisse corpora mortuorum crema
ri:infra ex Virgilii uersibus undecimi libri ostendemus:& Terentius i
andria ostendit . Addit q; Plinius linum inuentum est : quod igni non
absumitur,In rogum funebris eius lini tunica corpori obducta fauillā

Praetextā : pulla

Vestes albae in lugendis mortuis mulieribus

Sepeliendi corpora duplex mos

Siti

Sylla primū crematus .

ab reliquo seperat cinere:nascituꝙ ī desertis a dustisꝙ sole indiæ ubi non cadūt ibres assueſcitꝙ uiuere ardēdo rarum inuenitur:difficile te xtu propter breuitatem:æquat precia ingentiū margaritarū. Et Sueto nius in Galliculæ uita. Cor iquit ueneno tactū igni nō cōburi.usum āt cōburēdi corpa nō diu durasse:Macrobius inuit:qui scribit urēdi cor pa mortuorū usum suo sæculo non fuisse:quem Adriani pricipis tem poribus satis constat floruisse. Additꝙ quo tempore igni corpa dare fu it honor si quando uenisset ut plura simul cremarētur:solitos fuisse fu nerum ministros denis uirorum corporibus addere singula muliebria. Itaꝙ citius & facilius arsisse. Non licuisse autem mortuos in urbibus sepeliri Cicero sic ostendit in legibus ciuilibus caueri:hominem mortu um in urbe non sepeli:ne ue urito:credo propter ignis periculum : ī ur be tamen sepulti sunt clari uri:quibus ante hanc legem habitus est ho nor ut publicolæ aut. C. fabritio:Heliusꝙ spartianus:Antonium pium inquit intra urbes sepeliri mortuos uetuisse. idꝙ obstinatius seruasse athenienses scribit Seruius sulpitius ad Ciceronē de morte Marci mar celli his uerbis. Ab athenīensibus locum sepulturæ intra urbem impe trare non potui ꝙ religione se impediri dicerent : neꝙ tamen id ante cō cesserant:Et Plutarchus in problematibus dicit:eius qui triumphasset demum combustus esset:licebat ossa capere: & in urbem deferre ac lo care mortui honoris causa:quorum posteris in forum delatis facem su biiciebant:ut statim sublati inuidia honore sine inuidia uterentur: sed iā satis ea sunt dicta:quæ circa corpus fiebant:cætera sunt dicēda quæ honori corporis uel potius suorum in eo adhibebantur. primæꝙ erunt laudationes funeratiæ de quibus Cicero in legibus. honoratorum ui rorum laudes ī contione memoranto:easꝙ ad cātus ad tibicinem pro sequuntur:Liuius.xxvii. Marcellus filius. M. marcellum patrem con sulem interfectum laudauit. Et Suetonius tranquillus. C. cæsarem scri bit annos natum duodecim Auiam & postea Tiberium annos agentē nouem patrem defunctum pro rostris laudasse. Pliniusꝙ orator ad Ro manum de Virginio rufo defuncto scribens. trīginta annis gloriæ suæ ipsum superuixisse & posteritati suæ iterfuisse scribit: qui laudatus fue rit a consule cornelio tacito:ut supremus fœlicitati suæ cumulus acces serit laudator eloquentissimus:quod autem supra in legibus scribit Ci cero ad Tibicinem & cantum mortuorum laudes prosequendas eē:ser uat in plærisꝙ locis:urbi Romæ propinquis nostræ ætatis consuetudo Secundus mortuo honor non uerbis ut superior. Sed re & multa gran diꝙ impēsa adhibitus fuit : gladiatorum munus:quod quale fuerit po stremus fere scriptorum ex priscis quorum scripta ad nos peruenerunt Helius spartianus ī Maximi siue Pupieni & Albini gestis rebus ad aliū tamen propositū sic habet: unde tractū sit:ut proficiscentes ad bellum

Nōlicuisse mortuos ī urbibus se peliri.

Laudatiōes funeratiae

Gladiatorū munus in funeribus.

imperatores gladiatorum munus & uenatus darent: breui dicendum
est. multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem factam contra hostes
ut cum sanguine litato specie pugnatorum uim quandam fortunæ sa
tiarent. ituros quoq; ad bellum Romanos debuisse pugnas uidere &
uulnera & ferrum & ruentes inter se cohortes: ne in bello intuētes ho
stes timerent: aut uulnera aut sanguinem horrerent. Sed: quod Spar-
tianus dicit: ueteres consueuisse. Liuius. xxviii. sic ostendit. Scipio car-
thaginem ad uota soluenda diis: munusq; gladiatorum: quod mortis
Gladiatores spontanei. causa patris patruiq; parauerat edendum rediit. Gladitorum spectacu-
lum fuit: non ex eo genere hominum: ex quo lanistas comparare mos
est seruorum qui sanguinem uenalem habent. Volūtaria omnis & gra
tuita opera pugnantium fuit: Nam alii iussi ab regulis suis: ad specimē
insitæ genti uirtutis ostendendum. Alii professi se pugnaturos in gra-
tiam ducis. Alios æmulatio & certamen ut prouocarent: prouocatiue
aut abnuerent traxit: quidam qui disceptando controuersias finire ne-
quiuerant aut noluerant: pacti inter se ut victorem res sequeretur: fer-
ro decreuerunt: neq; obscuri generis homines. sed clari illustresq;: patet
itaq; ex superioribus Liuii uerbis gladiatores: ex lanistis & seruis redi-
mi consueuisse: & magno quidem precio: cum infra ostensuri simus hu
iusmodi perditissimorum hominum uitam incertissimum discrimē pre
cio exponētium: dum nudi acutis mucronibus decertant: raro quem-
piam ultra sextam victoriæ palmam reportasse: quam quidem palmam
Lemuscatū. Festus Lemuscatum appellari solitam dicit: nisi forte credemus: misera
tū eosdem populum Romanum cum bini & nudi quandoq; quaterni
aut multa simul patria unico concursu digladiarentur a cæde & uulne
ribus reuocasse: cum scribat Cicero in legibus. Etenim si in gladiatoriis
pugnis & infimi generis omniū conditiōe atq; fortuna timidos ut sup
plices & ut uiuere liceat obsecrātes etiam odisse solemus: fortes & ani
mosos & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumq; nos
magis miseret q nostrā misericordiā nō reqrunt: q̄ q illam efflagitant: &
infra patebit: multa eoq; paria ad dictam excarnificationē sæpenumero
Brutus primus editor gladiatorū. Cōtra. Valerium maximū fuisse exhibita. Sed ad rem scribit. xvii. Liuius decimū Iunium Brutum
fuisse primum qui munus gladiatoriū in honorem defuncti patris de-
dit: unde mirari soleo: qua ductus ignoratione Valerius maximus scri
pserit gladiatorum munus primum in foro boario Appium claudium
Fuluiumq; consules dedisse. Et Plinius Caio principi. xx. paria gladia
torum fuere in ludo. in his duo qui contra comminationes aliquas nō
conuiuerent ob id inuicti: & infra. G. Terentius luctatius primus tri-
ginta paria gladiatorum in foro per triduum dedit. Macrobiusque in
saturnalibus scribit. lapidandum Vatinium testem gladiatorum mu-
nus dedisse: eodē quo lapidabatur tempore, ut populo moriens & diis

ſimul herebí placeret. Suetoniusq; ſcríbit. Auguſtum cæſarem gladía
tores ſine intermiſſione edí uetuiſſe. & Tiberium munus gladiatorum
in memoriã patris & aui. Druſi díuerſis temporibus ac locis. Primum
in foro. Secundum i amphitheatro: rudíariis quoq; quibuſdam reuoca
tis auctoramentum centenum milium dedit: Rudem uero uirgam fuiſ
ſe conſtat: qua prætor gladíatores ſexagenarioſ ab eo munere eximebat
quos cum probí fuiſſent q multa reportaſſent: lemuſcata Tiberius ad
maiorum ludorum ſuorum magnificentiam: reuocatos centenis nu-
mum milibus donauit. Gallícula uero munera gladíatoria partim in
amphitheatro tauri. partim in ſeptis aliquot edídit: quibus inſeruit ca-
teruas aphrorum campanorumq; pugilum ex utraq; regiõe lectiſſimo
rum cũq; populus ad ea ſpectacula frequentiſſimus conueníſſet ſepta
q; quí locus ſemper tecto caruit & pariter theatrum per æſtatẽ frequẽ
tiſſimam líneis & quandoq; biſſinis intecta eſſent uelis: Gallícula ipſe
pernícioſus ſordídiſſimuſq; princeps reductis eiuſmodi uelis æſtuan
tem in ſpectaculo populum uí contineri iuſſit. Claudíus uero princepſ
& ipẽ ineptus poſt munera gladíatoría multípliciter data: cum aliud re
quirenti populo daturus auaricia diſtineretur: quæſtoribus uim attulit
ut pecuniam ſternendis uiis paratam in id munus impenderent: ſcribit
q; Suetonius Claudíum quocunq; gladíatorío munere uel ſuo uel alie
no gladíatores etiam forte prolapſos iugulari iuſſiſſe. Cũq; par quod-
dam mutuis ictibus cõcídiſſet: cultellos ſibí paruulos ex utroq; ferro i
uſum ſuum fieri ſine mora iuſſiſſe. Helius ſpartianus ſcribit Adrianũ
per ſex cõtinuos dies gladíatorium munus exhibuiſſe. Et Antoniũ píũ
ex publíco ſumptum gladíatoríis muneribus iſtituiſſe: pariterq; Iulius
capitolínus Marcum antonium philoſophum gladíatoría ſpectacula
omnifariam temperaſſe: quodquidem optimí principis temperamentũ
adeo ualuiſſe uídemus: ut poſt Maximum ſiue Pupienum & Albinũ
de quíbus ſupra díximus nemo id funeſtiſſimum horrídumq; munus
ediderit. Vnde quod ſcribit Caſſiodorus facile credímuſ. Theolericum
regem gothorum ſecta arianum & tamen chriſtianum idipſum munuſ
Romanís optantibus ita denegaſſe: ut nunq; poſtea edítum fuerit uel
petitum. Tria nunc ſimul dicenda nobis occurrunt: funebrium appara
tíbus ſolita adhiberi. Nam ludí funebres ſimul cum gladíatorío mune
re fuerũt quandoq; editi: quæ funera ſcribit Feſtus ſimpludearía maío
res appellauiſſe: hiſq; ludís & uiſceratio quandoq;: & epulum addita
fuere: quos quidem ludos illis ſimiles fuiſſe tenemus: d quibus paulo
inferius cum ſpectaculís dicturi ſumus. ſcribit. xxiii. Liuius. M. æmilii
lepidí quí bis cõſul augurq; fuerat filii tres Lucius: Marcus: Q uintus
ludos funebres per triduum & gladíatorum paría duo & uiginti per
triduum in foro dederunt. Et. xxxi. Liuius ludí funebres eo anno per

Rudis

Ludi funebres. Simpludearia

quatriduum in foro matris causa Valerii Leuinii & Publii à Publio & Marco filio eius facti:& munus gladiatorium datum ab his paria.xxv. pugnarunt. Et.xl.ac.xli. Liuius Publii licinii funeris causa uisceratione data gladiatores.cxx.pugnauerunt.& ludi funebres per triduum facti:post ludos epulum: quo cum toto foro strata triclinia essent: tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosq; tabernacula statuere in foro.Eadem paulo post q̄ deserenasset sublata.Quid autem inter uisceration em datam & epulum interfuerit et si infra in morum partibus diffuse certiusq; dicturi sumus:tamen paucis hic docebimu:scum Publii licinii præstantis ditissimiq; cuius curatores funeris : præter ludos & gladiatores oculis tantummodo populi Romani satisfacturos: cibum quoq; intenderent præbere.honoratioribus epulo opipare: & laute dato gratificaturi plebem prius:& multitudinem inuerecundam quæ ad stipem facile confluueret uisceratione pauerunt: quæ uisceratio etsi ab initio uerbi originem habuit quando animalibus cæsis rem diuinam facturi uiscera iis qui sacrificio intererant dispartiebantur. tamē
Viscerati. postea in consuetudinem tractum est:uisceration em quoq; appellari: cum carnes siue crudæ: siue coctæ : quandoq; panis:uinumq; cum
Epulum illis domum perferentibus singulis præbebantur . Epulum fuit estq; quod & conuiuium:appellatus ciborum etiam uariorum lautus de-
Triclinium. censq; apparatus.Sed triclinium hic ueteri latinoq; more: aliter q̄ multis retro sæculis sicut & nostro per abusionem factum uidemus a Liuio positum est:non enim pars aliqua domus:sicut nunc utimur:triclinuim fuit .sed coacta in locum unum parandæ paucorum cœnæ supellex necessaria.Et quidem triclinii uerbum habuisse originem cōstat a tribus lectis qui contigui sternerentur: super quibus cōuenientes ad conuiuium sicut turci nunc & græci faciunt accubarent: hinc Horatius.Sæpe tribus lectis uideas cœnare quaternos.E quibus unus auet qua uis aspergete cunctos :Præter eum qui præbet aquam. Et Iuuenalis.Ergo duos post.Si libuit menses neglectum adhibere cliētem: Tertia ne uacuo cessaret culcitra lecto.Una simus ait. Et Virgilius ide thoro pater Aeneas sic orsus ab alto.Sed postea sicut in multis factum eē uidemus triclinium mutatæ rei formæ uerbum remansit: & apparatus ad mensam factus triclinium est dictus : quod auleis tapetisq; quosdā alios uelis purpureis aut bissinis : argenteis nōnullos eburneisue cratibus & laminis obduxisse:infra i partibus morum allatis singulorum qui usi sunt nominibus ostensuri sumus: qua in clausura poculorum : patinarum craterarun.uinariorum:aquariorum & uasorum ex argento auroue & cristallinorum mirrhinorumq; abacus omnis cōtinebatur ubi igitur toto foro strata erāt triclinia:quæ multa tāto i spacio eē oportuit:tēpestas cū procellis coorta coegit plæroſq; tabernacula statuere.

Sepulchra deinceps dicenda sunt: de quibus Cicero legum primo. Iam tanta religio est sepulchrorum: ut extra sacra & gentem inferri fas neget lex esse. idq; apud maiores nostros. Tarquinius in gente popilia iudicauit: & infra: decretum a pontificum collegio non esse ius in loco publico fieri sepulchrum. Item in legibus: duæ præterea leges sunt de sepulchris: quarum altera priuatorum ædificiis: altera ipsis sepulchris cauet. Nãq; rogum bustumue nouum uetat propius sexaginta pedes adduci ædes alienas: inuito domino incendiũ ueretur acerbum: quod autem uestibulum sepulchris bustumue usu capi uetat. tuetur ius sepulchrorum hæc in. xii. tabulis secundum naturam quæ norma legis est: reliqua sunt in more & infra: pœna est si quis bustum: etiam id credo appellari tumbam: aut monumentum inquit: aut columnam uiolauerit: iecerit fregerit: imprimis sepulchrorum magnificentiam esse minuendam: quam legem eisdem pene uerbis nostri decemuiri i decimã tabulam coniecerunt. Vetat etiam lex ex agro culto eoue qui coli possit ullam partem sumi sepulchro: extruiq; uetat altius q̃ ꝑ quinq; diebus absolueretur: nec e lapide extrui plusue poni q̃ ꝑ capiat laudem mortui incisam quattuor heroicis uersibus: quos longos appellat Ennius. Cicero etiã philippicorum octauo maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt: sepulchra paucis: sed statuæ itereunt tempestate ui: uetustate: Sepulchrorum autem sanctitas in ipso solo est: quod nulla ui moueri: neq; deleri potest: atq; ut cætera extingũtur: sic sepulchra fiunt sanctiora uetustate. Nonius marcellus. Monumentum ad memoriam posteritatis: & infra. Monumentum est ꝑ & mortui causa ædificatum est: & quicquid ob memoriam alicuius factum est: ut phana: porticus: scripta: & carmina: sed monumentum quamuis causa mortui sit factum non tamen significat ibi sepultum. Martianus in digestis. Monumentum sepulchri id esse diuus Adrianus rescripsit: quod munimẽti causa idest muniendi eius loci causa factum. Florentinus de religione: & sumptu funeris. Monumentum generaliter res in posterum memoriæ causa prodita: in qua si corpus uel reliquiæ inferantur fiet sepulchrũ: si uero nihil eorũ inferatur: erit monumentum memoriæ cã factũ quod græci cænotaphium appellant Cicero Athicophanum fieri uolo neq; mihi hoc erui potest: sepulchri similitudinem effugere. Plinius Cornelio tacito de uilla Virginii ruffi & eius sepulchro libuit ẽt monumentum eius uidere: & uidisse pœnituit: est enim adhuc imperfectum nec difficultas operis i causa modici ac potius exigui. At ille mã dauerat caueratq; : ut diuinum illud etiam immortale factum uersibus iscriberetur. Hic situs est Ruffus pulso qui uindice quõdam. Imperiũ asseruit: non sibi: sed patriæ. Et montano Plinius. est uia tiburtina intra primũ lapidem monumẽtum Palantis: ita inscriptum: huic senatus

De sepulcris

Bustum.
Tumba.
Monumẽtũ
Columna.

Versus lõgi.

Monumẽtũ quid

Cænotaphium

ob fidē pietatemq; erga patronos ornamēta prætoria decreuit. & ſex-
tercium centies quinquageſies:cuius honore contentus fuit. Seruius
ſulpicius Ciceroni de obitu.M.marcelli. Nos in nobiliſſimo orbis ter
rarum gymnaſio achademiæ locum delegimus.ibiq; eū combuſſimus
poſteaq; curauimus: Vt eidem Athenienſes in eodem loco monumē
tum marmoreū faciendum curarent: ſepulchra autem & funeralibus
expletis:& quandoq; poſtea floribus odoramentisq; fuiſſe ſparſa mul-
tis legimus in locis:Plinius in hiſtoria naturali Scipioni florum honoſ
a populo Romano:funus ei e publico ſtipe collata & ſpſi flores qua-
cunq; delatus.Cicero oratione pro.L.planco indignabundus. Sepul-
chrum.L.catilinæ floribus ornatum hominum audaciſſimorum ac do
meſticorum.hoſtium conuentu epulisq; celebratum ē. hinc Virgilius
Octauio auguſto & eius ſorori in Marcello adulatus. Heu miſerande
puer:ſi quæ fata aſpera rūpes. Tu Marcellus eris māibus date lilia ple
nis.Purpureos ſpargam flores animāq; nepotis:His ſaltem accumulē
donis.& fungar inani. Munere.idemq; mos cum i plæriſq; regionibus
Italiæ tum maxime in ſubiectis apēnino collibus romandiolæ alicubi
ætate noſtra ſeruatur.Adhibita etiam ſunt poſt funeralia in templis &
publicis in locis ornamenta. Plinius Cæſar poſt dictator in ædilitate in
funere patris funebri omni apparatu harenæ argenteo uſus eſt:feraſq;
etiam argenteis uaſis incedere tunc primo uiſum. Et Macrobius tem-
plorum ornamenta clipei:coronæ:& huiuſmodi donaria: quod noſtra
quoq; ætas in nobilibus & honoratis uiris ſeruat.Iulius autem capito
linus de.M.antonio philoſopho. iuſſit ut filii ſeptennis mortui q erat
Cæſar imago aurea a circenſibus per pompam ferretur. & ut ſalarii car
mini inſererent. Quid gentiles noſtri circa mortuorum corpora ege-
rint ſatis hactenus & habunde uidemur dixiſſe.pauca nūc dicēda ſunt
nobis de his:quæ bonorum ſiue malorum animiſ tam defunctorum q̄
uiuorum contingere exiſtimabant.Cicero legum primo cum multa de
pœnis diſſeruiſſet tranſgreſſoribus legum inferendis hæc habet. Sed
nimis aliquos ſæpe uidemus pœnas euadere.Non enim recte exiſtima
mus quæ pœna diuina ſit:& opinionibus uulgi rapimur in errorē. nec
uera cernimus.Morte aut dolore corporis aut luctu animi aut offenſio
ne iudicii hominum miſerias ponderamus:quæ fateor humana eſſe &
multis bonis uiris accidiſſe.Sceleris eſt pœna triſtis & præter eos euē
tus: qui ſequuntur per ſe ipſam maxima eſt: tantum dixerim dupli-
cem pœnam eſſe diuinam:quod conſtat ex uexandis uiuorum animis
& ex fama mortuorum:ut eorum exitium & uiuorum iudicio & gau-
dio comprobetur:idemq; Cicero oratione in Piſonem.Deinceps poſt
mortē de tranquillitate bonorum pœnis impiorum habetis explicatis
nolite enim putare patres conſcripti:ut in ſcæna uidetis homines con-

Florum ho nos & odo ramentorū i funeribus

Quae bono rū & malo rū aīs tā ui uorum q̄ mortuorū cōtingerēt.

ſceleratos impulſu deorum terreri: furiarum tædis ardentibus ſua quẽ q; fraus ſuum facinus: ſuum ſcælus: ſua audacia de ſanitate: & mente deturbat: hæ ſunt impiorum furiæ: hæ flammæ: hæ faces. Et philippicorum. xiii. illi igitur impii quos cecidiſtis etiam ad inferos pœnas parici dii luent. Vos uero qui extremum ſpiritum in uictoria effudiſtis piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. Breuis autem a natura uita nobis data eſt. At memoria bene redditæ uitæ ſempiterna. Cicero item in oratione pro Roſcio amerino. Nolite enim putare quemadmodum in fabulis ſepenumero uidetis eos qui aliquid impie ſcelerateq; commiſerint agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus: ſua quemq; fraus: & ſuus terror maxime uexat: ſuum quemq; ſcelus agitat: amentiaq; afficit: ſuæ malæ cogitationes amentiæq; animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæq; furiæ. Et in Vatinium teſtem. Cicero cum inaudita & nepharia ſcelera ſuſceperis: cum inferorum animas elicere: cum puerorum extis deos manes ad te citare ſoleres: Noniusq; marcellus. Lemures dicit ſunt laruæ nocturnæ terrificationes imaginum: & beſtiarum. Feſtus autem quem chriſtianum fuiſſe uidemus: ſic ſcribit. Mundum gentiles ter in anno patere putabant diebus his: poſtridie uulcanalia: & ante diem tertium nonas Octobris: & ante diem ſextam idus Nouembris. inferiorem enim eius partem conſecratam diis manibus arbitrantes clauſam omni tempore præter hos dies: qui ſupra ſcripti ſunt credebant: quos dies etiam religioſos iudicauerunt: ea de cauſa q; his diebus ea quæ occulta & abdita religionis deorum manium eſſent in lucem adducerentur & patefierent: nihil eo tempore in re publi. geri uoluerunt. Itaq; per hos dies non cum hoſte manus conferebatur: non exercitus ſcribebatur: non comitia habebantur: non aliud quicq̃ in re publi. niſi q; ultima neceſſitas exegiſſet adminiſtrabatur. Suetonius de. C. gallicula. ſatis conſtat prius q̃ mortuus tranſferretur ortorum cuſtodes umbris inquietatos. In ea quoq; domo in qua occubuerat nullam noctem ſine aliquo horrore tranſactam: donec ipſa domus incendio conſumpta ſit. Et de Nerone. ſæpe confeſſus eſt agitari ſe matrena ſpecie umbrisq; furiarum accedentibus. Quin & facto per magos ſacro euocare manes & exorare tentauit. peregrinatione quidem græciæ eleuſinis ſacris quorum initiatione impii: & ſcelerati uoce preconis ſummouentur: intereſſe non auſus eſt. ut ſupradictis omnibus addere non uereamur: quod beatus aurelius Auguſtinus in ciuitate dei ſic ſcribit. Et quoniam creberrima fama eſt multiq; ſe expertes uel abeiſ qui experti ſunt de quorum fide dubitandum non eſſet audiſſe confirmãt Siluanos & Faunos quos uulgo incubos uocãt improbos ſemper extitiſſe mulieribus: & earum appetiſſe ac peregiſſe concubitus: & quoſdam demones quos deogalli aſſidue hanc immũdiciã & tẽtare Lemures

& efficere plures talesq; asseuerant:ut hoc negare impudentiæ uideat non audeo diffinire.Sed ad gentiles redeundum est. Cum supradicta suorum animis uiuētium:ac mortuorum animabus accidere crederēt: eis post sepulturæ & funebrium munera parentabant: nō dissimiliter nostris quando ad septimum diem:aut aniuersarium: diuina ī animarum suffragia celebrant officia. Cicero ī philippicis.ut parentalia cum supplicationibus miscerentur:& infra :ut cuius sepulchrum nusq̄ extet ubi parentetur:ei publice supplicetur. Plutarchus in problematibus. Cum cæteri Romani februario mortuis inferias mittere & parentare cōsueuissent:Decius & Brutus ut Cicero scribit id decembri faciebant quia Saturno is mensis consecratus est:quem in inferorum deorum numero habēt.Et cum saturnalibus & uoluptati ac genio omnes nimium indulgeant: hi nōnullas diis etiam inferis & mortuis uoluptates impartiebantur:& infra:Plutarchus. Faba parentando absumitur: quia in ea animas mortuorum pythagorici esse dixerunt. Flaminicāq; ob id ea non uesci Varro tradit: quando in flore litteræ lugubres reperiantur.Satis iam supraq; ostendimus quid uirorum cuiuscūq; status funebribus sepulturis & animarum statui curādum esse gētiles opinati sunt:maiora nunc Cæsaribus suis imperatoribus a populo Romano excogitata & tributa ostendemus:quid enim maius ne dixerim dementius:q̄ homines id quærere:ut hominem & plerunq; sordidissimum se se deum facere existiment:& intentent notum esse non dubitamus :atq; adeo uulgatum:ut a nobis particulariter scribi non oporteat:principum Romanorum plurimos in numerum deorum fuisse relatos: sed quo id fieret modo:quis adhiberetur in re ordo: apud latinos nondum inuenimus.Nuper uero Marcus barbus patriciæ gentis uenetus ecclesiæ trauisinæ antistes uenerādus a nostro omnibono brēdulēsi uincēti no græcis latinisq; litteris apprime erudito munus nobis attulit: quale bonarum artium studiis innutritos & qui detulit & qui misit in nascētem Romam triūphantem conferre decuit.Ea est traducta ex Herodiano scriptore græco Seueri imperatoris deificatio quam ipsius omnibo ni uerbis pene totam inserimus. Mos est Romanis consecrare imperatores:qui superstitibus filiis uel successoribus moriuntur.Et eiusmodi honorem deificationem appellant:luctus quidem per omnem urbē ostenditur festa celebritate permixtus. corpus enim defuncti pro ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt.sed cæream imaginē defuncto simillimam fingunt:quam sub uestibulo prætorii proponunt in eburneo lecto magno atq; sublimi uestibus aureis istrato: & imago illa sub ægrotātis specie pallida pereūbit:& ab utraq; lecti parte ad multū diei sedēt leua quidem senatus omnis uestibus atris indutus.Dextra uero mulieres quæ uirorū uel parentum dignitate honorē & gloriā sortitæ

Parentalia.

Deificatio Imperatorū.

sunt:earum autem quælibet conspicitur:neq; aurum gestās neq; moni libus ornata:sed uestibus albis exilibus iduta mærentium speciem pre bens. At qui septem dies hæc quæ dicta sunt continue geruntur: & in troeuntes medici passim ad lectum accedunt:& ægrotum diu contem plati grauius utiq; habere pronunciant, postq̄ uero diem obiisse uisus est:lectum humeris tollētes equestris ac senatorii ordinis nobilissimi delecti iuuenes per sacram uiam deferūt: & ad uetus forum magnum proponunt:ubi magistratus Romani imperium deponunt: utrinq; ue ro gradus quidam in scalarum modum constructi sunt:& in altera par te puerorum chorus ex nobilissimis atq; patriciis consistit in altera:mu lierum ex his quæ digniores eē uident: & utriq; hymnos i defunctum canunt & laudes uerendo & lamentabili carmine conditas. post hæc lectum suscipientes per urbem deferunt in campum martium: ubi for ma quædam quadrangula æquis lateribus qua latissime campus pa tet ædificata est in tabernaculi modum:quod materia fixum est alia q dem nulla præter q̄ lignorum ingentium. Id quidem interius totum ē aridis fomitibus plenum:exterius aureis uestibus & eburneis signis ta bulisq; pictis ornatum. Infra uero alterum breuius positum est forma & ornatu simile. tertium autem & quartum perficitur: & sub ultimo quod est minimum aquila iacet. ædificii formam turribus quispiam comparet:quæ in portubus eminentes noctu per ignem naues in tu tas stationes dirigunt. pharos eas uulgo appellant. Ad secundum igi tur tabernaculum deferunt lectum:ibiq; & aromata & omne suaue olē tium genus siue fructus sint:siue herbæ succiq; imponunt: ac coacer uatum fundunt. Nam neq; gens ulla neq; ciuitas: neq; cum dignitate quisq̄ uel honore: qui non suprema hæc munera in honorem pietatis ambitiose mittat. Vbi uero aromatum aceruus ingens aggestus fuerit & locus omnis expletus:eqtatio fit circa ædificiū illud:& omnis eque ster ordo circumuehit:moderatione quadam & cursus replicatiōe:uer sus interea pirrhichios decantando:currus etiam circumuehūtur per sonatis quibusdam purpura amictis onerati:qbus similitudo quædam super inducta est Romanorū ducum aut ipatorū:ex his quorum fama nominisq; celebritas integrior extat. His itaq; confectis qui ad imperiū successurus est facem tabernaculo admouet: & reliqui deinceps ignē undiq; circumponunt:omniaq; illico utpote arido fomite:& aroma tum congerie plena igni ualido corripiuntur. Ex tabernaculo autem ul timo atq; breuissimo uelut a pinnaculo quodam:Aquila simul cū sub iecto igne dimittitur ætherem petitura: quæ a Romanis de terris in cæ los imperatoris animam uehere creditur:cum aliis diis perpetuo mānsu rā hoc honore filii patrē cōsecrātes ad pretoriū deducūtur. Hanc uero funebrium magnificentiam aliqua ex parte Virgilius imitatos fuisse

troianos facit Aeneide undecimo:cum mandarentur sepulturæ corpo ra in prælio defunctorum. Aurora interea miseris mortalibus almam. Extulerat lucem referens opera atq; labores. Iam pater Aeneas iã cur uo in littore tarchon. Constituere pyras huc corpora quisq; suorum. More tulere patrum:subiectisq; ignibus atris. Conditur in tenebras al tum caligine cœlum. Ter circum accensos cincti fulgẽtibus armis. De currere rogos:ter mœstum funeris ignem:Lustrauere in equis ululatusq; ore dederunt. Spargitur & tellus lachrymis:spargunt & arma. It cælo clamorq; uirum clangorq; tubarum Hinc alii spolia occisis direpta latinis. Coniiciunt igni:galeasq; ensesq; decoros. Frenaq; feruentes q; rotas pars munera nota:Ipsorum clypeos & non fœlicia tela. Multa boum circa mactantur corpora morti. Setigerosq; sues:raptasq; ex om nibus agris. In flammam iugulant pecudes:tum littore toto. Ardentes spectant socios:semiustaq; seruãt. Busta:neq; auelli possunt:nox humi da donec. Inuertit cælum stellis ardentibus aptum. Superiorem quoq; referendi in numerum deorum morem aliqua ex parte imitari uidemus funeris. Romanorum pontificum curatores :ædificata enim forma ta bernaculi in turris phariæ formam: castrum doloris nostri appellant se ricinis undiq; pendentibus ornatur:& sedet ad sinistram longus atra ue ste indutorum ordo. lectusq; sub tabernaculo amplissimus aureis cõte gitur:super quem uideri uolunt mortuum iacere pontificem :non au tem medici sicut in superiori per septem dies ad simulacrum hic cõue niunt:sed stantes hinc inde ad lectum serui & ipsi atrati uentilabrum p inde muscis abigendis frequenter agitant: ac si in lecto iaceret uel æ grotans uel defunctus pontifex quem multis ante diebus condiderãt sepulturæ. Sumpsisse etiam uidemus nostros & multorum supra sæcu lorum nobiles & honoratos morem ornandi defunctorum suorũ:præ sertim arma tractare :aut magistratus amplos administrare solitorũ fu nebria :equitibus nonnullis atra ipsis & simul equis uestæ intectis cir ca ducẽdum funus obequitare iussis:qui & ipsi cum uirgilianis. Lustra uere in equis ululatusq; ore dederunt. Reliquum est nobis in religio nis partibus:ludos: spectacula: & pompã sicut supra polliciti fuimus ostendere. ludi qua causa fuerint instituti. Cicero legum primo etiam Platonis auctoritate ostendit: suntq; hæc legis uerba. Ludis publicis:

De ludis

quod sine curriculo & sine corporum certatione fiat. popularem læti ciam cantu & fidibus & tibiis moderanto. Eaq; cum diuino honore iũ gunto: & infra: iam ludi publici cum sint: cauea circoq; concluſi sint corporum concertationes cursu & pugillatione luctãtum: curriculisq; equorum usq; ad certam uictoriam: i circo constitutis cauea cantu uo ce & fidibus dũmodo ea moderata sint:ut lege prescribit. Assentiorq; Platoni:nil tam facile in animos teneros atq; molles influere: q̃ uarios

canendi sonos: quorum uix dici posset quanta sit uis in utranq; partem: namq; & incitat languentes. & languefacit excitatos: & tum retrahit animos: tum contrahit. De ludorum ueteri ornamento. Q. asconius pedianus. Olim cum in foro ludi populo darentur: signis ac tabulis pictis: partim ab amicis: partim e græcia accomodatis utebantur ad scænæ speciem: quia adhuc theatra non erant. nec amphiteatra. De ludorumq; laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nã quid ego dicam populum ac uulgus imperitum ludis magnopere dlectari minus est mirandum. Q uamq̃ huic satis est: sunt enim populi ac multitudinis comitia: quare si populo ludorum magnificentia uoluptati est: nõ est mirandum eam. L. murenæ apud populum profuisse: Q uid tu admiraris de multitudine indocta. Lucius otho uir fortis equestri ordini restituit: non solum dignitatem sed etiam uoluptatẽ. Itaq; lex hæc quæ ad ludos pertinet est omnium gratissima: q̃ honestissimo ordini cum splendore fructus quoq; iocunditatis ẽ restitutus. Q uo modo autem ludi fieri possint: quos dis nõ placere crederetur: de aruspicum respõsis Cicero docet. At si ludus constitit: aut tibicen repente conticuit: aut puer ille patrimus & matrimus: si tela non tenuit: aut tensam: si lorum emisit. aut si ædilis uerbo: aut si nutu aberrauit ludi sunt non recte facti. eaq; errata expiantur: & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur: quomodo autem funesti: & pernicioſi esse possent ludi: eodem loco infra sic ostenditur. Si ludi ab lætitia ad metum traducti sunt: si non interemissi: sed perempti atq; sublati sunt: si ciuitati uniuersæ scælere eius qui ludos ad ludum conferre uoluit funesti extiterunt: dies illi profesti pene funesti: ludosq; a Romulo rege primum fuisse introductos Liuius in primo sic ostendit: cum de Romulo multa dixisset sic sequitur. Ludos ex industria parat Neptuno equestri solemnes: cõsualia uocant: quibus quidem consualibus scribi Plutarchus in problematibus consueuisse asinos & equos coronis exornari: quia cum Neptuno equestri dies festus ageretur: & cum instituta nauigatione multa nauibus aducherentur otium: & remissio illis animalibus data erat. Tullusq; hostilius secundo loco ludos dedit nouendiale sacrum feriatis nouem diebus: quia lapidibus pluisse nunciatum erat. Et Tarquinius priscus rex. Tertio loco ludos instituit Troianos de quibus in Roma instaurata diffuse descripsimus Virgilius Troiaq; nunc pueri troianum ducitur agmen: de quo ludo Suetonius in Cæsaris rebus gestis: Troiam iussit turma duplex maiorũ minorũq; puerorum: quem ludum retinere ætatem nostram pueri nos ipsi uidimus Arimini: munus a Carolo malatesta præstãti doctoq; principe datum: non autem pueri sed uiri luserunt nobiles: qui ad nuptias Galaotti malatestæ ex omni Italia inuitati erant: numero ad triginta in equis

Consualia

Troiãi ludi

desultoribus uelocissimisq; singuli arma induti ex corio fabrefacta p-
pulchre uariis ornata coloribus:ferreū ensem nequaq̄ acutum manu
gestabant:decurrentesq; in circuitum galeas in id tumentiores factas
& humeros cæsim inuicem cædebant:& proximum prisco ludus no-
men retinet pro troiano agmine torniamen. primiq; libera iam Roma
Ludi capitolini. ludi fuerunt capitolini:quos Liuius in quinto datos fuisse dicit q; Iup
piter op.max.suam ædem seruasset. Anno postea in urbe pestilentissi-
mo scribit Liuius in quinto ex libris sibyllinis duumuiri sacris facien-
Lectisterniū dis lectisternium in urbe Roma primum fecerunt per dies octo: Apol
linem:Latonam:Dianam:Herculem:Mercurium: Neptunū tribusq;
amplissimis cum parari poterant stratis lectis placarūt.priuatim quoq;
sacrum celebratum:tota urbe patentibus ianuis promiscuoq; usu re-
omnium in propatulo posito:notos ignotosq; passim aduenas in ho-
spitium ductos ferunt:& cum inimicis quoq; benigne ac comiter ser-
mones habitos:iurgiis & litibus temperatum:uinctis quoq; dempta in
eos dies uincula. Simile nos pueri uidimus accidisse ad annum unde
quaterdecies a christi dei natalibus centenū:cū ingenti laborantes pe
ste singularū pene urbium & oppidorum Italiæ populi albam & lineā
induti uestem:cateruatim uicinas adirent ciuitates:ubi publice & pri-
uatim hospitio accepti:diuinam carminibus in id compositis misericor
diam implorabant.nullum tunc litigium:nullæ fuerunt priuatæ dissen
siones:simultates & inimicitiæ:quas non populi publico gaudio com
Ludiones. posuerint.Supradicto etiam quinto libro scribit Liuius. Ludiones ex
hetruria acciti ad tibicinē modos saltantes haud indecoros more hetru
sco dabant:imitari deinde eos iuuentus simul inconditis uersibus in-
ter se iocularia fundentes cœpere.Et paulo post Liuius:histriones im-
pletis modis:satyras scripto iam ad tibicinem cantu:motuq; congru-
enti egisse. Liuiumq; qui ab satyris ausus est primus argumento fabu
lam istruere carminum auctorem puerum ad canendum ante tibicinē
statuisse:inde ad manum cantare histrionibus cœptum: diuerbiaq; tan
tum ipsorum uoce relicta.Postq̄ ludus in artem uerterat:iuuentus fa-
bellarum actu relicto histrionibus: ipsa inter se more antiquo ridicula
intexta uersibus recitare cœptaq;:quæ exodia postea appellata: inser-
Exodia; taq; fabellis potissimum atellana sunt: quod genus ludorum ab oscis
acceptum tenuit iuuentus:nec ab histrionibus pollui passa. Et insti-
tutum est:ut actores atellanarum nec tribu mouerentur: & stipendia
tanq̄ expertes artis accipiant. paulo post sequitur Liuius. Ab sano res
initio ad hanc uix opulentis regnis tolerabilem insaniam uenit. Con-
tinuauimus supra tribus in rebus Liuii textum in ludionibus histrio-
nibus & atellanis:ut eorum uocabulorū originē doceremus:de primis
duobus sic habet Valerius maximus. Ludii hetruscorum disciplina q

apud eos hístriones: turpes & leuíſſimí híſtriones meliore inſtituto ad ſcænica & mutationes: ſoluſq; inter latinos Feſtus dicit hiſtriones dictos q; primum ab hiſtria uenerunt. Macrobius autem in ſaturnalibus Recitabantur ultra comœdias mimmiambi a mimmis & hiſtrionibus Vnde Laberius uir ſenatorius a Cæſare coactus quos fecerat ipſe homo ſexagenarius mimmiiãbos recitauit: & tamen in prohemio ſuum deplorauit infortunium. Is tamen libertate ingenii multa in Cæſarem dixit Ledoria: quale ẽ in Syri ſerui perſonam: porro quirites libertatem perdidímus: dixit etiam: deceperunt ſe multi: frugalitas miſeria eſt rumoris boni: quæ cantabant hiſtriones & ſaltabant: hinc Ilas Palladis diſcipulus cum iam magiſtrum ſuperaret: id q; eleganter cantauerat a populo coactus eſt ſalta e: hiſtrioneſq; inter turpes uiros nõ habitos fuiſſe oſtendit Roſcii amerini cum Cicerone amicitia & oratio: in qua populum Romanum reprehendit Cicero: q; Roſcio cantante tumultuatus ſit: qui ſcripſit librum i quo hiſtrioniam oratoriæ cõparauit. Habebant autem hiſtriones mercedem ex publico diurnam mille denarios: ſine pregalibus. Vnde Eſopus ex hoc quæſtu filio ducenties ſeſterciũ reliquit. ludorum & eorum a quibus maiori ex parte edebãtur origine dicta: uarias ipſorum aut partis maximæ ſpecies breuiter cõplectemur. Fuerunt namq; de quibus eſt dictum troiani & capitolini: fuerunt ſcænici: quos Liuius i. xxiiii. primum ab ædilibus curulibus factos eo anno memoriæ proditum dicit. Fuerunt Apollinares d̃ qbus Liuius. xxv. cenſuerunt patres Apollini ludos uouendos faciendoſq;: & quando ludi eſſent facti duodecim milia æris prætorii ad rem diuinam & duas hoſtias maiores dandas. Alterum ſenatuſconſultum: ut decemuiri ſacrũ græco ritu facerent. hiſq; hoſtiis: Apollini boue aurato: & capris duabus albis auratis. Latonæ boue fœminea aurata. ludos prætor in circo maximo cum facturus eſſet edixit: ut populus: q eos ludos ſpectaret ſtipem Apollini quantum commodum eſſet conferret. hæc eſt origo ludorum Apollinarium: uictoriæ non ualitudinis, ergo factos populus ſpectauit coronatus. matronæ ſupplicauerunt: uulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt: celebergq; dies omni cerimoniarum genere fuit. Ludi Appollinares ſenatus decreuit ut i perpetuum uouerentur: quos ad noſtram quoq; ætatem peruenisſe conſtat: ſiquidem hi ſunt quos per extremos carniſpriuii dies: in circo flaminio ubi nunc agonis eſt appellatio fieri quotannis uidemus. principio enim mutationis prudenter factæ a gentilium ſuperſtitione ad ritus chriſtianos: ut aliquid Apollinarium apppellationis ipſi ludo remaneret: prope ſancti Apollinaris eccleſiam: ea etiam ratione inſtituta. is locus ludis eſt retentus: nec multum uariat tempus: quando hi ſicut: & illi ad finem Februarii utplurimum eduntur: & quando hoſtiæ illorum ſicut decuit ſunt

Hiſtriones.

Mercés hiſtrionũ diurna

Apollinares

omiſſæ:retinet conſuetudo aliquod uictoriæ ſimulacrum faciendi ſi-
cut eos uictoriæ ergo inchoatos Liuius aſſeruit: quale proximis die-
bus fuit ſpectaculum omnibus nobis gratiſſimum: qui eccleſiaſticæ
Romanæ reipublicæ membra curiã ſequimur Romanam cum in eo-
dem circi flaminii agone prælii ſimilitudo quædam fuit:quod præcla-
riſſimum æternaq; dignum memoria æſtate proxima geſtum eſt:ad da-
nubium qua fluuius influit ſauus. cum Maumeth turchorum impe-
rator:ſupra centum milia in exercitu habẽs:ad bellogradum oppidum
aliquamdiu oppugnatum: machiniſq; & bombardis prope ſolo æqua
tum fuſus:& ſuis quibuſq; melioribus ad ſexdecim milia occiſis fuga
tus:Bombardas & uim pene infinitam machinamentorum ac armorũ
amni terraq; amiſit. Lætum quippe nobis & dulciſſimum fuit iſpicere
perſonatum quẽdam Ioannem caruaial: Hiſpanum cardinalem ſancti
Angeli indumento & ornamentis referẽtem: chriſtianorum & Roma
ni pontificis exercitui in illam ducendo Barbariem præeſſe. ſed lætius
erat uidere alia in perſona Ioannem capiſtraneum ordinis ſancti Fran
ciſci fratrem: qui multis continuata annis opinione ſanctitatis tanto
impleta miraculo: milites adduxerit Ieſu chriſti uexilla ſequutos: qui
celeberrimo Ioanne conyat uayuoda tranſiluano duce:pauca hominũ
milia ſupradictam in barbaris cædem edidere: fueruntq; ad id circi a-
gonis ſpectaculum ex noſtratibus:ingenio: & doctrina cultiores non-
nulli: quibus ea die Romanam rem lacertos adhuc mouere:Romanũ
celebrari nomen apparuit:Cum tantas adhuc res aduerſus ſcythas ta
naĩs olim & rypheorũ montium accolas turchos:maxime partis Aſiæ
& Europæ dominatores ſub Romanis ſignis Romaniq; legati nomi-
ne geri:non magis ob ſpectaculi quod ante oculos erat oſtenſionem:q̃
ob recentis uictoriæ refricatam memoriam uideretur. Equidem his in
ludis apollinaribus ſuffectis etiam quod habet Liuius propemodum
ſeruatur:ut uulgo apertis ianuis epu entur. Namq; die illa urbaniores
quiq; Romani aut conuiuia celebrant: aut cibaria in id conſuetudine
introducta uicinis amiciſq; miſſitant:cum tamẽ plæbs infima ad taber
nas uinarias in propatulo comedant. Iſq; cibus eſt pulte caſto aroma
tibus confectus. ludi etiam fuerunt ſeculares: quos Feſtus dicit cente
ſimo quoq; anno fieri ſolitos. Vnde miror Plinium dicere Stephani
onem primum togatum ſaltare in illis inſtituiſſe: Et utrisq; ſui tem-
poris ſaltauiſſe. Et Suetonius ſcribit Domitianum feciſſe ludos ſecu
lares computata ratione temporum ab iis quos Auguſtus ĕderat. Fue
runt & ludi Romani de quibus Liuius decimo. Coronati primum ob
res bene geſtas bello:ludos Romanos ſpectauerunt:palmæq; tunc pri
mum trãſlato ex more regio uictoribus datæ. Et libro. xxv: ludi Roma
ni pro temporis illius copiis magnifice facti & diem unum inſtaurati &

Praelii ſimilitudo: qua rex turchorũ ad bello gradũ fuſus fuit.

Ioãnes Caruaial

Ioannes Capiſtraneus

Seculares ludi

Ludi romani

congii olei in uicos singulos dati:ludos plebeios scribit Q uintus asco nius pedianus secunda actione in uerrem exactis regibus pro plebis libertate datos fuisse:aut pro reconciliatione plebis post secessionem in auentinum: quos postea.L.Sylla post uictoriam instituerit.Et Liuius in .xxvii. Aediles plebis ex mulctatitio argento signa ænea ad ædem Cereris dedere:& ludos pro temporis eius copia magnifici apparatus fecerunt.Circenses ludos describere aggressum subiit animum recordatio:ipsos & alios quosdam commodius ostendi posse:si ludos simul & spectacula prout sæpenumero dabantur ostendemus. specum autē Plutarchus i problematibus dicit locum esse unde despicitur: & inde spectacula esse dicta. Vt itaq; a promiscuis incipiamus. Cicero galuisio Circenses erant quo genere spectaculi ne leuis sim equidem tenor nihil nouum:nihil uarium:nihil q; non semel spectasse sufficiat: quo magis miror hoc.milia uirorum currentes equos insistētes curribus homines uidere. Ed ad Marcum mariū Cicero omnino si quæris ludi apparatissimi:sed non tui stomachi.Deliciæ uero tuæ noster Esopus:eius modi fuit:ut ei desinere per omnes homines liceret.Is iurare cum cœpisset uox eum defecit:in illo loco:si sciens fallo. Nec id quidem leporis habuerunt quod solent mediocres ioci. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hylaritatem.quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clitemnestra:aut in equo troiano craterarum tria milia:aut armatura uaria peditatus:& equitatus in aliqua pugna? quæ popularem admirationem habuerunt:delectationem tibi nullam attulissent:nō.n. te credo græcos & oscos ludos desiderare.reliquæ sunt uenationes binæ per singulos dies magnificæ:nemo negat:sed quæ potest esse homini politico delectatio? cum aut homo imbecillus a ualentissima bestia laniatur:aut præclara bestia uenabulo transuerberatur? Extremus elephantorum dies fuit:in quo admiratio magna uulgi atq; turbæ delectatio nulla extitit:quin etiam misericordia quædam consequuta est: atq; opinio:huiusmodi esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem.Siue autem Plinius ab hac Ciceronis epistola siue aliunde sumpsit:de elephantis hæc diffusius scribit:quæ simul cum plurimis ab eo efferemus. Elephantes in circo pugnarunt claudii pulchri ædilitate curruli:aduersus tauros:Pompeii altero consulatu:dedicatione templi Veneris uictricis in circo uiginti getulis ex aduerso iaculantibus: mirabili unius dimicatione:qui pedibus confossis repsit genibus i cateruas:abrepta scuta iaciens in sublime. Vniuersi eruptionem tentauere non sine uexatione populi circunductis claustris ferreis. Q ua de causa Cæsar dictator simile edens spectaculum principiis harenam circundedit. Nero autem equitatum disposuit. Sed Pompeiani amissa spe eruptiōis supplicauere populo inenarrabili habitu oris sese quadā

Ludi plebei

Circenses

Spectacula unde

Venationes

Elephantes.

lamentatione complorantes tanto populi dolore:ut oblitus imperatoris ac munificentiæ honori suo exquisitæ:Flens uniuersus consurgeret.durasq; deneganti Pompeio pœnas quas breui habuit imprecaret pugnauere & Cæsari dictatori tertio consulatu uiginti contra peditesquingentos.Iterumq; totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus eodem quo priore numero peditum:& pari equitum ex aduerso dimicante.Leonum simul pugnam Romæ primus dedit Scæuola præfectus in curruli ædilitate:Pompeius magnus in circo iubatis.cccxv.Cæsar dictator.cccc.Senatusconsultum fuit uetus.ne liceret aphricanas pantheras in Italiam traducere.Contra hoc tulit ad plæbem.Cn. aufidius tribunus plæbis:permisitq; circensium gratia importari. Scaurus ædilitate sua primus uarias misit. Cl. Pompeius deinde.cccc. Augustus. cccc.xx.Idem postea in theatro Romæ ostendit tygrin mansuefactam in cauea.Claudius nero quattuor pariter mansuefactas. camelus equo similis collo:pedibus & manibus bouj:camelo capite:albis maculis rutilum colorem distinguentibus:Cæsar ludis circensibus primum dedit Pompeius ludis ostendit primus chaum quem chaliraffas uocabant: effigie lupi pardorum manibus.Idem cœphas ex æthiopia:quorũ pedes posteriores humãis:& cruribus priores manibus fuere similes hippopotamũ & crocodillos quattuor.M.scaurus ædilitate sua temporario theatro dedit.Domitius enobarbus ædilis currulis ursos numidicos centum & totidem uenatores æthiopes in circo.Fuerunt quoq; in spectaculis ludisq; plurima quæ infinitum & simul superfluum fuerit hic referre:sed pauca quædam non solum spectacula:sed ob ipsa diuersis edita temporibus prædictis addere non piget: Lentulus spinter primus in theatro uela superinduxit appollinaribus ludis.Cæsar ẽt dictator totũ forũ Romanum & uiam sacram intexuit: & Cliuum capitolinum in munere gladiatorio.Marcellus sorore Augusti octauia natus piter in auunculi ædilitate Kalẽdis Augustis:ut litigãtes in umbra eẽnt Cæsar postea dictator in ædilitatis munere patris funebri oi appatu harenæ argẽteo usus ẽ. Nero pompeii theatrum operuit auro in unum diem quo Tyridiati regi armeniorum ostẽderet.Claudius pulcher scœnam prius uarietate colorum adornauit.G.Antonius argẽto. Petreius auro.Catulus ebore & auro.De Cæsare aũt ĩ dictatura scribit Suetonius.Edidit spectacula uarii generis.Munus gladiatorium: Ludos ẽt regionatim urbe tota:& quidem per omnium linguarum histriones. Itẽ circenses athletas:Naumachiam in foro depugnauit:Furius leptinius stirpe prætoria &.Q.calperius senator quõdam actorq; causarum pirrhicham saltauerunt:& Asiæ Bithyniæq; principum liberi cum ludis. Venationes editæ per quinq; dies:ac nouissime pugna diuisa ĩ duos aetus: quinquagenis peditibus elephantis uicenis:trecentis equitibus:

Leonum pugna

Vela theatro superinducta

De spectaculis a Cæsare dictatore editis.

hinc & inde immissis. Nam quo latius dimicaretur sublatæ metæ: inq; earum locum bina ex aduerso constituta erant repagula. Athletæ stadio ad tempus extructo in regione campi martii cucurrerunt per triduum nauali prælio in monte cælio defosso lacu: biremes ac triremes quatriremes tyriæ & ægyptiæ classis magno pugnantium numero conflixerunt. ad quæ spectacula tantum undiq; confluxit hominum: ut pleriq; aduenæ inter uias tabernaculis positis manerent: ac sæpe pro turba elisi exanimatiq; sint plurimi. Et in his duo senatores. De Augusto autem Suetonius. Spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes anteceſſit: fecit nonnunq̄ uicatim. Athletas quoq; extructis i campo sedibus ligneis. Nauale prælium circa tyberim. Ad scænicas quoq; & gladiatorias operas: & equitibus Romanis aliquando usus est. Spectandi consuetudinem correxit: ut quotiēs quid spectaculi ubiq; ederetur: primus subselliorum ordo uacaret senatoribus. Romæ legatos liberarum sociarumq; gentium uetuit in orchestra considere: cum quosdam etiam libertini generis inibi deprendisset. Militem secreuit a populo: multis e plæbe prius ordinem assignauit: prætextatis cuneum suum & proximum pædagogis: fœminis uero gladiatores quidē quos promiscue spectare solemne fuerat: nisi ex superiore loco spectare concessit. Solis uirginibus uestalibus locum in theatro seperatum contra prætoris tribunal dedit. Athletarum spectaculo muliebrem sexum omnem semouit. ipse cum spectaret nihil agebat: Cæsaris reprehensionem timēs qui solitus fuerit epistolas lectitare. & scribere: & rescribere. Spectauit studiosissime pugiles: & maxime latinos: non legitimos atq; ordinarios: non quos etiam commiscere cum græcis solebat: sed & caterua rios oppidanos inter angustias uiarum pugnantes temere: ac sine arte. Athletis confirmauit priuilegia. & ampliauit: histrionum licentiam adeo compescuit: ut Stephanionem legatarium cum in puerilem habitum ei circumtonsam matronam ministrasse compisset: per trina theatra uirgis cæsum relegauerit. Et de Gallicula Suetonius. scænicos ludos & assidue & uarii generis ac multifariā fecit: quosdam nocturnos: accensis tota urbe luminibus. Mirmillonem e ludo rudibus secum batuentem & sponte prostratum confodit ferrea ficca: ac more uictorum cum palma discurrit: Et Claudius circo maximo marmoreis carceribus auratisq; metis: quæ utraq; & tophea & lignea fuerant exculto: ppria senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis: ac supra quadrigarium certamē Troiæ luxit. Exibuit thessalos equites: qui feros tauros per spacia circi agebant: insiliebātq; defessos: & ad terram cornibus detrahebant. Germanorū legatis in orchestra sedere permisit simplicitate eorū & fiducia commotus: q in populari deducti cū aiaduertissent parthos & armenios sedentes in senatu ad eadē loca sponte transierūt

De spectaculis ab Augusto aeditis

De gallicule spectaculis

Claudii spectacula

nihilo deteriorem uirtutem aut cõditionem ſuam prædicantes. Ad athletarum ſpectaculum inuitauit & uirgines ueſtales: quia olimpia quoq; Cereris ſacerdotibus ſpectare licet. Titus ueſpaſianus princeps optimus amphitheatro quod nunc coloſeum appellant dedicatio. Thermiſq; iuxta celebriter extructis: in quibus nunc ſunt uineæ fratrum ſanctæ Mariæ nouæ: munus edidit apparatiſſimum largiſſimumq;: & naual præmium i naumachia ueteri: quam fuiſſe docuimus prope eccleſiam ſancti Petri ubi depreſſus eſt locus: poſt ſancti Michaelis eccleſiam. Et gladiatores: atq; uno die quinq; milia omnis generis ferarum. Domitianus & eius frater ſpectacula magnifica aſſidue & ſumptuoſa edidit. non in amphitheatro modo: uerum & in circo: ubi præter ſolemnes bigarum & quadrigarum curſus: prælium etiam duplex equeſtre & pedeſtre commiſit: ac in amphitheatro nauale quoq; uenationes gladiatoreſq; & noctibus ad lycnos: nec uirorum modo pugnas: ſed & fœminarum. naualis pugna pene iuſtarum claſſium effoſſo & circumſtructo circa Tyberim lacu: ubi nunc circa ſancti Silueſtri monaſterium & uiam flaminiam depreſſo in loco uineas eſſe ortoſq; uidemus. Nũc ꝙa Helius ſpartianus Hadrianum ſcribit fabulas omnis generis more antiquo in theatro dediſſe: uerba libet aliqua apponere qđ ſupra a nobis deſideratum fuiſſe non dubitamus. Scænã: Orcheſtram: Mirmillones: Panthomimos declarat Placidus grãmaticus non incelebris. Scænam eſſe dicit cameram hinc inde compoſitam: quæ in umbræ locum i theatro erat: in quo ludi actitabantur. Item ſcænam dici arborum in ſe incubantium quaſi concameratam denſationẽ: ut ſubterpoſitos tegere poſſit. Item ſcænam uocari compoſitiõem alicuius criminis: quæ digna ſit agi in theatro exclamatiõibus tragicis. Vlpianus autem iureconſultus titulo de his qui notentur infamia ſcribit. Scæna eſt ut labeo diffinit quæ ludorum faciendorum cauſa quolibet loco: ubi quis conſiſtat moueaturq; ſpectaculum ſui præbiturus: poſita ſit i publico priuatoq; uel in uico: quo tamen loco paſſim homines ſpectandi cauſa admittantur. Noſq; a Caſſiodoro i Roma oſtendimus inſtaurata: theatrum græca appellatione uiſorium interpretari: q; turba conueniens eminus uideatur & uideat: Et ſcænam theatri frontem binis plurimisue contignationibus conſtratam: in quibus hiſtriones recitabant: Mimmiq; mirmilloneſ & cæteri ludii: uarios de quibus ſupra eſt dictum ludos geſticulationeſq; edebant. in ſcæna autem cum hemicicli formam haberet: gradus ſediliaq; fuere: de quibus primarii magiſtratus honoratioresq; ſpectarent eorumq; ſedilium pars intima Orcheſtra eſt dicta: quando autem theatra primum facta ſint: ut in prædicta diximus inſtauratione urbis & infra in rei publi. partibus dicturi ſumus. Mirmillones erant pugiles ſe ad duellum ſed ſemiludicrum ꝓuocantes. Quos quid fuerint Feſtus

Titi ueſpaſiani ſpectacula

Scaena.

Theatrum.

Orcheſtra.

Mirmillões.

Pompeius sic edocet. Retiario pugnanti aduersus Mirmillonem cantatur: Non te peto: piscem peto: quid me fugis galle. Quia Mirmilloneum genus armaturae gallicum ē: ipsiq; mirmillones ante galli appellabantur: in quorum galeis piscis effigies inerat: quod genus pugnae īstitutum est a Pitaco uno ex sapientibus septem graeciae: Panthomimi autem ab omnium uarietate ludorum in quos se gerebant appellati Nam scaenae seruientes omnes edocti ludos erant. Sed ad principem Hadrianum reuertamur: Is cum doctissimus esset fabularum recitationem omnis generis in theatro ad scaenam scilicet & Orchestram dedit: histriones aulicos publicauit. In circo multas feras & saepe cētum leones interfecit. Antonius autem pius. & si modestissimus fuit princeps. munera dedit: in quibus elephanti crocutae rhinocerotes crocodilli atq; hippopothami & omnia ex omni orbe terrarum animalia etiam tygres fuere. Centum etiam boues una missione dati. Temperauit autem scænicas donationes: ut quinos aureos scænici acciperent. Ita tamen q; nullus editor decem aureos supergrederetur. Spectacula mirifica fecit: in munere autem publico tam magnanimus fuit: ut cētū leones una missione simul exhiberet sagittis interfectos. Commodus Antoninus qui proprie ē appellatus omnibus incommodus: huiusmodi spectaculorum infamiam per habitus gestationem: melius q̄ cæteri omnes ante se principes declarauit: qui penulatos iussit spectatores nō togatos ad munus conuenire: quod funeribus solebat: funebris enim uestis est penula ipse pariter in pullis uestimentis præsidens. Gordianus uero cum esset ditissimus: clausam indigētibus probis uiris p̄ summam sordidamq; auariciam liberalitatem suam exhibēdis ferarum muneribus patefecit. Aedilitatis enim suæ tēpore: duodecim populo Romano spectacula per singulos duodecim dies dedit: ita ut gladiatorum nonnunq̄ quingenta paria: & nunq̄ minus centum quinquaginta feras libycas uno die quandoq; mille ediderit. Erat ei silua in qua habuit ceruos ducentos: britannos equos feros triginta: oues feras mille albas: decem aureas capreas: quas scilicet ipse inaurari fecerat: struthiones mauros miniatos trecentos: onagros triginta: apros centum quinquaginta: ibices ducentas: dammas ducentas. Hæc omnia populo diripiēda concessit: die muneris quod sextum edebat. Et Philippus ipse arabs primus Romanorum principum: cui desuper ingens datum ē munus ut fieret christianus: cum millesimus annus ab urbe condita suo & filii consulatu incidisset: sæculares ludos & munera edidit circensia. In q bus feræ sunt datæ: quas Gordianus in triūphū persicū parauerat: elephāti duo & triginta: tygres uiginti: leones mansueti sexagita: Leopardi māsueti tigita: belbi ideſt hyenæ decē: gladiatores fiscales paria mille Rhinoceros unus: Archoleontes decē: Camelopardali decē: equi feri

Pāthomimi

Hadriāi spectacula.

Antōius pius.

Cōmodus Antoninus

Gordianus

Philippus arabs ipator

quadraginta. Quando autem ludos omnes & ſpectacula quo fierent modo magis particulariter q̄ ſupra eſt factum deſcribere: nec poſſibile eſt: neq; etiam expedit: aliqua de utriſq; ex Caſſiodoro afferemus: cui ultimo omnium uati contigit ut ea inſpiceret: & ſcriberet. Is deteſtabile actum certamenq; infœlix: ſicut debuit deteſtatus: q; homines cum feris uellent contendere: quas fortiores ſe non dubitarent inuenire: ſolam habuiſſe eos in præſumptione ſpem dicit: & unicum in deceptione ſolatium qui feram ſi non effugiſſent: nec ſepulturam interdum poterant inuenire: cum adhuc ſuperſtite homine periret corpus: & anteq̄ cadauer efficeretur truculentiſſime abſumeretur. Ex pauciſq; huiuſmodi ſpectaculis quibus referendis contentus fuit: hoc primum eſt. Expoſitus in theatrum amphiteatrumue ſanguinem habens uenalem infœliciſſime auarus quiſpiam: unicaq; cum redemptoribus erat pactus flexibili ptica armabatur: dumq; populus plenis deſuper ſpectans ſedilibus qua temeritate infœlix ille leonem aut urſum fame in id maceratū ptica a ſe abigere confideret: inuicem diſputant: emiſſa derepente fera in eum præceps fertur: qui cum pari curſu in illam delatus eſſet: hianti hore imminentem non quidem pertica prout ſpectantes credebāt aut cæſim aut punctim ferire aggrediebatur: ſed flexibili adminiculo ligni innixus: ſaltu beſtiam tranſuolabat: quæ tanq̄ pudore quodam ſuperata: uictorem ſuum ultra impetere negligebat: isq; parietibus adhærens theatri: mœſtum & ſuæ indolentem ſaluti populum ut educeretur orabat. Alius pugnæ cum beſtiis committendæ ſcutum fragile cannis cō textum deferre pactus: in ſpectaculum lætus prodiit. Sed cauea emiſſam uoracem beſtiam cum prope mordicus apprehēſuram expectaſſet illico in terram proſtratus: cannarumq; inuolucro tectus deterruit: quæ & ultra contingere non eſt auſa: ſicq; q; ait Caſſiodorus: haud ſecus q̄ ſpinæ ericium in orbem collectum debilis cannarum munitio hūc ſeruabat. Tertium ſcripturi ſpectaculum: uerbi expoſitionem præmittere cogimur: quod licet Romana plæbs nunc paſſim utatur: paucis alibi etiam doctiſſimis notum eſſe uidimus. cancellum ideſt crates rariori lineolis compacta: lineis altrinſecus ſuperpoſitis: inter quas ſemipedalia ut plurimum foramina relinquātur: ſeruatq; uſus eiuſmodi clauſtra uineis pro ualuis foribusq; apponi: itaq; cancello oblongiore trinis aperto portis pariter inter ſe diſtantibus: in patenti area amphiteatri poſito: erant qui conſtituta mercede. Vrſum ibi leonemue expectarent quem irruentem euaſurus: ab uno ad aliud hoſtiolum ſe uertebat: ſicq; cancelloſis ut ait Caſſiodorus ſe poſtibus occulens: modoq; faciem modo terga beſtiis mōſtrans: inter leonum dentes unguesq; uolitabat Alius labēti rota feris occurrēs: illas irruētes motus celeritate fallebat. ſunt uero hæc ſpectacula ex his quæ Marcus Cicero ad Marcū mariū

Genera ſpectaculorū ex Caſſiodoro ſūpta

Cancellum

quod supra diximus scribit. Sed quæ potest esse homini politico delectatio: cum aut homo imbecillus a ualentissima bestia laniatur: aut præclara bestia uenabulo trãsuerberatur? Quam Ciceronis sentẽtiam secutus Seneca: eaq; spectacula detestatus sic subiungit. Nuper in ludo bestiariorum unus e germanis cum ad matutina spectacula pararetur secessit ad exonerandum uentrem: nullum enim aliud illi dabatur sine custode secretum: ibi lignum illud quod ad emundandum obscœna adhærens spongiæ positum est totum in gulam farsit: & ibi præclusis faucibus spiritum elisit. Et infra. cum aduehereturnuper quidam iter custodias ad matutinum spectaculum missus: tanq̃ somno premente nutaret caput: eousq; dimisit donec radiis insereret: & tãdiu in sedili se tenuit: donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. secundo naumachio spectaculo unus e barbaris lanceam quam in aduersarios acceperat totam iugulo suo mersit. Satis iam supraq; ludis & spectaculis ostendendis immorati sumus. Supplicationes tensas pompamq; ultimas religionis ptes simul explicemus: sicut eas sæpenumero simul habitas fuisse uidemus. Fueruntq; his similes: quas nos lætanias processionesq; appellamus. supplicationes uero referẽdis gesta re aliqua gratiis: ad deorum templa & sacra omnia loca institutas: prius q̃ pompas inchoasse cõstat. Liuius quinto captis uehiis a Camillo senatus i quatriduum quot dierum nullo ante bello supplicationem decreuit. Forma autem supplicationis quæ fuerit Liuii uerbis ex. xxvi. apparet. Post uictoriam de Hasdrubale nunciatũ: Discursum inde ab aliis circa templa: ut diis gratias agerent. Senatus. q. M. Liuius. C. Claudius icolumi exercitu ducem hostiumq; legiones cecidissent: supplicationem i triduum decreuit: omnia templa per totum triduum æqualem turbam habuere: matronæ cum amplissima ueste: cum liberis peride ac si debelatum foret omni solutæ metu: diis imortalibus gratias ægerunt. & infra libro. xxx. prætor ex templo edixit. ut edituí ædes sacras tota urbe aperirent: circumeundi salutandiq; deos agendiq; gratias per totum diem populo potestas fieret: decretumq; ut quinq; dies circa omnia puluinaria supplicaretur: Victimæq; maiores imolarẽtur centum uiginti: posteris uero florentis rei. pu. temporibus: eam ui habuit supplicatio: ut cui ea decerneretur rem bellicam administranti: is breui post imperator appellaretur. Cicero philippicorum. xiii. Et enim cui his uiginti annis supplicatio decreta est: ut non imperator appellaretur aut minimis rebus gestis: aut plærunq; nullis: & ad triumphum facilius obtinendũ ualuisse impetratam supplicationem. Cicero. M. Catoni scribens sic inuit. q; si triumphi prærogatiuam putas supplicationem. quo in præstantissimo senatus & populi Romani uiris clarissimis decreto honore idem Cicero summum nactus est decus: cui priuato uigiti dierũ pro

Detestatio ludorum

Supplicationes

ſua reductione ſupplicatio præter conſuetudinem decreta fuit:de qua idem tertia oratione in Lucium catilinam ſic dicit:q; meo nomine ſupplicationem decreuiſtis qui honos togato habitus eſt ante me neminī: & ad Marcum catonem. Tu idem mihi ſupplicationem decreuiſti togato.ſed ad tenſam ueniendum eſt quam Feſtus pompeius eē dicit uehiculum argenteum quo exuuiæ deorum ludis circenſibus in circum ad puluinar uehebantur.Et Aſconius pedianus actōne in uerrem ſecūda. Tenſæ ſunt ſacra uehicula:pōpa ordinum & officiorum. Tēſas alii a diuinitate dici putant:alii q; ante eas lintea tenduntur: quæ gaudent manu tenere & tangere qui deducunt.& tertia i Verrem Cicero quam tu nunc tenſarum atq; pompæ eiuſmodi curam egiſti:& quinta actione.qui religiones deorum immortalium retinere uult:eiq; phana ſpolia re omnia:qui ex tenſarum orbitis prædari ſit auſus.Et ſeptima:omneſq; dii qui uehiculis tenſarum ſolemnes cœtus ludorum ire iuſſiſtis. Et de aruſpicum reſponſis oratione Cicero Lentulum appellans pontificem maximum : te appello Lentule:cuius ſacerdotii ſunt tenſæ curricula præcentio:ludi : libationes : quod itaq; hic Cicero dicit ſacerdotii eſſe pontificis maximi : tenſas: & ludos: cauſam prebet nobis oſtendendi : quod ſupra diximus.ſupplicationes pompam & tenſas & inſuper ludos uno eodemq; actu fuiſſe coniunctos.primum enim quantum ad tenſarum ornamentum ſpectat Liuius nono. Triumpho Lucii papirii dictatoris de ſamnitibus : longe maximam ſpeciem captiua arma præbuere:tantum magnificentiæ in his ut aurata ſcuta dūis argentariorum ad forum ornandum diuideretur:inde natum initium fori ornandi ab ædilibus cum tenſæ ducerentur :quas inter alios ſacerdotes: ſalii in primis præcedebant:eoſq; a Numa inſtitutos duodenario numero ſcribit Liuius:quibus tunicas pictas inſigne decreuit:& ſuper tunicam æneum pectori tegmen:cæleſtia quæ arma quæ ancilia uocantur deferre ac per urbem ire cantantes carmina cum tripudiis : ſolemniq; ſaltu iuſſit.Et Marcus Varro Salios a ſaltādo appellatos dicit.Macrobiuſq; ſcribit Appium claudium qui inter ſalios uir triumphalis conſenuit pro gloria dicere ſolitum:q; collegas ſaltando excelleret. Hæc de ſupplicationibus tenſiſq;.pauca de pompis dicenda ſunt:quæ tamē ſupradictis duobus aliquando fuere communia.Feſtus pompeius:Ciceria dicit appellata fuiſſe effigiem quādam argutam & loquacem ridiculi gratia quæ in pompa uehi ſolita ſit . Cato in Marcum cecilium quid ego cum illo diſſeptem amplius:quē ego deniq; credo in pompa uilitatum ire ludis pro Ciceria atq; cum ſpectatoribus ſermocinatum ? Et infrą Feſtus.Manduci effigies in pompa antiquorum iter cæteras ridicullas formidoloſas ire ſolebat:magnis malis:ac latæ dehiſcens : & ingētē dentibus ſonitum faciens:de qua Plautus ait.quid ſi ad ludos me pro

Tenſa

Salii.xii.

De Pompis

Ciceria

Mauduci effigies.

manduco locem:qua propter dire crepito dentibus. Petreia autem ap- Petreia
pellabatur quæ pompam præcedens imitabatur anum ebriã :ab agri ui
cio ſcilicet petra abundantis appellata.fuit autem ducẽdæ pompæ gra
uitas ſeruata. Nam cum circenſium die pompa duceretur ad placandũ
propter peſtem deos:puer ſuperne ſpectans ſacrorum ritus uidit & pa
tri narrauit:quare conſtitutum:ut uiæ tegerentur uelis per quas :pom- Viae tegebã
pa eſſet ducẽda. Vnde Cæſarem dicit Suetonius uoluiſſe imprimis ſta tur uelis
tuam inter regias': ſuggeſtum in orcheſtra:tenſam & ferculum circenſi
pompa.Et Auguſtum cum accidiſſet uotiuis circenſibus ut correptuſ
ualitudine lectica cubaret tenſas manu dedicaſſe.pompam unam Liui
us.xxvii.talem ſcribit : tacta de cælo ædes in auentino Iunonis reginæ
prodigiumq; id ad matronas pertinere aruſpices cum reſpondiſſent:do
noq; diuam placandam eſſe : ædilium currulium edicto in capitolium
conuocatæ:quibus in urbe Roma itraq; decimum lapidem ab urbe do
micilia eſſent:ipſæ inter ſe quinq; & uiginti delegerunt:ad quas ex do-
tibus ſtipem conferrent. Inde donum peluis aurea facta . Lataq; in auẽ
tinum pureq; & caſte a matronis ſacrificatum:confeſtim ad aliud ſacri
ficium eidem diuæ ab decemuiris edicta dies:cuius talis ordo fuit : Ab
æde apollinis boues fœminæ albæ duæ porta carmentali in urbem du Ordo põpe
ctæ.poſt eas duo ſigna cupreſſea Iunonis reginæ portabantur. Tum ſe
ptem & uiginti uirgines longam indutæ ueſtem carmen i Iunonem re
ginam canentes ibant:illa tempeſtate forſan laudabile rudibus ingeniiſ
nunc abhorrens:& incõditum ſi referatur.uirginum ordinem ſequebã
tur decemuiri coronati laurea:prætextatiq;:a porta iugario uico in forũ
iuerunt:In foro pompa conſtitit:& per manus reſte data uirgines ſonũ
uocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt.Elegantiorem uero põpã
galienos duos principes duxiſſe Iulius refert capitolinus:Conuocatiſ
patribus decendia celebrauit:magno genere ludorum: noua ſpecie põ
parum:exquiſito genere uoluptatum:iam primum inter togatos patreſ
& equeſtrem ordinem albatos milites ex omni populo præeunte:ſer-
uis etiam prope omnium & mulieribus cũ cæreis:faſcibus etiam præ-
cedentibus capitolium petiit:præceſſerunt etiam altrinſecuſ centum al
bi boues cornibus auro iugatis:& dorſualibus ſericeis diſcoloribus p̃
fulgentes.Agnæ cãdentes ab utraq; pte ducẽtæ præceſſerunt & decem
elephãti q tũc erãt Romæ.Mille ducẽti gladiatores pompaliter orna-
ti cum auratis ueſtibus matronarũ:mãſuetæ feræ diuerſi generis ducẽ
tæ:ornatuq; maxime affectæ:carpenta cum mimmis & omni genere hi
ſtrionum.pugiles faculis nõ ueritate pugnantes.Cyclopea ẽt luſerunt
oẽs apenarii:ita ut mirãda quædã & ſtupẽda mõſtrarent.Oẽs uiæ ludiſ
ſtrepituq; & plauſibus reſonabãt.ipſe medius cũ picta toga & tunica
palmata iter patres:ut diximus:oibus ſacerdotibus p̃textatis:capitoliũ

petiit.hastæ auratæ altrinsecus quingentæ: uexilla centena præter illa quæ collegiorum erāt:dracones: & signa templorum omniumq; legionum ibant. Ibant præterea gentes simulatæ ut getæ:sarmathæ: thraces persæ:ut non minus q̄ ducenti globis singulis ducerētur:sed iam de religione satis multa:ad alia transeundum est.

BLONDI. FLAVII. FORLIVIENSIS. TRIVMPHANTIS. ROMAE. TERTIVS. LIBER. QVI. Et. ADMINISTRATIONIS. REI PVBLICAE. PRIMVS. INCIPIT. FOLICISSIME.

a DMINISTRATIONEM. rei.p. Romanorum ostensuri:opus supra uires humanas aggressi uidemur:q; præpotentis omnium populi atq; sapientissimi mille & amplius annorum cōsilia:cogitationes:& demum gubernationem prope diuinam totidē pene iam quot ab origine in finē suū habita & conseruata fuit annis destitutam collapsam & obliuioni magna ex parte datā:paucis enitamur libellis in notitiam lucemq; educere. Sed forte neminem arbitror tam iniquum existimatorem:qui non potius intentatos etiā supra uires conatus laudet:q̄ infinitæ rei ipossibilē a nobis explicationē desideret:exigatq; absolutam. Illud autem polliceri ausim:scriptā a me rei pu. Romanæ administrationē tanti futurā:tā multis abū daturā uel institutis uel exemplis:ut quæcunq; a græcis & aliarū gentiū nationū q; ac ipsius urbis Romæ doctissimis sapientissimis eloquentissimis uiris:siue ut appellant politica siue de re publica:siue de principū principatuumq; regimine scripta sunt:minora atq; inferiora duci possint:hisq; non disputata a nobis & edocta quod nescīremus: sed ptudenter excogitata a maioribus probe gesta:& cōstanter conseruata tātū:tam amplum tam glorioſum peperisse & auxisse imperium ostendemus. administrationem uero esse dicimus ciuilē gubernationē:in qua nec rei militaris nec morū & consuetudinis singulorū neq; honoris & premiorum publice tributorum:triumphi:orationis:trophei:partim ratio aliqua habeatur. Sed præmittendam fortasse quis dixerit:& causam & rōnē condendæ urbis:& ipsam ædificationē ab initio ad culmen atq; etiā inclinātis imperii principia breui narratiōe perductā. Cui parti uidemus satisfecisse in Roma:quam descripsimus instaurata:ædificandæ autē ipsius urbis causam:regis Romuli & confluētis ad eum multitudinis tuitionē quæsitā:nō absurde dici posse uidemus. rationēq; si cām & sup cælestem quā singularem fuisse ab effectu cōstat dispositionē postponere

Administratio

Causa Romae aedificandae.

uolumus:hanc dicere possumus:quam apud Titum liuium Camillus libro quinto militibus Romam a gallis captam linquere meditantibus in dissuasionem adducit saluberrimos esse in quibus sit ædificata colles Flumẽ opportunũ quo ex mediterraneis locis:fruges aduehantur: quo maritimi cõmeatus accipiãt:mare uicinũ ad cõmoditates: nec ex positũ nimia ꝓpiquitate ad picula classiũ externaꝝ nationũ.Italiæ medium ad incremẽtũ urbis.nactam bonũ locũ argumẽtum fuisse ipsam magnitudinẽ tam nouæ urbis:trecentesimus nãq; sexagesimus quitus annus urbis tunc agebatur. contrarium tamen dixesse uidemus milites Romanos apud eundẽ Liuiũ in septimo.Q ui.n.in præsidio suasse læ & cãpanorũ manserant illecti dulcedine agri agitarũt consilia eodẽ scelere adimendam esse campanis capuam : per quod illi eam antiquis cultoribus ademissent.An.n.æquum esse dicebant dedititios suos illa fertilitate atq; amœnitate perfrui : se militando fessos in pestilenti atq; arido circa urbem solo luctari.Et quidem Romanæ urbis aerem autũ no semper grauem:ac prope pestilentem fuisse multi ex priscis scripsere.Sed unico Iulii Frontini testimonio cõtenti erimus:qui de aquæ ductibus tractans sic dicit.De aquis in urbem a Traiano principe optimo introductis:nec pereuntes quidem aquæ otiosæ sunt.alia munditiarũ facies:purior spiritus & causæ grauioris cæli quibus apud ueteres aer urbis infamis erat remotæ sunt. Sed ad gubernationem :ea bipartite a nobis tractanda erit:ut urbis ipsius & illi continentium primo intrinsecum:post Italiæ & prouinciarum imperio subditarum externum regimen ostendamus.intrinsecique regiminis tot erunt partes quot magistratus ab urbe fuisse duxerimus ostendendum.a quibus etiam nascet ratio externi regiminis describẽdi.& omnes has partes sub maiori alia diuisione tractari oportebit:ut regum primo deinde stãtis & integræ rei pub.post principum siue imperatorum tempora seorsum singulas suas habuisse gubernationis formas doceamus. Q uãq; de ipsa qua primo posuimus loco regũ temporis administratione pauca sunt quæ ad nostrã facere intentionẽ iudicemus.Satis enim constat omnibus uel mediocriter eruditis:septem fuisse reges:qui per quattuor & quadraginta ac ducentos annos urbis Romæ imperiũ tenuerũt.apudq; eos magna fuit senatoꝝ & quorundã ex magistratibus auctoritas:a quibus & aliis postea additis magistratibus:liberæ urbis Romæ rescribere magistratus aggressuri:rei ipsius nomen diffiniamus. Magistrare inquit Festus est moderari. Vnde magistri non solum doctores artium: sed etiam pagorum:societatum:uicorum:collegiorum:equitum dicuntur: quia oẽs hi cæteris magis possunt. Vnde & magistratus qui per imperia potentiores sunt q̃ priuati:quæ uox duabus significationibus notatur.nã aut psam personam demonstrat:ut dicimus magistratus iussit:aut honorẽ

Regesuii romanorum

Magistrare. Magistri

Magistratus

ut cũm dicitur Titio magiſtratus eſt datus.Sed Cicero legum ſecũdo Dicam de magiſtratibus:id eſt enim profecto q̃ conſtituta religione rẽ publicam cõtineat maxime. Magiſtratus habet hãc uim:ut præſit præ ſcribatq; recta & utilia & coniuncta cum legibus:ut eni magiſtratibus leges:ita populo præſunt magiſtratus. Vereq; dicitur magiſtratũ legẽ eſſe loquentem:legem autem mutum magiſtratum:quod cũ dico legẽ a me intelligi nil aliud uolo q̃ imperium:ſine quo nec domus ulla :nec ciuitas:nec gens:nec humanum uniuerſum genus ſtare :nec rerum natura omnis:nec mundus ipſe poteſt .Igitur a ſenatoribus incipiamus: quos centum numero Romulũ creaſſe Liuius i primo ſcribit:patreſq; ab honore:& patricios eorũ progenies:& ſenatores ob ætatẽ eẽ dictos De quibus quid regum tẽporibus egerint:quãtũq; eorũ auctoritas ualuerit:pauca ſunt dicenda.Mortuo.n. Romulo centũ patres in decem decurias diuiſi ſunt:& uiginti ſingulis quiq; diebus regebãt:fuitq; ãno uno id interregnũ . Ita patres centũ:gratiã inierunt : ſumma poteſtate populo facta:decreueruntq; ut cũ regẽ populus iuſſiſſet : id ſic ratum eſſet ſi patres auctores fierent:quod quidẽ bonũ graueq; initium uſq; adeo ualuit:ut ſemper poſtea quãdiu res.p.ſtetit: in legibus magiſtratibuſq; rogãdis fuerit obſeruatũ. Tullus rex poſtea allegit in ſenatũ albanorum patres:Et Tarquinius priſcicus centum alios patres addidit: qui deinde minorũ gentiũ appellati ſunt.Ciuitate aũt poſt creatos conſules libera:quot numero ſenatores uſq; ad.C.Cæſaris tẽpora per ſingulas ætates fuerit:Satis fuerit nũc oſtẽdere:ut aliorũ magiſtratuũ origine pariter oſtenſa:ad ſingulorũ officia & geſtas res gerẽdarũue facultatẽ ac poteſtatẽ redeamus.Secundo libro Liuius de primis cõſulibuſ tractans dicit.Deinde quo plus uirium in ſenatu frequentia ẽt ordinis faceret cædibus regis diminutũ patrũ numerum:primoribus equeſtriſ gradus electis ad trecentorum ſummã expleuit:traditũq; fertur: ut i ſenatum uocarentur: qui patres quiq; conſcripti erant:cui ſniæ cõcordat q̃ Moyſes primo machabeorũ de Romanis ſcribit in hæc uerba:& qa curiã fecerũt ſibi:& quottidie conſultant trecenti uiri cõſiliũ agentes. Itaq; quod inquit eodem loco Liuius.Dum nullum faſtiditur genus i quo eniteret uirtus creuit imperium Romanũ.Feſtuſq; Põpeius differentiam ponit:quæ in ſenatorũ noiatione ſequuta eſt . Allectos fuiſſe dictos q̃ propter inopiam ſenatorũ:ex equeſtri ordine in ſenatorũ ſunt numerũ allecti. Nam patres dicebantur qui erant patricii generis: conſcriptiq; qui in ſenatu erant ſcriptis annotati.Libro autem.xxii. Liuius ea narrans quæ poſt cladem ad cannas acceptam prouiſa ſunt ſcribit: Octuaginta ſenatores aut qui eos magiſtratus geſſerãt unde in ſenatũ legi deberẽt:cum ſua uoluntate milites in legionibus facti eſſent fuiſſe allectos. Et infra.xxiii. G,Terentius conſul ex appulia accerſitus . M.

Sẽatores.C. Patres Patricii.

Decuriae ẽ cem.

Interregnũ

Minorũ gẽtium

Allecti

Patres Conſcripti.

Fabiũ buteonem dictatorem in sex menses dixit: qui & censor tũ fuit: tum legit qui ædiles: tribuni plæbis: quæstores sue fuerant: tum ex his q magistratum cœpissent: qui spolia ex hoste fixa domi haberent: aut ciui cam coronam accepissent. Ita. clxxvii. cum ingenti approbatione homi num in senatum lectis extemplo magistratu se abdicauit: quo autẽ mo do senatores aut indemortui locum aut amoti subrogarentur: infra in censorum magistratus descriptione ostendemus. Ad consules uenien dum est: quorum primos fuisse constat qui regibus eiectis creati sunt. Iuniũ Brutum & Tarquiniũ collatinũ: consulẽ autẽ nominatum esse Consules inquit. M. Varro de lingua latina q; populũ & senatum consuleret. Et Nonius marcellus q; consulat senatũ: cõsideraſſe. n. existimo Noniũ: consuesse a tribunis potiusq; a consule populum consuli. Cicero aũt legum secundo. Consules regio præsunto imperio, hisq; præeunto iudi cando consulendo prætores: iudices apparento. Militiæ summum ius habento. nemini parento: iussa iis populi suprema lex esto. Eũdẽ magi stratum ni interfuerint decem anni ne quis capito: ciuitatem annali le ge seruanto: Duella iusta iuste gerunto: sociis parcento: se & seruos cõ tinento: populiq; sui gloriam augento: domum cũ laude redeunto. Ma gnam consulis officii & auctoritatis partẽ Cicero in superiori lege ex posuit. Idemq; oratione pro Rabirio perduellione ad quirites habita i quit. Summum in consulibus imperiũ summũ in senatu consilium: & pro Plãcio: honorũ populi finis est consulatus: quem magistratũ octi genti fere consecuti sunt. Sicut autẽ consules exactis regibus primi re giũ magistratũ in populũ cœperunt: ita Publius Valerius moderatiõe Valerius pu sua publicolæ cognomen assecutus: imperii quidẽ regii potestatẽ & in blicole signia omnia sub cõsulũ titulo cũ collega retinuit: modestia tñ usus fa sces securibus uacuefecit: & numerum fasciũ pro dimidia diminuit: le gẽ tulit de prouocatione ad populũ: qua interposita ciuis nec uerbera ri nec necari poterat: ædes suas ex summa uelia ad fori infima trãstulit. Licet uero supra Cicero in legibus dixerit: nemini cõsules debere pare Cõsules Di re: eos dictatori pãruisse cõstat: qñquidẽ Liuius octauo dicit cõsulibus ctatori pa iussis ante tempus abdicare se magistratu: quo maturius noui cõsules rebant aduersus tãtam molẽ belli crearentur. M. Valeriũ coruinũ. M. attiliũ regulũ consules fuisse: cũ aũt cõsules principio conditæ crescẽtisq; rei p. ex patriciis creari solitos: Plæbs ex suo quoq; corpore creari magnis obtinuisset contentionibus: Alia prope durior conditio ipsis creandis iniecta ẽ: ut non nisi ex præclara stirpe oriundi consules fieri possent: & licet id nulla esset lege præscriptũ: difficultates tamen interpositæ erãt ut petituri consulatum: quæsturam: & ædilitatẽ prius gessissent: Ludos q; & alia magnæ impensæ munera populo edidissent: de quibus infra suo loco dicendũ erit: primusq; Cicero sicut oratiõe pro Murena dicit

clauſtra illa nobilitatis effregit: ut aditus ad conſulatum poſtea ſicut apud maiores fuerat non magis nobilitati q̄ uirtuti pateret. Vnde in cō ſulatu ſuo orationem habens ſecūdam i legem agrariam Rulli nō indi gne gloriatus eſt: ſe fuiſſe unum ex omnibus nouis hominibus: de qui bus tūc meminiſſe poſſent: qui conſulatū petierit q̄primū licitum fue rit: conſul factus ſit cum primum petierit. Quo in conſulatu procura torem cum conſules haberent perpetuum: Cicero fecit annuum: nō. n. cōſulibus multa uel publice uel priuatim gerere & adminiſtrare minu tiora per ſeipſos licebat: quæ huic ꝓcuratori exequēda cōmittebātur. Et quia conſules ut ſenatum conſulerent creatos ſupra fuiſſe oſtendi mus: ſumma eis ſolis cōtingebat auctoritas: cū ſenatus permitteret iu beretue: ut curarēt ne quid res. p. acciperet detrimēti: ſicut Plutarchus in Pauli æmilii uita. Senatuſconſulto ſumma rerum conſulibus datur ne quid detrimenti res. p. accipiat: quod non crebrius a ſenatu agi ſoli tum q̄ cum ingentis metus & grauis periculi diſcrimē rei. p. immineret & Cicero in miloniana oratione. Quāq̄ qs hoc credat. Gn. Pompeius cum ſenatus ei commiſerit ut uideret ne quid detrimenti res. p. caperet Quo uno uerſiculo ſatis armati ſemper conſules fuerunt: & idem Ci cero oratione i legē agrariā Rulli prima. Omnes qui ſe ſaluos uolūt ſe quētur auctoritatē conſulis: ſoluti a cupiditatibus: liberi a delictis: cau ti in periculis: non timidi in cōtentionibus: Dictatorem Romæ primū fuiſſe. T. largum Liuius ſecundo libro dicit. Cui auctoritas ſumma: ſi ne prouocatione eſſet. Et cum is multiq̄ poſt eum patricii generis fue rint: tandem primum de plæbe dictatorem fuiſſe. C. Manilium Liuius libro ſeptimo oſtendit. Dictatorem diffinit Marcus Varro ꝙ a conſule dicebatur. cuius dicto audientes eſſent omnes. Et Plutarchus in Pom peii uita dictatorē ſcribit cæteras poteſtates diſſoluere præter tribuni tiam. Pompeiuſq̄ de iuris origine. proditi ſunt dictatores a quibus nec prouocandi ius fuit & quibus etiam capitis animaduerſio data eſt. Nā cum Po. Ro. aucto crebra bella orirētur: & quædā acriora a finitimis i ferrentur: interdum re exigente placuit maioris dignitatis magiſtratum conſtitui: Hunc magiſtratum quoniam ſummam poteſtatem habebat non erat fas ultra ſextum menſem retineri: & his dictatoribus magiſtri equitū adiūgebant ſic quomō regibus tribuni celerꝝ. Cicero de finibuſ bonorꝝ & malorꝝ. Dictatorē dicit a maioribus magiſtrum populi appel latū fuiſſe. Senecaq̄ epiſtola nona cēteſima. Eum quem nos dictatorē dicimus & i hiſtoriis ita nominari legimus: apud antiquos magiſtrum populi uocatum: hodieq̄ id extat i auguralibus libris: & teſtimonium eſt: quod qui ab illo nominatur magiſter equitū eſt: quod aūt Pōpeiuſ hic & Seneca dixerunt de magiſtro militum: Varro ſic affirmat. Magi ſter equitū ꝙ ſūma poteſtas eius i equites & accēſos. Hic Liuius libro

Procurator Conſulum

T. Largus. Primus dictator.

C. Manilius primus dictator e plebe

Dictator uñ

Magiſter equitum.

Tribuni celerum

Magiſter populi.

tertio. Dictator Lucius quintius cincinnatus: magister equitum Serui lius hala qui melium interfecit: domus diruta æquimelium appellatũ. Et libro. xxii. Q. fabius maximus dictator. M. minutium magistrũ eq- tum tunc primum dixit. Sed a quibus & quomodo crearetur dictator. Liuius libro. xxvii. Decreuit senatus ut consul. M. Valerius ex sicilia uocatus priusq̃ ex urbe discederet populum rogaret: quẽ dictatorẽ di ci placeret: eumq; quẽ populus iussisset diceret dictatorem: si cõsul no luisset: prætor urbanus populum rogaret. Si nec is quidem uellet: tum tribuni ad plæbẽ ferrent. Cum consul se populũ rogaturũ negasset q; suæ potestatis esset: prætorẽq; uetuisset rogare, tribuni plæbis rogarunt plæbsq; fiuit ut Q uintus fuluius qui tum ad capuam erat dictator di ceretur. Sed quo die id plæbis conciliũ futurũ erat: consul nocte clã in siciliam abiit: destitutiq; patres litteras ad. M. claudium mittendas cen suerũt: ut desertæ a collega. R. p. subueniret: diceretq; quẽ populus iuf sisset dictatorem: ita a Claudio cõsule Fuluius dictator dictus. Fuerũt enim & alii solo pene nomine dictatores: Claui ob sedandam pestem fi gendi causa: unus sicut Liuius septimo. Dictator figẽdi claui causa ad sedãdam pestem: & alter de quo idẽ Liuius. viii. Dictator feriarum cau sa dictus: tribus ois supplicatum ire placuit. Prætor tertius in urbe ma gistratus dignitate fuit a præessendo quod Liuius innuit dictus. Et ta men Varro de lingua latina. prætor dictus q; præiret exercitum. Et Ci cero legum secundo: iuris disceptator qui priuata iudicet iudicariue iu beat: prætor esto: iuris ciuilis custos esto: huic potestati parento: quo- cunq; senatus creuerit populusue iusserit tot sunto. Et Liuius quinto dicit primum prætorem ex patribus qui ius in urbe diceret creatũ fuis se: penes quẽ magistratũ ois publici priuatiq; iuris potestas: ut & no- uum ius condere. et uetera ab rogare facultas eẽt. Idq; ob magistratus honorẽ ius honorariũ appellatũ ẽ. Cũ tamen regia illi essent insignia: ut apparatu cõsulibus pene par uideretẽ: Lictores non amplius sex ha buit. Põpeius aũt de origine iuris. Prætor creatus est cũ consules auo- carentẽ a bellis finitimis: neq; esset q in urbe ius reddere posset. Hic pri mo Vrbanus appellatus est quod in urbe ius redderet. Post aliquot de inde annos non sufficiente eo prætore: q; multa turba etiam peregrino rũ in ciuitate ueniret: creatus ẽ & alius prætor. q Peregrinus appellatus ẽ. Capta deinde sardinia: mox sicilia & hispania: deinde narbonensi pro uincia: totidem prætores: quot prouinciæ in ditionẽ uenerãt: creati sunt quoq; uni Paulo æmilio ad hiberos eunti: duodecim cõcessi sunt licto res. Et equo uectus albo trabeãq; indutus albã ministros omnes albis indutos duxit. Ad quod Iuuenalis allusit. Niueiq; ad frena qrites. Plu tarchus in Bruti uita inquit. Prætorũ uirgas securibus fuisse alligatas: q; significaretẽ non oportere magistratus irã prõptam & dissolutã esse:

Quomõ di ctator crea retur.

Dictatores ad pestẽ se dandam.

Dictator cã feriarum.

Praetor.

Ius honora rium

Lictores prætoris.

Quare crea tus praetor

Practor ur banus.

Praetor pe regrinus

Praetores to tidẽ quot prouinciae

ut uirgarũ ſolutionis mora & tarditas iram frangeret: & impetũ mode
rareť. Tribuni plæbis etſi magiſtratus dignitatem non haberent. Maxi
Tribuni plę. mi tamen momenti in re.p. fuerunt. Nam Plutarchus i problematibus
Tribunus plæbis ſicut cæteri magiſtratus purpura non utitur: quia tri
bunatus magiſtratus non eſt. Nam nec lictores habet nec in ſella cur
ruli ſedet ius dicturus. Nec creato dictatore iuſ dimittit ſicut cæteri ma
giſtratus. Sed tribunatus magiſtratui & imperio potius obiicitur q̃ ip
ſe ſit magiſtratus. Magnitudo ac faſtus cõſulem decet & imperatorẽ:
tribunum uero abiectum eſſe oportet: nec aſpectu grauẽ: nec aditu dif
ficilem: ſed facilem: ac multitudini cõmodum: ac tractabilẽ. Vnde nec
Ianua Do mus Tribũi ñ clauditur domus tribuni ianuam claudere moris erat. Sed noctu & interdiu ſem
per patere: tanq̃ portus quidam ac profugium quibus opitulãdũ eſſet
Tribunorum nominis ethymologiam. M. Varro de lingua latina hanc
affert. Tribuni militum ꝙ terni e tribus tribubus ramnẽſi: lucera: & ta
tienſi ad exercitum mitterentur: Tribuni plæbis ꝙ fact: ex illis qui plæ
Tribuni uñ bem defenderent in ſeceſſione. Sed nos de militaribus tribunis dicere
in partibus militaris diſciplinæ differemus. Cicero legum ſecundo:
plæbs quos pro ſe cõtra uim auxilii ergo decem creauerit: tribuni eius
ſunto: quodq; hi prohibuiſſent: quodq; hi plæbem rogaſſent: ratũ eſto
Sanctiq; ſunto: neue plæbem orbam tribunis relinquunto. Cumq; in
eo dialogo quintus Cicero frater multa queſtus eſſet de ui tribunitia:
ac multorũ ex eis inſolentiam narraſſet: Marcus ciceto reſpõdens. Ego
inquit frater i iſta poteſtate ineẽ qdã mali aſſentior: ſed bonum quod
dam eſſe quæſitũ: modo in ea non aberremus. Nimia poteſtas ẽ tribu
ni plæbis: quis negat? ſed uis populi multo feuerior: multoq; uchemen
tior: quæ ducem ꝙ habet interdum lenior eſt: q̃ ſi nullum haberet
Dux enim ſuo periculo progredi cogitat: populi ipetus periculi rõnẽ
ſui non habet: atq; aliquãdo incẽditur: & quidem ſæpe ſedať. quod. n.
eſt tam deſperatum collegium: in quo nemo ex eis ſana mẽte ſit. Inuẽ
tum eſt id temperamentum quo tenuiores cum principibus æquari ſe
putarẽt. In quo uno fuit ciuitatis ſalus: quãobrẽ aut exigẽdi reges nõ
fuerunt: aut plæbi re non uerbo danda libertas. Cauſam creandorum
tribunorum omittemus a Liuio & a multis diffuſe narratam: quando
autem creati fuerint & quot Liuius ſecũdo. In ſacro mõte creati tribu
ni plæbis duo. Sed Aſconius pedianus qui Liuio pene par ætate fuit:
in expoſitione orationis. M. ciceronis ꝓ Cornelio de maieſtate dicit. In
Tribunorũ numerus mõte ſacro quiq; tribuni plæbis creati: ut eſſent ſinguli ex ſingulis claſ
ſibus. Et Liuius tertio. Quinto minutio. M. horatio puluillo cõſulibus
xxvi: ãno a primis tribunis plæbis creati ſunt decẽ: duo ex ſingulis claſ
ſibus. Et infra creati tribuni plæbis cõſulari poteſtate cõceſſum ꝓmi
ſcue ex utriſq;. Plutarchus i graccoꝝ uita ſcribit moris fuiſſe tribunoꝝ

plæbis ut uno intercedente nil alii possent efficere. Consulemq; a tribuno plæbis in carcerem duci potuisse. Vnde Scipio nasica quando inquit consul ciuitatem prodit: qui leges saluas esse cupiunt: me sequant. Tribuniq; plæbis senatum non intrabant: sed ad fores curiæ sedentes Senatusconsulta inspiciebant: ut possent siqua displicuissent intercedere: & iis quæ placebant. T. litteram ipsi subscribebant. si quando autem accideret tribunum plæbis cogi ad aliqua faciẽda oportere, id munus college præstabant. Nam cum. L. cotta tribunus plæbis æs alienum soluere recusaret: quia in ius uocari nequiret: socii & collegæ illum coegerũt cõminati se creditoribus eum concessuros si postulassent. Nec solum æs alienum tribuni a collegarum aliquo dissolui curabant: sed errata in uicem moderabantur corrigebantq;. Memmius enim tribunus plæbis accusatũ Aulũ gabiniũ condemnari obtinuerat: lictoresq; iã manũ accusato iniiciebant: cũ filius gabini Sisenna ad pedes mẽmii procidens: ueniã patri orabat: quẽ ille humi iacentem: cum diu sic eẽ permitteret: collegæ duodecim indignati insolentiam: Gabinium absoluerunt. Tribunoq; unum diẽ ab urbe abesse nõ licebat. Aulus gellius ex atteio capitone narrat Labeonem antistium iure cõsultissimum uiatori eum ad tribunos plæbis uocanti respondisse. Tribunos uocationem in ius nõ habere: sed solã prehensionẽ esse permissam. Pariterq; uarronẽ sensisse Gellius asserit. Vnde itercessionem & plæbiscitorum rationem: tribunis primariũ fuisse munus: & prædicti asserunt uetustissimi & nos infra ostendemus. Q uæstorum aliquos urbanis præfuisse rebus: quosdam per prouincias cum maiores gerentibus magistratus: exigẽdis uectigalibus fuisse missos constat. Et urbanos quidem quaestores partim aerarii pecuniarũ curam gessisse: partim exercendis quaestionibus: partim legendis in senatu epistolis praefuisse uidemus. Nominisq; diffinitionem. M. Varro hanc affert. quaestores a quaerendo: quia conquirerent publicas pecunias: & maleficia quae triumuiri capitales congrunt. Ab his postea qui quaestionum iudicia exercent quaestores dicti. Asconius pedianus in secunda actione Ciceronis in Verrẽ dicit. Q uaestores urbani aerariũ curabãt: eiusq; pecunias expensas & acceptas i tabulas publicas referebant. Põponius de origine iuris: Q uaestores constituti sunt: cũ aerarium populi auctius eẽ cœpisset: ut essent q illi praeessent: dicti sunt ab eo q inquirendae & conseruandae pecuniae causa creati erãt: & quia de capite ciuis Romani iniussu populi: non erat pmissum consulibus ius dicere: propterea quaestores constituebant a populo q capitalibus rebus praeessent. Vlpianusq; de officio quaestoris. Q uaestoribus creãdis origo antiquissima & pene ante oẽs magistratus. Granius deniq; iure cõsultus ẽt ipm Romulũ & Numã põpiliũ binos quaestores hũisse: quos ipi ñ sua uoce: sed & ppli suffragio crearẽt refertí.

Cõsules potuisse i carcerẽ a tribuno duci

T. littera

Tribunus i ius non uocabatur.

Tr. ab urbe unũ diẽ ab esse non licebat

Quaestores

Consuli ius dicere de capite ciuis rõni nõ licebat

Sed Plutarchus in blematibus uanũ quæstoribus attribuit officium: quos dicit magistratum ineuntes nihil prius curasse q̃ ut sacrarum anserum alimenta locarent: quia galli anserum clangore prohibiti sunt capitolio potiri: & addit: fuisse eas rubrica tinctas: quam imprimis renouandam quæstores curabant. Cicero de administratione Asiæ ad quintum fratrem docet: quod supra diximus alios quæstores cum singulis magistratibus proconsule præsertim & prætore conquirendis uectigalibus fuisse missos. Quæstorem habes non tuo iudicio delectum: sed eũ quẽ sors dedit. & ad. M. celium ædilẽ idem Cicero. Ego de prouincia decedẽs quæstorem celium præposui prouinciæ: puerum inquis: at nobilem adolescentem: & omniũ fere exemplo: & Asconius pedianus in diuinatione: oratione prima Ciceronis in uerrem. Siciliam dicit duos olim habuisse quæstores: Libitanum unum: alterum Siracusanum. De tertio autem quod prædictis attribuimus officio legendi in senatu epistolas: & de prædicta in prouinciis attributa eis cura: apud Vlpianum prædicto loco sic habetur. Sed sicut dubiũ ẽ an Romulo & numa regnantibus quæstores fuerint: Ita etiam Tullo hostilio rege quæstores fuisse certũ est: & sane crebrior apud uetustos opinio ẽ Tulũ hostiliũ primũ in rem. p. induxisse quæstores: & a genere quærendi quæstores dictos. Iunius & Trebatius & Fenestella scribunt. Ex quæstoribus q dam solebant prouincias sortiri: ex Senatusconsulto: quod factũ est decimo Bruto & Cecina consulibus. sane non omnes quæstores prouincias sortiebantur: uerũ excepti erant candidati principis. Hi & enim solis litteris in senatu legendis uacabant. Hodieq; obtinuit indifferenter quæstores creari tã patricios q̃ plæbeios. Ingressus ẽ enim & quasi primordiũ gerendorũ bonorũ sententiæq; in senatu dicẽdæ. de Aedilibus dehinc dicendũ quos alterum fuisse gradum constat illis qui consulatũ præturamue petere instituissent. Vnde Cicero scribens furnio præturam ambienti. Non est annus hic tibi designatus: ut si ædilis fuisses post bienniũ tuus ãnus esset: ut omnia te meriti dignitate malim q̃ ambitione maiorẽq; fructũ ponere in ppetuitate laudis: q̃ in celeritate præturæ. Ad qd uero ædiles crearentur: Idem Cicero legum secundo: Sunto q; ædiles curatores urbis: annonæ: ludorũq; solemniũ. Ollisq; ad honoris amplioris gradum prius accessus esto. & Liuius in quinto: quando creati fuerit: eodẽ ãno cõsul alter ex plæbe prætor unus ædiles curules. Et ĩ libro nono. C. Flauius scriba patre libertino ædilis curulis fuit: cũ peteret neq; eius nomen a tribubus accıperetur: quia scriptũ faceret tabulam posuisset & iurasset se scriptũ non facturũ. Decimo autẽ Liuius qd aliquãdo ædiles egerit. ædiles curules fœneratoribus multa ctatis ex eo qđ ĩ publicũ redactũ ẽ: Aenea ĩ capitolio limina & triũ mẽsarũ argentea uasa in cella Iouis: Iouẽq; in culmine cũ quadrigis. Et ad

Questores primi sub Tullo hostilio

Questores prouiciales

Ediles

ficum ruminalem simulachra infantium conditorum urbis sub uberi bus lupæ posuerunt:semitamq; lapide quadrato a capena porta ad ar cem strauerunt.Et infra Liuius.ab ædilibus mulctatitia pecunia pecua riis damnatis ludi facti.Pateræq; aureæ ad ædem Cereris positæ.Eo-de mq; anno ab ædilibus currulibus qui ludos fecerũt dãnatis aliquot pecuariis:uia a martis silice ad bouillas perstrata est. Et.xxxiii.ædilitas insignis eo anno fuit : multos pecuarios damnarunt: & ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt. Vt autem ludis faciẽ dis absq; ærarii onere possent sufficere:ædiles feras ludis spectaculisq; ædẽdas ex prouinciis aduehi prouincialium incommodo curabãt. Vn de gloriatus ẽ Cicero ad quintũ fratrẽ pro prætore Asiæ scribẽs . Asiã eo onere sua ipsorũ fratrũ uirtute liberatam esse.His uerbis . Q uantũ uero illud est beneficium tuum:q; iniquo & graui uectigali ædilitiorũ magnis nostris simultatibus Asiam liberasti: etenim si unus homo no bilis quæritur palam te quod edixeris ne ad ludos pecuniæ decernerẽ tur:talenta sibi ducẽta eripuisse:quanta tandem pecunia ponderetur: si omnium nomine quicunq; Romæ ludos facerent qđ erat iam istitutũ erogaretur.Hinc prius scripserat ipse Cicero.M.cælio ædili:de panthe ris per eos qui uenari solentagetur:mandatum diligenter:sed mira pau citas est.Oppida etiam præter ipsam urbem Romam:ædiles habuisse: indicat Cicero ad Brutum . Nam cõstituendi municipii causa hoc ãno ædilem filium meum fieri uolui:& fratris filiũ:&.M cæsium . Is enim magistratus i nostro municipio nec alius ullus creari solet.Fuerunt alii minores magistratus:præfectus urbis.Triũuiri multiplices : aliiq; q & si stante re.p.originẽ habuerunt : maxime tamen sub principibus sunt mutati.Q uibus ad perpetuoq; imperatorũ tempora reseruatis:de cẽso ribus dicere aggrediemur:cum tamen prius multa sub eum cadẽtia ma gistratum & regimen urbis Romæ in primis declarantia ordine docue rimus.Eruntq; hæc uocabula:curiæ:tribus : classis : census : lustrum : & ab his diuersimode dependentia. Titus Liuius urbis conditæ initia descripturus ab eisdem rebus ita orditur : ut rem sibi & omnibus sui sæculi notissimam minus aperte : q̃ nostra exigeret intentio narret:in-cipitq; Romulum fœdere cum sabinis ad lacum curtium icto : & ex duobus populis facto uno.in curias triginta populum diuisisse: qui-bus nomen a sabinis est inditum. & paulopost eodem tempore : tres equitum centurias fuisse additas:Ramnẽsem a Romulo :a Tito tatio tatiẽsem:& lucerã:cuius nominis causam sibi asserit fuisse incertã. Sed Asconius tria ipsa nomina fuisse hetrusca dicit:& luceram a lucumoni bus qui essent duodecim magistratus.Festusq; cum illud idẽ affirmet: addit existimasse etiam quosdam nõ magis a lucumonibus lucerã dici q̃ a luco:i quo urbs Roma aut eius pria ps asyllũ fuit cõditũ. Sed ubi

Aediles etiã in oppidis

Magistratus minores

Curiae trigi ta.

triginta curias fuisse Liuium diximus scripsisse erratum in numero librariorum uicio non dubitamus:quod ipsa tribuum trigintaquiq; supputatio ostendet. Nã tribus idem fuisse quod Liuius primo curias appellauit cum alias constat: tum Asconius pedianus secunda in Verré actione sic ostendit. Tribus quinq; & triginta in principio fuerunt tresTribus & curiae Tribus.xxxv tatiẽsis a Tatio.ramnensis.a Romulo:luceres a Lucumone siue a luco quẽ asyllum uocauit Romulus. Post d̃ nominibus sabinarũ multæ sunt dictæ quibus precatricibus:parentum bellum maritorumq; est finitum:dictæ a tributo dando:aut quia primo fuerũt tres. Igitur ut supTribus und dictae. potationem continuemus a Marco Varrone incipiamus:qui septem ĩmul sic ostendit. Ager Romanus primũ diuisus in partes tres:a quo tribus appellantur: Tatiensium a Tito tatio:Ramniũ a Romulo: Lucerũ a lucumone. Sũt.n.uocabula thusca:& ab hac diuisione ptes urbis quattuor tribus dictæ:Suburrana:palatina:exqlina:collina: & octauã Liuius in secũdo sic ostendit additã. Appius Claudius cui postea Appio claudio fuit nomẽ cũ pacis ipse auctor:a pacis turbatoribus p̃meretur magna cliẽtũ comitatus manu Romã trãsfugit. His ciuitas data:tribus addita nouis tribubus:uetus Claudia appellata:Appius iter patres lectus ultra has tribus.viii. Festus Põpeius decẽ nobis enumerat his noibus.crustumia tribus:a crustumia hetruscor̃ urbe.lemoia tribus :a pago lemoia appellata:q ẽ a porta capena uia latia. Metia tribus a quoCrustumia tribus Lemonia Metia Vffentina. Pupinia Popilia Romulia Scaptia Sabatina Tormẽtina. dã castro sic appellat̃:uffentia tribus ab uffẽte fluuio dicta q apd terracinã labit̃. Pupinia tribus ab agro pupinio ꝑpe tibur. popilia tribus a popilio traxit originẽ:romulia tribus dicta q̃ ex eo agro cẽsebãt̃ quẽ Romulus cœperat ex uehiẽtibus. Scaptia tribus a noie urbis scaptiæ appellat̃. Sabatina a lacu sabate dcã. Tormẽtina tribus a cãpo torm̃to appellata. Vt reliquũ sit septẽ tm̃ & decẽ fuisse qbus nomẽ Romulus iposuerit curiar̃:mulier̃.f.sabinarũ :cuius regionis primariũ fuit oppidũ cures :a quibus originẽ Numa Põpilius duxit. Vñ Virgilius. Curibusq; sabinis. Fueruntq; hæc noia Stellatina:Armẽsis:Pontia : Publia:Stellatina Armensis Pontia. Publia. Mathia. Scathia. Anien sis. Terentina. Sergia Quirina Trinitica Volitina Veientina. Fabiana. Scaptensis Voltinea Narniensis. Mathia:Scatia:Aniẽsis:Terẽtina:Sergia:Quirina:Trinitica:Volitina Veiẽtina:Fabiana:Scaptẽsis:Voltinea:Narniẽsis. Scribit aũt Liuius libro octogesimo:aucta iam ciuitate libertinos in trigesimã quintam tribum fuisse distributos. M. Cicero prima oratione i legẽ Rulli agrariã: respondit a romulia tribu se initiũ esse facturũ. nam usq; ad armensem nomen habere properat. Et oratione pro Plantio. non enim tribum Terentinam trinitiam credo:ac Volitinam: quid Planco cum Lemonia: cum Vientina:quid cũ Crustuminia:testis de Volitina. Hec autem a Cicerone attulimus ut necessarium fuisse doceamus:tribuum nomina hoc nostro dicendi regimen urbis initio ostendi: quod multotiens ipsa occurrent:quãq; id etiã distincte sciri oportuit: cũ infra demonstraturi

sumus uniuersosq; ex oi iperio siue urbes totæ fuerit: siue singuli præ-
stantes uiri in ciues Romanos ascíti sunt:oportuisse i dictarum tribu-
um aliqua conscriptos addictosq; esse:de qbus tã i ciuilibus:q̃ i milita-
ribus qbusq; rebus eorum rõ sumi posset:erantq; libri trigintaquinq;: i
quibus tam multa scribebantur hominum milia apud censores :adeo i
gentes & forma magni ut elephantini a beluæ similitudine dicerentur: Librieleph̃
quos libros singulo lustro ob mutationes hominum morientibus suf tini.
fectorum:aut aliter additorum:oportuit inouari:quãq̃ & similes libros
elephantinos.Senatusconsulta apud eosdem censores habuisse pate-
bit.Curiarum siue tribuum noibus expositis de censu classibusq; si-
mul dicẽdũ est:quas partes nostræ itentiõe iprimis necessarias Liuius
eleganter sed nostro iudicio obscure describit.De Seruio.n. Tullio di-
cit.Censum istituit:rem saluberrimam tanto futuro iperio.ex quo pacis Census
belliq; munera non uiritim ut ante:sed pro habitu pecuniarum fierent.
Et qdem saluberrimam esse hanc istitutionem ætate nostra uidemus:
apud Venetos:Genuenses:& Florentinos:quas solas i toto orbe ciui-
tates eam seq cõstat. Itaq; Seruius rex ut censum declararet:classes pri
us distixit numero quiq;:quas priusq̃ ipsius Liui uerbis afferamus de Classes qui
pecuniæ singularum summa:ad quam referebantur fortasse non iper- que.
tinenter aliqua disseremus.Q ui cẽtum milium eris iqt Liuius aut ma
iorem censum haberet:hoc exponentes dicimus: æs per ea tempora nõ
dum fuisse signatum:Liuius eni i primi belli punici.descriptione dicit.
Post cladem nauale a Fului consule acceptam Romæ stati ducen-
tas naues fuisse refectas.quo tempore nummi primum argẽtei sunt cu
si:& nummus decima pars denarii aurei fuerit:a qua temporum sup- Quo tpe pri
putatõe Plinius parum differre uidetur:q argentum dicit signatum fu mũ nũmi
isse anno urbis quito octogesimo quigentesimo.Q .Fabio consule:an argẽtei cu
no quito ante bellum primum punicum .placuisseq; denarium pro de si
cem libris æris.Hanc nos difficillimam numerorum siue põderum ue
tustissimam cõsuetudinẽ ad nostri tẽporis collatõem iuiti hoc loco tra
ctamus:quã ifra suo loco tractare cõstituimus:sed quantũ ad præsen-
tem facit classium census & tributorum dilucidatõem:dicimus dena- Aurei.
rios sp aureos appellatos pondere nostris fuisse simillimos:qbus ma-
gna ex pte orbis pene totus nũc utit̃.Q uandoqdẽ Venetus Florẽti
nus:Senensis.Lucẽsis.Mediolanẽsis.Ferrariẽsis.Mãtuanus : & extra
Italiã Germanicus.Hũgaricus.Polonius.Ex gallis quoq; & Hispanis
maior ps necnõ apud barbaros reges & natões cusi denarii aurei:quos
ducatos siue florenos uulgo appellant:ita Romano sunt similes: ut q;
apud Romanũ pontificem maximum caput orbis xp̃iani habitum uni Prima class
cã obtineat ducatus camere appellatõnem. si itaq; Seruii regis tempo cẽtũ mi
ribus cẽtũ milia æris primã constituebant classem decem libræ ipsius liũ aeris

æris denario attributæ aureo. ita cumulari supputariq; debebunt. ut de cem milia ducati nostri temporis diuitiæ fuerint: quibus possessor sub classis primæ titulo inter urbes primarios numeraretur. Ad Liuium iã redeundum est: qui centum milium æris aut maiorem censum haberẽt primæ classis erant. Intra centum & septuagintaquinq; milia census

Secũda classis

secũda classis. Tertia classis a septuagintaquinq; ad quinquaginta milia census. in quarta classe a quinquaginta ad uigintiquinq; milũ æris census. Q uita classis iferiorem superiori censum habebat. Sed Liuius prædictis quinq; classibus cẽturias & arma attribuit: de quibus i parte rei militaris cũ dicturi simus: nihil ultra nũc scribendum duximus. Ad censoresq; redibimus: quorum primi fuerũt Papirius & Sempronius Marco Geganio maretino: & Q uito capitolino consulibus creati: ut censum prædictum ex instituto Tulli regis rite haberẽt: a qua re cum laude executioni data censorum nomen eis est iditum: constitutumq; ut is magistratus posset quiquẽnio retineri: de quoꝝ magistratus officio Cicero legum secundo. Censores populi sobolis familias pecunias q; censento: urbis templa: uias: aquas: ærariũ: uectigalia tuento: populi q; partes i tribus distribuunto: & pecunias i ciuitatis ordines partiũto. Eqtum peditumue prolem distribuunto. Celibes esse prohibento. Mores populi regũto. probũ i senatu ne reliquũto. Bini sunto: magistratũ qnquẽnem habẽto. Reliqui magistratus annui sunto: eaq; potestas sp esto. Ordo uitio careto: cæteris specimẽ esto: ut uicio careat ordo: & ut censorem quærant iterpretem. Varro agriculturæ secundo. censor dictus ad cuius censionem idest arbitrium populus censeretur. Pompeius de origine iuris: censores constituti sunt cum cẽsus iam a maiori tẽpore augendus esset: cõsules nõ sufficerent. Plutarchus in Pauli æmilii uita. Cẽsura maxime oium magistratuũ reuerẽtiæ est: plurimæq; potestatis: tum in aliis rebus: tũ maxime ad morũ emendationem. Nam e senatu remouere potest: equitibus auferre equos: notare infamia: censum agere: Lustrum cõdere. & idẽ i ꝑblematibus: Altero ex cẽsoribus mortuo: alterũ se magistratu abdicare oportebat. Mortuo .n. Liuio druso: collega eius scaurus magistratu se abdicare minime uolebat: donec tribuni plæbis iussu: in carcerem ductus est. Asconius pedianus actione i Verrem prima. Censores quinto quoq; anno creari solebant. Hi ꝑsus ciues sic notabant: ut q senator esset eiiceretur senatu: q eques Romanus equum publicum perderet: qui plæbeius ne in tabulas referret: & esset ærarius: ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ: sed adhuc non esset ciuis: tãtummodo ut pro capite suo: tributi nomine æra præberet Et Aulus gellius de noctibus atticis. notas cẽsorias nonnullas sic collígit. Si quis agrum passus fuerit sordescere. Si quis equũ habuit graciliorẽ aut parũ nitidũ. Si quis intempestiue usus esset ioco, Eumq; q in

Cẽsores uñ.

Papirius & Sẽpronius primi cẽsores

Cẽsura maxime reuerẽtiae ac ꝑpotestatis.

auditorio censorum sonore nimis oscitasset: Nota censoria correctum fuisse. Eumq; etiam: qui cum esset obeso uentre perpinguis & equum traduceret strigosissimum: causam interrogatus: uentrem suum respõdit & corpus a seipso: equum a Statio seruo suo curari: mulcta graui idicta equum amisisse. Scribit Liuius. xiiii. Fabricium censorem mouisse sena tu. p. Cornelium Ruffinum consularem: q; is decem pondo argenti fa cti haberet. Sed maiora ac meliora licet longiuscula de censoribus nõ duximus postponenda: ex quibus maxime sapientissimi Romanorum forma regiminis de qua agimus nota fiet. Liuius. xiiii. censores uacui ab operum locandorum cura propter inopiam ærarii: ad mores hominum regendos animum aduerterunt. Castigandaq; uitia quæ uelut diutinis morbis ægra corpora ex sese gignunt nata bello erant. Primum eos notarunt qui post cannensem pugnam rem. p. deseruisse. Italiaq; excessisse uelle dicebantur. Principes eorum. M. cecilius metellus: qui quæstor tum forte erat. Iusso deinde eo cæteris eiusdem noxæ causam: dicere: cũ purgari nequissent, pnũciauerunt uerba orationemq; eos habuisse aduersus rem. p. quo coniuratio deserendæ Italiæ causa fieret. Secũdum eos citari nimis callidi exsoluendi iurisiurandi interpretes. Qui captiuorum ex itinere regressi clam i castra Hannibalis soluti quod iurauerant implesse rebãtur. His superioribusq; illis equi adempti: qui publicum equum habebant: tribuq; moti ærarii omnes facti. neq; senatu mõ aut equestri ordine regendo cura se censorũ tenuit: nomina omnium ex iuniorũ tabulis excerpserũt: qui quadriẽnio nõ militassent: quibus neq; uacatio iusta militiæ: neq; morbus causa fuisset. Et supra duo milia hominum in ærarios relata tribuq; omnes moti: additumq; cẽsoriæ notæ: triste scilicet consultum: ut ei omnes quos censores notassent pedibus mererent: mitterenturq; i Siciliã ad cannensis exercitus reliquias. Et libro. xxvi. Liuius. M. Liuius salinator erat multis annis ante ex consulatu populi iudicio damnatus: quam ignominiam adeo ægre tulerat ut rus migraret: & per multos annos & urbe & omni cetu careret hominum. Octauo post damnationem anno. M. claudius marcellus &. M. Valerius Leuinus consules reduxerunt eum i urbem: sed erat ueste capilloq; & barba promissa. L. uecturius &. P. Licinius censores eum tonderi & squalorẽ deponere: & i senatũ uenire: fungiq; aliis publicis mũeribus coegerunt: sed tum quoq; aut uerbo assentiebatur: aut pedibus i sniam ibat. Item Liuius. xxix. censores iterim Romæ. M. Liuius &. C. claudius senatum recitauerũt: Principes eorum delectus. M. Fabius maximus. notati septem. nemo tamen qui sella curruli sedisset. Equitum deide census acceptus est: & ambo forte censores equũ publicũ habebant: cum ad tribũ pollian uentum est: in qua. M. Liuii nomen erat: & preco cunctaretur citare ipsum censorem: cita inquit Nero. M. Liuium

& sine ex residua simultate:siue incentiua iactatione seueritatis inflatus .M.Liuius quia publico iudicio esset damnatus : equum uendere iussit:item.M.Liuius cum ad tribum Narniensem & nomẽ collegę uẽtũ est:uẽdere equũ.C.claudiũ iussit:duarũ rerũ causa:unius q; falsum aduersus se testimonium dixisset: alterius q; non sincera fide secum in gratiam redisset:æque ibi fœdum certamen inquinandi famam alteriuſ non sine damno factum est.Exitu censuræ cum i leges iurasset. C.claudius:& in ærarium redisset:inter nomina eorum quos ærarius relinquebat.Dedit collegæ nomen.Deinde.M.Liuius in ærarium uenit & præter'metiam tribum quæ se neq; condemnasset:neq; condemnatum aut consulem aut censorem fecisset:populum omnem trigintaquattuor tribuum æraríos reliquit:q; & innocentem condemnassent:& condemnatum consulem censoremq; fecissent:neq; inficiari possent: aut iudicio semel:aut comitio bis a se peccatũ esse.Duos prædictis contrarios moribus censores Liuius.xxxii.sic scribit.Creati censores.p.Cornelius Scipio aphricanus.C.lelius petus in magna inter se concordia & senatum siue alicuius nota regebant:& portoria uectigalium capuæ puteolisq; item castrũ uulturnum:quo in loco oppidum est ad frumentum locarunt colonosq; eo trecentos:is enim numerus a senatu finitus erat: & sub hastis capuæ agrum uendiderũt:& infra.xxxvi.Liuius:cẽsurã multi & clari uiri petierũt.M.portius cato.M.athilius glabrio :q antiochũ ad thermopilas ætholosq; deuicerat :in hunc maxime q; multa consul fecerat:quibus magnam partem hominũ obligarat:fauor populi se inclinabat.Publius Sempronius Gracchus &.C.Sempronius Rutilius dum eidem dixerũt :q; pecuniæ regiæ prædæq; aliquantum captæ i anthiochi castris:neq; in triumpho tulisset:neq; in ærarium detulisset: uaria testimonia legatorũ tribunorumq; militarium erant.M.cato ante alios testes aspiciebatur:cuius auctoritatem perpetuo tenore uitæ ptã toga cãdida eleuabat.Is testis quæ uasa aurea atq; argẽtea captis castris iter aliam regiam prædam uidisset : ea se in triumpho negabat uidisse. Censores. T.quintus flamminius.M.claudius marcellus creati.Liuius etiam primo quadragesimo.Censores.M.portius &.L.ualerius senatũ legerunt:septem mouerunt senatu.unum insignem.L.quintium flaminium consularem:q; scortũ puerũ aut scortũ mulierem habuerit:quorũ alterius suasione hominem placẽtinũ securi percussisset:& tertio sexagessimo.Liuius.l.Domitius metellus.cn. Domitius enobarbus censores duo & trigita senatu mouerunt:& libro duodecentesimo.cn.Lentulus &.l.Gellius censores asperam censuram egerunt:quattuor & sexaginta senatu amotis.Notam uero censoriam exterminio ciuibus nõ fuisse.Cicero i oratione pro.A.cluentio sic ostendit.G.Retam cum.A. l.Metello &.Gn.Domitio censoribus ex senatu eiectus esset censorem

Nota censoria

poſtea ipſum eſſe factum:& cuius mores a cenſoribus erant reꝑhenſi: Hunc poſtea & populi Romani & eorū qui in ipſum animaduerterāt moribus præfuiſſe.De modeſtia uero & grauitate quam in petēdo cē ſuram ſeruari oportuerit:Plutarchus in Pauli æmilii uita ſic habet: cū Appius Claudius & Scipio patre genitus Aemilio paulo cenſuram peterent.Appius nobilitati innitebatur. Scipio populi fauores adhibuit. Deſcendentem igitur in forum ſtipatum hominibus ingeneroſis qdem & ſeruilibus ac maxime turbulentis popularibuſq; : qui ambiendo & clamando cuncta uiolenter exequebantur:ut cōſpexit Appius magna uoce o Paule inquit æmilii nonne inquit etiam apud inferos; ſiquis illic noſtrarum rerum cenſus eſſet idignaris:q; filium tuum Iullius tonſor:& Licinius declamator ad cenſuram perducunt? Non etiam fuiſſe ipunitam nimiam cenſorum ſeueritatem ex Valerio habetur. C.Grachus.Q .claudius ob nimis ſeuere geſtam cenſuram ad populū dic dicta a tribuno plæbis perducti ſunt:Claudium primæ claſſis cēturiæ cōdemnabant.Gracchus abſolutus alta uoce dixit:ſe parem cū illo ſubiturū cōditionē:cū quo omnia concorditer geſſerit.Poſt cenſorū magiſtratus deſcriptionē ab eo dependens Luſtrū eſt edocendū:quod uerbum qd ſignificet & unde habuerit originem Liuius i ſecundo ſic oſtēdit.Omnes centuriæ & eqtes i campum Martiū conuocati:Sue.Oue: Tauro cæſis:imolarunt:quod Luſtrum eſt dictum:ſicq; a ſacrificio illo cenſus obtinuit nomen luſtri:quia uero cenſus ipſe ſiue luſtrū ſingulis habebatur cenſorū magiſtratus quinq; ānis:maluit conſuetudo Luſtri appellatione:annorū quiq; ſpacia quæq; appellari:Luſtraq; plurima Liuius deſcribit per cenſores habita: quæ non duximus particulariter referenda:ſed unū i ipſis attente conſiderādū igens eorū & notabile icrementum intra trecentos:& ſucceſſiue maius intra quadrigentos & quigentos annos factū eſſe quandoqdem centuriæ omnes claſſium a Seruio tullo rege iſtitutarū trigita ſupra ducentas fuerit:& aliæ eqtum ex primoribus duodecim:uiros ad ſummam qngentos & tria ac uigiti milia i ſe habentes:cum anno abinde uix quadrigenteſimo . Tito quinro flaminio.M.claudio marcello cenſoribus:ducenta & quiquagitaocto milia : octoq; trecenta hominum capita Luſtro condito ſint inuenta. Fueruntq; horum cenſorum ſicut & Seruii regis temporibus iuniores a decimo ſeptimo in quintum quadrageſimum ætatis annum: qui militarent cenſi : cum alii ſupra eam ætatem urbis cuſtodiæ ſufficturi:pro ſenioribus numerarentur. Qui tamen omnes utriuſq; ætatis in centurias redigebantur.Ex quibus iudicia comitiaq; haberentur: & pariter factum fuiſſe:quando ciuitas in duplum triplumue aucta ē ſuo loco docebimus:ut mirā fuiſſe conſtet formā: qua tanti populi uoa creādis cōſulibus aliſue magiſtratibus & a cūctis ſingulariter data

De petitiōe Cēſurae

Cēſores puniebantur.

Luſtrum

Centūriae.

& paucarũ horaꝝ ſpacio declarata ſunt: Luſtro & centuriis quantum expedit oſtenſis ad maiora ſenſim uenire poſſumus. Si prius ſatis oſtẽ dere ſciuerimus:oportuiſſe eos qui pro ciuibus haberi ac muneribus publicis fungi uellent:in aliqua tribuum cenſos eſſe:cuius quidem cen ſus ratione multi a muneribus excludebantur:quos non ſatis eſſet uni tribui aſcriptos eſſe:ſi paupertate premente:aut iudicio excludente pro ærariis haberentur.Ea enim uerbi ipſius ſæpe tacta ſuperius uis erat:

Erarius

ut qui aut nullum:aut quintæ claſſis uiginti quinq; milium æris mino rem haberet cenſum:aut qui iudicio in id damnatus eſſet :ærarius red ditus a rei pub.corpore & a ciuitate ipſa omnino alienus eſſet.Hinc de italiæ & prouiciarum orbis Romani ciuibus Romanis: qui ciuitatem modo dignitatemq; adipiſcerentur ac retinerent: altius repetendum ẽ.

Latium

Italiæ quantum ad noſtram hanc attinet itentionem:diuiſio multiplex facienda eſt:cum pars ipſius urbi proxima & in qua urbs ipſa eſt La tium appellata:certo modo ius Romanæ ciuitatis adepta ſit : quo aliæ urbes aliquando ſunt donatæ:& aliquæ in ipſa Italia urbes : & oppida coloniæ fuerint:alia fuerit municipia:nonnullæ ciuitates liberæ:non nullæ ſtipendiariæ : quouſq; eo peruentum eſt :ut Romani ciuis ipam inhabitantis urbem & Italici cuiuſq; imparitas:a ſola uirtute diſcerne retur. Sed prius de coloniis dicendum ẽ: quarũ deducẽdarũ cauſam & utilitatem Cicero in oratione i legẽ agrariam Rulli prima ſic oſtẽdit

Coloniae

& opeprecium diligentiam maiorũ recordari : qui colonias ſic in locis idoneis contra ſuſpitionem periculi collocarunt : ut eſſe non oppida Italiæ:ſed propugnacula imperii uiderentur. Q ua autem ratione nos adducti prius de coloniis tractare cœperimus:q̃ d municipiis aut latii: iure Aulus gellius edocet.Coloniarũ aliam fuiſſe docens q̃ municipio rum Romanis neceſſitudinẽ.Ex ciuitate.n.propagabantur coloniæ & iura habebant iſtitutaq; populi Romani:ut eſſent quaſi effigies popu li Romani.Et quia q ex urbe i colonias deducebant̃:cenſum ſimul cũ re familiari tranſferre cogebantur : quo i tributorum collatione urbs ro ma caruiſſet cautum erat :ut omnes coloniæ penſionem pro qualitate darent:quæ tamen leuiſſima erat.Hinc eſt q; Plutarchus i Gracchorũ uita ſcribit Liuium druſum tribunum plæbis duodecim decreuiſſe co lonias:& tria milia hominum i ſingulis quas ſine penſione cõtra ac con

Origo ddu cẽdarũ co loniarum.

ſueuerat eſſe uoluit. Vetuſtiſſimamq; coloniarũ deducendarum fuiſſe originẽ Liuius oſtendit:q primã coloniã a Lauinia dixit uxore Aeneæ albam longam habitatoribus troianis fuiſſe deductam . Poſtea Tullũ hoſtiliũ re gem Fidenas:& Segnias Tarquiũ regem deduxiſſe. dehinc Velitras ex norbæ i pontino ex primis fuiſſe coloniis.Operoſum uero ac oino ſupfluũ fuerit colonias referre ſingulas:quæ i Italia a nobiſ illu ſtrata ꝑ magna ꝑte oſtenſæ ſunt.Fuiſſe aũt a Lauinia ad Cæſarẽ augu

ſtū quatuor ſupra octuagīta deductas numerauimus: nec alias poſtea additas oppinamur: quarū deducendarum rō parumper diuerſa fuit: q; aliquæ ex Romanis ciuibus Roma ſumptis: aliquæ partim Romanis ueteribus: partim ex latini nominis ciuibus Romanis: nonnullæ ex ſolis latinis deducebantur: aliquæ milites ſimul & equites: aliquæ utroſq; ſolos habuerint. Placentiam enim ſcribit Aſconius pedianus equites ſolos ſex milia latinos tamen non Romanos fuiſſe deductos: cauſam deducendi fuiſſe ut opponerentur gallis: ea tum loca quæ circunſtant obtinentibus. Aliqua ēt loca pro coloniis habita fuiſſe uidemus: ī quæ manentibus colonis ueteribus noui ex urbe coloni fuere deducti. Accipiebant uero coloni cū deducerent pro uaria temporū rei. p. conditione: uaria quoq; præmia: q̄bus duo: quandoq; quatuor: ſex: aut ſeptē iugera agri aſſignabantur. Iugerūq; conſtat fuiſſe & nunc etiam haberi: quantū unius diei labore duo boues arare poſſent. Sed poſtea rebus auctis ampliora colonis data ſunt prædia: quando uidemus Luciū Valeriū Rapponē: Luciū Valerium Flaccum: Marcum Attiliū Serranū trimuiros: milium hominum tribus q Bononiā coloni ſunt deducti de diſſe: eqti ſeptuaginta: cæteris quiquagīta: ager. n. captus fuerat de gallis qui hetruſcos īde expulerant. Et aliam item deducendarū coloniarū rationem fuiſſe uidemus: quas non credimus in quatuor octuagīta numerū fuiſſe comprehenſas. Cum ius latii urbibus uel oppidis concederetur. Sicut Aſconium pedianum dicere uidemus factum eſſe a Pompeio Strabone. G. magni Pōpeii patre: q trāſpadanas colonias deduxit iure latii ꝓmiſſo: ut ſcilicet ferendi ſuffragii iure ciuitatem adipiſcerent Romanam. Is enim erat honor quo ſolo ea tunc loca ornabantur: cum tamen aliæ accederent utilitates: poſſe ſcilicet ciuſmodi colonos rei. p. militare & Romanorū ciuium hereditates teſtamento accipere. Vnde Cicero pro Cecinna. Iubet eodem iure eſſe quo fuerunt Ariminenſes: quos qs ignorat duodeci colonoiarū fuiſſe & a ciuibus Romanis hereditates capere potuiſſe? Q uāq; uero ut prius diximus colonias deduci quā ciuitate romana mītos donari: & municipia cōſtitui ſit cœptū: tñ deduci colonias īpoſſibile fuiſſet: niſi illa hominū exuberātia quæ colonos ſuadebat emittendos: ab acceptis ī ciuiaatē alienigenis proueniſſet Q uū. n. ī urbe roma multos ex ueteribuſ nouiſq; īcolis paupertate premi adeo ut cenſui ſoluēdo non ſufficerent ītellectū erat: triū uiri deducendis coloniis a ſenatu creabantur: qui locis primum conſideratis: in quibus rei. p. expediret propugnaculū conſtitui nouum: edicta proponebant dāda eſſe nomina ab illis qui ī nouam coloniam deduci uellēt: proponebanturq; quandoq; loca (ſicut ſupra diximus) romanis ueteribus īcolis: quandoq; nouis: quādoq; utriſq; ſimul. Sic q; urbs paupibus exōerabat: & rei familiaris pōdere grauati ad nouas q̄bus īdigerēt

Colonorū premia lugerum

Triumuiri ad colōias deducēdas

diuitias gratis datas cum familia accedebant:nullum enim deductum fuisse constat:qui nō uxorem & filios secum traheret:quamuis. n.agri dati mentionem tantummodo factam esse uideamus:domos tamen in loco inuentas:aut ipsis facile construendis locū & adiumenta a triūui tis accipiebant:qui tamdiu aderant:quousq; paruam ibi rem.p.ad magnæ Romanæ similitudinē legibus & moribus eisdem uidebant cōsti tutam:& procedente per iperatorū tempora rei.p.& iperii amplitudine factū uidemus:ut turmæ & cohortes ac legiones quandoq; itegræ nō quidem edicto ex urbe Roma deducerentur:sed ipsis in prouinciis in quibus militabant a principibus colonias acciperēt.Sed ad modos no bis redeundum est quibus populi in ciuitatem Romanā accepti sunt: qui multiplices uariiq; fuerunt:a Liuioq; initium est sumendum:a quo non solum qui populi & quando:sed quo etiam iure accepti sunt:faci le est itelligere.primos enim ponit Tusculanos qui pacem a senatu & ciuitatē ipetrauerint. Vnde Cicero i oratōne p Cornelio balbo cū hāc de tusculanis cōfirmat opinionē:tū uetustiora huius Romanorū mo ris fundamenta his uerbis ostēdit.Id enim sine ulla dubitatione maxi me nostrum fundauit iperium:& populi Romani nomen auxit quod princeps ille creator huius uerbis Romulus:fœdere Sabino docuit ēt hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere:cuius auctoritate & exemplo nunq; est intermissa a maioribus nostris largitio & cōmuni catio ciuitatis.Itaq; ex latio multi & Tusculani Lauiniq;:& ex cæteris generibus gentes uniuersæ i ciuitatē sunt receptæ:ut Sabinorū: Vol scorū.Hernicorum.Liuius octauo Lanuinis ciuitas data:Aretini:No mentini:& Pedani eodem iure quo Lanuini in ciuitatem accepti.Cam panis equitibus:fundanis:formianis:ciuitas sine suffragio data. Acera nis ciuitas data sine suffragio.Quod uero superius & alibi a Liuio & aliis dicitur:aliquos in ciuitatem esse receptos :id significat tales popu los cum suffragio ciues fuisse romanos.Nam Cicero pro Cornelio bal bo.Q.Mutius scæuola pontifex legē tulit de regendis i suas ciuitates sociis:cū summa cupiditate ciuitatis romæ italici populi tenerentur:& ob id magna pars eorum pro ciuibus romanis se regeret:uerum ea lege ita alienati animi sunt principum italicorum:ut ea uel maxima causa bel li italici :quod post Cruentū exortū est:fuerit:de quo quidē bello Cice ro i philippicorum undecimo.Non.n.ut eriperent nobis socii ciuitatē: sed ut i eam reciperentur orabant:& alio loco eiusdem orationis p Cor nelio idem Cicero. Acerbissima lege seruilia principes uiri grauissimi: & sapientissimi ciues hanc latinis idest fœderatis uiam ad ciuitatem populi iussu patere passi sunt. Liuius octauo Lucani atq; Appuli in fi dem uenerunt:q fœdere i ciuitatem accepti sunt. Quid autem fœdus esset cuiusq; momēti.Liuius duodeuigesimo libro sic oñdit.Mos erat

Tusculani primi accepti i ciuitatem

uetuſtus Romanis cum quibus nec fœdere nec æquis legibus iũgerẽ
tur amicitia non prius imperio in eos paccato uti:quam omnia diuina
humanaq; dediſſent:obſides accepti:arma adempta: præſidia urbibus
impoſita eſſent. Q ui uero ſine ſuffragio ciuitatem habere deberent.iis
Liuius ſine ſuffragio datam aperte dicit:ſicut ſupra acerranis & campa
nis;equitibus:fundanis:Formianiſq;: quibus tamen Liuius duodequa
drageſimo libro ſuffragii lationem redditam oſtendit. De formianis fũ
danis & arpinatibus. G. ualerius appo tribunus plæbis promulgauit:
ut iis ſuffragii latio (nã ante ſine ſuffragio habuerant ciuitatem) eſſet.
Ad prædictorũq; ſummam conſtare uidemus:eos ex latinis aut propin
quis urbi locis:q ĩ ciuitatem accepti aut ipſa donati fuiſſe dicunt:habi
les fuiſſe redditos:q ſuffragiũ ĩ comitiis ferre militiæ ĩ delectibus aſcri
bi:& Romanorum ciuiũ legata hereditateſq; teſtamento accipere poſ
ſent:& cũ legibus propriis inſtitutiſq; maiorũ ueteribus nõ Romanis
dõmi uiuerent a cenſu Romano liberati: pẽſionẽ ſiue ſtipẽdiũ Roma
no populo quotannos perſoluebant. Eiſdemq; conceſſiõibus: ſiue (ut
appellant) muneribus ptĩcipabãt populi alii: quibus latii ius erat datũ
Coloni aũt Romani:eo uno ab illis differebãt:q; Romanis legibus & Coloni ro-
inſtitutis uiuere cogebant. leueſq; habebant penſiones:principioq; ob mani
ſeruatũ eſt ſingulis ĩ coloniis aliquos eſſe præſtantiores uiros q ciuita
te Romana donati:ius petendi gerendiq; magiſtratus retinerent. Hinc
eſt apud Ciceronem oratione pro Cornelio Balbo. Spoletinus Titus
Macrinus unus ex his quos Marius ciuitate donauit: dixit cauſam ex
colonia latina:ĩprimis firma & illuſtri: & infra lege apuleia. C. Marius
tulit: ut in ſingulas colonias ternos ciues Romanos facere poſſet. ea-
dem uero Romanorũ liberalitas ad alios quoq; donatos ciuitate breui
manauit. Nam ĩ prædicta Ciceronis oratione. G. Pompeius magni pa-
ter rebus Italico bello maximis geſtis. P. cæſium ciuem Romanũ uirũ
bonũ. Q. iuniũ rauennatẽ fœderata ex populo ciuitate donauit: & co
hortes duas camertiũ. Municipes qd a p̃dictis ſiue donatis ciuitate ſi-
ue fœderatis:ſiue colonis differrẽt:ĩ impeditioris negocii:magis q̃ diffi-
cilis aut magnæ utilitatis fuerit deſcribere. Aulus enĩ gellius qui poſt Municipiũ.
Liuiũ:Ciceronẽ:& iurecõſultos ſcripſit:paucis uerbiſ quid municipes
eſſent diffiniuit. Municipia dicta q; cũ oĩno ſuis iuribus & legibus ui
uerent: Munera cum populo Romano habebant cõmunia: ideſt tanq̃
Romani reputabant. Sicq; idem fuiſſe uidẽtur cum fœdere ĩ ciuitatẽ
acceptis. Vnde Cicero ĩ oratione p Aulo cluẽtio habita ſic de eo dicit.
Eqtẽ Romanũ ĩ municipio ſuo nobilẽ. Et Feſtuſ Pompeius ſic habet.
municipes erant qui ex aliis ciuitatibus Romã ueniſſent: quibus nõ li
cebat magiſtratũ capere: ſed tantũ muneris partem: ut fuerũt Cumani
Acerrani Arcellani: qui & ciues Romani erant: & legione merebant:

ſed dignitates non cupiebant. Et infra Municipium id genus hominũ dicunt: qui cum Romam ueniſſent: neq; ciues Romani eſſent: partici pes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungẽdum una cũ Ro manis ciuibus: præterq̃ de ſuffragio ferendo: aut magiſtratu capiẽdo: ſi cut fuerũt Fundani: Formiani: Cumani: Lauini: Tuſculani: qui poſt ali quot annos ciues Romani effecti ſunt. Alio modo municipium id ge nus hominum diffinitur: quorum ciuitas uniuerſa in ciuitatem Roma nã uenit, ut Aretini: Ananini. Tertio id genus hominum diffinitur: q ad ciuitatem Romanam ita uenerunt. uti municipia eſſent ſuæ quiſq; ciuitatis: ut Viburtes: Preneſtini: Piſani: Vrbinates: Nolani: Bononien ſes: Placentini: Nepeſini: Sutrini: Lucenſes: Vlpianus autem iurecon ſultus ad municipales: proprie quidem municipales appellãtur mune ris participes recepti in ciuitatem: ut munera nobiſcum facerent. Sed nũc abuſiue mũicipes dicimus ſuæ cuiuſq; ciuitatis ciues: utputa Dã panos: Puteolanos: proprie autem iureconſulum dixiſſe uidemus abu ſiue: nam conſuetudo poſtea obtinuit: ut municipis uerbum ſolam ci uis Romani differentiam indicaret: cum. n. oibus in orbis Romani ciui tatibus & oppidis ciues Romani ueteribus icolis indigeniſq; imixti ui uerent: q urbanum hominem ex indigenis nominare uoluiſſet: ut Ro mani æquiuocatõnem per uerbum ciuis euitaret: municipem eius lo ci dicebat. Munera qd proprie appellantur: de qbus ſupra ſæpenume ro diximus: & Primogenianus de munere & honore: & Martianus eo dem titulo in legibus perite dixerunt: munera ad ſummam facientes p ſonalia eſſe quædam: quæ corporibus cum labore & ſolicitudine ai: ac uigilantia darentur: patrimonialiaq; alia i qbus maxime ſumptus poſtu laretur: & alia mixta quibus utrunq; fieret. Hic breuiter & ſimul plene diffiniuit Martianus. & ipſe iureconſultus: munus proprie dici q, ne ceſſario ſubimus lege: more: imperioue eius: qui iubendi habet poteſta tem. Multa a nobis ſupra ſunt dicta dum conati ſumus oſtendere: qui bus modis & artibus & Populus Romanus & ſimul Romanum cre uit imperium: qua i re unica ſatiſfacere potuit Ciceronis i prædicta pro Cornelio balbo oratione particula: ubi hæc ſunt uerba. Itaq; & ciues undiq; fortiſſimos aſciuerunt: & hominũ ignobiliũ uirtutem: perſæpe nobilitatis inertiæ prætulerunt: cuius particulæ cauſa omiſſis Italiæ re bus ad externa ueniendum eſt. Q ua in parte primus idem Cicero i ea dem pro Cornelio oratione occurrit. Sylla maſſilienſem ariſtonem: & nouem gaditanos ciuitate donauit. Etenim cum cæteris præmiis digni ſunt q ſuo labore & periculo noſtram rem. p. defendunt: tum certe di gniſſimi ſunt q̃ ciuitate ea donantur: pro qua pericula ac tela ſubierunt Cornelius uero tacitus i oratione quam indigniſſimo attribuit Claudio imperatori inepto ſemperq; ſopito: quibus artibus Romanum creuit

Municipes.

Perſonalia munera

Patrimonialia

Munus qd ſit

imperium elegantissime sic ostendit. Maiores mei quorum antiquissimus clausus origine sabina simul in ciuitatem Romanam & in familias patriciorꝫ accitus est: hortantur uti paribus cõsiliis rem .p. capessam transferendo huc quod usqꝫ egregium fuerit. Neqꝫ enim ignoro. Iulios alba: coruncanos camerio: porcios tusculo: & ne uetera scrutemur: hetruria: lucania: & omni Italia in senatum accitos: postremo ipsam ad alpes promotam: ut non modo singuli uiritim: sed totæ gentes in nomen nostrum coalescerent. Tunc solida domi quies: & aduersus externa floruimus: cũ transpadani in ciuitatem recepti: cum specie deductarum p orbem terræ coloniarum additis prouinciarum quibusqꝫ munitis omnibus ualidissimis Fesso imperio subuentum est. Nec pœnitet balbos ex hispania: nec minus insignes piros e gallia narbonensi trãsiuisse. Manent eorum posteri: nec more in hanc patriam nobis cõcedunt. Quid aliud exitio Lacedæmoniis: ac Athenienssibus fuit: quãq̃ armis pollerent: nisi qꝫ uictos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientia ualuit: ut plærosqꝫ populos eodẽ die hostes deinciues habuerit. Aduenæ in nos regnauerunt libertinorum filii magistratus mãdare nõ ut plærisqꝫ falluntur recens: sed priori populo factitatũ est. at cum senonibus pugnauimus: scilicet uolsi & equi nunq̃ aduersam nobis aciẽ struxere: uel capti a gallis sumus: sed & thuscis obsides dedimus: & samnitũ iugũ subiuimus: attamen si cuncta bella recẽseas nullum breuiore spacio quã aduersus gallos confectum cõtinua inde ac fida pax. Iam moribus: artibus: affinitatibus mixti nostris aurum & opes suas inferant: potiusq̃ separati habeant oia patres conscripti: quæ nunc uetustissima creduntꝰ noua fuere: plæbeii magistratus post patricios: Latini post plebæios: cæterarũ Italiæ gentium post latinos inuetos fuerãt: hoc quoqꝫ & quod hodie exẽplis tuemur: inter exẽpla erit. Q d autẽ Tacitũ peritissime uidemus dixisse Romanos ueteres illos impii fundatores specie deductarum per orbem terræ coloniarum: additis prouinciarum quibusqꝫ munitõnibus ualidissimis Fesso imperio subuenisse. Libet ostensis colonis ante oculos ponere: posteaqꝫ ipsarum coloniarum simul cum prouinciis gnbernatõem edocere: ut quod Tacitus supradictis continuat: constare possit: non pœnituisse maiores ex hispania balbos: & alios ex diuersis prouinciis præstantes uiros in senatum equestrẽqꝫ ordinem & Romanam ciuitatem fuisse ascitos: qua ratione nonnullos etiam ex præstantioribus ipsis uiris ꝓuincialibus ostendimus. Inchoandum uero est a prouinciis Italiæ continentibus: de quibus Vlpianus de uerborum significatione. Continentes prouincias accipere debemus: eas quæ italiæ iunctæ sunt: utputa galliam: & prouinciam Siciliamqꝫ magis inter continentes accipere nos oportet: quæ modico freto ab Italia diuidit. Q ua in prouincia cum duæ tantummodo

Prouinciæ cõtinentes

fuerint coloniæ eius gubernationem diccemus.Cicero quinta in Verrem actione. Inter Siciliam cæteraſq; prouincias in agrorum uectigalium ratione hoc intereſt:quod cæteris aut impoſitum uectigal certum quod ſtipẽdiarium dicitur:ut hiſpanis cæteriſq; pœnorum quaſi uictoriæ præmiũ:ac pœna belli:aut cenſoria locatio conſtituta eſt:ut in aſiæ lege Sempronia.Siciliæ ciuitates ſic in amicitiam fidemq; accepimus: ut eodem iure eſſent quo fuiſſent : eadem conditione populo parerent Romano:qua ſuis antea pauiſſent.Perpaucæ ſiciliæ ciuitates ſunt bello a maioribus noſtris ſubactæ. Quarum ager cum eſſet publicus populi Romani factus:tamen illis eſt redditus. Is ager a cenſoribus locari ſolet.fœderatæ ciuitates duæ ſunt:quarum decimæ uenire non ſolẽt. Mamertina & Tauronimitana:quiq; præterea ſine fœdere imunes ciuitates ac liberæ:præterea omnis ager ſiciliæ ciuitatum decumanus ẽ.Itẽ q; ante imperium populi Romani ipſorum ſiculorum uoluntate & inſtitutis fuit.Et quarta actione in Verrem Cicero.Nos uero experti ſumus italico maxime bello.Siciliam nobis non pro penaria cella: ſed ꝑ ærario illo maiorum uetere & referto fuiſſe:frumẽtoq; ſuppeditato maximos exercitus noſtros ueſtiuit:aluit:armauit. Sicilia breuiter expedita ad gallias prouiciamq; pariter Italiæ continentes uenamus . Cicero pro Cornelio Balbo ſcribit quædam fœdera fuiſſe cum nonnullis barbaris præſertim ex gallia :ne quis ſuorum a Romanis reciperetur i ciuem. Suetonius uero.C.Cæſarem dicit quoſdã e ſemibarbaris in curiã recipiſſe:& demum galliam cui præfuerat tranſalpinam a ſaltu pireneo alpibuſq;:& monte gebenna:fluminibuſq; rheno & rodano.Neronem q; primum ſcribit idem Suetonius alpes defuncto Cotio rege: i prouiciæ formã redegiſſe.Et Cornelius Tacitus ſcribit Claudium imperatorem nationes alpium maritimarum in ius latii tranſtuliſſe . Et Plinius aſſerit.Narbonenſem galliam uerius Italiam : q̃ prouinciam unam fuiſſe habitam:quæ hinc appellata ſit inter omnes orbis terrarum nationes regiones Romana prouincia.In qua Liuius ſcribit.C .Secium pro conſulem uicta ſalinorum gente:coloniam aquas ſtatyellas cõdidiſſe: ob aquarum copiam ex calidis frigidiſq; fontibus. Et Cicero in oratiõe pro Cornelio Balbo dicit:Syllam donaſſe ciuitate Ariſtonem maſſiliẽſem.Factum autem uidemus:ut nedum ex galliis ciues:qui fuerũt ꝑpemodum ifiniti:ſed quoſdam quoq; imperatores habuerimus : quorum tamen primus fuit Antoninus pius:quem Helius ſpartianus traxiſſe genus ſcribit ex gallia tranſalpina nemauſenſe.auumq; ſuum Titum Aurelium Flauiũ per honores diuerſos ad ſecũdum cõſulatũ ex præfectura urbis peruẽniſſe:patrẽ Aureliũ Fuluium fuiſſe conſulẽ hominem caſtum & itegrum.Et Conſtãtius cæſar magni Cõſtãtini pater cũ ex galliis traxiſſe dicat origĩnem: eam gloriam gallis dabit:ut ipſum

Recepti i curiã a.C.Ceſare

Impatores exteni Romanorum Autoninus Pius

Conſtãtius.

Constantinum imperatorem præstantissimum licet in Britania nunc Anglia ex Helena natus fuerit: ciuem habuisse gloriari possint. Colonias in galliis paucas fuisse uidemus nec sine euidenti utilitatis ratione. Cum enim omnis ulterior gallia a. C. Cæsare qui eam subegerat (sicut ostendimus) stipendiaria esset constituta: detrimẽto rei. p. uectigalibus accessurum est uisum: quicquid agri colonis in ea assignandum libertate donatum est: q̃ a grauiore stipendio coloniæ habebant: & tamen postea Neronẽ Claudiũ Narbonẽ & Arelatũ i gallis deduxisse colonias Suetonius scribit: Cornelius q̃ tacitus de Agrippina prædicti Neronis genitrice dicit: eam quo uim suã soeiis nationibus ostentaret: i oppidũ ubioꝝ i quo genita erat: ueteranorũ coloniã deduxisse: cui nomẽ ex uocabulo ipsius iditũ fuerit: Forte. n. acciderat: ut gentẽ ipsam rheno i galliam transgressam Agrippa in fidem accepisset: qui fuit dictæ agrippinæ pater: in qua deducenda colonia scribit Tacitus: nõ ut olim uniuersas legiones cum tribunis & cẽturioribus & sui cuiusq; ordinis militibus fuisse deductas: quæ cõsensu & caritate. R. P. efficerẽt: sed ignotos iter se diuersos maniplos sine rectore: sine affectibus mutuis: nũm magisq̃ coloniam efficisse: quoq; autem modo id acciderit ea prisci nominis colonia agrippina iter cæteras germaniæ cui est ascripta urbes florẽtissima potentissima atq; ẽt ornatissima nũc habetur. In hispania ulteriore scribit Plinius nomen fuisse colonias: municipia centum: oppida latio antiqtus donata: undetrigita. Libertate sex: Fœdere tria: stipendiaria centum uiginti. In hispania citeriori coloniæ fuerunt duodecim: oppida ciuium romanorum tredecim: Latinorum ueterum duodeuiginti Fœderatum unum: Stipendiaria centum trigintaqu̇q̃: coloniaq; ualẽtia colonia taracon: Scipionum opus fuere: e colonia calaguritana. aliꝺ tamen eiusdem familiæ opus minime gratum i hispania fuit cum Scipio numantia funditus excisa multas urbes reddiderit tributarias. At Lusitania ultima hispaniarum pars: ad Oceanum uergens uniuersa diuiditur i conuentus tres: Emeritensem: pacẽsem: scalabitanum: tota populorum. xlvi. In qbus coloniæ sunt quinq. municipia ciuium romanorum latii antiqui tria: Stipendiaria triginta sex: colonia augusta emeritane fluuio apposita: Sed ad extremum re. p. uariis iactata procellis: Vespasianus imperator uniuersæ hispaniæ ius latii tribuit. Viros ex hispania præstantissimos romana habuit res. pub. quos omnes undiq; conqrere fuerit operosissimum: sed notiores non paucos afferemus: primus omnium hispanorum ciuitate romana dõatus fuit Cornelius Balbus Gaditanus ciuis: nisi forte uelimus attendere: quod Cicero in corneliana oratione scribit. Syllam priorem Pompeio nomen gaditanos ciuitate donasse. Cornelio autem. M. c. oratione prædicta a. G. Põpeio ciuitate donatum asserit. In qua oratione Cicero donatõis huiusce hãc

Lusitaniæ diuisio

Qui ex hispanis urbe romana donati fuerit. Cornelius Balbus.

rationem affert plurimi faciendam. Cæterum cum pro ſua patria pauci poſt genus hominũ nati reperti ſint: qui nullis præmiis propoſitis uitam ſuam hoſtiũ telis obiecerint pro re.p.aliena:quẽq̃ eſſe putatis: qui ſe opponat periculis:non modo nullo præpoſito præmio ſed ẽt interdicto? unde Tacitũ ſupra dixiſſe uidemus:nõ pœnituiſſe Romanos ex hiſpaniis Balbos in ciuitatem aſcitos eſſe:ne dum uero nos poſtea pœnituiſſe debuit. Traianum principem ex hiſpaniis habuiſſe. Sed cum gratiſſima ſemper & iucũdiſſima ſit eius memoria:tũ maxime moleſtiſſimum ẽ interiiſſe culpa temporũ ſcriptas de tanto principe hiſtorias. Cuius ſucceſſor Hadrianus & ſi apud hadriam ſamnitum olim:nunc Aprutii ciuitatẽ in Italia natus ẽ:progenitores habuit hiſpanos. Cuius item ſucceſſoris Marci ãtonini pii originẽ Iulius capitolinus ab hiſpanis fuiſſe oſtendit. Cum paternum proauum Anium uerũ pretoriũ:uirum dicit ex ſuccubitano hiſpaniæ municipio factum fuiſſe Romanũ ſenatorem. Et longe poſt eum Bonoſus pariter imperator Romanus: qđ Flauius uopiſcus hiſtoricus tradit fuit hiſpanus. Deinde alterum Traiano uirtutũ præſtantia ſimilem:ſed religione chriſtiana meliorem Theodoſium magnũ imperatorẽ habuimus:qui ultimus omnium fuit ſub quo Romanũ imperiũ floruit integrũ:quandoquidẽ ſub Archadio & Honorio filiis eiuſ Romani imperii ruina incepit:quam duobuſ & triginta libris defleuimus potiuſq̃ deſcripſimus. Senecam Lucanum eius nepotẽ:& Quintilianũ ex hiſpania originẽ duxiſſe magis conſtat q̃ ut noſtro indigeant teſtimonio. Sed ad Aphricã trãſeundũ eſt paruo freto a luſitaniiſ bethicaq;:quã hiſpaniaꝫ partẽ unicã barbari occupãt diuiſam. In ,puincia mauritania quinq; fuerunt Romanæ coloniæ. Tingitana ,puincia colonias habuit quattuor:ĩ quis una cohortiſ prætoriæ a diuo Claudio iſtituta. Numidia duas habuit colonias. Aphrica ſeptẽ oppida:ciuium Romanorũ quindecim:ĩ Libya nulla fuit colonia. Seuerũ ĩpatorẽ ſcribit Helius ſpartianus ex lepti aphricanũ fuiſſe: patre Romano equite:qui priuſq̃ ciuitate donaretur :græce & latine erat eruditiſſimus. Seueruſq; ĩperator optimus:rei frumentariæ:quã minimam repperit:ita conſuluit:ut excedens uita ſeptẽ annorũ canonem populo Romano reliquerit. reliquitq; olei tãtum ut per quinquẽniũ nõ urbis ſolum uſibus: ſed & totius Italiæ quæ oleo eget ſufficeret. Clodiũ etiã Albinum ĩperatorem ſcribit Iulius capitolinus ex familia nobili Adrumẽtana aphricanũ fuiſſe:ſed paulopoſt ex tegaſtenſi aphricæ præclara urbe. Aurelius Auguſtinus uir ſanctus: & adeo doctus fuit ut cætera ſuperet quæ afferre poſſimus aphricæ ornamẽta. Illirico nunc italiæ ad hiſtriã contiguo:manus ẽ apponenda. Et uero ſi eã regionẽ quibuſdã uiſum eſt id ſolum complecti:quod & Dalmatia appellatur: Fuere tamen nõnulli quibus placuit:quicqđ hic a ſinu phanatico nũc carnario

Traſauus imperator ex hiſpania

Hadrianus Antoninus Pius

Bonoſus

Theodoſiuſ

Coloniaeromanae in aphrica

Seuerus

Clodius Albinus.

Aureliuſ Auguſtinus Illiricum

Hiſtriæ & Polæ ubi cõtiguo :ſcdm maris hadriatici orã ad achaiã nũc Moreã: & ide dannbii ſiue hiſtri ortu ad ſauũ fluuium cõtinet :illirici uocabulo fuiſſe comprehenſum. Vt ipa macedonia cum epiro & pãonia cum Dalmatia intra illiricum cenſerẽtur. Nos uero ſubiectione populorum & prouinciarum a principio facta romano populo oſtendenda ſicut ſummatim ſupra fecimus:& illiricũ ampliore:de qua diximus appellatione:& græciam ſimul:germaniã quoq; omnem amplectemur ut ipſarũ certe ampliſſimarũ prouinciarũ colonias:& uiros præſtantes in ciuitatem romanam acceptos ſimul percurramus . Paulus æmilius macedonia & illirico receptis tributũ ipoſuit:Medium illius quod regibus ſoluere conſueuiſſent:ne ob auariciam pugnare Romani uiderentur. Et Plinius ſcribit macedoniæ Paulũ æmiliũ uictorem: una die lxxii.ciuitates direptas uẽdidiſſe. Et. Q . Flaminiũ cõſulem poſtea omnem græciam liberã eſſe dixiſſe. Idemq; aſſerit Plinius in illirico populos duodecim ius italicũ habuiſſe:cæteros in curias diuiſos ſtipẽdiarios fuiſſe:præter colonias quæ fuerint multæ . additq; Domitium enobarbũ uniuerſæ Achaiæ libertatem dediſſe. Cicero autem qui cũ . Q . Flaminio:& Domitio enobarbo in re pu.uerſatus eſt ad quitum fratrẽ certo modo ſcribens ſic dicit. At græcis q; uectigales ſunt non ita acerbum uideri debet. Liuiuſq; priorum temporum geſta apud græcos & macedonas ſcribens:duodequadrageſimo libro: in conditionibus paucis ætholorum permiſit conſul. M. Fuluius:ut pro argento impenſiones uarias imperato aurum dare poſſent:dum pro argenteis decem :aureus unus ualeret. Gubernationi autẽ macedoniæ Cicero accurate uidetur proſpexiſſe i oratione: quã paulo ante bellũ ciuile Cæſaris & Põpeii habuit de prouinciis conſularibus:cum.n. multa dixiſſet de negligentia conſulis illius temporis : q; uiam illam quæ per macedoniã erat uſq; ad helleſpontũ militaribus excurſionibus barbarorum ſinerent eẽ ifeſtam. Hæc uerba ſubiungit. Pacatam ipſam per ſe & quietam tenui præſidio atq; exigua manu:etiam ſine imperio per legatos nomine ipſo populi Romani tenebamus:quæ nunc conſulari imperio atq; exercitu ita uexata eſt:ut uix ſe poſſit diuturna pace recreare: & ad orationis concluſionem ſic habet:iis qui deſignati erunt conſules ſyriam macedoniamq; decerno:decernam eas prætorias:ut & prætores annuas ꝓuincias habeant . Sed poſtea ſub imperatoribus multæ ex prædictis regionibus conditiones mutarunt. Scribit namq; Suetonius Achaiã: Liciã: Rhodum: Bizantium: Samum: libertate adempta i ꝓuinciarum formam redactas fuiſſe. De germania habẽt ueteres ſcriptores pauca:quæ ad præſens propoſitum adducere poſſimus:cum enim ea prouincia : ꝓ Cæſaris auguſti tempora cœperit Romano imperio eſſe ſubiecta:parti in ea contigit pauca fieri ſtantis rei.pu.temporum rebus geſtis ſimilia

In Illirico xii.populos ius latii habuiſſe

partim quæ gerebantur ſcriptorum nominum barbariem abhorrentes mandare litteris non ſunt auſi: quod Pomponium Mellam excuſaſſe uidemus: partim quæ ſcripta fuerunt ut Plinii & Samonici interierũt. Cornelius Tacitus de germanorum legatis Romam miſſis: hæc habet. Intrauere Pompeii theatrum: quo magnitudinem populi uiderent illic per otium: neq; enim ludicris ignari oblectabãtur: dum conſeſſum cauæ: diſcrimina ordinum: quis eques: ubi ſenatus percontãtur: aduertere quoſdam cultu extraneo i ſedibus ſenatorum: & q nam forent rogitantes poſtq; audierunt: earum gentium legatis id honoris datũ: quæ uirtute & amicitia romana præcellerent: nullos mortalium armis & fide ante germanos eſſe exclamant: digrediunturq;: & inter patres conſidunt quod comiter uiſentibus exceptum. Viros iam qui prædictis ex prouinciis romanæ accreuerunt rei.p. dicamus. Flauius uopiſcus dicit Aurelianũ imperatorem ex prouincia Dalmatia originem duxiſſe: aut ortum Sirmii i Pãnonia ſuperiore familia obſcuriori: uel Dacia ripenſi uel Meſia. Et probum Auguſtum pariter ex Pannonia: Sirmiẽſi urbe nobiliorem matre q̃ patre, Iulius uero capitolinus Maximinum iperatorem ex Thracia Gothis & Halanis parentibus originem habuiſſe dicit Firmiuſq; ſaturninus ſcribit. Carum iperatorem illiricianis parentibus fuiſſe Romanũ uel Mediolanenſem auo aquileienſe. Domicianũ aũt ſcripſere multi: & inter eos Paulus diaconus: in Dalmatia natũ fuiſſe. Conſtantinum ſupra diximus patre Gallico natũ fuiſſe i Britãnia: nũc Anglia. Sed hoc in loco facti ſui utinam ita felicis ſicut eximii habẽda eſt ratio: perierunt uero quæ de Conſtãtino ab Amiano marcellino elegãter ſcripta erant. Primuſq; oium ex chriſtianis: q hiſtorias attigerit: Paulus diaconus Aquileienſis de Conſtantino ſic habet. Conſtantius uir bonus ſuos omnes uoluit diuites eſſe modice indutos: cum amicis comedebat: obiit in Britannia Conſtantino filio ſucceſſore relicto: quẽ ex Helena concubina ſuſceperat. Hic fuit ſecũdus imperator chriſtianus poſt Philippũ. Milites contra eum creauerunt imperatorem Maxentium filium Maximini herculii: qui in Lucania morabatur: fuerũt tunc quattuor imperarores: ſed Conſtantinus ſuperato ad pontẽ miluium Maxentio & Licinio in Pannonia: ſolus imperator Conſtãtinopolim anno a condita urbe Roma undecies centeno ex Bizãtio fecit: poſt triginta annos obiit Nicodemiæ: filiis diſſidentibus. Iulianus factus Cæſar ſuperauit Alemanos: Cõſtãtio i Perſis occupato: q audiẽs Iulianũ inuaſiſſe imperium: in eum ueniens apud Ciliciam obiit. Aſia nunc reliqua nobis eſt: quæ ſicut aliis duabus orbis partibus par amplitudine ẽ: ita huiuſmodi rerũ de quibus nunc apud nos agitur copia eaſdem æquat. Aſiæ adminiſtrationi duo ex romanis uiri optimi talia ie cere fundamẽta: ut cito multũq; i ea populus ꝓfecerit romanus. qntus

Aurelianus imperaror Dalmata
Probus Augustus
Maximinus
Carus
Cõſtantius. Cõſtãtinus.
Maxentius.
Iulianus Conſtãtius.

enim ſceuola:qui in conſulatu.M. Craſſo collega fuit.Aſiam prouinciam minorem dictam:adeo fortiter & integre adminiſtrauit: ut ſenatus ituris poſt eum magiſtratibus pro norma & exemplari decreto propoſuerit.Et Ptolomeus rex cum populum Romanum filio reliquiſſet tutorem:miſſus.M.æmilius Lepidus pontifex maximus:patrem potius quam tutorē geſſit:ſed colonias poſtea multas breui per oēm Aſiā habuere Romani:primuſq; Pompeius primam in Cicilia Pompeiopolim ædificauit:qui & euphatinam a mitradate conditam a ſe uictam coloniamq; conſtitutam Pompeiopolim appellauit.Idemq; in Meſopothamia hebetam ſiue meram Romani iperii terminū conſtituit.Secundus.C.Cæſar fuit a quo beritus colonia eſt deducta:& felix Iulia appellata:& pharus inſula ad nili hoſtium canopeium deducta: & dicta eſt colonia Cæſaris dictatoris.In Cappadociaq; Claudii Cæſaris fuit colonia.Archelaus q prīceps & i armenia ſuperiore ad hiberiam d̄ tygranis regnis captas tetrarchias barbaris noibus iſtituit.a quo ſcriptum fuiſſe refert Plinius a cymerico boſphoro ad caſpium mare:cētum eſſe & qn quagita paſſuum milia:quæ excogitauerit pfodere: Nicanor ſeleucus quo i tempore a Ptolomeo corantio ſit occiſus. Veſpaſianuſq; iperator coloniam i finibus paleſtinæ deduxit:quæ dicta eſt flauia. Anaxarbeū i palaſtina oppidum præſtans poſtea dictum eſt turris ſtratonis :quæ a conditore Cæſare auguſta primum :poſt Cæſarea ſicut & nunc dicta ē cuius meminit beatus Hieronymus eccleſiæ doctor . aliæ fuerunt per Aſiam Romanæ coloniæ:Quarum obſcurior eſt fama . In troade alexandria ab Alexandro macedone prius cōdita.In paphlagonia ſinopeſ Vltimamq; reſeruauimus acchonen a Ptolomeo conditam Aegyptio rege:q̄ Claudius imperator coloniam Romanorum deductam ptolomaidis nomen retinere permiſit:quæ urbs proauorum noſtrorū ætate i chriſtianorū poteſtate cum multis annis glorioſiſſima fuerit: ultima oium Aſiæ ciuitatum a chriſtianis amiſſa:& tū imunita ſoloq; æquata ſicut & manet remanſit. Vlpianus autem iureconſultus de cēſibus tractans:aliam nos edocuit i Aſia coloniam.His uerbis. Phœnice ſplendiſſima tyriorum colonia eſt in Syria; Vnde mihi origo eſt: nobilis i regionibus Syriæ ſiculorum antiqſſima armipotens: fœderis quod cum Romanis percuſſit tenaciſſima.Huic diuus Seuerus iperator ob gratiam i rem.p.iperiumq; Romanum ob iſignem fidem ius italicū dedit. Nec parua fuit omnibus conſeruandis coloniis Romanorū pricipum diligētia. Suetonius.n.ſcribit.C.Cæſarem octuagita ciuium romanorū milia i tranſmarinas colonias diſtribuiſſe:Et ne urbi exhauſtæ ciuiū frequentia deeſſet:ſanxit ne quis ciuis maior annis uigīti:minorue decem qui ſacramento non teneretur:plus triennio cōtinuo Italia abeſſet:neu quis ſenatoris filius niſi contubernalis:aut omnes magiſtratus peregre

Coloniæ rom. in Aſia

Phœnice

proficiſceretur. in Aſia q̄ multis ab Italia diſtantibus prouinciis refer
ctiſſima:cum ad tuitionem colonias conſtitui parum uideretur: aliam
Romani duces iniere gubernationis formam :magiſtratibus regionati
noua appellatione inſtitutis:a quibus populi in fide & obedientia con
Iudea i .xii. tetrarchias diuiſa tinerentur.In celoſyria.n.tetrarchiæ duæ zinderona & gabena inſtitu-
ꝛe ſunt.Et iudea i duodecim tetrarchias diuiſa eſt: q magiſtratus a Ro
Carra Corbulo manis mittebantur.In Meſopotamia præfectura fuit prope calloroen:
quæ & carra eſt dicta morte Craſſi notiſſima.Armenia uero præfectu-
ram habuit.Corbuloq̄ dux ad portas uſq̄ caſpias domuit gentes:quas
quidam portas ne parthorum gentes indomitæ Perſarum regna inua-
derent:Alexander macedo poſuerat:interq̄ ea duo parthorum & per-
Palinura ſarum regna fuit Palinura urbs nobilis:diuitiis ſolo & aquis amœniſſi
ma:quæ arenis ab oibus terris diuiſa & exempta quadam ſorte i die fu
it.Sed & ſinum maris rubri æthiopicum primo intrauere milites miſſi
Petronius eques. a Nerone pr̄cipe id bellum cogitante.Petronius namq̄ eques Roma
nus Auguſti temporibus:cum ea loca primus armis penetraſſet: Ro-
manis id bellum ſuſcipi poſſe edocuit. At poſtq̄ inacceſſibiliū pene lo
corum ſuborta mentio ad principum Romanorū cogitationes potius
q̄ geſta traxit:certiora de illis afferamus.Auguſtus ipſe Octauius ægy
ptium i prouiciæ formam redactam ut feratiorem uberioremq̄ Annoa
urbem redderet:foſſas oēs i quas Nilus exonerat oblimatas longa ue
tuſtate:militari opere detexit. Veſpaſianuſq̄ Cappadociæ propter aſſi
duos barbarorum incurſus legiones addidit:conſularem rectorēq̄ ipo
ſuit.Et.M.Antonius philoſophus prouincias ex ꝑcōſularibus cōſula
res:ac ex cōſularibus ꝑcōſulares:aut prætorias ꝑ belli neceſſitate fecit
per legatos bellum parthicum fecit:ita ut Babylonem ide mediam per
ueniret:& Armeniā uidicauit.Alexander autē ſeuerus terrā quæ de ho
ſtibus capta eſt:limitaneis ducibus & militibus donauit :ita ut eorum
eſſet:ſi heredes eorum militarent:nec unquam ad priuatos pertineret:
dicens eos attentius militaturos:ſi etiam ſua iura defendetēt :addiditq̄
iis & animalia & ſeruos ut poſſent colere quod acceperant:Iulius capi
tolinus ſcribit Gordianum iuniorem per hæc uerba gloriatū fuiſſe : ab
Athenienſium ciuitatibus & reges Perſarum & leges amouimus: car-
Liberalitas romanorū i ſubditos. ras deinde cæteraſq̄ urbes iperio Romano reddidimus:Niſibin uſq̄ ꝑ
uenimus. Tanta autem fuit Romanorum in prouiciarum gubernatio
ne:cū iuſticia:tum maxime comitas:liberalitaſq̄: ut pricipes & populi
eorū dulce iugum libenter ferrent : quod quidem Aureliani iperatoris
Aurelianus imperator. tēporibus declaratum eſt.Eo.n.apud Perſas Sapori ſeruiente : quem i
Galienus. equū humeris attolebat:bractiani:hiberi & albani & tauroſcythæ.Sa-
Odenatus. poris litteras non receperūt:ſed ad romanos duces ſcripſerunt auxilia
pollicentes.Immiſitq̄ Galienus dicti Aureliani filius Odenatum ducē

ſuum:qui Perſas cum uaſtaſſet. Niſibin:carras: & omnem Meſopotamiam in poteſtatē Romanam recepit:theſiphontemq; peruenit:fugatuſq; Sapor rex cum ſuis ſatrapis. Quare Galienns participato imperio Odenatum uocauit Auguſtum:& monetam eius: quia Perſas captos trahebat cudi iuſſit. Scribit Cicero in oratione contra Gabinum habita non licuiſſe faſces ſingulares ingredi Alexandriam:& eius facti rationem Trebellius pollio in alexandri ex triginta unius uita hanc affert. Apud memphiticos uates in aurea columna ægyptiis litteris ſcriptum fuiſſe:ægyptum liberam fore:cum in eam ueniſſent Romani faſces:& prætexta conſulare indumentum. Et tamē uidemus Romanos principes cū Alexandriam imperio tenerent: ab ingreſſuq; abſtinerent magna in omnem prouinciam beneficia contuliſſe. Probū enī iperatorem ſcribit Flauius Vopiſcus Milites in ægypto nunquā otioſos eſſe permiſiſſe:Extareq; apud ægyptum eius opera: quæ per milites ſtruxerit:in plurimis ciuitatibus:pōtes:templa:porticus:baſilicas:qui ora fluminum multa patefecerit: paludes plærasq; ſiccauerit: atq; inibi agros ortoſq; conſtituerit. Idemq; probus per iſauriam latrociniis ſemper infamem loca quæ anguſte adeuntur priuatis donauit:addens ut eorum filii ad annum ætatis duodeuigeſimū in militiam mitterentur:ne latroicinari diſcerent. Idemq; facta pace cum Perſis ad thracias rediit:& centū milia baſternarū ſeptentrionalium:ſcythis conterminorum in ſolo Romano conſtituit:qui omneſ fidem ſeruarunt. Carus etiam imperator cū carras rebelles in meſopotamia recepiſſet:ad Theſiphontem & ipſe ſicut Odenatus peruenit:ſed cum fulmine ictus interiſſet fama ferri cœptum eſt:fatis prohibitum eſſe: ne Theſiphontem Romanū tranſeat iperium. præclara procul dubio fuerunt geſta: quæ Romani principes ſubigēdis Aſiæ & aliis orbis prouiciis patrarunt:ſed memoratu dulces ac iucūdæ ſunt artes bonæ:qbus illis adminiſtrandis & i fide conſeruādis utebantur. M. Cicero i Aſiam quæ minor dicta eſt nūc turchis ſubdita pro prætore miſſus:multa ad Aticum ſcribens notāda dicit:quorum partem hic ſubiiciemus:optamuſq; noſtris exemplar eſſe propoſita:q ad prouicias Romanæ eccleſiæ a Romano pontifice ſenatuq; cardinalium mittunt. Nos Aſia accepit mirabiliter:aduerſus noſter ne in minimo qdem fuit ſumptui. Scito non modo nos fœnum aut quod de lege Iulia dari ſolet non accipere:ſed ne ligna qdem: nec præter quatuor lectos & tectū quiecq̄:multis locis nec tectum qdem:& i tabernacula manere plærūq;:Sic in pronincia nos gerimus:quod ad abſtinētiam attinet:ut nullus terror inſumatur in quemq̄. Id fit etiam & legatorum & tribunorum & præfectorum diligentia. Nam omnes mirifice ſtudēt gloriæ noſtræ. Aditus etiam ad me nimius:prouinciales nihil per cubicularium:ante lucem inambulo domi. Vnicam hactenus in deſcriptōe

Nō licuiſſe faſces cōſulares īgredi alexandriā

Probus imperator

Carus īperator fulmie interfectus

M. Cicero p prætor i Aſiā miſſus

Iudei roma nis exosi

prouinciarũ Asiæ omissimus iudeã: ut eius populi peruicaciam duritiẽ q; Romanis ueteribus cultui etiam idolorũ seruientibus: non aliter q̃ nostris christianis exosam fuisse detestabilẽq; ostendamus. M. Cicero in oratione pro Lucio Flacco: cum aurum iudeorũ nomine quottannis ex Italia & ex omnibus nostris prouinciis Hierosolimam exportari soleret: id decreto ne fieret prohibitum est: quis est iudices qui hoc laudare non possit: exportari aurum non oportere: at Gneus Pompeius captis hierosolimis victor ex illo phão nihil attigit. Imprimis hoc ut multa alia sapienter in tam suspiciosa & maledicta ciuitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem & iudeorum & hostium impedimento præstantissimo imperatori: sed pudorem fuisse: sua cuiq; ciuitati religio legi est: nostra nobis: stantibus hierosolimis pacatisq; iudeis: tamen illorum religio sacrorum a splendore huius imperii: grauitate nominis nostri: maiorumq; institutis abhorrebat. Nunc uero hoc magis quod illa gens quid de imperio nostro sentiret ostẽdit armis: q̃ cara dis esset immortalibus docuit: q; est uicta: q; locata: q; seruata. Viros nobis ex Asia: uel principes uel præstantes: qui i Romanæ rei pub. decus utilitatemq; transferint ostendere reliquum est: q tamen parum multi fuerunt: primusq; tẽpore occurrit: Aulus archias poeta de qno origine anthioceno. M. Cicero oratione pro eo habita. cum ex Sicilia cum eodem Lucullo decederet: uenit haracleam: quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac fœdere: ascribi se in eam ciuitatem uoluit: ad summamq; nihil aliud Cicero in ea oratione ostendere conatus ẽ quod & fecit: q̃ hunc archiam ciuem fuisse Romanum. Secundumq; ex Asia ciuem & imperatorem Roma habuit: Alexãdrũ seuerũ mammea genitum christiana muliere: uirum imperatoremq; optimum: quẽ Helius spartianus ex harena assyriæ oriundum fuisse dicit. Alium Trebellius pollio magis innuit q̃ affirmat ex Asia fuisse: Marium fabrum: q inter triginta annos numeratus est imperii per Galieni tempora inuasores: cuius fuit illa præstans argutaq; de se ipso id ignobilitatis purgationem oratio. Scio cõmilitones mihi obiici posse artem pristinam: cuius mihi omnes estis testes: sed dicat quisq; quod uult: ut ferrum semp exerceam: non uino non floribus: nõ mulierculis: non popinis: (ut facit Galienus indignus patre suo & sui generis nobilitate) depeream: ars mihi obiiciatur ferraria: dum exerceam gentes. ferrumq; illi tractasse me suis cladibus recognoscant. Italiaq; & omnis Alemania: omnisq; Germania cum cæteris quæ adiacent gentibus: Romanam primum ferratam putent gentem: specialiter in nobis ferrum timeant: Et Flauius uopiscus Firmum imperatorem e Scleucia asiaticũ fuisse dicit. Qui primus ex Romanis: sarracenos mercatores ad idiã nauigare curauit. Multa supius longiusculo tractatu a nobis dicta de urbis Romæ ciuiũ icremento

Viri pstãtes qui ex asia in romanã remp. trãsterunt.

Archias poeta.

Alexander Seuerus.

Marius faber.

Firmus.

quod omnibus iam sicut & nobis constare credimus:a data nō minus prudenter q̄ liberaliter ciuitate latinis:& ipsam circunstantibus urbem primo:post aliis Italiæ ciuitatibus & uiris demum externis prouenisse: ut nunc accomode liceat repetere : quod supra ex Tito liuio sumptum scripsimus:dum nullum fastiditur genus:in quo uirtus eluceſceret: romanum creuisse imperium. Ad nostrum itaq; ordinem redibimus : ut ostensis superiore loco magistratibus rem.p.gubernantibus:& ciuium ac populi multitudinis origine proposita:cuius multitudinis:cura gubernationis:ipsis erat magistratibus demandata : formam edoceamus : qua freti tā multi ac prope infiniti populum cōstituētis Romanum ciues Romani ipsos diligebant consules:prætores & alios magistratus. Appellarunt uero maiores comitia diligēdi magistratus p̄didectos formam:de qua.M. Varro sic habet. Comitium q; ibi coibant comitiis curiatis & litium causa. Vnde patet q; infra dicturi sumus ī hoc comitii loco nō cōsules:prætores:ædiles:censores:& tribunos:sed in campo martio fuisse delectos.& Aulus gellius de noctibus atticis locum coeundi tempusq; & actum:ipso eodem comitii uerbo significari dicit.Locus āt ita nunc euanuit:ut post diruta iampridem:quæ solo superemine bant ædificias effodiendis fundamentorum lapidibus in calcem concoquē dis:iter sanctorum Adriani & Laurentii imitanda basilicas : iter quæ fora magnum & neruæ transitorium: decimo insudatum esse anno inspexerimus. Tempus comitiorum habēdorum id erat:q; augures designabant:quanq̄ obseruatio diu tenuit.Kalendis Ianuariis consulum prætorū ædilium:censorū:& tribunorū comitia haberi. Sed de loco q; supra diximus comitii litium causa īstituto.Liuius ī tertiodetrigesimo sic habet.Eo anno comitium primo rectū esse rumore proditum: & tamē postea trigesimo libro sibi sic contradicit.Sæpe comitia īdicta perfici:tē pestates prohibuerunt:quo ī comitii loco sacra per regem sacrificulum fuisse facta:Plutarchus sic ī problematibus ostendit. Regi sacrificulo qui sacris omnibus præest:nec magistratum gerere: nec contionem habere licet:propter nomen regium suspectum:ut solum ī templis potestatem habeant:& regnum per deos sustineant. Hinc ī sacrificio:quod fit in comitio ubi ex peregit:statim ex foro se proripit. Actum comitii describere aggrediamur:qui longa & altissima sed omnium gratissima oratione indiget. Comitia scribit Asconius pedianus prima in Verrem actione fuisse ædilitia: prætoria : tribunitia : & consularia. Sed Aulus gellius magis necessariam affert diuisionem:quæ multa & magna īdiget expositōne. Dicit enī cum de generibus omnium fertur suffragium curiata comitia:cū ex censu & ætate centuriata:cum ex regiōibus & locis tributa. Festus autem Pompeius : scribit. Centuriata comitia item curiata dicebantur:qa populus Romanus per cētenas turmas diuisus

Comitium.

Comitiorū Tempus

Sacra per sacrificulū in Comitio.

De Comitō rum actu

Error Festi.

est. In quo Festus & si uerum dicit: populum Romanum in centurias fuisse diuisum: errori nequaquã paruo fomẽtum dedisse uidetur: quasi uero centuriata & curiata comitia inferat: eadem fuisse quæ & Gellius supra: & alii longe diuersa fuisse uoluerunt. Curiata nãq; comitia erũt quæ ex curiis idest tribubus absq; aliquo census & ætatũ respectu fiebant: unaquæq; enim tribus separatim centuriata suffragium per ipsas cẽturias prout a casu acciderat segregatas ferebat: ad finemq; magistratus uota attendebant: in qua maior ipsarum tribuum pars conuenisset.

Curiata Comitia.

Centuriata comitia

In centuriatis uero comitiis classium separatio fiebat: & primam dehic secundam & post tertiam: quartam & quintã seorsum centu iabant: pariterq; ætatũ facta sæpe ratione iuniores primo milites: post seniores seorsum centuriabantur: Quibus omnibus centuriis in suffragia missis maior cẽturiarum pars prævalebat. Hæcq; comitia semper grauiora: & illa magis popularia fuerunt habita. In his nãq; centuriatis senatorii ordinis & equestris uiri præstantiores in prima: & secunda classe erant: quorum iudicia & uoluntatem aliæ minorum cẽsuum classes semper fere sequebantur. Hic uidemus Liuium quinto dicere. Camillum qui exul solus uidebatur rem publicam sicut fecit posse restituere: comitiis curiatis reuocatum de exilio: populare enim hoc beneficium fuit: ad quod uniuersus populus tanta confluebat auiditate: ut nullam grauiorem formam per classes aut ætates quæri oportuit: pariter. M. Cicero i oratione ḋ ar uspicum respõsis dicit: domum suam populi Romani cuius est summa potestas oium rerum: comitiis curiatis oium ætatum ordinumq; suffragiis: eidem iuri cuius fuerat restituisse. In Scipione etiã similiter contigit. De quo Liuius. xxv. P. Cornelio Scipioni cui post aphricano fuit cognomen petenti ædilitatem: cum obsisterent tr. pl. negantes rationem eius habendam esse: Quod nondum ad petẽdum legitima ætas esset: Si me inquit omnes quirites ædilem facere uolũt: satis annorum habeo: tanto enim fauore ad suffragium i tribubus discursum est: ut tribuni repente incepto desisterent: Et infra Liuius. xxvi. Cũ subito. P. Cornelius illius qui in hispania ceciderat filius quatuor & uiginti ferme annos natus: professus se petere in superiore unde conspici posset loco constituit: in quem postq̃ omnium ora cõuersa sunt clamore & fauore ominati extemplo sunt. Fœlix faustumq; iperium: iussi deinde inire suffragium omnes ad unũ non centuriæ modo sed & tribus omnes. P. Scipioni imperium esse in hispania iusserunt. Et ifra. xxviii. Centuriæ omnes ingenti fauore. P. Scipionem consulem dixerunt comitia maiora q̃ ulla per id bellum celebrata frequẽtia. Sed pro maxima parte comitia deligendorum ordine consulum & aliorum magistratuũ fuere centuriata. Vnde Liuius. exactis regibus duo consules comitiis centuriatis creati a p̃fecto urbis ex comentariis Seruii Tullii. L. Iunius

Brutus.L.Tarquinius collatinus.& infra:Brutus collegam sibi comitiis centuriatis creauit.P.Valerium. Cicero autem Lucium Murenam defendens ambitus i petitione cōsulatus accusatum:iter alia argumenta hoc uno usus est: Murenam forma omnium grauiore delectum fuisse illo die:quo auspicato comitiis centuriatis . L.Murenam consulem renunciaui. Vnicoq; in loco magisq; in cæteris omnibus ostendit Liuius quid tributa a centuriatis comitiis differebant : a Valerone.tr.pl.lex lata ut crearentur plæbeii magistratus tributis comitiis :quod cum denegassent patres:irata plæbs itersse consularibus comitiis noluit.p patres clientesq; patrū consules creati sunt.P.Quintius.C.Seruilius.Ita q; licet plæbs non interfuerit:patres cum clientibus ex prima secunda: & tertia classibus centurias confecerunt:declarandis consulibus necessariasq;. Tributa comitia quæ Aulus gellius tertio diuisionis suæ loco posuit:eadem fuerunt quæ & curiata:sed ipse q multa & quandoq; nimia breuitate res attigit cognitu dignissimas:tria ibi posuit uocabula: quæ diuersis temporibus : sed nunq; eodem simul in usu fuerunt : si autem erunt qui contendant suas eum cuiq; ex ipsis uocabulis dedisse diffinitiones:respondemus nullum esse Liuii aut Ciceronis aut.M. Varrōis locum:in quo ea uocabula simul in usu fuisse & rem ipsam appareat . Et enim uidemus Ciceronem in epistola ad Lentulum sic scribere. In campo certe non fuisti:cum hora secunda comitiis quæstoriis institutis sella . Q . maximi quem illi consulem esse dicebant posita esset : quo mortuo nunciato:sella sublata est.Ille autem qui comitiis tributis esset auspicatus centuriata habuit:quæ itaq; in libris Liuii : quos habemus gesta narrantibus a Ciceronis ætate plurimum distantia dici uidemus curiata comitia:Cicero ipse hic tributa uerbo proprio expressit: quandoquidem supra ostendimus a curiis mulieribus appellatas fuisse primo tribus: Vnde curiata primo comitia postea fuere tributa . Fiebāt tamen aliquando consules etiam sine comitiis per interregem: ad id a populo creatum:Liuius.Libro tertio per interregem consules creati cum prouocatione.L.Valerius.M.Horatius : actaq; res in flaminiis pratis: qui nunc circus Flaminius. Et Asconius pedianus orationem Ciceronis milonianam exponens: fiebant interim alii ex aliis interreges : qui comitia consularia propter eorum candidatorum tumultus: & corūdē manus armatorum:habere non poterant. Pompeiusq; sine collega factus est de qua re Plutarchus ī Pompeii uita. Pompeius a senatu solus cōsul creatus per Sulpicium interregemq;:collegaq; assumendi potestas attributa:Catone omnia suadēte ob rem.p.ut dixit. Comitia quando fierent non satis certum habebatur.Nam etsi Kalendis Ianuariis ut plurimum fiebant :in aliud tamen tempus quandoque differebantur. Macrobius scribit Kalendis Martii comitia auspicantur . Et Plintus

Tributa comitia eadē quae curiata

Cōsules qñq; factos sine comitiis ab interrege

Quo tpe comitia habe rentur

nundinis ruſtici urbem reuiſeba nt:& ideo comitia habere nundinis nō licebat:ne plæbs ruſtica auocaretur.Et Cicero ad quintum fratrē. Comitia in menſem Septembrem reiecta ſunt.Et aliquando i tribunorum plæbis poteſtate fuit:comitia quando haberi deberent declarare.Liuiuſ libro.v.C.Licinius &.L.Sextius.tr.pl.tulerunt:ne tribunorum militarium comitia fierent ſed conſulum:& libro.xxiii. Q.Fabius i eū quem poſtea comitialem habuit diem comitia edixit. Et infra.xxv. Dictator primo comitiali die creauit conſules.Et.xxvi.diemq; comitiis a. C.Calfurnio prætore urbano petiit. Vnde uidetur augures quod ſupra ſcribit Plinius q̄ multos dies in anno Kalendis Martii inauguraſſe: quorum uno ſiue prætor:ſiue conſules : ſiue tribuni plæbis comitia habebant. Vnde prudenter a Fabio maximo cenſore inſtitutum eſt: ut poſt q̄ comitia ad multorum libidinem habebantur:& ſimul multi atq; omnes pariter in eis poterant:aliqua pars ciuitatis eſſet:quæ ſua grauitate rem ipſam moderarentur:ex omnibus enim ciuibus forum exercitio & uſu frequentantibus :quatuor inſtituit tribus: quas appellauit urbanas:unde maximi cognomen nactus eſt:quatuor enim illæ aliarum te meritatem tribuū moderabantur: Vnde i petitione ipſa : Vrbanā tribū ſemper plurimi fuiſſe habitam . Aſconius pedianus pro milone : inter auctoritatem leges.P.Clodii tr .pl.quas forte præpoſuerat : eam quoq; qua libertini non plus q̄ in tribus tribubus ſuffragium ferebāt poſſent quoq; in urbanis tribubus:quæ propriæ ingenuorum ſunt ferre:qua in petitōne quid obſeruatum fuerit dicendū duximus:eſt uero apud multos trititum quid Cicero de hac re Quintum fratrem admonet i hanc formam: Valde elaborandum eſt tibi ut tribules:ut uicini:& cliētes:ut deniq; liberi:poſtremo etiam ſeruitus:(nam ferme omnis ſermo ad forenſem famam a domeſticis manat auctoribus):& infra : eximiam magnam gloriam & dignitatem:& rerū geſtarū magnitudinem eſſe oportet in eo:quem homines ignoti nullis ſuffragantibus meritis:honore afficiant:item infra:Senatores:equites romanos:cæterorum omniū gratos homines:& gratioſos complectere:multi homines urbani indnſtrii multi libertini in foro gratioſi gnauiq; uerſantur:cura ut ſint cupidi:deinde habe oratores:urbis collegia:omnium pagorū uicinorum. Ex his principes ſi ad amicitiam tuam adiunxeris: per eos reliquam multitudinem facile tenebis:poſtea totam italiam fac ut in animo & memoria tibi diſtributam comprehenſamq; habeas:ne quod municipium:colonia præfectura nec locus eſſe poſſit nec quem in italia poſſe patiaris:i quo non habeas firmamenti quod ſatis eſſe poſſet.Perquiras etiam :inueſtiges homines ex omni regione:eoſq; cognoſcas:appetas:confirmes:cures ut i ciuitatibus ſuis aliquot petāt:& tua cā quaſi cādidati ſint bene hoies noſce:comiter appellare:aſſidue ac diligēter petere:benignum ac

In poteſtate ēt tribunorū.plaeb. fuiſſe:tps comitiorū declarare

Fabii maximi iſtitutū.

Tribus urbanae quatuor.

liberalem esse oportet. Vnde Cicero ipse postea Octauio scribēs iquit. Nos in omni munere candidatorio fungendo summam adhibemus diligentiam:& fortasse quoniam uidetur in suffragiis multum posse gallia cum Romæ a iudiciis forum refrixerit:excurremus mēse Septembri. Et item ad fratrem de petitōne: Tota petitio procura ut pompæ plena sit:ut illustris:ut splendida: ut popularis: ut habeat summam spem ac dignitatem. Sed hæc tibi retinēda:ut senatus te existimet ex eo q̄ ita uixeris defensorem auctoritatis suæ fore. Equites Romani boni & locupletes ex uita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum :multitudo ex eo dumtaxat q̄ oratione in contionibus atq; iudicio popularis fuisti:te a suis commodis alienum non futurum : petitionis formandæ artes & institiuta Cicero multas ac difficillimas supra ostendit:sed post quam uentum erat ad ipsum petitionis actum:resq; uariis modis quos infra docebimus in campum actumq; deducta erat:maiores prædictis in dies suboriebantur candidatis petitoribus difficultates : de quibus item Cicero pro Murena sic dicit:q̄ si illa solemnis precatio comitiorū a consularibus auspiciis consecrata:tantam habet in se uim & religionem:quantum res.p. postulat:& infra:quod enim fretum quod euripū tot motus:tantas:tam uarias habere putetis agitationes fluctuū :quātas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum: nihil est incertius uulgo:nihil obscurius uoluntate hominum :nihil fallatius ratione tota comitiorum. Nam & tempestates aliquo certo cæli signo cō mouentur:sæpe improuiso nulla ex certa ratōne:obscura aliqua ex causa excitantur:sic in hac comitiorum tempestate populari:sæpe itelligas quo signo cōmota sit:sæpe ita obscura ē:ut casu excitata esse uideatur Et infra. Petitorem ego præsertim consulatus:magna spe: magno animo:magnis copiis :& in forum & in campum deduci uolo : præsertim cum hoc iam nouo more : omnes fere domus omnium concursant: & ex uultu candidatorum coniecturam faciunt:quantum quisq; animi & facultatis habere uideatur: Vides tu ne illum tristem:demissum:iacet. diffidit.abiecit hastas:serpit hic rumor. Magna autem est comitiis consularibus repentina uoluntatum iclinatio: præsertim cum incubuit ad uirum bonum:& multis aliis adiumentis petitionis ornatum:huiusmodi etiam petitionis difficultates & candidatorum Cicero in oratione p Plantio sic ostendit. Non eni comitiis iudicat semper populus: sed mouetur plerūq; gratia:cedit precibus. Facit eos a qbus maxime est ambitus:deniq; si iudicat non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum:sed ipetu nonnunquam :& quadam etiam temeritate. non est eni cōsilium i uulgo. non ratio. non discrimen. non diligentia. semperq; sapientes ea quæ populus fecisset ferenda:nō semper laudāda dixerūt: primum illud debes putare comitiis præsertim ædilitiis studium esse

De difficultatibus petentium dignitates

populi non iudicium.eblandita illa non enucleata suffragia: eosq; qui suffragium ferant:quid deniq; ipsi debeant considerare sæpius :q̄ quid cuiq; a re.pub.uideatur deberi: Nostrum est autem qui in hac tempestate Populi iactamur ac fluctibus:ferre moderate populi uoluntates: allicere alienas:retinere partas:placare turbatas :honores si magni non putamus:non seruire populo :sin eos expetimus:non defatigari supplicando. Sunt item dictis difficultatum sententiis simillima quæ idem Cicero in epistola Curioni scribit.Habemus hæc omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu:propter nostram ut spero te intelligere causam. Vulgi & multitudinis propter magnificentiam munerum liberalitatemq; naturæ:iuuentutis & gratiosorum in suffragiis studium :p pter eius excellentem in eo genere uel gratiam uel diligẽtiam: nostram suffragationem si minus potentem:at probatã tamen & iustam & debitam.Erat autem petentibus maximum adiumentum paucitas competitorum. Vnde Cicero Athico.Luceium scito consulatum habere i animo statim petere.Duo enim soli dicuntur petituri.Non solum autẽ libera ciuitate artes in petitione sunt adhibitæ: de quibus tam multa superius sunt dicta: sed a principibus etiam se gratos populo reddere adnitentibus:hinc scribit de Octauio Augusto Suetonius. Quotiens magistratuum comitiis interesset:tribus cum candidatis suis circuibat supplicabatq; more solemni: ferebat & ipse suffragium in tribubus: ut unus e populo:& magnæ spei ac confidentiæ fuit petitio uariis ex adiumentis prius prudentia comparatis.Cicero pro Murena.Nos quoq; scœnam habuimus competitricem: quod si ego qui trinos ludos ædilis feceram:tamen Antonii ludis commouebar.Habuit proficiscens de lectum in umbria.dedit ei facultatem res .publi.liberalitatis: qua usus multas sibi tribus:quæ municipiis umbriæ conficiuntur adiunxit. Et pro Plantio idem Cicero humilitatem supplicandi omnibus plurimũ in petitionibus magistratuum ualuisse sic ostendit. Quo quidem tempore si id lateranensis facere uoluisses:aut si grauitatis eẽ putasses tuæ: quod multi nobiles sæpe fecerunt:ut cum minus ualuissent suffragiis prosternerent se populo:fracto animo atq; humili supplicarent: nõ dubito quin omnis ad te conuersura fuerit multitudo:nunquam enim nobilitas integra præsertim atq; innocens:a populo Romano supplex repudiata fuit.Et contracta undiq; studio & diligentia multitudo plurimum in petitione adiuuabat.Hinc Plutarchus in Pompeii uita.Cæsar in galliis agens ad suffragia frequentes milites ire iussit: ut sibi aliud quinquennium decerneretur.Nunc de candidatis quorum supra frequens est mentio dicendum. Eos ab indumento quod ipsum indicat uerbũ appellatos constat:de ea que re Plutarchus i problematibus sic habet. Candidatis erat moris i tunica absq; toga esse:ne argentum sinu

Petentibus magistratũ maximum adiumẽtũ comptorũ paucitatẽ fuisse

Humilitatẽ supplicãdi: si petitõibus magistratuum pfuisse

Candidati.

ferentes ipſi alios corrumperent ciues:uel q̄ imperio dignos non gene re:non diuitiis:non gloria:ſed uulneribus & cicatricibus commenda ri oportere iudicabant:quæ quidem uulnera ut ab iis quos ambiendo prenſabant conſpicerentur ſine toga ad petendum deſcendebāt. Idem que Plutarchus in.M.æmilii uita dicit.M.æmilium uirum conſularem q̄ tricies ſingulari certamine pugnauerat:& ſemper hoſtem trucidaue rat contra Galbam in umbra nutritum contendentem: cum cicatrices populo oſtendiſſet.ſtatim omnes tribus triumphū ei dediſſe. Veterem uero fuiſſe candidatorum in petitione morem:Liuius quarto libro oſtē dit:qui dicit a tribuno plæbis tunc latam legem:ne cui liceret albū ue ſtimentum induere petendi cauſa. Et tamen infra ſcribit. Tribunis mi litum conſulari poteſtate creatis.C.Iulio Tullio.C. Seruilio hala. Cn. Cornelio coſſo artem adhibitam a patriciis cuius eos icilii tunc quoq; inſimulabant:q̄ turbis indignorum candidatorum intermiſcendo di gnos tædio ſordium in quibuſdam inſignium populum a plebæiis di uertiſſent. Ratio nunc a nobis:auctoritas ac tempus eam deferendi cā didam ueſtem dicetur. Rationemq; ſolam fuiſſe conſtat:ut petituros i ſignes magiſtratus oſtenderet alba ueſtis. Tempus deferendi auctori tas oſtenſa docebit. Nam iubentibus tribunis militaribus conſulari po teſtate ſupra uidemus candidatos dignis indignos fuiſſe immixtos: & pariter aliquando factum eſt a dictatore aut patribus. Nam idem Liui us quarto libro:dictatore Publio Cornelio:& Hala Særuilio magiſtro militum:ſicut priore anno per idigniſſimos ex plæbeiis candidatos:om nium etiam dignorum tædium fuerat:ſic tum primoribus patrum ſplē dore gratiaq; ad petēdum præparatis omnia loca obtinuere:quos qui dem candidatos ad petendum ut præfertur impulſos:per diem ſolum modo petitionis albam detuliſſe ueſtem non dubitamus.alia autem fu it:de qua paulo poſt dicemus:petendi iure & ordine cōſulatum forma: cum quis quæſtura & ædilitate functus:petere ad ſuū libitum iſtituiſ ſet. Hiq; anno uno a creatis ſcilicet cōſulibus ad aliorum ordinem cre andum comitia ueſte alba utebantur. Vnde uidemus Ciceronem pro Murena orantem ducere:eum quam cœpiſſet in Aſia albam ueſtē Ro mam uſq; uenientem detuliſſe. Multi obuiam prodierunt de prouicia decedenti: conſulatum petenti ſolet fieri: & cui autem non proditur reuertenti. Quid habet admirationis tali uiro aduenienti candidato conſulari: Obuiam iuiſſe multos? Catonem quoq; ſuperiorem in alba ueſte dum cenſuram peteret dixiſſe teſtimonium in Marcum attilium Glabrionem competitorem ſuum Liuius in.xxxiii. ſcribit. Quæ cunq; hactenus a nobis de comitiis candidatis & petitione dicta ſunt: generalia fuerunt: ad ipſam rem nunc ante oculos ponendam parti culariter deſcendamus. Qui conſulatum petituri i campum martium

Lex ne quis q̄ petēdi cā albū ueſti mētū idue rea

Cōſulatū pe tētiū cōſue tudo.

candidati descendebant:deductores suffragatoresq; suos circa se habe bant sicut Liuius.xxxiiii. habet: potentes petebant patricii plæbeiiue. P.Cornelius.Cn.Scipio qui ex hispania prouincia nuper recesserat ma gnis gestis rebus.Et.L.Quintus Flaminius qui clarli in Græcia præ fuerat:&.Cn.Manlius uolso:hi patricii:plæbeii autem.Cn.Lelius.Cn. Domitius.Cn.Liuius Salinator.L.Attilius ante omnia certamen ac cendebant fratres candidatorum: duo clarissimi suæ ætatis imperato res:maior gloria Scipionis & quo maior eo proprior inuidiæ. Quintii recentior:ut qui eo anno triumphasset: quod alter decimum iam an num assiduis in oculis hominum fuerat:quæ res minus uerendos ma gnificos homines ipsa satietate facit.In quintio noua & recẽtia omnia ad gratiam erat.Is obtinuit ut præferretur candidato quem Aphrica nus frater ducebat:quem Cornelia gens Cornelio consule comitia ha bente commendabat.L.Quintius & Domitius Enobarbus consules facti.Adeo ut ne in plæbeio cõsule:cum pro.C. Lælio niteretur Aphri canus ualuit.Et. xli.Liuius Claudius unus ex omnibus nobilis candi datus erat:opinione omnium haud dubie destinabantur.Quintus Fa bius labeo &.L.Porcius Licinius.Sed Claudius consul sine lictoribus toto foro uolitando clamantibus aduersariis: & maiore parte senatus meminisse eum debere se prius consulem Populi Romani q̃ fratrem. P.Claudii esse:quin ille sedens pro tribunali aut arbitrium aut comitio rum tantum spectatorem se præberet: coerceri tamen ab effuso studio nequiuit:magnis contentionibus tribunorum quoque plæbis: qui aut contra consulem:aut pro studio eius pugnabant: comitia aliquotiens turbaret donec: peruicit Appius ut deiecto Fabio fratrem traheret. Eam petitionis animi anxietatem Seneca epistola. Cxviiii. sic deridet: Quam putas esse iucundum tribubus uocatis cum candidati in tem plis suis pẽdent? & alius nummos promittit:alius per sequestrem agit alius eorum manus oculis contexit:quibus designatus contingendam manum negaturus est:omnes attoniti uocem preconis expectant. Du rauitque aliqua ex parte petitionis magistratuum umbra sub princi pibus.Suetonius de Cæsare.comitia cum populo partitus est: ut ex ceptis consulatus competitoribus: de cætero numero candidatorum pro parte dimidia:quos populus uellet pronunciaret: Pro parte altera quos ipse dedisset.Et edebat per libellos circum tributim missos scri ptum breui.Cæsar dictator illi tribui: commendo uobis illum & illum ut uestro suffragio suam dignitatem obtineant. comitia nulla habuit præter tribunorum & ædilium: & Plinius orator: anxium me & in quietum habet petitio Sexti eruci.Itaque prehendo amicos:supplico: ambio:domus stationesque circumeo:quantum uel auctoritate:uel gra tia ualeam precibus experior.Locum ubi hæc comitia haberent supra

díximus campum fuiſſe martium ſæpenumero a nobis deſcriptum. In eo quæ erant contra quæ aqua uirgo in urbem nunc etiam currens finitur: ut inter columnam Antonini cocleam extantem: & dictam aquam ipſa fuerint ſepta ad inſtar clauſurarum: quæ armentis in campeſtribus fiunt ſic appellata: erantq; e materia & tabulatis: de quibus M. Cicero ad Athicum ſcribens. Efficiemus rem glorioſam: Nam in campo martio tribus comitiis marmorea ſumus & ſepta facturi: eaque cingemus excelſa porticu: ut mille paſſuum conficiatur: ſimul adiungetur huic operi uilla publica. quod tamen nec Cicero ipſe: neque alius poſtea facit bello prohibente ciuili: quod breui poſt hanc epiſtolam eſt ſubortum: ad ipſaq; ſepta totidem fuere Ouilia minoris ambitus loca: in quibus centuriæ a tota tribu ſeparatæ de agendis prius q̃ citarentur conſultabant. Et ſuos quæq; tribus habuit diremptores: multitudinem in centurias diuidentes: ſuccenturiatoreſq;: quos dicit Feſtus explendæ centuriæ cauſa aliquos qui forte non adeſſent ſuppleuiſſe. Vnde coniicimus centurias non ſingulis comitiis fieri conſueuiſſe: ſed potius cum factæ eſſent diu permanſiſſe: nam extat nunc lapis centurias ut apparet aliquas inciſas habens uix dimidius: in ſanctæ Luciæ nunc eccleſia ubi Orphi templum erat: uetuſta cuius ornamẽta a nouis mutationibus dignoſcuntur: eccleſiaque Orphei retinet cognomentum: alique erant centuriatores appellati: quibus eſſet curia dicta a centuriis. colligere. Erant item unaquaque in tribu diuiſores: diuidendis æqualiter omnibus quæ tribui darentur: obuenirẽtque emolumentis præfecti: quos largitionum corruptelæ auctores ſæpenumero fuiſſe docebimus. Iam in campum & ad ſepta ouiliaque ipſaſque tribus & centurias uſque peruenimus: candidatos ad petitionem a ſuis deductoribus ſuffragatoribuſque deduci uidere uidemur. Maiore igitur conatu diligendi formã ducimus explicandam. tenenda uero quæ ſupra diximus fuiſſe i tribubus trium ordinum uiros: patricii: equeſtris: & plæbeii: fuiſſe etiam claſſes quinque a cenſu plurimum differentes: de centuriiſque prærogatiuis ſortitione & uenturia: quæq; in ipſis tribubus fiebant: & conſules prætoreſque cum aliis magiſtratibus ad pontem conſediſſe: qui in campo eſſet martio ubi cocleam columnam Antonii extare uidemus: quæ dicemus attente conſideranda ſunt: primum de conſule. Liuius. xxxi. conſul in campo martio comitiis priuſq̃ centurias in ſuffragium mitteret. Et Nonius Marcellus ſcribit ſexagenarios per pontem non mittendos quod ſuffragium non ferant: quod p ponte fiebat. Suetoniuſq; de ponte apertius ſic habet. De Cæſare enim & coniuratis in ſuam mortem ſic inquit. Illum in campo per comitia tribus ad ſuffragia uocantem partibus diuerſis ex ponte ut deiicerent atque exceptum trucidarent cogitaſſe. Centurias dirimitores quorum id officii erat in

Septa

Ouilia

Direptores. Succenturiatores

Centuriatores

Diuiſores

Tres ordies uirorum in tribubus.

Suffragia p pontem

Prærogatiua.

Prærogatiua

Veturia centuria

Non cincti ad suffragiorũ custodiam deputati

Mors citatorum.

tribubus diuidebant. Prærogatiua quid esset: uerbum significat: ex omnibus enim qui militarẽt iunioribus: et pariter ex ueteranis militia per ætatem dimissis diligebantur centuriæ: prærogatiua iuniorum siue ueteranorum appellatæ: ex ipsisq; prærogatiuæ cẽturiis facto iterum delectu: prima selectorum quorumcunq; præstantiorum centuria dicta ẽ tãquam ab ætate & dignitate uenerabiliorum. ueturia. Et ne fraus aut corruptela posset fieri: Non cincti ad custodiam suffragiorum deputabantur: de quibus quid fuerit Plinius sic habet. Decuriæ pluribus nominibus distinctæ tribunorum iudicium propter hoc non cincti uocabantur ex omnibus selecti: ad custodienda suffragiorum sita in comitiis: alius se non cinctum: alius fractum: alius tribunum appellabat: Tiberii principatu equester ordo motus: in id constitutumq; ne quis non cinctus esset: nisi cuius ingenuo patre auoq;: quibus sextertia quadringenta census fuissent a lege Iulia theatrali quattuordecim ordines sedendi. Sortiebatur consul: quæ pro unoquoq; candidato prærogatiua iuniorum prius in suffragium mitteretur: quam & præco citabat: cumq; acceptum esset: ad consulis cæterorumq; magistratuum præsentiam i ponte suffragium: ea centuria in montem inde citatorum appellatum dimissa: præco quid egisset: renunciabat: citabanturq; post prærogatiuas tribus eiusdem prima: deinde aliæ classes in centurias distributæ. Eratq; arbitrii candidatorum: tribuum in quibus magis uiderent prærogatiuarum sortitionem fieri: easq; quas sorte contigisset exire: & deinde alias centurias a consule uocari. Nam plærumq; accidebat eos in petitiõe p̃ualere quibus prærogatiuæ præsertim iuniorum fauissent. Vnde Cicero pro Murena. Et enim: si tanta illis comitiis religio est: ut adhuc super omnem ualuerit prærogatiuam. Vnde uidemus Heliũ spartianum: de Alexandro seuero dicere, Ipsas deinde tribus & eos qui militaribus niterentur prærogatiuis purgauit. Hæc autem omnia facillime intelligere poterit: q dicta Ciceronis de Lutio Pisone philippicorũ secundo: in hæc uerba cõsiderabit. Ecce Dolobellæ comitioꝝ dies: sortitio prærogatiuæ exit: renunciatur: tacet: prima classis uocatur. Renũciatur deide ut assolet suffragiatum: secunda classis uocatur: quæ omnia celerius sunt facta q̃ dixi: sed ad rem multo copiosius faciunt: quæ a Cicerone i oratione pro Planco scripta subiecimus. Neq; ego nunc cõsilium reprehendo tuũ: q; eas tribus qbus hic maxime notus erat non ediderís: & ifra: uocatæ tribus: latum suffragiũ: descriptæ: renũtiatæ: longe plurimum ualuit Plancus. At tandem una centuria prærogatiuæ tãtũ habet auctoritatis: ut nemo nũq̃ prior eam tulerit: quin renunciatus sit aut ipsis comitiis consul: aut certe i illũ annum. Et infra de Plãco sic habet: cuius in honore nõ unius tribus pars: sed comitia tota comitiis fuerũt prærogatiua: & ubi Cicero i p̃dictis non satis edoceat supplebit

Liuius infraſcripta libro quito:Haud inuitis patribus Paulum licinĩ caluum.prærogatiua tribunum militum non petentem creauit: & infra: populus nihilominus ſuffragia inibat.& ut quæq; intro uocata erat cẽ turia:conſulem haud dubie Fabium dicebat.Centuriæ quæ ſuperetãt. Q. Fabium &.P.Decium dixere:& infra.Tumq; prærogatiua & pri mo uocatæ omnes centuriæ conſulem eum dicebant.Item infra eo die cum ſors prærogatiuæ exiſſet:eaq;.T.Attilium.Et libro.xxiii.Liuius in teriit prærogatiua: ſuffragium iniit.Creatiq; in ea conſules.Q.Fabius maximus quartum. M. Marcellus: tertium:coſdem conſules cæteræ centuriæ ſine uariatione ulla dixerunt:& libro.xxvi.noſtræ intentioni i plurimis ſatiſfacit Liuius Fuluius: cum comitia conſules haberẽt præ rogatiua ueturia iuniorum Titum malium torquatum dixit:qui ad tri bunal conſulis uenit:petiitq; ut ſua pauca uerba audiret: centuriamq; quæ tuliſſet ſuffragium reuocari iuberet:oculorum enim ualitudinem excuſauit:poſt hæc cum centuria frequens ſucclamaſſet: ſe nihil muta re:tum torquatus:neq; ego ueſtros mores conſul ferre potero:neq; uos imperium meum:redite in ſuffragium. Tum centuria mota auctorita te uiri petiit a conſule:ut ueturiam ſeniorum citaret:uelle ſe cum maio ribus natu colloqui:citata ſeniorum ueturia:datum ſecreto i ouili cum his colloquendi tempus:ita conſultatione data:ſenioribus dimiſſis:iu niores ſuffragium ineuntes.M.Marcellum.M. Valerium conſules di xerunt:auctoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Reli quũ eſt uobis hac comitiorũ parte: qualia centuriæ aut tribus ipſæ alí ter ſuffragia ferrent oſtẽdere: Duobus enim modis ſed diuerſis tempo ribus id factitatũ fuit.Nam uocibus primo & ſententiis palam ab uno quoq; dictis:poſt tabellis ſuffragia dari mos fuit: de qua re elegantiſſi mam diſputationem Cicero legum ſecundo:cum Quinto fratre ſic ha bet.In ea ſum ſententia qua te fuiſſe ſemper ſcio:nihil ut fueriti ſuffra giis uoce melius.qs aũt non ſentit omnem auctoritatem optimatũ ta bellariam legem abſtuliſſe? quam populus liber nũq; deſiderauit? Id op preſſus dominatu:& potentia principũ flagitauit. Itaq; grauiora iudicia de potentiſſimis hominibus erant uoces q̃ tabellæ:quãobrem ſuffragã di nimia libido:in non bonis cauſis eripienda fuit potentibus :non late bra danda populo:in qua bonis ignorantibus qd qſq; ſentiat tabella ui ciosum occultaret ſuffragiũ.Itaq; iſti rationi neq; lator qſq̃ eſt inuentus neq; auctor unq̃ bonus.Sũt enim quartuor leges tabellariæ:quarũ pri ma de magiſtratibus mandandis.Ea eſt gabinia lata ab homine igno to & ſordido:ſequuta biẽnio poſt caſſia ẽ:de populi iudicio.iſta ab ho mine nobili lata.L.caſſio. Carbonis eſt tertia de iubẽdis legibus ac ue tãdis:ſedicioſi atq; iprobi ciuis. Vno i genere relinq uidebat:quod ipe Caſſius excipet p duelliones, dedit huic quoq; iudicio Celius tabbel-

Mos dãdo rum ſuffra giorum

Leges tabel lariae.

lam. Eamq; optimam rem. P. esse dico: quam hic cõsul cõstituerit: quæ sit in potestate optimatum. Sic enim recitata est: de suffragiis optimatumq; plæbi libera sunto: quæ lex hanc sententiam continet: ut omnes leges tolleret quæ postea latæ sunt: quando tegunt omni ratione suffragium: ne quis inspiciat tabellam: ne roget: ne appellet: deide hoc optimo cuiq; & grauissimo ciui ostendatur ultroq; offeratur. Eoq; nunc fit illud quod a te nuperrime dictum est: ut minus multos tabella condemnet q̃ solebat uox: quia populo licere satis est. Hoc retẽto reliqua uoluntas auctoritati & gratiæ traditur. Itaq; ut omittam largitione corrupta suffragia: non uides si quando ambitus sileat: quæri in suffragiis quid optimi uiri sentiant: quamobrem lege hac libertatis species datur. Auctoritas bonorum retinetur contentiõis causa tollitur. Vnde cũ uocem Cicero tabellæ præponeret: sic oratione in Pisonem habita gloriatus est. Me cuncta italia: me omnes ordines: me uniuersa ciuitas nõ prius tabella q̃ uoce cõsulẽ declarauit. Similemq; supradictæ Ciceronis disputatiõem Plinius orator Mesio maximo scribit. Meministi ne te sæpe legisse quantas contentiones excitauit lex tabellaria? At nunc i senatu sine ulla dissensiõe: Hoc uelut optimum placuit. Omnes comitiorum die tabellas postularunt. Supersunt senes ex quibus audire soleo hũc ordinem comitiorũ. Citato nomine candidati silentiũ summũ dicebant: ipse pro se explicabat uitam suam: testes & laudatores dabat uel cum quo militauerat: siue sub quo quæstor fuerat: uel utrũq; si poterat: adhibebat quosdã ex suffragatoribus: illi grauiter & pauca loquebantur: plus hoc q̃ preces proderat. Nonnũq̃ candidatus aut natales competitoris: aut annos: aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus grauitate censoria. Ita sæpius digni q̃ gratiosi prævalebant. Inualuit tamen & diutius seruatus est mos tabellarum. De quo Cicero i legẽ agraria Rulli secũdã: in suamq; sui ipsius gloriã sic habet. Sed tamẽ magnificentius atq; ornatius esse illo nihil potest: quod meis comitiis non tabellam indicem tantæ libertatis: sed uocẽ unã pro uobis indicẽ uestrarũ in me uoluntatũ ac studiorũ tulistis. Itaq; me nõ extrema tribus suffragiorũ: sed primũ concursus populi Romani consulem declarauit.

Comitiorũ ordo

Quale autem uas fuerit i quod suffragia mitterentur: Asconius pedianus pro Cornelio de maiestate sic habet. Dũ sytella defertur: dum sortitio fit. Et Cornelius Tacitus de Vespasiano. Sorte & urna mores nõ discerni: suffragia ad extimationẽ senatus reperta: ut cuiusq; uitã famã q; penetrarent. Et tabellas ipsas fuisse cæra delinitas: i qbus stilo facilit scriberetur cuiusq; uotũ Infra in accusationũ partibus: dum sententias iudices ferrẽt ostendemus. uetustam uero huius uerbi uim beatus Hieronymus ad Niceã Hyppodiaconũ elegãter sic scribit. Rudes illi italiæ hoies quos cassos Ennius appellat: q̃ sibi ut in rhetoricis Cice

Vas in qd suffragia mittebãtur

Tabellarũ origo

ro ait:ferro uictum quærítabant:ante cartæ & membranarũ uſum :aut dedolatis ex ligno codicillis:aut in corticibus arborũ mutua epiſtolarꝝ colloquia miſſitabant. Vnde & portatores earũ:tabellarios:& ſcriptores a libris arborum librarios uocauere: ad quarum tabellarũ imitatione hæ quoq; & factæ & dictæ ſunt. In quibus ſenatorum & iudicum in ſententiis uota ſcribebantur. De cæteris uero quod dixi infra dicto loco patebit. Scriptas autẽ fuiſſe tabellas: Plinius Meſio maximo ſcribens ſic indicat. Scripſeram tibi uerendũ eſſe:ne ex tantis ſuffragiis in quibuſdam tabellis multa eſſent iocularia atq; etiam fœda dictu: i una uero pro nominibuscandidatorum: ſuffragatorum nomina ſunt inuenta. Excanduit ſenatus:magnoq; clamore: qui ſcripſiſſet iratum principem eſt comprecatus:tantum licentiæ prauis negociis adiicit illa fiducia:quis enim ſciet? Et tabellæ pro epiſtolis cum uictoriam continerent laureatæ mittebantur. Cicero i Piſonem ne tu quidem Paule noſter tabellas Romam cum laurea mittere audebas. Hiſq; ſupra tãto ut oſtendimus ſtudio peractis:conſul in ponte reſidens eum cuius ſuffragia ſuperauerant conſulem futuri anni declarabat:precoq; palam enunciabat:pariterq; in deligendis:prætoræ:cenſoræ:ædilibus: & tribunis factum fuit:declaratiq; in conſules cãdidati:cum ſenatui uſq; ad tempus ineundi cõſulatum itereſſent:maxime erant auctoritatis : declarandi in comitiis conſules & alios magiſtratus formam moreſq; ſatis ſupra docuimus:quod quidem & ſi ſuapte rei natura itegre & abſq; uicio & corruptela fieri potuit:malis tamẽ artibus ſæpenumero factitatũ eſt:qbus artibus primarium largitio fomentũ dedit:unde & repulſas a petitione nonnulli qãq; imeritas rettulere:ob idq; Cicero quitũ fratrẽ ad petitionem cõſulatus iſtruens ſic admonet. Et quoniam in hoc uel maxime uiciosa eſt ciuitas:q; largitione interpoſita uirtutis ac dignitatis obliuiſci ſolet:fac ut ſe abs te cuſtodiri atq; obſeruari ſciant: & ad Athicũ idem Cicero. Conſules flagrant inuidia. Quod Memius cãdidatorũ pactionem in ſenatu recitauit:quam ipſe ſuus competitor Domitius cum cõſulibus feciſſet:ut ambo talenta quadraginta cõſulibus darent:ſi eſſent ipſi conſules facti. & idẽ Cicero largitionis factæ inſimulatũ Plancum defendens dũ purgare nitit̃ : quo fieret modo corruptela & largitio ſic docet. Sed tu doce ſequeſtrem fuiſſe:largitum fuiſſe:cõſcripſiſſe :tribules decuriaſſe. Vnam tribum delige:tu doce quod debes :per quem ſequeſtrem:quo diuiſore corrupta ſit. Deide habere cœpit ſubito præter opinionem hominũ:ut ne ſi cogitaſſet quidem quiſpiã largiri:daretur ſpacium comparandi tribus. Latum ſuffragium:deſcriptæ:renuntiatæ: longe plurimũ ualuit Plancus. nulla largitionis ne fuit : nec eſſe potuit ſuſpitio. Erat aũt grauiſſima pœna his q largitione tribus ac centurias corrupiſſent per legẽ de ambitu conſtitutã : cuius legis metu diuerſis

Tabellarii Librarii

Tabellæ laureatae

Qui modus in magiſtratibus declarandis.

Corruptele i magiſtratuum petitionibus

De pena tribus largitõne corrumpentium.

& occultis artibus largitionem ipsam fieri oportuit. Vnde dixerunt Planci aduersariorum oratores ipsum quosdam mimmorum habitu subornasse:qui ad tribus & centurias per ludi simulationem penetrantes:pecunias in largitionem detulerant:quam diluere calumniam Cicero cū adniteretur his uerbis ī prædicta oratione est usus.Illud uero crimen de mimis:quos ī circo flaminio deprehensos esse dixistis: tunc caluit:recentiq; nūc ī causa refrixit:neq; enim q illi mimi fuerint nec quæ tribus:nec qui diuisor ostenditis. Asconius pedianus in Ciceronis orationem pro Milone. Annius milo &.P.plācius hispus &.Q.Metellus Scipio consulatum petierunt:non solum largitione palam effusa: sed etiam factionibus armatorum succicti.& Cicero ipse in Verrem actione secunda:comitia haberi cœpta sunt.Cursare iste homo potens cum filio blando & gratioso circum tribus:paternos amicos hoc est diuisores appellare.Hinc uidemus Octauium Augustum populi gratiam aucupantem tollendis largitionibus curam adhibuisse. Suetonius enim de eo sic scribit.Comitiorū quoq; ius pristinum reduxit: ac multiplici pena coercito ambitu:Fabianis & Scaptiensibus tribubus suis decomitiorū:neqd a quoq̄ candidato desiderarent: singula milia nummum

De repulsis.

asse diuidebat.satis multa de largitiōe:repulsarū aliquas dicamus.Nullam īdignioré repulsam Populum Romanum unquā uidisse creditū é Ea:d̄ qua sic Plinius scribit. Vir optimus a senatu iurato iudicatus Scipio nasica:Bis candidatus repulsam habuit:cui exuli ī patria mori nō licuit.Sed ultimæ repulsæ causa affertur:ostēdēs quod supra diximus necessariam fuisse petituro consulatum: & alios insignes magistratus humilitatem:& omnem uniuerso populo subiectionē. Cum.n.is Scipio post Iugurthæ bellū matremq; ideam ī urbem aduectā: & seditiones ciuium aliquādo composita ædilitatē peteret:& inter supplicandū solēni more ut fiebat callosam stringeret manum unius quem rogabat per iocū iterrogauit:Nunqd manibus ambulare solitus esset? quod tribus rusticæ adeo ægre tulerunt:ut repulsa illi data fuerit.Paruaq; pariter fuit causa quæ.Q.Elio tuberoni repulsam præturæ dedit:quem.L. Paulus auus &.P.aphricanus auunculus deducebant. In epulo enim Aphricani patrui suo noie dato:triclinīū posuit punicanis pellibus edinis stratum:& triclinum mensæ apparatum omnem fuisse supra ostēdimus:ifraq; diffusus in moribus & cœnis dicemus.Erat autem(ut diximus)in petitione necessaria subiectio abiectissima:quam aliquando generosi animi quosdam erubuisse uidemus.M.enim Crassus consulatū petens:& more candidatorum campum circuiens singulos rogabat: q Scæuolam socerū suū deductoré erubescens:eū ut abiret rogauit.Meliusq; fecisse uidetur Cicerius scriba:qui cum Aphricano supioris filio temere cādidatus:postq̄ se ī cōsulatus petitōne supari aduertit:abiecta

ueſte candida ſe pro competitore ſuffragatorem exhibuit. nec fuerunt omnes repulſæ ad perniciem notatorum. Q .enim Cecilius Metellus conſulatus repulſam habuit: & paulo poſt duas prouincias conſuli ſi bi demandatas Achaiã & Macedoniã Populo Romano ſubiecit. Luci us quoq; ſylla aliquando priuſq; eo dignitatis quo euectus eſt aſcende ret: præturæ repulſam habuerat: pariter. M. porcius cato poſt repulſam dignitatem in re publica maximam eſt adeptus. at cætera iam i quartũ uolumen q; hoc ſatis creuerit differamus.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER QVARTVS QVI ADMINISTRATIONIS REI.P. SECVNDVS INCIPIT FOELICISSIME

OMMVNICATA Orbi ciuitate Romana: Comitiis magiſtratuum petitione: largitõe: & repulſis quãtũ oportuit expeditis: ad alias rei.p. adminiſtrationis partes ſummatim ſupra ichoatas reuertamur. Senatores unde originem & prima habuerũt incrementa quotq; numero uſq; ad. C. Cæſaris tempora fuerunt ſuperius tertii libri initio diximus. reliquas nunc ſenatorii muneris partes diſcutere aggrediamur. C. Cæſarem ſcribit Macrobius tam multos in ſenatu admiſiſſe: ut quatuordecim gradus eos non tenerent. Et Suetonius addit: ipſum decem prætoriis uiris conſularia ornamenta p̃buiſſe. De Auguſtoq; idem Suetonius habet. ſenatorem affluentem numerum deformi & incondita turba. (Erant enim ſupra mille & quidem dignißimi quos abortiuos uulgus uocabat) ad modum priſtinũ: & ſplẽdorem reduxit: duabus lectionibus: prima ipſarum arbitratu: quo uiri uirum legit: ſecunda ſuo & agrippæ: quo tempore in ſenatum lorica ſub ueſte munitus: ferroq; cinctus præſedit. quoſdam ad excuſandi ſe uerecũdiam compulit: ſeruauitq; etiam excuſantibus inſignia ueſtis: & ſpectandi in orcheſtra epulandiq; publice ius. Veſpaſianũ uero dicit Suetonius ampliſſimos ordines & exhauſtos cæde uaria & contaminatos: ueteri negligentia: purgaſſe: ſuppleſſeq; recẽſito ſenatu & equite: ſubmotis indigniſſimis: & honeſtiſſimo quoq; italicorum & prouincialiũ allecto: quẽ Veſpaſianũ Cornelius Tacitus dicit multos præfecturis & ꝓcuratõnibus plæroſq; ſenatorii ordinis honore præcoluiſſe. & Helius Spartianus Hadrianũ dicit ſenatus faſtigiũ in tantũ extuliſſe: difficile faciens ſenatores: ut cũ Arceniũ ex p̃fecto prætorii: ornamẽtis cõſularibus preditum: faceret ſenatorem: nihil ſe amplius habere qđ in eũ cõferret oñderit. Iuliuſq; capitolinus hẽt Marcũ antõinũ philoſophũ

e

Senatorum numerus p C. cæſarẽ auctus.

Senatores ad numerum i priſtinũ per Auguſtũ reducti.

Ordo ſenatorum per Veſpaſianũ ſuppletus.

multos ex amicis in senatum allegisse cum ædilitiis aut prætoriis dignitatibus. Qui princeps etiam lege cauit: ut senatores peregrini quartã partem bonorum in Italia possiderent. Et Helius Lampridius dicit Cõmodum Antoninum qui uere dictus est omnibus incommodus: Libertinos in patricios atq; in senatum allegisse. Iulius uero capitolinus scribit de Helio pertinace qui postea fuit imperator: Eum adiutorem uexillis regendis Claudio Pompeiano datum: cum in eo munere approbatus esset: lectum fuisse in senatum. Cæteris autem omnibus Romanis imperatoribus præclarius egisse uidetur Heliogabalus: quem Helius Lampridius scribit: matrem suam in senatu rogari fecisse: quæ cum uenisset rogata a consule subsellium scribendo adiuit: idest senatusconsulti faciendi testis. Fecit autem idem spurcissimus uir i colle qrinali senatulum idest mulierum senatum: & semiramiana facta sunt consulta senatus: de legibus matronalibus quæ quo uestitu ircideret: quæ cui crederet: quæ ad cuius osculũ ueniret: quæ pílẽto: quæ equo: quæ fagínario: quæ asino ueheretur: quæ carpento mulari: quæ bouũ: quæ sella ueheretur: & cui eborata esset aut argentata. Et quæ aurum uel gemmam in calciamentis haberet. contrario autem modo & forma i hac re: sicut i cæteris magna usus est modestia & grauitate: Alexander mammea genitus christiana: quẽ Helius spartianus scribit: senatores non nisi ex sũmorum i palatio uirorum suffragiis fecisse: dicens magnum uirũ oportere esse q faceret senatorem. Nec idigne sic dixit Alexander: cum magna fuerit dignitas auctoritasq; senatus. Cicero philippicorum sexto. Siquidem auctoritas senatus: decus: honestatem: laudem: dignitatẽ desiderat. & idem oratione pro Rabirio: summum i senatu consilium. Unde Helius spartianus Antoninum pium dicit senatui tantum detulisse imperatorem: quantum etiã si priuatus esset. deferri sibi uel ab alio príncipe optauit. & Iulius capitolinus de Antonino philosopho. ne qsq̃ príncipũ senatui amplius detulit: quem Spartianus dicit Alexandrum supradictum claui qualitate ab equitibus Romanis discreuisse. Alias ẽt senatores habuere consuetudines: quibus a cæteris ordinibus separabantur: nam Aulus gellius scribit. senatores qui currulem magistratum gesserant: curru honoris gratia in curiam uehi consueuisse: i quo sedes erat super qua considebant. & plurimi ex ipsis senatoribus pontifices erant. Unde Cicero ad athicum: adhibebantur omnes pontifices: qui essent senatores. Augustus autem ut lecti i senatores religiosius & minore molestia senatorio munere fungerentur: sanxit: ut priusq̃ consideret quisq; thure ac mero supplicaret apud aram eius dei in cuius tẽplo coiretur. & ne plusq̃ in mense bis senatus legitimus cogeretur: Kalẽdis & idibus: neue Septẽbrĩ & Octobri mẽse ullos adesse alios necesse esset q̃ sorte ductos: p quorũ numerũ decreta cõficí possent. duobus

Líbertini in senatũ allecti p Commodum

Sẽatus mulierũ ab heliogabalo factus.

Alexander mámeá instituit ut senatores nisi a summatibus creantur.

Sẽatus auctoritas

Senatores currules curru i curiam uehebantur

Augusti statutum ne plusquá bis in mense senatus cogetetur

autem in casibus senatores nullis pignoribus aut alia ui adhibita cogi oportuit:aut cum de triumpho alicui concedẽdo:aut cum supplicatio decernenda esset:magnis enim uiris tunc mos gerendus erat:quod ambitiose senatores aut concedebant:aut summo conatu prohibere aduitebantur.Cicero philippicorum primo.de supplicationibus referebat quo in genere senatores deesse non solent.Coguntur enim non pignoribus:sed eorum quorum de honore agitur gratia:quod idem fit cũ de triumpho refertur.Ita sine cura consules sunt:ut pene liberum sit senatori non adesse.In necessitatibus autem ciuitatis adesse cogebantur.Liuius.xxxv.Adeoq; in apparatum eius belli ciuitas intenta erat. Vt. P. Cornelius consul ediceret qui senatores essent: quibusq; in senatu sententiam dicere liceret:quicq; in magistratu essent:ne quis eorum lõgius ab urbe Roma abiret:q̃ unde eo die redire posset.Et moresciuitatis nõ nullos senatores ob dignitatẽ non seruabant.Cicero oratione ad senatum habita i suo reditu.Nostra memoria senatores ne in suis quidẽ periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus mutata uestis fuit.Sed quod plurimi fuit aliqñ obseruatũ ẽ i senatorem raro aiaduerti.Helius Spartianus Hadrianum dicit iurasse i senatu :se nunq̃ senatorem nisi ex senatus sententia puniturum:quibus tamen multum detulerat Augustus:quem Suetonius scribit: Die senatus nunq̃ patres nisi i curia salutasse:& quidem sedẽtes ac nominatim singulos:nullo se mouente:ẽt discedens eo modo sedentibus uale dicebat. Claudius uero d maiore negotio acturus:in curia medius iter consulum sellas tribunitio subsellio sedebat.Et.M.Antoninus philosophus semper cũ potuit senatui interfuit:etiam si nihil esset referẽdum:si Romæ fuit .Si isq; aliqd referre uoluit:etiam de campania ipse uenit. Varia etiam de senatu diuersi auctores habent. Quorum nonnulla sic ut sunt dispersa collegimus.Aulus gellius dicit præfectum urbi latinarum causa: senatum habere posse:licet per ætatem nõdum sit senator. Et Plinius senatum sub diuo fuisse habitum : cum esset nunciatum bouem loquutum fuisse: Valeriusq; senatum apud senaculum habitare cõsueuisse:ut cum a curia uocaret præsto adesset.Cicero athico.Senatus & de prouiciis prætorum:& de legationibus:& de cæteris rebus decernebat:ut antequam rogatio lata esset:ne quid ageretur. & idem Lentulo : idibus Ianuariis in senatu nihil est factum : q̃ dies magna ex parte consumptus altercatione consulis:& canimii.Item consules neq; concedebat : neq; ualde repugnabãt diem cõsumi uolebant.& ifra:Senatus haberi ante Kalẽdas Februarias per legem papiam:id q̃ scis nõ potest:neq; mẽse Februario toto nisi pfectis aut reiectis legationibus . & Cicero Planco . Flagitare senatus instituit cornutum : ut referret statim de tuis litteris . Ille se considerare uelle . Cum ei magnum conuicium a senatu cuncto fieret:

Duobus tã tũ de causis senatores cogi oportuisse

In senatores raro aiaduertum

Varia ẽt de senaeu

Senatũ haberi ante Kalẽdas Februarius ne quuisse

quinq; tribuni plæbis rettulerunt. De senatoribus i genere multa sunt dicta. Nunc de eorum officio scribere icipiamus. Primum duobus modis Senatores in re posita consulebant: quidam enim sententiam uerbo & oratione dicebant: quidam pedibus in sententiam ibant: & uarias de utroq; modo sententias esse uidemus. De illis enim qui sententiam oratione dicerent Vlpianus de senatoribus tractans sic habet. Senatores sic accipiendum est eos qui a patriciis & consularibus usq; ad omnes illustres uiros descenderunt. Quia & hi soli sententiam in senatu dicere possunt. Et Plutarchus i problematibus contraria penitus opinione dicit: senatores alios patres uocant: alios patres conscriptos: quia primi a Romulo: alii additi & conscripti: uel quia q sententiam dicunt conscripti: q non solum patres uocati De iis etiam q pedibus i sententiam irent uaria est opinio. Nam senatusconsulta quandoq; per discessionem fiebant sicut breui infra ostendemus: & qui locum deserentes i quo senatum igressi confederant: ad locaq; accedebant: i quibus erant illi quorum sententiæ adhærebant: pedibus i sententiam ire dicebantur quos ide pedarios senatores appellari non absurdum fuit. Sed Aulus gellius aliam habet opinionem: qui dicit senatores qui currulem magistratum gesserant curru honoris gratia i curiam uehebantur: i quo sedes erat: super qua considebant. Cæteri pedibus in curiam uenieb̄t. In de pedarii senatores dicti. Et infra idem: Functi currulibus magistratibus: qui nondum a censoribus i senatum erant lecti: senatores non erāt licet assiderent. Sed in sententias principum descendebant. Vnde Liuius de'euntibus i sententiam libro quito sic habet. extemplo nouos tribunos militares creatos esse: qui Kalendis Octobris magistratum acciperent. In quam sentētiam cum pedibus iretur: & ifra: cum omnes laudibus modo prosequentes eorum i sententiam pedibus irent. Itē post prælium cannense: & iuramentum a Scipione extortum: nō reliquēdā esse Italiā sic ē i Liuio. Cū i hanc sententiam pedibus omnes issent. Et Liuius libro. xxiiii. consules edixerunt: quotiens inde senatū uocassent senatores: quibus i senatu dicere sententiam licet: Ad portam capenam conuenirent. Et Cicero ipse querimoniam iniuriæ sibi illatæ i oratione quam i senatu post suum reditum habuit sic exponit. Cum præclarum caput recitaretur: nequis ad uos referret: nequis decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus i sententiam iret: ne scribendo adesset. Et idem Cicero ad athicum de rogatione ad populum in Clodium lata scribens. Et enim illud senatusconsultum summa pedariorum uolūtate: nullius munerum auctoritate factum: & infra: inde i sententiā pedarii cucurrerunt. Vnde adducor ut credam Auli gellii sententiam de pedariis non satis uerā esse. sed potius cū rogati sniam pauci graviores dixissent: alios multitudinē maximā: quosdam unius: quosdā alterius

De senatorū officio

Pedarii senatores

Cōtra gelliū

sententiam fuisse secutos:qui ab actu transeundi pedibus in aliena sedilia pedarii sunt appellati. Quam opinionē nobis confirmat Suetonius:qui de Tiberio iperatore sic habet.Cū senatusc̄ōsultū per discessionem fieret transeuntē eū in alterā partē i qua pauciores erāt: sequutus est nemo.Et Flauius uopiscus de Aureliano principe. Deinde aliis manum porrigentibus:aliis pedibus in sententiam euntibus : plærisq; uerbo consentientibus conditum est senatusconsultum. Sentētia nūc quo rogaretur modo dicendum est. Cicero legum secundo sic habet. Grauis & ut arbitror præclara lex sequitur:quæq; cum patribus agunt modica sunto:idest modesta atq; sedata.Actor enim moderatur ea: Fingit non mentem ac uoluntates:sed pene uultus eorum apud quos agit quod in senatu difficile non est.Est enim senator ipse is cuius non ad actorem refertur animus:sed quid per se ipse expectari uelit.Hinc iussa sunt tria ut adsit.Nam grauitatem res habet quando frequens ordo ē. Vt loco dicat idest rogatus:ut modo:ne sit infinitus.Nam breuitas nō modo senatoris:sed etiam oratoris magna laus est in sententia. Nec est unq̄ longa oratione utendum nisi spectante senatu:quod fit ambitione sæpissime.In ea autem lege statutum esse uidemus ut nemo nisi rogatus diceret. Vnde Liuius.xxii.Senatus semotis arbitris consuli cœptus ibi cum sententiis uariaretur. T.Manlius torquatus interrogatus sententiam.De iis autem qui rogarentur Aulus gellius sic habet: ante legem:quæ de senatu habendo postea fuit prius rogabatur :qui a censoribus princeps in senatu lectus fuerat:alias qui consules designati erant: quidam a consulibus extra ordinem rogabantur & senatoribus.C.Cæsar in consulatu suo cum Bibulo quatuor rogauit.M.Crassum:& post Pompeiū:& post Catonē:quem cum nimis dicēdo terreret diem:quia res sibi non placebat:Cæsar capi & in carcerem duci iussit.Sed cū senatus eū in carcerē prosequeretur destitit Cæsar Suetonius in Cæsaris uita.Eratq; consuetudo ut quem ordinem interrogandi sententiā consul Kalendis Ianuarii instituisset:eum toto anno cōseruaret. Et Asconius pedianus in oratione pro Milone. Cum aliquis in dicenda sententia duas pluresue res complectitur:& si non omnes comprobantur:postulat ut diuidant̄ :idest d̄ singulis rebus referat̄.Cui sententiæ concordat Seneca epistola.xxi.Quod fieri in senatu solet:faciendum in philosophia quoq; existimo.Cū cēsuit aliquis q̄ mihi ex parte placuit : iubeo illū diuidere sententiā:& sequor.Cicero Lentulo. Cum sententia Bibuli pronunciata esset:ut tres legati regem reducerēt:Hortensii ut tu sine exercitu reduceres:tertia Volcatii ut Pompeius reduceret:postulatum est:ut Bibuli sententia diuideret̄.quod autem supra pro parte diximus & infra dicere polliciti sumus:sententiā per discessionē dici:uel potius ab aliquo dictam approbari consueuisse.Sic ostēdit Cicero in oratione

Quō modo inia rogaretur

Qui in senatu prius sē tentiam rogaretur

Snia per discessionem.

Q ui cum gratia effeciſſet ut ſua ſententia prima pronunciaretur: Fre quẽs eum ſenatus reliquit:& in alia oia diſceſſit meæq; ſententiæ:quæ ſecunda pronunciata erat:cum frequens aſſentiretur ſenatus.& Lentu lo idem Cicero.Nemo eſt enim qui neſciat quo minus diſceſſio fieret per aduerſarios tuos eſſe factum.Legibus ſupradictis quas ſupra a Ci cerone attulimus de frequentia & breuitate:aliam quoq; impoſitam ha buerunt ſenatores omnium quæ excogitari potuerint:maiorem melio remq;: quã idem Cicero ad prædictarum expoſitionem infra ſupradi ctum locum poſuit i hæc uerba. Cauſam populi teneto.Et ſenatori ne ceſſarium noſce rem.p.idq; late patet.Q uid habeat militum:quid ua leat ærario:quos ſocios res.p.hẽat:quos amicos:quos ſtipẽdiarios:q̃ qſ q; ſit lege:conditione:fœdere:tenere conſuetudinem decernendi:noſce exempla maiorum. Principem in ſenatu qui ſcilicet primus a conſule ſententiam rogaretur cenſores creabant.De quo Liuius.xxxviii.cenſo res.T.Q uintius flaminius &.M.Claudius Marcellus ſenatum perle gerunt:princeps in ſenatu tertium lectus.P.Scipio Aphricanus. Plini us una Fabiorum familia:in qua tres continui principes ſenatus fuere. M.Fabius ãbuſtus.Fabius Rutilianus filius. Q .Fabius Gurges ne pos.& Flauius uopiſcus in Aureliani geſtis rebus. Tunc ſurrexit pri mæ ſententiæ Vlpianus Syllanus.Taciturnitatem archanoq; ſenatuſ conſultorũ fuiſſe cuſtodem Valerius ſic dicit.Arcana cõſilia patrum nemo enunciauit.Q . Fabius maximus de tertio bello punico indicen do:cũ.P.Craſſo.ſenatori extra ſenatũ dixiſſet:a conſule obiurgatus ẽ. Taciturnitas.n.optimũ uinculum adminiſtrandæ rei.p. Cũ Eumenes rex rei.p.nunciaſſet bellũ a Perſe:illud prius profligatum eſt: q̃ inchoa tum eſſe:in urbe eſt reſcitum.Et Iulius capitolinus in trium Gordiano rum geſtis rebus.Exemplum ſenatuſconſulti taciti nõ aliud eſt hodie: q̃ quod conuocatis maioribus:ea diſponuntur:quæ nõ ſunt omnibus publicanda.Conſulta ſenatus de quibus tam multa diximus:cũ eſſent cõcluſa corã ipſis qui decreuerãt ſcribebant:& cũ ſedẽs ad loci i quo ſenatus habebat fores tribunus plæbis : prout in illius partibus breui ſira dicemus. T.litterã ſubſcripſiſſet:deferebant ad ærarium ubi i libris elephantinis ad id inſtitutis ſcripta conſeruabant:de qua conſeruatõe Cicero in epiſtola ad.Q . Metellũ celerẽ.Iam illud ſenatuſconſultum quod eo die factũ eſt ea perſcriptione eſt. Vt dum id extabit officium meum in te obſcurum eſſe non poſſit.Ex quo Ciceronis textu intelligi poteſt in ſcribendis ſenatuſconſultis appoſita etiam fuiſſe eorum ex ſenatoribus:qui auctores fuerant noia. Et tertia in Catilinam oratione Cicero:dictæ ſunt a principibus acerrimæ ac fortiſſimæ ſentẽtiæ :quas ſenatus ſine ulla mora eſt conſequutus:& quoniã nondũ ẽ perſcriptũ ſenatuſcõſultum.De libris aũt Flauius uopiſcus ſyracuſanus i Taciti

Princeps ſenatus

Taciturnitas archanorum

Senatuſconſulta cõcluſa corã his q decreuerãt ſcribebãtur

T.littera

Libri elephantini.

imperatoris uita:habet bibliotheca ulpia in armario sexto librum elephantinum:in quo hoc senatusconsultum scriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit.Nam iam diu hæc senatusconsulta quæ ad principes pertinebant in libris elephantinis scribebantur. Petiit aliquando a nobis uir summus & eiusmodi rerum Romanarum diligentissimus inquisitor Prosper columna cardinalis:qualem mercedē senatores ad uitæ sustentationem habuerint:cui quod respondimus & scribere non recusamus:uideri nobis primos illos integræ & nondum oppressæ rei.p. senatores patrimonio contentos gratuitam patriæ operam impendisse: cuius rei maximo nobis argumento est paupertas multorum ex eo collegio in morte ostensa:quos publico sumptu: uel collatis in capita nūmis efferri oportuisse infra ostendemus:erant tamen ex ipso senatu nō nulli oratores:qui non abunde diuites esse non poterāt.Et multi ex eo collegio imperia prouiciarumq; administrationes facilius cæteris obtinebant:quibus in muneribus opes augere facillimum fuit. A principibus uero multos ex senatu adiutos opibus & censu uidemus.Nā Suetonius de Augusto.Senatorum censum ampliauit ac pro octigentorū milium summa duodecies sextercium taxauit: suppleuitq; non habentibus.& de Vespasiano.Expleuit censum senatorum:cōsulares inopes qngenis sexterciis annuis sustentauit.Magna hactenus ostēdendæ rei publicæ adminiſtratōnis forma iecimus fundamenta: q magistratum urbis primariorum deligendi modum.Et senatusconsulti formam conficiendi ostendimus.Ad alia nunc ueniamus pariter magna magistratusq; alios & magnos:& minores tam ueteres q̄ nouissimos:etiā a principibus istitutos edoceamus:ut alias partes rei.p.administratōnis: i quibus horum magistratuum sæpe incidit mentio:apertius declarare possimus. Triumuiri triplices fuere.Liuius.xi. Triumuiri capitales tunc tēporis creati:de quibus sic habet Pompeius de origine iuris. Triumuiri capitales constituti sunt:qui carceris custodiam haberēt: ut cum animaduerti oporteret interuentu eorum fieret. Alii fuere triumuiri de quibus i.xxiii.Liuius. Triumuiri mensarii creati sunt.liq; nummulariis & monetæ omnis generis & formæ cusoribus præerāt .tertii fuere triumuiri nocturni de qbus sic habet Cornelius Tacitus.M.miluius.Cn.Iulius:Iulius sextius triumuiri nocturni:quod ad icendium i sacra uia ortum tarde uenerant:a tribuno plæbis die dicta damnati sunt:& infra Tacitus.P.biblius triumuir nocturnus a.P. aquilone prætore accusatus: populi iudicio concidit:quia uigilias negligentius obierat.Quadruplices autē fuere p̄fecti.Pomponius de origine iuris. Præfectus urbis uocatur is quotiens rei.p.magistratus proficiscuntur:& unus relinquitur qui ius dicat:qui præfectus olim constituebatur: postea uero latinarū feriarum causa introductus ē:& quotannis obseruatur. idēq; Pōponius

Census senatorū p Augustū iam pitatus

Triūuiri capitales

Triūuiri mēsarii

Triūuiri nocturni

Præfectus urbis

Praefectus annone
Praefectus uigilum

de ſecundis p̄fectis ſic habet præfectus ānonæ & uigilū nō ſunt magiſtratus ſed extra ordinē utilitatis cauſa cōſtituti ſunt. Et paulo poſt idē Pōponius de tertio p̄fecto multa ſic dicit: p̄fectus uigilū cognoſcit de icendiariis & de fractoribus: furibus: receptatoribus. apud uetuſtiores

Triumuiri nocturni

icendiis arcēdis triū uiri præerant: q̄ de eo quod excubias agebant nocturni ſunt dicti. Interueniebant uero nonnūq̄ ædiles & tribuni plæbis

Familie publicae & priuatae circa muros urbis diſpoſitae

Erant autem familiæ publi. circa portam & muros diſpoſitæ: unde ſi opus eſſet euocabantur. Fuerunt & priuatæ familiæ quæ incendia uel mercede uel gratia extinguerent. deinde Diuus Auguſtus maluit per ſe huic rei conſulere: pluribus incendiis uno die exortis. Nam ſalutem rei pub. tueri nulli magis credidit conuenire: neq; alium ſufficere ei rei q̄ Cæſarem. Itaq; ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit: ut binas regiones urbis unaquæq; cohors tueretur: præpoſitis eis tribunis: & ſuper omnes ſpectabili uiro præpoſito qui præfectus uigilum appellabatur.

Officiū p̄fecti uigilum

Sciendum eſt autem præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere & currere calciatum cum armis & dolabris: ut curā adhibeant omnes inquilinos admonere: ne per negligentiam aliquam incendii caſus oriatur. præterea ut aquam unuſq̄ſq; inq̄linus i cœnaculo ſuo haberet: iubetur. admonere. Quartū præfectū ſic diffinit Modeſtinus

Praefectus praetorio.

de præfecti officio prætorio. cum apd ueteres dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas traderetur: & magiſtri equitum ſibi adiungerentur: q̄ aſſociati pricipali curiæ militiæ gratia: ſecundam poſt eos poteſtatē gererent: regimētis rei. p. ad imperatores perpetuos trāſlatis: ad ſimilitudinem magiſtri equitum præfecti prætorio a pricipibus electi ſunt: data eis pleniore licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem. His cunabulis p̄fectorum auctoritas initiata i tantum meruit augeri: ut appellari a præfectis prætorio nō poſſit. Et Cornelius tacitus i Neronis rebus geſtis. Nā Auguſtus permiſit ſenatui: deinde habitu ſuffragiorū ſuſpecto: præfecti prætorio ſorte ducebantur ex numero prætorū. Aliū magiſtratum. xxv. Liuius ſic oſtendit. Creati ſunt qnq̄ uiri muris reficiedis.

Quinq; uiri Fœciales

Et magiſtratum appellari poſſe dicemus. Feriales quos. M. Varro de ligua latina fœciales dictos uult q̄ fidei publicæ iter populos p̄erāt. Cicero autem legum primo fœderum pacis: belli idutiarū oratorū: fœciales iudices ſunto. & Liuius i ſecūdo. Tullius hoſtilius rex: fœciales: pater patratus: iteruenerunt i fœdere trigeminorum: ut utri ex Romanis albaniſq; uiciſſent: ſuū populū alteri dām facerēt: q̄bus i Liuii uerbis de alio magiſtratu fit mētio: patrepatrato ſcilicet: de q̄bus Plutarchus i problematibus. Fœcialibus ſacerdotalibus q̄ fœderibus faciēdis præſunt: paterpatratus p̄eſt: ide dictus q̄ ipſe pater patrem haberet: ſicq; filiis prouideret. & patrem conſuleret: cuius officii magiſtratus formam Liuius ſic diffuſe narrat. Creauit autem. M. Valerius primus fœcialis:

Pater patratus

Spurium Fuſium primū patrempatratum:eo bello quod Tullius hoſtilius cum primis latinis geſſit:uerbenis caput capillosq; cingēs.alias præterea partes ablatas ſcilicet ab hoſtibus repetendi patripatrato dedit.Formulaq; hæc fuit:legatus itidemq; paterpatratus ubi ad fines hoſtium uenit:Vnde res repetuntur:capite uelato:(filo autem lanæ uelamē erat).Audi Iuppiter inqt:audite fines cuiuſcunq; ſint gentis:numina audiant fas.Ego ſum publicus nuncius Romani Populi:iuſte pieq; uenio legatus:meis uerbis fides ſit:peragit deide poſtulata:ide louē teſtē facit.Si ergo iniuſte impieq; illos homines illas res dedi Populo Ro.mihiq; expoſco:tum tu patriæ me compotem nūq̄ ſinas eſſe:hæc cum dixit fines ſupra ſcandit:hæc q̄cunq; ei primus uir obuius fuerit:hæc portam ingrediens:hæc forum ingreſſus.Si nō deduntur quæ expoſcit:diebus tribus & trigita:(tot eni ſolemnes ſunt):peractis:bellū ita īdicit:Audi Iuppiter & tu Iuno:Quirine diiq; omnes cæleſtes:uoſq; terreſtres:uoſq; infimi audite:ego uos teſtor populum illum:(q̄cunq; eſt nominat).iniuſtum eſſe:neq; ius perſoluere.Sed de iſtis rebus īpatria maiores natu conſulemus:quo pacto ius noſtrum cōſequamur & adipiſcamur.cum is nuncius Romam ad conſulendum uenit:confeſti rex dictator:conſul ſiue quis alius ſenatum habuerit:ex his ferme uerbis ſenatum conſulit.Quarum rerum:litium:cauſarum.cū dixit paterpatratus Populi Ro.q̄ritū patripatrato Priſcorū latinorū hoibuſq; priſcis uel latinis:quas res nec dederunt:nec fecerunt:nec ſoluerunt:quas res dari ſolui fieri oportuit:dic inqt ei q̄ primam ſententiam rogabatur qd cenſes:tum ille puro pioq; duello quærendas cēſeo.Itaq; cō ſentio conſiſtoq;.Inde cæteri ordine rogantur:quando pars maior eorū q̄ aderant īeandem ſententiam ibant.Erat conſenſu fieri ſolitum ut fœcialis haſtæ iactu ut dictum bellum īdiceret.Sed ad fœcialem redeun- Fœcialis
dum eſt.De quo Liuius.xxv.Conſul deide.M.attillius ex ſenatuſconſulto ad collegium fœcialem rettulit ipſe ne utiq; regi īdiceretur bellū: an ſatis eſſet ad præſidium eius aliquid nunciare.Fœciales reſponderūt.Iam ante ſe ſe cum de populo conſuleretur hoc reſpondiſſe:nihil itereſſē ipſi coram:an præſidio nunciaretur.Decemuiratum īhac magiſtratum parte tractanda:poſituri nō fuimus:niſi originem legū decem tabularū narrare libuiſſet:quarum legum mentionem crebram a nobis ifra fieri oportebit.Eſt autem apud Liuiū libro tertio.Anno urbis conditæ.cccl.mutata urbis forma regiminis a conſulibus ad decemuiros. A cōſulibus ad decēuiros regimē uibis dlatū
Vnicus decē diebus ſummam habuit rerū:alii nouem accenſi:de quo uerbo priuſq; ulterius ad decēuiratū progrediamur dicere uolumus: prout tñ īpartibus militiæ copioſius dicemus.Accenſi fuerunt princi- Accenſi
paliter ad rem militarem animū applicantes:qui cōſcriptis legionibus cū īillis tribunatum:præfecturam:quæſturam aut alium officii locum

obtinere nequiuiſſent a ſenatu & imperatore belli delecto & a cenſori bus impetrabant mitti cum eiſdem legionibus:ſine ſacramento militiæ ac ſine ſtipendii alicuius ſpe: qui etiam nulli in bello muneri alias q̃ uellent obligabantur:nec ſine ſacramento ſi uoluiſſent pugnare i ho/ ſtem poterant:aut ipſi etiam uolebant:armis omnino carenteſ:ſed cum caſtra milites metarẽtur:cum acies in prælium directa eſſet: cum res cõ munĩs armis gereretur:arma:inſtrumenta:commeatum:ad imperatoris nutum accenſi ſubminiſtrabant. uulneratos retrahebant curabantq; quos imperator ſi officioſos & bene meritos iudicaſſet:in cadentiũ lo/ cum ſuccedere iuſſos:arma mortui aut lætaliter unlnerati induere: & ſacramento adigi permittebat.quo exemplo dixit Liuius nouem decẽ/

Nouẽ decẽ uiri decimo p dies. x.ac cẽſos fuiſſe nõ collegaſ

uiros decimo non collegas per dies decem:ſed accẽſos ideſt obſequio ſos fuiſſe.quod exemplum etiam in magiſtratibus ſeruatum fuiſſe ui/ demus:ut qui cum pro conſule aut prætore ut mitterẽtur obtinere ne/ quiuerant:ad magiſtratus demerendi ſpem pro accenſis accederẽt. Vn de Cicero de adminiſtratõne Aſiæ ad Q uitum fratrẽ. Accenſus ſit eo numero quo eum maiores noſtri eſſe uoluerunt: q hoc non beneficii loco:ſed laboris ac muneris non temere niſi libertis ſuis deferebant: q illis quidem non multo ſecus ac ſeruis iperitabant.Sed ad decemuiros

Decemuiri.

Plæbe Romana. Q uandoq; ob creandos de plæbe magiſtratus quan doq; ob ferendã legẽ de ſoluẽdo nexos a fœneratoribus: quandoq; de condubio patrũ:qñq; ob legẽ agrariam:Oia tumultu inuoluente:legeſ extraneas cum domeſticæ nõ ſatisfacerẽt:accerſiri placuit.Iuerũtq; tres athenas qui tertio redeuntes anno leges ſcriptas rettulerunt: comitiiſq; centuriatis decemuiri dictis promulgandis legibus creati ſunt: a qbus nullam eſſe prouocationem temere conceſſum eſt.Q ui cum abſtine/ re a patribus cœpiſſent:libidine i minores debachati ſunt: & tãdem pri mis decem tabulis comitiis cẽturiatis ꝓmulgatis & acceptis :alias de/ cem retinẽdi decẽuiratũ auiditate ꝓmulgare parabant:effeciſſentq;:ni ſi nunciatũ a Sabinis Aequisue bellum iterpellaſſet. Nam delectu ha bito decẽuiri i bellũ prodierũt:quod dũ geritur. Appius Claudius de/ cemuirũ unus: Virginiam Lucii uirginii filiam diuerſis artibus ſtupra re aggreſſus eſt:eoq; res proceſſit:ut Appius tumultum i populo con/ citũ timens obuoluto capite effugerit:plæbſq; i auentinũ ſecedens : tri bunos plæbis de quibus ſupra eſt dictum creauit.Reditumq; ẽ ad cõ ſules alioſq; inſuetos adminiſtrãde rei.p.magiſtratus.Alii quoq; decẽ/

Decemuiri alii ad lites cognoſcen das.

uiri quietis Romæ rebus fuere litibus cognoſcẽdis deputati. Nã cum bellorum munera cæteris magiſtratibus nõ ſufficientibus:ad prætores deferrẽt quoꝝ adminiſtratio iuris munus præcipuũ fuit:creati decẽui ri ſunt:q ius i urbe dicerẽt :prætorũq; partes eo tempore gererẽt:quos decemuiros litium adiudicandarum appellarunt.Ex quibus decẽuiris

fuisse credimus Ciceronem dum Bruto in hæc uerba scribit. Namq; idem Segulius ueteranus quod tu & Cæsar in decemuiris non essetis: (utinam ne ego quidem essem):per quod idem tempus quattuor uiri creati sunt qui uiarū curam haberent:ac etiam tres uiri monetales auri argentiq; conflatores:ad quos quidem officium curare ptinuit numismata ꝓbo auro argēto & iusto pōdere cudi. Quod aūt supra de accēso est dictū:de apparitore dicamus suadet:quē magistratibus comitē datū fuisse cōstat:in eoq; solum inter se differebant: q̄ accensus nullum:appitor aliquod(licet parū)a re.p.salariū pcipiebat. Cicero i Verrē actione quinta. Tuus apparitor parua mercede populi cōductus:Et ad Quintū fratrē Asiæ proprætatorem scribens Cicero. Atq; iter hos eos quos tibi comites & adiutores negociorū publicorum dedit res.p. dumtaxat finibus his præstabis:quos ante perscripsi:quos uero aut ex domesticis coniunctionibus aut ex necessariis apparitoribus tecū esse uoluisti:q quasi ex cohorte prætoria appellari solent:horū nō mō facta sed dicta præstanda sunt.qñ aūt his minutioribus manū apposuimus multa quæ sub principibus addita & inouata sunt dicemus. Suetonius asserit Augustū cæsarem noua officia excogitasse. Cura operum publicorū uicoꝝ:aquarū:aluei tyberis:frumenti populo diuidēdi præfectura urbis: Triumuiratu:legendi senatū & recognoscendi turmas equitū:officio nouis magistratibus demandato. Domitianus aūt magistratibus urbicis ꝓuinciarumq; præsidibus coercēdis:tātū curæ adhibuit:ut neq; modestiores unq̄ neq; iustiores extiterint. Hadrianus aūt fisci aduocatū primus instituit. Et Antoninus pius philosophus prætorē tutellarē primus fecit:cum ante tutores a consulibus poscerentur. Et ne Alexandri seueri uirtus i obscuro post prædictas principū laudes lateat:unū de eo præclaꝝ dicere libet:quod nostris temporibus seruari optādū esset. Helius enim spartianus ipsum inqt iudices cum promoueret:exemplo ueterum & argento & necessariis istruxisse:ita ut præsides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena:sellas senas: mulas binas:uestes forēses binas. Domesticas binas:balneares singulas:coquos singulos:aureos centenos. Et si uxores non haberent singulas cōcubinas:q̄ sine his esse non possint:reddituri posita administrationes mulas equos & muliones & coquos:cætera sibi habituri:si bene gesserant in quadruplo reddituri si male:præter cōdemnationem aut peculatus aut repetundarū. Et de imitatiōe ueterū de qua superius dicitur sic habet Cicero quinta i Verrē actione. Neminē qui cū potestate ex legatione i prouinciam esset profectus tam amentem fore putarūt: ut emeret argentum:dabatur enim de publico(ut nosti)præbebatur etiam legibus mancipiū. Legū originē præsertim.xii.tabularū paulo supra dicere cœpimus:quæ materia omni ex parte cognitu dignissima: maxime illa

Quatuor uiri perāt uias. Tres uiri monetales.

Apparitor

Aduocatus fisci

Prætor tutelaris.

Institutum Alexādri Seueri

Argētum ex publico pfi ciscēti in ꝓuinciam.

ratione hoc in opere diligentius tractanda est:q; iudicia & publica: & priuata quo haberentur modo cum dicere istituerimus:leges:plæbisci ta:rogationes:& alia inde nascẽtia prius declarari oportere itelligimus: De ipsis autem legibus hoc in loco non est animus ita dicere tanquã si nunc ederentur:aut a legum latoribus quæ sunt scriptæ sumerentur: nam id esset infinitum.Sed ipsæ rerũ summæ & de his rebus quæ maiori ex parte iam pridem obsoluerunt a uetustissimis scriptoribus sumentur.prima tamen nobis diligentia erit a quibus & quo tempore & quem in finem latæ fuerint iudicare:a Liuioq; incipiemus qui libro primo.Romulus iura dedit quibus populi in unum corpus coalescerẽt: & libro secundo de Valerio publicola: leges tulit de prouocatione ad populũ aduersus magistratus:de sacrando cum bonis capite eius q regni occupandi consilia iniisset:& infra. T.tremelio.C.ueturio consulibus missi legati Athenas:iussiq; iclitas leges Solonis describere:& aliarum græciæ ciuitatum istituta moresq; iuraq; noscere.Item infra centuriatis comitiis leges decem tabularum sunt latæ. Duæ tabulæ primis additæ.Lex centuriatis comitiis prima a populo lata est:ut quod tribunus plæbis iussisset populus teneret:aliam deinde de prouocatõne cõmuniunt sanciendo:ne quis ullum magistratũ sine prouocatione crearet:quisqs creasset ius fasq; eũ esset occidi.ne ue ea cædes capitalis noxæ haberet: sacrosanctam tribuni fecerunt: sanciendo ut qui tribunis plæbis:ædilibus:iudicibus nocuisset:eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris liberi liberæq; uenũ irẽt.Et de ambitu a. C.petilio t ibuno plæbis auctoribus patribus:tum primum ad populum latũ est:eaq; rogatione nouorum hominum ambitionem qui nundinas: & conciliabula obire soliti erant:compressam credebant.P.philo dictator tres leges aduersas nobilitati:plæbi secũdissimas tulit: tulit ut plæbiscita omnes quirites tenerent.Legum quæ comitiis centuriatis ferrentur ante initũ suffragiũ patres auctores fierent. Alter ex plæbe censor crearetur.Et Liuius decimo.Lex de prouocatione tertio facta.Porcia lex sola pro rege ciuium lata:quæ grauẽ pœnam si quis uerberasset necasset ue ciuẽ Romanũ sanxit.Ad quid aũt leges prædictæ & aliæ de qbus qñq; dicendum erit fuerint conditæ:simul cum iuris & iusticiæ partiũ declaratione dicendum est.Cicero legum secundo.Rei. p.leges: iusta imperia sunto.Hiq; ciues modeste & sine recusatione parento. Liuius nono: Vbi duæ leges sunt semper antiquæ abrogat noua. Et Cicero in legibus:omniũ quæ in omnium doctorum disputationes uersantur:nihil est profecto præstabilius q̃ plane intelligi nos ad iusticiam esse natos.Cui sententiæ alia eiusdem Ciceronis decimo philippico& concordat.Est.n.lex nihil aliud nisi recta & a numine deorũ tracta ratio iperãs honesta:,phibẽs cõtraria.& magis magisq; cõgruit:quod idẽ Cicero in

De legibus.

Pœna nocẽtium magistranbus

oratione pro Aulo cluento habita sic dicit: Vt corpora nostra sine mente: sic ciuitas: sine lege suis partibus & neruis ac sanguine & membris uti non potest. Legum ministri magistratus: legum interpretes iudices: legum denique idcirco oēs serui sumus: ut liberi esse possimus. Et quando a legibus ius ciuile ortum habet. Cicero pro Aulo cecinna. Quis ius ciuile contemnendum putat: is uincula refellit non modo iudicio⁹ sed etiam utilitatis uitæq; communis. Est enim ius ciuile quod neq; inflecti gratia: neq; perfringi potentia: neq; adulterari pecunia possit: quod si non modo oppressum: sed ēt desertum aut negligentius asseruatū erit: nihil ē q; qsq; sese habere certum aut a patre acceptū: aut relicturū libertis arbitretur. Sed Vlpianus de iustitia & iure. Ius a iustitia appellatū est. Nam & eleganter Celsus diffinit. Ius est ars æqui & boni: cuius merito quis nos sacerdotes appellat. Iustitiam namq; colimus: & boni & æqui notitiā profitemur: æquū ab iniquo separātes: licitū ab illicito discernētes: bonos non solum metu pœnarum: uerum etiam præmiorū quoq; exhortatione efficere cupientes: ueram (nisi fallor) philosophiā non simulatā affectantes publicū ius in sacris & sacerdotibus & in magistratibus consistit. Primarium ius tripartitum est: collectū est. n. ex naturalibus p̄ceptis aut gentium: aut ciuilibus. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non solum humani generis proprium est: sed oium animaliū quæ in terra mariq; nascuntur: Auiū quoq; commune est. Ius gentium est quo gentes humanæ utuntur: qd a naturali procedere facile itelligere licuit: quia illud omnibus aialibus hoc solis hoibus inter se conuenit: Velut erga dcū religio: ut parētibus & patriæ pareamus: ut uim atq; iniuriā propulsemus: Nam iure hoc cōuenit: ut quod quisq; ob tutellam corporis sui fecerit: iure fecisse existimetur: & cum inter eos coniunctionem quandam natura constituerit: consequens est hominem homini insidiari nefas esse iure gētium. Hermogenius de iure item & iustitia. Iure gentium introducta sunt bella: discretæ gentes: regna cōdita: dominia distincta: agris termini positi: ædificia collata: comertia: emptiones: uenditiones: locationes: conductiōes obligationes istitutæ: exceptis qbusdā: quæ a iure ciuili introducta sunt. Vlpianus: Ius ciuile est quod ex legibus: plæbiscitis: senatusconsultis: decretis principum. auctoritate prudentium uenit. Ius prætorium autē quod prætores introduxerunt: adiuuandi: uel supplendi: uel corrigendi iuris gratia propter utilitatem publicam: quod & honorarium dicitur ab honore prætoris sic nominatum. Nam & ipsum ius honoratū quasi uiua uox iuris ciuilis est. Ne autem omnia hic cumulemus: quæ iuris ciuilis codices habent. Hoc solū ex Pomponio addemus. Ius autem proprium est quod dicitur ciuile: aut sine scripto quod consistit in sola prudentium inteprætatione: ut sunt legis actiones quæ formam

Ius

Ius publicū

Ius primarium

Ius naturale

Ius gētium

Ius ciuile

Ius prætorium qd & Honorariū

Ius propriū.

agendi continet:aut plæbiſcitū quod ſine auctoritate patrum eſt conſti
tutū:aut magiſtratuū edictū : Vnde ius honorariū naſcitur: aut ſena
tuſconſulta: quod ſolum ſenatu conſentiente inducitur ſine lege : aut
eſt principalis conſtitutio:ut quid ipſe princeps conſtituit pro lege: ſer
uetur.Et Martianus legum lator elegantiſſimus hanc legum cōmēda
Lex tionem a græcis affert:quæ plurimi facienda eſt.Lex ut Demoſthenes
orator diffinit:eſt cui omnes homines decet obedire propter multa: &
uaria:& maxime quia in omnes lex eſt:inuentio quidem ac donum:dei
dogma autem omnium ſapientium:correctio omnium uoluntariorum
& non uoluntariorū peccatorum:ciuitatis compoſitio cōmunis:ſecun
dum quā omnes decet uiuere qui i ciuitate ſunt.Et philoſophus ſum
mæ ſtoicæ ſapiētiæ Criſippus ſic icipit librum ſuū quē fecit.Lex eſt di
uinarum & humanarum rerum noticia:oportet autem eam præeſſe &
bonis & malis:& principem & ducem eſſe: & ſecundum hoc regula ē
iuſtorū & iniuſtorū:& eorū quæ natura licita ſunt : præceptorū quidē
faciendorū & phibitorū nō faciēdorū.Sed iā plæbiſcita oſtendamus:
Lex rogationes & ſanctiones & quæ legū ſpecies extiterunt.Aullus gelliuſ
Plaebiſcitū. Lex eſt generale iuſſum populi aut plæbis rogante magiſtratu. Plæbi
Rogationes ſcitū lex quam plæbs non populus accipit:& dictæ ſunt rogatiōes qa
Priuilegia niſi populus aut plæbs rogetur:non fieret.Priuilegia priuatæ perſonæ
conceſſa:Pomponius de origine iuris de plebiſcitis ſic habet.Cū eſſet
in ciuitate lex duodecim tabularū:& ius ciuile eſſet:& leges & actōes:
euenit ut plæbs in diſcordiam cū patribus peruenīret & ſecederet:ſibi
qꝫ iura conſtitueret quæ iura plæbiſcita uocantur . Mox cū reuocata ē
plæbs quia multæ diſcordiæ naſcebant de his plæbiſcitis : placuit ea
obſeruari lege Hortēſia:& ita factū eſt:ut inter plæbiſcita & legē ſpe
cies conficiendi intereſſet:poteſtas autem eadē eſſet.Deinde qa difficī
le plæbs conuenire cœpit:populus certe difficilius:præ tanta turba ho
minū neceſſitas ipſa curam rei.p.ad ſenatū deduxit.Ita cœpit ſenatus
Senatuſcon ſe interponere :& quicquid conſtituiſſet obſeruabatur.Idqꝫ ius appel
ſulte im labatur ſenatuſconſultū . Rogationem eſſe dicit Feſtus pompeius cū
Rogatio populus conſulitur de uno pluribusue hominibus :quod non ad om
nes pertinet.& de una pluribusue rebus : de quibus nō d omnibus ſan
ctiatur.Nā qd in oēs homines resue populus ſancit lex appellatur Li
uius.vii.i ſequenti anno.C.Martio.C.Manlio cōſulibuſ deunciario fœ
nore a.M.duellio.L.uetturio tribunis plæbis rogatio ē plata. & plæbs
aliquanto eam cupidius ſciuit accepitqꝫ . Plutarchus in Pompeii uita
Catulo uiro clariſſimo Pompeii rogationi ne mari præficeretur aduer
ſante:primum tacuit plæbs . ſed poſtea dicenti parcendum eſſe huic ui
ro:Etſi eum amiſiſſent in quo ſpem repoſuiſſent ſuam:reſpondit:in te.
Et poſt adeo idignatione commota clamauit plæbs Pōpeium præfici

ut coruus ſuperuolans ceciderit.Cicero Lentulo : cũq; Metellũ unius tribuni plæbis rogatio me uniuerſa res. p.duce ſenatu comitante Italia reuocaſſet.Et item Cicero ad Q uintũ fratrem. Sed magna manus piceno & gallia expectatur:ut etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus.Q uo autem modo plæbiſcita:& rogatõnes:& ſanctiões:de quibus breui poſt dicemus:in tanta populi multitudine ſuã haberent conficiendi formam: pulchrũ atq; etiam neceſſarium ẽ noſce Nouiſſime enim credimus multos qui ſupra legerint: plæbem ita clamaſſe uno cõſtantiq; tenore ut coruus ſuperuolans ceciderit:licet uero id tũc & aliquãdo alias ob nimiam populi affectionem acciderit: Tamen i cæteris ordo hic erat:qui populum rogaturi erant cõſules aut tribuni ſedilia in locum ordine locanda afferri curabant:inter quorũ ordines maiora quædam fuerunt tabulata:pontes appellata:per quæ uiatores & apparitores publice deputati euntes redeunteſq;:tabellas perferebant ſingulis dandas ex iis qui conſederant. quas cum ſignatas recepiſſent ad tribunoſq; in ſuggeſtum rettuliſſent:quid maior ſciuiſſet ꝑs attendebatur. Idq; Cicero ad Athicum ſcribens ſic indicat . Tribunus plæbis Fuſius in contionem produxit Pompeiũ.Res agebatur in foro Flaminio & erat in eo ipſo loco illo die nundinarũ celebritas. Piſo autẽ conſul lator rogationis idẽ erat diſſuaſor.Operæ Clodianæ pontes occuparant tabellæ miniſtrabantur:ita ut nulla daretur niſi ſpõdenti: hic tibi in roſtra Cato aduolat:commultitium Piſoni conſuli mirificum facit:(ſi ideſt commultitium): uox plena grauitatis : plena auctoritatis : plena deniq; ſalutis.Accedit eodem noſter etiam Hortenſius. Multi ꝑterea boni.Inſignis uero opera Fauonii fuit.hoc concurſu optimatũ comitia dirimuntur:ſenatus uocatur cum decerneretur frequentiſſimo ſenatu contra pugnante Piſone : ad pedes omnium ſigillatim accedente Clodio:ut conſules populum adhortarentur ad rogationẽ accipiẽdã. De ſanctione ſic habet Cicero i oratõe ꝑ Cornelio Balbo.primũ ſacro ſanctũ nihil eſſe poteſt:niſi q; populus plæbsue ſanxiſſet:deide ſanctõnes ſacrãdæ ſunt aut genere ipõ.aut obteſtatõe & cõſecratõe legis aut pœnæ:cũ caput eius qui cõtra fecerit cõſecrat'.Et priuilegia priuatorũ legis fuiſſe uidentur:quæ.xii.tabularum leges ſuſtuliſſe.Sic Cicero legum ſecundo innuit.De promulgatione de ſingulis rebus agendis tũ leges præclariſſimæ.xii.tabularũ duæ:quarũ altera priuilegia tolli: altera de capite ciuis rogari cum maximo cõmodo uetat. In priuatos homines ferri leges uoluerunt.Ideſt enim priuilegiũ:ferri.n.ac ſingulis cẽturiatis comitiis noluerunt. Hinc tractũ uidetur: ut principes poſtea conceſſerit. Dipplomata quæ ſingularium uirorum & uicorum priuilegia fuiſſe tenemus:Cicero dictaturæ Cæſaris perpetuæ tẽporibus Cornelio Balbo Dipploma ſtatim non eſt datum:qd̃ mirifica eſt improbitas

Quomõ rogatio fieret.

Pontes

Sanctiones. Priuilegia

Dipplome

in quibuſdam qui tuliſſent acebrius:Panſa quidem mihi gratus homo & certus non ſolum confirmauit:Verum etiam recepit perceleriter ſe allaturum dipploma.& Cicero Athico.Et quia a pueris dipploma ſum pſeris.Suetonius de Auguſto.in dipplomatibus libelliſq; & epiſtolis ſignandis initio ſphinge uſus eſt.Mox imagine magni Alexandri. no uiſſime ſua diſcoridis manu ſculpta.q̃ ſignare cæteri principes cõſueue runt.& de Othone imperatore . Dipplomatibus primiſq; epiſtolis ſuis ad quoſdam præſides Neronis cognomen adiecit.Cornelius tacitus in Vitellii rebus geſtis.Cauſa fingendi fuit ut dipplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reualeſcerent.Et Cicero item pro Corne lio Balbo.Mitto dipplomata tota i prouincia paſſim data.Aſconius pe dianus proxima prædicta uocabula duo ſic diffinit actione ſecunda in Verrem.Inter ſyngraphas & alia chyrographa hoc intereſt:q̃ in cæte ris tantum quæ geſta ſunt ſcribi ſolẽt:in ſyngraphis etiam cõtra fidem ueritatis pactio uenit:& non numerata quoq; pecunia: aut non integre numerata:pro temporaria uoluntate hominum ſcribi ſolent.Et duo itẽ alia prædictis aliqua ex parte ſimilia uocabula Liuius octauo exhibet exponenda fœdus ſcilicet & ſponſionem:præſertim in populis Roma no populo ſubigendis:non fœdere pax caudina:ſed per ſponſionem fa cta eſt.Supponderunt conſules:legati:quæſtores :tribuni militum ubi ex fœdere res acta eſſet præterq̃ duorum fœcialium nõ extarent :& ꝓ pter neceſſariam fœderis dilationem:obſides etiam ac equites imperati qui capite luerent:ſi pacto nõ ſtaretur.Fœdus itaq; erat quod Liuii pri cipio deſcriptum porca cæſa per duos populi Romani fœciales alicui populo fiebat:Sponſio autem cum petenti accipientiq; aduerſario ali quid ſolemniter eſt promiſſum:unde q̃ longe ſupra oſtendimus:ciui tates fuerunt multæ Romanis fœderatæ & multæ per ſponſionẽ i ami citiã acceptæ. Vnde Cicero ꝓ Cornelio Balbo. In fœdere gaditano nil erat:niſi ut pia & æterna pax ſit.de legibus & eis ſimilibus multa dixi mus:quas leges abrogari cõſtat potuiſſe:nec ullum id fieri poſſet reme dium adhiberi.Cicero Athico.Scis.n . Clodiũ ſanxiſſe ut uix aut oino nõ poſſit:nec per ſenatum:nec per populum ifirmari ſua lex: ſed uides nunquã eſſe obſeruatas ſanctiones earũ legum quæ abrogarentur: nã ſi id eſſet nulla fere abrogari poſſet.neq;.n.ulla eſt quæ nõ ipſa ſe ſepiat difficultatibus abrogationis.Sed cum lex abrogatur illud ipſum abro gatur.Legem agrariam ultimo ſeruauimus loco:quia de ea multi pleni ſunt libri & icendium magis urbi Romæ q̃ lex fuiſſe uidetur: cuius ori ginem q̃ remotiſſimam ſic libro ſecundo Liuius oſtendit: Spurio Caſ ſio. Publio Virginio cõſulibus:agrum ernicis ademptũ:tum primũ lex agraria lata:& tamẽ libro duodeſexageſimo Liuius Tiberii gracchi ꝓpi eiẽ ob eam legem latam oſtẽdit:cum.n. Tiberius Numãtiã acceſſurus

Sygraphæ. Chyrogra pha

Fœdus

Sponſio

Lex agraria.

per thuſciã tranſiret ſolitudine liberorũ & ſeruorũ iductione uiſa diui-
tibus factam eam ferre legem animũ iduxit:cuius rei cauſa id dedecus
Roma incidit:ut aphricanus Scipio æmilianus lumen decuſq; gloria
Romani nominis:quia plæbis rabiem minus fouere ſit uiſus:noctu in
cubiculo credatur occiſus: hanc uero agrariam fieri non oportuiſſet ſi
primæ leges duæ.M. Curii prima:& Licinii ſecunda ſeruatæ fuiſſent.
Curius enī poſt triumphos & terras iperio additas:cēſuit pernicioſum Lex Curii
intelligi ciuem cui ſeptem iugera agri non eſſent: quæ menſura plæbi
primum poſt reges exactos aſſignata fuit.Et Licinii Stolonis lex quin- Lex Licinii Stolonis
genta iugera excedi uetuit:qua ipſe prior fuit reus: quia filio ſuborna-
to plus habuit.Iudicia poſt leges a quibus oriuntur ordine ponī debēt
quæ quantum ad noſtram attinet itentionem Vlpianus ſic abunde no
bis accumulat.Publica iudicia non omnia ſuntīi qbus crimen uertitur Iudicia pu blica.
ſed ea tantum quæ ex legibus publicorum iudiciorum ueniunt:ut Iu-
lia maieſtatis:Iulia de adulteriis:Cornelia de ſicariis & ueneficiis.Pom
peia de paricidiis.Cornelia de teſtamentis:Iulia de ui priuata. Iulia đ ui
publica:Iulia ambitus:Iulia repetundarum:Iulia de annona:& Paulus
item iurecōſultus.publicorum iudiciorum quædā capitalia ſunt quæ
dam non capitalia.capitalia ſunt ex qbus pœna mortis aut exilium eſt: Iudicia capi talia
hoc eſt aqua & igni iterdictio.Per has enī pœnas eximitur caput de ci
uitate.Nam cætera non exilia ſed relegationes proprie dicuntur:tūc.n.
ciuitas retinetur.Nō capitalia ſunt ex qbus pecuniaria:aut i corpus ali Relegatiões Iudicia non capitalia.
qua coerctio pœna eſt:Hæc autem iudicia maiori ex parte apud cētū-
uiros habita fuiſſe uidemus:de quo iudicio Feſtus Pōpeius ſic habet:
centumuiralia iudicia a centumuiris dicta ſunt.Nam cum eſſent romæ Cētūuiralia iudicia
trigintaquinque tribus quæ & curiæ dictæ ſunt:terni ex ſingulis tri-
bubus ſunt electi ad iudicandum:qui centumuiri appellati ſunt: licet
quinq; plureſq;. c. eſſent: quo facilius nominaretur. Iudiciorum ta-
men ſummam Cicero pro domo ſua ad pontifices breuiter ſic exponit
Hoc eſt deniq; proprium libere ciuitatis:ut nihil de capite ciuis aut de
bonis ſinè iudicio ſenatus:aut populi:aut eorum q de quaq; re conſti-
tuti iudices ſint:detrahi poſſit:& infra.Moderata iudicia populi ſunt a
maioribus cōſtituta: primū ut ne pœna capitis cum pecunia coniun-
gatur :deinde ne indicta die quis accuſetur:ut ter ante magiſtratus ac-
cuſet intermiſſa die qua mulctam irrogat aut iudicet: quarta ſit accuſa
tio trinūdinum pro dicta die iudicium ſit futurum. Et cum iudiciis liti
gium eſt coniunctum:de quo Cicero in Verrē actione quinta.Eiuſmo
di res publica debet eſſe & erit ueritate iudiciorū conſtituta:ut inimi-
cus neq; nocēti deeſſe poſſit:neq; obeſſe inocenti. Quarū litiū actio- Actiões litiū
nes fuiſſe conſtitutas cū alibi legū latores:tum Cicero habet oratōe p
Roſcio amerino in hæc uerba. Sunt iura:ſunt formæ de oibus rebus

cõstitutæ:ne quis aut in genere iniuriæ:aut rõne actionis errare possit. Expressæ sunt.n.ex uniuscuiusq; damno dolore incõmodo calamitate iniuria publica.Hæ a prætore formulæ ad quas priuata lis accomodat de qua actione idē Cicero oratione pro Aulo Cecinna . At.n.si prætor is qui iudicia dat nunq̄ petitori præscribit qua actione illum uti uelit. Vera autem fuit uirtus Romana in qua nullus a iudiciis eximi potuit. Liuius undequadragesimo.Duo:perilii diē Scipiõi aphricano dixerũt. Duæ maxime orbis terrarum urbes ingratæ uno tpe inuētæ sunt . Romana ingratior:siquidiem uicta Carthago : uictum Hannibalem i exilium expulit:sed Roma uictrix uictorem aphricanũ expulit.Alii dicebant ciues:minime unum tantum meruisse ciuem:ut debuerit legibus interrogari non posse.Nihil tam æquandæ libertati esse q̄ potētissimũ quemq; posse dicere causam:& infra. Nõ alius antea quisq̄ nec ille ipe Scipio consul censorue maiore omnis generis hominum frequentia q̄ reus illo die in forum est deductus. Plutarchusq; in Gracchorũ uita: si quis capitali iudicio accersebatur & non ueniret ad se defendēdũ: tum eum domi ante ianuam consistens preco tuba citabat. Tantaq; fuit romanæ ciuitatis grauitas:ut licet iudicio(sicut diximus)subiici possent omnes quantumuis maximi:nullus tamen a paucis iudicibus ēt cētũriis ad exterminium nisi per uniuersam ciuitatem ideſt comitiis adduci poterat.Cicero pro.P.sextio:satis legibus & duodecim tabulis sancitum est:ut de capite nisi centuriatis comitiis rogari non possit:& infra:non posse quēq̄ de ciuitate tolli sine iudicio:de capite nõ modo fieri sed ne iudicare quēq̄ posse nisi cēturiatis comitiis.Noniusq; Marcellus scribit.Capital dici iudicium periculumq; capitis.Et Cicero pro domo sua ad pontifices:Quid esset id capitis periculum sic edocet.Qui erant rerum capitalium condemnati:non prius hanc ciuitatem amittebant:q̄ erant in eam recepti:quo uertendi hoc est mutādi soli causa uenerant:id autem cum esset faciendum non ademptione ciuitatis: sed tecti & aquæ & ignis interdictione faciebant.quid uero fuerit hæc interdictio:de qua etiam supra legum latores dixerunt: Festus Pompeius p similitudinem uetusti moris nuptiarum de quo infra dicemus ostēdit. Nouæ enim nuptæ q̄primum mariti domum ingrediebat aqua & ignis a sponso per manus tradebatur : significante omnem uitam de cætero utriq; futuram communem: quod duobus illis elementis maxime humana indigeat uita:pariter ei quem Romana ciuitate pellebāt aqua & igni interdicebant:eum communione omni ciuitatis priuatum significantes.Cicero philippicorũ primo.Et qui de ui:item de maiestate dānatus sit a qua & igne interdicebatur. Plinius ad Cornelium minutianũ scribens dicit eos quibus aqua & igni interdictum erat : caruisse omni togæ iure . Quid aūt inter p̄dictā aquæ & ignis interdictionē omniũ

Nullũ a paucis iudicibus potuisse cõdēnari de capitali pœna

Capital Capitis periculũ quid

Interdictio aquae & ignis

maximam omnium animaduersionē & exilium deportationē: & alias pœnas interesset aliqua ex parte dicēdū ē. Exules Nonius Marcellus sic diffinit. Exules dicunt extra solū. Sed Martianus exiliū triplex est: ut certoꝝ locorū interdictio: aut lata fuga: ut oium locorū habitatio interdicat p̄ter tertium locū: aut insulæ uinculū: id est relegatio in insulam Et tñ aliquando cōiunctū fuisse uidet exiliū aquæ & ignis interdictioni. Liuius. xxv. plæbiscitum in posthumiū pergensem publicanum. M. Posthumius si ante Kalendas Iunias nō prodisset: citatusq; eo die non respōdisset: neq; excusatus esset: uideri eū in exilio esse: bonaq; eius uenire: ipsi aqua & igni interdici. fuit etiam quoddam quasi uoluntarium exilium legatio libera quæ non nisi iuriscōsultoribus atq; prætoriis cōcedebatur: ut scilicet ad aliquas euntes prouincias eis diffinitas: partem deferrent i signum quibus magistratus utebantur: sicq; cum proprias curarent res & interea ab æmulorum hostiumue in re. p. suorum cōspectu parū per se subtraherent: in honore apud prouinciales ac reuerentia erant. Cicero Quinto fratri Asiæ pro prætori. illud autē q̄ cupit Claudius ē legatio aliqua: si minus p senatū p populū libera: aut belatiū: aut btoicarū: aut utrūq;. Item Cicero Athico. Dedi litteras: legatōe mihi opus ē: honestior ē uotiua. & habēt liberæ legationes diffinitū tēpus lege Iulia: nec facile addi potest: Brutus Bruto suo & Cassio cū in his angustiis uersaret: placitum ē mihi ut postularē legationē liberam mihi reliquisq; nostris ut aliqua causa proficiscendi honesta quereret: tamen paulo post futurum puto: ut hostes iudicemur: aut aqua & igni interdicat. Cicero cornificio. C. Auitius negotiorum suorum causa legatus in aphrycā legatione libera. Tertium item genus exilii & quidē iustissimum fuit: de quo Suetonius in Tiberi uita sic habet. Fœminæ famosæ ut ad euitādas legum pœnas iure ac dignitate matronali exsoluerent: lenociniū profiteri cœperant. Et ex iuuentute utriusq; ordinis profligatissimus quisq;: quo minus in opera scænæ harenæq; edēda. S. C. teneretur: famosam iudicii notam sponte subibat. Eos easq; omnes ne quod refugium in tali fraude superesset exilio affecit. Pœnas pendere qui pecunias cōdemnati soluebant: Festus pompeius iquit: quia ob delictū pecuniam penso ære pēdebant. Sed ob capitalia facinora quæ essent punitiones Vlpianus de ædili edicto. Capitalem fraudem admittere est tale aliquid delinquere: propter quod capite puniendus sit. Veteres enim fraudem pro pœna ponere solebāt. Capitalem fraudem admisisse accepimus: dolo malo & per nequitiā: cæterū si qs errore: si qs casu fecerit cessabit delictum. Vnde Pōponius ait: neq; puerū: neq; formosum capitalē fraudē uideri admisisse. Et Calistratus de pœnis capitalium pœnarum fere isti gradus summum supplicium uidetur esse ad furcā damnatio. Viui crematio: item capitis amputatio: deide proxima

Exules
Exilium triplex
Legatio libera
Exilii genus
Pœnas pendere
Punitio capitalis
Fraus p Pœna

morti pœna:Metelli coerctio:post dein de in insulam deportatio:cæte-
ræ pœnæ ad extimationem:ad capitis periculum pertinent : ueluti rele
gatio ad tempus:uel in perp̃etuum:uel in insulam: uel cum i opus q̃s
publicum datur ad tempus:uel cum fustium cæsui subiicitur . Mode-
stinus autem de uerborum significatione duo ex uerbis supradictis sic
corrigit . Capitalis licet latinæ loquentibus omnis causa existimationis
uideatur:tamen appellatio capitalis:mortis:uel amissionis ciuitatis itel
ligenda est.Et deportatos idest quibus aqua & igni interdictum est si
Existimatio dei commissum relinquere non posse Vlpianus inquit.Et quod supra
dictũ est. De existimatione sic Paulus exponit.existimatio est dignita-
tis læsæ status:legibus ac moribus comprobatus.Q ui ex delicto no-
stro auctoritate legum aut minuitur:aut cõsumitur: circa statum digni
tatis pœna plectitur.Sicuti cum relegatur quis:uel cum ordine mouc-
tur:uel cũ prohibet̃ honoribus publicis fungi:uel cũ plæbeii fustibus
De pœnarũ uarietate cæditur.pœnæ tñ p̃ter supradictas a principibus uariatæ fuerunt.Gal-
bam enim scribit Suetonius Nũmulario pecunias nõ fide uersanti:ma
nus amputauisse:mensæq; eius affixisse.Et tutorem :qui pupillum cui
substitutus heres erat:uenenis necasset:cruce affecisse.Pœnas facino-
rosorum Cæsarem auxisse sic scribit Suetonius. Cuncta collegia præ-
ter antiquitus instituta distraxit.Pœnas facinorosorum auxit . & cũ lo
cupletes eo facilius scelere se obligarent:quia cum magnis patrimoniis
exultarent:parricidas(ut Cicero ait)bõis oibus : reliquos dimidia par
te mulctauit.Q uia uero delatores pœnis infligendis causam sæpenu-
mero fomentumq; addiderant eos Titus Vespasianus princeps opti-
mus acerrime insecutus est.de quo sic scribit Suetonius.Inter aduersa
temporum & delatores erant ex licentia ueteri : hos assidue i foro etiã
flagellis ac fustibus cæsos:ac nouissime traductos per amphitheatri ha
renam:partim subigi ac uenire iussit:partim in asperrimas insulas adue
hi.& post cũ Domitianus frater Fiscales calumnias magna calumniã-
tium pœna repressit. Ferebaturq; uox eius:princeps qui delatores non
castigat irritat.Antoninus uero pius:Delatores si non probarent:capi
te affecit:si probarent delato pecuniæ præmio dimisit infames. Accusa
De accusa tionibus tiones autem quæ iure recte & ordine in iudiciis fierent:Et si minorem
defensione gratiam habuerunt:sua tamen laude non caruerunt: dum-
modo nimiis accusatoris uiribus non inniterentut. Cicero pro Mu-
rena.Sæpe hoc maiores natu dicere audiui :hanc accusatoris eximiam
uim & dignitatẽ plurimũ Lucio coctæ ꝓfuisse. Noluerũt sapiẽtissimi
homines qui tum rem illam iudicabant:ita quẽq̃ cadere i iudicio: ut ni
miis aduersarii uiribus uideret̃ abiectus.Semp i hac ciuitate nimis ma
gnis accusatorũ opibus & populus uniuersus & sapiẽtes i posterũ ꝓspi
ciẽtes iudices restituerũt.De accusatõe igit̃ & defensiõe quæ i iudiciis

capitalibus fierẽt dicturi:multa & uaria prius discurrere ꝑgemus: quæ in ipsis iudiciis frequẽtia:raro alibi q̃ in Ciceronis orationibus inuenĩ tur. Primumq; qualiter accusatores internoscãtur Marcianus ad. S.C. Turpilianum sic docet:accusatorum temeritas tribus modis detegitur: & tribus pœnis subiicitur:aut enim calumniantur:aut ꝓuaricãtur: aut tergiuersantur.Calumniari est falsa crimina intendere. Prævaricari ẽ ue ra crimina abscondere. Tergiuersari in uniuersum ab accusatione desi stere.Q ui accusati dicta die causam dicturi coram populo erant :accu satoribus responsuri in forum uenientes sub rostris rei stabant:nec erat tam bonus:tam integer:& magnæ famæ uir :quin sub ipsum causæ ini tiũ:multitudinis ad audiendũ cõueniẽtis præsertim adolescẽtũ conui ciis laceraretur.Liuius undequadragesimo. Tribunus plæbis eo tem pore. T.Sẽpronius Gracchus erat:cui minime cũ Scipiõe cõueniebat is cũ uetuisset nomẽ suũ decreto collegarũ ascribi:tristioremq; omnes sententiam expectarent:ita decreuit.Cum .L. Scipio excuset morbum esse causæ fratri:satis id sibi uideri:se.P.Scipionem priusq̃ Romam ue nisset accusari non passum:tum quoq; si se appellasset auxilio: ei & fu turum ne causam dicat:ad id fastigium rebus gestis:honoribus populi Romani.P. Scipionem deorum hominumq; consensu peruenisse : ut sub rostris reũ stare:& præbere aures adolescẽtiũ cõuiciis populo Ro mano magis deforme q̃ sibi sit.Oberãt aũt multũ integritati iudiciorum corruptelæ contra legem de donis & muneribus nõ accipiendis factæ. Vnde Plutarchus i Põpeii uita:largitiones semper plurimũ obfuerũt. Et Seneca epistola duodecentesima ironice. Credat aliquis pecuniam fuisse uersatam in eo iudicio in quo reus erat Clodius ob id adulteriũ quod cũ Cæsaris uxore cõmiserat : uiolatis religionibus eius sacrificii quod pro populo fieri dicitur:sic submotis extra cõspectum omnibus uiris:ut picturæ quoq; animalium masculorum contegantur.Cicero ꝓ Aulo cluentio.Staleius ille biennio anteq̃ causam bonorũ Staphinei attollere recepisset:sexcentis milibus nummum se iudicium corruptu rum esse dixerat:& infra in consilium erãt ituri iudices.xxxiii.sententiis decem & sex absolutio cõfici poterat.xl.nũmũ i singulos iudices distri buta sunt . In causis autem siue accusatio itentanda esset:siue defensio quærenda:patrono & aduocato opus fuit . Festus autem dicit patroci nia appellari cœpta sunt:cũ plæbs distributa est iter patres:ut coꝝ opi bus tuta esset.Et Pompeius de uerboꝝ significatione. Aduocatos acci pere debemus omnes omnino q causis agendis quoquo studio operã tur:nõ tñ qui pro tractu nõ affuturi causis accipere quid solent:i aduo catorũ numero erunt.Et Cicero pro Aulo cluentio. Erat enim Romæ summa copia patronorũ:hominũ eloquentissimorũ atq; amplissimoꝝ: qui patroni:cum causas:agerent oratores sunt dicti.Festus enim inquit

De accusato ribus

Calumniarꝛ Prævaricari Tergiuersa ri

De accusatiꝰ

Corruptele in iudiciis.

Patroni & Aduocati

Orare Oratores

Orate antiqui dixerunt agere. Vnde & oratores causarū actores & oratores q nunc legati Populi Romani mandata peragerēt: Vnamq; familiam Romæ dicit fuisse Plinius curionū: qua tres continui fuere oratores. Vim aūt eloquentiæ oratorū fuisse i ciuitate libera maximam: non est nostrū nūc differere: sed uidemus eam pricipū temporibus dignitatem suam: parua ex parte retinuisse. Plinius enim orator historici nepos Romano scribēs: distringor cētū uiralibus causis quæ me exercēt magisq̄ delectant: sunt n. plæræq; paruæ & exiles: raro icidit uel personæ claritate uel igenii magnitudine insignis: ad hoc perpauci cum quibus iuuet dicere: cæteri audaces atq; etiam magna ex parte adolescētuli obscuri ad declamandum huc transierunt: tam irreuerenter & temere: ut mihi Attilius noster expresse dixisse uideatur: sic i foro pueros a centū uiralibus causis auspicari: ut ab Homero i scholis. At me hercules ante memoriam meam ita maiores natu solebant dicere: ne nobilissimis q dem adolescentibus locus erat: nisi ab aliquo consulari producerentur tanta ueneratione pulcherrimum opus colebatur. Facit uero Plinius quem nunc i manibus habemus: ut unū dicamus ad oratorū oratiōnūq; materiā plurimū spectans. Orationes scilicet a Ciceroe & multo magis a cæteris oratoribus: aliter habitas dictasq; fuisse: q̄ nūc scriptas habeamus. Ipse enim Plinius Cornelio Tacito scribēs oratori itē suæ ætatis præstantissimo sic dicit. Et Ciceronis orationes pro Murena pro Vareno. In quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundā crimi num solis titulis idicatur. Ex his apparet: illū multa dixisse: cum ederet omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam causam ueteri instituto solum peroraſſe: pro Cornelio quatriduo egisse. Ne dubitare possimus: quæ p plures dies ut necesse erat latius dixerit: postea recisa & purgata i unū librū grādē qdem. Vnum tamen coarctasse. Et idem Cicero sic Bruto suo accidisse commemorat: q contionem a se habitam non prius edide rit q̄ ab ipso Cicerone correcta fuerit. Dolobellæ enim sic scribit Brutus uero misit ad me orationem suam i contione capitolina habitā: petiuit q; a me ut eam corrigerem anteq̄ ederet. Est autem cum scripta elegātissime: tum sententiis uerbisq; ut nihil melius potuerit. Et duo uerba Festus exponit aliquando nobis i hac causarū materia usui futura. Cognitorem esse dicēs: qui lite alterius coram eo cui datus est tractat: procuratorem autem absentis nomine actorem fieri. Noxiusq; uero noxam esse leuem culpam: noxia nocentia. Et Cicero legum secundo. De capite: pecuniis: de ambitu legis: quæ non magis iudiciis q̄ uerbis sanciēda sunt adiungitur noxæ pœna par esto: ut in suo uicio quisq; plectatur: capite auaricia: mulcta honoris: cupiditatis ignominia sanciatur: & mulctam Varro de agricultura ex uetere istituto bobus & ouibus fuisse dicit. cū tñ Plinius dicat i decernenda mulcta bouē priusq̄ ouē fuisse acceptū.

Oratōes ab oratoribus aliter in iudiciis dictas q̄ nunc habeamus

Cognitor. Procurator.

Noxa Noxia

Mulcta.

Liuius in quito scribit. Consules. L. Papirium Cassium. L. Iulium tulisse legem. De mulctarũ estimatione. Post prædicta carcer & alia punitionis facinorosis instituta loca sequuntur. De carcere Cicero oratione in Catilinã secunda. Sentiet esse carcerẽ quem uindicem nefariorũ ac manifestorũ scelerũ maiores nostri esse uoluerũt. Et latumias quæ carceris loco Romæ fuerũt. Asconius secunda actione i Verrem inquit. Carcerem siracusis fuisse: quod ligua siculorũ loca ex quibus lapides excauabantur sic dicunt. Ergastulum uero dicit Placidus grammaticus dici a græco ubi damnantur noxii ad aliquod opus faciendum: ut solent gladiatores & qui exules marmora secãt. Culleumq; dicit Placiades genere masculino dici saccum ex corio factum. i quo paricidæ cum simia & gallo & serpente inclusi in mare proiiciũtur. Nonius autem Marcellus uerba hæc numerat. Facinorosis in potestate cum eorum icõmodo cõtinendis Numellas ligneas: compedes: pedicas: boias: neruos: catenas: Et Festus pompeius magisq; diffusse Aulus gellius: Brucianos dicunt olim fuisse qui seruilia omnia apd magistratus exercẽtes fontes uerberabant: quod.n Brucii & Romanis pro Hannibale rebellauerũt: & diutissime in rebellione perseueraucrunt: Romani eis in potestatẽ receptis hanc iusserũt notã: ut a nemine alio q̃ bruciano homine prædicta exerceri facerent magistratus. Sub corona dicit: Aullus gellius dici consueuisse uendi captiuos in seruitutem: quia consueuerint uenundari coroati: in signum expositionis suæ in uenditionem. Plinius uero alium i prædicta re morem seruatum fuisse cõmemorat: Harenam inquit esse uillissimam & albam qua pedes transmare aduectorũ qui uenales exponerentur denotarent. Addtq; Publium Liciniũ Satyræ scriptorẽ: Consobriuum eius Manliũ astrologũ: & Antonium grãmaticũ Tiberiumq; oretem ea harena pedes habuisse notatos. Sed maiori nobis miraculo est: quod idẽ Plinius de aliis seruis dicit: qui nullo sicut prædicti ingenio freti: sed quadam debacchantis fortunæ iniuria: proscriptorũ pullorum patria ciuiũ Romanorum sanguine: & opibus ditissimi a magnatibus suis fuerunt effecti. Suntq; hi Chrisogonus Syllæ: qui Roscium amerinũ ipetiit: Amphion. Q. catuli: hilarus Antonii. Menas & menagritus sexti Pompeii: hi namq; quiritum proscriptorum sanguine ditati: Prætoria dignitate ornati fuerũt nisi: tantũ de laureatis fascibus fortuna pmisit his qui cretatis pedibus aduenissent: Ad hanc fortunæ insolentiam alluſit Iuuenalis: nuper in hanc urbem pedibus qui uenerat albis. Sed contra licet ispicere & mirari eos qui a nobilitate diuitiis doctrina & fastu ad calamitatem maximã deciderunt: Seneca epistola quarta: de Põpeii capite inquit Pupillus & spado tulere sententiam: de Craſſo crudelis & insolens parthus. Cæsar iussit Lepidũ dextro tribuno præbere ceruicem: ipse coactus præstitit. Et Oppimius qui primus in consulatu

De carcere

Latumiæ

Ergastulum

Culleus

Bruciani

Sub corona serui uẽdebantur

Pedes transmare aduectorũ: creta notari soliti

Qui ex seruis ditissimi sint effecti.

Qui ex magnis: calamitosi effectu

dictatoris obtinuit missus ad Iugurtham pecunia corruptus & condē natus infamis consenuit. Q. Cepio prætor triumphalis pontifex maximus: senatus patronus appellatus in publicis uinculis obiit: cuius cadauer in scalis gemoniis diu iacuit populo inspiciēdum. L. Scipio post spectosissimum triumphum de rege Antiocho ductum peride ac ab eo pecuniam accepisset damnatus est. Sed iam nimis uariorum fortunæ morum mutatio ad impertinentia huic loco traxit: ad uerba redeamus licet sparsim corrigenda: quorum ignoratio causarū siue accusationis si ue defensionis declarationem cui nos attigimus impedire posset. Seruos primum de quibus aliqua superius sunt inchoata & ab eis dependētia attingamus. Florianus iurecousultus seruos ex eo appellatos dicit: q̄ imperatores captiuos uēdere iubent: & per hoc seruare nec occidere solent: & uenale ius dixit: seruum tam ueteratorem q̄ nouitium dici posse: sed & ueteratorem non spacio seruiendi sed genere: & causa estimandum: nam quicunq; ex uenalitio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit: statim eum ueteratorum numero esse. Et Aulus gellius scribit. Pileati serui cum uenderentur dominum nihil præstare debere. Et seruorum diem festum fuisse Vult Festus Pompeius idibus Augusti: quia eo die rex Tullius filius ancillæ: ædem Dianæ dedicauit: De qua Plutarchus in problematibus sic habet. Idibus sextilibus diē festū agunt serui & seruæ: uxores autem capita purgare & laua re consueuerūt propter Seruium regem: quem eo die serua natum seruut: capitis uero lauatio ab ancillis cœpta ad liberas quoq; peruenit: Quorundam ex seruis magnam fuisse fidei constantiam traditum est: Antonium enim oratorem stupri accusatū: seruus acerrime tortus non prodidit: licet conscius. Antistius restio seruum uehementius punierat & tamen is a triumuiris proscriptus fugiens: a seruo liberatus est: qui sene forte quodam obuio interfecto in rogumq; posito & cremato: superueniētibus persecutoribus Restionem ibi crematum ostēdit. Fuere tamen ex seruis nōnulli magnæ periculosæq; dominis proteruiæ. L. Crassus tribunus plæbis. C. Carbonem accusauerat ad populum: seruus carbonis scrinium ad tribunum detulit: in quo multa inueniri poterant accusationem adiutura. Crassus seruum catenis ligatum cum scrinio intacto remisit. Cicero pro Deiotaro. C. Domitius Tribunus plæbis. M. Scaurum accusare istituerat: seruus Scauri ad illū accessit: multa accusationi subministraturus: quem ille ligatum ad Scaurum misit. Vnde prudenter egisse uidetur Augustus: quē Suetōius scribit: aduertisse ne unquam seruus uinctus tortusue ullo libertatis genere ciuitatē adipisceretur. animaduertendum aūt esse i seruos proteruos: Cicero pro Deiotaro orās sic dicit. Nā ista corruptela seruī si nō mō impunita fuerit: sed e contra auctoritate approbata: nulli parietes nostrā salutem

Seruus

Dies Festus seruorum

De fide seruorū in dominos

Qui ex seruis periculosi fuerint i dños

Animaduertendū in seruos proteruos

nullæ leges:nulla iura cuſtodient. Vbi enim illud quod intus eſt atq; noſtrum impune euolare poteſt.contraq; nos pugnare:fit in dominatu ſeruitus:in ſeruitute dñatus.& punīē dorū ſeruorū modū Plutarchus in problematibus ſic tradit.Cur in Furto aut alio flagitio deprehenſos furciferos appellant:an maiorum diligentiæ hoc quoq; certiſſimum ſignum eſt:quia ſeruos in tali errato dēphenſos lignū quod currui ſubeſt(furcam appellarunt)collo per uiciniā deferre curabāt:ut ab oibus euitaretur tāq̄ flagitioſus:fuerunt autē nō ſolū pernicioſi priuatim ſed & publice periculoſi.Nā Liuius libro tertio tradit. Exules ſeruoſq; ad quattuor milia & quingentos duce Appio Herdonio ſabino nocte capitolium atq; arcem occupauiſſe:confeſtimq; factam in arce cædē eoꝝ & bella ſerui excitauere ſeruilia: de quibus dicendi aliud tempus erit. Et tamen humanitate in ſeruos utendum eſſe alii principes uoluerunt. Claudium enim refert Suetonius cum quidam ægra & affecta mancipia in inſulam æſculapii tædio uidendi exponerēt: omnes qui exponerentur liberos eſſe ſanxiſſe:nec redire in ditionem domini ſi conualuiſſent:& ſi quis necare mallet q̄ exponere cædis crimine teneri. Hadrianuſq; ſeruos a dominis occidi uetuit:eoſq; iuſſit damnari per iudices ſi digni eſſent.de his uero qui liberi fuerint multa ſunt ſcripta:quoꝝ pauca colligemus.Nonius Marcellus ſcribit.Eos qui liberi fiebant caluos fuiſſe raſo capite:Quorum liberationis modum Liuius in ſecundo ſic docet. Præmium indici proditoris: pecunia ex ærario libertaſque & ciuitas data. Ille primum dicitur uindicta liberatus quidam:uindictæque nomen tractum ab illo putant: uinditio ipſi nomen fuiſſe. poſt illum obſeruatum ut qui ita liberarentur in ciuitatem accepti uiderentur.& libertos multos dominis fuiſſe chariſſimos uidemus:i quis ſemper primus eſt numerandus Tiro Tullius Ciceronis libertus uir elegantiſſime doctus: qui dignus ingenio Ciceronis miniſter adiutorque fuit:adeo ut multa eius auxilio uel aucta & correcta: uiuo Cicerone:uel eo defuncto collecta & ordinata ſint habita:quæ periiſſent. Vnde ad Athicum Cicero ipſe ſcribens: De Tirone uideo tibi curæ eſſe: quemquidem ego & ſi mirabiles utilitates mihi præbet cum ualet i omni genere uel negociorum uel ſtudiorum meorum:tamē præter humanitatem & modeſtiam malo ſaluum q̄ propter uſum meum.Et Plinius orator unū habuiſſe libertum quem dilexit Paulino ſcribens ſic idicat Eſt mihi ſemper in animo hoc nomen patriſſamiliæ:quod ſi eſſem nūc aſperior & durior frangeret me infirmitas liberti mei zoſimi: eſt homo probus:& officioſus:litteratus:ars cuius: & quaſi inſcriptio comedus utiē cithara parua: ultra quā comedo neceſſe eſt. Et Vatinius imperator Aſiæ proconſul Ciceroni ſic ſcribit. Dicitur mihi tuus ſeruus anag noſtes fugitiuus cum nardaceniſ eſſe. De quo tu nihil mihi mandaſti.

Furcifer

Seruos priuati & publice pcu loſos

Claudius Cæſar hũanus in ſeruos

Serui quo mō liberi fierent

Vindicta

Tiro Ciceronis libertus

Zoſimus Plinii libertus

Ego tamen terra marique ut conquireretur permandaui. Et profecto tibi eum reperiam. Et ipse Cicero ad Quintum fratrem Asiæ propræ-torem. Esopi tragedi familiaris seruus tibi notus aufugit. Plato quí-dam sardianus hominem comprehendit: & in custodiam ephesi tradi-dit: sed in publicam custodiam an in pristinum non satis ex eius litteris intelligere potuimus. Meliore autem loco seruos aliquando fuisse ha bitos: Liuius in nono sic ostendit. Gracchus uolonis qui militauerant libertatem iis qui caput hostis rettulissent. suppliciū seruile his qui lo-co cessissent promisit. Liberato postea beneuentum perduxit: ubi a ci uibus epulo per singulorum domos parato: epulati sunt. Voloni om-nes capite lana alba tecto: partim accubãtes qui probe egerant: partim stantes qui per ignauiam secesserant: epulati sunt. Tradit Suetonius Tiberium Cæsarem Libertinos q se pro ciuibus Romanis agerent pu blicasse: Ingratos & de quibus patroni quærerentur reuocasse in serui-tutem: aduocatisque eo. um negauit se aduersus Libertos ipsorum ius dicturum. & Cornelius tacitus scribit Nerone imperante de manumis sis in seruitutem propter ingratitudinem reuocandis in senatu actum.

Mãumissio. & manumissionis formam Festus talem tradit. Manumitti seruus dice batur cum dominus eius aut caput eiusdem serui: aut aliud membrum tenens dicebat hunc hominem liberum esse uolo: & emittebat eum e manu: proximi uero abiectione & uilitate seruis ex his qui nascebantur liberi: abscissi: Lenõesque sunt habiti. Nam. M. æmilius Lepidus Genu tio matris magnæ deum Gallo hereditatem relictam abstulit: idignum ducens: ut qui sponte abscissus: neque uir esset: neque mulier: heredita tem subiret alienam. prohibitumque senatusconsulto: ne abscissi sua

Cautũne ab scissi peten di iuris ptex tu: tribuna lia ascende rent

præsentia petendi iuris prætextu: tribunalia inquinarent. Q. que Me-tellus prætor urbanus Vetilium Lenonem in causa testamentaria suc cumbere fecit nulla ratione alia: q̃ quia eum pro uiro habendum nõ cẽ suit. Viliora quæque superius i omni ciuium corpore: seruos: libertos: abscissosque lenones attigimus: digniori conditioni & eius origini do ctrinarum & litterarum: quæ omnis uirtutis fomites semper fuerũt: cul toribus manum apponere libet. eritque a Cicerone principium: quem

De litterarũ laudibus

tanti litteræ ac doctrinæ esse fecerunt ut Plinius & eum imitatus Aure lius Augustinus affirment solum in rebus humanis fuisse cuius inge nium Romano imperio sua magnitudine & excellentia par sit habitũ. Is enim pro Aulo archia poeta orans sic habet. Ego multos homines excellenti animo ac uirtute sine doctrina naturæ ipsius habitu prope diuino per se ipsos & moderatos & graues extitisse fateor: etiam illud adiungo sæpius ad laudem atque uirtutem naturam sine doctrina: q̃ si ne natura ualuisse doctrinam. Atque idem ego cõtẽdo: cum ad naturã eximiam atq; illustrem accesserit ratio quædã confirmatioq; doctrinæ:

tum illud nescio quid præclarum atq; singulare solere existere. Litte-
ras autem posteritatis causa repertas fuisse: quæ subsidio obliuioni eē
possint: idem Cicero pro Publio Sylla ad iudices dixit. Et in prædicta
pro Archia oratione: pleni sunt libri: plænę sapientium uoces: plæna
exemplorum uetustas: q̄ iacerent in tenebris omnia: nisi litterarum lu-
men accederet: hinc maximo semper in precio cum alia uatum scripta:
tum in primis historia fuit: unde Plinius Capitoni. Diebus ac nocti-
bus cogito si qua me quoque possim tollere humo: id enim uoto meo
sufficit: illud supra uotum: uictorque uirum uolitare per ora. Sed satis
est q; prope sola pollicetur historia: orationi enim & carmini parua gra-
tia nisi eloquentia est summa. Historia quoquomodo scripta delectat. Historiæ quoquo mō scriptæ delectant.
Sunt enim homines natura curiosi: & quamlibet nuda rerum cognitio
ne capiuntur. Cicero autem ipse & si in libris de oratore: & de legibus
historiam summis extollit laudibus: quāti ipsam fecerit ad Lucium Lu
ceium scribens sic ostendit. Ardeo cupiditate incredibili: neque ut ego
arbitror reprehendenda: nomen ut nostrum scriptis celebretur tuis: &
infra: neq; enī me solum commēdatio posteritatis rapit: sed etiam illa cu
piditas: ut uel auctoritate uel iudicio beniuolentiæ tuæ uel suauitate i
genii uiui perfruamur: & item infra. Vnus enim Xenophontis libellus
in Agesilao rege laudando: facile omnes imagines hominum statuasq;
superauit. Placet enim Hector ille mihi Neuianus: qui non tantum se
laudari lætatur: sed addit etiam a laudato uiro. & Plinius oratoi Cicero
nis imitator: ad Maximum. Quid enim publice lætius: q̄ clarissimos
iuuenes nomen: & famam ex studiis petere? Et ad Cornelium ta-
citum. Equidem beatos puto quibus deorum munere datum est: aut
facere scribenda: aut scribere legenda. Beatissimos quibus utrumq; ho
rum. Et Caninio ruffo. Hoc quicquid est temporis futilis & caduci si
non datur factis. Nam horum materiam aliena manu: certe studiis ꝑ-
feramus. Et quatenus nobis denegatur diu uiuere: relinquamus aliqd
quo nos uixisse testemur. Scribens uero Plinius ad Cornelium tacitū
de eius perpetuitate historiarum uaticinatus: id a Tacito ipso postulat:
qđ Cicero petiit a Luceio. Augurorque me fallit augurium: historias tu
as immortales futuras: quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis
curæ solet: ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur: non
ne debeamus optare: ut operibus tui similis scriptor prædicatorq; con
tingat? Sed quod ad Cornelium Priscum scribens inquit ipse Plinius:
ita ab eo tempore fieri desiit: ut nullos a mille annis: aut paucos ætate
nostra scriptores præsertim historiarum fuisse constet. Inquit enim: fuit
moris antiquitus eos uel qui singulorū laudes uel urbium scripserunt
aut honoribus: aut pecunia ornare: tam & si quid haberi pōt dariq; ma
ius: q̄ gloria & laus & æternitas? Et certe licet pecunia raro donati sint

ſcriptorès:gloria tamen & laude nunq̃ caruerũt. De qua re aliqua hic colligemus:ſiue doctrinam:& litteras: ſiue ornatos ob illas uiros contingentia. Plutarchus in problematibus inquit herculi & muſis communem ſtatutum fuiſſe ſacrorum cultum:quia Hercules Euandrũ litteras docuiſſe perhibetur:bono quidẽ exemplo ut hoſpites amicos doceant & propiquos. Per quæ autem tempora ſcriptores Romæ eẽ cœperit Aulus gellius ſic edocet. Anno urbis conditæ quadringenteſimo nonageſimo bellũ primum punicum ĩdictum annis:ide uiginti pax facta:quo anno Liuius poeta fabulas primũ Romæ dedit. Et paulo poſt Ennius poeta fuit:qui ãno ætatis ſexageſimoſeptimo duodecimum annalem ſcripſit. Anno quigenteſimo urbis. Neuius poeta fabulas apud populum dedit. qui ſtipendia fecit in primo bello punico. annis ide qn decim ſecũdum bellum punicum. paulo poſt. M. Cato orator & Plautus Floruerunt: Diogeneſq; ſtoicus: Carneades & Critolaus Romam uenerunt. Vetuſtior tamen prædictis notitia litterarum fuiſſe uidetur ĩ libris Hetruſcorum:quos rituales appellatos:Feſtus continuiſſe dicit: quo ritu urbes condantur:aræ ædeſq; ſacrentur:curiæ:tribus: & centuriæ diſtribuantur. Fuerunt autem diu ante apud græcos litteræ ſcripto reſq; maximo ĩ honore. Nam multi tradidere & Aulus gellius enucleate colligit: Homerum & Heſiodum annis. clx. ante urbem conditã fuiſſe Syluiis albæ regnantibus: anno poſt bellum Troianum. clx. Solon que leges ſcripſit Athenienſibus Tarqnio priſco regnante: anno regni xxxiii. Pythagoras ſamius in Italiam uenit Tarquinii priſci filio regnante Archilochus poeta fuit Tullio hoſtilio regnãte. Eſchilus tragœdus inſignis: quo tempore plæbs per ſeceſſionem tribunos ſibi creauit. Empedocles agrigentinus quo tempore Fabii trecenti apud Cremerã iterfecti ſunt. Tunc bellum fuit peloponeſiacum quod Thucydides ſcripſit anno urbis. cccxxiii. Interi Sophocles & Eurypides tragici: Democritus philoſophus & paulo poſt Socrates: ãno urbis. cccc. Philippus Amitæ filius Alexãdri pater: Macedoniæ regnat. paucis poſt ãnis Plato ad Dionyſium Siciliæ regem ſe confert. paulo poſt Demoſthenes orator. tunc Alexander regnat. Ariſtoteles fuit. paulo poſt alter Alexander moloſus qui & acarnanus ĩ Italiam uenit contra romanos: anno deinde. ccccl xx. Pyrrhus cum Romanis bellum gerit. Itaque prius ĩ Italia floruerunt græca. Cum pars Italiæ Calabria: magna tunc græcia appellaretur. Vnde Cicero pro archia. Erat Italia plena græcaq; artium: ac diſciplinarum: ſtudiaq; hæc in latio uehementius tũc colebantur: quæ nunc iſdem ĩ oppidis & hic Romæ propter tranquillitatem rei. p. non negligebantur. Fabulæ autem quas ſupra eſt dictum dediſſe Liuium a comœdis ſcriptæ & recitatæ ſunt. Nam comedias Feſtus appellari dicit: ex eo q; initio ĩ uicis iuuenes cantare ſoliti eſſent crebro conuenien

Per quae tẽpora ſcriptores Romae eſſe cœperint

Libri rituales.

Comœdiae

tes:Vnde comœdia res priuatorum & humilium personarum compre
hendit:non tam alto:ut tragœdia:sed mediocri & dulci stilo. Tragœdia Tragœdia.
enim est genus carminis : quo a poeta regum casus durissimi & icelera
laudita: uel deorum resolutio describ̃tur.Cothurnique sunt tragica cal Cothurni.
ciamenta quibus calciantur tragœdi qui in theatro dicturi sunt alta: &
intonanti uoce.Est autem calciamenti genus: humile quidem: in mo-
dum crepidarum:sed tale est ut dextro & leuo pedi conueniat. Fuit ta
men maior honor annalium q̃ comœdiarum:aut tragediarum scripto-
ribus:primum enim maximi annales gesta publica continentes non ni Annales ma
si a pontifice maximo scribebantur: qui & cognomen inde habuerunt. ximi.
& Scipionem aphricanum superiorem:uidemus Ennium ānalium scri
ptorem dilexisse:ut ipsum in contubernio habuerit:& postea mortuum
sepulchro suo inferri ac eius statuam ipsi sepulchro cum suis poni uo
luerit.Et Plinius scribit Scipioni æmiliano res in aphrica gerente: Po-
lybius annalium conditor ab eo accepta classe scrutandi orbis Aphri
gratia circumuectus multa ꝓdidit.Post hos maiori item in præcio fue
runt:hinc philosophiæ:inde liberalium artium studia:quæquidem libe
ralia studia Vlpianus legum lator diffinit appellata a græcis :qbus rhe Liberaliastu
tores grammatici geometræ & arimetici operam darent : sed ad summā dia
florēte re.p.litteris omnibus honor maximus fuit. Asiniusq; Pollio pri Asinius Pol
mus bibliothecam certam dedicauit uatum libris conseruandis:quorū lio primus
librorum appellationem sic diffinit Vlpianus de legatis :ut omnia uo- bibliothecā
lumina siue in charta:siue in mēbrana:siue filica(ut ipse appellat)quæ dedicauit.
est & biblus herba:aut alio in corio librorum appellatione continent
Plinius tamen dicit palmarum foliis primo scriptitatum .inde quarū-
dam arborum libris.Postea publicata monumenta plumbeis monumē
tis.Mox priuata linteis confici cœpta aut cæris. Chartasq; pergamum
dedisse & papirum a ciuitate eius nominis circa Babylonem habitum:
librorum autem linteorum in qbus annalia essent notata Liuius sæpe Libri lintei.
mentionem habet:& de libris scripsit:quos . M. Terentius i ianiculo re
perit repastinans agrum.fuerantq; defossi annis quindecim supra qui
gentos & duraverant.Q ui arcula marmorea erant cæris del buta itus:
ut nec aer:nec humor penetraret.Romano autem crescēte imperio ho
nor linguæ latinæ est habitus:a quo orbis terrarum. Latinam locutio-
nem perdiscere coactus est. Siquidem maiores nulli gentium nisi lati-
ne responderunt:nec eos dicentes aliter audierūt.Primusq; Mollo rhe Mollo Cice
tor Ciceronis præceptor in senatu græcæ auditus est.Et Claudium im rōis ꝑceptor
peratorem scribit Suetonius splendidum uirum:græcæq; prouiciæ pri
cipem:latini sermonis ignarum:non modo albo iudicum erasisse:sed in
peregrinatum redegisse.Q uātā uero operam uiri præstātiores Romæ
litteris dederint:quanta eas delectatione didicerint:& coli curauerint

qui intelliget : & considerabit nihil maius in ea urbe nihil optabilius litteris & doctrina fuisse cognoscet. Cicero. M. Varroni scribit. Scito me postea q̄ i urbem uenerim rediisse cum ueteribus amicis: idest cum libris nostris in gratiam : modo stet nobis illud una uiuere in studiis nostris: a quibus antea delectationem petebamus. & infra: tamen poterimus & scribere & legere policias: & si minus in curia atque in foro: at in litteris & libris ut doctissimi ueteres fecerunt. Quis enim hoc non dederit nobis: ut cū opera nostra patria siue non possit uti: siue nolit: ad eam uitam reuertamur quam multi docti fortasse nō recte: sed tamen multi etiam rei. pu. præponendam putauerunt? Et Cicero ipse de se ipso cum rusticaretur: sic Dolobellæ genero suo & tunc consuli scribit. Nihil est mihi crede uirtute formosius: nihil pulchrius: nihil amabilius: & infra: Vbi salutatio defluxit litteris me inuoluo: aut scribo : aut lego: Inde corpori omne tempus datur. Et Terentium Varronem satis constat annos sæculi supergressum scribendo iteriisse. Cn. Pompeius & si non mulctum doctus fuit: Confecto mithridatico bello domū Possidonii philosophi intraturus: fores percuti a lictore uetuit. Scipio superior (quod supra diximus) Ennii statuam sepulchro suo ipsi iussit. & aphricæ titulus poetice est æquatus. M. Cato cēsorius Anno etatis octogesimosexto causam pro se egit aduersus temerariam iuuentutem. Litteras græcas didicit. Defendit Galbam oratorem accusatū. Ius ciuile senex didicit. Alterq; Cato uticensis libros Græcos in senatu lectitabat ne uacaret. L. Drusus senio confectus & cæcus ius ciuile docuit & dixit. Popilius senator & Lupus portius eques Romanus celebres oratores forum frequentabant Senio confecti & cæci. P. Crassus i Asiam ad Aristonicum regem debellandum missus: græcam linguam i quinq; diuisam idiomata omnem didicit. Decimus Brutus nocte quā dies secuta est: sibi omnium extrema at infœlicissima: & si hostibus circundatum se & quidem iam uictoribus cernebat: Libros de immortalitate animorum nunquam lectitare cessauit. C. Cæsar prædictos omnes non magis potentatu q̄ litterarum amore atque ingenti peritia : aut æquat: aut superat: qui præter multa quæ in hoc genere laudum d̄ eo scribi possent: primus omnium inst: tuit: ut tam senatus q̄ populi diurna acta conficerentur & publicarentur. Omnes medicinam professos & liberalium artium ductores quo libentius & ipsi urbem frequentarent: & cæteri appeterent ciuitate donauit. Augustus unica in re pro cæteris quanti faceret litteras ostendit: cū Vergilii poemata cremari prohibuit: quem Suetonius dicit tradidisse uiro consulari legato successorem ut rudi & idocto. i euoluendisq; linguæ utriusq; autoribus nihil æque secutum fuisse: q̄ p̄cepta & exēpla publice & priuati salubria: ea que ad uerbum excerpta : aut ad domesticos: aut ad exercitum prouinciarūq;

Qui amore literatū flagrauerint. Cicero

Terentius Varro

C. Pōpeius.

M. Cato Cēsorius

Cato Uticēsis.

L. Drusus

Popilius

Portius

P. Crassus.

D. Brutus.

C. Cæsar

Augustus.

rectores:aut ad urbis magistratus:plærumq; misisse:prout qq; monitio
ne idigebant.Etiam senatui totos libros legisse & populo per edictum notos sæpe fecisse. Vespasianus imperator ingenia & artes maxime so uit: primusq; ex fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena constí tuit.præstantes poetas nec non & artifices ornauit: bibliothecas incen dio absumptas ipensissime reparauit. Helius Spartianus scribit Hadria num Traiani familiaritate creuisse:causa præcipue orationum quas ,p iperio dictauerat.Nam duodecimum ānum ingressus habitum philoso phiæ accepit:qui cum studeret:i pallio :& humi cubauit. peripateticæ studiosus:audiuit Iunium rusticum:quem & reueritus est & sectatus: q domi militiæq; pollebat. De Alexandro autem seuero mammeæ chri stianæ filio dicit.idem Spartianus.Quotiēs de magnis tractaret:solos doctos ac disertos adhibuit.Cum de re militari:ueteranos & omnes lit teratos præsertim historiarum peritos. Vitas pricipum bonorum uersi bus scripsit.Cum iter suos conuiuaretur:aut Vlpianum:aut doctos ui ros adhibebat: ut haberet fabulas litteratas quibus se recreari dicebat: & pasci:habebat cum priuatim conuiuaretur librum i mēsa & legebat. Rhetoribus:grammaticis:medicis:aruspicibus:mathematicis:mœcha nicis:architectis salaria istituit:& auditores decreuit & discipulos cum annonis pauperum:filios tamen ingenuos dari iussit. Et Gordianum se cundum scribit Iulius capitolinus: omnes libros Samonici Sereni scri ptoris sui:q censebantur.lxii.M.quæ ei reliquit habuisse. Vopiscus au tem Flauius de Aureliano pricipe scribit. Ephimeridas illius uiri scrip tas habemus.etiam bella caractere historico digesta:Quæ omnia ex li bris linteis:i quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat:pro tua sedu litate edisces. Curabo autem ut ex bibliotheca ulpia libri litei proferā tur. Tu ueli Aurelianum i litteras mittas.& idem Flauius de Tacito im peratore Cornelium tacitum scriptorem historiæ Augustæ: q parētem suū eūdem diceret i omnibus bibliothecis locari iussit:ne neglectus in curia deperiret:librū per annos singulos decies scribi publicis i encosar chis iussit & i bibliothecis poni. Idē uero Flauius uopiscus gesta Pro bi Augusti & qdem bene merentis scripturus:fructū monumentorum quæ præbent a litteris:proprie sic expressit.Cn.Pompeiū tribus fulgē tem triūphis belli Piratici:belli Sertoriani:belli Mithridatici: multarū rerū maiestate sublimem quis tandem noscet:nisi eum.M. Tullius & T.Liuius in litteras rettulissent? Paulum Scipionem aphricanum:Sci piones omnes seu Lucios seu Naficas:non ne umbræ possiderēt ac te gerent:nisi commēdatores eorū historici nobiles atq; ignobiles extitis sent? Quid q; Flauius item Numerianum imperatorem dicit:maluisse sibi statuā senatusco̅sulto i bibliotheca ulpia(quāq̄ oratori):q̄ alibi q̄si Cæsari.fuitq; hæc statuæ inscriptio:Numeriano Cæsari oratori poten-

Vespasianus fouit igenia

Hadrianus.

Alexāder seuerus

Tacitus imperator

Fructus ex litteris

Numerianus

tiſſimo. Laudes uero a litterarum monumentis proficiſcentes beatus Aurelius Auguſtinus ſi ex chriſtianæ religionis inſtitutis non curauit commendare:uituperationes tamen euitãdas in dei ciuitate ſic mnuit:

Melius eſſe a cẽſore q̃ a poeta notari

Cicero in libris de re.publ.Scipione diſputante a cenſore inquit meliuſ eſt q̃ a poeta notari:noſtræ duodecim tabulæ cum perpaucas res capite ſanxiſſent:in his quoq; hanc ſanciendam putauerunt: ſi quis occentauiſſet:ſiue carmen condidiſſet q̃ infamiam faceret flagitiumue alteri:præclare.Iudiciis enim magiſtratuum diſceptationibus legittimis:p poſitam uitam non poetarum ingeniis habere debemus:nec probrum audire niſi ea lege:ut reſpondere liceat:& iudicio defendere. Sed præter ſupradictos litterarum fructus:qui maximi erant:nonnullas quoq; utilitates minores delectationesq; Romani a litteris & doctrinarum artibus accipiebant.

Sulpicius Gallus

Sulpicius Gallus quem in officiis Cicero nimis aſſiduam mathematicis operam dediſſe carpit in. L.Pauli exercitu cõtra Perſem oſtendit lunæ defectum naturalem:& nihil poſſe prælio officere:pugnatum eſt.Et Paulus uicit:unde maximum duxit omniumque celeberrimum triumphum:pariterq; feciſſe traditur Periclem athenienſibus.Et Plinius orator Valeriano ſcribens ſic contra uoluptates illicitas grauiter eſt inuectus.Q ui uoluptatibus dediti: quaſi in diem uiuunt:uiuendi cauſas quottidie finiunt:qui uero poſteritatẽ cogitant & memoriam ſui:operibus extendunt: his nulla mors non repentina eſt.

Dictum Plini contra uoluptates illicitas.

Et tamen ipſe Ariſtoni ſcribens de ſuis uoluptatibus a litterarum adiumẽto honeſte quæſitis ſic dicit: facio nonnunq̃ uerſiculos parum ſeueros:facio & comœdias:rideo:ludo:iocor:utq; omnia remiſſionis genera breuiter amplectar:homo ſum:nec uero moleſte fero hãc eſſe de moribus meis exiſtimationem:ut qui neſciunt talia doctiſſimos grauiſſimos:ſanctiſſimos homines ſcriptitaſſe:me ſcribere mirentur:ab illis autem quibus notum eſt:quos quantoſq; auctores ſequar facile impetrari poſſe confido:ut errare me ſed cum illis ſinant:quorum non ſeria modo:uerum luſus etiam exprimere laudabile eſt. An ego uerear neminẽ uiuentiũ:ne quam in ſpeciem adulationis incidam nominabo:ſed ego uerear ne me non ſatis deceat:quod ſatis decuit.M.Tullium.Cn.Caluum.Aſinium Pollionem.M.Meſſallam & Hortenſium. M.Brutum: Syllam.Q.Catulum.Q.Scæuolam.C.Sulpicium:Varronẽ torquatos.C.Neuium:Lentulum getulicum.Anneum Senecam: Et proxime diuum Auguſtum:Diuum neruam:Ti.Cæſarem:Virgilius Cornelius nepos:Ennios Actiuſq;:nõ quidem hi ſenatores:ſed ſanctitatis nomẽ nõ diſtat ab ordinibus.Et idẽ Plinius Minutiano fundano:i laurentino meo aut lego aliquid aut ſcribo:aut etiam corpori uaco:cuius fulcturis animus ſuſtinet:nihil audio quod audiſſe:nihil dico q̃d dixiſſe pœniteat.Nemo apud me quẽq̃ ſiniſtris ſermonibus carpit: neminẽ

ipſe reprehendo. Vnde non iniuria idem Soſio ſenectioni ſcribens ſic exultat. Magnum prouentum poetarum annus hic attulit: toto menſe Aprili nullus fere dies fuit quo non recitaret aliquis. Iunat me q; u'gēt ſtudia: proferunt ſe ingenia hominum & oſtentant. Claudium Cæſarē ferunt cum in palatio ſpaciaretur audiſſetq; clamorem: cauſam requiſi uiſſe: cumque dictum eſſet: recitare Nonianum: ſubitum recitantium no pinatumque ueniſſe. Sed iam uſque adeo nos traxit: & nuper cum Plinio: & ſupra cum aliis diuinis ueteribus litterarum commemoratio nis delectatio: ut uerba paulum perquirere omiſerimus declarandis accuſationibus & defenſionibus neceſſaria. Varro de lingua latina: Nexi inquit ſunt liberi: qui ſuas operas in ſeruitutem pro pecunia quam debebant dum ſoluerent locant. Et Modeſtinus iureconſultus ait acceptilationem eſſe liberationem per mutuam interrogationem: qua utriſque contingit ab eodem nexu abſolutio. Tollēdi uero nexus cauſa fuit. T. Veturius qui nexus ob æs alienum datus: cum patitur pia nollet: uerberatus ab inceſtuoſo quærelam patribus detulit: qui illum i carcerem duci iuſſerunt. Præcarium eſſe diffinit Vlpianus quod præcibus petenti utendum conceditur: tamdiu: quamdiu is qui conceſſit patitur. Et Martianus: pignus inter & ipothecam tantum nominis ſonus differt. Sed Vlpianus aliter ſic dicit. Pignus proprie dicimuſ quod ad creditorem tranſit. Ipotheca cum non tranſit poſſeſſio ad creditorem: & Caius dicit pignus proprie rei mobilis conſtituitur. Vlpianusque ſcribit. Redibere eſt facere ut rurſus habeat uenditor quod habuerat. Præs inquit Feſtus eſt qui populo ſe obligat: interrogaturque a magiſtratu ſi præs ſit: ille reſpondit: præs. & Aſconius ſecunda in Verrem actione. Prædes dicuntur ſatiſdatores locupletes pro re de qua apud iudicem lis eſt: ne qui tenet diffidens: cauſæ poſſeſſionem deteriorem faciat: tecta diſſipet: excidat arbores: & culta deſerat. Et Placidus grammaticus. Vadem dicit ſponſorem ſignificare datum in re capitali. Cicero Vadimonium eſſe in iudiciis obligationem bonorum cum promiſſione aliquid faciendi: quo non impleto bona haſtæ exponi licebat. ſic in oratione pro. P. Q uinto oſtendit. Ad Vadimoniū non uenit quis ſocius: etiam grauius aliquid propinquis: ſi res iſta grauiſſima. Et infra ad Vadimonium non uenit quis ſocius etiam grauius aliquid ei debemus concedere: qui cum te aut uoluntas congregaſſet: aut fortuna coniunxiſſet: & infra: ad Vadimonium non uenit quis qui tibi præſto ſemper fuit. Non dubitaui inquit: cum Vadimonium deſertum eſt: bona proſcribere. Sententiæ in cauſis non ſolum uariæ ſed uariis & quandoque inopinatiſ cauſis factæ ſunt. Plutarchus in Ciceronis uita. Licinius macer uir & potentia ſua & fauoribus Craſſi potēs peculatus a Ciceroē poſtulatus: ſtudiis magnitudis ſuæ fiſus: & qa

Nexi.

Acceptilatio

T. Veturius.

Praecarium

Pignus Ipotheca

Redibere Praes

Vas

Vadimoniū

Snie uariae in cauſis

Licinius macer

iudices inter se dissentire compererat domum se recepit: & confestim mentem abradit: atque uelut superior in causa euasisset nitida stola amictus rediit in forum. Inter hæc apud prætorium occurrit ei Crassus ac nunciat ut ille sententiis omnium iudicum damnatus esset: quo dolore elanguit & diem obiit. E contra uero a. L. Piso a. L. Claudio pulchro accusatus: q; graues & intolerabiles iniurias sociis intulisset iam pro condemnato habebatur: cum suborto nimbo ipse iudicum pedes exosculans os cœno impleuit: & misericordia liberatus est tamquam satis pœnarum læsis dedisset. Celii splendido terracinæ loco nati: cum pater in cubiculo inuentus esset occisus in quo filii ipsi altero cubauerant lecto: liberati sunt suspicione: quod hostium cubiculi inuētum est apertum: ipsis post patris mortem dormientibus. Q. Attilius Calatinus soranorum oppidi proditione reus: pro damnato habebatur in foro. Tum. Q. Maximus socer paucis uerbis dixit: si eum sontem comperisset: affinitatem direpturum: & sic Attilius euasit. C. Costonium propter multa enormia Valerius Valentinus condemnari obtinuerat: cum in iudicio recitatum est ipsius Valerii carmen: quo per iocum pœticum affirmabat se puerum prætextatum & uirginem ingenuam corrupisse. Ea indignitate iudices Costonio absoluto Valerium flagitii ignominia notandum censuerunt. Q. Flaminius a. Q. Valerio ædili apud populum accusatus: a quatuordecim tribubus iam cōdemnatus erat: cum ipse alta inclamauit uoces: se insontem opprimi. Et Valerius insolenter respondit: Satis sibi esse si periret siue insons: siue nocens: qua uoce audita cæteræ tribus eum absoluerunt. Plinius orator in epistola ad Vrsum. Iulius Bassus homo laboriosus: & ad uersis suis clarus accusatus est sub Vespasiano a priuatis duobus: ad senatum remissus diu pependit: tandem absolutus uindicatusque est: hoc illum onerabat q; homo simplex & incautus quædam a prouincialibus: ut amicis acceperat. Nam fuerat in eadem prouincia quæstor. Hæc accusatores furta & rapinas: ipse munera uocabat. Appellationū quæ post sententias sequuntur naturam Vlpianus breuiter sic diffinit. Appellandi usus q̄ sit frequens quamq; necessarius: qui nescias nemo est: quippe cum iniquitatem iudicantium uel imperitiam corrigat. Licet nonnunquam bene latas sententias in peius reformet: neque enim utique melius pronunciat qui nouissimus sententiam laturus est. Tempus iam admonere uidetur ut de orationibus in accusatione: ac defensione habitis totiens promissa exsoluamus. Quo in loco de oratoria facultate multa & posse & fortassis aliquorum iudicio debuisse dici: non ignoramus sed pleni redundantesque de ea re. M. Ciceronis: Quintiliani: & Aristotelis extant libri. Et nos nec eam neque alias artes bonas

L. Piso

Celii

Q. Attilius Calatinus.

C. Costōius Valerius Valentinus.

Q. Flaminius

Iulius Bassus

Appellandi usus

docere aut laudibus longe repetitis ornare: hoc in opere intendimus: satisque & super fuerit de arte: id quod apud doctos scriptores aut nō extat: aut obscurum & inuolutum est: Modum & formam habendi orationes ita aperire: ac inspiciendam proponere: ut quo modo in suspicionem criminis adducti si sontes essent accusarentur: damnarenturque: aut perperam accusati defenderentur: maximum administranda uel potius conseruanda re publica: adiumentum docere possimus. Vnicaque oratoris laude a. M. Cicerone & ex oratione pro. L. Murena defendendo habita contenti erimus. Duæ enim inquit sunt artes quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis. Vna imperatoris altera oratoris: boni magnum namq; supra dixerat Cicero eē dicendi laborem: magnam rem: magnam dignitatem: summam autem gratiam. Vnde multos fuisse dixit: qui cum initio hoc maluissent: post id assequi non ualuissent: ad militiam delapsi fuerint. Accusationes duorum erant generum: aut enim ciuis magistratum gerere ido neus: sui similem accusabat ciuem: aut prouinciales ciuem Romanum repetundarum: de ui: aut aliter iniuriarum: accusari ab idoneis quæ-siuerunt. quorum utrosque id a prætore oportuit impetrare: sed potuit ciui quod petitum erat ex officio prætor concedere: prouincialium uero quærelam à senatu primum audiri: & ad prætorem demā dari oportuisse Asconius pedianus est auctor. Cuius rei formam primum ab ipso in Verris accusatione sumemus. Cum siculi expilationi bus coacti Verris quem rapacissimum prætorem anno uno habuerant eum accusari repetundarum ab amicissimo eis. M. Cicerone magna quæsissent instantia: is ad senatum eos perduxit: & ipso suadente senatusconsultum facile impetratum est: quod prætor ad se delatum i albo suo ex forma & de consuetudine palam legendum proposuit: illiq; subiecit: decretam esse in. Cn. Verrem pro siculis accusationem. quod autem de albo dictum est: non solum apud prætorem: sed apud omnia collegia: apud omnes magistratus seruatum fuit: ut ad primos uestibuli parietes album esset spacium: in quo a collegio magistratuue publicanda scripto proponerentur: hinc superius aliquādo dictum uidemus quosdam de albo centuriæ abrasos fuisse. Accusatione igitur Verris in albo prætoris proposita: reus iam habebatur accusandus: quodquidem uerbum Asconius sic exponit. Reum fieri est apud prætorem legibus interrogari. Cumque in ius uentum esset dicebat accusator apud prætorem reo: aio te siculos spoliasse: si tacuisset: lis ei extimabatur ut uicto: si negasset petebat accusator a magistratu dies inquirendorum eius criminum: & instituebatur accusatio: tunc moris fuisse dicit Asconius ut accusator obsignaret domum & clausa omnia eius

Duae artes quibus magni possumus reddi

Accusatōnū duo genera

Album

Reum fieri.

quem accusaturus erat:ne furtorum indicia aut in uasis : aut in signis: aut litteris constituta ab eo remouerentur. Ciceronem que dicit Asconius accusatione a prætore ad se delata : tempus inquisitionis Siciliam dies.ex.sumpsisse colligendis litteris a populis : & denunciandis testimoniis. Cicerone & Quinto fratre qui secum iuerat ex Sicilia reuersis:petiit utraque pars a prætore patronos : Nam plures aliquando:& pauciores uariãtibus legibus dati sunt:qđ Asconius pedianus oratio-

Dé patronis in cã habẽdis

nem Ciceronis pro.M.Scauro exponens sic ostendit. Orationem Cicero habuit pro.M.Scauro . L.Domitio enobarbo : Appio Claudio pulchro consulibus. Defenderunt Scaurum sex patroni : cum ab id tẽporis raro quisquam pluribus quam quattuor uteretur : ac post bella ciuilia ante legem Iuliam ad duodenos patronos est peruentum.Et licet prætor maiorem aduocatorum partem ex animi sui sententia daret: petentibus tamen partibus quosdam denegare prætor nequibat.Et tamen quis eorum causam susciperet principaliter pertractandam quisue principalis esse deberet accusator:suo reseruare iudicio admittebatur.Hinc seruata fuit consuetudo ut ante ichoatam accusationem:accusatus ille quem primum fore cuperet peteretq; pars : orationem ad

Diuinatio

prætorem :ac iudices haberet : qua referendam sibi causæ dictionem: tenderet persuadere . Eaq; oratio appellata est diuinatio:de qua Asconius Ciceronis oratione in Verrem : prima diuinatio dicta . Cn. Pompeio &.M.Crasso consulibus.Diuinatio hæc dicta oratio:qa non de facto quæritur sed de futuro:uel quod iniurati iudices in hac causa sedeant:alii q; res agatur sine testibus & sine tabellis : & his remotis argumenta sola sequantur iudices:ut quasi diuinent:& ipse Cicero ad Quintum fratrem proprætorem Asiæ scribens de ipsa diuinatione : & numero aduocatorum sic habet.Apud Catonem prætorem erat diuinatio in Gabinium futura inter Menenium &.T.Neronem &.G.Antonium:sperabamus fore ut Menenio daretur . Ex eo autem numero aduocatorum:quos a prætore solitos dari diximus:post primum qui in

Obnubatores

dicta diuinatione dicenda obtinuisset:alii & diuersis appellabantur nominibus & diuersis fungebantur officiis.Nam obnubatores:præuaricatores:& subscriptores erant.Obnubatores Asconius prima in Verrem actione:fuisse dicit quosdam sordidos causidicos: qui adhibebantur ad moram faciendam:dum meliores aduocati citarẽtur:& se denuo compararent ad dicendum . Subscriptoresq; dictos fuisse causidicos qui adiuuare accusatorem solerent: quos oportebat summisse dicere : datosque etiam eosdem fuisse : ut actores difficilius corrumperentur .

Subscriptores

Præuaricatorem Martianus fuisse dicit:eum qui cõcluderet: cum reo & translaticio munere accusandi defungeretur:eo quod proprias qui-

Praeuaricator

dẽ probationes dissimularet:falsas uero excusationes admitteret. unde

uidetur Festus proprie prævaricatorem diffinisse a prætergrediendo appellatum. Et Cicero philippicorum secundo. Iam uereor patres conscripti: ne quod turpissimum est: prævaricatorem mihi appoluisse uidear: qui me non solum meis laudibus ornaret: sed oneraret alienis. Et pro Aulo Cluentio: An ut prævaricaretur. Iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. Et Asconius secunda in Verrem. Multa ita fuerunt subtiles prævaricatores: ut in tota actione fideles actores sint nisi: & in prima actione uult ostendere etiam præmia prævaricationis sibi ostendisse Verrem. Et Cicero item in diuinatione: Vide ne inimicum te fingas: ut prævaricari possis. Sed iam ad iudicii ordinem uenindum est. Aduocatis: & prædictis administris: prætore datis iudices a senatu petebantur: qui simul cum prætore auditis partibus iudicarent. Refert Asconius diuinationem Ciceronis in Verrem exponens: Tiberium gracchum legem tulisse: ut equites Romani iudicarent: & iudicasse per decem annos turpiter: & tunc Aurelium tulisse: ut senatores equites: & tribuni ærarii simul iudicarent. Et secunda in Verrem Cicero dicit. quinquaginta annis equester ordo iudicauit lege Sempronia sublata potestate populo: scilicet sublata prouocatione: idest tribunatu plæbis. Et Asconius item in Ciceronis orationem pro Cornelio de maiestate: aurelia lege communicata sunt iudicia inter senatores: & equestrem ordinem: & tribunos ærarios. Et infra: memoria teneo cum primum senatores cum equitibus Romanis lege plocia iudicarēt. Et idem Asconius in orationem Ciceronis prædictam pro Cornelio de Maiestate. M. Plautius syllanus tribunus plæbis. C. Pompeio Strabone. L. Portio Catone consulibus secundo anno belli Italici: cum equester ordo in iudiciis dominaretur: legem tulit adiuuantibus nobilibus: quæ lex eam uim habuit: ut tribus singulæ quinos denos suffragio crearent: qui eo anno iudicabant: qui numerus sexcentos quinque: & uiginti iudices conficiebat. Ex eoque factum est: ut senatores quoque in eo numero essent. Et quidam etiam ex ipsa plæbe: quos a dignitate tribunos ærarios uocauerunt: idemque Asconius refert i oratione Ciceronis in. L. Pisonem: Pompeium consulem legem tulisse: ut ex tribus ordinibus maximi census iudices legerentur. Hi autem omnes sexcenti uigintiquinque iudices cedulis inscripti erant singulis: quæ cædulæ cæreris inuolutæ pilis i urnam cōiiciebantur: & cum prætor iudices in destinata iam accusatione a senatu petiisset: sortitio ex urna petentibus patribus manu pueri fiebat unius: & octuaginta pilarū ea tamen (ut uidetur) adhibita diligentia: ut pari numero ex unoquoq; trium ordinum iudices haberentur. Sed priusq̄ apertis pilis causa agitaretur: testes utriusque partis a prætore per triduum audiebātur: dicta eorum iudices postea publicabant: quarta die adesse omnes in diem

De iudicibus

Iudicia cōmunicata inter senatores eq̄tes. & tribunos ærarios

Sortitio iudicum.

posterum iubebantur:quo die cum prætor adstantibus utriusq; partis aduocatis:atque etiam ipsis partibus:si uolebant:pilis apertis una octogesima eductos iudices ad se conuenire iubebat:eo animo:& intentione:ut eadem hora considerent omnes:& cum accusator duas horas ad dicendum:reus tres haberet:illo die iudicaretur. Prius tamen q̃ sortitum iretur: ex iudicibus pila eductis cærea: quinos ex singulis ordinibus accusator: totidem reus reiiciebat: quos ducerent suspectiores:sicque unus & quinquaginta iudices remanebant:qui sententiam simul cum prætore ferrent.hæc omnia ab Asconio non magis ex Verrinarum quam Milonianæ orationis expositione sumpta diximus. & tamen ne dum eo die: quo actio inchoaretur sententia ferebatur. sed tredecim uidemus Verrinæ accusationis fuisse actiones: quæ propter dies feriatos: & propter comperendinationes: multis mensibus protractæ sunt: & tempus agendi in ipsis actionibus singulis supradicto amplius datum acceptumque fuisse ostendemus.primum tamen fatemur: de duabus horis accusatori: tribus reo datis: in Miloniana causa fuisse seruatum: quod Pompeius tunc sine collega consul: sic obseruari lege lata constituit.sed Plinium Vrso uidemus scripsisse:egeram tribus horis:& dimidia:supererat sexquihora. Nam cum accusator ex lege sex horas:nouem reus accepisset.Et idem Valeriæ Paulinæ sola uelatus toga perstitit:& quidem horis septem:nam tam diu dixit: & Cicero ipse pro Plancio:Reciteturque oratio:quæ propter eius magnitudinem dicta descriptio est. Secunda tamen in Verrem actione causam prædictæ dubitationis nostræ Asconius sic tollere uidetur. Dicit enim Ciceronem non usum fuisse in ea actione perpetua oratione: sed breuiter crimina proponendo ad singula testes dedisse:infraque se ipsum sic exponit.Argumentari est argumentis uti ad rem probandam: Dicere amplificatione uti ad commouendum auditorem oratione perpetua.Itaque credimus agendi tempus fuisse:id quod prætor datique iudices liti expediendæ uoluerunt impendere:nisi senatus:consulesue aliquo respectu aliter iussissent:sicut Pompeium in Miloniana fecisse diximus.Comperendinationes quid fuerint Asconius secunda actione sic ostendit.Comperendinatio est: ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinum diem: Namque cum in rem aliquam agerent litigatores & pœna se sacramenti peterent:poscebant iudicem: qui dabatur post.xxx.dies: quo dato inter se perẽdinum diem ut ad iudicium uenirent denunciabant.hoc idem uero Cicero ipse melius & diffusius tertia actione sic ostendit. Vt his ludorum diebus interpositis: nemo istum comperendinatum iudicaret. adimo enim comperendinatum:quod habet lex in se molestissimum bis ut causa dicatur. Verum:ut opinor: Glaucia primus tulit ut comperendinaretur

Accusator duas horas ad dicendũ reus tres habebat

Reiectio iudicum.

Argumẽtari Dicere

Comperẽdinatio

reus.Antea uel iudicari primo poterant:uel amplius pronunciari. Reiectio iudicum de qua superius dictum est a uerbi significatione nota est:De qua Cicero pro Plantio.An uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudices non tulerunt? Cum ex. Cxxv.iudicibus principibus equestris ordinis. V.z.L.xx.reus reiiceret quinquaginta referret.Omniaque potius permiscuerunt:q̄ ei legi conditionique parerent. Nos neque ex delectis iudicibus:sed ex omni populo editos ad reficiēdū : sed ab accusatore institutos iudices ita feremus:ut neminem reiiciamus. Cicero item Attico. Nam ut reiectio iudicum facta est:maximis clamoribus tum accusator:tamq̄ censor bonus:homines nequissimos reiiceret : reus tamq̄ demens lanista frugalissimum quemque secerneret. Non enī turpior unq̄ in ludo talario confessus fuit : Maculosi senatores : nudi equites:tribuni non tam ærarii q̄ ut appellantur ærati. Iudicum uero dēlectus:& numerus præter prædictos stantis rei publi.temporibus factos sæpe numero uariauit.Suetonius enim de Cæsare scribit. Iudicia ad duo genera iudicum redegit:equestris ordinis:& senatorii. tribunos ærarios:quod erat tertium sustulit.Et de Augusto. Ad tres iudicum dēcurias quartam addidit ex inferiore censu:quæ ducenariorum dicerentur:iudicaretque de leuioribus summis:iudices:a trigesimo ætatis ānō collegit:idest quinquenio maturius : q̄ solebat : ac plærisque iudicandi munus detrectantibus uix cōcessit:ut singulis decuriis per uices ānua uacatio esset.Et Galba iudicibus sextam decuriam adiici præcantibus non modo negauit:sed & concessum a Claudio beneficium ut hyeme initioque iam ad iudicandum euocarentur eripuit.Iudices autem:ut ꝑfertur deputatos maiores consiliū appellauere. Cicero pro.P.Q uinto. Quæso.C.Aquili uosque qui estis in consilio.Et pro Roscio.Qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem:ex senatu in hoc consilium delecti estis propter securitatem.Et infra.Dii prohibeant iudices :ut hoc: quod maiores consilium publicum uocari uoluerunt:præsidium sectorum existimetur.Idque nos etiam uerbum per hanc occasionem exponemus.Asconius secunda in Verrem : Sectorem dicit estimatorem redemptoremque bonorum damnati atque proscripti:qui spem sectatus lucri sui:idest spem secutus existimationis suæ bona omnia in auctiōe uendit:& infert pecuniam in ærarium:& infra. Si conuictus sit reus atque damnatus:pecuniam reddit estimata lite :hoc est in præcium reductis omnibus furtis:quam summam pecuniæ proscriptis eius bonis sectores curabant.Litisque estimatio non solum fit ex titulo propositi criminis:sed etiam ex aliis probationibus:quæ ex anteactis rebus iudices constituerunt.Redeundum uero est ad ea:quæ de iudicandi ordine inchoata:ob uarias uerborum expositiones sæpe interrupimus . diximus supra ex Asconio:ex iudicibus uno octogesimo pila eductis: quinos ex

Reiectio iudicum

Iudicum numerus uariatus

Sector.

singulis ordinibus accusatorum totidem reum reiecisse. Sed uidetur Cicero in oratione pro Aulo Cluentio habita: uoluisse in arbitrio partium fuisse unum:& quinquaginta iudices: qui ex reiectione manserunt:tamdiu mutatos fuisse quousque partes concordes remansissent suntque hæc uerba. Neminem uoluerunt maiores nostri non modo de estimatione cuiusquam:sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem:nisi qui inter aduersarios conuenisset: deinde prætores urbani: qui iurati debent:quemque optimum in selectos iudices referre. Iudicibus : ea de qua diximus diligentia præparatis : & testibus a prætore clam auditis:ad sedendum constituta die ibatur. Eratque utplurimum in foro sub rostris ipse consessus:suggesto ex tabulatis:tam longo:tam que eminente parato:ut recto ad lineam ordine sedentes:nō solum cau sæ actoribus:sed populo frequenti conuēturo conspicui essent. & sub sellia dicturis aduocatis testibusque ac ipsis partibus eorumque actoribus data fuisse:tum indicat Asconius:tum apertius dicit Plinius ut inferius apparebit . Dumque diceret accusans orator : & pariter postea dū respōderet defendēs : testes(qđ supra diximus)a prætore prius examinati:suo loco singuli:a prætore interrogabantur:qui palam: & alta uoce ut a cunctis exaudirentur suum aperiebant confirmabantque testimonium. Nam refert Asconius in Milonianam Ciceronis orationem. Casinium stolam testem:qui erat cum. P. Clodio quando occisus fuit:& atrocitatem rei factæ:q̄ maxime potuit auxit:Cum interrogaretur a prætore tanto tumultu Milonianæ multitudinis circūstantis exterritum fuisse:ut uim ultimam timens in tribunali a Domitio prætore reciperetur. Pompeius igitur postera die cum præsidio uenit:quare territi Clodiani silentio uerba testiū per biduum audiri passi sunt . Vnde accidit ut multi : ex partis utriusque testibus : cum citati ad dicendum palam ea quæ prætori depositurant:ob metum: & timorem non auderent comparere:damnati fuerint: quorum tamen maiorem partem Clodianorum fuisse refert Asconius. Et testes dicit Asconius iuratos productosque solere:non solum ne falsa dicerent:uerum etiam ne quæ uera essent tacerent adigi : Vnde cicero ipse quarta in Verrem actione : Nunc quoque una sunt testes : cum interrogabuntur obligentur non solum de iurisiurandi atque existimationis periculo etiam de communi:sed inter se conscientia admonebuntur. postq̄ aduocati utrinque dixerant:testesque auditi erant:permittebatur accusato : & eius aduocatis:ut laudatores uiros urbis grauissimos præstātissimosque prout poterant in suam commendatōnem producerent:quibus licebat:si coram ipsi dicere:& interesse nolebant:aut si absentes essent:per tabellas suffragari. Cicero tertia in Verrem actione: Vt in iudiciis : qui decem laudatores dare non potest:honestius est ei nullum dare:q̄ illum quasi le-

Cōsessus iudicū ubi

Testiū mos

Casinius stola

Ne testes falsa dicerent aut uera tacerent adactos

Vt rei possēt laudatores in sui cōmendationē producere

gitimum numerum consuetudinis non explere. Asconius i orationem pro.M.Scauro:Laudauerunt Scaurum consulares nouem:qui aberāt per tabellas : unus præterea adolescens laudauit:frater eius Cornelius Faustus.is in laudatione multa similiter & cum lachrymis locutus:nō minus audientes permouit q̄ Scaurus ipse permouerat. Quem laudā di morem in abusum breui defluxisse Plinius in hunc modum deflet. Sequuntur auditores actoribus similes:conuenitur a cōductis : & redemptis in media basilica:tam palam sportulæ :q̄ in triclinio dantur:ex iudicio in iudicium pari mercede transitur.hisdem latinum nomen est: laodiceni heri duo nomenclatores mei habent sane ætatem eorum:qui nuper togas sumpserunt : ternis denariis ad laudandum trahebantur. Nec soli laudatores ad accusati defensionem coram prætore: & cōsilio ante sententiam:sed & supplicatores quoque propinqui & affines admittebantur. Asconius pedianus in orationem pro.M.Scauro:Ad genua iudicum cum sententiæ ferrentur ab uno latere Scaurus ipse : & M.Glabrio sororis filius:& Paulus &.P.Lentulus Lentuli nigri flaminis filii.Et.L.æmilius bucca filius.Et.C.Menia fausta natus supplicauerunt:& altera parte Sylla Faustus frater Scauri &.C. Antonius licinius:cui Fausta ante paucos menses nupserat:dimissa a Menio:& .P. Peduceius &.C.Cato &.M.Olena scortianus.Quod autem diximus prædictos ante sententiam:& Asconius scribit . cum sententiæ ferrentur supplicasse:pariter uerum fuit.Nam post auditos laudatores : aut eorum tabellis palam lectis:prætor per uiatorem cistam circumferri iussit tabellis plenam:noua : & pura cera delibutis : quo præeunte uiator subsecutus:e familia prætoris dignior q̄spiam a superiore consensu incipiens:singulis iudicibus tabellam ita dabat : ut ab uniuerso populo inspiceretur.Intereaque tenentem manu stilum supplices illi orabant : signabatque euistigio iudex cum prælo qd sui esset iudicii:quod quidem a nemine dum fieret:licet tabella prælumque uiderentur:intelligi poterat.Nam qui absoluebat.A.qui condemnabat.K.litteras scribebat unicas:reuersique illico prætoris nuncii:tabellas in eandem recipiebāt cistam.Et omnes duas & quinquaginta ad prætoris pedes in suggesto effundebant:quibus separatis ab inuicem tabellis:facile erat discernere:condemnatus ne:an absolutus erat accusatus. Videmus tamen i duabus ab Asconio factis enumerationibus:aliquos ex iudicibus non absoluisse:neque condemnasse:quorum littera : quæ fuerit:traditum non inuenimus.In Miloniana enim sic tradit Asconius . Condemauerunt senatores decem:absoluerunt septem.Condemnauerunt equites Romani nouem:absoluerunt septem : sed ex tribunis ærariis absoluerunt decem.Sex damnauerunt:quo in computo tres iudicum tabellæ quid habuerint:non est traditum . De Scauri autem absolutione:sic tradit

Supplicatō res pro reo ante sniam

Cista tabellis plena a uiatore circūferebatur

A K

Quōsdā ex iudicibus nec absoluisse nec cōdemnasse.

Asconius:ut similis prædicto computus fieri nequeat:Nam dicit:sententias tulerunt senatores duo & uiginti:Equites tres & uiginti: tribuni ærarii sex.Ex quibus damnauerunt senatores quattuor:equites duo: tribuni duo.Ad extremum dicit Asconius moris ueterum fuisse: cū satis uisum esset fluxisse uerborum:oratores hanc sibi necessitatem finiēdæ orationis imponere:ut dicerent dixi:Et ab utraq; parte oratione cō sumpta:ut consilium dimitteretur:prætor soleret pronunciare:dixerunt De tabellis præter id quod longe supra diximus: Sic habet Cicero ad Quitum fratrem.Quid plura de iudicibus: duo prætorii sederūt Domitius & Caluinus.is aperte absoluit ut omnes uiderent: & Cato diruptis tabellis de circulo se subduxit:& Pompeio prius nunciauit. & p C.Rabirio posthumio. Vbi est igitur sapientia iudicis in hoc:ut non solum quid possit:sed etiam quid debeat ponderet? datur tibi tabella iudicii.De subsellis præter illa quæ diximus ab Asconio sumpta: sic iudicat Plinius orator in suis iudiciis :quæ tamen a superioribus stantis rei p.plurimum differunt:scribit enim epistolam Romano.atria uiriola fœmina:splendide nata:nupta prætorio uiro:exhereditata ab octogenario parente: intra undecim dies: q̄ illi nouercam amore captus induxerat: quadruplici iudicio bona paterna repetebat.Sedebant iudices. Clxxx. tot enim quattuor iudiciis conscribuntur: ingens utrinq; aduocatorū numerus:& numerosa subsellia:præstantium corona latissimum iudicium publici circulo ambibat.Ad hoc stipatum tribunal:atq; etiam ex superiore basilicæ parte:qua fœminæ:& uiri:& quod difficile: & uisendi studio imminebant.His quæ supra:tam uarie sunt dicta expeditis :bona condemnati omnia in manus sectorum a prætore ponebantur.contractæq; inde pecuniæ partim læsis & damna passis: ex legis repetūdarum forma dabantur:partim in ærarium referebantur.

Dixi.

Dixerunt

Bona cōdēnati in manu sectorū a prætore ponebātur

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER QVINTVS QVI ET ADMINISTRATIONIS.R.P.TERTIVS.

MAGNAM Reipublicæ administratōnis partem superiores duo libri indicant potius q̄ ostendunt:cæteras partes pari inquisitionis labore:sed nescio an pari utilitate tertius hic absoluet:quamq̄ ipse omnes inter se administrationis partes pares non magis utilitatē q̄ necessitatem habere uidentur. Nam si pulchrum: & gloriosum fuit orbem Romanum tam late patētem in unam rem.p. conglutinare:si magistratibus deligendis:si postea iudiciis faciendis ea

adhibita est forma:ut tres ordines populum constituentes Romanum ex omni gentium nationumq; colluuione conflatum:suam publice: & priuatim retinerent dignitatem auctoritatemq;. & quod in re pu.pluri mi faciendum est:pro fortunarum:& uirtutum modo æqualitatem: si inq̃ prædicta magnæ:ut fuerunt re publ.administranda utilitatis fuisse quis iudicabit:idem intelligere poterit:uectigalia: publicanos:tributa: redemptores:portoria:sal:pecuaria:aquarum distributionem:mercato res:fœneratores:auctiones: hastas: annonam & huiusmodi multa: ex quibus pecunia reipublicæ neruus:& omnis uitæ adminicula publice & priuatim conficiuntur:non minora superius dictis:rei publ.commo da emolumentaq; attulisse. Vectigalia quæ sunt publica cum ostende re pergit Vlpianus in uerborum significationibus :uerbi etiam uim sa tis exprimere uidetur:hanc scilicet:q; præmium res publ.capit: ex his: quæ diuersis modis conuehi contingit publica inter habentur:non sa cra:nec religiosa:nec quæ publicis ulibus destinata sunt:sed si qua sunt ciuitatum ueluti bona:seu peculia seruorum ciuitatum:,peuldubio pu blica habentur.publica uectigalia itelligere debemus: ex quibus uecti galia fiscus accipit:quale est uectigal portus:uel uenalium rerum.Item salinarum: & metallorum:& piscariorum.Festus pompeius scribit. La cus lucrinus i uectigalibus publicis primus locatur emendus :omnis boni gratia:ut in delectu censuue primi nominentur. Cicero in legem agrariam Rulli primam. Censoribus uectigalia locare nusq̃ licet nisi in conspectu populi Romani nō licet.Et ifra. Vectigalia locare nusq̃ licet nisi i hac urbe.& Macrobius i saturnalibus dicit.Kl.Martii cōsueuisse uectigalia locari.Q uātū uero uectigalia inter se differāt:Cicero isupio ri oratione sic ostēdit.An obliti estis italico bello amissis cæteris uecti galibus:quantus agri cāpani fructibus exercitus alueritis? An ignora tis cætera illa magnifica populi Romāi uectigalia:perleui sæpe momē to fortunæ iclinatione temporis penderet? Q uid nos Asiæ portus: qd Syriæ rura:quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt:tenuissima su spitione prædonum aut hostium iniecta? At uero hoc agri campani ue ctigal cum eiusmodi sit:ut cum domi sit: & omnibus præsidiis oppido rum regatur:cum neq; bellis infestum:nec fructibus uarium: nec cælo aut loco calamitosum esse solet:maiores nostri non solum id quod cā panis ceperant non imminuerint.uerum etiam quod & tenebant a q̃ bus adimi de iure non poterat coemerunt. De eodem uectigali Cicero ad Atticū scribit portoriis italiæ sublatis:agro cāpano diuiso:qd uecti gal supereſt domesticum:præter uicesimam quæ uidetur una contiūcu la clamore pedissequorum nostrorum eē peritura: quod autem Cicero de uicesima timere est usus:ne parua contiuncula eam tolleret: breui euenisse uidet:qd cū paulo ptius fuisset istituta: nunq̃ postea fuit cōti

Vectigalia

Kl. Martii uectigalia locari solita

Vicesima ex reddit⁹bus rei frumentariæ ro.po. dabatur

nuata: eratque id onus Italiæ additum: ut omnium rei frumentariæ reddituū: uicesima pars populo Romano accederet. Vectigalibus autem publicis pro posse defendendis ampliandisque Cicero magnum semper studium impendit. Vnde in Verris accusatione actione secunda: in hac causa frumentaria cognoscēda hoc uobis proponite iudices. Vos de rebus fortunisq; siculorum omnium: de ciuium Romanorum qui erant in Sicilia bonis: de uectigalibus a maioribus traditis: de uita: & actu que populi Romani cognituros. Erat uero id uectigal dignum de quo Cicero diceret Victam uictumq; populi Romani pendere. Nā

Vectigal ex agris sicilie

subacta a. M. Marcello Sicilia: agros omnes: qui amplissimi in ea insula feracissimique sunt: sicut ab Hierone: & aliis regibus fieri consueuerat: pro rei pub. uectigalibus retinuerunt: quos postea moris fuit aratoribus locare: decimam inde reddentibus: idq; uectigal prætor cum locare consueuisset: & recuperatores ideſt fideiussores accipere: qui tamen curam inspiciendi quid arator ageret & simul decimandi haberent: Verres in facienda huiusmodi locatione: recuperatores ex suis ministris accepit homines furacissimos. Hinc est q; Cicero in prædicta actione sæpe sic replicat. Illi uiri optimi de cohorte istius recuperatores: Et infra. Si me hercules ex omni copia conuentus Syracusani splendidissimorum hominum honestissimorumque faceres potestatem oratori: non modo reiiciendi sed etiam sumendi recuperatores: tamen hoc nouum genus iniuriæ nemo ferre posset: & item infra. omnium controuersiarū quæ essent inter oratorem & decumanum edicit se recuperatorem daturum. Paulus iureconsultus. Vectigales alii dicuntur agri ciuitatum:

Vectigales sp petui

alii non. Vectigales sunt qui in perpetuū locātur: ideſt hac lege ut quā diu pro his uectigal pendatur: tam diu neque ipsis: qui conduxerunt: neque his qui in locum succedunt ipsorum: auferri eos liceat. quantum autem non magis rei pub. usui q̄ prouinciis utilitati cesserit Vectigalium institutio: Cicero ad Q uitum fratrem Asiæ proprætorem sic ostēdit: Simul & illud Asia cogitet: nullam ab se neque belli externi: neq; discordiarum domesticarum calamitatem abfuturam fuisse: si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cum retineri sine uectigalibus nullo modo possit: æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacē sibi sempiternam redimat. unde non iniuria de laudibus Pompeii dissertens Cicero sic dicit. aguntur certissima & maxima populi Romani uectigalia: quibus amissis: & pacis ornamenta: & subsidia belli requiretis. Cæterum prouinciarum uectigalia tanta sunt: ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia uero tam opima est: & fertilis: ut & ubertate agrorum: & uarietate fructu um: & magnitudine pensionis: & multitudine earum rerum quæ expetuntur: facile omnibus terris antecellat. Et uectigalia sua non solum res publi. Romana:

sed unumquodque habuit municipium: quæ aliquando extra ipsius oppidi solum remotissima erant. nam atellani: quod oppidum nunc est auersa urbs prope Neapolim in Gallia Cisalpina nunc longobardia: unius oppidi precio comparati uectigalia habuerūt: Cicero. Cluniolocutus sum de agro uectigali municipii: atellani q esset in gallia. & Cicero Bruto pro arpinatibus. Quorum quidem omnia commoda omnesq; facultates quibus: & sacra conficere: & sacra tecta ædium sacrarū locorumq; comunium tueri possint: consistunt i his uectigalibus: quæ habent in prouincia gallia. Ad ea uisenda pecuniasq; quæ a colonis debentur exigendis equites Romanos misimus. publicanos appellarunt maiores eos qui uectigalia: & alios populi Romani reddítus exigēdos certo constituto precio redimebant: quorum ordinem: & numero amplissimum: & personarum dignitate potentissimum fuisse constat. Nā & equites Romani pro maxima parte erant: qui conducebāt: & illis senatus cæteriq; rei. p. curam administrationis gerentes: libētius: q̄ aliis locabant: quod equites ipsi eo conseruādo proprii quæstus: & emolumēti commodo pacem potius uectigalium amicissimam: q̄ bellum optabant suadebantque: & prouincias in quibus militabant attentiori cura a motibus & hostium incursionibus defensabant. Hinc cum his ordo plurimum i comitiis iudiciisq; sicut ostendimus ualeret: eorum amicitiam magnates qq; preserti Cicero ipse quærebat. Cicero i oratione pro Plancio. q publicanorum ordo: quanto adiumento sit i honore qs nescit? Flos. n. eqtum Romanorum ornamentum ciuitati firmamentum rei. p. publicanorū ordine continetur. Cicero item Quinto fratri Asiæ ꝑ prætori. potes ēt tu id facere: quod & fecisti egregie & facis: ut commemores quanta sit i publicanis dignitas: quantum nos illi ordini debeamus. Vt remoto iperio ac ui potestatis: & fasciū: publicanos tamē græcis gratia & auctoritate coiungas. Et Lentulo scribens Cicero hoi amicissimo: & quem i periculo constitutum consilio adiuuabat. Nosti consuetudinem publicanorum. scis: q̄ grauiter inimici ipsi illi quinto Scæuolæ fuerunt: tibi tamen suadeo: ut si quibus rebus possis: eum tibi ordinem aut reconcilies: aut mitiges. Et Crassipedi idem. Me uniuerso ordini publicanorum semper libentissime tribuerim: Et de prouiciis consularibus decernendis orans Cicero: i maximo Asiæ prouinciæ periculo ut Pompeius illi præficeretur suadens. Iā uero publicanos miseros me ēt miserum illorū ita de me meritorū miseriis ac dolore. Et ꝑ domo sua ad pōtifices. Proximus est huic dignitati ordo equester: omnes ordinum publicanorum societates de meo consulatu: ac de rebus meis gestis amplissima decreta fecerunt. Et Caium Rarbirium posthumiū ꝑ quo orabat Cicero laudas: huius pater Caius Curius princeps ordinis equestris fortissimus & maxius publicanus. Nec tū exigēdis uectigali

Vnūquodq; municipiū uectigalia habuisse.

Publicani

Equites uectigalia conducebant.

bus aliisq; redditibus ipsi eqtes Romani militiæ addicti operā dabant sed alios habebant ministros ciues Romanos ad id idoneos:q mancipes appellati sunt.quos Asconius in diuinatione: prima i Verrē actione sic diffinit.Mancipes sunt publicanorum principes Romani homines:qui quæstus sui cā decimas redimunt.& Cicero ipse quinta i Verrem actione.Quid est Verres ne illa quidem tibi defensionem reliquā feciſti?Mancipes in istis rebus esse uersatos :mancipes frumentum improbasse:mācipes precio cum ciuitatibus decidisse.Et alios equitibus Romanis ad id fuisse ministros Cicero ad Atticum sic innuit. Tu autem litteras sæpe dare tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturæ:& pōti:& nostrarum dioceſum.Tributum Vnde sit dictum. Et quo modo originem habuit.M.Varro de lingua latina sic ostendit. Tributum dictum a tribubus q; ea pecūia quæ populo imperata erat: tributim a singulis exigebatur.Vnde per hanc occasionem tribuni uerbum sic idem Varro exponit. Vt militi redderent æs militare tribuni sunt dicti.quod autem tributum conferrent ciues: cuiuscunq; ordinis status:& gradus:pro modo facultatum: facta distributione per centenas partes:sicut ætate nostra ueneti obseruant: Cicero ad Brutum scribens:Cuius imperatoris exercitus apud Mutinam rei pecuniariæ indigentia laborabat sic inuit.Maximus autem(nisi forte me fallit)nodus est in re.p.inopia rei pecuniariæ:obdurescunt enim magis quotidie boni uiri ad uocem tributi:quod centesima collatum impudenti censu locupletum uiduarum legionum præmiis omne consumitur. Impendēt autem infiniti sumptus:cum in hos exercitus quibus nūc defendimur tum uero in tuum. Et tributi soluendi uetustissimum fuisse morem Liuius secundo sic ostendit.Tributum inde indictum: patres conferre ipsi primi:Et quia nondum argentum signatum erat:æs graue plaustris quidam ad ærarium conuehentes speciosam etiam collationem faciebant:cum senatus summa fide ex censu contulisset: primores plæbis nobilium amici ex composito conferre incipiunt:quos cum a patribus collaudari:& a militari ætate tanq̄ bonos ciues cōspici uulgus hominum uidit: repente spreto tribunitio auxilio certamen conferendi est ortum.Et libro postea septimo Liuius:Leuatas fuisse dicit duas maximas res quia tributo: & delectu supersessum. Quo autem tempore tributa postmodum in stipendia militum fuerint collata: Liuius decimo ostendit. Nam post triumphum a Papirio cursore de samnitibus ductum ipse nihil militi dederat:sed prædam omnem in ærarium cōtulerat. Tributum tunc in stipendium militum fuit collatum.Et libro primo trigesimo Liuius dicit.Cum carthaginenses argentum i stipendiū: impositum adduxissent:quia probum non esse quæstores renūciarūt experiētibusq; pars quarta decocta erat:pecūia mutua Romæ sumpta

Mancipes.

Tributū uñ.

Tribuni.

Tributa i stipendia militū collata.

detrimentum argenti expleuerunt. Et ne mirum cui sit: q̄ de argento est dictum: Plinius affirmat populum Romanum uictis gentibus argentum imperasse nō aurum. Nec uero sola urbs Romana: sed & multæ prouinciæ & urbes quod supra ostendimus: tributa soluerunt: de Paulo enim Aemilio supra est dictum: q̄ macedonia: & illirio receptis tributū imposuerit: mediū tamen illius: qđ regibus soluere consueuissent. Et Scipio numātia funditus excisa: multas hispaniæ urbes tributarias effecit. Pompeius bello piratico cōfecto ponti urbes: & circūstātes tributarias effecit. Berodē regē albanorū tributariū dimisit, ne autē prouinciales tributis indecenter grauarentur: nonnulli principes prouiderūt. Nam Suetonius de Tiberio scribit. præsidibus onerandas tributo prouincias suadentibus rescripsit. Boni pastoris esse tonderē pecus non deglubere. Et Helius Spartianus de Hadriano dicit: cum tributa multis remisisse. Fuerunt prædictis similia emolumento rei. p. portoria: de quorū ministris sic habet Nonius Marcellus: Portitores thelonarii: qui portum obsidentes omnia scisci tantur: ut ex eo uectigal accipiant. Et Asconius secunda in Verrem actiōe: Portorii: qui portoria redimūt Liuius autem secundo dicit: portoriis quoq̄: & tributo plæbs liberata: ut diuites conferrent: qui oneri ferendo essent. Pauperes satis stipendii pendere si liberos educarent. Et diligentiā quæ exigēdis portoriis adhiberetur Cicero secunda in Verrem actione sic ostendit. Inuenio duos solos libellos a Luceio Canuleio missos sociis ex portu Syracusis: In q̄ bus erat ratio scripta mensiū: complurimarū rerū exportatarum istius nomine sine portorio. Salis item aliud fuit Romanis maximū uectigal Liuius in quito. An cum Marcum regem primo instituisse salinas & populo salis modia sex in congiarium dedisse dicit: sed postea undetrigesimo Liuius scribit. Vectigal etiam nouum ex salaria annona statuerūt Sextante sal & Romæ: & per totam Italiam erat. & sextantem docebimus sextam fuisse unciæ partem æris. s. ut si ad nostram referemus ætatē duobus quatrinis salis libra uēderetur: Romæ precio eodem: pluris ni foris & conciliabulis: & alio alibi precio prebendum locauerūt. Id uectigal commentum alterius ex censoribus satis credebāt populi: q̄ iniquo iudicio damnatus esset. In precio salis maxime oneratis tribubus: quarū opera damnatus erat credebant: Inde salinator Liuio cognomen. Et non paruū ex pecuariis emolumentum publice simul: & priuati Romani peceperūt. pecuarios autē Asconius sup diuinationē uerrinarū exponit: esse qui pecora publica redimūt. Videmus uero tradita uetustioribus Romanos: & urbis & imperii fundatores: nihil in bonis aliud præter pecudes habuisse. Vnde uult Festus uerbū peculatus pro furto publico poni. quia sic a principio dici cœperit: tunc cum Romani præter pecudes nihil habebant. Et Varro suis tēporibus seruatū

Portoria Portitores thelonarii.

Salis uectigal

Liuius Salinator

Pecuarii.

Peculatus.

fuisse dicit:quod pariter:& nostra ætate seruatur:Vt greges ouium longe abigantur in Samnium ex Apulia æstiuatum.fuitq; semper maxima hominum multitudo:quæ gregibus custodiendis in Apulia est obuersata. Vnde Cicero tertia in Catilinam.In.M.Cepariũ cui ad sollicitandos pastores Apulia est attributa. & siluas lucosq; publicos Romani uectigales habuere: Vnde Lucar appellatum esse:quod ex lucis caperet Festus scribit.Et Cicero pro Milone orans de Clodio.Seruos aggrestes :& barbaros: qbus siluas publicas depopulatus erat hetruriam q; uexauerat ex apẽnino. Vult autem.M. Varro omnis pecuniæ pecus fuisse fundamentũ.nec tamen qđ aliq crediderũt: uult Varro pecuniã prædicta ratione dictam esse a pecude.sed potius quia quod infra ostẽdemus antiquissimũ æs quod est conflatum pecore est notatũ.Celsus autem iureconsultus scribit:peculiũ appellatur:quod præsidii causa reponeretur:ut paulus ait quibusdam bellis ciuilibus factitatum: & audisse se senes rusticos ita dicentes:pecuniam sine peculio fragilem esse. Primogenius tamen in uerborum signignificationibus uult pecuniæ nomine non solum pecuniam:sed omnes res : tam solidas : q̃ mobiles: & tam corpora:q̃ iura contineri.Magnum quoq; uectigal dedisse reipublicæ aquas per formas in urbem introductas Frontinus de aquæ ductibus tractãs ostẽdit.Et nos castella lacusq; & cæteras aquæ ductuũ partes in Roma describentes instaurata particularia idicauimus uectigalia.Mercatura:& si priuatorũ fuerit exercitiũ:ex quo uectigalia plurimũ acciperent incrementi: Aliquid tamen cũ publica salute ex eo coniũctũ habuit:quod pecunia quæ diuersis modis trãs mare traiiciebat: eam quæ erat Romæ uel augebat prout successerat : uel imminuebat. De uerbi autẽ ui:sic habet Nonius:Merxspecies ipa.Mercatura actus Et traiectitiam pecuniam esse dicit Modestinus iurecõsultus:quæ trãs mare uehitur.cæterum si eodem loco consumitur :non erit traiectitia. Sed uidendum an merces ex ea pecunia comparatae in ea causa habeãtur.Et interest utrum ipsae periculo creditoris nauigent: tunc enim pecunia traiectitia fit . Et de ipsarum utilitate uel damno : de laudibus Pompeii orans Cicero sic habet.Deide caeteris ex ordinibus homines gnaui & indrustrii:partim in Asia negotiantur:quibus uos absentibus consulere debetis:partim eorum in ea prouincia pecunias magnas collatas habent.Et infra:Nam cum in Asia res magnas permulti amiserãt scimus Romae solutione impedita fidem concidisse : haec fides atque ratio pecuniarum:quae Romae:quae in foro uersatur: implicita est cũ illis pecuniis asiaticis & cohæret. Vnde Cicero pro Plantio orans : eũ ex bono loco uisus est laudare:cum patrem eius equitem Romanũ dixit maximarum societatum auctorem:plurimarum fuisse magistrũ . Et ad Crassipedem scribens: idem de bithyniis mercatoribus sic habet.

Lucar'

Pecus fũda mẽtũ pecuniæ.

Pecunia uñ

Peculium.

Aquarũ uectigaliũ

Merx.
Mercatura.
Pecunia traiectitia

Quamq̃ tibi præsens commendaui: ut potui diligentissime socios bithyniæ: quæ societas ordine ipso hominum genere pars ē maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus rem pub. societates mercatorum. Liuius. xxiii. cum Scipiones in Hispania frumentum uestimentaque exercitui supplenda postulassent: nec unde darent senatus populusque haberent: Fuluius prætor in contione exhortatus est eos: qui redemptitiis auxissent patrimonia: ut rei publi. ex qua creuissent tempus commodarent. Tres societates. xix. hominum effecerunt pacti: ut quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisque ui publico periculo essent: exsoluitque postea senatus &. xxiiii. Cum censores ob inopiam ærarii se iam locationibus abstinerent ædium sacrarum tuendarum: ciuilium quequorum præbendorum: ac similium his rerum: conuenitut ad eos frequentes: qui hastæ huius generis assueuerant: hortanturque censores: uti omnia perinde agerent: locarent: ac si pecunia in ærario esset: neminem nisi bello confecto: pecuniam ab ærario periturum esse. Fuerunt autem mercatoribus inferiores Mangones: Affranius iureconsultus non mercatores: sed uenalitiarios appellari ait. Et malis mercatoribus pœnam Vlpianus iureconsultus decernit. Stellionatum dicens maxime in his locum habere: si quis pro re forte alii obligata: dissimiliter obligatam per calliditatem alii distraxerit: uel permutauerit: uel insolutum dederit: & si quis merces suppossuerit: uel obligatas auertit: uel corrupit: si quis impostura fecerit: uel colusionem in mercem alterius. multa collegimus rei publ. neruo pecuniam facientia: quæ omnis pecunia cum in ærarium inferretur. d eo altius multa repetere libet: quæ pro alteris Romæ: & rei publi. incunabulis haberi poterunt. ærarium fuisse dicit Plutarchus in Saturni æde: quia nullum eius dei tempore furtum fuerit commissum: uel quia Valerius publicola ibi constituerit: utputa in loco tuto: & munito natura: tabulasq; publicas in eo fuisse seruatas scribit: quamq̃ supra a nobis ostensum est: non modo tabulas: sed libros quoq; elephantinos ibi fuisse seruatos: in qbus. xxxv. essent cõscriptæ tribus: & pariter alios in quibus: & senatusconsulta conscriberentur. Nec dubitamus qui eo in loco omnes publicarum rationũ libri conseruarentur. Suetonius in Cæsaris rebus gestis. Tabulas ueteres ærarii debitorũ uel præcipuam calumniandi materiam exustit. Plutarchus prædictis addit. legatos undecũq; Romam uenientes ædẽ Saturni primo adiisse: deinde a præfectis ærarii ubi edidissent nomina fuisse descriptos: quia quæstores legatis munera mittebant: & ægrotos curabant: qui si morbo interissent: sumptu publico sepeliendos curabant. Et postea propter multitudinem legatorum sumptus fuisse sublatos: mansissetq; ut præfectos ærarii adirent: quibus nomina sua edant ac scribi faciant, inferebantur uero in ærarium non modo æra a quibus

Mercatorũ societates rei. p. usui fuisse

Mangones. Venalitiarii. Stellionatus

Ærarium i aede Saturni

Tabulae publicae

Elephãtini libri

Legatorum exterorũ noia a pfectis ærarii notabãtur.

Non solū pecuniam in ærario soli tam seruari sed & alias res

dictū ærarium asserit. M. Varro: sed res quoq; utilitatem rei. p. allatur æ: Liuius enim dicit. M. Pinnarium prætorem in acie ad duo milia Corsorum cecidisse: qua clade compulsi obsides dederunt: & cæræ centū milia pondo. Quamq; huiusmodi: aut præda: aut præmia a uictis habita imprimis ærarium locupletasse uidetur: ut supradicta a nobis diligenter enumerata: uectigalia: portoria: sal: stipendia: sicut ordine percipiebantur: sic ordinariis sumptibus satisfecisse uideantur. habita autem de hostibus uictis spolia ærarium melius compleuerunt: adeo ut Plinius Plutarchusque in Pauli æmilii uita: concordi referant sensu. Tantum auri: & argenti in ærarium rettulisse æmilium Paulum Perse deuicto: ut nullum postea tributū a ciuibus persolui oportuerit: usque ad Hirtii & Pansæ consulatum: qui circa primum Cæsaris Augusti: &. M. Antonii ciuile bellum consules fuerunt. De eoq; defectu pecuniæ: quem res. p. etiam prius per belli scilicet Cæsaris & Pōpeii ciuilis initia habere cœpit: Cicero Attico sic scribit. Sumus imparati a pecunia: quam quidem omnem non modo priuatam quæ in urbe est: sed etiam publicam quæ in ærario est illi relinquimus. Et uere scripsit tūc Cicero. Nam Cæsar repertam in ærario grandem uim pecuniæ abstulit: Vnde ad ānum inde quintum eo mortuo prædictis Hircio & Pansa consulibus ciues grauari oportuit. In ærario autē principaliter æra. Vnde locus ē dictus reponebantur. eratq; eius pars quædam secretior: i qua omnium rei publi. introituū pars uicesima seruabatur: tam obstinate clausa: ut nisi difficillimis rebus præmeretur res. publi. inde pecunia sumi non posset. Liuius. xxvii. Cætera expedientibus quæ ad bellum opus erant consulibus aurum uicesimarum quod in sanctione ærario ad ultimos casus seruabatur promi placuit: prompta ad quattuor milia pondo auri. Sed & locum & actum ærarii conseruandi: fiscum maiores: sicut & nos nunc: appellauere: cuius uerbi originē & cām: Asconius secūda i Verrē actōne sic exponit. Sportæ unde sportulæ nummorum sunt receptacula: ut facci: faccelli: facculi: crumenæ: uellæ: scorticæ: & manticæ: & marsupia Fisci uero fiscinæ: fiscellæ: spartea sunt utensilia ad maioris summæ pecunias. Vnde quia maior summa est pecuniæ publicæ q̄ priuatæ: ærarium dicitur loculus: & arca thesauri pro sacello fiscus pecunia publica: a quo & confiscari solet dici: in publicum ius ærarii redigere. Quando autem primum pecuniæ Romanis fuerit usus: a Plinio sic habetur Populus Romanus ante Pyrrhum regem deuictum ne quidem argento signato usus ē: libralis ante: unde & libella nūc dicitur: & dipōdius appendebatur assis: Vnde & expensa in rationibus dicuntur. Quin & militū stipēdiū: hoc ē stipes ponderata. argētum signatū est āno urbis d. lxxxv. Q. Fabio consule: anno quinto ante bellum primum punicū placuit denarius pro decem libris æris: quinarius pro quinq; sextertium

Locus i ærario secretior

Fiscus

Quō do primū Romanis pecūiae usus

pro dipondio ac semisse. Libræ. autem pondus æris imminutum bello primo punico cum impensis res publi. non sufficeret Hannibale urgẽte: &. Q. Fabio dictatore asses unciarii facti: placuitque denarium sexdecim assibus permutari: quirinarium octonis: sexterciũ quaternis. Ita res publi. dimidium lucrata. Lucius Brutus in tribunatu plæbis octauam partem æris argento miscuit: qui nunc victoriatus appellatur (Est autem signatus victoria). Vnde nomen. Hæc quæ supra ut apud Plinium Liuiumque sunt tradita posuimus: principia quidem habent: ad id quod quærimus. sed fusius apertiusque quoad poterimus declarandа sunt: Traditum est ex Liuio post cladem naualem primo bello puni co a Fuluio Seruio consule in Aphrica acceptam Romæ statim ducẽtas naues refectas: quo tempore Nummi primi argentei fuerint cusi: & nummus decima pars denarii aurei fuerit: Et paulo infra in eodem bello scriptum est: petitã fuisse ab Aphris pacem & a Luctatio consule datam. dedisseq; aphros ex fœdere omnes Romanorum captiuos: & tributum spopondisse in uiginti annos tria milia talenta: talentumque id fuisse quinquaginta libras argenti singulum. sed alia quoque fuerunt diuersissimi ab hoc ponderis talenta: ꝺ quibus cum a nobis sit dicẽdũ: alia quoque monetarum numerorum & ponderꝝ uocabula afferemus. Quæ omnia qualia per singulas ætates fuerint: examussim ostendere non magis difficile: q̃ impossibile fuerit: nõ solum: quia obscuris: & nostra ætate ignotis uerbis sunt a maioribus tradita: sed quia omnis fere ætas suam habuit cudendi uarietatem & formam. Videmus enim multos ex consulibus priscis sui uultus cusisse: nummos semper mensura: & pondere uariatos: quod maiore postea studio singuli principes facti tarunt. & tamen interea nunq̃ est cessatum: uictoriatos: bigatos: & quadrigatos cudi. Quæ igitur uerba exponere audeamus ea proponemus ratione: ut ab infinita aliorum turba supra uires exponẽda liberi manea mus: erunt enim pecunia: libra: pondo: asses: nummus: denarius: talẽtũ sextercium: & quæ his cõnexa obligataque aut ab eis dependentia incident. Prima signati æris: & argẽti nota fuit pecus. Vnde pecunia est dicta. pondo: & libram idem fuisse Festus pompeius innuit: cũ dicit duo asses singuli libram: & pondo efficiebant: quare autem unicæ rei duæ fuerint appellationes: quid dicamus nihil aliud est: q̃ nobis uideri librã ab unciarum diuersitate aliquando uariasse. pondo semper idem fuisse quo omnes usi fuerint: qui libræ nomẽ si posuissent dubium: quod põdere designabant fore credebant. Talentum uero pondus fuisse cõstat multipliciter uariatum: Nam præter supradictum ab Aphrica habitũ quod fuisse diximus librarum quinquaginta: fuit ægyptium: quod Plinius quindecim continuisse pondo dicit. Duo item alia fuere talenta: atticum: euboicũ: rursusq; atticũ fuit duplex: maius & minus. Liuiusq;

Prima signati aeris nota pecus Pondo Libra.

Talẽtorum genera.

libro.xxxvi. ſcribit magnum talentum atticum. lxxx. libras & paulo plus habuiſſe: qui & paulo prius libro. xxxiiii. dixerat talentum illud magnum:lxxxiii. habere libras: & quattuor uncias. Priſcianus uero grammaticus talenti eius attici maioris computum ad Romani uſus conſuetudinem hanc reducit: ut ſex milia Romanorum denariorum impleat.Conſtat uero ad prædictorum intelligentiam:ut quotiēs i prædictis fit ponderis mentio:argentum id pondus nō æs aut aurum fuiſſe:niſi ea auri & æris uocabula ſint adiuncta. Romanis enim prior: & crebrior argenti uſus fuit:q̄ auri:& argentum ipſi non aurum uictis gētibus imperauere:ſicq; ubi talentum octuaginta trium librarum:unciarum quattuor fuiſſe diximus:id ad argenti ualorem erit referendum. Quod autem dicit Priſcianus ſex milia denariorum Romanorum impleuiſſe talentum:ad aureos denarios non eſt referendum: qui aucta & florente re.publi.ſunt ſic appellati.Sed ad primos denarios:quoſ ſex decim aſſibus æris permutari placuiſſe Fabio dictatori ſupra eſt dictū. Sed his omiſſis minora Romanorum pondera dicemus:ex quibus maiora illa quo modo conficerentur intelligi poteſt. Siliqua fuit primum minimumq;:quod eſſe conſtat granum tecæ incluſum fructus:arbuſti inde ſiliqua pariter appellatur:quo abundat Apulia:uarioq; uocabulo apud italicos appellatur. Tecaque oblonga & plana ſaporis dulcedinem habet. Poſt ſiliquam erat ſcrypulus græce: & obolus Latine dictus:qui ſex ſiliquis conficiebatur. Dragma deinde tribus conſtabat ſcrypulis decem & octo ſiliquas complexa. Nummus dehinc argenteus quattuor ſcrypulis:hoc eſt dragmam & tertiam continebat:Et uncia ſequabatur ex octo dragmis confecta.Libram dehinc italicam duodecim unciæ conficiebant:dragmas in ſe nonaginta ſex habentes. hæc q; libra as apud Romanos:apud græcos mina eſt dicta: quam poſtea minam dici conſuetndo obtinuit. Vtrum uero libræ noſtri temporis par ei & correſpondens fuerit dediti arithmeticæ faciliter poterunt iudicare. Et libras uiginti quattuor ſextertium atticum paruum habuiſſe Seneca ad Nouatum ſcribit. Vnde cum dicat.M. Varro uiginti quattuor ſextertia libras ſexaginta conficere: Apparet ſextertium duabus libris & dimidia fuiſſe conflatum. Nam proſequitur idem Varro. Dipondius & ſemis antiquum eſt ſextercium.fuit autem maioribus conſuetudo ut æra in uocabuli compoſitione poſtponerent.Sicq; ſemiſquntus:ſemiſquartus:ſemiſtertius ꝓnunciabāt. Dixerunt ēt dipondium a duobus ponderibus.& unū pondus fuit aſſipondiū:quaſi libræ unius pondus.Reliqua deinceps a numero dicebantur uſq; ad centuſſis. & a tribus aſſibus treſſis:& pariter uſq; ad decem computabatur.Abinde ſumebatur a decem compoſitio.Decuſſiſq; a decem aſſibus. & a duobus decuſſibus uiceſſis.deinde triceſſis uſq; ad cētuſſis. Sicq; Perſius

Prior argēti uſus romanis q̄ auri

Siliqua

Scrypulus
Obolus
Dragma
Nummus
Vncia

Libra italica
As
Mina

Sexterciū atticum

Dipondius.
Semis

Aſſipondiū.

Treſſis
Decuſſis
Viceſſis
Triceſſis.
Centuſſis

Et centum græcos uno centuſſe licetur: ideſt centum libris uendit per auctionem: quæ per incrementum precii ſicut ſub haſta fiebat. Fuerũt pariter diuerſæ unciarum ſupputationes: diuerſis appellatæ nomini-
bus. Et cum libra uel as duodecim eſſet unciarũ: Deuus undecim un ciarum dicebatur: q; uncia una demeretur a libra. Dextans unciæ decẽ quaſi dempto ſextante ex aſſe. Dodrans unciæ nouem: quaſi dempto quadrante ex aſſe. Beſſis unciæ octo quaſi binus triẽs. Septuns unciæ ſeptem. Semis unciæ ſex: quaſi ſemis as uel libra media. Q uincuns unciæ quinq;. Triens unciæ quattuor: ideſt tertia pars aſſis. Q uadrãs un ciæ tres quaſi quarta pars aſſis. Sextans unciæ duæ: quaſi ſexta pars aſ ſis. deinde uncia ab uno dicta eſt. Semiuncia ſemis eſt unciæ: duæ ſex-
tulæ ſunt tertia pars unciæ ideſt ſcrypuli octo. Sicilicus ſcrypuli ſex. Sextula ſcrypuli quattuor. dimidia ſextula: ſcrypuli duo. Ad eoſque numeros cum hereditateſ diuiderentur ſic habet in oratione pro Aulo Cecinna. M. Cicero. facit heredem ex deuncia: & ſemiuncia Cecinnam Ex duabus ſextulis. M. Fulcinium libertum ſuperioris uiri: Ebutio ſextulam aſpergit. Satis per numeros ponderaque balbutiſſe uidemur. Et tamen maximam eius rei partem: qui a nobis deſiderent multos non dubitamus futuros. Sed ne res ipſa aliter aperiri: & abſolute a nobis tractari potuerit multa obſtant: quod per omnes (ut diximus) ætates ab urbe condita in dies noſtros uariati nummi: mutata cum põ deribus formiſque nomina: adeo ut pauciſſima ac ferme nulla ueram a ui uerborum noticiam nunc habeant. Nec potuimus in hac: (ſicut in multis feciſſe uidemur) rei difficultatem ingenio: & induſtria ſupera-
re: quod nulla extant priſcorum uolumina in quibus aperta dictorum uerborum mentio fiat. Caracteribus enim: & ſignis ubique talẽta: ſex-
tertia: pondo: libra: nummus: denarius: ſcrypulus: & uetuſta uerborum ſupra a nobis poſitorum turba ſunt per libros notata. quæ ſigna nul-
lus ætate noſtra recognoſcit. & quæ fortaſſis cognoſci poſſent librario rum uicio deprauata ſunt. ſicque nulla potuit lectõnis diligentia quod non intelligebamus ut diſceremus efficere. Itaq; ærarii partibus abſolu tis ad alias rei pub. adminiſtrationis partes redeamus. Eaque primum attingamus: quæ ex ipſo ærario aut horreis a præfectis ærario primum inſtitutis: ad populi Romani utilitatem bonamq; gubernationem de-
prompta fuere. Scribit Plinius populum Romanum cœpiſſe ſtipem ſpargere. Sp. Poſthumio. Q. martio conſulibus. tantamq; pecuniam in ærario fuiſſe: ut eam cõferrẽt. L. Scipioni: ex qua his ludos fecit. Anniũ quoq; martium idem dicit ædilem plæbis primum frumentum populo in modio aſſibus donaſſe. Heliumq; pariter in ædilitate frumẽtum po-
pulo aſſibus præſtitiſſe: qua ex re ſtatuæ illi in capitolio: & palatio po-
ſitæ fuerunt: & ſupremo die humeris a populo i rogum delatus ſit. ſed

Deuns
Dextans
Dodrans
Beſſis
Septuns
Semis
Quincuns.
Triens
Quadrans.
Sextans
Vncia
Semiuncia.
Sextula
Sicilicus
Dimidia
Sextula

Pecunia pu-
in ludos
Frumẽtum
populo to
natũ ab An
nio Martio

Cæsaris munera ad populum

huiusmodi munera populus Romanus sub principibus ampliora: ac frequentiora accepit. De Cæsare enim Suetonius scribit populo præter frumenti duos modios: ac totidem olei libras: trecentos quoq; nummos quos pollicitus olim erat uiritim diuisit. Et munus populo epulumq; cum daret: q̄uis macellarii oblocata darent: etiam ipse domesticum apparauit. Item dedit epulum populo ac uisceration em. Et post Hispaniensem uictoriam duo prandia. Nam cum prius parce neq; pro liberalitate sua præbitum iudicaret: quinto post die aliud largissimum præbuit. Dederunt uero principes Romani uariatis pro rerum opulẽtia modis quandoq; partem: sicut Cæsarem supra de duobus modis fecisse diximus: quandoq; totam summam familiis necessariam: prout infra docebimus. unde Augustum dicit Suetonius non solum summam toto suffecturam anno dedisse. sed cum singulis dari mensibus consueuisset: ter in anno distribui uoluisse. Suntq; hæc Suetonii uerba: ac ne plures frumentationis causa frequentius a negociis auocarentur: ter in annum quaternorum mensium tesseras dare constituit: sed desiderãti ueterem consuetudinem concessit rursus: ut sui quisq; mensis acciperet. Idemq; princeps: ut mercatoribus industria ualentibus: sed a rei tenuitate laborantibus opem ferret: quotiens ex damnatorum bonis pecunia superflueret usum eius gratuitum eis: qui cauere in duplum possent: ad certum tempus indulsit. Sequitur Suetonius Augustum trequenter dedisse congiarium: quod quidem uerbum sola consuetudine notum: & nullam habens priscæ latinitatis originem eam uim habuit: ut q̃q; res q̃q; & sæpius pecuniam populo uiritim datã fuisse significet. Is itaq; congiarium populo frequenter dedit. sed diuersæ fuerunt summæ: modo quadraginta: modo triginta: nonnunquam quinquaginta: & ducentos nummos. At ne minores quidem pueros præteriit: quãuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consueuissent. Idemq; frumentum in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo: interdum nullo precio: uiritim admensus est. Et testamento quod ultimum fecit ingẽti usus est liberalitate: legauit populo Romano quadringenties: tribuum tricies quinquies sextercium. prætorianis militibus singula milia nummorum: cohortibus urbanis quingentos: Legionariis trecentos nummos: quam summam repræsentari iussit. (Nam confiscatam semper repositamq; habuerat). Tiberius uero princeps cõgiarum populo trecẽtos nummos uiritim dedit: & prandium mille mensis. Et Gallicula congiarum populo bis dedit tricenis sextertiis: totiensq; abundantissimũ epulum senatui equestriq; ordini etiam coniugibus: & liberis utriusq; sexus: posteriori epulo forensia insuper uiris fœminis ac pueris fassias purpuræ ac conchilii distribuit. Et ne sordidis fetiduſq; imperator eam consuetudinis priscorum liberalitatis gloriam conseruaret: ineunte

Augusti munera

Congiariũ.

Tiberius Gallicula

anno dixit se per Kl. Ianuarii strenas recepturum: stetitque in uestibulo ædium Kalendarum die: ad captãdas stipes: quas plenis ante eum manibus: ac sinu omnis turba ferebat. Claudius congiaria populo sæpissime dedit. Et annona deficiente negotiatoribus certa lucra proposuit: susceptio in se damno: si cui quid per tempestatem accidisset: & naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constituit: pro condítione cuiusq; ciuis. Neronem dicit Suetonius deductum in forum populo congiarium: militi donatiuum proposuisse: diuisisseq; populo uiritim quadragenos nummos. Senatorumq; nobilissimo cuiq;: te dare famíliari destituto annua salaria & qbusdã qngena constituisse. Deq; eodem Nerone Cornelius tacitus: plæbi cõgiariũ quadraginta nũmi uiritim dati: & sexterciũ æra io quadringenties illatum. Quin dissimulandis rerum externarum curis: Nero frumentum plæbis uetustate corruptum in tyberim iecit: quo securitatem annonæ sustentaret: cuius precio níhil additum est. quamuis ducentas ferme naues portu i ipso uiolentia tempestatis: & centum alias i tyberim subuectas fortuitus ignis absumpsisset. Et Domitianum scribit Suetonius Congiarium populo nummorum trecentorũ ter dedisse. Hadrianumq; pariter dicit Helius spartianus: Congiarium duplex præsentẽ populo dedisse ternis singulis aureis diuisis. infinitãq; pecuniã quæ fisco debebatur priuatis debitoribus in urbe: ac in italis: in prouinciis etiã reliquis ingentes summas reliquisse syngraphis & chyrographis in foro diui Traiani: quo magis securitas omnibus roboraretur incensis. Traianũ principẽ optimũ gestorũ: cuius scripta idignissime perierunt: refert in panegyrico Plinius orarori: inter cæteras liberalitate una usum fuisse summis laudibus extollenda: qui pueros quinq; milia ex omni iperio selectæ indolis: ita ali & a præceptoribus eruditi curauerit: ut ea in facultate eo in genere institutionis uitæ eruditi uoluerit: in quod natura procliuiores sunt uiri: quam liberalitatem imitatum fuisse Hadrianũ scribit Spartianus. & senatoribus: qui non uicio suo decoxerant patrimonium pro modo senatoriæ professionis expleuisse: & post cæteras immensas uoluptates in honorem socrus suæ aromata populo dedisse. in honoremq; etiam Traiani balsama & crocum per gradus theatri fluere iussisse. atq; i adoptione Elii Virceionii dedisse populo congiariũ: & militibus sexterciũ milies. Ab Antonino item pio imperatore optimo scribit Spartianus: Congiarium & populo & militibus de proprio datum: & itẽ alias eundem Antoninum dedisse populo congiarium: & militibus donatiuum addidisse. Vinique & olei tritici penuriam per ærarii sui damna gratis populo dando sedauisse: Marcum antoninum philosophum imperatorẽ pariter scribit Iulius capitolinus: filio ante tẽpus consule facto: dedisse populo congiarium: quod in iterato uxore eidẽ filio data & tertio

Claudius

Nerõ

Domitiãus.

Hadrianus.

Traianus

Antoninus pius

M. Ant. philosophus impera.

Cõmodus

item post triumphum simul cum filio de Marcomannis actum dede-
rit. Quin & Commodus imperator in prætexta puerili congiariũ de-
disse a Lampridio refertur: quod postea imperator denarios singulis se-

Helius pertinax

ptingenos uicenos fuerit impartitus. Scribit etiam Capitolinus Heliũ
pertinacem imperatorem congiarium dedisse populo centenos denari-
os: promisissecq; prætorianis duodena milium: sed dedisse sena. Seuerus

Seuerus apher

autem apher princeps bonus: & si congiarium populo prius non de-
derit: q̃ ad bellum parthicum esset profecturus: rei frumentariæ curam
habuit diligentissimam: ita: ut post datum abunde semper in uita frum̃
tum: uita quoque excedẽs canonem annorum septem reliquerit: adeo
ut uiginti quinque modiorum milia singulis diebus expendi possent.

Alexãder severus

Alexandrum etiam seuerum scribit Spartianus cum esset imperator op-
timus congiarium populo ter dedisse: donatiuum militibus ter: & su-
per congiarii pecunias carnem populo distribuisse. qui & pauperes ho-
noratos iuuit: quos pauperes uere non per luxuriam: aut simulationẽ
uidit. Quanta autem fuerit per imperatorum liberalitatem populo ro-
mano rerum omnium abundantia: facile intelliget: & mirari poterit:

Aurelianus.

qui Flauii Vopisci de Aureliano principe gesta leget: ex quibus hæc
duximus excerpenda. Non prætereundum uidetur: quod memoria te-
net & publica: & fides historica. Aurelianum eo tempore: quo profici-
scebatur ad bellum orientale bilibres coronas populo promisisse: si uin
ceret: & cum aureas populus speraret: neque Aurelianus aut posset da
re: aut uellet: coronas eum fecisse de panibus: qui nunc siligínei uocan-
tur: & singulas quibuscunque donasse: ita ut siligineum suum quoti-
die toto æuo suo: & unusquisque reciperet: & posteris suis dimitteret.
Nã idem Aurelianus etiam porcinam carnem populo Romano distri-
buit: quæ hodie quoque diuiditur. Qui panibus urbis Romæ unciã
de ægyptio uectigali auxit: dicens neque enim populo Romano satu
ro: potest quicq; esse lætius. Statuerat uinũ gratuitũ populo Romano
dare: ut quemadmodum oleum: & panis: & porcina gratuita præberen
tur: sic etiam uinum daretur: quod perpetuum hac dispositione conce
perat. Hetruriæ per Aureliam usque ad alpes maritimas ingentes agri
sunt: hique fertiles & siluosi: Statuerat igitur a dominis locorũ inculto
rum: qui tamen uellent gratis dare: coemere atque illuc familias capti-
uas constituere: Vitibus montes conserere: atque exinde uinũ dare: ut
nihil redditui fiscus acciperet. Hicq; imperator congiarium populo
ter dedit. Et in sex iperii sui annis populo Romano tunicas albas mani
catas ex uniuersis prouinciis: Et Lineas aphras: & ægyptias puras do-

Tacitus impera.

nauit. Tacitum uero scribit idem: Flauius possessiones quas in mauri-
tania habuerit sarctis tectis capitolii deputasse: argẽtum uero mensale:
quod habebat ministeriis conuiuiorũ: quæ in templis fierent dedicasse.

Quid autem sibi uelint sarcta tecta Festus sic docet: sarcte ponebant: pro integre: ob quam causam opera publica quæ locantur: ut integra præstentur: sarcta tecta locantur. & enim sarcire est integrum facere. Nec solum largitione: donatione: & uaria liberalitate populum Romanum consulares triumphalesque uiri: & postea principes: bene lætum opulentumque reddere sunt adnixi. Sed ab usuræ & fœnoris uoragine defenderunt. Idque: ut melius ostendamus uocabula ipsa primum diffiniemus. Fœnus inquit Nonius: a fœtura dictum: quod pariat aliã ex se pecuniam. Et infra Versuram facere mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum est: q̃ initio: qui mutuabãtur ab aliis non ut domum ferrẽt: sed ut aliis soluerent: uelut uerterent creditorem. Quanta autem fuerit cura patribus crescente re public. pauperes ab usuræ damnis tutari: Liuius multis ostendit in locis. Nam quinto. Gn. Licinius &. L. Sextius tribuni plæbis legem tulerunt de ære alieno: ut deducto eo de capite: quod usuris pernumeratum esset: id q̃ superesset termino æquis portionibus solueretur: & in septimo. T. Manlio torquato bis. G. Plãcio consulibus semiunciarum tantum ex unciario fœnus factum. & in pensiones æquas triennii: ita ut quarta pars esset solutio æris alieni. Infraque Iudicia populi eo anno in fœneratores fuere: quibus ab ædilibus dicta dies est: ligari nexi desierunt: ob unius fœneratoris libidinem consules tulerunt ad populum: ne quis: nisi: qui noxam meruisset: donec pœnam lueret in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ debitæ bona debitoris: non corpus: obnoxium esset: Ita soluti nexi cautumque in posterum ne necterentur. Et. xxiii. Marcus Porcius cato prætor Siciliam obtinebat sanctus & innocens. asperior tamen in fœnore coercendo habitus. Fugatique ex insula fœneratores. & sumptus quos in cultum prætorum socii facere soliti erant: circuncisi: aut sublati. & xxxiiii. ciuitas fœnore laborabat: & cum multis fœneralibus legibus constricta auaricia esset: uia fraudis inita erat: ut in socios: qui non tenerentur: his legibus nomina transcriberent: Tribuni plæbis ex auctoritate patrum plæbem rogarunt: quæ sciuit: ut cum sociis: & nomie latino credita pecuniæ. Ius idem quod cum ciuibus Romanis eẽt. Et Infra. Iudicia i fœneratore eo anno multa sunt facta: de mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in capitolio: & in cella Iouis supra fastigium ædiculæ duodecim clipea inaurata. Sed. M. Cato de re rustica expressius innuit. Quanto Romani odio usuram persecuti sunt. Maiores nostri hoc habuerunt: & ita in legibus posuerunt: furem dupli condemnari: Fœneratorem quadrupli. Ciceroque quid in usuris ætas sua seruauerit sic ostendit ad Atticum scribens. Salamini cum usuram facere uellent: non poterant: quod lex gabinia uetabat: tum Bruti familiares: freti gratia Bruti: dare pollicentur: si sibi senatusconsulto

Tecta sarcta

Fœnus Versurã facere.

Cautõnes quibus paupe res ab usuris tutaban tur

caueretur.fit gratia Bruti ſenatuſconſultum: ut neue ſalaminis: neue: qui eis dediſſet fraudi eſſet: pecuniam numerauerunt. Et infra: Nam aut bono nomine centeſimis contentus erat: aut non bono quaternas centeſimas ſperabat:ut ſolueret centeſimam ſexennii cum renouatione ſingulorum annorum.At Scaptius quaternas poſtulabat. metui ſi impetraſſet: ne tu ipſe me amare deſineres. Imperatorum uero primus Alexander ſeuerus Mammea gẽitus chriſtiana:& uir optimus uſuras fœneratorum contraxit ad trientis penſionem:etiam pauperibus conſulens. Senatores ſi fœnerarentur uſuras accipere primo uetuit: ut nihil niſi muneris cauſa acciperent. Poſtea tamen iuſſit: ut ſemiſſes acciperent. Maior etiam prædicta fuit ſenatus in populum caritas atque liberalitas cum.P.Valerius publicola e patribus &.C.Martius rutiliuſ e plæbe conſules:quod Liuius in ſeptimo tradit: ſolutionem alieni æris in publicam curam uerterunt.Quinque enim uiri creati: quos menſarios a diſpenſatione pecuniæ appellarunt rem difficillimam tractatu & plærumque parti utrique:ſemper certe alteri grauem: cum alia moderatione:cum ipendio magis publico:q̃ iactura ſuſtinuerunt:Multa & magna ſuperius a nobis ſcripta ſunt adminiſtrationem rei.public. oſtendentibus:Ex quibus Romana res a parua opibuſque tenui iam plitudinem peruenerit admirandã: ſed una nobis eſt reliqua ipſius adminiſtrationis pars:quam ſummos ac ſapientiſſimos uiros exiſtimaſſe uidemus:præ cæteris ipſam auxiſſe:& conſeruaſſe rem publicam quæ quidem pars licet multiplex uocabulis:& partium diſtinctionibus uideatur:duorum ad ſummam triumue uerborum appellatione continetur:integritate ſcilicet:modeſtia: & frugalitate: quæ & his ſimilia cum oſtenderimus:facile apparebit: nec communicatam orbi terrarum ciuitatem :nec armorum uim maximam inde comparatam:nec alios adminiſtrandæ intus foriſq; rei mores:ſine prædictis tantum: aut conſtituere:aut conſeruare imperium potuiſſe.Quin hanc aſſertionem noſtram id certius argumentum probabit:quod ſimul cum ipſis ſancte uiuendi artibus labi ac ruere: ac penitus inaniri Romana res cœpit. M.Cato apud Saluſtium criſpum.Nolite inquit exiſtimare maiores noſtros armis rem publicam ex parua:magnã feciſſe: ſi ita eſſet multo pulcherrimam nos haberemus:quippe ſociorum:atq; ciuium præterea armorũ & equorum maior copia nobis quam illis eſt:ſed alia fuere:que illos uiros magnos fecerunt:quæ nobis nulla ſunt:domi induſtria :foris iuſtũ imperium:animus in conſulendo liber:neq; libidini :neq; delicto obnoxius:pro his nos habemus luxuriam:atq; auariciam :publice egeſtatẽ: domi opulentiam:Laudamus diuitias:ſequimur inertiam:inter bonos: & malos diſcrimen nullum: omnia uirtutis præmia ambitus poſſidet. Id autẽ:q̃ uere Cato uir doctiſſimus:& æque ſanctus dixerit. Ex Liuio

Senatus caritas in populum.

Quinq; uiri

Romanoſ ſimul cũ ſancte uiuẽdi artibus labi cœpiſſe

aliisq; magnæ auctoritatis uatibus libet particulariter ostendere. Publium Valerium refert in secundo Liuius post liberatam patriam: & consulatus quattuor morientem gloria igenti: copiis familiaribus adeo exiguis fuisse: ut funeri sumptus deesset: de publicoq; fuerit elatus: & pariter Menenium Agrippam plæbis cum patribus conciliatorem: quod sumptus funeri deesset: elatum a plæbe sextantibus in capita collatis: Et in tertio habet Liuius Valerium publicolam consulem in recuperatione capitolii occisum: in eiusque domum plæbem quadrantes: ut funere ampliore efferreretur iactasse: quo in libro Lucium Quintium cincinnatum quattuor iugera agri colentem contra noualia: quæ prata quintia fuerunt: Dictatorem fuisse creatum refert: qui dictator. L. Tarquinium dixerit magistrum equitum: sti pendia pedibus propter pauperta-tem tunc facientem. Et. C. Fabritiũ refert Aulus gellius magnam uim pecuniæ offerentibus samnitibus respondisse: dum omnibus membris corpus consisteret atq; imperare posset: nunq̃ quicq̃ defuturum. propterea pecuniam non accipere: qua non indigeret. Vnde est q; Liuius in xiiii: scribit eundem Fabricium. Publium Cornelium Rufinum consularem senatu mouisse: q; is decem pondo argenti facti haberet. Quantæ etiam diuitiæ fuerint. M. Attilio uiro clarissimo imperium in Aphrica habenti Liuius. xvi. sic ostendit. Attilius regulus cõsul succesforem sibi dari in Aphricam cum non obtineret inter causas scripsit: q; agellus suus a mercenariis relictus erat. Continentiæ uero Romanorum Prisci temporis: & auersionis ab auaricia animorum: nullum uidemus argumentum certius: q̃ q; ex secunda Liuii decade mutilatum habemus. Misisse Pyrrhum regem epirotarum Cineam oratorem petiturum ea conditiõe pacem: ut retineret: quæ de Italia occuparat. Cineamque admirandæ uirtutis: & memoriæ: qui nomina: & cognomina Romanorũ ciuium insuper uxorum: & filiorum sciret: postq̃ omnia pertentauerat nullam domum suis mũeribus patentem inuenisse. unde ad Pyrrhũ reuersus non impropric dicitur interroganti respondisse: urbem se regum uidisse: quodq; in legibus Cicero præscribit. Nihil præter laudem bonis: & innocentibus: neq; a sociis: neq; ex hostibus reportandum. Idem Cicero tertia in Verrem actione a multis præstantibus uiris factitatũ fuisse sic ostendit. M. Narcellus syracusas. L. Scipio Anthiocum i Asia Flaminius regem Philippum & macedoniam. L. Mumius corinthum plenissimam rerum oium: urbesq; achaiæ: & bocotiæ multas sub impetium Romanum ditionemq; redegit: quorum domus cum honore: & uirtute florerent: signis: & tabulis pictis erant uacuæ. At uero urbem totam templa deorum omnesq; italiæ partes illorum donis ac monumentis exornatas uidemus. C. Eliũ multi scripserũt cum legati getulo tũ in consulatu prandentem i fictilibus adissent: uasa argẽtea obtulisse

P. Valerius & Menenius agrippa ob paupta tẽ publice elatos.

Q. Cincinnatum

C. Fabritius

Attilius regulus

Continẽtia romanorũ priscorum.

C. Elius

quæ ille non acceperit. nec aliud habuisse argenti ad supremum uitæ diem q̄ pocula duo quæ. L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perse donauit. Aphricanusque posterior libras. xxxvi. argēti facti reliquit heredi: quem de pœnis triumphantem quattuor milia quadringentas libras argenti transtulisse constabat: idque argentum totum tunc habuisse aphricam constitit: quod postea aliquando Romæ in mensuram cōuiuii unius apparatu parum est usum. Qui autem ea diuitiarum paucitate contentus fuerat idem Scipio modicis pariter apparatibus priuatim in omni uita est usus. Nam officio legationis fratris sui functus in Asia post Carthaginem Numātiamque deuictas: post duos insignes triumphos: septem tantummodo seruis sequentibus ad dictam legationem accessit: nec plures eo bello secum habuit: M. Curii notissima omnibus modestia & integritas a nobis quoq; supprimi non debet. Is oblatam sedenti ad focum in scanno rustico: & uescenti catino ligneo auri summam renuit: se dicens diuitibus imperare: non diuitem fieri cupere. Idemq; postea pulso a se Italia Pyrrho nihil præter decretorum publice septem iugerum munus accipere uoluit. Q. Tuburo getulicus consul oblata ab ætholis omnis usus argentea uasa remisit: & fictilibus usus uti maluit. Fabricius licinius oblatum a samnitibus auri: & argenti pondus spreuit. ostenditq; mors quantas suis sobrie: & integre uiuendi artibus diuitias cumulauerat: cum patellam deorum tantum argenteam iuris pontificii lege habuerit: sed quod licuit pede corneo sustēta tam. idemq; ad Pyrrhum legatus cum audisset philosophum Thimeū thessalum uoluptatem omnibus bonis præferre: eam sapientiam Pyrrho & samnitibus imprecatus ē. Calphurnius piso consul uictis in Sicilia fugitiuis filium qui multotiens bene pugnauerat corona aurea trium librarum donare debebat: sed id permutauit i legatum quod testamentum sibi facere promisit. Publice etiam fuit aliquando quam in priuatis tantopere laudamus sobrietas & integritas. Marii enim: & Sylle bello ciuili proscriptorum ciuium: qui erant multi: bona populus oblata renuit. nec inuentus est: qui partem illorum minimam emeret. Et Asiam minorem bello captam populus Romanus Attalo regi possidendam donauit. Donauit etiam Lucius paulus si non regno Persem: cum illi uicto ad se perducto obuius procedēs: pro tribunali q; sedens: illum apud se uoluit considere: & cœna dignatus est. maior tamen. Gn. Pompeii liberalitas fuit: qui cum Tygrannem armeniorum regem ponto pepulisset: uiribusq; protriuisset: diadema postmodum: quod ille abiecerat capiti eius imposuit: & tam afflictum i pristinæ fortunæ statum restituit. nec parua. P. Cornelii Scipionis primo bello punico benignitas fuit: q̄ cū Albiam oppidū cœpisset: pro quo defensando dux carthaginēsiū Hanno pugnans occubuerat: exequas eius ducis funere publico: & sua

Aphricanus posterior

M. Curius.

Q. tuberò

Fabricius licinius

Calphurnius Piso

Hic aliquid deest.

G. Pōpeius.

Cornelius Scipio.

præsentia honestauit. Transiuerunt autem paucæ ad imperatorum tem
pora priscæ illius continentiæ & humanitatis liberalitatisque reliquiæ:
ut unicum supradictis castorum temporum uiris æquare libeat: Titū
Vespasianum delicias humani generis appellatum: cuius animi affe-
ctus: uel ex eo patere possunt: quod dicere solitus fuerit: non oportere
quemquam a sermone principis tristem discedere. quem tradit Sueto-
nius recordatum super cœnam: quod nihil cuiq̄ toto die præstitisset:
memorabilem illam edidisse uocem. Amici diem perdidi. Scio fuisse
nonnullos atque etiam plærosque nobiscum uiuere: qui solis philoso-
phantes uerbis: cum re ipsa: longe a uera absint philosophia: eos de qui
bus dictum est Romanorum mores: strictis (ut aiunt) buccis laudant
quasi uicio dantes: quod non magis ob ipsarum. quibus uterentur: uir-
tutum amorem: q̄ ob gloriam & famæ appetentiam eas secuti sint: idq;
nos ingenue fatemur: addimusque eum semper stimulum ad uirtutes
plurimum ualuisse: quo utinam nostri sæculi homines moueri uidea-
mus. Nec hoc dicimus: quia non meminerimus animæ salutem iis qui
sub gratia nati sunt: imprimis quærendam: aut quia ignoremus multos
ex priscis uirtutem propter seipsam fuisse secutos: uerum gloriæ appe-
tentia eas semper habuit uires: ut cum animæ salutem quærentibus: &
cum uirtutem propter seipsam amantibus: societatem non aspernan
dam conseruauerit. Quamobrem ipso in loco ubi præstantissimorum
ex priscis Romanorum laudis & gloriæ appetentiam: quæ uirtutibus
operam dari faceret laudamus: gestam proximis temporibus rem libet
narrare: quæ & nostris censoriæ grauitatis: & maiorum: qui gloriæ in
seruierunt honori: poterit satisfacere: adeo ut nostro iudicio omnibus
ad imitationem proponi possit. Isabelis burgūdiæ ducissa: quam sum-
mus uir Iacobus portugalensis regiæ stirpis cardinalis Germanus fra
ter sororem. & Philippus burgundiæ dux maritus uxorem: sicut de-
bent: plurimi faciunt: religioni christianæ impensissime fauet: adeo
ut turchos Constantinopolis inuasores: omni conatu a christocolis
psequēdos esse: & hortetur: & data enixe opera pro uiribus adiuuet:
Quibus in adhortationibus: dum apud uirum paucis christianorum
principibus potentatu secundum: apud alios principes: & potentes
uiros agit: aliquando dixit: sese non paruo teneri desiderio: eam expe-
ditionem cum uiro: & suis magnatibus: ac populis ineundi: munera ut
dicebat multa pro posse non inutiliter obitura. Sed cum sola in cœti
bus esse uideretur: quæ id ex animo loqueretur: nonnulli ut a proposi
to auerterent callide responderunt: gloriæ id sibi ab omnibus & laudis
appetentiæ: parui christianis meriti: potius q̄ religiosæ intentioni
attributum iri. quas per iocum: ut simulabant: prolatas uoes respon
sione compescuit: quæ præpositæ superiori loco priscorum purgationi

Titus Vespa
sianus.

Isabelis Du
cissa
Philippus
Dux bur-
gundiae

accommodari poterit. Vt discant nostri posse christianum uirum cum animæ merito ac ingẽti lucro ita gloriæ stimulum suis operibus admittere:ut uirtutis operibus insistat. Non dissimile enim inquit erit ea mulier sapientissima quod ego & appeto:& si dabitur agere intendo uiatoris quem peregrinum uocamus intentioni:cui facile possit accidere:ut beati apostoli Iacobi limina apud galliciam inuisurus currum mercede cõducat:quo cum ueste & leui supplectile itineraria perferatur. Is si gẽmam necessitati forte ingruenti prælidio futuram deferret. & pluris in gallicia sic(ut aliquando contingit)uendat q̃ domi emerit: Lucellum quidem domum præter intentionem simul cum animæ lucro reportasse non iniuria gaudebit. Sed ipsos audiamus priscos de facti sui ratiõe copiosius disserentes. Iplaq; sit prima gloriæ diffinitio: quam in oratione pro. M. Marcello sic affert. M. Cicero. gloria est illustris:ac peruagata magnorum uel in suos ciues uel in patriam uel in omne genus humanum fama meritorum. & pro Plancio. Est enim uirtute multis ascensus. ut is gloria maxime excellat:qui uirtute plurimum præstat. Et infra: neq; quisquã nostrũ in rei publi. periculis cũ laude ac uirtute uersatur qui nõ spe posteritatis:fructuq; ducatur. Itaq; cum multis aliis de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidentur eẽ: tum maxime q̃ optimi & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterum:ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur. Et enim quisquis exiguum nobis uitæ curriculum natura circumscripsit: immensum gloriæ. Et ꝑ Archia Cicero. trahimur omnes studio laudis: & optimus quisque maxime gloria ducitur. nullam enim aliam uirtus mercedem laborum periculorum desiderat:præter hanc laudis:& gloriæ: qua qui dẽ detracta iudices. Quid est q̃ in hoc tam exiguo uitæ curriculo: & tam breui:tantis nos laboribus exerceamus? certe si nihil animus præsentiret in posterum:& si quibus regionibus uitæ spacium circumscriptum est:iisdem omnes cogitationes determinaret suas: nec tantis se laboribus frangeret:nec tot curis uigiliisq; angeretur: nec totiens de ipsa uita dimicaret. Nũc residet quædã i optimo quoq; uirtus: quæ noctes: ac dies:animum gloriæ studiis concitat atq; admonet:non cum uitæ tẽpore esse dimittendam commemoratiõem nominis nostri: sed cum omni posteritate adæquandam. Ego uero omnia quæ gerebam: iam tum i gerendo spargere:me:ac disseminare arbitrabar:in orbis terræ memoriam sempiternam. Hæc uero siue a meo sensu post mortem abfutura est:siue ut sapientissimi homines putauerunt ad aliquam animi mei partem pertinebit. nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector. Plinius etiam orator quid de hac re sentiat uideamus: is ad Paulinum. Ego beatissimum existimo eum qui bonæ & mãsuræ famæ præsumptione perfruitur: certusq; posteritatis cum futura gloria uiuit. &

Gloria qd.

Cornelio tacito ſcribens:ut paucos in lucem fama prouexit:ita multos & tenebris: & ſilentio iuoluit. Item Rufoni. omnes ego: qui magnum aliquid memorandumque fecere:non modo uenia uerum etiam laude digniſſimos iudico:ſi immortalitatem quam meruere ſectantur:uictu-rique nominis famam ſupremis etiam titulis prorogare nituntur. Vnde de ſe ipſo idem Plinius ad Maximum ſic ſcribit. Nunq̃ maiorem cœpi uoluptatem:q̃ nuper ex ſermone Cornelii taciti. Narrabat ſediſſe Ci-cenſibus proximis equitem Romanum:hunc poſt uarios eruditoſque ſermones quæſiſſe:Italicus es an prouincialis? ad hoc illum Tacitus an Plinius? Ego celebritate nominis mei gaudere non debeo. Ego uero: & gaudeo:& gaudere me dico:neque enim uereor ne iactantior uidear cum de me aliorum iudicium non meum profero. ad Ciceronem redeũ dum eſt. Is oratione habita pro Milone: addit hic quæ certe uera ſunt fortes & ſapientes uiros non tam præmia ſequi ſolere recte factorum: q̃ ipſa recte facta. Sed ex omnibus præmiis uirtutis ſi eſſet habenda ra-tio præmiorum ampliſſimum eſſet præmium gloria. eſſe hanc unam quæ breuitatem uitæ:poſteritatis memoria conſoletur:quæ efficiat: ut abſentes adeſſemus: mortui uiueremus:hãc deniq; eẽ:cuius gradibus etiam homines in cælum uideantur aſcendere. Et pro Archia. Nam ni ſi multorum præceptis multiſque litteris ſuaſiſſem mihi nihil eſſe in ui ta magnopere expetendum niſi laudem atque honeſtatem: Et infra. Quare ſi res hæ quas geſſimus orbis terræ regionibus diffiniuntur:cu pere debemus:quo minus manuum noſtrarum tela peruenerunt: eo-dem gloriam famamq; penetrare. quod cum ipſis populis de quorum rebus ſcribitur hæc ampla ſunt:tum his certe:qui de uita gloriæ cauſa dimicant:hoc maximum & periculorum incitamentum eſt: & laborũ. Quibus etiam amplectendis uirtutibus gloriæ appetẽtia ſtimulus fue rit oſtendent. Moderatio in omni uita:& cõtinentia:quibus ſiue ut bo ni eſſent:ſiue ut tamq̃ boni:& integri laude: & gloria digni eſſent habe renturq; priſci adnitebantur:confirmandamq; imprimis hanc ſententiã duximus a beato Aurelio Auguſtino:cuius uitæ ſanctitas doctrinæ ad dita ingenti:facit teſtimonium locupletius eſſe. Is dei ciuitatem ædifi-cans ſcribit:Romani laudis auidi:pecuniæ liberales erant:gloriam ma gnam:diuitias honeſtas uolebant:hanc ardentiſſime dilexerunt: ꝓpter hanc & mori non dubitarunt. Sed uideamus in publicis:qui creſcere i re pub. & maiores magna ſpernendo fieri quærebant:qualibus quamq; bonis uſi ſint artibus. M. Fabium conſulem ſcribit in ſecundo Liuius. oblatũ deuictis Vehiis triumphũ ſpreuiſſe ob fratris: & collegæ mor- Decõtinẽtia
tem:reſpondens ſe conſule altero: & fratre mortuo publico priuatoq; deformẽ luctu lauream nõ accepturum. Et Liuius itẽ. xxvi. Cũ de recu ſato a. T. manlio cõſulatu & creatis conſulibus nõ petẽtibus. præroga

tiuarum modeſtiam laudibus extollendam duceret:ſic habet. Eludant nunc antiqua mirantes:non equidem ſi qua ſit ſapientium ciuitas quã docti fingunt magis q̃ norunt:aut grauiores temperatioreſque a cupidine imperii:aut multitudinem melius moratam cenſeant fieri poſſe. Centuriam iuniorum ſeniores conſulere uoluiſſe: quibus imperium ſuffragiis mandaret. A quibus autem cauſis factum ſit ut ea moderatio & temperantia in Romanis poſtea ceſſauerit.Liuius.xxxiii.per. M. Porcii Catonis legem oppiam defendere conati uerba ſic oſtendit. In Matronas enim Cato inuehens dicit:ut auro purpuraque fulgeatis:ut carpentis feſtis profeſtiſque diebus uelut triumphantes de lege uicta per urbem uectemini. & infra. Hinc ergo quo melior lætiorque i dies fortuna rei pub.eſt:imperiumque creſcit: & iam in græciam aſiamque tranſcendimus:omnibus libidinem illecebris repletis:& iam regias attrectatis gazas:eo plus horreo ne illæ magis res nos cœperint:q̃ nos illas.Infeſta mihi credite ſigna a Syracuſis illata ſunt huic urbi.Iã nimis multos audio corinthi & athenarum ornamenta laudare:miranq;.Alia etiam ratione in eãdem continentiam ſententiam Scipio Maſiniſſæ diſſuaſurus Sophoniſbæ nuptias apud Liuium libro.xxx.dicit. At qui nulla earum uirtus eſt propter quam tibi ſim appetentior uiſus: in qua ego ac temperantia: & continentia libidinum gloriatus fuerim: hanc te quoque ad cæteras eximias uirtutes tuas Maſiniſſa adiũxiſſe uelim: Nam non eſt crede mihi tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculum:quantum a circumfuſis undique uoluptatibus. Vnde Scipionis ſententiæ Cicero legum ſecundo non parua ex parte(licet diuerſa ratione)ſimilem de moderatione: & temperantia principum uirorum a cupiditatibus ſic habet. Vt enim cupiditatibus principum: & uiciis infici ſolet tota ciuitas: ſic emendari: & corrigi continentia. Vir magnus:& nobis amicus.L.Lucullus:cum eſſet obiecta magnificentia uillæ tuſculæ:duos ſe habere dixit uicinos: Superiorem equitem Romanum.inferiorem libertinum.quorum cum eſſent magnificæ uillæ cõcedi ſibi oportere:quod iis tenuioris ordinis qui eſſent liceret. Non uides a te Luculle id ipſum natum: ut illi cuperent? quibus id ſi tu non faceres non liceret. Quis enim ferret iſtos? quis non uideret eorum uillas ſignis & tabulis refertas partim publicis partim & ſacris & religioſis? quis non frangeret eorum libidines? Nec enim tanti mali eſt peccare principes:(quamq̃ eſt hoc magnum per ſe ipſum malum:)quantum illud:q; permulti imitatores principũ exiſtũt.Ego nobilium uita uictuq; mutato mores mutari ciuitatum puto:plures exemplo: q̃ peccato nocent.Quamuis autem Cicero dictis in legibus moderationem in ciuibus:& laudet:& præcipere uelle uideat:habenas tamẽ eiſdẽ laxare nitit:Luciũ Murenã elegantiſſima oratione illa defendens. Sũtq; uerba

Viciiſ principũ ciuitateſ infici continent a aũt corrigi

in Marcum Catonem dicta omnis seueritatis: & austeritatis uitæ potius:q̄ moderationis auctorem. Horribilis oratio tua Cato: sed eā usus uita: mores: ciuitas ipsa respuit. Neq; enim Lacedæmonii auctores istius uitæ atq; orationis: qui quottidianis epulis in robore accumbunt: neq; enim Cretes quorum nemo gustauit unq̄ cubans melius: q̄ Romani homines: qui tempora uoluptatis laboi isq; dispertiunt: res publicas suas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt: alteri nostri iperii præsidio disciplinam suam legesq; cōseruant. Et post q̄ aliquantulum progressus est: Cicero stoicorum philosophorum austeritates damnans: sic prosequitur. Fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros: & honestus homo: & nobilis. Q. Tubero. Is cum epulum. Q. Maximus Aphricani patrui sui nomine populo Romano daret: rogatus est a Maximo ut triclinium sterneret: cum esset Tubero eiusdem Aphricani sororis filius. atq; ille homo eruditissimus: & stoicus strauit pelliculis edinis lectulos punicanos: & exposuit uasa samia (quasi uero esset Diogenes cynicus mortuus: & nō diuini Aphricani mors honestaret): quem cū supremo eius die maximus laudaret gratias egit diis imortalibus: q; ille uir in hac re. p. potissimum natus esset. Necesse enim fuisse ibi esse terrarum imperium ubi ille esset. Et tamen Cicero paulo post probatissimam eius rei sententiam affert. Odit res pu. priuatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit. Si quis uero fuerit qui miretur in hac ultima partes administrationis rei. pu. moderationem: integritatem: continentiam tātopere a nobis laudari: ut eas uirtutes par pondus habuisse credamus: cæteris primi: & secundi eiusdem administrationis librorum partibus: supra declaratis: nobiscum considerare debebit: quæ & qualia sunt argumēta: q̄bus innititur i libro nono Titus Liuius: cum disputat: quid futurum fuerit: Si Alexander macedo magnus i Italiam traiecisset. Inter cætera enim argumenta quibus Alexandrum spe potiundi deiicit: illa sunt potissima: quæ a morum diuersitate sumuntur: quod cum uiris grauibus res fuisset: superbam uestis mutationem: & humi iacentium adulationes desideranti. fuisset q; pariter cum sobriis: & abstinentissimis uiro fœdis suorum supplicis per ebrietatem solito debacchari. & sobrietatem in re militari Romanam commendatissimam fuisse: infra suo loco ostendemus: & non minus ea pudicitiam: cuius unicum hic a Cicerone afferemus exemplum. Is enim pro Milone orans inquit. Pudicitiam cum eriperet militi. Tribunus militaris in exercitu Caii Marii: propinquus eius imperatoris interfectus ab eo est: cui uim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose: q̄ perpeti turpiter maluit. Hæ enim quas tam attente laudamus bene uiuendi artes: uix solis philosophis per ætatem nostrā relictæ: quid rei. publ. administrationi attulerint adiumenti: Cicero pro

Pudicitia priscorū romanorum.

Lucio Flacco orans sic ostẽdit. Hæc enim ratio a magnitudie animorũ in maioribus nostris fuit: ut cum in priuatis rebus suisq; sumptibus minimo contenti: tenuissimo sumptu uiuerent: in imperio atq; in publica dignitate: omnia ad gloriam splendoremq; reuocarent. Hinc publice cautum fuit: ne per auariciam senatorii ordinis ciues a dignitate: ad rẽ importune quærendam diuitiasque cumulandas auersi: uel ipsi mercaturæ nimium se dederent. Liuius enim. xxii. Q. Claudius tribunus plæbis aduersus senatum atque uno patrum adiuuante. C. Flaminio tulerat: ne quis senator quiue senatoris pater fuisset: maritimam nauem: quæ plus trecentarum amphorarum esset haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris uectandos: quæstus omnis patribus indecorus uisus. & cum tenuitati opum: siue publica: siue priuata uniuscuiusq; institutione studere decorum esset: dignitatem etiam cum elationis inspicione retinentes: laudibus digni ducebantur. hinc habet Liuius in nono. Caius Flauius scriba libertino patre ædilis currulis: cum ad uisitandũ collegam ægrum accessisset: nõ assurrexerunt nobiles. Is sellam afferri iussit: & assedit honoratior. Et. xxiiii. Liuius. consules in Lucanos Sempronius: Fabius in Apuliam: pater filio legatus ad Suessellam in castra uenit. cum obuiam filius progrederetur: lictoresque uerecundia maiestatis eius taciti annuerent: præter undecim fasces æquo uectus: ut consul aduertere proximum lictorem iussit: & ut is descenderet ex equo inclamauit: tum demum desiliens experiri inquit uolui fili: satin scires te consulem esse. Faciebant uero eam in priuatis moderationem temperantiam: & animorum generositatem præbita publice exempla. Liuius. xxxv. a duobus regibus Philippo: & Ptolomeo ægypti rege legati Romam uenerunt: pollicentes ad bellum auxilia: & pecuniam: & frumentum: & a Ptolomæo mille pondõ auri. xx. pondo argenti: nil acceptum: gratiæ actæ. Item a Carthaginensibus: & rege Masinissa legati uenerunt: Carthaginenses tritici modios mille: ordei quinquaginta milia: se & classem suorum sumptu comparaturos: & stipendium: quod pluribus pensionibus in multos annos deberetur: presens omne daturos. Masinissæ legati tritici trecenta milia: ducenta quinquaginta ordei: equites quingentos: elephantos uiginti: ad. M. Attilium consulẽ missurum. De frumento utrisq; responsum: ita usurum populum Romanum si precium acciperent: de classe Carthaginensibus remissum: de pecunia responsum: nullam ante diem accepturos. Ab eaq; animorum magnitudine publica: uiri prodierunt quales Liuius. xxxvi. scribit. Philippus rex Aphricanum: & Luciũ fratrem cõsulẽ regio accepit apparatu. & prosecutus est rex: multa in eo dexteritas: & humanitas uisa: quæ commendabilia apud Aphricanum erant: uirum sicut ad cætera egregium: ita a comitate quæ sine luxuria esset non auersum. Nec

Lex ne senatoresmercaturae essent nimiũ itẽti

De Retinentia dignitatis romanorum

tamen auſim diffinire: utrum publica ũirtus priuatæ eſſet origini: an e contra publicam priuata gigneret. Hinc libet partim concordiam: & animorum coniunctionem: partim modeſtiam integritatemque inſignes non priuatorum magis præſtantiſſimorum uirorum: q̃ ipſius rei publi. ita proponere: ut quod nos declinamus alii iudicium elicere poſſint: quæ prædictarum partium alteri fomentum dediſſe ſit uiſa. Seneca cordubenſis epiſtola quintadecenteſima ſcribit. Agrippa uir ingentis animi: qui ſolus ex iis: quos ciuilia bella claros potenteſque fecerũt fœlix in publicum fuit: dicere ſolebat: multum ſe huic debere ſententiæ. Nam concordia paruæ res creſcunt: diſcordia maxime dilabuntur. De hacque omnium re pulcherrima: quæ dum affuit rem Romanã ſeruauit: adauxit: & qua ſublata res ipſa corruit: ac penitus eſt extincta: diuini Ciceronis libri ſex de re. publi. refecti fuiſſe uidentur: quorum particulam ex ſecundo beatus Aurelius Auguſtinus ſic excerpſit: in ciuitate dei nobis conſeruatum. Eo quippe tempore diſputatur: quomodo iam unus Gracchorum occiſus ſit: a quo ſcribit ſeditiones graues cœpiſſe Saluſtius. Cum autem Scipio in ſecundi libri fine dixiſſet ut in fidibus & tibiis atque cantu ipſo: ac uocibus concentus eſt: quidam tenendus ex diſtinctis ſonis: quem immutatum: & diſcrepantem aures eruditæ ferre non poſſunt. isque concentus: & diſſimillimarum uocum moderatione concors cantum efficit: & congruens: ſic ex ſummis & mediis: & infimis interiectis ordinibus: & ſonis moderatam ratione ciuitatem conſenſu diſſimillimorum concinere. Et quæ armonia a multis dicitur in cantu: eam eſſe in ciuitate concordiam arctiſſimum atque optimum omni in re. publi. uinculum incolumitatiſ. Eamque ſine iuſticia nullo pacto eſſe poſſe. Scipio tunc ad intermiſſa reuertitur: repetitque ſuam atque commendat breuem rei. pub. diffinitionem: qua dixerat: eam eẽ rem populi: populum autem non omnem cœtum multitudinis: ſed cœtum iuris conſenſu: & utilitatis communiõe ſociatum eſſe determinat. Ipſe uero Tullius non Scipionis nec cuiuſq̃ alterius: ſed ſuo ſermone in principio quinti libri commemorato Ennii uerſu: Moribus antiquis res ſtat Romana uiriſq̃: Noſtra dixit ætate cum res pub. ſicut picturam accepiſſet egregiam: ſed euaneſcentem uetuſtate: non modo coloribus iiſdem quibus fuerat renouare neglexit. ſed ne id quidem curauit: ut formam certius: & extrema tamq̃ lineamenta ſeruaret. Hinc laudat Cicero ipſe de prouinciis conſularibus orans Marcũ Lepidum bis conſulem: & pontificem maximum: quod cum. M. Fuluio collega quo die cenſor eſt factus homine inimiciſſimo i campo ſtatim rediit in gratiam: ut commune officium cenſuræ communi animo: & uolũtate defenderẽt: Nec minus laudata ẽ publica populi Romani modeſtia q̃ Liuius i ſecũdo ſic refert. Apii claudii decemuiri i carcere

De romanorũ cõcordia

Modeſtia romanorum.

morbo mortui collaudationem cum tribuni plæbis impedire conaren
tur plæbs fraudari honore ſolenni ſupremum diem tanti uiri noluit:
& laudationem tam æquis auribus mortui audiuit:q̃ uiui accuſatio
nem audierat:& exequias frequens celebrauit. Laudanda etiam ſena
tus modeſtia:& e contra eſt damnanda populi rapacitas:de qua ſic Li
uius in tertio ſcribit. Cum Aricini Ardeateſque de finibus contende
rent.populumque Romanum iudicem feciſſent. Scapſio ſuadente ui
ro de plæbeiis:uocatæ tribus cenſuerunt eſſe populi Romani: pridem
habitum uictis Coriolanis:Senatu contra adnitente. & illa prætoris ur
bani laudatior æquitas:de qua undequadrageſimo Liuius.L.Minutiuſ
uertillus &.L.Martilius:q; legatos Carthaginenſium pulſaſſe dicebā
tur. M.Claudii prætoris urbani iuſſu:per fœcialem traditi ſunt legatis:
De bẽignita te. & Carthaginem aduecti.Sed omnium lauditiſſimã eſſe ducimus be
nignitatem de qua Cicero pro Murena ſic habet.Omnes enim ad peri
cula propulſanda concurrimus:& qui non aperte inimici ſumus etiam
alieniſſimis in capitis periculis amiciſſimorum officia: & ſtudia præſta
mus.Ex eodemque fonte manauit: quod Plutarchus in Pompeii uita
ſcribit.Craſſum & Pompeium in gratiam a ſimultate rediiſſe:q; admo
niti eſſent a.C.Aurelio:qui per quietem id a diis poſci uiderat:tuncque
Craſſum dixiſſe ad populum:nihil o ciues turpe mihi puto:nihil me ip
ſo indignum:quod priorem me Pompeio ingero: quem uixdum pube
ſcentem uos magnum appellaſtis:cui nondum in ſenatum admiſſo bi
nos decreuiſtis triumphos.Extollitque laudibus eodem in loco Plutar
De modeſtia chus Pompeii modeſtiam:q; rege hiberorum:ſpõdam menſam ſedem
que:quæ ex auro erant ad Pompeium mittente:ut uſui ſuo ſumeret:in
ærarium eas deferri iuſſit.Sed & in problematibus idẽ Plutarchus mo
deſtiſſimum Romanæ gentis inſtitutum commendat:dicens ex omni
bus:quæ diis immortalibus offeruntur ſola negligi ſpolia: nec uetuſta
te conſumpta reſarciri neq; reficì:quia cum inimicitiæ aduerſus hoſtes
tempore deliniendæ ſint atque obſcurandæ:earum ſigna renouari inui
dioſum & acerbum cenſent. Cõtra quod inſtitutum primos apud græ
cos male conſtat feciſſe eos: qui æneum aut lapideum trophœum
ſtatuerunt.Sed nunquid non laudanda fuit.C.Cæſaris in tanto uicto
riæ appetitu modeſtia:cum capta apud pharſaliam Pompeii ſcrinia epi
ſtolarum:& apud tapſum Scipionis:non legit:ſed cremari iuſſit. inten
debat enim iuxta Plutarchi ſuperiorem ſententiam inimicitias cum ho
ſtibus proceſſu temporis:quod & fecit delinire. Alterius generis: ſed
non abſimilis moderatio fuit Catonis ſuperioris:qui tranſmarinam pe
tens prouinciam ſtragulis edinis tribus ſeruis comitatus: eodem uſus
eſt cibo:& uino quo & nautæ.Nec minore alterius item generis mode
rato e uſus ẽ Fabius maximus:cũ prouiſam pro redemptiõe captiuorũ

pecuniam ſenatus non mitteret:fundo ipſe quem habebat unicum uē dito ſuppleuit.Q uamuis uero modeſtia:continentia æquitate & aliis uirtutibus de quibus ſupra diximus Romani ueteres rei publ. & tanti imperii fundatores ſponte ſua:& ipſius amore uirtutis ſunt uſi: non paucos tamen ex ipſis credendum eſt honore & præmiis allectos fuiſſe:quæ probis: & honeſtis uiris bene merentibus publice & priuatim conſtituta erant. Vnde & ſancta manabat: quam commendare pergimus rei pub.adminiſtratio:colligemuſque ad hæc multa pariter.Sed diuerſis aliquando rationibus facienda.Eſt in Liuii tertio: iudicibus eorum qui urbem incendere uoluerant ſeruatis decem milia grauis æris: quæ tum diuitiæ habebantur:ex ærario numerata: præmiumq; libertatem fuiſſe. Et Liuii item quinto. cum legati pateram auream Apollini delphos ferrent nauí longa exceptos:& a piratis lipparēſibus a Timoſeo liberatos fuiſſe eorum principe:qui cum legatos Romam reduxiſſet hoſpitium cum eo ſenatuſconſulto eſt factum: donaque publice data.Et Camillus pariter commune cum ceretibus hoſpitium publice fecit: quod ſacra populi Romani ac ſacerdotes ſeruaſſent. Nec uero uiris ſolum:ſed & mulieribus bene merentibus grata fuit res pub.Matronis enim gratiæ a ſenatu actæ propter aurum ſenatui datum gallis pendendum:conceſſumque ut earum ſicut uirorum poſt mortem laudatio ſolennis eſſet.Magna enim principis uiri.M.Marcelli demonſtratio fuit:quanti faceret uiri unius doctiſſimi uirtutem.Scribit enim.xxv. Liuius captis Syracuſis cum multa iræ: multa auaritiæ fœda exempla ederentur: Archimeden memoriæ proditum eſſe: in tanto tumultu quantum captæ urbis in diſcurſu diripientium militum ciere poterat: intentum formis quas in puluere deſcripſerat:ab ignaro milite quis eſſet:interfectum.ægre id Marcellum tuliſſe:ſepulturæque curam habitam:& propinquis etiam inquiſitis honori præſidioque nomen memoriæ eiuſ fuiſſe.Ratior uero & eo præſtantior fuit.L.Scipionis cum generoſitas in tribuendo optime meriti unius uirtuti honore: ut uel hoc unico conſtet exemplo:quod inquit Marcus Cicero alienæ uirtuti non inuidere niſi quí ſuæ diffideret:quod enim Liuius in.xxvi. habet Scipio annos natus quattuor & uiginti in Hiſpaniam miſſus Martium quí fractas diſſipataſque exercituum patris & patruí reliquias nulla fretus publica auctoritate collegerat:prouinciamq; rei pub.conſeruauerat ſecum habebat cū tanto honore ut facile appareret:nihil minus q̄ uereri:ne quis obſtaret gloriæ ſuæ.Idemq; Scipio breui poſt Maſſiū puerum regii generis captiuum liberans:redituro ad parentes annullum aureum:tunicā laticlauiam cum hiſpano ſagulo & aurea fibula:equum & ornatum donauit:iuſſiſq; ꝓſeq quoad uellet eqtibus dimiſit.Nec erat minor publica ī ꝓmerēdo reges & pricipes liberalitas.Senatus.n, legatis Sipha De liberalitate publica romanorum

cis ad regem reuersuris legatos cum donis addidit. Donaque fuerunt toga & tunica purpurea:sella eburnea:patera.xv pondo auri facta.Idē que oratores ad alios Aphricæ reges ire iussi dona portarunt dāda. To gæ:prætextæ:& pateræ aureæ: pondo ternæ. Alexandriam autem eun tes ad Ptolemæum & Cleopatram: Regi togam & tunicam purpure am cū sella eburnea: Reginæ pallam pictam cum amiculo purpureo. Nec solum fuit i promerendis alliciendisq; nōdum bello lacessitis aut amicitia coniunctis principibus conspicua Romanorum liberalitas co mitasq;:sed hostibus quoque apertis gratitudine sicut & armis superā dis enituit.Quod enim Liuius. xxxvii.ostendit. Antiochi cast a circa thiatram erant:ubi cum audisset res publ. Scipionem ægrum helerā ur bem delatum:legatos qui filium ad eum reducerent misit: non animo solum patrio gratum munus:sed corpori quoq; salubre gaudium fuit: senatusq; tandem complexu filii: renunciate inquit gratias regi me age re:referre nunc gratiam aliam non posse: q̄ ut suadeam: ante in aciem non descendat:q̄ ut in castra rediisse me audierit.Quam Romanorum gratitudinem cum intelligeret Prusias rex Bithiniæ Nicomedem filiū suum senatui populoque Romano commendauit:Qui plenus adula tione libertum se populi Romani dicebat. Et cum. L.Aemilius Pau lus consul uicisset & occidisset uiginti milia uiros: captus est Perseus: quem procidentem ad pedes Aemilius subleuatum apud se tamq̄ so cium sedere fecit.Hæc autem a Romanis publice & priuatim non nisi uirtutis instinctu & ad bonorum præmia spemque facta fuisse edocet: quod a Liuio ad quinquagesimum librum fuit scriptum: de Viriato hispano pastore qui cum per annos quatuordecim tres consules supe rasset:a suis per proditionem occisus est:suique milites qui eum inter fecerant:præmium cædis a populo Romano petierunt:sed responsum est:Romanis nunq̄ placuisse ut milites suum imperatorem occiderēt. Sed nunquid non pulcherrima & optima administrandæ rei. p.ars fuit Cum uiri illius primarii socios fœderatos & in amicitiam subiectionē ue receptos orbis terrarum uiros ita fouebant protegebantque:ut nihil in uita illi iucundius:dulcius:tutiusue q̄ Romano subesse imperio du cerent. Vnde Cicero prima actione in Verrem.clarissimi uiri nostræ ci uitatis temporibus optimis hoc sibi per amplissimū pulcherrimumq; ducebant ab hospitibus clientibusque suis:ab exteris nationibus: quæ in amicitia populi Romani ditioneq; essent:Iniurias propulsare eorum fortunas defendere.M.Catonem illum sapientem clarissimum & pru dentissimum cum multis graues inimicitias gessisse accepimus: ppter hispanorum apud quos consul fuerat iniurias.Nuper.C.Domitiū sci mus decimo Syllano diem dixisse: propter unius hominis paterni ami ci atq; hospitis iniurias:Vsq; autē adeo ostēsa a magnis uiris i minores

De gratitudine

beniuolentia & comitas magni Romæ fiebat:ut uirorum illustrium cæteras uirtutes earum carentia obscuraret.hinc carpit sic notatq; superbiæ & ignauiæ.M.Catonem Cicero Luciũ Murenã defendens.Quid q; habes nomenclatorem.In eo quidem fallis & decipis:nam si nomine appellari abste ciues tuos honestum est: turpe est eos notiores esse seruo tuo q̃ tibi: si etiam noris tamen per monitorem appellandi non sunt.Qua ratione Cicero item Rosium defendens non minus Metellos Seruilios & Scipiones q̃ ipsum Rosium Laudare est uisus:cum dicit:Nam cum Metellis Seruiliis & Scipionibus erat Rosio non modo hospitium uerum etiam domesticus usus & consuetudo:Ex hocq; fonte exortum est illud præclarum rei.p. administrationis fundamentum: a quo urbs Romana orbis terrarũ res.p.& patria fuit:sicut Cicero Aulum defendens Cluentium.Nego usq̃ fructus unq̃ fuisse maiores:Vbi si quis ignobili loco natus ita uiuit:ut nobilitatis dignitatẽ uirtute tueri posse uideatur:usq; eo peruenit:quoad eum industria cum innocentia prosequuta est.Vnde itẽ Cicero petulantiæ respondens Salustii uerborum ꝺ seipso uere prædicat.An ullum existimas posse fieri ciuẽ egregium:qui non his artibus & disciplinis sit eruditus. An ulla alia putas esse rudimenta & incunabula q̃ uirtutis:quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur.Fuit tamen uicissitudo adhibita guberaationem reddens solidiorem:quando maioribus minores grati officiosiq; fuerunt: sicut Cicero ꝓ.P.Sextio scribit.Omnes boni semper nobilitati fauemus & quia utile est rei.p.nobiles esse homines dignos maioribus suis: Et quia uiget apud nos clarorum hominum & suorum de re.p.meritorum memoria etiam mortuorum.nec magis apud Romanos ualuit nobilitatis q̃ ætatis superioritas:ad cultum fauores reuerentiamq; comparandam:Est namq; apud Aulum Gellium in noctibus atticis apud antiquos Romanorum neq; generi neq; pecuniæ maior q̃ ætati honorẽ habitus.Maioresq; natu a minoribus colebantur:ad deum prope & parẽtum uicem: equidem in omni loco inq; omni specie honoris primores potioresq; habiti.A conuiuio maiores a minoribus deduci solitos:eumq; morem Romanos a Lacædemoniis accepisse:apud quos id fieret Licurgi legibus.Sed postq̃ proles ciuitati necessaria est uisa antelati qui uxorem quiq; liberos haberent senioribus non habentibus.Ita collegæ i magistratibus.Et quando id de ætatis officio attigimus:binas ordinis officiorum sententias utranq; grauem afferre libet: quarꝝ pria prædicti Aulı Gellii fuit.primum scilicet iuxta parentes locum habere pupillos nostræ fidei & tutelæ commissos:post clientes:post hospites:post cognatos:post affines. Sed Massurius Sabinus primum locum tutelæ: Secũdũ hospiti. Tertiũ cliẽti tribuit:post cognato:deide affini.Sed ut ad certius solidiusq; rei.p.administratoris fomẽtũ redeamus: nonnullos

Nomenclator

Minores officiosi in se nes

Qui uili loco nati: ob uirtutem iter primo tes sint euecti.

ex prope ifinitis uiros afferemus:quos ſub alio cælo & obſcuro natos loco: Virtus inter primores Romanorum euexit. Vētidius baſſus aſculanus mulos fricare ſolitus de parthis triumphauit: Cum prius ipſe a Syllano.C.Pompeii legato in ttiumphum ductus fuiſſet:(quā q̄ ſcripſerunt aliqui bis eum in triumphum fuiſſe ductum).Cornelius Balbus ſuperior gadibus Haſpaniarum oriundus:fuit conſul.Liuius Fuluius tuſculanus:quo āno eiectus eſt e cōſulatu patriæ :fuit Romæ cō ſul:Et triumphauit ex iis qui eum eiecerant. Vnde non indigne Marcus Cicero Appio pulchro ab ipſo generis ſui faſtu tumido :ſolidā uirtutis laudem ante oculos in hæc uerba ponit. Vllam appietatem aut lētulitatem ualere apud me plus q̄ ornamenta uirtutis exiſtimas ? Neq; tamen minorem uirtus extollēdis ciuibus q̄ alienigenis :(qd ſuperius ſæpe diximus)uim habuit:quæ ſola per uiros quos inſtruxit optimam rei.p.adminiſtrationem dediſſe uidetur. Vnde Cicero Marcū celiū defendens.Ego ſi quis hoc robore animi atq; hac indole uirtutis & continentiæ ſit:ut reſpuat omnes uoluptates:omnemq; ſuæ uitæ curſum in labore corporis atq; animi contentione conficeret:quem non quies:nō remiſſio:non æqualium ſtudia:non ludi:non conuiuia delectarent:nihil in uita expetendum putaret:niſi quod eſſet cū laude & honore conſunctum:hunc mea ſententia diuinis quibuſdam bonis inſtitutum atq; ornatum puto.Ex hoc genere illos fuiſſe arbitror Camillos:Curios:Fabricios:oēſq; qui ex minimis hæc tanta fecerunt.Et profecto maximus uirtuti honos ſemper eſt habitus.Caium Marium patrē refert i .lxxvii. Liuius cum in palude minturnenſium lateret extractum fuiſſe ab oppidanis:& cum miſſus ad eū occidendum ſeruus natione gallus maieſtate uirtutis tanti uiri perterritus receſſiſſet : impoſitum publicæ naui delatum in Aphricam.Cicero autem de prouinciis conſularibus decernendis orās. Tiberius gracchus tribunus plæbis ſolus ex toto collegio Lucio Scipioni auxilio fuit inimiciſſimus illius & fratris Aphricani: iurauit in concione ſe in gratiam non rediſſe: ſed alienum ſibi uideri dignitate imperii quo duces eſſent hoſtium Scipione triumphāte ducti: eodem ipſum duci qui triumphaſſet. Sed omninm quas legendo unā incidērimus uirtutis laudum:ampla fuit illa de qua Plinius in naturali hiſtoria habet.cum.Marcum dicit Ciceronem.M.Catoni ſuſpirantem dixiſſe.o te beatnm.M.Porci:a quo rem improbam petere nemo audet Non enim Huic uirtutis laudi.M.Catonis pares facimus alias ciuium Romanorum laudes:quæ i potētatum & gloriā bello partā referunt: qualis illa fuit Metelli fœlicis de Scipione æmiliano : cum is quattuor dixit filiis:a quorum uno prætore tribus conſularibus duobus triumphalibus : uno cenſorio poſtea in rogum illatus eſt : Ite filii celebrate exequias:nunq̄ ciuis maioris funus uidebitis.Nec adſimilis eſt Aemi-

lii Pauli honos gloriæ habitus: cuius feretrum ad funus elati oratores macedonum succollarunt. Neq; Publii Rutilii in exilium publicanoꝝ persecutione acti: cui Asiæ populi obuiam prodierũt: Neq; Marci Marii: quem cum. L. Sylla uictor fugatum hostem patriæ iudicare curaret: solus. Q. Sceuola augur restitit: nec sententiam dicere uoluit: præfatus qui Italiam & urbem seruauerat: eũ se nolle patriæ hostem iudicare. Neq; itẽ prætereũdus est honos eidẽ. M. Catoni habitus: cũ ipsi ex cypro cũ pecunia regia uenienti. S. P. Q. R. ad ripam tyberis occurrit: non propter pecuniæ uim: sed quia tantus ciuis redierat saluus. Sicq; Catoni de quo anhelans Cicero suspiransq; tantum tãq; glorioſum fecit uirtutis iudicium: licet ī cyprum ad supradictam legationem sex comitatus seruis iuerit: non erit par in gloria Cornelia Gracchorum mater: ad quam post illorum mortem Miseni se continentem reges & omnes prīcipes salutatum mittebant. Quamuis autem uirtus ipsa ī urbe Roma bonam rei. p. administrationem multum iuuit: plurimum tamen conferuando augendoq; iperio extra a magistratibus custodita profuit. Vnde quæsiti delectiq; sunt stante re. p. uiri graues boni & itegri: a quibus iperia magistratusq; gererẽtur: quorum aliquos ad ipsorum & suarum ætatum laudem nostrorumq; imitationem afferemus. Gracchum refert Aulus Gellius cum ex Sardinia rediit ī contione dixisse: Versatus sum ī prouicia quomodo ex usu nostro existimabam esse: nõ quomodo ambitioni meæ cõducere arbitrabar: Nulla apud me fuit popina neq; pueri eximia facie stabãt ī cõuiuio: sed liberi mei. Ita uersatus sum ut nemo posset dicere Assem aut eo plus ī muneribus me accepisse: aut mea opera quẽq; sumptum fecisse. biennium fui in prouincia: si ulla meretrix in domum meam introiuit: aut cuiusq; seruulus: me omnium nationũ postremissimum iniqssimum habetote: zonas quas argento plenas extuli eas ex prouincia inanes rettuli. Alii uini amphoras quas plenas tulerunt: argenti plenas domum reportarunt. Et Plutarchus ī Pauli Aemilii uita refert: eum multum auri: multumq; argenti ex regia gaza coactũ non aspicere qdem uoluisse: sed negotium quæstoribus dedisse: ut in publicum referrent: librosq; dũtaxat regios natis litterarum studioſis dirigi consensisse. Et Cicero quarta in Verrem actione scribit. cum ab Aphricano qdam uetus assentator ex numero amicorum non ipetraret ut se præfectum in Aphricam duceret & id fertet moleste: Noli inquit mirari si tu a me hoc nõ impetras. Ego iam pridem ab eo cui meam existimatõnem caram fore arbitror peto: ut mecum præfectus proficiscat & adhuc impetrare non possum. Quapropter Ciceronem crediderim ad prædictorũ aliorũq; rei. p. fundatorũ imitatõnẽ instruxisse Quintũ fratrem Asiæ proprætorem ubi sic scribit. Quid est enim negocii continere eos quibus præsis: si te ipse contineas? Et infra, curandum tibi

erit nō itineribus tuis pterreri hoies nō sumptu exhauriri: nō aduentu cōmoueri:esse quocūq; ueneris & publice & priuati maximā lætitiam cū urbis custodē:nō Tyrānū:domus hospitē: nō expilatorē recepisse uideant̄.Q uare sint hæc fundamēta dignitatis tuæ:tua primū integritas & cōtinētia:deinde oium q tecū sunt pudor.Cōstantia est adhibenda & grauitas:quæ resistat nō solū gratiæ uerū ēt suspicioni. Adiungēda ēt est facilitas in audiendo:Lenitas in decernēdo:In satisfaciendo ac disputādo diligētia.Ac mihi qdem uident̄ huc oia esse referēda:iis qui præsunt aliis:ut ii q erūt in eos impio sint q̄ beatissimi. Vnde nō iniuria quæstus est idē Cicero de laudibus Pompeii orans . Difficile dictu quirites quanto in odio simus apud exteras nationes pp eorum : quos ad eos hoc anno cū imperio misimus iniurias ac libidines. Profuisse āt plurimū uidetur ad seruandā uirtutē de quibus dictū est normam pœnas quæ ad flagitia sequebant̄ a magistratibns inflictas Sēpronius .n. musca.C.Gallū in adulterio in prouincia deprehēsum flagellis cecidit Marcusq; Marius imperator Clusiū sororis suæ filiū pronūciauit a tribuno militū iure cæsum:qa illū stupri appellauerat.C.Fescēinus trium uir Corneliū militē fortissimū.q; cū ingenua stupri cōmercium habuisset in carcerē cōiecit:q in carcere mori coactus ē.Et quid aliud intonare ac fulminare uoluisse uidemus Ciceronem in p̄clarissimis Verrinarum actionibus:q̄ ut Verrē prouincialium siculoꝝ prædatorē dānari puniriq; faceret:quæ eadem fuit intentio:eorū oium qui male functos magistratibus repetūdaꝝ postulabant.Sed iā satis multa dixisse uidemur de optima:prudentissima:sanctissima Romanorū rei.p.administratiōe: per quam factum est: ut maxime præsertim pulcherrimæ orbis terrarū parti diutissime imperauerint.Ad alia transeundnm est.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER SEXTVS INCIPIT FOELICISSIME

m ILITIAE ROMANAE. Instituta ad ostēsā rei.p. administratōnē seq decet.nā sicut dubiū nō ē ichoatā auctāq; eē armis & militū fortitudine ac industria rei.p.amplitudinē:ita cōstat inanes & supflual fuisse legionū cohortiūq; & turmarū ac īpatorū a quibus ducebāt̄ uires:nisi q̄s adiissent:expugnassent :cœpissent ciuitates & puincias.S.P.Q .R.& sapiētissimi de quibus diximus uiri graues & i magistratibus ostituti iuste:prudēter:& phumāe gubernādo conseruassent ac in melius reformassent:quāq̄ iidē maiori ex pte fucrunt:qui rem.p.intus sine armis:& foris armati præsertim ordinibus

ꝓfecti rẽ militarẽ administrarũt ut tribus libris supius tractata inermis hæc alia cui manum apponimus armata rei.p.administratio dici posſit. Nec minoribus paucioribus laxioribus hæc q̃ illa legibus institutis: & bene uiuendi artibus acta est:adeo ut affirmare audeamus:seruandarũ legum: custodiendæq; disciplinæ seueritatem bello magis extra:q̃ pace domi fuisse retentã.Si.n.domi & in urbe a paucis aliquando siue a plu ribus i rẽ.p.est peccatũ:aiaduersio sæpissime aut leuis aut nulla ẽ habi ta:sed raro consul:Imperator:& ipsæ legiones graue iciderunt erratum: qbus ab hoste pœna non sit:punitioq; iflicta.nec tũ hoc ideo dicimus ut nostri patris rei militaris disciplinã tradere inani conatu intẽdamus: Sed grauat nos exponendæ ostendendæq; rei militaris Romanorũ di sciplinæ prídẽ sciri desitæ:addita difficultas uerborũ ætatis nostræ su pioris militiæ uerbis nullatenus respondentiũ :qbus aliqñ uelimus no limus ad rei propositæ declarationẽ utendum erit.Sed iã rei nõ minus uariæ & amplæ q̃ dignissimæ pro uiribus ostendendæ incũbamus:ab ipãq; uocabuli expositõe sumamus exordiũ.Militia a milite dicta:isq; ut Festus põpeius uult:ab eo dictus ẽ ꝙ nihil molle:sed potius asperũ gerat:sicut ludũ ꝑ antiphrasim dicimus:in quo minime ludi debet. Et Vlpianus iurecõsultus militẽ appellari uult:uel a militia ideſt duritia: quã ꝙ re.p.sustinet:aut a multitudine : aut a malo quod arcere milites solent:aut a numero mille hominũ:a græco uerbo chilia. Sed meliorem expositionem cæteris esse tenemus.M. Varronis:q milites appellatos esse uult ꝙ trium milium prius legio fiebat :ac singulæ tribus quæ tres erant mille mittebãt.Militis uerbũ generali ꝓpriatũ appellatione oẽs cõ plectebat:q aliquãdo adacti sacramento arma aut tractarent aut ẽt di missi & exauctorati tractassent : & multæ ac uariæ fuerũt eorũ species quæ diligẽtiore indigẽt expositõe.Equites nãq; erãt:& tituli:& dimissa nei:& legionarii:& classici:& ꝓletarii:beneficiarii:& limitanei:& cõdu cti quoq; stipẽdio & mercede q̃diu ex cõdicto ꝓ militibus rei. p.habe bant. De equestri ordine multa diffuse inferius narranda sunt . Tituli (quos & aliq dixere tutulos)iuxta Vlpianũ de testamẽto militari sunt appellati:ꝙ primã in qua ꝑmanebãt tutarẽtur.sed eos uult Seneca ad Lucillum igominiæ causa sic dictos esse:ꝙ cũ inuẽti essent rei inutiles militari extra exercẽdæ :in patria dimitterent. Vnde a ꝓletariis pariter militibus in hoc differebãt:ꝙ hi nullo eorũ habito uirtutis expimento ad id solũ delecti sunt:ut retẽto ad auctoritatem militarĩ titulo cæteris eius nois & ordinis extra militãtibus ipi:i patria ad ꝓlẽ ꝓcreãdã rema nerent.Beneficiarios scribit eos Festus fuisse dictos q uacabant mune ris beneficio.Dimissanei aũt fuerunt q post actam cũ laude aliquãdiu militiã a magistratu dimittebat.Ex qbus aliquãdo in militiã reuocatis exercitus in necessitate reparatos fuisse ostendemus.Legionarii milites

Milia unde.
Miles.
Tituli
Proletarii
Beneficiarii
Dimissanei.
Legionarii.

appellati sunt:q alicuius legionis pars cũ essent:unq aut pace aut bel lo ab ea discedebant.ui & finitione uerbi militis expolita :quanti habi ta fuerit militia paucis:primo & post diffusius summæ rei militaris par tes:in quas distributa fuit dicemus.Et qa duplex fuit militia:terrestris: & naualis:de prima taliter dicemus:ut multa quoq; futura secundæ cõ munia tractemus.Nam delectus primo legionibus contrahendis adhi bitus:deide tyronum alter delectus & eruditio : post legionis partium descriptio:& Italiæ copiarũ i legiones Romanas cõscriptaq; quantitas dehinc legionis ipsius militũ numerus & eqtatus ostẽdet. Verba post hæc uaria qbus in bello:& præliis utebant : necnõ castrorũ & structæ aciei:Armorum quoq;:signoq; & insigniũ militariũ:& disciplinam mili tarẽ:præliiq; gerendi formã:insuper honores:dignitatẽ:stipẽdia: dona: ornamenta:auctoritatem & demũ formã missionis militũ docebimus.

Militiæ du plex

Militiæ laudes: & si multis ac prope infinitis ex locis sumere & afferre possumus a solo Cicerone dicemus qui.L.Murenã a.M.Catone.Ser uio sulpicio &.Q .Hortensio summis eloquentissimis grauissimisq; ui ris:ambitus & maiestatis accusatũ defendens:sic in oratione habet . At nimirũ(dicẽdũ ẽ.n.quod sentio):rei militaris uirtus præstat cæteris oi bus:hæc populo Romão:hæc huic urbi æternã.gloriã peperit. hæc or bem terraq; parere huic imperio coegit:oẽs urbanæ res: oia nostra præ clara studia:& hæc forensis laus & iduſtria latent in tutela ac præsidio bellicæ uirtutis:simul atq; increpuit suspicio tumultus artes ilico no stræ conticescunt.Et infra.Q uapropter nõ solũ illa gloria militaris uc stris formulis atq; actõibus anteponẽda ẽ: uerũ ẽt dicẽdi cõsuetudini quæ longe & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellit: Itaq; mihi uidentꝰ plæriq; initio multo hoc maluisse.post cũ id assequi nõ ualuissent:ad militiam potissimũ sunt delapsi:quod si ita est cedat opi nor Sulpici forũ castris:otiũ militiæ:stilus gladio:umbra soli. Vnde est q; Vegetium de re militari ttactaturũ uidemus ex Salustio sumpsisse. Nulla re alia populũ Romanũ orbẽ subegisse nisi armoq; exerci tatõe disciplina militari:usuq; militiæ.Ad tyrones nunc ueniẽdum est :quos uidemus quosdã credere a uerbo græco dictos:tãq; domãdos: cum no stra sit opinio:Tyrõis uerbũ ab hetruscis sicut histriõis:aut a sabinis si cut Nerõis:ad latinã cõsuetudinẽ transiuisse. Eos aũt cõstat neq; a pri cipio:neq; semper postea i instituendis legionibus fuisse delectos:cum Legiones ipsas raptim & tumultuarie a Romulo primũ:post a qbusdã regibus:consulibus & principibus:quãdoq; factas fuisse legamus.Ro mulum eum a quo urbis &:militiæ simul origo fuit scribit primo Li uius libro Trecentos armatos ad custodiam corporis acceptos celeres appellasse:& non in bello solum sed i pace habuisse.& de Seruio rege Equitum decem turmas ex albanis legisse:legiones etiam ueteres codẽ

Laus militie

Tyrõ

Celeres

supplemto expleuisse:& nouas scripsisse.Et libro secũdo Liuius:dictatore Valerio Valesii filio decẽ legiões scriptas:ternasq; cõsulibus:quattuor dictatori datas.& ifra qnto sic habet.Tertius exercitus ex caularis senioribusq; a.T.Q uitio scribatur:q urbi mœnibusq; psidio sit.Et septimo dicit.Camillũ quattuor legiões quaternũ milium scripsisse.Sed libro Liuii.xxiii. uidemus maiores copias sine delectu tyronum fuisse conscriptas. Cum deessent nautæ:consules ex senatusconsulto edixerunt ut q.L.Aemilio.C.Flaminio consulibus: milibus æris qnquagita ipse aut pater eius census fuisset usq; ad centum milia: aut cui potestas tantum esset facta:nautam unum cum sex mensium stipendio daret. Qui supra centum milia usq; ad ducenta milia: tres nautas cum stipẽdio annuo:q supra.ccc.usq; ad decies cẽtum æris qnq; nautas :q supra decies octo nautas:cum annuo stipendio darẽt:Ex hoc edicto dati nautæ armati istructiq; ab dominis triginta dierum coctis cibariis naues cõscenderunt. Tum primum est factum ut classis Romana sociis nauali-bus priuata impensa paratis compleretur.Et.xxix.Liuius Scipio postq̃ in siciliam traiecit uoluntarios milites septuagita milia ordinauit centuriauitq;.Et libro.lxxiiii. uidemus bello sociali cum Pompeius Strabo picentes prælio superasset:Libertinos tunc primum militare cœpisse.Quem milites deligendi & exercitus comparandi modum i necessitatibus imitatos fuisse principes cõstat. Suetõius enĩ de Augusto: libertino milite præterq̃ Romæ icendiorum causa:& si tumultus i grauitate annonæ timeretur:bis usus est:semel ad præsidium coloniarum illyricum contigentium:iteq; ad tutelã ripæ rhodani:& itẽ uigiti milia seruorũ manumisit:& ad remũ dedit bello siculo.Et Iulius capitolius de M.Antonino philosopho:seruos quẽadmodũ bello punico factũ fuerat ad militiã parauit:quos uolũtarios exemplo uolonũ appellauit . Et Cicero ad Atticũ.parti euphratẽ trãsiuerũt: duce Pacoro Horodis ptho rũ regis filio cũctis refercto copiis.nos i cappadocia ad thaurum:delectus habebaẽ ciuiũ Romanoq;. Et sicut supradictæ quasi oẽs copiæ i sũmis difficultatibus sic alias sæpenumero pares: & maiores nulla cogẽte necessitate a cõsulibus ipatoribusq; nullo tironũ delectus seruato ordie sunt cõtractæ:Liuius.n .tertio.Cũ ad ea bella cõsules delectũ edixissent:fauore plæbis nõ iuniores mõ sed emeriti ẽt stipẽdiis:ps magna uolũtariorũ ad noia dãda præsto fuere: Eoq; nõ copia mõ: sed ẽt genere militũ ueteranis admixtis firmior exercitus fuit:& quarto.Dũ i Lauicanos:& equos.Q .Seruilius tribunus plæbis cõsulũ potestate ducturus esset:delectũ haberi non ex toto populo placuit: decem tribus sorte ductæ sunt:ex his scriptos iuniores duo tribuni ad hostes duxerunt: & quinto.Dictator Camillus.M.Minutio.C.Seruilio halã iustitio indicto:delectum iuniorum habuit: ita ut seniores quoq; quibus aliquid

roboris ſupaſſet in ſua uerba iuratos cẽturiaret:Et ſeptimo conſulibus Appio Claudio Craſſo:&.L.Furio Camillo bello gallico:græco: & latino ad albã orto:ſenatus nõ urbana tm̃:ſed etiã agreſti iuuẽtute decẽ legiões ſcripſerit qnũ miliũ:& ducẽtoꝝ:eqtũq; trecentorũ: Et octauo: Mamercus cõſul cui gallicũ euenerat bellũ ſcribere exercitũ ſine ulla uacationis uenia:quin opificum quoq; uulgus:& ſellularii minima militiæ idoneum genus exciti dicuntur & decimo.Bello hetruſco nuncia to ſenatus iuſticium indici:delectũ oĩs generis hominum haberi iuſſit: nec ingenui modo:aut minores ſacramento adacti ſunt:ſed ſenioꝝ etiã cohortes factæ:libertiniq; centuriati:ut affirmare audeamus multo ſæpius ſine tironũ delectu:q̃ per illos legiones coactas iſtructaſq; fuiſſe. Quin uidetur eum morẽ Tirones accipiendi inſtruendiq;:qetis & florẽtibus Romanis rebus fuiſſe ſeruatũ:ut adoleſcẽtes alioqn otio marceſcentes diſciplina imbuerentur militari:quibus poſtea res.p.uteretur. De qbus Liuius.xxii.Magiſter equitũ delectu edicto minores ab ãnis decem & ſeptem:& quoſdam prætextatos ſcribit:quattuor ex his legiones & mille equites confecti.Item.xxiiii. Et Statorius ex multa iuuentute pedites conſcripſit: ordinatoſq; proxime morem Romanũ decurrendo ſigna ſequi:& conſeruare ordines docuit:& operi aliiſq; inſtitutis militaribus aſſuefecit.Nedum uero petitos a magiſtratu adoleſcentes conſentire oportuit:ſed aliquando ſi ſe militaturos non obtulerunt damnati ſunt:Liuius.xxvii. Atq; ex iis qui principio eius belli decem: & ſeptem annos nati fuerant:Neq; militauerant : omnes ærarios fecerunt.Et libro quadrageſimo.Poſtq̃ comperta ſunt bacchanalia in auentino occulta:in quibus per flagitia adoleſcentes corrupti erant : inquit ad ſenatum:& populum conſul:hoc ſacramento iniciatos iuuenes milites faciendos cenſetis qrites:his ex obſcœno ſacrario eductis arma cõmittenda? Vnde Cicero Difficillimis reipublicæ belli ciuilis pompeiani temporibus: Tirones parandos ſic in Philippicorum decimo ſuadet. ego aũt nõ tã ueteranos nutriẽdos uobis arbitror:q̃ quid tirones milites flos Italiæ:quid nouæ legiones ad liberandam patriam paratiſſimæ quid cuncta Italia de ueſtra grauitate ſentiat tentandũ :nihil enim ſemper floret:ætas ſuccedit ætati.Quibus uero modis: Tirones diſciplinã edocerentur militarem:& ſi aliqua ex parte ĩ ſupradictis apparet:tamẽ aliter oſtẽdemus:Nam quod ſupra Liuium octauo ſcripſiſſe uidemus ſellularios.i.opifices ſedendo opus faciẽtes:minime aptos militiæ fuiſſe.M.Cato de re ruſtica affirmat.ex agricolis dicens uiros fortiſſimos: & milites ſtrenuiſſimos gigni.Et Seneca epiſtola duodeuigeſima : Fortior miles ex fragoſo uenit: ſegnis eſt urbanus uerna nullum laborem excuſant manus:quæ ad arma ab aratro tranſferunt? Quin ẽt non originis & exercitii magis q̃ integritatis corporis tironum habendam eſſe

Adoleſcẽtes q militiæ ſe nõ obtuliſſent dãnatos fuiſſe.

Sellularii

Ex agricolis tirões digẽdi

rõnem maiores uoluerũt. Vnde Martianus iurecõsultus de testamẽto militari. Militabit uero qui cum uno testiculo natus est: quiue amisit: secundum diui Traiani rescriptum: Nam & duces Sylla: & Cocta memorãt ea habitu fuisse naturæ. Suetonius de Cæsare dicit. Tirones neq; i ludo: neq; per lanistas: sed in domibus p equites Romanos: atq; ẽt per senatorios armorum peritos erudiebat. Et Plutarchus i uita Pauli æmilii scribit: eum consueuisse filios domi disciplina militari imbuere. Et Iulius capitolinus de Maximinis duobus. Tertia die cũ ꝓcessisset Seuerus ad cãpũ in turba exultantẽ more barbarico Maximinũ uidit Iussitq; statim tribuno militum ut coerceret ad Romanam disciplinam & imbueret. Nec tamen in necessitatibus aspernebãtur: qn charos Romani tirones habebant. Plancus Ciceroni. In castris nostris Legiones sunt ueteranæ tres: Tironũ uel luculentissima ex oibus una. In Castris Bruti una ueterana legio; altera bimãa: octo tironũ. Vegetius aũt & si ætatis suæ disciplinam militarẽ potius q̃ uetustã docuit multa habet a maioribus: præsertim a Salustio sumpta. Ex quibus est aptiorẽ rusticã esse plæbẽ: quæ diurno labore nutriẽ: solis patiẽs: umbræ negligẽs: balneæ; nescia: delitiæ; ignara: paruo cõtenta cibo: durata habens ꝓ oium laborum tolerãtiã membra. Si uero necessitas cogat urbanos ad arma compelli: primum laborare: decurrere: portare pondus: & solem & puluerẽ ferre discãt: paruo uictu utantur & rustico: iterdum sub diuo: iterdum sub papilionibus commorentur. Tirones uero icipiente puberta te deligendos: omnesq; gestus docendos: ne locum deserant: ne ordies turbent: fossam ducere gaudeant: Adolescẽtesq; martio deputãdos operi debere uigilantibus oculis: erecta ceruice: Lato pectore: humeris musculosis: ualentibus digitis: longioribus brachiis: uẽtre modico: exiliori bus cruribus & pedibus: non superflua carne distinctos: sed neruorum duricia collectos. piscatores: aucupes: sellularios: aleones: & oẽs: q aliqd tractasse uidentẽ id generis longe a castris pellẽdos: Fabros: Macellarios: Ferrarios: & ceruorũ aprorũq; uẽatores militiæ ascribẽdos. idem scribit honestatem idoneũ militem reddere: & uerecundiã dũ prohibet fugere: uictorẽ facere a magnis peritissimisq; bellorũ uiris. delectũ tironũ esse habẽdũ. Ad Salustiũq; reuersus dicit Vegetius eum scribere Põpeium adolescentẽ assueuisse: cũ agilibus saltu: cũ uelocibus cursu cũ ualidis lucta certare. Nec aliter illi de Sertorio uictoriam contigere potuisse ab ipsoq; Salustio tradi: Romanos ueteres ad oẽm rei militaris eruditionẽ cãpũ martiũ tyberi uicinũ elegisse: in quo iuuẽtus post exercitiũ armorũ sudorẽ puluerẽq; diluerit. Iuuentutemq; ꝓ exercitio cõsueuisse crates rotundas ex iunco cõtexere: qbus in duplo põderantibus q̃ scutũ: & clava lignea ꝓgraui ad palũ fex: qui pedale i terrã fixũ se exercebãt: pũctimq; & cæsim ferire discebant. A Salustioq; itẽ tradit

Sylla & Cocta cũ uni co testiculo nati

Tirões charos romãis fuisse

Qui a militia arcendi & in militiã recipiendi.

Cãpus Martius ad tironũ exercitationẽ electus

Vegetius:Exerceri solitos hyeme sub tectis tirones:ut equos instratos ligneos armati saltu insilerent: quandoq; fasces: & pondera librarum sexaginta tulisse gradu militari:ut discerent arma & commeatum defer re cum necessitas cogeret. Vergilius. Non secus a patria sæuis Roma nus in armis Iniusto sub fasce uiam cum carpit:& hostem. Ante expe ctatum positis stat in agmine castris. De eaq; tironum: & militum no uorũ etiam seruorũ ad militiã eruditione Flauius Iosephus de captiui tate iudaica sic habet. Q uaquidem in re nimis admirandam quis existi mauerit Romanorũ prudentiã:ita seruos instruentiũ:ut non solũ uitæ ministerio:sed etiã necessitatibus utiles sint: quod si qs eorũ aliã quoq; respexerit militiæ disciplinã: profecto cognoscet tãtũ eos imperiũ non fortunæ munere:sed propria uirtute quæsisse. Armis.n.uti non ex bello cœperunt:neq; solum si necesse sit manus mouẽt:sed ueluti armis natu ram coercẽtes:nullas capiũt exercitatõis iducias:nec tempora præsto lant̃. Meditationes aũt eorũ nihil a uera contentione discrepant. sed in dies singulos militũ qsq; oibus armis: tamq̃ in procinctu positus exer cetur:quo etiam prælia facillime tolerãt. Nec enim uel ordo neglectus eos a consueta dispositiõe dispergit:neq; metus aut sumptus remouet aut lassitudo. Vnde sequitur:q; semper superent hostes: quos nõ itidẽ confirmatos inuenerunt:Nec errauerint si quis eorum meditatõnes cõ flictus esse dixerit sine sanguine:contraq; prælia meditationes esse cum sanguine. Legio quibus ex partibus:quoue istrueretur parareturq; mo do cũ dixerimus: Tirones etiam quomodo i ordinibus locarentur itel ligitur. Igitur legio inde dicta ut inquit Varro q; leguntur milites i de lectu:ex centuriis enim maxime conficiebatur. Centuriæ uero eam uim habuere:ut ab ipsis cæteri ordines nascerentur:De quibus dicturi eadẽ licet diuersa rõne repetère cogimur: quæ i comitiis supra sunt dicta. Li uius in regis Tullii Seruii rebus gestis scribit:censum ab eo istitutum fuisse rem salubertimam tanto futuro imperio: quo pacis belliq; mune ra non uiritim:ut antea:sed pro habitu pecuniarum fierent. Tũ classes cẽturiasq;:huncq; ordinẽ ex cẽsu descripsit. Q ui cẽtum miliũ æris aut maiorẽ cẽsum haberẽt octuaginta fecit cẽturias. xl. senũ. xl. iuuenum: seniores ad urbis custodiam:iuniores: ut foris bellum gererent. Arma his:galea:clipeus:ocreæ:lorica omnia ex ære:hastæ:& gladius. Additæ his duæ fabrum centuriæ sine armis:ut machinas in bello ferrent:Intra centum & septuaginta quinq; milia census secunda classis. Ex his ui ginti centuriæ seniorũ :uiginti iuniorũ:arma ut in superiore præter lo ricam. Tertia classis a. lxxv. ad quinquaginta milia census. centuriæ ui ginti senũ:uiginti iuuenũ:arma ut in superiore præter ocreas. In quarta classe a quinquaginta ad. xxv. miliũ census. Centuriæ. xx. seniorum. xx. iuniorũ:arma mutata:nihil præter hastã & uerutũ datũ. Q uita classis

Legio unde A centuriis cæteros or dies natos.

centurias triginta habuit:fundas lapidesq; missiles gerebant.In his ac-censi cornicines:tibicines in tres centurias:ex undecim postea milibus una centuria & fuit hæc imunis militia . Eqtū ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias:additis sex aliis:primis sex Romuli.Cū ita q; haberet delectus ordo sumebat ex supradictis cēsibus:& ex eadē di uisione qnq; censuū fiebāt delectorū militū centuriæ: ut unaquæq; cē turia suā cuiuslibet census ordinis & ætatis haberet partē . Q ua in re prudenter institutū fuit quod Vegetius a Salustio tradit:ut quasi i or-bē quēdā per diuersos ordines promouerent milites:ut ab inferiore si promereretur ad supremum qsq; ascēderet: & ita ad primum sed i ma-iori digniorq; loco rediret.Ex hacq; formula copiæ urbis Romæ con-trahebantur.Sed maiores multo copias Romani per omnia stātis Ro manæ dignitatis tpa a latino noie & italis acceperunt.Q uæ oēs copiæ simul mixtæ Romanos exercitus conficientes Romanū nomen ubiq; locoꝝ formidolosum glorioſumq; reddebant.Liuius.n. prælium apud Trebiā libro.xxii.describens: Duodeuigīti milia Romanorū erant:so ciorum nois latini uiginti milia:auxilia præterea gallumbrorū.xxv . Et cōsules delectū cū ægre conficerent inopia iuniorū: senatus triūuiros binos creari iussit:alteros qui citra : alteros qui ultra qnquagesimum la pidem in plateis forisq; & conciliabulis oēm copiam igenuorū inspice rent:& si qui roboris satis ad ferēda arma habere uiderentur: ēt si nōdū militari ætate essent:milites facerent: Tribuni plæbis si eis uideretur ad populum ferrent:ut qui minores se septem & decem annis sacramento addixissent:his perinde stipendia procederent ac si decem ānorum aut maiores milites essent.Et.xxxv.Liuius decretum ut nouorum militum tria milia duceret & trecentos equites:ita ut in his duæ partes socium latini nominis:tertia ciuium Romanorum.Idem supplementi ad Caiū Flaminium:cui imperium contra Antiochum prorogabatur . Et.xxxv. Liuius.L.Scipio consul:cui prouincia græcia decreta erat in supplemē tum addita:proditum ciuium Romanorum tria milia:eqtum centū: & socium latini nominis qnq; milia:eqtes ducenti.Alteri consuli Lelio no uus exercitus decretus:duæ legiones Romanæ:& sociū latini nominis qdecim milia pedites:equites ducenti:Cicero Appio pulchro: Sed uni uerso senatu uenerat in mentem præsidio firmiori opus esse ad istam ꝓ uinciam:censebant enim omnes fore:ut i Italia supplementum meis & Bibuli legionibus scriberetur.Q uod aūt supra de auxiliis gallūbrorū ad trebiam missis est dictū:alias copias ab italis quandoq; ab externis acceptas fuisse:leuioris armaturæ:nulliusq; stipēdii:sed breuiori tēpore i exercitu moratura docet Liuius.Q uamuis enim Romani ad exerci tum cōtra Hānibalē placētiā missum milites misissent ex Italia simul & Roma acceptos:tamē alias copias a gallūbris q nūc romādioli sunt Gallumbri.

in castrā euocauérūt:quæ fuerūt auxilia leuiter armatorꝝ. hic scribit Liuius.xxii.de Hierone siculo rege cuius oratorū hæc fuerūt uerba.Milite atq; equite scire nisi Romani latiniq; nois nō uti populū Romanū: leuiū armatorū auxilia ēt externa uidisse i castris Romanis.Itaq; misisse mille sagittariorū ac funditorꝝ.Et.xxxiiii.Liuius si tumultus i Hispania esset:placere ut tumultuarii milites extra Italiā legerētur.L.Paulo i hispaniā.Et.xxxvi.i bello sociali.Auxilia inde latini nominis & exterarum gentium missa populo Romano.Plancus imperator consul designatus scribens consulibus:prætoribus:tribunis plæbis : senatui populoq; Romano.Legiones habeo quinq; sub signis : & sua fide uirtuteq; populo Romano coniunctissimas:& nostra liberalitate nobis obsequētes:prouinciam omnium ciuitatum consensu paratissimam: & summa contentione ad officium certantem.Equitem auxiliorūq; tātas copias: quantas hæ gentes ad defendendum suam salutem libertatemq; cōferre possunt.Cicero Bruto : Romæ delectus habetur totaq; Italia : si hic delectus appellandus est:cum ultro se offerunt oēs.Numerū quem legio habuerit omnium militū ostendit Liuius in septimo . Consulibus Appio Claudio Crasso &.L.Furio Camillo :bello gallico græco & latino ad albā orto:senatus non urbana tātum sed ēt agresti iuuentute decem legiones conscripsit:quinum milium & ducentorum militum:equitumq; trecentorum.Et.xxii.prælio cannensi . Numero quoq; peditum equitumq; legiones auctæ mille peditibus & centenis equitibus in singulis additis:ut quina milia peditum:trecenti equites essent.Et.xxix.Liuius.suppleuitq; ita eas legiones:ut singulæ sena milia & ducentos pedites:equites haberent.ccc.& Aulus Gellius scribit in legione sunt cēturiæ sexaginta:manipuli triginta:cohortes decem . Quarum copiarū ut distributio quæ fiebat notior habeatur:magistratuum & eorum:qui ducebant ordines:& singularum partium nomina exponemus. Nec repetere expedit quæ superius exposita ac prope omnibus nota sunt. Imperatoris:Consulis:Prætoris:a quibus ducebantur uocabula . Exercitusque expositio nominis primo ponatur loco : dehinc tribuni militares:ruffuli:centuriones:decuriones:equites:trossuli:cohortes:manipuli:turma:hastii.pilani.principes:triarii:subsidiarii: accensi : ferentani: uelati:auxilia:præsidia :obsidium quid fuerint doceamus : Exercitum tradit Vlpianus iureconsultus de militari testamento:traxisse nomē ab exercitatione.Idemq; uult exercitum non unam cohortem :neq; unam aliam dici:Sed numeros multos militum. Nam exercitui præesse dicit ille qui legionem uel legiōes cum suis auxiliis commissas administrat: de cuius officio sic scribit Marcellus de re militari . officium regentis exercitum non tantum in danda sed etiam in obseruanda disciplina consistit . Paternus quoq; scribit debere eum qui se meminerit armato

Legiōis numerus

Exercitus unde

De officio regētis exercitum

præesse parcissime commeatum dare:equum militarē extra prouiciam suam duci non permittere:ad opus priuatum:piscatum: uenatum militem non permittere.Nam in disciplina Augusti ita cauetur.& si scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienū:Vereor tamen si qcq̄ permisero q; in usum meū aut tuum fiat:ne modus i ea re adhibeat: q mihi sit tolerandus. Tribuni militares ad eorum exemplar facti sunt: q populo Romano præsunt:De quorum officio sic habet Cicero legum secundo.Milites quibus iussi erunt parēto:Eorumq; tribuni sunto: Et Marcellus de re militari. Tribuni officium est uel eorum qui exercitui præsunt:milites in castris continere:ad exercitatōnes producere:claues portarum suscipere:uigilias interdum circuire:frumentationibus commilitonum interesse:frumentum probare: mensuræ fraudem coercere: delicta secundum auctoritatem suam castigare:principiis frequenter interesse:querelas commilitonum audire:ualitudinarios inspicere. Tribunorūq; militarium Asconius pedianus secunda i Verrem duo fuisse genera scribit.primum eorum qui ruffuli dicuntur:hiq; in exercitu creari solent:alii sunt comitiati: qui comitiis designabantur. Et Festus Pompeius addit eos aliquādo dictos esse rutilos: quia rutilius ruffus legē primo de eorum iure ab exercitu creandorum tulerit. Centuriones & decuriones ab eorum numero quibus præsunt dictos Varro Festusq; tradūt.Habuit præterea legio præfectum fabrum:qui fabros lignarios: structores carpentarios:ferrarios ad fabricam:ad hibernorum ædificia: ad machinas:turres ligneas:ad arma:ad uehicula tormentaq; dirigeret. Equestris ordinis nomen sæpe mutatū fuisse Plinius in naturali historia tradit.Nam eos qui ad equitatum trahebantur celeres Romulus regesq; appellarunt deinde flexumines:postea trossulos.Cū oppidum in thuscis citra uolsinios eo nomine soli sine peditatu cœpissent: durauit q; id nomen ultra Gracchum.postea quirites appellati. Cohortis uocabulū Varro sic exponit:quod ut in uilla ex pluribus tectis coniungitur ac qddā fit unū:sic ex pluribus manipulis copulatur cohors:cohorsq; in uilla q; circum eum locum pecus coerceretur.Fuit & p̄terea cohors prætoria dicta q; a prætore non discederet.Scipio enim aphricanus primus fortissimum quēq; delegit:qui ab eo in bello nō discedebat:& cætero munere militiæ carebant:& sexqplex stipendium accipiebant. ea uero cohorte primus Romanorum principum Tiberius Augustus est abusus:qui ædificato munitiore in uia appia loco prope nūc sanctum Sebastianum ubi caput bouis appellant:Baptistæ lenis Romani ciuis uillam:cohortem ibi suam tamq̄ in arce continuit:qui mos cōtinuatus effecit:ut post Tiberium rei.pub.& libertatis status a cupienti ciuitate resumi nequiuerit.Sicque Claudius:sic Galba:sic Otho: sic Pertinax. sic Didius Iulianus prætorianum militum uiolentia imperatores sunt

Tribuni militares

Tribunorū militarium duo genera

Rutili Cēturiones. Decuriōes.

Præfectus fabrorum.

Celeres Flexumines Trossuli. Quirites Cohors

Praetoria cohors

facti. Libetq; unicum Iulii capitolini testimonium afferre. Interea Romæ iterum seditiones inter populum & milites ortæ: ut nec tum maxime in edicto Balbinus cum præponeretur audiretur. Veterani se in castra prætoria contulerunt: cum prætorianis ipsis: quos cœpit populus obsidere: nec unq̃ ad amicitiam essent reducti nisi fistulas aquarias populus incidisset. Manipulumq; Varro exercitus minimam manum eē uult: quæ unum sequitur signum: ā quo uerbo Ouidius. Illa quidē fœno (sed erat reuerentia fœno: Quantam nunc aquilas cernis habere tuas). Pertica suspensos portabat longa maniplos. Vnde maniplaris nomina miles habet. Turmam uult Varro dictam esse mutata: e: i: u: quasi ternam: q; terdeni milites ex tribus tribubus lucerum: ramnium: & tatiensium fiebant. Itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti. hique decuriones primo administri turmæ: a turma adoptabantur: unde optiones dicti: quos postea tribuni ob ambitionem faciebant. Hastatos dicit Varro appellatos: q; hastis pugnabāt: pilanos qui pilis: Principes qui a principio gladiis pugnabant. post mutata re militari magis illustres sunt pilani. Triarios quoque dictos q; in acie tertio ordine extremis subsidio ponebantur: Et q; hi subsideant subsidium dictū: Plautus: subsidite hic: quasi solent triarii. Vnde cum ad extremam sit uentum necessitatem: in prouerbio est. Res rediit ad triarios. Rorarios dictos Varro scribit eos qui prius in prælium prodibant: sicut ros prius inchoat q̃ pluuia. Et accensos ministratores a Catone appellatos: de quibus superiore loco multa a nobis sunt dicta. Velatos scribit Festus appellatos esse uestitos & inermes: qui exercitum sequebantur: quiq; in mortuorum militum loco substituebantur: ipsosq; fuisse & ferentarios qui fundis & lapidibus pugnabant: quia tela feruntur non tenent. Catonemque eos ferentarios dixisse: qui tela ac potiones militibus præliantibus ministrabant. Auxilium dicit Varro ab auctu esse dictum cum accesserint hi qui adiumento essent alienigenæ: præsidium uero: q; extra castra præsideant in loco aliquo: quo tutior regio esset. Obsidium ab obsidendo quominus hostis egredi possit. Ad hæc quæ exposita sunt uocabula sequitur aliorum militiæ uerborum: quibus in acie & bello usus fuit expositio. Velitatienem Nonius inquit dici leuem contentionem ex congressione militum. Cui cum prius inuenta fuisset Fuluius flaccus consul bello capuano addidit: ut milites leuis armaturæ pluribus armati iaculis: equitibus immixti militarent. Optiones in cohortibus dicti sunt tamq̃ optati qui in defectu militibus subrogant: ut plenæ sint legiones. secū dūq; has expositiones armorū & bellicorū instrumentorum quibus prisci utebantur uocabula & rem pro parte dicemus. Ad offensionē arma fuerunt a lōge ferientia: sagitta: tragulæ q; mittantur dictæ. Ansatæ q; ansis colligentur hastæ & manu mittantur:

Manipulus.

Turma.

Decuriones Optiones.

Hastati. Pilani Principes Triarii Subsidium.

Rorarii.

Accensi

Velati

Ferentarii.

Auxilium Præsidium.

Obsidium.

Velitatio

Optiones.

quæ & iacula fundæ lorulis funiculisq; manu contortæ :manubalistæ: quas balistas minores aliquando scorpiones prisci dixere:quæ tela nõ solum singulis ætatibus & sæculis:sed per unam quamque ætatem bis terq; nomina & formam mutauere: sicut & arma quibus corpora uesti unt. Instrumenta bellica oppugnationibus adhibenda hæc ferme erãt. Testudo de materia & tabulatis contexta : coriis cilicinis & aliis quæ difficulter comburi possent contecta.hæc intrinsecus habebat arietem trabem:quæ unico præfigebatur ferro & falx uocabatur:ab eo q; incuruata esset:& de muro extraheret lapides:uel dicta aries ad similitudinem animalis.Retro enim ducebatur trabs funiculis suspensa: ut reducta impetuosius feriret.Ideoq; & testudo dicta a simimilitudine reptilis q; caput nunc exerat nunc reducat. Vinea aliud instrumentum e ligniſ compacta:lata pedes octo:alta pedes septem : longa sexdecim : tectum duplici ligno cratibusque contexitur. Latera quoque contexuntur : ne saxorum telorumque impetu perfringantur. Extrinsecus ne crementur crudis & recentibus coriis integuntur. Cum plures fuerint iunguntur ordine:sub quibus oppugnantes tutius ad muros subruendos pugnãt Plutei dicebantur ad similitudinem loci studentium:minores testudine sed eadem facti defensique ratione:sed tribus ducti rotis ad quæcũ q; expedit loca perducuntur. Agger ex terra ligniſque extollitur contra murum:de quo tela iactantur . Musculos dixerunt minores machinas quibus protecti bellatores fossatum ciuitatis apportatis lapidibus:lignis: & terra non solum complent:sed etiam solidant: ut turres ambulatoriæ sine impedimento uehantur ad murũ.sunt minores uineis subductioresque & maiores firmioresque pluteis. Turris aliquãdo lata pedibus tricenis in quadro:quandoque quinquaginta:& proceritas: quæ muros urbis turresque superet:rotis agitur pluribus: & subtus arietem habet materia tabulatisque compacta:est coriis contra ignes & cẽtonibus cilicinisque aqua infusis contecta pontem habet: qui in mœnia dimittitur:& sagittarii pugnatoresque descendunt. Balistas maiores dixere prisci:trabem ualidam ita libratam:ut cum pars densior ponderibus attracta descenderet:eleuata proceritas sua funiculis quos haberet allígatos funda saxũ maximi ponderis lõge emitteret.Eiq; maxime nũc machinæ brichollæ ẽ appellatio:(quamq̃ onagrum maiorem ipam machinam dixere):quo nullum maius tormentum fuisse uult Vegetius: nec ẽ etiam apud nostros.Falaricam diffinit Vegetius: quæ ad modũ hastæ ualido præfigitur ferro:Inter cuius tubam & hastile sulphur:resina:bitumen:stuppa couoluũtur infusa oleo:quod incendiariũ uocãt quæ falarica balistæ impetu destinata prærupto munimine ardens figitur ligno:turritamq; machinã frequẽter incẽdit:Fuerunt & alia prisci ad offensionẽ defensionẽq; instrumenta:quæ fere omnia desiere in p̃cio hẽri:postq̃ bõbardæ usus fuit:machinæ oium ipetuosissimæ : quã ãno

Testudó
Aries.
Vinea
Plutei.
Agger
Muſculi.
Turris
Balista
Onager.
Falarica
Bombarda.

nondum centesimo inuentam fuisse docuimus: theonium munus Venetis delatum:quando Genuenses in Clugia clausi a Venetis obsidebãtur.Metare iquit Nonius est ponere: Vnde metari castra & metatores & Festus metari castra dicũt q̃ metis dirigãt: Castraq; ut plurimũ q̃tuor habuerunt portas: quarũ prætoria appellabat q̃ exercitus i prælium educebat:quia initio prætores erant:qui postea cõsules:& illi bella demõstrabant:quoq; tabernaculum quoq; dicebatur prætorũ.Quitana porta appellata post prætorium:ubi rerum utensilium forum fiebat.Alia principalis dicta:q̃ eo esset in loco ad quem principales ordines tendebant: Decumana quarta a decimis primo in castra illatis : per quam commeatus inferri & commeare animalia consueuerant. Castrorum uero formã & dispositionẽ Flauius Iosephus de bello iudaico elegantissime sic edocet.Romani quocunq; in hostilem terram irruperint ante castrorũ munitionem nunq̃ prælium sumunt:quæ quidem non leui opere neq; iniquo loco erigunt:nec omnes inordinate describunt : si quidem inæquale solum fuerit contemplãtur:Quattuor uero angulis dimensio eorum designatur.Nam & fabrorum multitudo:& ferramentorum copia:quæ usus extructionis poposcerit sequitur exercitum. Et interior quidem castrorum pars tabernaculis distribuitur.Ambitus autem eorum extrisecus muri faciem profert:ordinatis etiam turribus pari spacio dispositis:quarum interualla telis atq; balistis aliisq; machinis saxa intorquentibus omnibus instrumentis missilium complẽt.ut cũcta scilicet iaculorum genera i promptu sint.Ex omni autem muri parte quattuor portas ædificant tam iminente aditu faciles : q̃ ipsis si quid urgeat introcurrentibus latas.Intus autem castra uicorum spaciis iterpositis dirimuntur.Mediaq; rectorum tabernacula collocant. Et inter hæc ducis maximi domum templo prorsus simillimam: ut quasi quædam ciuitas repentina existat.Forum quoq; & opificum stationes & sedes militum primatibus ordinumq; principibus:ubi si qua sit iter alios ambiguitas iudicẽt.Ipse uero ambitus & omnia quæ in eo sunt multitudine simul & scientia fabricãtiũ opinione cuius cõmunitur. Quasi uero res urgeat fossa extrisecus depressa:cubitis quattuor pariq; spacio lata cingitur.Armis autem septi per contubernia cum decore absq; otio in tentoriis degunt:omniaq; ab his ordinate etiam alia cauteq; per contubernia expediũtur: Veluti si ligno aquaue aut frumẽto opus sit.Nec enim cœna uel prandium in potestate est cuiuscunq; cum uoluerit.Simul autem omnibus somnus est.Excubias & cuigilandi tempora buccinæ signant.neq; omnino quicq̃ ẽ q̃ sine edicto geratur. Mane autem milites ad centuriones:Illi uero ad chiliarchum conueniunt salutatum: cum quibus ad summũ omnium ducem uniuersi ordinũ principes. Ille aũt his signũ aliaq; dat ex more proferenda præcepta subiectis.quæ q̃

Metare.
Metari castra.
Porta prætoria.
Prætorium
Porta Quintana.
Porta principalis.
Porta Decumana.
Castrorũ forma & dispõ apud Romanos.

dem cum in acie sunt agentes citius parent:ut si res exigat in cursibus eius itemque reuocationibus uniuersi pariter obsecundent. Cum autē castris egrediendum est tuba indiciū facit:nemoque ociosus est:sed uel solo nutu moniti tabernacula colligunt:omniaque ad profectionem instruunt:deide iterum tuba signat ut sint parati. Illi autem cum mulos & iumenta sarcinis onerauerit:uelut i ciuili certamine signum expectāt Castra uero intendunt:& q; sibi alia munire sit facile: & ne quando hostibus eadem usui sint. Et cum tertio quoque tubæ indicant ut exeant. Vrgent aliqua ex causa morantes ne quis ordinem deserat: dextraque duci preco adstans:si ad bellum parati sint uoce primum percunctat. Illique totiens alacri & magna uoce paratos se esse respondent:interrogantemque præueniunt. & martio quidem spiritu repleti cum clamore dextras erigunt. deinde ociose & cum omni decore uelut in bello progredientes ambulant:suum quisque ordinem uelut in bello custodiēs: pedites autem:thoracibus quidem & galeis septi:ex utroque latere siccas ferentes:Leuus autem gladius est multo longior:cum dexter mensuram palmæ non excedat. Qui uero ducem stipant lecti pedites scuta & lanceas portant. Cætera manus hastas & clipeos longos: triduiq; uiaticum:ut parum interfit inter onusta iumenta & pedites. Equitibus autem ad dexteram gladius est longior:& contus in manu:transuersusque ad equi latus clipeus:ternaq; super pharetrā:uel amplius lata cuspide dependent iacula:nihil ad hastarum magnitudinē differentia. Cassides uero & thoracas peditibus similes habent:nulloque armorum genere a militum aliis discrepant lecti qui circa ducem morantur. Agmen autem semper cui sorte id obtigerit antecedit. Talia quidem sunt Romanorum itinera & mansiones itemq; armorum uarietates. Nihil uero nec in præliis inconsultum aut subitum agunt:sed omnia semp sequūtur facta sententia:opusq; non adhibetur nisi ante decretum. Vnde aut minime peccant aut si peccauerint facilis est peccati correctio:fortunæ autem successibus meliores. Consiliorum etiam si aliter successerint arbitrantur euentus quasi bonum quidem fortuitum: ut diuina prouidētia non esse credat. Quæ uero ante cogitata fuerint: etiam si aduersus casus exceperit bene iam meditantes ad cauendum exhibeant:ne idem rursus eueniat. Et bonorum quidem fortuitorum non is auctor sit cui contigerint:tristium uero quæ in noxiis acciderint: saltem quæ rectum cōsilium cœperūt uideatur esse solatio. Armorum quidē exercitationē comparant. ut non modo corpora sed animi quoq; militum fortiores sint. Maior autem illis est ex timore diligentia:Nāq; leges apud eos non discretionis solū:uerum & crimine negligētiæ capitales sunt. ducesq; magis q̄ leges ipsæ terribiles. Nāq; bonos honorādo redimūt:sed in coercendis noxiis sunt crudeles. Tāto autē obsequio rectoribus parēt

ut & in pace ornamento sint : & in acie corpus unum : totus con
spiciatur exercitus . sic eorum copulati sunt ordines : ita circunduci
sunt mobiles : & acutis auribus ad præcepta : oculisque ad signa : &
ad opera manibus. Vnde facere quidem strenui sunt:pati uero tardis-
simi.Nec etiam ubi præliantes sunt:aut multitudinem hostium:aut cō
silia spernere ducum:aut difficultatem regiōum.Q uorum igitur actis
& cōsiliis incipiūt deliberantes adeo extremus patet exercitus. Q uid
mirum si euphrates ab oriente:& oceanus ab occidente.Itemq; a meri
diano tractu libye fortissima regio : & a septentrione rhenus : & histet
sunt imperii limites:cum minorem esse possidentibus possessionem re
cte quis dixerit? Hæc ergo prosecutus sum:non tam proposito laudan
di Romanos : q̄ solatio deuictorum :utq; nouarū rerum cupidos deti
nerem fortasse autem ad experientiam bonarum artium proderunt stu
diosis Romanæ institutaq; militiæ nescientibus.Procubitores dicuntur:
qui noctu custodiæ cā ante castra excubant : cum in propinquo castra
hostium sunt.Procinctā classem dici mos fuit quando exercitus ad pu
gnam paratus erat.horumq; uerborum primo positorum loco:causam
hanc Festus ponit:q; pugnaturi ritu prius cingerētur gabino: & q; clas
sem uetustius fuerit hominum dici q̄ nauium multitudinem . paribus
equis etiam aliquando scriptum esse inuenimus:quia duobus eqs ute
bantur in prælio Romani:ut altero suadente & fesso in secundum tran
sirent.Et præliares dies appellati sunt:quibus fas erat hostem lacessere:
Erant enim & nefasti dies & feriæ quibus id facere non licerēt. Scribit
Aulus Gellius:thucydidē dicere Lacædemonios bellatores nō turba;
cornuūq; signis:sed tibiarum modulationibus in præliis usos : Creten
sesq; solitos mire prælia præcinente ac præmoderāte cithara gressus mi
litum:contra Romanos milites hostem clamoribus territauisse.Ad uer
ba ueniamus structæ aciei.Acum inqt Festus dictam priorem aciei par
tem:q; ea pars militum uehemētissima esset ad hostem telorum acumi
ne uulnerādum.Et uerba structæ aciei hæc ponit Gellius:a rerum simi
litudine introducta:frons:subsidia:cuneus:orbis:globus:forfices : serra:
turres:Alæ quas alas fuisse constat equitum ordines: circum legiones
dextra leuaq; tāq; alæ sunt in uolucrum corporibus . & Plutarchus i p
blematibus scribit:auspiciorum quod sinistrum dicit' prosperū ac secū
dum fuisse.& sinistro cornu semper principatus attributos: quia orien
tem aspicientibus in sinistra parte boreas est : quam dexteram mundi
partem esse & superiorem faciunt. Sed & armorum uocabula sunt di-
cenda.Arma Varro dicta inquit quod his arcemus hostem . Et Festus
arma proprie dicuntur ab armis idest humeris dependentia:ut scutum
gladius:pugio:sicca:& ea quibus procul præliemur tela. Et Vlpianus
iurisconsultus de ui armata,arma inquit sunt omnia tela hoc est:Fustes

Procubitores Classis procincta

Pares equi

Præliares dies

Nefasti

Lacedaemonii

Cretenses.

Acus

Verba structae aciei.

Alae.

Auspiciū sinistrum

Arma unde

& lapides:non ſolum gladíí haſtæ & frameæ: quod affirmat Caius de uerborum ſignificatione.Armorum uocabula Aulus Gellius multa ſine expoſitione ſic ponit:haſta:pilum:phalarica:lingula: Et quando ſagittarum uſus erat cannas habuerunt: Vnde Plinius: Sagittæ e calamis quorum ferax fuit rhenus Bononienſis :utputa multum ramoſus: & grauis uento reſiſtens.Sed ad Varronis expoſitiones redeamus. Parma q; e medio in omnis partes par.Conum q; tegitur in cacumen. haſta q; a ſtante ſolet ferri.Iaculum ut iaciatur fit. Tragula a traiiciendo. Scutum a ſectura q; e minutis cõſectum ſit tabulis. Vmbo a græco q; ambonis Gladius a clade:q; ſit ad hoſtium cladem. pílum ab homine: quí hoſtem ferit:q; per illum: lorica q; e loris de corio crudo pectoralía fiebant:poſtea fecerunt ex annulís ferream tunicam. balteumque e corío cingulum erat bullatum.ocrea q; opponuntur ob crus. Galea a galero: quo multí uſi ſunt antiquí. Cornua q; ea quæ nunc ſunt ex ære tunc fiebant bubulo cornu. Nonius Cetra ſcutum rotundum: phalæ turres ligneæ.Et Feſtus:clípeum antiquí ob rotunditatem appellauerunt Liuius octauo.Latini clipeis antea Romanis uſi ſunt:deinde poſt q; ſtipendiarii facti ſunt ſcuta pro clípeis accepere.Et libro.xxxvii. prælongas haſtas macedones ſariſſas uocant.Et Feſtus Murmilionica ſcuta dicebant cum quibus de muro pugnabant:erant ſiquidem ad hoc ſolum idonea.Et Spara minimi generis iacula a ſpargẽdo dicta. Triphorumq; telum lõgitudine trium cubitorum:quod catapulta mittitur.Ennius.haud permaneret paries percuſſus triphoro. Pelta ſcutí genus in modũ lunæ ſemis uel ternæ: uel quartæ: quibus amazones ſunt uſæ Arma autem ciues Romanos priuatim non tenuiſſe: Sed in reditu legiõum exercituumq; in tarpeiam rupem:aut in armiluſtrium fuiſſe cõdita ſatis conſtat.Nam uidemus quotiens exercitus educí oportuit arma inde fuiſſe accepta. Vnde Cæſar in Lucano.Iam rupes tarpeia ſonat.& Spartianus dicit. Veſpaſianum ex armiluſtrio arma legionibus permiſiſſe.Et Plinius ſcribit in fœdere:q; expulſis regibus populo Romano dedit Porſenna nominatim comprehenſum:ne ferro niſi agricultura uterentur:& magní Pompeii tertíi conſulatus extare edictum i tu multu necis Clodianæ:prohibens ne telum eſſet in urbe.ſigna iam in ſignía indumenta:& ornamenta militaria dícamus:tam publica:q; priuata.Signum militare primum Romanis ſi nimis ueteta repetere uolumus fuere manipuli:quales ex fœno ſupra Ouidii carmina deſcribunt Sed alia poſt parum fuerunt ſigna quæ i ærario pacis temporibus ſeruabãtur:de quíbus Liuius ſeptimo.ſigna eo die a quæſtoribus ex ærario prompta:quæ autem fuerint ípſa Romanorum i bello ſigna:& quãdo primum haberi cœpta:Plinius in naturali hiſtoria ſic oſtendit.aquilam Romanis legionibus.G.Marius i ſecundo conſulatu ſuo proprie

Sagittae e calamis

Parma
Conus
Haſta
Iaculum.
Tragula
Scutum.
Vmbo
Gladius
Pilum
Lorica
Balteus:
Ocrea
Galea
Cornua
Cetra
Phalae.
Clipeus

Sariſſae
Murmilioni
ca ſcuta
Spara
Triphorum

Pelta

Arma roma
nos priuatí
nõ tenuiſſe

Signa roma
norum.

dicauit.Erat & antea primà cum quattuor aliis Lupis:minotauris:eqs: apris:quæ singulos ordines anteibant. paucis ante annis sola aquila in acie portari cœperat:reliqua in castris relinquebantur: Marius i totum ea abdicauit.Ex eo notatum non fere unq̃ apud legiones hibernatum esse in castris ubi aquilarum non sit signum. Aquilam autem fuisse argenteam:Cicero prima in Catilinam ostendit.Scio pactam & cõstitutã cum Manlio diem:atque etiam aquilam illam argenteam:quam tibi:ac tuis omnibus perniciosam fore confido:& funestam futuram scio esse permissam.Et item Plinius.Argentum militaribus signis:q̃ aurum familiarius:quo lõgius fulget.Minotuari effigiem inter signa militaria iõ scribit fuisse Festus:qꝑ non minus occulta esse debeant consilia ducũ q̃ fuerit domicilium Minotauri labyrinthus.Idemque asserit porci effigiem inter militaria signa quartum habuisse locum:quia confecto bello inter quos pax fieret:cæsa porca fœdus firmare solebat.Alia item signa militaria per diuersa tempora fuerunt. Nam erat labarum quod signum in historiis frequentatum: Romæ etiam nunc in monumentis principum marmore uidemus incisum. Labarum quadratum uexillum cordula hastæ appensum.erant & draconum & aliæ uariorum animalium figuræ:prout unicuique principi & duci placuit. Insignia uero & ornamenta militum in bello militaria hæc fuerunt: paludamenta primo:de quibus Varro sic habet. Paludamenta insignia atque ornamenta militaria.Ideo ad bellum cum exit imperator & lictores mutarũt uestem & litua incinuerunt:dicitur paludatus proficisci: quia tunc fiunt palam:ut conspiciantur.Et Festus Paludati:armati:ornati:omnia enim militaria ornamenta paludamenta dicebant. Liuius uigesimosecundo. Consul Fabius paludatus egrediens contra uehios cum omni gente sua sex & trecentos milites omnes patricii.Et trigesimoprimo.P.Sulpitius consul:secundum uota in capitolio nuncupata:paludatis lictoribus profectus ab urbe.Quamq̃ uero Liuius i nono expositis ornamẽtis Samnitium legionis subiungat.Romanos milites doctos fuisse:horridum militem esse debere:non celatum auro & argento:sed ferro & armis fretum.Tamen uigesimosecundo dicit Cannensi prælio captis minoribus castris:propter equos uirosque: & si quid argenti quod pluri-mum in phaleris equorum erat. Nam ad uescendum facto perexiguo milites utebantur omnes.Et Nonius ephippium tegmen equi ad mollem uecturam paratum.Festusque ephasilatum exercitum dicit qꝑ scilicet omnes exerto brachio sint:cum.M. Cicero in philippicorum decimo innuat Chirotecis ferreis siue ut appellabãt manicis milites uti cõsueuisse:cum dicit de.M.Antonio.Solet enim cito ipse accipere manicas:nec diutius obsidionis metum sustinere.Plutarchus in Bruti uita: Bruti exercitus in philippicis multo auro & argento splendebat:licet i

Minotauri effigies & apri:cur in signis

Labarum

Dracões in uexillis.

Paludamẽta

Ephippium

Ephasilatus exercitus.

exteris ex singulari quadam modestia ductoris sui exercitus parce: & modice assuetos continuisset. Censum uero circa manus: & reliquum corpus existimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis afferre. Pliniusque Structionum pennis galeas: & comas in bellicis adornabant. & infra Capuli ensium & in fastigio celantur auro. Vaginæ & balthei laminis ornantur. Fabricium uero dicit ipse Plinius bellicum imperatorem plusq; pateram & salinum ex argento habere militem uetuisse Helius Spartianus de Hadriano uestem humillimam frequenter sine auro bullatam: sine gemmis fibulam strinxit: capulo uix eburneo spatam clausit. Fuerunt uero principum uariæ opiniones de militum ornamentis. Suetonius enim de Cæsare: post magnam pugnam atque uictoriam remisso officiorum munere: licentiam omnem passim lasciuiendi permittebat: lactare solitus milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione sed commilitones appellabat habebatque tam cultos: ut argento & auro politis armis ornaret: simul & ad speciem: & quo tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Helius Spartianus de Pescenio nigro cõtrarium opinioni Cæsaris habet. Idem uetuit: ne zonam milites ad bellum: item aureos uel argenteos nummos portarent: ne ad hostem aliquid prædæ peruueniret. sed liberis: & uxoribus seruaretur. Idemque Helius de Alexandro seuero: iniit parthicam expeditionem: quam tanta disciplina: tanta reuerentia sui egit: ut non milites: sed senatores transire dicerent: quocunque iter legiones facerent. Milites uestiti honeste: calciati ad decorem: armati nobiliter: equis etiam instructi: & ephippiis: & frenis decentibus: prorsus ut Romanam rem publicam intelligerent: quicũque Alexandri uiderunt exercitum. Capitolinusque de Maximino iuniore: Vsus est aurea lorica exemplo Ptolemeorum usus est: & argentea: & clipeo gemmato inaurato: & hasta inaurata: fecit & spatas argenteas: fecit etiam aureas: fecit galeas gemmatas & bucculas. Vltimaque militum ornamenta Plinius ponit clipeos: cum templis post finitam militiam affigerentur: primus Appius Claudius qui consul cum Seruilio fuit anno urbis conditæ. cclxx. posuit in Bellonæ æde scutum Virtutes suas placuit in excelso: spectari & titulos honorum legi. post eum Marcus Aemilius collega in consulatu. Q. Luctatii non in basilica modo æmilia uerum: & domi suæ posuit. Id quoque antiquo exemplo: scutis enim qualiter apud Troiam pugnatum est continebantur imagines. Vnde & nom̃ habuere clipeorũ origo plenam uirtutis faciem reddi in scuto cuiusq; qui fuerit usus illo: Pœni ex auro factitauere & clipeos: & imagines: secumque in castris tulere: Certe captis eis: talem Asdrubalis inuenit. Q. Martius Scipionum in Hispania ultor. Isq; clipeus supra fores capitolinæ ædis usq; ad incendium primum fu

De ornamẽtis militum C. Cæsaris.

ít. Quo exemplo baltheos ſuos galli in capitolio affigere cogitarunt. Qui impulſore Arioviſto bellum contra Romanos ſuſcipientes iurarunt: ſeſe baltheos niſi in capitolio nõ ſoluturos: & Ioui ac Marti eos oblaturos. Aemilius Marcellus conſul contra illos miſſus ſuperauit cepitque multos: quos Romam ductos in capitolium: ibi baltheos ſolvere fecit: baltheos ipſe Ioui obtulit. In ea pugna Marcellus intercluſus: & capi timens Viridomarum gallorum regulum occidit. inde Mediolanum expugnauit: & cum ingenti præda Romam ueniens baltheum collo detulit in uictoriæ ſignum. Ad hanc ornamentorum militarium partem addere non inconuenit. Sagum fuiſſe ueſtem qua in bello Romani cum armis uterentur. Vnde eſt apud Ciceronem in philippicis: & Liuium libro centeſimo duouigeſimo: Cum Marcus Antonius decimum Brutum Mutinæ obſediſſet. & cum miſſi ad eum de pace legati parum profeciſſent: ſaga populum ſumpſiſſe Romanum. Aſconius uero pedianus ſecunda in Verrem Ciceronis actione alias enumerat ueſtes: coria: ſaccos: cilitia: pilis contexta: quibus milites in caſtris utebantur. Ad ea quæ ſuperius de militia Romana: & legionibus ſunt dicta: conſequens eſſe uidetur de diſciplina: legibus: & inſtitutis militaribus ſcribere. Cuiuſquidem diſciplinæ lex & inſtitutio prima fuit: ſicut Plutarchus in problematibus habet. nequi ſacramento militiæ non teneretur: in hoſtem pugnaret: Vnde Catonis affert epiſtolam: qua ſcribit filio militia exauctorato: & tamen in caſtris moram facturo: ne pugnet in hoſtem: & eius imperatori: ne illum pugnare permittat. Et Aulus Gellius: cum delectus fieret: & milites ſcriberentur: tribunus militaris adigebat in uerba: quorum ſumma erat. ſe non furaturos quicquam intra decem milia paſſuum ad caſtra. Item adigebantur ſacramento: ſe affuturos ad diem niſi aliquid cauſæ funeris paterni: ſacrificii gentilis: & feriarum: id præciſe excipientium accideret: Si id non ſeruaſſent infrequentes habebantur: cuius delicti pœna apud maiores ſemper maxima fuit: cum tamen pariter emanſores & deſertores erronei punirentur. Emanſoremque Modeſtinus de re militari eſſe dicit: qui uagatus ad caſtra regreditur. Deſertorem uero: q̃ per longum tempus uagatus reduceretur. Erronemque Vlpianus de ædili edicto ita a Labeone diffiniri dicit: puſillum fugitiuum eſſe: ut ex diuerſo fugituum magnum erronem eſſe oſtendat. Sed proprie erronem ſic diffinimus: qui non quidem fugit: ſed frequenter ſine cauſa uagatur: & temporibus in res nugatorias conſumptis: ſerius ad dominum redit. Sed de diſciplina militari apud ſenatum. Liuius octauo. L. Papirius dictator ad auſpicium repetendum Romam profectus magiſtro equitum Fabio Maximo rutiliano denunciauit: ut ſe loco teneret: qui hoſtes bis ingenti prælio uicit: & ſpolia de hoſte capta

Aemilius Marcellus miſſus contra gallos.

Sagum.

Coria ſacci & cilitia inter ueſtes militares

De legibus & diſciplia militum

Emanſor Deſertor Erro

cremauit: quem dum dictator punire niteretur: sic in senatu inquit: Soluta militari disciplina non miles centurionis: non centurio tribuni: non tribunus legati: non legatus consulis: non magister equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum: nemo deorum uerecundiam habeat: non edicta imperatoris: non auspicia obseruentur. sine commeatu uagi milites in pacato in hostico errent. immemores sacramenti: licentia sola se ubi uolent exauctorent. Infrequentia deserantur signa: neque conueniatur ad edictum. non discernatur: interdiu: nocte: equo: iniquo loco: iussu: iniussune imperatoris pugnent. non signa non ordines seruentur. Latrocinii modo cæca & fortuita pro solenni: & sacrata militia sit. Et libro uigesimosecundo Liuius tum quod nunq̄ antea factum erat iureiurando a tribuno militari adacti milites iussu consulum conuenturos: neque iniussu abituros. Nam ad eam diem nihil præter sacramentum fuerat: & ubi ad decuriatum: aut centuriatum conuenissent: sua uoluntate ipsi inter se equites decuriati centuriatique pedites coniurabant: sese fuga atque formidinis ergo non habituros: neque ex ordine recessuros nisi teli sumendi: & petēdi: & aut hostis feriendi: aut ciuis seruandi causa. Id ex uoluntario inter ipsos fœdere a tribunis ad legitimam iurisiurandi actionem translatum. Et. xlii. Liuius. In Hispania ulteriore: quia diu æger esset prætor luxuriæ otio solutam disciplinam militarem esse: ob ea nouos exercitus conscribit placuit. Acerrimam uero militaris disciplinæ correctionem Liuius. lvii. sic ostendit. Scipio Aphricanus numantium obsedit: & corruptum licentia luxuriaque exercitum: ad seueriſſimam militiæ disciplinam reuocauit: omnia deliciarum instrumēta remouit: duo milia scortorum a castris eiecit: militem quotidie in opere habuit triginta dierum frumentum ac septenos uallos ferre cogebat: propter onus tarde icedenti dicebat: cum gladio te uallare scieris: uallum ferre desinito: alio scutum paruum habiliter ferenti amplius iusto scutum ferre iussit: neque id se facturum quando melius scuto: q̄ gladio uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit si Romanus esset uitibus: si extraneus uirgis cecidit. Iumenta omnia ne exonerarent militem uendidit. Ex omnibus uero disciplinæ militaris coercitionibus nulla æquior moderatiorque fuit ea. quam Cicero pro Aulo Cluentio orans sic edocet. Statuerunt enim ita maiores nostri: ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum: sortione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes: pœna ad paucos perueniret. Martianus autem de re militari: Militum delicta siue admissa: aut propria sunt: aut cum cæteris communia: Vnde & persecutio: aut propria: aut communis est. proprium militiæ est: q̄ quis uti miles admittit: & augetur ut in cæteris delictis dignitate: gradu: specie

Delictū cōe militū

militiæ. Militis commune delictum est: qꝫ aliter q̄ disciplina communis exigit committitur: ueluti segnitiæ crimen: uel contumaciæ: uel desidiæ. Qui manus intulit præposito: capite puniendus est. Augetur autem petulantiæ crimen dignitate præpositi. Contumacia omnis aduersus præsidem uel ducem militis capite punienda est. Qui in acie fugam fecit spectantibus militibus: propter exemplum capite puniendus est. Militum pœna eiusmodi est. castigatio: pecuniaria mulcta

Pœna militis deliquē tis

Castigatio militum

munerum interdictio: militiæ mutatio: gradus deiectio: ignominiosa missio. Nam in metallum: aut in opus metalli non dabuntur: nec torquebutur. Et quamuis leges puniendorum militarium delictorum hæ fuerint de quibus est dictum: uariantibus delictis uariasse pœnas: & prædictas quandoque alias: quandoque asperiores iusiictas fuisse libet ostendere. Liuius. xxxv. de. P. Cornelio nasica: post triumphum de bois actum: post hæc contione aduocata de rebus a se gestis: & de iniuria tribuni bello alieno se illigantis ut suæ uictoriæ fructu se fraudaret cum disseruisset: milites exauctoratos dimisit. Cornelius Tacitus. Stationes uigiliæ: diurna nocturnaque munia in armis agitabantur. Feruntque militem: quia uallum non accinctus: atque alium quia pugione tantum accinctus foderet morte punitos. Bello Pyrrhi epirotæ captiui: quos ipse ad senatum remisit: equites pedibus: pedites in funditoribus: & auxiliis militauere: nec in castris: sed extra tendebant. quem locum uallo & fossa non communiebant: facta eis potestate restitutionis: si bina ex hostibus spolia referrent. existimauit enim senatus: eos ob non seruatam militarem disciplinam in manus hostium incidisse. Superior Aphricanus deuicta Carthagine omnes transfugas Romanos cruci affixit: Italicos capite honestiori supplicio puniuit. Et posterior Aphricanus captos transfugas bestiis obtulit. Et Paulus Aemilius Perse deuicto eosdem elephantis prorendos prostrauit. Cæsar Augustus decimam legionem contumacius parentem totam cum ignominia dimisit. Cohortes si quæ loco cessissent decimatas ordeo pauit. Centuriones statione deserta: itidem ut manipulares capitali animaduersione puniuit. pro certo delictorum genere uariis ignominiis affecit: ut stare per totam diem iuberet ante prætorium: iterdum tunicatos discinctosque: nonnunq̄ cespitem portantes. Idem Augustus impetratis a senatu decem adiutoribus: unumquemq; equitem rationem uitæ reddere coegit: atque exprobratos alios pœna: alios ignominia notauit. Plures admonitiones fuerunt sed uariæ: Leuissimum genus admonitionis fuit: traditio coram pugillarium: quos taciti & ibidem statim legerent. Notauit & quosdā q; pecunias leuioribus usuris mutuati grauiore fœnore collocassent. Calligula & si per omnia flagitiosus fuit: qrites Romanos serioſe curioseſq; nec sine moderatiōe

Pœne militū uariate.

Admōitiōes

Caligula

recognouit:palam adempto equo quibus aut probri aliquid aut ignominiæ ineſſet. Sed Claudius tanq̃ adulteros Meſſalinæ uxoris ſuæ crediderit defuturos:mollius in puniendis militum adulteriis ſe egit. Recognitione equitum: corruptelis adulteriisq; famoſum nihil amplius monuit:q̃ ut aut parcius ætatulæ indulgeret: aut certe cautius. Galba ſeuerius. militi enim qui in expeditione arctiſſima:annona reſidua ciba riorum tritici modium centum denariis uendidiſſe arguebatur:uetuit ſimulac cibo indigere cœpiſſet:a quoq̃ opẽ ferri:& is fame extabuit. Auidius Caſſius Multis deſertoribus manus abſcidit & pedes:dicens maius exemplum eſſe uiuentis miſerabiliter criminoſi q̃ otioſi. Et Peſcennius niger ob unius gallinacei direptionem:decem commanipulares qui raptum ab uno comederant:ſecuri percuti iuſſit. Alexander autem Seuerus mammea genitus chriſtiana. Si quis de itinere in alienam uillam flexiſſet:pro qualitate loci aut fuſtibus ſubiiciebat: aut condemnabat: aut grauiſſimis afficiebat contumeliis:dicens uelles ne hoc in agro tuo fieri? Inclamabatque ſæpius quod a quibuſdam chriſtianis audiuerat: & tenebat:Idque per præconem ſignificabat:cum aliquem emendaret. Quod tibi fieri non uis alteri ne feceris. Quam ſententiam adeo dilexit: ut in palatio & in publicis operibus perſcribi iuberet. Vnicam uero Aureliani a Flauio Vopiſco epiſtolam libet hic ponere:ad uicarium ſuum ſcriptam: quæ diſciplinam militarem maiorem cumulatiſſime ante oculos ponet. Si uis tribunus eſſe:immo ſi uis uiuere: manus militum contine: nemo pullum alienum rapiat: ouem nemo contingat: uuam nullus auferat: ſegetem nemo atterat: oleum: ſalem: lignum: nemo exigat:annona ſua contentus ſit:de præda hoſtis non de lachrymis prouincialium habeat. Arma terſa ſint: ferramenta feruminata: calciamenta fortia: ueſtis noua ueterem excludat: ſtipendium in balteo non in pompa habeat:equum ſaginarium ſuum defricet: captum anima non uendat: mulum centuriatum communiter fricet: alter alteri quaſi ſeruus obſequatur: a medicis gratis curentur. Aruſpicibus nihil dent. In hoſpitiis caſte ſe agat: qui litem fecerit uapulet. Plinius orator ad Cornelianum de centumcellenſi uilla Hadriani ſcribẽs: Sequenti die audita eſt gallica adulterii rea:nupta hæc tribuno militum honores petituro:& ſuam & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. Maritus legato conſulari: ille Cæſari ſcripſerat. Cæſar excuſſit probatiões. Cẽturionẽ exauctorauit atq; etiam relegauit. Mulier damnata & iuliæ legis pœnis relicta. Aſiniuſpollio Ciceroi: finibus meæ prouinciæ nuſq̃ exceſſi militem non modo legionarium: ſed ne auxiliarium quidem ullum quoq̃ miſi: & ſiquos equites decedentes nactus ſum ſupplicio affeci. tanto diſciplinæ rigori quanto milites obſtrictos fuiſſe diximus priuilegiorum: honorũ: auctoritatis: dignitatis:

donorum & utilitatis magnitudo respondebat: quæ & ipsos reddere lætos & alios ad militandum allicere posset: priuilegiaque honores: & dignitates militum simul ostendi possunt: quorum initium & fundamentum Liuius in secundo sic ponit. edictum nequis ciuem Romanum uinctum aut clausum teneret: quominus ei nomen edendi apud consules potestas fieret: ne quis militis donec in castris esset bona possideret: uenderet: liberos aut nepotes moraretur: quamq̃ nihil maius aut dignius de milite dici potest q̃ ut supra in rei pub: administratione ostẽsum est. Militibus solis diu permissum fuisse: ut populum ipsi Romanum iudicarent: aut in ferendis suffragiis in comitio prærogatiua militum: & ipsi milites siue iuniores siue ueterani consules & alios magistratus maiores diligerent: aut tota comitia in suam ducerent uoluntatem. Et nihil unq̃ accuratius fecisse uidemus præstantiores illos ciues Romanos. Scipiones Maximos & Metellos: q̃ ut milites præmiis: & honoribus affectos bene contentos redderent: hinc scribit de Hadriano Helius Spartianus. Exemplo postea Scipionum & Metelli & actoris sui Traiani milites præmiis & honoribus donãs: ut ferre possent ea quæ aspera iubebat. Et Alexandrum seuerum scribit idem Spartianus solitum dicere Militem non timere imperatorem nisi uestitus: armatus calciatus. & satur & habens aliquid in zonula. Id circo q; mẽdicitas militaris: ad omnem desperationem uocaret exercitum. Sed unica in re potest militum dignitas inde intelligi: q; ex ipsis semper imperatores siue annuos stante re pub. siue perpetuos postea habuit res Romana: ut uerum esse constet quod Seneca. xliii. epistola scribit. Ex militibus reges sæpissime factos esse. Nec paruus fuit militiæ honor habitus: cum in spectaculis quattuordecim theatri gradus superiores dignioresq; apud orchestram cõsulum imperatorumque locum: solis militibus attributi sunt. Et ultimus militi honor fuit ampla & libera factio testamenti. de qua Vlpianus de testamento militari. Militibus liberam testamenti factionem primus quidem diuus Iulius Cæsar concessit. sed ea concessio temporalis erat: postea uero diuus Titus dedit: post Domitianus: postea diuus Verus plenissimam indulgentiam in milites: Eam inde Traianus secutus est. Et exinde mandatis inseri cœpit caput tale: Cum in noticiam meam perlatum sit subinde testamenta a commilitonibus relicta proferri: quæ possunt in controuersiam duci si ad diligentiam legum reuocentur: & obseruantiam secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelissimosque commilitones: simplicitati eorum consulendum putaui: ut quoquo modo testati fuissent rata esset eorum uoluntas: faciant sibi testamentum quo modo uolent: faciant quo modo poterunt: sufficiatque ad bonorum suorum diuisionem faciendam nuda uoluntas testatoris. Stipendia uero minor pars fortunarum Roma-

De priuilegiis militaribus

Honos militũ in spectaculis

Libertas faciendi testamenta militibus

nis militibus fuere.primum enim uidemus Liuium in quarto affirma-
re populum Romanum supra ducentos annos propriis sumptibus sine ullo stipendio militasse Publio Cornelio Coslo: Caio Fabio Ambusto.L. Valerio potitio tribunis militum consulari potestate: Anxure. quæ postea fuit terracina capto & direpto:decreuisse patres ut stipendium miles acciperet:cum ante id tempus de suo quisq; functus eo munere fuisset.Nihilque acceptum unq̃ a plæbe tanto gaudio.& tributũ inde indictum.Stipendii uerbum unde habuerit originẽ Varro sic edocet.Stipendium a stipe q; æs quoque stipem dicebant: qui acceperant sua necessitate maiorem non in arca ponebant. Plinius militum stipendium dicit appellari quasi stipem ponderatam . Nam supra dixerat æs prius q̃ signatum esset consueuisse ponderari.Et stipem esse nummum Festus quoque affirmat his uerbis.Stipem esse nummum est testimonium q; datur stipendium militi.Et cum spõdetur pecunia stipulari dicitur.Et Vlpianus de uerborum significatione. Stipendium a stipe appellatum est:q; per stipes idest modica æra colligitur. Tribuebatur uero a tribunis militaribus.unde eos uult Varro appellatos esse.Et quãq̃ Romani stipendium id appellarint solum quod in pecunia numerabatur sicut in nostra ætate fieri uidemus: aliis tamẽ duobus modis militum illi necessitatibus subueniebant: ut minus sit mirum paucas eas pecunias in stipendium dedisse militibus. Frumentum enim & uestem ultra pecunias dabant.fueruntq; stipendia terna singulis annis data:q; datas tertiæ partis anni pecunias unum stipendium appellarunt.quod trium aureorum fuisse uidemus:ut nouem tantum aureos miles i anno acciperet.Nam Suetonius de.C.Cæsare addidit:& quartum stipendiũ militi ternos aureos & nos satis supra ostẽdimus:aureos illius temporis ualorem nummorum:quibus nunc est communiter usus propemodum æquasse.maius tamen stipendium equiti dabatur propter equum quem ultra uestem & frumentum de publico accipiebat. Vnde quod habet Liuius i qnto:post pacificatam militum seditionem: per Valeriũ coruinũ dictatorem impotens postulatũ militum fuit: ut de stipendio: (merebant enim triplex ea tempestate):æs demeretur:militi enim tunc duplex dabatur stipẽdium:Sed erat id militi equitiq; perpetuũ:ut quo usq; exauctoraretur diminuereturue:(ꝺ quibus uerbis breui infra dicemus)id stipendium solide daretur. Vnde tractum uidemus:ut post secunda imperii adhuc stantis(licet cadere incipientis)tempora cœperit dici:sicut & nostra ætate fit:eum militem ad soldum conduci:cui promitteretur stipendium licet annuum.Cassiodorusq; Vegetius & Frontinus:solidatum fuisse in militia scribunt eum:cui stipendia ab imperatore promissa erant.De frumento autem militantibus dato:& si multis ac prope omnibus in historiis haberetur.Liuius i octauo. Exẽplo exer

Romanos p priis sũptibus p ducẽ tos annos militasse

Stipẽdiũ uñ

Stips.

Stipulari

Tribuni uñ

Frumẽtũ & uestes militibus

Stipẽdiũ militis unius anni.

Equus ꝺ publico eqti.

Solidatus.

citus Romanus eductus:anno ſtipendio & trium menſium frūmento accepto:& de frumento & ueſte ſimul Liuius.xxxix. Hiſpaniæ populis pax:ſtipendium eius anni duplex:& frumentum ſex menſium imperatum : ſagaq; & togæ exercitui:& infra eodem Liuius . ueſtimenta exercitui deerāt.Id mandatum Octauio ut cum prætore ageret ſi quid ex ea prouincia comparari ac mitti poſſet.Ab eo quoque haud ſegniter curata res eſt.Millæ ducentæ togæ breui ſpacio:& duodecim milia tunicarum miſſa conſuetudinemque ueterem ſtipendii frumenti & ueſtiſ ſub principibus mutatam uidemus.Suetonius enim de Cæſare legionibus ſtipendium in perpetuum duplicauit: Frumentum quotiens copia eſſet & ſine modo menſuraque præbuit. Et Helius Spartianus de Alexandro mammae.Milites expeditionis tempore ſic diſpoſuit : ut in manſionibus annonas acciperent:nec portarent cibaria.xvii.dierum ut ſolent.unde licet intelligere:quod ſupra eſt & multum dubium feciſſe uidemus de frumēto:non detuliſſe milites frumentum ſed coctum panem:nomine bucellatum:cuius nunc in Italia alicubi eſt uſus :retortū enim in coronulæ formam commode perfertur. Sequebanturq; ut plurimum piſtores exercitum : quibus erat curæ ex frumento legionibus publice dato conficere ſingulis bucellatum.Peſceniumque imperatorem nigrum ſcribit Helius Spartianus prohibuiſſe piſtores exercitum ſequi:& iuſſiſſe milites omnes bucellato in locis pacatis accepto eē cōtentos.Ex quibus autem rei pub.prouentibus ſolutiones ſtipēdiorum militum fierent:ſatis ſupra de uectigalibus tractantes oſtendimus :aliquando enim a ſtipendiariis ciuitatibus & oppidis :aliquādo ex ærario quandoq; ex tributo Romæ impoſito pecuniæ dabantur.Liuius quinto.omnibus his uoluntariam profeſſis operam æra procedunt.& equiti certus numerus æris aſſignatus.Faliſci dedita patribus urbe ſtipendium eius anni militibus in pecunia ſoluerūt.Et quod a Liuio ſumptū ē:Beatus Aurelius Auguſtinus de ciuitate dei ſic refert.Tum etiam ſtipendiis ſufficiendis cum defeciſſet ærarium:in uſus publicos opes ueniunt priuatæ:adeo unoquoq; id quod habuit conferente:ut præter ſingulos aureos annulos : ſingulaſque bullas quaſi miſerabilia dignitatis inſignia:nihil ſibi auri ſenatus ipſe:quāto magis cæteri ordineſq; tribuſq; relinquerent.Cicero attico:cōfectæ publicanorum pactiones:poſtremo ſeditio militum ſedata ab Appio:ſtipendiumq; eius uſq; ad idus quintiles perſolutū. Et Aſinius pollio Ciceroni.Balbus quæſtor magna numerata pecunia:magno pondere auri:maiore argenti coacto de publicis exactionibus:ut ſtipēdio quidem militibus reddito.Cicero Corniſicio:& optime meritis militibus promiſſa ſoluantur: quodquidem fieri ſine tributo poſſe non arbitror.Poſt ſtipendia ad honores trāſeundum eſt:qui poſt cōfecta prælia probis donabantur militibus, Idq; duplici-

Bucellatum

Piſtores in exercitu

Ex qbus pro uectibus rei p. ſtipendia darētur militibus

ter tractabimũs:ut honores primo dicamus: qui ob rem particulariter bene gestam siue uni siue pluribus simul dabantur:deinde ut solidioris utilitatis simul & honoris datos agros:datas diuitias & ad inhabitãdũ urbs ostendamus.Ad honores enim solos spectasse uidetur cum ab imperatore cõsule & duce miles:corona:armilli:clipeo:statua donabatur quod certius proposita exempla ostendẽt:Itaq; dandæ coronæ consuetudinem ostendamus:de qua re Plinius:antiquitus nullæ nisi deo coronæ dabãtur.primus omnium Liber pater ex hedera habuit:postea sacrificantes cœpere etiam uictimas coronare. Et in sacris certaminibus coronæ dabantur tãq; patriæ.Et infra coronas dicit deorum fuisse honorem:& laurum publicorum priuatorumq; ac sepulchrorum & manium.Sed breui post mos inoleuit corõas uariis de causis hominibus dari:quæ & uariæ fuerũt materiei.Scribitq; Plinius primũ Aulũ Posthumiũ dictatorẽ apud lacum regillũ castris latinorum expugnatis:ei cuius opera capta essent coronam auream dedisse.Liuius tertio.exercitus liberatus & eius cõsul coronam auream Cincinnato dictatori dedit libræ pondo.& Septimo Liuius.Samnitibus supatis cõsul Aulus Cornelius cossus aduocata cõtione Publii decii tribuni militaris laudes pagit:præter militaria dona aurea corõa eũ donat.Et libro decimo Liuius Papirius cursor consul Papiriũ filiũ quattuor centuriones:manipulũq; hastatorũ armillis aureisq; coronis donauit.Et libro.xxx. Liuius Scipio contionẽ aduocari iussit.Ibi Masinissam regem primum appellatũ eximiisq; ornatũ laudibus aurea corona donat.Et libro undecentesimo uigesimo Liuius:primus.M.Agrippa.M.Lepido apud Siciliam superato corona nauali a Cæsare Octauio donatus est.Aliasq; multiplices fuisse coronas:Aulus Gellius sic ostendit. Triumphalis corona aurea imperatori ad honorem triumphi idest aurum coronariũ antiquitus laurea fuerat.Obsidionalis ex gramine:quã qui obsessi fuerãt liberatori dabant.Ciuica querna:quam is q liberatus fuerat hoste occiso & loco nõ relicto liberatori dabat.Fuit ex ilice simili arbore.Muralis aurea quæ illi dabatur qui prior murum conscendisset.Castrensis quæ ei dabatur q prius castra hostium intrasset:ex auro habebat insignia ualli.Naualis ex auro:qua donabat qui prius hostium naues igressus ẽ:rostra habet insigne.Ciuilis mirtea qua ouantes utebantur.Et mirtea corona Papirium fuisse usum scribit Plinius:q; Sardos in cãpis mirteis supasset.Et Aulus Gellius.Itemq; magis ample Plinius scribunt.L.Sicinium dentatũ centies uicies præliorum uictorem quadragintaquinq; cicatrices aduerso corpore:nullam in tergo habuisse:eundemq; spolia cœpisse triginta quattuor:donatum hastis puris.xviii.phaleris.xxv. Torquibus tribus & octuaginta:Armillis cẽtum sexaginta.Coronis.xxxvii.uidelicet ciuicis.xiiii.aureis octo:muralibus tribus:obsidionali una: a fisco: arris

De dõnis & honore exhibitis militibus ob bene tẽ gestã.

Triumphalis corona.
Obsidionalis
Ciuica
Muralis.
Castrensis.
Naualis.
Ciuilis.

Sicinius Dẽtatus

.xxx.a captiuis.xx.æris.Corona gramínea Fabio imperatori ab exercitu liberato data:& ſenatus decreuit cura belli liberatus. Dataque eſt a ſenatu populoque Romano:qua claritate nihil in rebus humanis ſublimis Fabio Maximo:qui cunctando reſtituit rem publicam:qui cum magiſtrum equitum ſeruaſſet:ab exercitu appellatus eſt pater:& pariter ab italicis Hannibale Italia pulſo.eadēq; graminea data eſt.M. Flaminio tribuno militum in Sicilia:&.Gn. Treio attinati bello cimbrico. Is primipilum capeſſens dubitantem per caſtra hoſtium erumpere interfecit:legionemque eduxit: cui conceſſum præter coronam gramineam:ut prætextatus imolaret ad tibicinem foculo poſito :qua corona rum dignitate conceſſa ne quis idigne abuteretᵉ ſenatus prouidit. Scribit namque Plinius.L. Furium argentarium bello punico ſecundo cū corona roſacea interdiu pergula ſua in forum perſpexiſſe: qui autoritate ſenatus in carcerem ductus fuerit:nec ante finem belli emiſſum: Refert Plinius Syllam i uilla ſua tuſculana:quæ poſtea fuit.L. Syllæ ſcripſiſſe & pingi feciſſe:ſe bello marſico donatum corona graminea apud nolam.Aemiliuſque Scipio obſidionali donatus apud Aphricam a ciuibus ſeruatis.Cæſar in expugnatione mitilene corona ciuica donatus M.Cicerone filio conſule idibus Septembris : Auguſtus obſidionali: & ciuica a ſenatu donatus. & Aurelianū Auguſtum apud bizantium a Valeriano ſcribit Flauius Vopiſcus donatum fuiſſe coronis muralibus quattuor:coronis uallaribus quinque:coronis naualibus duabus: coronis ciuicis duabus. Alia inſuper fuerunt ornamēta quibus milites ſinguli ob rem bene geſtam ornabantur. Armillæ ab armo dictæ ſuprema brachii parte in humeros collumq; uergente:quam partem argentis aureiſue tegminibus fabrefactis milites ornabantur: quod in ſtatuis nūc marmoreis & aliis ueterum ſculpturis apparet. Liuius decimo. Papirius curſor conſul Papirium filium :quattuor centuriones:manipulumq; haſtatorem armillis aureiſque coronis donauit Lucium Sicinium dixímus ſupra armillis.clx.donatum fuiſſe. Sed maiora iam utilioraq; militum donaria ſimul oſtēdamus. primum a Romanis uirtuti militari præmium Liuius in ſecundo datum oſtēdit. Horatio cocliti quātum agri uno die circū arare potuit. Et Mutio Sceuolæ prata ſunt dono data tranſ tyberim:quæ mutia ſunt prata. L. Quintius cincinnatus dictator prædam ſuo militi dedit. Captis Veiis ſenatus decreuit ut agri ueientani ſeptenā iugera plæbi diuiderentur. nec patribus familiæ tantum:ſed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur:uelentq; in eam ſpem liberos tollere. Et octauo Liuius : Latinus capuaq; agro mulctati:latinus ager priuernati additus : & falernus : qui populi campani fuerat uſque ad uulturnum amnem plæbi Romanæ diuidit: bina in latio iugera : terna in falerno militi data. Et Caruilius conſul

Cautū ne qſ coroā conceſſa idigne abuteretur.

Armillæ.

Agri dati militibus

est nomen: has sequebantur scutati omnes insignibus armis: hoc trigin
ta manipulorum agmen antepilanos appellabant: quia sub signis aliis
quindecim ordines locabantur: ex quibus ordo unusquisq; tres partes
habebat. Earumq; unamquamq; primipilum uocabant: tribus ex uexil
lis constabat: uexillum. Cxxxvi. homines erant. Primum uexillum tria
rios ducebat: ueteranum militem spectatæ uirtutis. Secundum rorari
os minus roboris ætate: factisq;. Tertium accensos minimæ fiduciæ ma
num. Eo in postremum aciem reiiciebantur. Vbi his ordinibus exerci
tus instructus esset: hastati omnium primi pugnam inibant: si hastati p
fligare hostem non possent: pede presso eos recedentes interualla ordi
num principes recipiebant. tum principum pugna erat. hastati seque
bantur. Triarii sub uexillis considebant sinistro crure porrecto: scuta in
nixa humeris: hastas surrecta cuspide in terra fixas: haud secus: q̄ ual
lo septæ inherent acies tenentes. Si apud principes quoque haud sa
tis prospere esset pugnatum: a prima acie ad triarios sensim referre
bantur: Vnde rem ad triarios rediisse cum laboraretur prouerbio in
crebruit. Triarii consurgentes: ubi interualla ordinum suorum princi
pes: & hastatos recepissent: extemplo compressis ordinibus claudebāt
uiam. Vnoque continenti agmine iam nulla spe post relicta in hostem
incidebant. Id erat formidolosissimum hosti: cum uelut uictos insecuti
nouam repente aciem exurgentem auctam numero cernebant. Et hu
iusmodi seruatum fuisse ordinem prælio cannensi Liuius. xxii. osten
dit pariterque in trigesimo: ubi commissam Scipionis cum Hannibale
pugnam accuratissime scripsit. Quibus i duobus præliis: quod hic de
est equitatus alarumq; eius opera qualis erat ostenditur. & ipsis de re
bus infra iterū dicturi sumus: Nec fuit minor Romanorū exercitus mo
uentis loco: incedentisq;: siue in hostem duceret: siue mutaret regiones
continentie & militaris disciplinæ obseruantia. Satis notum ē q̄ supra
ostendimus de Scipione aphricano numantiam obsidente: qui præter
aliam militum emendationem eos loco mouentes trigita dierum frum̄
tum ac septenos uallos ferre cogebat: ægre propter onus incedenti dice
bat: cum gladio te uallare scieris uallum ferre dissimito: alio scutum par
uum habiliter ferenti: amplius eum scutum iusto ferre iussit: neq; id se
facturū q̄n melius gladio q̄ scuto uteret: quem militē extra ordinem
deprehendit si Romanus esset: uitibus: si extraneus: uirgis cecidit. Iumē
ta omnia ne exonerarent militem uendidit. Et paulo superiore loco dixi
mus de Alexādro mammea imperatore: qui si quis de itinere i alienam
uillam flexisset pro qualitate loci aut fustibus subiiciebat: aut condēna
bat: aut grauissimis contumeliis afficiebat. Vnde Cicero Pōpeium lau
dās sic eum commendat: cuius legiones sic i Asiā puenerunt: ut nō mo
do nouus exercitus sed ne: uestigium quidē eius cuiq̄ pacato nocuisse

uocãt. Græca res est nihil uelare: At e contra Romana ac militaris: thoracas addere. Cæsar quidem loricatam sibi in foro suo passus poni: Nã lupercorum habitu f actã tam nouitiæ sunt: q̃ quæ nuper ꝓdiere penulis indutæ. Mancinus eo habitu sibi statuit quo deditus ẽ. Accius poeta in camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuit: cum breui ipse esset forma. Equestres uero statuæ modo Romanam celebrationẽ habent: orto a græcis exemplo. Sed illi cæletas tãtũ dicabãt in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent: unde & nostri currus nati i iis qui triumphauissent. Serum hoc iis nõ nisi a diuo Augusto seuiges: sicut elephanti. Regum quoq; erant i capitolio statuæ: ut inde uideantur inchoasse. Ex his Romuli est sine tunica: sicut & Camilli in rostris: & ante ædem castoris fuit. M. Tremellii equestris togata q samnites bis deuicerat: captaq; anagnia populũ stipẽdio liberauerat. Ante cautũ ut statuæ in foro tripedales statuerent. hæc mẽsura honorata tũc fuit. Colũnæ prius dicabant: statuis proximæ quarũ rõ: ut supra mortales tolli uiderent. Q d & arcus significatũ ẽ nouitio inuento. Extant Catonis in censura uociferationes: mulieribus Romanis in prouinciis statuas poni: nec tñ potuit inhibere qn Romæ quoq; ponerent: sicut Corneliæ gracchoꝝ matri: quæ fuit Aphricani prioris filia sedens. passim postea omnibus positæ: adeo ut tres Hãnibalis statuæ in ea urbe uideant: quã ad portas usq; uexauerit. Fuisse i italia statuarios Herculis ab Euandro habitu triũphali statua i foro boario posita: ostẽdit: Et Ianus geminus a Numa rege dicatus. Mirũq; mihi uidet cũ statuaꝝ i Italia tã uetus origo sit deoꝝ simulachra fuisse lignea usq; ad deuictã Asiã in. M. Scauri ædilitate tria milia signoꝝ in scæna tñ fuere tẽporario theatro. Scipio superior in cella Iouis imaginem habet: quæ ad decora familiæ circũfert. Superioris Catonis imago in curia a senatu impositа: ne eius cõspectu unq̃ careret. refert Suetonius trãquillus. Augustũ Octauiũ proximũ diis imortalibus honorem memoriæ ducum præstitisse. q iperiũ Romanũ ex minimo maximum reddidissent: statuasq; omnium triumphali effigie in utraq; fori sui porticu dedicasse. Et Flauius Vopiscus scribit. Tacitum imperatorem decreuisse Aurelianо statuas argenteas in capitolio: in curia: in templo solis: in foro traiani. Et cũ Tacito sexcuplex fuerit statua: frater eius qui duobus tantum modo mensibus imperauit quincuplices habuit. Togatam: clamydatam: paliatam: Armatam; uenatorii habitu: nec tamen satis scio quid sibi uoluerit: q; Marcus Cicero honoris cupientissimus: ad Atticum sic scribit. Nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino: statuas prohibeo

Manubiæ. Fuit etiam alius honos ob rem bene gestam iis qui militauerant in tẽplis positus: quas appellauere manubias: cum tamen posita in templis potius ex manubiis cõparata dici consueuerit. Aulus Gellius i fastigiis

fori Traiani ſimulachra ſunt ſita: circum undique inaurata: equorum atque ſignorum militarium: ſubſcriptumque eſt ex manu: manubiæq; ſunt pecuniæ ex præda redactæ: Et præda ſunt rerum ipſarum captarum corpora. Vnde Aſconius ſecunda in Verrem actione. Manubias ueteres dicebant: & erat hæc imperatorum præda: ex qua quid uellent facerent. Vltimus uero honos militi: ultima & ſolidiſſima omnium gloria: & utilitas fuit: cum militia honeſte dimiſſus: quietam cum dignitate ſenectutem agere potuit. e contraque nulla ferme aſperior punitio fuit q̄ cum poſt uarios & quandoque diuturnos militiæ labores aliquo delicti admiſſi caſu: cum ignominia dimiſſus aut pœna affectus fuit. Miſſionis itaque formulam oſtendamus. Marcellus iurecon ſultus de re militari Miſſionum generales cauſæ ſunt tres: honeſta: cauſaria: ignominioſa: Hōeſta eſt quæ tempore militiæ impleto datur: Cauſaria cum quis uicio animi uel corpore minus idoneus militiæ renunciatur: Ignominioſa cauſa eſt cum quis propter delictū ſacramento ſoluitur. Et Vlpianus de his qui notantur infamia. Miſſionum multa genera ſunt. Et honeſta que emeritis ſtipendiis uel ante ab imperatore indulgetur. Eſt & cauſaria quæ propter ualitudinē laboribus militiæ ſoluit. Eſt & ignominioſa totiens quotiens is qui mittit addit nominatim ignominiæ cauſa ſe mittere: ſemper enim addere debet cur miles mittatur: ſed ſi exauctorauit eum ideſt ſignia militaria detraxit: inter infames effecit licet non adieciſſet ignominiæ cauſa ſe eum exauctoraſſe. eſt & quartum genus miſſionis ſi quis euitandorum munerum cauſa militiā ſubiſſet: hæc autem miſſio exiſtimationem non lædit ut eſt ſæpiſſime reſcriptum. Iam ipſum prælii gerendi modum oſtendamus. Q ua in re ſicut & i pluribus Cæſar Auguſtus ſapienter ſenſiſſe uidetur prælium quidem ſuſcipiendum oīno eſſe negās: niſi cū maior emolumenti ſpes q̄ damni metus oſtēderet. Nam licet q; Cicero pro. M. Marcello orans ſcribit. Certe i armis militum uirtus: locorum opportunitas: auxilia ſociorum. claſſes commeatus multum iuuent: maximam tamen partē q̄ſi ſuo iure fortuna ſibi uendicat. Ordinem uero prælii gerendi nullo i loco certius ſcire q̄ ex Liuii octauo licet: quiquidem ordo Licet a Liuio perſpicue ſit deſcriptus: niſi ab attento & cupientiſſimo facile intelligi nequit: Sicq; eſt. Et quod antea phalangis ſimilis macedonicis hic poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe: poſtremo i plures ordines inſtruebantur. Ordo enim ſexagenos milites: duoſ centuriones: uexillum unum habebat. prima acies haſtati erant: manipuli quindecim diſtantes iter ſe modicum ſpacium. Manipulus leuis uicenos milites aliam turbam ſcutatorum habebat. Leuis autem q haſtam tantum geſſaq; gerent uocabatur. hæc prima frons i acie florem iuuenum pubeſcentium militū hēbat. Robuſtior ide ætas totidē manipulorū: qbus ptcipibus

Miſſio

Miſſionūgenera

Modus gerēdi p̄lii.

collega Papirii militibus ex præda centenos binos asses: & alterum tã tum centurionibus & equitibus dedit. Cum de agris militum esset relatum qui ductu atq; auspicio proconsulis Scipionis in Aphrica bellũ perfecissent: decreuerunt patres: ut. M. L. Brutus prætor urbanus si ei uideretur decem uiros agro samniti qui populi Romani esset metiendo diuidendoq; crearent: quod autem in quinta Liuii decade scriptum erat. Cœpit Paulus Aemilius septuagita Epiri ciuitates quæ hosti cõ senserant. Et prædam inde factam militi concessit. maioraq; multo fuerunt dona: quibus Romani principes suos milites ditauerunt. scribit Spartianus de Alexandro seuero. Fuso fugatoq; Artaxerxe potentissimo rege: qui cum septingentis elephantis: falcatisq; curribus mille: & octingentis ad bellum uenerat: equitum multis milibus statim Antiochiã rediit & de præda quã Persis abstulit suum ditauit exercitũ: cũ & tribunos ea quæ per uicos diripuerant & duces & ipsos milites habere iussisset. tumq; primũ serui Persæ apud Romanos fuerũt: quos qdem quia indigne ferũt Persarũ reges quẽq; suorum alicubi seruire: acceptis preciis: reddidit preciũq; uel illis qui manu cœperant dedit: uel in ærarium contulit. Reliquum est ut ultimum militaribus uiris datum ornamentum statuas dicamus: quibus & alii ob uirtutum merita uarnarum postea ornari consueuerunt. De quibus Cicero quarta i Verrem sic habet. Idcirco Scipio existimabat statuas non ad hominum luxuriem sed ad ornatum phanorum atq; oppidorum esse factas: ut posteris nostris monumenta religiosa esse uideantur. Et tamen idem Cicero philippicorum octauo sic dicit. His enim maiores nostri qui ob rem. p. obierant, p breui uita diuturnam memoriam reddiderunt. Et infra: Vita mortuorũ in uiuorum memoria est posita: & ad conclusionem sic censet. Senatui placere Seruio Sulpicio statuam pedestrem æneam in rostris ex huius ordinis sententia statui: circumq; eam statuam locum gladiatoribus ludisq; liberis posterisq; eius quaqua uersum pedes quinq; posterior autem Ciceroẽ Plinius sic de statuis habet. Romæ simulachrũ ex ære factũ primũ ex peculio Spurii Cassii: quem regnum affectantẽ pater ipsius iteremerat: transiit a diis ad homines statuas fieri multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine & inaurabant. Athenienses nescio an primi oium Harmodio & Aristogitõi tyrãnidis publice posuerint statuas. Hoc actũ ẽ eodẽ ãno quo reges Roma exacti sunt: excepta deide res est toto orbe terrarũ. humanissima ambitione: & iã oium municipiorũ & fori statuæ ornametũ esse cœperunt: prorogariq; memoria hoium & honores legi. & in basibus scribi: ne in sepulchris tantũ legerẽtur. Mox foꝝ ĩ domibus priuatorũ factũ atq; in atriis. Honos cliẽtũ instituit sic colere patronos. Togata effigie antiquitus dicabantur. placuere & nudæ tenentes hastam ab epheboꝝ gymnicis exẽplaribus: quas achilleas

Statuae ẽt datae militibus.

dicatur. Et Aurelianum iussisse ostendimus ne quis militū aut pullum aut ouem raperet alienam: ne & oleum lignumue quis peteret. Omnium tamen & a celeritate admiranda: & ab ordine laudanda fuit Claudii Neronis ad Salinatorem Liuium profectio: de qua. xxvii. Liuius. Claudius præmissis per agrum larinatem: marrutinum: frentanum: præcutianum: qua exercitum ducturus erat nunciis: ut omnes in agris urbibusque commeatus paratos militi ad uescendum in uiam deferrent: equos iumentaq; & alia producerent: ut uehiculorum fessis copia esset: ipse ex toto exercitu ciuium sociorumq; quod roboris erat delegit: sex milia pedites: mille equites. Et hercle per istructa omnia ordinibus uirorum mulierumque undique ex agris effusorum inter uota & preces: & laudes ibant. Modestia certare milites nequid nisi necessarium sumerent: nihil morari: nec a signis subsistere: cibum capientes: diem ac noctem ire: uix quod satis ad naturale desiderium corpori esset: quieti dare. Silentio castra Salinatoris ingressi a sui quisq; ordinis hominibus in tēto ria adducti: cum summa omnium lætitia hospitaliter excipiūtur. Nero post uictoriam sexto die ad statiua sua atq; ad hostem peruenit: & iam ipse esse uidemur: quæ huius libri initio de militiæ terrestris partibus singulis dicere pollicīti fuimus. De nauali bello aliq̄ dicere aggrediamur. Nauium uocabula hæc põit Aulus Gellius. G. Auli Corbitæ: caudicariæ: lõgæ hippagies: cercuri: celoces: lẽbi: horiæ: lenõculi: actuariæ: ꝑsumiæ: geseoretæ: horiolæ: cattæ: scaphæ: põtões: uecturiæ: mediæ: phaselli parões: mioparões: lintres: caupulica: marplacidæ: cidaꝛ: ratariæ: catascopiū. Et Nonius Marcellus ꝑtim eadē põit: ꝑtim alia: quoꝝ nõnulla exponit. Celox nauigiū breue dictū a celeritudine. corbita tardū: & grue: circerus nauis asiana pgrādis. Lẽbus nauis breuis piscatoria. Miopparo nauicula pyrrataꝛ: fasellus nauigium cāpanū. lenũculus nauigiū piscatorium. Actuariæ nauiculæ celeres dictæ ꝙ cito agi possint. lintres naues fluuiatiles. Scaphæ nauiculæ quæ maiores naues ꝺsequũt: caudicariæ quæ i fluminibus usui sunt: Piscis oblonga & stricta a forma piscis. Oneraria de oneribus tarda. Prosumia nauigii genus. Et casteriam locū esse uult Nonius: ubi cū nauigatio cõquiescit remi & gubernacula cõquiescũt. Vegetius autē liburnam esse dicit a patria andecrina appellatū: quibus fretus Augustus supauit Antoniū: & ipsis postea semp ipse & alii principes in bellis sunt usi: ut postea omnes bellicæ liburnæ sint dictæ. liburnasq; dicit: cypresso: pino siluestri: lauro: & abiete conexi consueuisse. & clauis configi æneis: ut puta perpetuis. cum ferreos rubigo consumat. cædiq; cõsueuisse eas arbores a. xv. ad. xxii. lunā post solstitium æstiuum & autumnalem usq; ad Kl. Ianuarii. Minimæ liburnæ remoꝝ habebāt singulos ordines: paulo maiores binos: idoneæ mē suræ ternos uł quaternos iterdū qnos. additq; Vegetius i acciaco ꝓlio

Nauiū uō cabula

Casteria.

Liburnae

Scaphae

Augusti & Cleopatræ senorum Octeñorumq; remigii ordinum fuisse liburnicas. Scaphæ maioribus liburnis associantur: quæ uicenos remiges a singulis partibus habent: quas Britannici piraticas uocant. p has & suis afferri: & aduersariorum nauibus aliquando intercipi cõmeatus solent: quæ & speculandi quandoq; præstant officium. quarũ ne cãdeant uela colore maritimis fluctibus simillimo tinguntur: & funes cæra etiam qua inungi solent naues inficiuntur. nautæq; : & milites tinctam eo colore uestem induunt: ut non solum per noctem sed etiam per diẽ facilius lateant exploratores : Quantum uero naualibus bellis siue maritimis Romana res profecerit: pauca de multis allata ostendent gesta mari nauibusq;. Liuius nono. Duumuiri nauales classis ornandæ reficiẽdæq; eo anno creati. Et. xxiii. quod supra quoq; est cum deessent nautæ consules ex senatusconsulto edixerũt. ut qui Lucio Aemilio. G. Flaminio censoribus milibus æris quinquaginta ipse aut pater eius census fuisset: usq; ad centum milia: nautam unum cũ sex mẽsiũ stipendio daret. Qui supra centum milia: usq; ad trecentum milia : tres nautas cũ stipendio annuo: qui supra trecentum usq; ad decies centum æris quinque nautas. Qui supra decies septies senatores : octo nautas: cum annuo stipendio darent. Ex hoc edicto dati nautæ armati instructique a dominis : triginta dierum coctis cibariis naues cõscenderunt. Tum primum est factum: ut classis Romana sociis naualibus priuata impensa paratis compleretur. Et libro trigesimo scribit Liuius centum sexagita nauibus lõgis res Romana eo anno gesta. Et trigesimosexto. L. Cornelius Scipio consul edixit: ut quinq; milia in Bruciis scripta Brundusium conuenirent: tres legatos nominauit: Sextum Digitium. L. Amphesium. G. Fabricium Luscinium: qui ex ora maritima undiq; naues Brũdusium contraherent. Et. xxvi. Liuius capta Carthaginæ noua i Hispania ubi oppugnatio in aquis & mari fuit : Naues dicit onerarias sexagita tres in portu expugnatas captasq;: & quasdam cum suis oneribus frumẽto: armis: ære: præterea ferro & lintheis & spartho: & nauali alia materie ad classem ædificandam. Cassius proconsul Ciceroni. Nos ex ora maritima a prouincia & ex insulis quas potuimus naues deduximus: delectum remigum magna contumacia ciuitatum: tamen satis celeriter habuimus. Et. G. Lentulus proquæstor consulibus: tribunis plæbis & senatui: populoq; Romano. Idcirco etiam naues onerarias: quarum minor nulla erat decem milium amphorarum contractas in licia : quo i loco licet coniicere aut amphoras tũc fuisse minores ætatis nostræ amphoris: aut naues illorum nostris multo maiores. Nã miraculi loco habitæ sunt: quas Alphonsus Aragonum rex apud Neapolim: & Veneta res. p. Venetiis: quattuor miliũ amphorarum proximis temporibus cõstruxerunt. & ex iis quæ agantur remis maiores omnium ætatis nostræ

Naues decẽ milium amphorarum.

licet triremes dictæ sint:duos tantummodo ordines remorũ singulis in lateribus habent.quas a Liburnis originem habuisse crediderim:uel eo maxime quia in liburnis & propinquo Venetiarum loco triremes omnium ætatis nostræ imprimis agiles & idoneæ fabricari dicuntur. Mutata itaque nauigia:mutata sunt uocabula :& quod magis est : mutata sunt classium loca.Duas.n.diuersis in locis classes maximas Octauius Cæsar Augustus instituit:i locis nunc penitus derelictis:Rauẽnæ unã ubi clausum in littore hostium canale habet prisci præsentisq; nominis candianum:alteram miseni contra Puteolanum oppidum:cuius classis loco in stagno semiliccato a mari omnino derelictum uidimus immutatum :quibus de classibus sic habet Vegetius.Apud Misenũ : & Rauennam singulæ legiones cum classibus stabãt:ne legiones a tutela urbis ascenderent.& cum ratio postulasset sine mora sine circuitu:ad omnes mundi partes nauigio peruenirent.Nam misenatium classis Galliam:Hispaniam:Mauritanias:Aphricam:Aegyptum : Sardiniam : atq; Siciliam habebat in promptu.Classis aũt Rauennatium:Epirum: Macedoniam:Achaiam:Propontidem:Pontum:Orientem:Cretam:Cypr; pene direpta nauigatione petebat:quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse q̃ uirtus. Liburnis autem quæ in Campania stabant præfectus classis misenatiũ præerat.Eas uero quæ Ionio mari datæ fuerant:præfectus classis Rauennatium retinebat.sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti: singulæ autem liburnæ singulos nouarcos habebant.Sed iam satis multa sextus liber habet : cætera ad militiam facientia in septimũ congeramus. De præfectis nauium

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER SEPTIMVS INCIPIT FOELICISSIme.

VLTA Superius uariaque diximus ad utriusque belli terra marique gerendi militiam facientia. Vnde cum ea ut plurimum a Tito Liuio patauino sumpserimus:operumque eius pars maxima temporũ malignitate perierit:non indecẽs hoc loco iudicamus:bellorum & aliorum terra mariq; a Romanis gestorũ: quæ secunda & alii decem Liuii ipsius supra quartam decades continebant summas:strictissima breuitate complecti. Quo in labore id conse qui speramus : ut singulas bellorum militiæ & eius disciplinæ partes: de qbus supra tractauimus:lector attentus inspiciat. Quin etiam nõ solũ bella uidebit gesta:sed tumultus insuper:quos maiores a bellis plurimũ differre uoluerũt,nã Cicero in Philippicorũ septimo. Potest enim

Tumultus. bellum esse sine tumultu. tumultus sine bello esse non potest. itaque maiores nostri tumultum italicum:quod erat domesticum: tumultum gallicum:quod erat italiæ finitimum. Præter ea nullum tumultum nominabant. grauius autem tumultum esse q̄ bellum hinc intelligi licet q̄ a bello gallico uacationes ualeant:tumultu non ualeant. a secunda que decade incipimus: quando prima:tertia: & quarta integræ nobis

Bellū Romanorū cū Tarentinis. extant. Cum uiolassent Tarētini missos ad se oratores: bellum in eos Romani mouerunt:petitusque a tarentinis Pyrrhus rex Epirotharum præsidium eis attulit. Leuinus cōsul Romanus ei præfectus bello:missos exploratores interceptos per castra:ut inspicerent ex confidentia ductos remitti ad Pyrrhum curauit. Commissa est inter præstantissimos duces pugna:primusque Pyrrhus in fugam erat conuersus: cum obuius elephantis factus parumper constitit:& immissis in hostem elephantis prælium reassumpsit. Romanique ad primum beluæ nunquā alias uisæ conspectum territi:fœdam commiserunt fugam. In qua cæde Romanorum fuit magna: & mille octingenti uenere i hostium potestatem:quos Pyrrhus liberaliter dimisit:cæsosque curauit honestissime sepeliri. feruntque nonnulli Pyrrhum uisis Romanis uersa in suas facies acie iacentibus dixisse:si tales habuisset milites:totum se orbem facile subacturum: factumque est eius uictoriæ fama ut Samnites Brutii & Lucani Romano iam tum nomini inuidentes:sese Pyrrho tarentinisque cōiunxerint:cum quibus usque Preneste omnia urendo peruenit. Misit paulo post Pyrrhus Cineam oratorem Romam ea conditione pacem petiturum:ut capta de Italia retineret. Isque uir omnium de quibus scriptum sit memoriæ excellentioris: ciuium Romanorum & coniugum filiorumque nomina ac domos cum nosset: muneribus singulos pertentauit:neminemque qui acciperet inuenisse rettulit: qua in relatione percunctanti de Romanis rebus Pyrrho urbem plenam regibus uidisse respondit. De pace cum Romanis non conuenit. Appio cœco quod Cicero ab Ennio sumptum scribit his uerbis dissuadente.

Cineas.

Pyrrhus uictus. P. Sulpitio & Decio consulibus. Quo uobis acies mentis:quæ stare solebat Antehac:dementi tendit se flectere paci. iterim redditi a Pyrrho captiui quod supra diximus tā diu iusto honore militiæ caruerūt:quousq; spolia de superato hoste in patriam rettulerūt. Deinde. P. Sulpitio & Decio mure consulibus pugna cum Pyrrho cōmissa:capti sunt elephāti quattuor:occisa uigiti hostiū. & qnq; Romanorum milia:Pyrrhusq; tarentū concessit. Fabricioq; de hic alteri cōsulum suffecto cū medicus Pyrrhi mortē per uenenū accepto precio polliceretur uinctum ille ꝓditorem regi remisit:armis dicēs Romanos non fraude solitos cum hostibus depugnare. Pyrrhus paulo post oblata syracusarum proditione:in Siciliam traiecit:& re infecta in Italiam rediit. Commisitq; cū. G. Curio consule nono p̄lium in quo

Hic multa desunt.

Deinde ephesum ueniens per totam Asiam maiorem litteras misit: ut Romani ciues ubicunq; essent inuenti occiderẽtur: quod & factum ẽ. Quam cladem acceptam: & simul sociorũ populoq; Romano amicorum regũ electionem. M. Cicero Pompeium ad id bellum deligi imperatorem suadẽs: luculẽta oratione deplorat. Mothonẽ exinde achaiæ ciuitatẽ Ariston Atheniẽsis Mithridati tradidit: per cuius occasionẽ ueniens Archelaus copiarũ Mithridatis dux: achaiam & græciam totam occupauit. Quietioribus iam in urbe Roma rebus: Sylla in græciã duxit. Qui Archelao apud pyræũ cõgressus: illũ prælio superatum omniq; spoliatũ exercitu reppulit: & græciã achaiamq; recepit. Qua in Romanorũ victoria uiginti milia hostium cæsa sunt: cũ uix trecẽtos Sylla desiderauerit. Instauratus tam ẽ Archelai exercitus: nouis septuaginta milium copiis a Mithridate missis. Congressiq; sunt duces prælio accuratissime gesto in quo Archelaus inferior filium Diogenẽ cum quindecim milibus cæsis amisit. Tentauit tamen iterum fortunam Archelaus: & secundo prælio maiore conatu cõmisso: omnibus copiis suis partim cæsis: partim captis fugiens tribus diebus in palude delituit. petiit tũc pacem Mithridates. quam Sylla nisi quas cœperat prouiciis & urbibus reddítis dare recusauit. Quare Mithridates suis diffidens uiribus ad petitum impetratumq; Syllæ colloquium uenit: paxque constituta ẽ. per quam Sylla quicquid de Asia populus amisserat Romanus recepit. Et ad Dardanos Scordiscos & Dalmatas conuerso uictore exercitu rebelles subegit. Marius interim Cinna Cornelio sibi fœderato in urbem reuersus ẽ: a quibus multi consulares & senatorii ac equestris ordinis & nobilitate Romana partium Syllanarũ occisi: domus Syllæ euersa & uxor filiiq; fugati sunt. Maximaq; pars Senatus urbe: in græciam ꝓfuga ad Syllam confugit. Reuersus ẽ tunc in Italiam Sylla & apud Capuam Norbano & Cepioni ducibus marianis congressus: sex milia de eoꝝ exercitu occidit: totidem cœpit. Sed paulo post totus is marianaꝝ ptium exercitus apud calenũ: Cepionis perfidia Syllano pacatus ẽ immixtusq; exercitui. Consules inde creati sunt. Marius filius & Papirius carbo: contra quos duxit urbem uersus Sylla: cõgressisq; ad sacriportũ Prenestinæ urbis suburbium utrorumq; copiis: cædes utrinq; magna: sed in marianis maior commissa. Ex consulum enim exercitu quindecim milia: ex Syllano uix dimida ps cecidere. De quo prælio Lucanus.

Iam quot apud sacri cecidere cadauera portum.

Contraxerat interim Sylla ex campanis samnitibusq; auxilia: quibus cũ suis legionibus cõiunctis iuadẽdi urbẽ & reliqua irrũpendi consilium iniit: obierat nãq; per id tẽporis Marius pater: ad anienemq; extructo sepulchro humatus erat. uenit itaq; salaria uia od portam collinã Sylla: quo iubẽte Matii sepulchro funditus diruto: eius ossa dissipata & in anienẽ proiecta

Mithridatis bellũ cum Romanis.

Archelaus. Sylla.

Diogenes Archelai filius

Marius. Cinna

Nobanus Cepio

Marius filius: Papirius carbo consules

Ossa Marii dispersa

Sylla primus crematus.

sunt unde quod supra diximus factum est:ut Sylla ipse id in suo càda uere timens exemplum:primus de gente Cornelia moriens cremari uo luerit.prodierunt uero in aciem consules:& cūctis populi Romani co piis quæ ad urbem & longe in circuitu erāt prælio ingenti concursum

Romanorū cædes per Syllam

est:in quo scripserūt nōnulli octuagita milia cecidisse. Vnde Lucanus Aut collina tulit stratas quot porta cateruas.Superior aūt Sylla urbē ingressus tria milla ciuiū:qui in uillam publicā campo iminentem mar tio inermes se receperāt iterfici iussit.Q.Catulo eius partium duce pri mario cōtra adnitente:& passim dū ea cōmitteret cædes clamante:frū stra uicturū Syllam:si inermibus & quietis simul cum armatis & resi stentibus iterfectis:nulli supsint quibus dominetur.Marius filius post

Marii filius preneste ob sessus se in terfici iubet

eam acceptam cladem in urbem reuersus:ærario penitus exhausto:the sauros inde eduxit ingentes:quindecim milia pondo auri:argenti ad tri ginta:milia de quibus supra a nobis est dictum : & Preneste se cōtulit. qua in urbe obsessus:cum resistere nequiret:mutuis cum uno ex com militonibus uulneribus concurrens:occubuit.urbem Prenestinam cū

Sylle pfidia

Sylla uiribus capi posse diffideret ad ingenium conuersus ciues fide euocauit:e quibus immanissime deceptis quinq; milia occidi: lacerari: & per campos dispergi curauit.quattuor milia septingentos proscripsit eorumq; mulieres maiori ex parte occidit:& demum urbem Prenestinā

G.Carbo occisus

Syllanus deleuit exercitus.G.Carbo fugit Ariminū : ubi superatus oc cisusq; est:Interea.Gn.Pompeius cui postea magno fuit cognomentū:

Gn.Pōpeius magnus de Aphrica triumphat

Syllanis partibus quarum & ipse erat ubiq; prævalētibus:aduersæ par tis duces in Aphrica superauit:& ea subiici paratissima: rei.p.nomine i Syllanam ditionem recepta:annum agens quartum & uigesimum:nec consul:nec proconsul:nec prætor:neq; etiam ætatis legitimæ triumpha uit.protracta sunt sociale & prædictum ciuile primum infœlicissima rei publi.& urbi Romæ bella:annis ad sexdecim. In quibus cētū quiqua

Sylla priuatus uitam i uilla agit.

ginta milia referuntur cæsa:inter quæ consulares tres & uiginti: præto rii septem:senatores ducenti:occubuisse dicuntur. Ad quorum finem Sylla in priuatam secedens uitam:quandoq; paucis.quādoq; nullis co mitantibus seruis aut libertis:aliquot annis:(mirum dictu):post tātas ciuium cædes:in urbe uixit securus . eum tamen pediculis : quos sola caro humana gignit uermiculis uiuentem diu afflictum: & demum ab ipsis occisum fuisse nonnulli tradidere. Eius autem dimissæ dictaturæ factum damnans.C.Cæsar & ipse dictator perpetuus dicere solitus ē:

Lepidus. Catulus.

Syllam litteras nescisse.Mortuo subide Sylla:Lepidus Marianarū : & Catulus Syllanarū partium duces:nouum ciuile bellum suscitarūt. bis conflixerunt:in quibus prælis multi perierunt. Alba in quam Sci

Scipio lepidi filius occiditur.

pio Lepidi filius confugerat expugnata:qui fugiens apud Regiū supa tus & occisus est.Quattuor eodē tēpore bella sunt orta.In Hispania i

pamphilia & cilicia:in Macedonia:in Dalmatia.primū gessit Sertorius nursinus Marianarum partium:in Hispania:& Lusitania. cōtra quem Cecilius Metellus &.L.Domitius consules:paratissimū duxerūt exercitum.Sertorii duce Herculeo.L.Domitius pugna cōmissa occisus ē: Cecilius uero Metellus eius filius q Iugurtham uicerat:& ipse prælio decertans : hostem mora fatigabat : Donec Pompei castris consociatus est. Multa sunt eo Sertorii bello præclara gesta:quæ hac nostra ascriptione explicari nequeunt .namque annis duodeuigiti Sertorius in hispaniis fuit:quorum rebellionis octauo cum duces clarissimi.G.P.&.Q .Metellus adolescēs in eū duxissent:bellumq; acerrimū gereretur:Sertorio a suis occiso:res hispaniæ quietē sunt nactæ.Secundum in Macedonia bellū Appius Claudius breui pacauit: qui ea ,pucia recepta & rhodope ditiōi Romanæ addita obiit. Tertiū maioris negotii i Dalmatia fuit:ad quod.G.Scribonius cum duxisset:trium annorum bello ea oi recepta prouincia ad danubiū usq; uincendo peruenit. Suscitatū aūt in cilicia & pamphilia quartū bellum composuit.G.Seruilius uir nobilissimus:qui illis receptis prouinciis.liciā: olympū & coracū urbes addidit. Primusq; Romanorū ducū Isauriam attigit prouinciam qua populo subacta Romano dictus est Isauricus.Q uæ dum a Seruilio geruntur missus est in illyricum.G.Cosconius:qui duorū annorum bello:cū regionibus illis pacatis Salonas iperio addidisset: Romam red it.M thridates iterim pace rupta:quā a Sylla habuerat bithyniam & asiā capere est adnixus:contra quem.L.Licinius &.M. Aurelius consules duxerūt:eumq; reppulerunt.Q ui tamen dū fugā simulat Cizicū Vrbē amplissimā obsedit.Creatus inde cōsul.L .Lucullus ad Cizicū peruenit eāq; belli rationem iniit:ut hic Mithridates a Romano exercitu inde a Cizicenis ifestaretur . Q uæ dū protrahitur obsidio bellum seruille i Italia excitatum est.Sparthaco orixo & Oenomao ducibus.qui Capua prælio pertētata acerrimo:cum potiri nequissent : ad uesuuium delati:castra in eo monte communiunt.Duxit uero ad uesuuium Claudius prætor:& clausi obsidione serui erumpentes prætorem cū ignominia reppulerunt. Et ingenti præda potiti per lucanos ad consentiam peruenerūt:tanto progressi furore:tāta usi imanitate :ut omnē ferarum rabiem superarint.quacumq; enim duxerūt ferro omnia igniq; uastantes:cædem quoq; nullo ætatis habito discrimine commiserūt.& cum parum ducerent libidinem in matronis uirginibusq; explere:multas ludibrio habitas ut necem sibi in dignitate conscirent adegerunt.In quos.M.Lucius Crassus proconsul cum duxisset: eos in Apulia decernere prælio coactos supauit:ad iternitionēq; deleuit . Lucullus interim Mithridatē i Cizico cōclusum tam arcta presserat obsidione:ut fuga sibi cōsulere sit ꝓpulsus:persecutusq; eū Lucullus paphlagoniā de itine

Quot bella eodē tp̄e orta Sertorius

Cecilius metellus &. L. Domitius. cōsules contra Sertoriū

Appius Claudius:

G.Scribōius

G.Seruilius Isauricus.

G.Coscōius

L.Licinius: & M.Aurelius consules contra Mithridatem.

Bellū seruile

Claudius p̄tor

Serui a. M. Crasso deleti:

Mithridates a Lucullo fugatus.

re bithyniāq; recepit. Gōstitit uero ad gazerā ā fuga Mithridates. Vbi cōuocatus undiq; suus ad diē conuenerat exercitus. Commissumq; ē sūmo utriusq; ducis nissu prælīū. in quo Mithridates: cū triginta milia amisisset: i minorē Armeniā de fuga se cōtulit: qua prouicia Lucullus illo fugato potitus ē: confugit uero in superiorē Armeniā Mithridates a Tygrane eius prouinciæ dño protectus. Et Lucullus utroq; rege p arma pulso maiorē cū minore Armenia Romano adiecit īpio. Repauit aūt breui Tygranes sagittariorū decem: aliorū militū nonaginta milia i exercitū. Cui Lucullus cū tribus legionibus prælio ē congressus. Tygranesq; superatus magnam sui exercitus partem amisit. & fugit. continuerat autem se in munitissima ditissimaq; superioris Armeniæ ciuitate Tygranis frater: quē simul cum ciuitate cū cœpisset Lucullus ingē ti præda potitus est. Dispoſuerat interim Lucul. circa Asiæ littora classem: ne reuersus in eā prouiciam Mithridates bellū innouaret. sed milites classiarii militibus terrestris exercitus factā de qua ē dictum prædā inuidentes: neglecto Luculli īperio maris custodiā deseruerunt: Mithridatesq; minorē Asiā ingressus: maximos conciuit motus: quorū occasione fretus. G. Pōpeius: quā pridē ambiebat Lucullo gloriam præripuit. Quod. n. oratio Ciceronis luculētissima de laudibus Pompeii & imperatore deligendo habita edocet: suffectus Lucullo Pompeius: ad paratam eius belli uictoriā se contulit. Alterq; Lucullus interea ad Macedoniam missus Romanorū primus Bessos attigit & subegit. Et feras rhodopeiorū mōtiū gētes quas fama esset humanis carnibus uelci: ui decussas domuit attriuitq;. Cœpit destruxitq; Apolloniā: cœpit Galatiā & Parthenopolim. Qua itē tēpestate exortū ē bellū creticū. Ceciliusq; Metellus consul ea oī insula triēnio capta & pacata: post triumphū de ea Romæ actū: cretici cognomine ē honestatus. Longū esset. Gn. Pompeii horum temporum gesta fusius describere: namq; post res Mithridatis & Tygranis afflictas post Beronicē quæ & baruth: ptolomaidam quæ & accon: & cirenas i potestatē redactas: post bellū pyraticū breui cōfectū: ponti urbibus ac circunstantibus tributariis effectis: Herodem quoq; albanorū regē superatū fecit tributariū: Hiberiam subdidit: Ituriam: Arabiā: & minorē Armeniā Deiotharo galathæ qui contra Tygranē sibi fauerat regi appellato dedit. Paphlagoniā reddidit Attalo. Obsides anthiocenis reddidit Hyerosolimam obsedit & cœpit: i cuius urbis obsidione tribus ptracta mensibus: duodeci milia iudæorum pugnando sunt cæsa. Inde Hircanū in sacerdotiū restituit. Aristobolū captiuum Romam perduxit: Ad summamq; de triginta regibus triumphum egit: in quo Aristobolus & Tygranis Mithridatisq; filii aū curū sunt ducti. Argētiq; uis ingēs i ærariū ē relata. pauloq; post. L. Sergius Catilina i patriā molitus ē. Et Ciceronis Cōsulis uirtute oppressus: qđ

Armeiautraq; adiecta i pio ro. p Lucullum

Tygranes superatur a Lucullo

Pōpeius Lucullo suffectus.

Bessi subacti a Lucullo.

Bellum creticum

Metellus creticus.

Pōpeii magni gesta.

L. Sergius Catilina

luculentiſſima Criſpi hiſtoria extãs edocet. Caius Iulius Cæſar ad gallias illyricũq; cõſul creatus cũ decẽ legionibus acceſſit: cuius præſtantiſſimi eloquentiſſimiq; principis geſta: ſuis cõmentariis elegantiſſime ſcriptis: & pene infinitorum hiſtoriis ſunt notiſſima: nec ſatis ſcimus: neq; etiam noſtri propoſiti eſt diſcernere: plus ne boni an mali rebus attulerit Romanis ſua: (ſicut Cicero inquit): q̃ ſibi conſtituerit opinio principatus. Sed quod conſtat in eo bello q; contra. G. Pompeium geſſit ciuiliũ maximo: cõſulares: triũphales: ſenatorii: p̃torii: equeſtris ordinis & plæbeii: tanta Romanorum cædes facta: ut infinitum recẽſere: horrendumq; ſit: ne dũ memorare: ſed etiam cogitare. Nec minora fuerunt: meliora q; ab eius nepote Octauio Cæſare Auguſto geſta. Nam (ne eius facinora altius repetamus): ſummũ & impiiſſimũ i Romano imperio cõmiſſum ſcelus fuit: triũuiratus Octauii ipſius Marci Antonii: & Marci Lepidi: circa Mutinenſem urbem: in paruula quadã inſula Labinii fluminis: & aperta: in qua duces ipſi orbem Romanum æquis portionibus partiti ſunt. & ne ciues per eam ætatem: prudentia: ingenio: & animis ualentes: tantam impietatem prohibere poſſent: commiſſis illorum cædibus prouiderunt. Q ua de re Liuius undeuigeſimo libro centeſimo ſic habet. In triumuiratu proſcriptio facta eſt. In qua plurimi æquites: ſenatores. cxxx. uiciſſim conceſſi. Lepidus enim. L. Paulũ fratrem: Antonius. L. Cæſarem auunculum: Octauianus. M. Ciceronẽ: qui a Popilio legionario milite cum haberet annos. lxiiii. occiſus: caput q; cum dextera manu in roſtris poſita: ubi multos defenderat. Geſſit poſtmodum quinq; bella ciuilia idem Auguſtus: Mutinẽſe: Philippẽſe: Peruſinum: Siculum: Acciacum. Q uibus in bellis præter aliã multiplicem ciuium cædem: Auguſtus uiginti milia Romauorum militũ exauctorauit: triginta milia ſeruorum qui militauerãt dominis reſtituit: ſex milia quorum domini non extabant in crucem ſuſtulit. Tandem cãtabrico bello cõfecto: Cæſar Auguſtus ianum primo & ſecundo a condita urbe ante memoriam ſuam clauſum: anno urbis primo quinquageſimo ſeptingenteſimo: orbe ubiq; pacato tertio clauſit. per quæ pacis tẽpora ſaluator noſter Iheſus Chriſtus naſci uoluit. paruã hactenus: ſed uel ideo nõ ingratam: (quia aliqua eſt) noticiam dedimus eorum: quæ duo & centum Titi Liuii patauini hiſtoriarum libri non extantes continebant. ſatiſq; conſtat: geſta eum Octauii Auguſti a quo in honore habitus & diuitiis auctus fuit: (non tamen ad uſq; illius uitæ finem) ſcripſiſſe. Ea autem: quæ in ætatem noſtram Romani imperatores geſſere: uarios & quandoq; nullos ſcriptores habuerunt. De quibus quam poterimus breuiore ſũma dicemus. Suetonius trãqllus. a. C. Iulio Cæſare icipiẽs: duodeci pricipũ cõfecit hiſtoriã toto orbe notiſſimã. eorũdẽq; & ut coniicimus alioq; uel ꝑpaucoꝝ geſta: elegãtiore ſtilo complexus

C. Iulius cæſar

Caeſar Auguſtus.

Triũuiratus

Bella qnque ciuilia per Auguſtum geſta.

fuerat:Cornelius Tacitus:quæ scripta maiori ex pte pierũt. Suntq; hi
Duodecim Cæsares. duodecim .C .Iulius Cæsar. Octauius eius nepos Cæsar Augustus.
Tiberius.C.Gallicula:Claudius:Nero:Galba:Otho:Vitellius: Vespa
sianus: Titus Vespasianus:Domitiãus.Successerũt Domitiano: Ner
Nerua Traianus ua:& Traianus:quoꝝ gesta ordine scripta nõ extãt. Et Nerua qdẽ ãni
unius quo Romanã tenuit monarchiã:id habuit decoris: q; Traianũ
recto igentis uirtutis iudicio ductus adoptauit. Q ui hispanis maiori-
bus Romæ natus optõis quosq; pricipes reꝝ gestarũ magnificentia &
oĩmoda uirtute:gloria & laude:uel supat uel æquat.Annorũ uero triũ
& sexaginta qbus uixit duodeuigesimo & dimidio iperauit: cuius ꝓbi
tatis morũq;:& si perierũt scripta in historiã digesta: nõ tamen adeo ob
litterata est memoria: quin multa & alibi & in hoc opere a nobis fuerit
celebrata.Hadrianus post eum & alii tres & uiginti secuti sunt pricipes
Augusti:ac plurimi Cæsares & tyrãni: quoꝝ gesta a septẽ referuntur
scriptoribus i unicum codicem(nescimus a quo)ordine digesta. sunt
q; hi scriptores.Helius Spartianus.Iulius capitolinus. Flauius eutro-
pius Flauius uopiscus syracusanus:Trebelius pollio:Helius lãpridius
Impatorum ordo post Traianum & Vulcatius gallicanus.Imperatorũ uero præter tyranos qui iciderũt
& a dictis septem scriptoribus celebrantur:hic est ordo Hadrianus ma
Hadrianus. ioribus:& ipse hispanis patre italico apud Hatriam samnitium urbem
Antoninus pius natus:uno & uiginti annis adminiſtrauit iperiũ. Successor eius & ge-
Antoninus philoso- ner ac per adoptionem filius Antoninus Pius uir optimus:tribus & ui
phus ginti annis in imperio uixit.Antoninus uero cognomẽto philosophus
pio gener & successor:nulla in re maius dedit philosophiæ experimen
tum:q̃ q; Lutium fratrem bestium hominem collegam assumptum un
decim annis:& Faustinam uxorẽ adulteriis infamem:patientissime to-
Cõmodus. lerauit:Tertio quoq; Infœlix icommodo:q; Commodum filium & suc
cessorem habuit:cuius uita annis duodeuiginti Romano iperio infœli
cissima fuit. Antoninum antedictum cognomine Cõmodũ: quẽ omni
bus icõmodũ uulgo appellarunt:cum annis tredecim sola uirtutis pa-
Pertinax. ternæ gratia tolerari fecisset:mors uiolenta sustulit.Pertinacẽ libertino
patre satũ & præstãtẽ uirũ populus cum diligeret: milites ob auariciæ
opinionẽ oderant quem secundo imperii mense non satis expleto iter-
Iuliauus Di dius. fecerunt.Iulianũ didium Mediolanensibus ortum maioribus:uera la-
borantem auariciæ & tenacitatis infamia:post quintã diẽ & secũdũ im
perii mensem auctoritate senatus priuatũ:populus i palatio occidit.Se
Seuerus. Bassianus uerum inde Aphrica oriũdũ inter bonos principes numerãdum :annis
duodeuigiti imperatorem frugi Romana res habuit.Bassianum : Seue
rus filium:& successorẽ habuit:cui Antonino caracallæ fuit appellatio
Isque genitori parum uirtute simílis : sexto imperii anno nondum satis
finito:apud carras mesopotamiæ:a militibus est occisus . Q ui cædis

ſuæ auctorem Macrinum habuit ſucceſſorem:uirum non magis origi Macrinus.
ne ſordidiſſimū:q̄ flagitiis omnibus inquinatiſſimū.quem apud Antio
chiā anno imperii nō ſatis exacto:Heliogabalus interfici curauit.Et is Heliogaba
uarius etiam appellatus:cum id dei unius Heliogabali cognomen ac- lus:
cepiſſet:uir omnium qui ante & poſt ſe fuerunt ſordidiſſimus ſceleſtiſ
ſimuſq̄:annis tribus Romani imperii titulum inquinauit.Tantas prin
cipum ſordes:tantam Romani imperii calamitatem:ſucceſſor reſtituit Alexander.
Alexander aſſiriis parentibus Romæ Mammea genitus chriſtiana. Eū
tamen ſummæ & ratiſſimæ probitatis principem:tertio decimo imperii
anno in galliis agentem ſceleſtiſſimi milites Maximini thracis iſtigatio Maximinus
ne curaq̄ interfecerunt.Iſq̄ Maximinus utroq̄ parente barbaro: apud
barbaros natus & ad pubertatis annos nutritus:cum tribus annis una
cum filio ſuo imperaſſet:apud aquileam ſimul cum eodem occiſus ē.
Tres eo deturbando imperii turbine imperatores ſenatus declarauerat
quorū Pupienus:& Albinus:poſt ſecūdū principatus ānū a militibus Pupienus.
interfecti ſunt.Tertiuſq̄ q cū eis ſenatus auctoritate pariter fuerat im- Albinus.
perator Gordianus adoleſcens Auguſtus ſex omnino ānis tenuit prin Gordianus.
cipatum . Philippus exinde arabs: cuius dolo Gordianus ille adole- Philippus
ſcēs occubuerat imperiū adeptus:Philippū filiū conſortē principatus arabs
aſſumpſit:primus Romanoꝝ principū chriſtianus.Q uē Decii panno
nis p̄fidia conciti milites primo:& paulo poſt filiū ad anni ſeptimi coꝝ
imperii finem occiderunt.Deciuſq̄ cum filio Cæſare declarato ad tertii Decius.
quo imperauerat anni finem: dum contra Aemilianum in mœſia rebel
lem parat exercitum:a barbaris ē occiſus.Galluſq̄ Hoſtilianus ſucceſ Gallus Ho
ſor ad imperium aſſumptus:Voluſianū filiū conſortem habuit. Q ui ſtilianus
anno imperii ſecundo peſte ſuorum temporum aliarum omnium de q
bus traditur maxima apud meuaniam:ſiue uicinam fori Flaminii urbē
interierunt.Valerianus inde uir nobilitate:doctrina :& eloquentia cla- Valerianus.
rus:ſummo ſenatus populiq̄ Romani conſenſu:primus(ut uidetur)
principum Cæſar & Auguſtus fuit declaratus.cuius probe geſta cum
tātæ fortunæ uiderentur reſpondere:in maximū omnium incidit infor
tuniū:a Sapore enim Perſarū rege ſexto imperii anno captus: & cathe Sapor rex.
na tāquā canis:quacunq̄ barbarus rex iter facere ductus :illū in equū
aſcenſurum humeris ſuſtentauit.Galienus filius:qui annis undecim & Galienus
uiuo & mortuo genitore Romanum fœdauit imperium:Gallicula:Cō
modo ac ipſo pene Heliogabalo flagitioſior fuit .p cuius tēpora orbis
Romanus a triginta tyrānis extitit preſſus. poſt quem Claudius eius Claudius.
nominis ſecundus:tāquam contrarium antea ſuo oppoſitum cōtrario.
non minus optimo cuiq̄ Traianus:Pius.Alexāder:quam ille peſſimis
fuit adſimilis q̄ Gothis magna clade afflictus & ītra ſolum barbaricum
redire compulſis:dum maiora meditatur & parat:anno imperii ſecūdo

Quintilius. Aurelianus. nondum finito obiit. Quintiliusq; frater:& imperio succeſſor ſextodecimo imperii die interfectus eſt. Ad barbarum tunc Romana res rediit Aurelianus enim barbaro obſcuri nominis parente apud barbaros genitus:Romanam in qua a puericia nutritus erat diſciplinā adeo redoleuit:ut ſi ſæuicia abfuiſſet:quæ ſola eum barbarꝫ prodebat:bonis probiſq; imperatoribus æquari potuerit :plura in oriente q̄ alibi geſſit. Romæ ambitū iuſq; extra muros eius priſcos diffiniuit. Vltimuſq; (ut nobis hucuſq; uidetur) Romanorꝫ pricipū duxit priſco more triumphū: Zenobia muliere orientis dominatrice:ante currum catenis aureis circundata potiuſq̄ uincta:inter captiuos ducta:quem anno imperii ſexto nondū finito:notarii ſui perfidia milites interfecerunt. Tacitum deinde

Tacitus. uirum conſularem & ſenem:quia a Cornelio Tacito ſcriptore elegātiſſimo originem ſuam cenſeri gloriæ non immerito duxerit. S.P.Q.R. & milites ſumma delegerunt concordia & grauitate expectationiq; ut uidebatur ſatisfeciſſet:niſi mors eum importuna ad ſextum imperii mēſem abſtuliſſet. Florianumq; fratrem & ſucceſſorem ſecundo principa

Florianus. Probus. tus menſe milites uulneribus confecerunt. Probum exinde pannonem Sirmio urbe oriundum:annis quinq; Romanum imperium uere ꝑbū habuit principem :cuius multa : dum aliis imperatoribus dux fuit : & quādiu ipſe imperauit:præclare geſta a ſcriptoribus referuntur : eumq; molles & luxu perditi milites dura iubētem & difficilia interfecerunt. De eo grande quid ſcribit Flauius uopiſcus:q; nos pridem i magnam adduxit expectationem:genitrici enim eius nobiliori q̄ eſſet genitor: ſæpius attentiuſq; petenti reſponderunt mathematici fore:ut a Probo lōga mille annorum ſucceſſione progeniti: Romanū imperiū nō magis

Ioannes humad uayuoda tenerent q̄ redderēt amplificatum. Dū itaq; Ioānes humad uayuoda tranſiluanus & ipſe pannon cēſendus:uictorias ſuper uictorias & quidem crebro in turchos cumulat:ſubiit animū noſtrū cogitatio:milleſimū Probi ipio annū agi:quod & ipſa ſuppotatio oſtēdebat. ſpauimuſq; aliqñ fore:ut dicta de Probo uaticinia in Vayuoda noſtro implerēt. cū ſubito clades illa igens qua Vayuoda ipſe Ioānis capiſtrani oratiōibus a domino adiutus Iheſu Chriſto:Maumeth turchorū imperatorē apud Bellogradum afflixit. in certioris ſpei ſententiam nos adduxit:ſed

Carus tantum uirum optimis quibuſq; imperatoribus priſcis gloria parē:ipotuna mos ſuſtulit. Carum probo ſucceſſorem milites creauerunt : qui duobus ānis:Romanum imperium haud improbe adminiſtrauit. Carris enim meſopothamiæ captis:progredi aggreſſum ſcribit Vopiſcus fa

Numerius to prohibitū ictu fulminis interiſſe:q; Romanis ultra Cizicū progredi non liceret : Duorum eius filiorum Numerianus pœſim callens & oratoriam:cum imperare cœpiſſet:Apri ſoceri fraude a militibus eſt occiſus. Alter Carinus nulla uirtutis umbra a uiciis quibus undiq; ſcatebat

Carinus.

redemptus:a Dioclitiano ſuperatus interfectuſq; eſt. Vltimus imperatorū & principum Auguſtorum quos ſupradicti ſeptem hiſtorici ſuis ornarunt monumētis:eſt hic Carinus.poſt eū tredecim ſecuti ſunt Auguſti principes:quoꝝ geſta q attigerūt ſcriptores ꝑtim pauci:& quorū dā oino nulli fuerūt: ꝑtim q ſcripſerunt trunci & mutilati ad noſtram ꝑuenerūt ætatē.Dioclitianus enim nullum quod qdē ſciamus geſtorū a ſe ſcriptorē habuit.Conſtantii comitis.& Conſtantini filii:ac Galerii: & Conſtantis:& Conſtancii:Iuliani:ac Iouiani geſta: Ammianus Marcellinus ſcriptor egregius duobus & triginta libris eſt cōplexus. Quorum tredecim anteriores nobis deſunt.In quibus Conſtantii Galerii:& Cōſtantini ut coniicimus geſta erant.Dioclitianus itaq; Salone nunc ſpalatro in Dalmatia oriundus:& ſenatus:& populi:& militū cōſenſu: poſt Carinum imperator Auguſtus eſt declaratus: qui & prudens : & ꝑbus impator:cū multa bella ꝑſpere geſſiſſet:multiſ quæ ſuborta ſunt in imperio diſſidiis territus:Maximianum Cæſarem primo poſt Auguſtum imperii conſortem declarauit.alioſq; ſubinde adiutores comparaturus:Galerium & Conſtantium comitem: q Conſtantinum magnum genuit Cæſares fecit.Et breui poſt Salonas dimiſſo imperio :i uitæ priuatæ qetem ſe recepit:quem Maximianus in priuatæ uitæ & qetis propoſito:apud Mediolanum imitatus eſt.Dioclitianuſq; poſtquam anniſ uiginti partim in principatu partim in uita fuerat priuata:ueneno interiit.Conſtantius comes Eutropio patre galliis oriūdo : & Galerius cæſares primo ſimul:& pariter poſt Auguſti:imperium inter ſe partiti ſūt Galliamque & Hiſpaniam Conſtantius perhumane cū adminiſtraret: Conſtantinum ex Helena in Britania nunc Anglia filium ſuſcepit:ubi anno principatus tertiodecimo obiit.poſt quem cum Galerius imperium ſolus annis duobus adminiſtraſſet:ualitudinis in quam inciderat ī patiens manum ſibi conſciuit.Conſtantinus ad hunc ſequitur priceps inſignis:qui poſt germaniæ motus uarios maximoſq; diutino bello cōpoſitos:in Italiam deſcendens eporegiam primo poſt Veronam tyrannis hoſtibus ſuis conſentientes afflixit.Maxentiū tyrannum ad pontē ſupra tyberim materia & nauibus fabricatum ſuperauit : ut in tyberim merſus obierit.chriſtianis fauit:& multa fecit :quæ apud noſtros celebrata:a ſtricto hoc in loco narrari nequeunt . Annos unum & triginta plenos in principatu egit. Trium Conſtantini filiorum:duo:Conſtans: & Conſtantius in Conſtantini fratris necem conſenſerunt.Conſtanſq; natu maior poſt uictorias de parthis multiplices habitas a militibus eadem qua in omnes ipſe debachabatur crudelitate:anno ꝑrii duodeuigeſimo laceratus eſt.Conſtantii uero fratris & in imperio ſucceſſoris infœlicitas tulit:ut Iulianum ſibi affinem Cæſarē declaratum in gallias cum exercitu miſerit , Qui uir ingentis ſpiritus : doctrinæ: & uirtutis

Dioclitiāus:

Maximianus
Galerius
Cōſtantius comes.

Cōſtātinus.

Maxentius.

Conſtans
Cōſtantius.
Cōſtantinuſ

Iulianus.

parata uirtutibus ſuis potiuſq̃ copiarum apparatu & magnitudine uictoria.elatus in Italiam rediens tyrānidem inuaſit. Conſtantiuſq; interim Perſarum bello graui implicitus dum ad Italiam properat:anno imperii ſexto obiit.Iuliano apoſtate ideo cognomentum fuit:quia ſuſceptam Chriſti fidem abnegans:librum eloqnentia & pari impietate redūdantem:in Chriſti domini dogma euomuit. Is dum in Perſis ingentia tractat bella āno imperii ſecundo nondum finito ſagitta incertum miſſa ſicut Ammianus refert brachium ſaucius interiit. Iouianum pannonē uixdum adoleſcentiam ſupergreſſum uirtutibus ornatū: Iuliani exercitus imperatorem creauit:multa ut apparuit præclara geſturū:niſi octauo imperii menſe repentina morte ſubtractus fuiſſet. Valētinianū quoq; & ipſum pannonem milites(ut uidebatur)inuitum iperio præfecerunt.Q ui princeps inter bonos numerandus: Valentem germanū fratrem:& Gratianum filium Cæſares primo:& mox creauit Auguſtoſ obiit undecimo imperii anno.Eiuſq; mors Romano imperio non immatura q̃ magis infauſta Valentem eius fratrem ad imperium euehi fecit.Cuius uiri auaricia:& ſimul imprudentia factum eſt:ut Gothis in Romani imperii prouicias patuerit acceſſus:quos chriſtianos fieri cupientes petenteſq;:ſua imprudentia effecit hereticos Arrianos.Is tamē dei iudicio dū pari imprudentia cū Gothis pugnat:quarto imperii anno ſuperatus:& cum caſa in quam ſe de fuga receperat crematus eſt. Valenti ſucceſſit iperio nepos Gratianus uir cū catholice chriſtianus: tum alias probus.Q ui Theodoſiū fratrem ea coditione ī collegam aſſumpſit:ut ſolo ī oriente p:inceps eſſet. Ipſe poſt ſuperatos pacatoſq; Alemanos & repreſſos ſcythas ſiue tartaros:āno iperii ſexto obiit. Valentinianuſq; frater eius nominis ſecundus iperium occidentis accepit Theodoſio ut cœperat orientis iperium adminiſtrante.Sed cū Maximus qdam tyrānus Valentinianū galliis ui & armis expuliſſet: Theodoſius ſuppetiis allatis & tyrānū apud aquileā uicit:ac capite puniuit: & fratri iperium inſtaurauit.Sed cū is qetus apud Vienā deſidet:octauo imperii anno Arbogauſti comitis ſui fraude occubuit. Theodoſius itaq; utriq; fratrum poſt quartumdecimū annum ſucceſſor:uniuerſum orbis Romani imperium ſolus obtinuit.Princeps optimus præſtātiſſimuſq;:& Traiano a cuius conſanguinitate originē duxiſſet adſimilis.q intra annos tres imperii quod ſolus adminiſtraret:Eugeniū tyrānū galliarū & partis germaniæ inuaſorē ſuperauit:cœpit:occidit:auxilio maxime fretus domini Iheſu chriſti in quo fideret.quod eius hiſtoriæ celebrator Claudianus poeta:& ipſe Hiſpanus genere: apud Florentiā Italiæ habitator his uerſibus īdicat.O nimiū dilecte deo cui militat æther Et coniurati ueniunt ad claſſica uenti . Hunc principem duo ſancti eloquentiſſimiq; eccleſiæ doctores : Ambroſius & Auguſtinus multis

Iouianus

Valētiniāus

Valens. Gratianus

Theodoſius Valētiniāus ſecundus.

Maximus.

Eugenius tyrannus.

magníſq; extollunt laudibus. Sed hiſtorico qui ad noſtras puenerit manus ſimul cũ aliis duodecim Auguſtis ſupradictis caret. Poſt Theodoſii ipſius apud Mediolanũ mortẽ orbi Romano inuiſam ſimul & pniciоſiſſimam: duo eius filii Archadius & Honorius i iperio ſucceſſerũt Archadius. Honorius.
Quoꝝ tpibus uiſi Gothi poſt multas clades Italiæ inflictas Romam obſederunt: cœperuntq;. Qua die Kalendarum Aprilis: anni ab incarnatione ſaluatoris noſtri duodecimi quadrigẽteſimi: Romanoꝝ impii inclinatio cœpit: in duoꝝ & triginta librorũ hiſtoria a nobis hactenus celebrata. ex qua facile fuerit ipatores: auguſtos: principes: & tyrannos uel potius gẽtiũ a quibus tantam rem: tantum imperiũ: tantam monarchiam euerti: deprimi: exinaniri contigit excerpere & intelligere: quãobrem ommiſſio iam in quo latis diu digreſſi ſumus bellorum & geſtorũ in Romano impio a qbus rei militaris Romanæ magnitudo: dignitas & ſimul uarietas intelligi poſſit: ſuccincta aſtricta & breuiaria narratõe ad principis ſiue imperatoris unius qualis eſſe debeat deſcriptionem ueniendum eſt. Primum enim & maximum rei militaris diſciplinæ: & belli gerendi fundamẽtũ eſt: optimi imperatoris delectus. De quo ſatis eſſe poſſet: ſi ea paucis diceremus quæ. M. Cicero. Gn. Pompeii laudes in oratione tractans ſic habet. Ego enim ſic exiſtimo: in ſummo impeFundamentũ rei militaris optiuſ princeps.
ratore quattuor has res ineſſe oportere. Scientiam rei militaris: uirtutẽ: auctoritatem: fœlicitatem. Sed cum proximis temporibus uir doctiſſimus eloquẽtiſſimuſq; Nicolaus ſecundinuſ noſter Onexãdri ad. Q. Verannium de optimo imperatore librum nobis e græcia tranſtulerit in latinum quem ſcriptorem per Auguſti: aut proxima illis tempora floruiſſe coniicimus: libet eius præcepta carptim colligere: in quibus in primis iucundum utiliſſimumque erit inſpicere: ea quæ præſcribit Onexandri de optimo Impatore ꝓcepta:
facienda: duces Romanos imperii fundatores factitaſſe. Et nobis facile fuerit niſi amplitudo operis nimia deterreret: quicquid Onexander ſingulis in partibus ſeruandum iubet: qui conſules: prætores: duces: & imperatores ſeruarint oſtendere. Sed iam Onexandri præcepta uideamus quæ is tanti facit: ut ſe fœlicem uel ide futurum prædicet. Ea quæ Romani uirtute: prudentia: & induſtria: fortiter & præclare geſſerunt: idoneus ipſe exiſtimetur qui oratione complectatur. Ad opuſq; ingreſſurus de eius utilitate maxima attentos lectores reddit: qbus ſe oſtẽſurum pollicetur. Vnde orta ſit gloria igens Romanorum: qui tale tantũ q; cõſtituerunt imperiũ: ut nullus rex: nulla ciuitas: nulla gens nõ modo maiorẽ iperii magnitudinem obtinere: ſed ne parem qdem attingere potuerit affirmatq; ſubinde nõ caſu id & fortuna: ſed uirtutibus factum eſſe. propitiam enim inquit cœptiſque noſtris fauentem adipiſci fortunam optandum utiq; eſt: non ideo tamen exiſtimandũ eam rebus præeſſe oibus atq; penitus dominari. Vt.n, inepti ac parum cõſiderati

Qualis debeat eligi imperator:

sunt qui singulas calamitates fortunæ attribuũt:nõ ipatorũ desidiæ & errori: ita qui res recte & ordine gestas fortunæ non imperatorũ uirtuti impartire uidentᵉ. Veniẽsq; paulo post ad rem:dicit Imperatorẽ deligi oportere nõ generis & maiorũ:nec fortunarũ & opũ habita rõne:sed q tẽperãs sit:cõtinẽs:sobrius:frugi:ac tenuis uictus:laborũ patiẽs: acer ingenio:nõ auarus:nõ iuuenis:non senex. Si cõtingat quoq; q liberos habeat:qui ad dicendum idoneus sit:existimatiõisq; præditus:tẽperãs: ne uoluptate abductus:curam maximarum rerum abiiciat.Sobrius ut rebus maximis inuigilare possit. Victu frugi & tenui:quia deliciis dedi tũ:uiuendi cultus:& exqsita ciborũ cura fatigat:& mergit aĩum.laboris patiens:quia ultimum esse oportet imperatorem qui defatigetur atq; lassescat.Acer ingenio:q; celerem:&(ut inquit Homerus) uolucrẽ eum esse oportet:qui pernix cogitatione omnia percurrat atque futura coniiciat animo longeq; prospiciat.Non sit auarus & lucri cupidus: plæriq; enim:& si fortitudine quadam:& robore aduersus arma:& hostium copias interriti perstare possunt:auro tamen illecti mollescunt.Id q; telum efficax est ad extorquẽdam uictoriam accomodatum. Nec iuuenem nimis:nec senem oportet esse imperatorem : q; alter incredulus nimis & audax:imbecillus alter & timidus. Pater habens liberos admittendus:non autem qui liberis careat.alioquin fortis probusq; repudiandus:filii enim adhuc tenellæ ætatis animum parentis deuinctum patriæ tenent:tamq̃ obsides dati patriæ . ætate iam adulta grandiusculi armis:consilio:fide:opera :eum adiuuant:Eloquio præditus imperator militem oratione cohortando facile persuadebit pericula contemnere: claris inseruire facinoribus:& studio gloriæ ac uirtutis amore incendet Existimatione præditus si non erit imperator:uulgus egerrime feret: & sequetur : cum nemo nisi inuitus ducem sequatur : quẽ se deteriorem opinetur. Verum ut nemo propter solas opes imperator deligendus ẽ: ita & inops repudiandus nõ est : modo uir fortis & alioquin bonus sit. Non enim meliora efficatioraq; ad tuendum erunt arma argento celata atq; auro exornata:illis quæ ferro ac calybe fabrefacta ornatu extrinseco carebunt.Cauendus est uero rei nummariæ studiosius quæstui cõtinuo inhians.consueuerunt enim huiusmodi homines sordidi: ac pusilli animi esse:qui nullius honestate rei:nullius clari facinoris studio possint allici.Maiorum & progenitorũ splendor si adsit amplectendus:sin absit haud magnopere desiderandus est.quẽadmodũ enim iumẽta nõ stratorũ:& sellarum ornamẽto sed ingenita:& suapte metimur fortitudine:ita maiorũ in imperatore uirtutes si propriis careat: frustra cõtemplabimur.Q uinetiam res plærumq; segnius administrant :qui errata si qua admiserint maiorum gloria honestari cõtegiq; posse cõfidũt.qbus uero nulla parentum est gloria: ut maiorum obscuritati suum afferant

uirtutis lumẽ:res cautius ardẽtiusq; gerunt.Optandus itaq; ẽ impator fortis:genere clarus:fortunatus:locuples:non tamen improbandus repudiandusue inops:modo uirtute polleat : quamuis parentibus haud illustribus sit natus.Is posteaquã delectus institutusq; est imperator facilis esto comis:& se uolentibus adire pateat:non tamen ea sit facilitate atq; comitate:ut contemptui fiat:nec tamen acerbus & durus ut odiũ in se concitet.Et ipse deligat decuriones centuriones reliquosq; copiarũ & ordinum duces:quorũ uirtus perspicua sit. Quo in delectu habendo:locupletioribus & nobilitate præstantioribus plærumq; tenuiores postponẽdi sunt:pecuniarũ .n .cõmoditas publica & priuata sæpe desideratur:cũ elargiri quippiã: & militibus gratiose impendere ẽ necesse. Sperat enim quisq; se maiora consecuturum si certauerit fortiter:ubi tenuiore uictoria:quæ proposita sit largitatem imperatoris suppleturam intelligit.Cooptet sibi præterea imperator collegas & socios quibuscũ de incumbentibus deliberet.cogitationes enim atq; cõsilia nostra qbus natura afficimur:nisi fidele foris per consultationem adhibitum sit auxilium:fallere nos facile possunt:& errorum plena sæpenumero cõperiri.e cõtra quæ alieno iudicio atq; sentẽtia cõprobant:securitatẽ cõpant animo & firmitatem in rebus tuentur . Et tamen nullus sibi tantopere debet diffidere : ut ancipiti sit semper ; & infirma sententia: nec usque adeo arrogare:ut arbitretur nihil suis consiliis melius alios posse excogitare . initia ipsa bellorum temperanter constituenda : & tamq; rerum fundamenta prudenter iacienda.Bellum enim quodcunq; iustum deos habet fautores:militesque alacriores iussa capessunt : & rei gerendæ se exhibent. Vnde priusq; educantur copiæ: omni publica & priuata labe expiabuntur expiationibus sacrisq;:quæ ius sacrum religione dictauerit.Ducatur deinceps exercitus instructus:ex ordine : etiam si eũ hostibus nondum esset congrediendum:& si per regiones longe multorũ dierũ itinere eundum:quamuis per agrum pacatum.Milites enim hoc pacto ordines seruare assuescent:& loco quisq; manere:& duces præfectosq; sequi discent . Quod multo acuratius seruandum erit si per agrum hostilem mouere necesse sit:ne per repẽtinos impetus paruo tẽporis momento miles passim tumultuari cogatur.Agmen uero per loca huiusmodi si ducatur:ita cohibendũ ne præangustia & sui dilatãdi difficultate protendi in longitudinẽ nequeat.neq; nimis dissolutũ incedat. Sic enim facultas ad libitum incurrendi & per occasionẽ lædendi prestaretur . Itaq; contracto semper quadratoq; agmine mouere satius atq; melius est:q̃ protensiore atq; oblongo. Commeatum uero: impedimenta reliquumq; apparatum bellici instrumenti:in medio copiarũ locari oportet.præterq̃ si loca quæ post nos relinquuntur ita pacata sunt: ut cito pone duci conuehiq; possint. Præmitti quoque debent aliquot

Bellũ quod cũque iustũ deos habere fautores

Qualiter exercitus duci debeat.

equites qui diligenter scrutentur atq; explorent quacunq; transeundū est: præsertim si per loca siluosa:saltuosaque:perque solitudinem uastam iter fuerit faciendum.Mouendum autem est interdiu quando ad iter non ad prælium copiæ sunt ducendæ :nisi forte quippiam urgeat: quam ob rem ut hostem præuenias tibi uideatur accelerādum eē.Hac enim ratione etiam noctu mouere potes:modo id tuto fieri posse intelligas.Sane ubi eo uentum est:ut mox necesse sit cum hoste congredi: & prælio decernere:sensim non citatim ducantur copiæ :neq; magnum iter conficere cogantur.porro si per agrum socialem moturus sis edicas militibus nequid omnino attingant & uastent . Miles enim armis fretus:& quicquid libuerit faciendi licentiam nactus : nulli rei parcere sciet.Hostilem autem agrum:diripi:uastari:incendiue palam permittes frugum enim atq; alimētorum inopia:& nummariæ rei difficultate bella extenuari solent atq; extingui. Verum priusq̄ agrum hostilem uastari permittas:hostibus nisi cesserint id te facturum prænunties. Ingruēs enim calamitatis discrimen atq; expectatæ cladis timor:mortales sæpe concedere cogit:quod ante hac ut facerent nequaq̄ potuissent adduci. Vbi uero calamitatem acceperit:tamquam quos maiore damno afficere nequeas.cætera contemnunt & paruifaciunt. Sin uero tibi diutius in agro hostili castrametandum esse intelliges: ea tantum diripi uastariq; permittes:quæ tibi non admodum usui futura conspexeris.Copiis tuis completis expeditisq;:nec in tuo:nec in sociali agro diu moraberis:ne consumptione rerum:tuis magis:q̄ hostibus:detrimento fias. Curandum denique tibi diligentissime est : ut terra mariq; in exercitum commeatus facile comportentur.Positis autem in terra hostili castris fossa confestim ualloque opus est : tam&si eodem in loco tibi diu morandū non constitueris:munitior enim : & proinde tutior eris: ad repentinos hostium impetus:& clandestinas:neque expectatas irruptiones. Deligas quoq; milites: quibus id negocii detur:ut per stationes atq; excubias castris præsidio sint:etiam si hostem proconsul inde abesse acceperis. Verum si hostibus nihil urgentibus: diuturnior tamen tibi uidetur ibidē castrametatio futura:siue populandi hostilis agri causa:siue opportunitatis commodius seruandæ:occasionisq; hostem offendendi captādæ gratia:tum ea tibi delige loca ī quibus castra teneas: quæ neq; limosa:nec alioquin insalubria sunt:eiusmodi enim locorum natura & situs exhalatione corruptione ac fetoris emissione uarios morbos ingenerare:pestemq; iniicere solet.proinde salubre est atq; utile :castra non diu ī eodem tenere loco:præterq̄ si hyemandi causa duriciei : & rigoris cæli euitandi ibidem manere necesse sit.tum uero apprime curandum est: ut cōstructis ordine tabernaculis atq; tentoriis suis : locū oppidi instar incolere uideri possis . Sed in hibernaculis ipsis exercendi sunt milites

Quae loca castris sint deligenda.

uariisq; periculis ad pugnam apti reddendi:ne locus usq̄ otio & inertiæ detur. Exerceatur autē miles in hūc modum:deligantur aliqui quibus idonea dentur arma:assuescantq; ordines seruare:nunq̄ deserere locum discant præterea contuitu mutuo:crebra appellatione:familiari consuetudine:inuicem iungi ac deuinciri. edoceatur præterea miles ex imperato agmen tum producere:tum cōtrahere & seu dextrorsum seu sinistrorsum inuertere. Postremo admonendus est: ut signa quæ interpugnandum imperatoris iussu darentur attente excipiat. ubi canatur receptui: sese in ordinem colligat:& sensim referat pedem. hoc pacto instructus: & ornatus exercitus diuidatur. deinde ad pugnam circa ferrum coeat: distributis leuibus pilis hastisq; fragilibus:& si forte arua prope sint: ictu glebarum res geratur. Sin uero colles & tumuli & alioquin accliuia aderunt loca:certi ad id deputati milites hæc loca cursu occupent:alii quoque constituantur quibus id demandetur negocii:ut illos deturbare contendant. æqua ratione instituendus est eques: decernantur spectante imperatore cursus certatim:insecutiones:fugæ:congressiones:iaculationesq; per loca præsertim campestria:seu sub ipsis montium radicibus:quo per aspera & salebras discas excurrere. Populationibus temperanter utendum est:nec militi permittendum: ad rapinas & prædam temere ferri:plærumq;. n. maxime acciderunt calamitates:quando dispalatos milites:hostis manu composita est agressus. Cum uero ad prædā populabundum militem emittere cōstitueris:strenuos ex tuis præsidio illis addes: qui reditum cum præda ratum præstent. Exploratores si quando comphenduntur:non una in omnes sententia & animaduersione uti debes. Si enim tuas copias & apparatum inferiorem hostilibus copiis esse itelliges:raptim illos extingui iube. sin enim tuis confides rebus:exercitu ad ostentationem composito illis inspectandi facies potestatē:q comiter habiti emittantur:renunciatus. n. rerum tuarum apparatus hosti metum terroremq; iniiciet. Vigilias obeuntes tam multi sint ut somnolentis uigilatiores inuicem succedant:idq; munus stātes præstent:eorumq; pars extra uallum ignes excitet: ut aduenientes eminus ipsi aspiciant. Si contingat:ut imperatorem hostilis exercitus conuenire necesse sit:præstantiores ex tuo exercitu armisq; & omni apparatu ac corporis habitudine conspectiores tecum adduces: plærunq; enim fit ut ea ex parte:quam quis cōspexerit:de reliquo iudicet:magisq; iis quæ uiderit q̄ auditis credat: transfugam multa (ut fit) pollicitum ita custodiri iubeto:ut pro eorum quæ fuerit pollicitus euentu atq; successu:præmium aut punitionem expectare cogatur. Castra hostium circularis figuræ pro apparentis ualli breuitate ne despexeris:circularis nāq; minor re ipsa apparet:cum econtra longior uisa præsertim in mōtibus sæpe fallit:q; salebrosis conuallibusq; abundat:in q̄bus nemo cōsistere

Exercendos esse milites in castris

Quali animaduersione in explorato res captos utendum.

De uigiliis.

De trāsfugis

potest. Tu itaq; castra in breui comprimas spacio: hostibusq; ad pugnã prouocantibus conglobatum tenebis milítem : tãq̃ tuæ paucitati diffidens: fit enim ut hostis solutior negligentiorq;: aut inuadens : aut expectans: a te constipato exercitu perrumpẽte facilius opprimatur: quæ fallendi ratio: ne tale committas erratum te poterit admonere. Quæ alicuius momenti sint: nõ eẽ alicui cõmunicãda. Quae alicuius momenti es intentaturus: nemini communicabis: prærerq̃ si quã do tuis primoribus aliqua secreto credi oportere existimabis. cauendũ enim est accuratissime: ne consiliis tuis hosti a perfuga: aut explorato re proditis: aut rei bene gerendæ occasionem amittas : aut clade aliqua afficiaris. Educere uero copias seu ad pugnam capessendam instruere neutique debes: nisi prius sacra de more feceris: quare aruspices atq; uates habere oportet: qui sequantur exercitum: quamq̃ præstiterit contẽplandi exta. & rite sacra faciendi rationem tenere. Verum si pulchre litaris: & sacra uotis tuis succedere ispexeris: optimatibus sacra ipsa ostẽdes remq; deinceps bono capessere animo perges. Vates habẽdos i exercitu Copiarum enim duces: qui sacra protendant reliquos cõmonefaciunt: eosq; animis auctos in spem erigunt: mileſq; qui deorum immortalium monitu ad pugnam se duci credit: audentius & tamq̃ psumpta uictoria pugnat. In educendis copiis illud maxime est obseruandum : ut qua ingrederis ea quoq; tibi reditus patere possit: quod quidem eo ualet non modo ut hostẽ cõsilio superes: uerũ etiam ne ab ipso incautius opprimare. De educendis copiis. Pulchrum eni est scire hostẽ decipere: necessariũ ne ipse decipiaris cauere. Conuenire te quemcũq; cupientem quocunq; loco: & tempore: admittere & audire debebis. Alioquin maximarum rerum bene gerendarum uel amittẽ uel cũ damno differtur occasio. Si forte castra tua hostiũ castris ꝓpriuſ conferre: aut aliter ad hostem accedere cogeris atque constitues: priusq̃ moueas: miles tuus cibum capiat: ne forte preuentus ieiunus: arma cogatur arripere & pugnam inire. Quæ re neglecta male sæpius pugnatũ est: milite uiribus ob inediam destituto: præsertim ubi prælium non leue certamine: sed grauiter toto die peracto uenit ad exitum. Si quando trepidatione (ut fit) orta mœror aliquis militum animos occupasse uideatur: siue quia hostibus accesserunt auxilia : siue q; alia re potior illius conditio uideatur: tum maxime expedit imperatori hilaritatem atq; lætitiam præ se ferre. Vultus enim facieſq; imperatoris conformes sibi solet animos militum reddere: & similitudine sui eos afficere. præstatq; fronte & oris habitu q̃ oratione : & uerbis: solari: quia orationi : fides quandoq; minor habetur: utrunq; tamen pro uiribus faciẽdum erit: & sese uerbis ac uultu talem gerere: qualem tempora postulabunt. Et sicut æger animus mœrore deiectus obtentu spei bonæ excitãdus erigenduſq; est : ita lasciuus & inertia intemperans conterrendus terrore castiganduſq; est. Idcirco utriq; rei te debes apte accõmodare & rõnem

habere rerum ac tempotum:ut ubi opus sit timentem te & futuri prouidum:tum ratione: tum uultu ostendas aut ipauidum & fidētem uti profuturum intelliges:dum aciem strues equitatū tuum non ut tu uoles:sed ut tempus & status rerum te coget dispōes: equites enim tuos oppolite ad equitatum hostilem statues. Verum quoad fieri potest eo modo locabis quo solent instrui in cornua acies:ut & ad frontem & ex lateribus spacioslioris loci cōmoditate freti expeditius possint prodire: equestriq; munere uti:nullis post se ordinatis :qui possint esse eis impedimento. Velites autem iaculatores & ferentarios: sagittarios demum & funditores primos in acie locabis:nam si post sequūtur magis suos: q̄ hostes ledent.Sin medii inter ipsos statuentur:irritum erit eis peculiare pugnandi officium quippe qui nec pedem referre commode possint ad iaculorū pilorum sursum uersus porrectionē: nec de cursu ipso iaculari a præcedentibus præpediti:multoq; minus funditorēs poterūt in gyr torquere fundas:atq; tela amittere:circunquaq; militibus obstentibus in quos circumlatio fundæ offendens: his magis q̄ hostibus dāno erit.Sagittarii quoq; præcedentes cæteros :i ipsa hostiū corpa uelut ad signū recte imittent:sin postremi:aut intermedii : sursum uersus sagittare cogentur:& uis ipsa telorū consumet in cassum: Si aūt cōtinget pugnam his in locis comitti:quorum pars humilis & plana sit : ps collibus tumulisq; isurgat:tum leuis armaturæ militem maxime i aspernis:ac durioribus locis statues:rursus si campestribus locis abste occupatis hostis eminētiora obtineat:huc leuē armaturam adduces:quæ facilius & iaculatur & simul pedem refert.Fundarum autem uis perniciosissima omnium est:nam plumbi color aereo colori perq̄ similis est & dum per aera fertur latet:hostiumq; corpora incauta petit:illatiōisq; ui atq; agitatione prope ignitum uehementer ferit :penituq; ingreditur nec concerni potest:q; labra uulneris cuestigio clauduntur:& tamquā corruere uidentur.At si hoc genere teli & uelitum ope tu cares: hostis autem maxime præstat:primos acici tuæ densos consertosq; prodire iubeas:gestantes clypeos magnos:quibus possint toto corpore contegi: reliq uero q hos sequuntur ordine ad ultimos usq;:sublatis supra capita clypeis:hoc pacto tantisper proficiscantur:dum intra iactum telorū ueniant.Sin utriusque adest huiusmodi uelitum auxilium:tui primi iaculentur in hostes.Solertis erit imperatoris: ubi aduersus multitudinem hostium se cum paucioribus uiderit pugnaturum :eiusmodi operam sibi deligere:uel iuxta fluuii ripas:uel sub montes & supercilia ubi acies instruere possit: & ipsa loci natura hostes arcere. Cæterum non erit inutile:ut instructa prius tamquam ad pugnam acie :deinde quasi exterritus pedē referas:ordineq; seruato similē fugæ recessum simules: tursus ad insequentes conuersus manū conseras,nonnunq̄ enī opinati

Qualiter acies struēdæ.

Fundarū uis

hostes aduersariorum exercitum pauescentem fugere prægaudio ĩsultant soluto ordine:& certatim incumbunt:ac alii alios præuenire cõtẽdunt contra quos conuersum pugnare:citra periculũ est:& ipsa sistẽdi fiducia præter spem hostium eueniens:trepidãtes hostes & dispalatos in fugam uertere poterit: tam&si pauloante insolenter insequebantur: Habeas item oportet selectos aliquos milites:qui extra acies instructi: tamq̃ triarii laborãtibus opem atque subsidium præstent: & de quibus auxilium ubi usus sit depromere facile possis:magnopere enim prodesse possunt si fessis accedant integri. Illud quoq; non fuerit abre: quadmodum utile: si quarto tibi uidebitur spacio: e copiis tuis elegeris aliquõt:qui clam hostibus sese alicubi occultent:quibus præcipias ubi instructa acie prælium inieris:dato a speculatoribus signo excitati, ppere moueant. Quod tum maxime faciendum erit:cum auxilium expectatum uisum est in tempore non uenisse. Rati enim hostes eos esse milites:quos auxilio tibi futuros præstolabare: forte tuis adhuc mouentibus:& priusq̃ in reliquum exercitum se immisceant: ipsi uertentur in fugam. Repentina quoq; in hostes post terga irruptio: formidolosissima omniũ ẽ. Quam ob rem si fieri potest:mittenda est noctu manus aliqua militum:qui transuerso itinere prætereant hostes: seq; per insidias post eos locent:collatisque iam signis & initio prælio ipsi citatim ex insidiis nouissimum agmen hostium adoriantur. Inualescente pugna: & cunctis utrinq; rem strenue gerentibus obequitando tuos hortere: simulq; inclames si forte in dextro cornu es:leuo cornu aciem uincere: hostemq; profligatum. sin in leuo es dexteram aciem tuorum uincere dices:siue res ita habeat siue non. & pariter de hostium imperatoris occubitu falsum ẽt uociferare proderit:hæc ratio plærũq; profuit:idest ut tuos simul & hostes fallas. Sapientis quoq; imperatoris ẽ fratres cũ fratribus:& cum amicis amicos ordine iuxta locare:fiet enim ut mutuo se inuicem amore animosius defendentes:reliquam quoq; acici partem proximam uel a fuga sistant:uel impellant in hostem. Iussa tesseræ atque signa præfectis copiarum principio dari debent:a qbus ad omnes quoq; milites manent. nec uoce edatur signum ne exaudiatur ad hostibus: sed uel gestu corporis:uel nutu capitis:uel manus motu:uel armorum collisione:uel hastæ uersione:uel ensis uibratione. Signum enim præterq̃ q; hosti clam datur:etiam maxime conducit ad conditionem alienigenis:qui diuersa lingua nobiscum militant. Mandabis quoq; militi tuo:ut tum insecutiones:tum recessus ordine faciat. Nam siue superati repulsiue minus lædent (quippe quos hostis non fusos passim: neq; palãtes singulos opprimere quibit):siue uictores hostem fusum fugatũq; insequũtur:pessime eũ afficient:turmatim consertimq; insequẽdo adde ẽt tutius:plærũq;.n,ubi hostis fugiẽs aduersarios post terga uidet

Fratres fratribus & amicos amicis iuxta eẽ locandos. quũ praeliũ conseritur.

Tessera.

passim:& nullo ordine ferri:derepente redactus in aciem retroq; cõuer sus cladem acceptam reddit. Sit tibi curæ fulgentem atq; armis illustrẽ exercitum ducere:nitor enim ac fulgor armorum formidolosum red dit acierum aspectum:& ingentem terrorem ingerit hostibus:atq; ani mos eorum conturbat. Producas insuper agmen : tum uociferatione: tum clamore quandoque & cursu. Eiusmodi enim facies rerum:clamo res militum strepitusq; armorum clangori tubarum immixtus: mirifice terrefacit hostium animos. Instructis apparatisq; undiq; ad pugnam co piis non statim mouere debes:studio scilicet præripiendæ pugnæ. Sæ pe enim cogitur imperator conspecto hostium apparatu : ad armaturã eorum ad gẽtes ad mores hominum: suas quoq; parare & instruere co pias: Si hostis equitatu præualet:& tibi commoditas forte datur:delige aspera loca angusta:summontana:& per quæ eques facile uadere ne queat. Et quotiẽs ꝓgrederis dimittes intra munitiores:qui castris & im pedimentis præsidio sint ne uisa solitudine hostis mittat:qui castra de serta occupent:& impedimenta diripiant. Illi maxime mihi uidentur er rare:qui in hanc conditionem pugnare uolunt:ut si uicerint:parum ho stibus ipsi noceant:sin superati ipsi uictiq; sint:magnam accipiant cla dem. in rebus difficillimis conducet pro uiribus tuis persuadere: mortẽ atq; perniciem incertam his esse qui pugnando præstant:& se tuentur: eos uero qui fugiant ꝓcul dubio perituros:calamitatẽ quoq; hos con sequi qui deserãt locum:non eos q seruẽt ordinem. Excogitata uero In ipso discrimine pugnæ consilia: & repugnandi aduersariorum consiliis extempore adinuentæ rationes:ampliorem nimirum gloriam:maiorem q; admirationem imperatoribus:disciplinamq; rei militaris exactæ tenẽ tibus peperere:q̃ ea: quæ præsumptione & coniectura ante copiarum congressum exquisita esse uidentur. Imperatorẽ ipsum cõsulte magis: & caute q̃ audacter certare oportet: uel otio potius abstinere pugna. prudentia enim animi:q̃ uiribus & robore corporis præstare debet. Nã q; qui adeo cupidus atq; insolẽs ẽ:ut nihil dignũ patrari a se putet:nisi manũ ipse cũ hostibus cõserat:is nõ modo non fortis:uerũ audax quo q; & temerarius est. Ad imperatorem id imprimis attinet:dum pugnat obequitare aciem:pugnantibus se ostendere : eos qui fortiter rẽ gerant lauadare:trepidantibus uero minari:cohortari cunctantes: laborãtibus opem ferre:supplere defectus. Si qua usus est deducere copias :tẽpora obseruare:occasiones præripere:futura conijcere: cani iubere receptui: reuocatis e pugna militibus : diis immortalibus sacra faciat. Suppli cationes decernat:pompas agat. ut pro tempore uti licebit : pollicitus grato animo reddat:quæ rite post bellum cõfectum & partam uictoriã exsolui fas sit. deinde honoribus muneribusque eos donet : quos ꝓbe tẽ gessisse acceperit. Ignauos aũt & inertes pœna ignominiaq; afficiat.

Vt exercitus armis fulgẽ tibus sit

Cõsulte ma gis pugnã dum q̃ au dacter.

honores uero huiuſmodi ſortibus habent:qui patriis moribus ſunt p
Milites pro re geſta affi ciendos bati. Præterea quæ in ipſo debent proficiſci imperatore hæc ſunt: ar-
maturæ:inſignia:ſpolia:decuriæ:præfecturæ:ducatus alii quoq; eiuſ-
modi magiſtratus. Verum præſtantioribus uiris & magiſtratus gerenti
bus:ampliores haberi debent honores:priuatis autem decernant mino
res:hæc & ſi liberaliter & benigne pro meritis cuiuſq; dari conſueuerũt
irritamenta præterea ad uirtutem ſunt cæteris:qui huiuſmodi honoris
ſunt cupidi. Vbi uero bonis præmia pro meritis rependũtur: malo-
rum autem ſupplicia nequaq̃ diſſimulantur:uniuerſum exercitũ opti-
ma ſpe affici eſt neceſſe. Victoria uero potitus aliqua non modo ſingu
lis militibus uiritim dare præmia rei bene geſtæ debebis: uerum etiam
uniuerſo exercitui labor̃:ſuorũ fructuũ aliquẽ ex hoſtibus elargiri. p
mittes quoq; militi caſtror̃ impedimẽtorũ:& oppidorũ:ſi qua iure bel
li in tuam uenerint poteſtatem direptiones. Vrbium deniq; : præterq̃ ſi
forte de eis quicq̃ foret deliberandum:hoc enim rebus omnibus uehe
menter cõducet: præſertim ſi bellum nondum confectum conſumatũ
q; eſt. eiuſmodi namq; emolumẽtis allectus miles prõptiorẽ ſe anima-
tioremq; cæteris præſtabit:(niſi credamus uenaticas quidem canes ſan
guine inteſtiniſq; captæ feræ illecebrari a uenatoribns utile eſſe:uictori
autem militi uictorum bona in prædam dari non expedire). Diripiendi
autem poteſtatẽ militi tuo nec ſemper aduerſus omnes paſſim conce-
das: corpora uero minime in direptionem uenire permittes quæ abſte
uenundentur. Siqdẽ pecunia publice opus ẽ:& ingenti ſumptu:qua i
re quæcunq; uel agi uel ferri poſſunt:ad te conuehi palam edices. opti
me enim tu cenſere potueris temporum atq; rerũ habita ratione: an cũ
ctã prædam retinere:an partem:an deniq; nihil debeas. non enim in reẽ
in bello gerendo ærarium publice pecunia abundare & emolumẽtis iu
dices obuenientibus militem fraudare:quando præſertim ob deuictor̃
opes:& locorum fœlicitatem:emolumenta militi largius: & benignius
Quid de captiuis faciẽdum impartiri poſſint. Captiuos uero bello adhuc ſtante ne occidito: præ-
ſertim eos aduerſus quos bellum primo ſuſceptum eſt. minime aũt om
nium hos interimere debes:qui auctoritate apud hoſtes præſtent & il
luſtres inſigneſq; gloria ſunt:recordatus incertæ fortunæ atq; uariæ: &
mutabilis ſortis:quæ plærũq; amat rebus fœliciter geſtis inuidere: hos
enim cum aliis commutare poteris:aut aliquo potiri oppido. Exancla
tis deinde periculis extruantur militibus tuis epulæ:inſtituantur ludi:
& laborum laxamenta atque remiſſiones permittantur. Proſpiciendũ
deiceps erit tibi ut deſideratis exequiæ magnifice exſoluantur:nec tem
pus ullum aut horam:aut locum:aut periculum cauſaberis ſiue uicerit
ipſe:ſiue uictus ſuperatuſq; ſis. Nam ut pium eſt mortuis iuſta exequi
& per religionem rite inferias agere: ita magnopere utile ſuperſtitibus

& omnino neceſſaria res eſt pietatem hanc erga defunctos tuam ad uiuos oſtendere. quiſq; enim maxime de ſe iudicat & uaticinatur atq; rē ægerrime fert tamq̄ ſepultura carituras ſi pugnando ceciderit: ubi animaduertat ante oculos iacere cadauera: & prope per contumeliam: & contemptum imperatoris buſto & humatione priuari. Si inducias pactus es: caue interim in hoſtes irrumpas: nec propterea tu ipſe incautus ſis. latent enim incertæue ſunt eorū quibuscum fœdus percuſſeris ſententiæ. quam ob rem hinc honeſtum tibi erit iuſiurādum quo adactus es ſeruare: & tutum hoſtibus non credere ob perfidiā. ciuitatibus: quæ ſponte tibi conceſſerint: & facta deditione in poteſtatem uenerint clæmenter uſus: allicies reliquas. quiſque enim maxime ubi victorem inexorabilem fore & iracundum i uictos exploratum compertumque habet: quæuis agere patiq; uult quam ultro ſe dedere. nihil enim tam animos generoſitatis implet: q̄ timor impēdentis mali. aduerſus aūt deſperantes periculoſa atq; difficilis eſt omnis experiundi contentio. Vnde imperatoribus ſtultis & efferatis diuturnæ urbiū obſidiones efficiunt̄: nonnullæ etiam irritæ & infectæ. Iis qui tibi rem aliquam per proditionem nauaſſent: promiſſa & fidem ſeruare debes: non tam propter eos: q̄ pro his qui futuri ſunt: & ut intelligant eis deberi gratiam: qui partes tuas amplecti maluerint. Ad irruptiones autem & proditionem: nocturnas hoſtium opprimendorum occaſiones non omnino rudem & impetritum te eſſe oportet: ut ad conſtitutam horam locumq; deſignatū p̄ uenias. Verum ſi interdiu urbem ſeu oppidum aliquod per proditionem capturus: moueas neceſſe ſit: per ipſum tempus profectionis aliquot p̄mittes equites: qui quotquot offenderint in uia comprehendant: ne qs ex agro curſu urbem ueniens: copias tuas iamiam irrupturas enunciet. Tumq; repētinus incautis improuiſiſq; hoſtibus ipſe ſtructa acie appareas. Fit enim ſemper ut primi impetus & rei gerendæ initia formidoloſiora uideantur: q̄ ſi tardiuſcule & per moras progrediare. At in obſidētis urbibus imperatoris maxime uirtus deſideratur. Militaris quoque aſtus: machinamētor̄ apparatus: proſpicere autē tibi debes necubi incautiorē te ipſi quos obſides opprimant: qui.n. in periculo ſe putat conſtitutū eſſe: occaſionem obſeruat: quā nactus præuenire cōtēdit. Q uā ob rem oportet obſeſſorē foſſa & uallo: ſtationibus & præſidiis caſtra ſua communire: propterea q; quicquid ipſe paret: quidue facturus ſit: hoſtis e muris uidet. cōtrarii quos tu obſides muror̄ obtectu tecti: ex improuiſo plærūq; effuſi explicatiq; p̄ portas: uel opera: uel machinamēta tua incēdūt: uel milites opprimūt tuos: uel aliquid magni afferūt in cōmodi. Maxime autem tibi erit uſui: ſi quæcunq; tentare uoles noctu aggrediare: attrocior eni ſuſpitio eſt: maioremq; ingeret animis trepidationē inſultus qui in umbra non cernitur, quicquid enim noctu agas:

tamẽ ſi parum ſit horrendum his uideri poteſt quos obſides. nullus. n. dicit q̃ uidet: ſed quiſq̃ maxime q̃ timet: aut ſuſpicatur uidiſſe affirmat. Si opus aliquod manu perpropere expediri uis: primus omnium tu manum affer: uulgus autem non tam minis cõpellitur quoduis agere: q̃ uerecundia reuerentiaq̃ maiorum inducitur. Quoniam multa atq̃ uaria ſunt tormenta bellica: & ad quatiendas euertendaſq̃ urbes diuerſa machinamenta: tu nõ his omnibus: ſed quibus tu commode poſſis uteris. non eſt in me nunc ſingula p̃cipiendo referre: quibus ſit uſus Arietibus uidelicet: teſtudinibus: uineis: turribus: baliſtis: aliiſq̃ id genus operibus & machinamentis: ſed quod ad imperatoris prudentiam attinet. Illud mihi uidetur eſſe: unam aliquam potiſſimam urbis partẽ deligere: cui opera & machinamenta admoueas: & impartitis multifariam & ordinis diſpoſitis copiis: reliquas urbis partes oppugnare: & ad muros ſcalas afferri iubeas: fueritq̃ operæprecium plures partes urbis per ſe ferro aggredi uelle: ut diuerſo apparatu uarioq̃ oppugnandi genere uires ciuium atq̃ conſilia diſtrahantur. Interea facilius imperator illac ubi ſumma ope nixus intentuſq̃ erit: ciuitatem occupabit. Sin ma ture aliqd̃ oppidum: urbem: aut caſtra expugnare contendes: tuoſq̃ ui debis defatigari milites: partiaris oportet tuas copias in ordine ſibi inuicem ſucceſſuras: dumq̃ una pugnatur acie: quietem alii agãt: & corpora curent. Et quia ferreus imperator eſſe nõ poteſt: qui ſine intermiſſione omnibus interſit: ſubſtitutis & ipſe exercitus ſui primoribus quietẽ agat interpolatam potiuſq̃ diutiſſime continuatam. Si pars urbis: aut oppidi quod expugnare contendis: rupem: aut prærupti aliquid in circuitu habebit: quod natura loci per ſe tutum nihil ut aſſolet munimenti habeat: agiles audaciſſimoſq̃ ex tuis: ut ſcalis: uel aliter ſcandãt. obrepantq̃ curabis: fueritq̃ plurimum in re ſi tubicinem illi ſecum funiculo attrahere potuerint: qui illico in ſuperiora perductus canere occipiat & qui erunt ingreſſi milites portam interea propinquiorem: aut murũ alicubi aperiant. Audita enim hoſtilis de muro tuba: præſertim noctur no tempore ingentem ciuibus terrorem incutit: proinde trepidantes tã q̃ urbe iam capta deſerent ſtationes: & facile erit: nemine repugnante effractis portis: murisue conſenſis loco potiri. Vrbem ſi cœperis aliquã: quæ & multitudine: & robore ciuium uigeat: ut tibi ſit timẽdum ne ciuis conglobatus crebris conuerſionibus tuis oppoſitis repugnet: ſiue i arcem ſe recipiens aut editiora urbis nouum redintegret bellum: edicto inermibus uel arma abiicientibus: ſalutem polliceberis. Nam celebrato paſſim edicto cuncti: aut pares maxima: in poteſtatem uenient tuam: qui enim hoſti adeo ſunt irati: ut armis omnia experiri contendant: illum in eam adducũt deſperationem: ut q̃ oblata ſalute ex animo facturi nõ erãt: tũ malis: quæ timent efferati repugnẽt: & cædem: aut cladem

Qualiter expugnari debeat urbs.

teferant.aut nouis laboribus te fatigent. Mors quæ militi certanti accidit nulla prorsus indiget consolatione aut misericordia:quippe quæ uirtutis studio:& uincendi amore obtigerit. At post partam uictoriam urbe iam expugnata uictos passim occidere:uictoribus ipsis miserrimum est:atq; stulticiæ atq; immanitatis stulticiam affert.Si urbem quã obsides posse ui:& armis capere desperabis: & proinde obsidio fuerit diutius protrahenda:quotquot per regionem & agrum strenuitate & corporis robore ualentes potes capere conserues:quibus ut tibi commodum erit:& rebus conducet tuis utare.Milites uero & pueros cæteros q;:qui uel cõfecti senecta sint:uel alioquin imbelles & imbecilli: in urbẽ intrare compelles:utpote qui eorum quæ pro orbe tuenda desiderãtur:nihil omnino efficere possint: & ad consumendum citius alimenta reliquis ciuibus damnũ afferant.Postea denicq; quã imperio tuo res fœliciter gesta consumataq; est:ita ut bello confecto rebus omnibus adhibere finẽ tibi liberũ sit:noli te exhibere ꝑ fœlicitate durum atq; acerbũ: quin potius clæmẽtem & mitem:proinde benignum & cunctis amabilem:illa enim inuidiam pariunt:hæc æmulationẽ & studiũ prouocant. Siquidem inuidia est dolor ex aliorum bonis subortus: æmulatio uero studiũ imitandi uicissim aliorum uirtutem:quæ tam inter se differũt:ut inuidentis quidem sit optare:ne cui bene quippiam ueniat: æmulantis autem cupere æque ea potiri posse:quæ alii honeste sibi comparauere. Vir ergo bonus ñ mõ patriæ multitudinisq; armatæ: erit optimus dux ueꝝ ẽt perpetuandæ propagandæue suæ gloriæ citra periculũ sapiens imperator atq; custos:& moderator diligentissimus.

Inuidia Æmulatio.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER OCTAVVS INCIPIT.

VNIVERSA Romanoꝝ publica regiminis forma. Tribus explicata:religiõis:rei.p.administratõis & militiæ ꝑtibus:ea attigemus quæ ad singuloꝝ regimen institutionẽq; uitæ spectauerũt.Esletq; ab ipsis infantibus uẽtre exceptis materno ꝯchoãdũ: nisi matrimonia primũ solidũq; libertatis cuiuscũq; nascentis seminarium anteponenda censeremus:quamq; uirgines cũ quibus matrimonia ut plurimũ ineuntur:primum de quibus dicatur locũ & ipsæ uidentur exposcere.Sed nõ est nobis nũc mœra in manibus christianaꝝ tractatio institutionum:in quibus multæ & maximæ uirginitatis laudationes habentẽ.Nã ut sanctos omittam alios Romanæ doctores eccle siæ Beatus Hieronymus cõtra Iouinianũ uirgines diuersaꝝ ætatum &

prouinciarum maximis extollit laudibus. Calidoniã Athalantam: quæ ſemper in ſiluis errauerit: Harpalicen ī Thracia. Camillam uolſcorum reginam in calcide Iphygeniam. Sibyllas decem & filiam Priami Caſſandram. Et demum ad Romanas conuerſus: uirginibus dicit omnes publico decreto de uia ceſſiſſe. Claudiamq; ut uirginitatem aſſereret: magnam matrem deum manu traxiſſe: quam multa boum iuga trahere nequibant. Etſi uero uirginibus breui nupturis de uia cederent: & paucas ueſtales uirginitatem uel inuitas ſeruare uellent Romani: eam tamen in uiris perpetuam eſſe legibus prohibuerũt: quandoquidẽ Camillus ac Poſthumius primo: poſt. M. Valerius maximus &. G. Iunius Brutus bubulcus cẽſores: eos qui ad ſenectutẽ celibes peruenerãt multauerunt. Lucium etiam antonium Senatu mouerunt: quia quã uirginẽ duxerat ſine amicorum conſilio repudiaſſet. A matrimonio itaq; inchoandũ: cuius uerbi uim ſic exprimit Vlpianus de uerboꝝ ſignificatione tractans: & in iuris naturalis ptibus hinc deſcẽdit maris & fœminæ coniugatio: quam nos matrimonium appellamus hinc liberorũ ꝓcreatio: hinc educatio: uidemus enim cætera quoq; animalia: feras etiã iſtius iuris peritia cenſeri. Idemq; iuris conſultus ſcribit. Sponſalia dicta ſunt a ſpõdendo. Nã moris fuit ueterũ ſtipulari & ſpondere ſibi futuras uxores: unde & ſpõſi: & ſponſæ appellatio nata eſt. De matrimonio cũ oẽs gentes bene: tum maxime Romani optime ſenſerunt: qđ infra breui apparebit. Tamẽ Aulus Gellius Metelli cenſoris uerba oratiõis: quam ad ſenatum habuit hæc ponit. Si ſine uxoribus eſſe poſſemus libenter omnes ea moleſtia careremus: ſed quoniam a natura ita comparatum eſt: ut nec cum illis ſatis cõmode. nec ſine illis ullo modo uiui poſſit: ſaluti perpetuæ potius q̃ uoluptati breui conſulendum. Et Xantippem uxorem Socrates cum haberet: ſe mores eius duros ferre dicebat: ut aſſueſceret iurgia & petulantiam aliorũ extrinſecorũ ferre. Et Varro in menippeis uicium uxoris: aut tollendum: aut ferendum: qui tollit uicium uxorem commodiorem facit: qui patienter fert: ſe ſe meliorem reddit. Q ua de re multa hic afferre poſſemus a Beato Hieronymo ſumẽda: quæ & ipe ab Aurelii Theophraſti libro đ nuptiis ſumpſiſſe dicit: ubi diſputat an ſapienti ducenda ſit uxor: multaq; in alterutram diſſerit partem: quæ ideo omittenda duximus: quia fœliciſſimũ nobis in Paula uxore matrimoniũ nos in deſceptatione ſuſpectũ redderet. Talaſſii uocẽ nuptialẽ Liuius primo dicit. Q uia rapta ſabina pulchrior eo noie ferebatur ad Romulũ. Et Plutarchus in uita. Gn. Põpeii Talaſſum nuptiale uerbũ a Talaſſe Romuli uxore. & itẽ Plutarchus in problematibus in nuptiis Talaſſii nomen crebro iactaꝫ: ſicut græci Hymeneũ: ita latini thalaſum i bonũ omen habent. Meliuſq; chriſtiani Sarthæ & Rebechæ fidem prudentiã ac ſapientiã ſuis ſponſis in uotis

Oẽs uirgini bus de uia ceſſiſſe

Lex qua uirginitas i uiris prohibebatur

Matrimõiũ.

Sponſalia Sponſus. Sponſa.

An uxor ducenda.

Talaſſius

Hymenæus Sarrha Rebecha

optant. Sponſam uero domũ introducentes Romani iubebãt dicere. Vbi tu Caius ego Caia: quaſi cũ uiro depaciſceretur:ut omnia ſibi cũ uiro eſſent cõmunia:& pariter imperarẽt:uel ꝓpter Caiã honeſtiſſimã mulierem ac bonã uni ex Tarquiniis collocatã:cuius in ſancti templo ſtatua ex ære poſita fuit.Q ua de re Feſtus ſic habet.Caia cecilia appellata eſt:ut Romam uenit quæ antea Tanaquil uocitata eſt uxor Tarquinii priſci:quæ tantæ probitatis fuit:ut id nomen ominis boni cauſa frequẽtẽ in nuptiis uocitaret:quã ſummã aſſerũt lanificã fuiſſe. Et no uã nuptã limen patris tranſcendere nõ permittebant : ꝙ ſabinæ nuptæ in domum alienam tranſmigrauere.nõ ipſe iuerunt:uel ꝙ uideri uolũt: mœſtæ ingredi domum in qua pudicitiam amiſſuræ ſunt. Nuptiarum initio inquit in agricultura Varro.Antiqui reges ac ſublimes uiri in heturia in coniuctione nuptiali noua nupta: & nouus maritus primum porcam imolant. Et Feſtus multas ponit conſuetudines quas ordine ſubiciemus. Clauim conſuetudo erat mulieribus donare ad ſignificandũ partus facilitatẽ exhiberi.Haſta caput nubẽtis comebat quæ i corpore gladiatoris ſtetiſſet abiecti occiſiq:ut quẽadmodum illa coniuncta fuerat cũ corpe gladiatoris:ſic ipſa cum uiro ſuo:uel qa matronæ in Iunonis curitis tutela ſunt:quæ ita appellabatur a ferenda haſta: quæ lingua ſabinorum curis dicitur.uel ꝙ fortes uiros genituras ominentur uel ꝙ nuptiali iure imperio uiri ſubiicitur mulier:quia haſta ſumma armorum & imperium eſt.quam ob cauſam uiri fortes ea donantur:& captiui ſub eadem ueniunt.Hũc autem uel proximum morem ætatis noſtræ Romani ſeruant.qui non quidem haſtam ſed enſem ſponſæ capiti priuſq̃ domo egrediatur ad ipſum limen populo inſpiciẽte ſuperponũt Cingulo noua nupta præcingebatur: quod uir in lecto ſoluebat: factũ ex lana ouis.ut ſicut illa in glomos ſublata coniuncta inter ſe ſit:ſic uir ſuus ſecum cinctus uictuſque eſſet.hoc herculaneo nodo uinctum uir ſoluit ominis gratia:ut ſic ipſe fœlix ſit in ſuſcipiendis liberis : ut fuit herculanius:qui ſeptuagita liberos reliquit. Cixiæ Iunonis nomen ſanctum habebatur in nuptiis:ꝙ initio coniugii : ſolutio erat cinguli quo noua nupta erat cincta. Cumerã uocabãt antiqui uas quoddam quod opertum in nuptiis ferebant in quo erant nubentis utenſilia.Corolla diminutiuum eſt a corona : corollum noua nupta : de floribus uerbenis: hærbiſq; ſelectis ſub amiculo ferebat. Feſcinini uerſus qui canebantur in nuptiis ex urbe Feſcenia dicuntur allati : ſiue ita dicti quia faſcinum putabantur arcere.facẽ in nuptiis in honorẽ Cereris præferebant:aqua ſpargebatur noua nupta:ſiue ut caſta puraq; ad uiꝝ uẽiret:ſiue ut ignẽ atq; aquam cum uiro comunicaret.Flammeo amicitur nubens ominis boni cauſa:quod eo aſſidue utebatur Flaminia id eſt flaminis uxor:cui non licebat facere diuortiũ.Genialis lectus qui in nuptiis ſit in honore

Caius Caia.

Conſuetudines i nuptiis

Curis

Cixia Iuno

Cumera Corolla.

Feſcenini uerſus.

Flammeum Genialis lectus.

Genius. genii. Genium appellabant deum qui uim obtinebat rerum omnium gignendarum. Alii Genium esse putant uniuscuiusque loci deum: in

Pellis lanea pelle lanea noua nupta considere solet: uel propter morem uetustum: qa antiqtus pellibus homines ita indut: uel ut testetur lanificium. pa-

trimi: & matrimi tres pueri i nuptiis adhibentur. unus q facem præ-ferat ex spina alba: quia noctu nubebant: duo qui nubentem tenebãt. Ra-pi solet fax qua perlucente noua nupta deducta est ab utriusq; amicis: ne aut uxor eam sub lecto uiri ea nocte ponat: aut uir i sepulchro cõbu-

Talassio. rendam curet: quo utroq; mors propiqua alterius utriusque captari pu-tant. Talassionem i nuptiis Varro ait lignum esse lanificii aptum. Plu-tarchus i problematibus. Noua nupta cum in matrimonium dat̃: ignẽ & aquam tangere iubetur: ut ex calido & humido gignat̃ fœtus. Q ui

Qui sq; faces in nuptiis. q; faces in nuptiis accẽdũtur: nec plures aut pauciores: quos cæreos ap-pellant: accendunturq; ab ædilibus: q; mulier non plures possit parere uno partu: uir ab uxore: uxor a marito qcquam dono accipere prohibe-tur: quorum scilicet omnia debẽt esse communia: & donatio potest eẽ suspecta i hereditate successuris. Plutarchus i problematibus. Maritus primo sponsæ non in luce sed in tenebris iungitur: ut calumnia quæda sit ueneris illicitæ: quando cum licitis & honestis cõnubiis pudor adhi-betur & uerecundia. Veteri more uxores nec molere: nec quoquere p-mittebantur: quia id in fœdere sabinorum uetere actum est. Mense ma-

Mẽse maio uxorẽ non duci io uxorem non ducunt: qa aut aprili id faciunt ueneri dicato: Aut iuniũ expectant iunonis mẽsem. Et q; mẽse maio homines prius: postea ima-gines de ponte sublitio præcipitabantur. Vnde flaminicam Iunonis sa-cerdotem eo tempore tristem esse oportet: quæ nec eo mense lauat: nec ullo cultu utitur. uel quod plæriq; latinorum eo mense purgationibus utentes mortuis parentabant. Eorum qui uxores ducũt comam hastæ cuspidæ discernunt & discriminant: diuortium ea re significantes: q; so-lo ferro nuptiæ dirimendæ sint: idest ui adhibita. Plinius dicit nubẽtes uirgines comitari colum comptam: & fusum cum stamie: & nouas nu-ptas Lupino adipe postes ungere consueuisse: ne quid mali medicamẽ-ti inferretur. & post: diebus suis sponsæ annullus ferreus mitti: isq; sine gemma cõsueuit. Macrobiusq; i saturnalibus sic habet: feriis uim cui-quam fieri piaculare est: ideo uirgines non ducuntur: sed cum fossas ue-teres liceat purgare. Viduæ ducuntur feriatis diebus. Et noua nupta postridie nuptiarum libertatem in domo uiri accipit & rem diuinam fa-cit. Virgines autem quare festis diebus non locentur: & ecõtra uiduæ

Cur uirgines festis die-bus nõ locẽ tur: quũ e cõtrario ui duae deducantur: hanc Plutarchus affert causam: quia uirginibus decorum: uiduis uero multis præsentibus nubere fœdũ. ideo dies festus eligit̃ in quo oẽs distrahuntur ad diuersa: ifrequentiorq; est deducentiũ turba. Et isuper dicit Plutarchus propinqs & agnatis nõ nubere mulieres: ut

affinitatibus augeantur:uel mulieris ratione:quæ si suis nupserit:& iniuriam patiatur neminem habitura est a quo iuuetur. Qui autem sint agnati Paulus iureconsultus docet. Agnati sunt q p uirilis sexus psonas cognatione cõiũcti sunt:quasi patre cõgeniti:uelut frater eodẽ patre natus:filius fratris:neposue:ex eo itẽ patruus & patrui filius nepos ue ex eo. Et Caius iurecõsultus:Gradus cognationis alii sup̃iores ordines sunt:alii iferiores:alii ex trãsuerso siue a latere. sup̃iores sunt parẽtes iferiores liberi:exttãsuerso fratres:& sorores liberiq; eor̃. Aliæ itẽ fuerũt cõnubior̃ ꝓhibitiones. Cicero pro Aulo Cluentio:Habito nubere genero socrus nullis auspiciis potest. Sed prohibita etiam aliquando plæbis cũ patribus cõnubia Liuius tertio libro ꝓmissa fuisse ostẽdit. Qui &.xxxviii. scribit:Campani impetrarunt ut ciues Romanas uxores ducere liceret:& si q prius duxissent:ut haberent eas:& ante eam diem nati:ut iusti sibi liberi heredesq; essent. Quãta etiam publice:& priuatim in matrimoniis adhibita sit diligentia a maioribus: ostẽdit undequadragesimo Liuius:Senatum eo die forte cœnantem i capitolio consurrexisse:& petisse ut iter epulas Graccho filiam Aphricanus desponderet: q bus ita i publicum sponsaliis rite factis cum se domum recepisset:Scipionem Aemiliæ uxori dixisse: filiam se minorem despondisse:cum illa muliebriter idignabunda:nihil de communi filia cõsultatum:adiecisset q̃ non si Tiberio Graccho daret expertem consilii debuisse matrem eẽ. Lætum Scipionem tam concordi iudicio:& ipsi desponsam respondisse. Dotes uiris datas esse a mulieribus uetustissimum est. Aulus Gellius:uxores diuites quandoq; dabant dotes:& retinebant sibi pecunias: quas marito cum mutassent:si repetere uolebant:id seruo cõmittebãt: quẽ ea causa propriũ retinuerant:qa aliis mariti seruis id iperare nõ poterant. Et secundo bello punico cum. Gn. Scipio ex Hispania senatui scripsisset petẽs sibi successorem dari q̃a filiam uirginem adultæ iã ætatis haberet:neque ei sine se dos expediri posset:senatus ne res publ. duce careret:patris uicẽ gessit:dotemq; dedit:& consilio matris suorumq; maritauit. dos quattuor milia æris fuere:ducatos ætate mea quadrigentos facientia. quam dotem:& ea maiorem multis i italiæ locis:cerdones ex fatuo nostri tẽporis more filiabus dare uidemus. Cesonis filia decẽ milia æris i dotem dedit. Mugilia qa qnquagita milibus nupsit dodata est appellata. Fuerunt & alii post nuptias mores:quorum nonnullos referemus. Repotia dicit Festus fuisse dicta: quando postridie nuptias apud nouum maritum cœnabatur:qa quasi reficeretur potatio. Et Plutarchus i problematibus:siue ex agro siue peregre domum redeant: q uxores domi habent:aduentus sui nuncios præmittunt:q; matres familias pluribus domi negotiis i administrãda re familiari habẽtibus uiris occupant̃:ut uirũ paratiores lætioresq; excipiãt, matrem uero familias

Agnati.

Gradus cognationis.

Marrimõia plæbi cum patribus p missa.

De dotibus

De aliis moribus post nuptias.

Materfamilias.

Vlpianus accipi debere uult eam:quæ non inhoneſte uixit. Matrẽ uero familias a cæteris fœminis mores diſcernunt atq; ſeparant: proinde non intererit:nupta ſit:an uidua:ingenua ſit:an libertina: nam neq; nuptiæ:neq; natales faciunt matrem familias:ſed boni mores: Vltimuſq; honor mulieris pudicitiam commendabat:quando ea quæ uno contẽta matrimonio moriebatur:cum corona pudicitiæ eſferebat. Matrimonia tribus modis præter mortem ueteres finiebant:nam repudia fiebãt: diuortia & direptões:repudiũ Feſtus inqt:quod ob rẽ pudendã fieret. Et poſt annũ urbis ut uult Aulus Gellius tertiũ uigeſimũ qngenteſimũ. M. Attilio. P. Valerio cõſulibus fuit primũ repudiũ. Egnatius Metellus uxorẽ q̃ uinũ biberat fuſte necauit. C. Sulpitius uxorẽ repudiauit: qa apto capite foris uerſata erat. Q. Antiſtius uetus uxorẽ cũ libertina loq uiſam repudiauit:ut caueret ſtuprũ priuſq̃ uindicaret. P. Sempronius ſophus uxorem repudiauit auſam ludos ſe inſcio ſpectare. Pompeius repudiata Antiſtia proba:quæ nuper ob ipſum Pompeium patre orbata fuerat: Aemiliam duxit Syllæ neptem & grauidam. Et. C. Cæſar Pompeiam uxorem ob Clodii ſuſpicionem qui habitu muliebri in deæ bonæ ſacro ab ipſa Cæſaris uxore celebrato inuẽtus fuerat repudiauit Poſt Cæſarem uero tradit Plutarchus tempora principum oium uſq; ad Traianum præterq̃ Domitiam repudium nemini fuiſſe permiſſum. Q uinimmo princeps oium præter paucos peſſimus Tiberius unũ e queſtura remouit:q̃ uxorem ductũ poſtridie repudiaſſet: Et Domitianus equitem Romanũ ob reductã ĩ matrimoniũ uxorem: cui dimiſſæ adulterii crimẽ intenderat: eraſit iudicũ albo. diuortiũ inquit Caius iureconſultus uel a diuerſitate mentium eſſe dictum. uel quia in diuerſas partes erãt qui diſtrahũt matrimoniũ. in repudiis ideſt in renũciatiõe: approbata fuiſſe hæc uerba tuas res tibi habeto: item hæc: tuas res tibi agito. In ſponſalibus quoq; diſcutiendis placuiſſe renunciationẽ interuenire oportere: In qua re uerba comprobata ſunt: cõditõe tua nõ utar Et Paulus de matrimoniis. Diuortio: morte: captiuitate: uel alias contingente utriuſq; eorum ſeruitute dirimitur matrimonium. prædictaq; duo uerba confundere uidetur Modeſtinus cum dicit diuortium inter uirum & uxorem fieri dicitur. Repudium uero ſponſæ remitti uidetur quod & in uxoris p̃ſonã non abſurde cadit. Direptio nõ uniuſcuiuſq; arbitrio & uoluntate ſicut antedictæ duæ finiendi matrimonii formæ: ſed principis arbitrio fiebat. Cæſarem enim ſcribit Suetonius dirimiſſe nuptia prætorii: qui digreſſam a marito poſt biduum ſtatim duxerat: quamuis ſine probri ſuſpitõne. Et Auguſtũ ſcribit item Suetonius q̃d ſupra a Plutarcho attulimus: diuortiis modũ impoſuiſſe. De matrimoniis iam ſatis multa diximus. Ad fœtum fructumque ipſorum liberos ueniendum eſt. Sitq; initium a puerperio: quod uerbum utriuſq; ſexus

Cõtẽte unò matrimõio cũ corõa ef ferebantur:

Repudium

De repudiis

Diuortium.

Diremptio.

editis primo infantibus aptati posse uult in saturnalibus Macrobius quia antiqui pueras sicut: & pueros dicebant. Idemq; auctor ē infantes primū tacta terra uocē emittere quæ fandi postea det initium unde rem diuinam Maio mensæ uult fatuæ deæ factā fuisse. prima nascētiū picula sunt: cū e gemellis altero mortuo supersit unus: quē ide Vopiscū dicūt. & cū genitrice ptus difficultate & doloribus mortua: uētre cedūt quos appellāt Cæsares: eoq; mō Scipionē aphricanū maiorē. Caiumq; Cæsarē: & Maniliū q primus Carthaginē cum exercitu intrauit natos asserit Plinius. Agrippæ autem dicti sunt qui nascendo pedibus primo ordine puerso sunt egressi uētre. Vnde Romæ peruersa & Prosa deæ fuerunt: quibus ob hoc supplicabatur. Contingit uero plærūq; ut nonnulli ex infantibus adulterio incestuue conceptis necētur: aut exponātur. unde Vlpianus iureconsultus: necare uidetur nō tantū is qui ptū præfocat: sed is qui abiicit & qui alimonia denegat: & qui publicis locis misericordiæ causa exponit: quā ipse nō habet: primus morū q alendis infantibus publice adhiberetur. Lustria fuere in qbus noia accipiebant: eratq; puellarū octauus dies: puerorū nonus: q; fœminæ uiris citius crescant & perficiantur. Sed parua in Romanis propter multitudinem fuit nominis notitia. Vnde scribit Asconius secunda in Verrem actione. Moris fuisse cum aliquis Romanus ciuis ostendendus esset. significaretur: aut prænomine suo: aut nomine: aut cognomine: aut a cognatione: aut a tribu in qua censeretur: aut a curia: aut a censura: aut si erat senator uel eques. De quibus ultimis cum satis supra sit dictum de prænomine: nomine: cognomine: & agnomine dicamus. Primumq; agnomen ab agnatione in qua quisq; natus ē dictum constat. Prænomina uero pauca & uariæ significationis fuere. Lucius ut inquit Festus p nomen ē eius q oriēte luce natus ē. Gneus a corporis effigie a generando dictū a græco. Prænominibus fœminas ēt esse appellatas testimonio sunt Cecilia & Terētia: quæ ambæ quintæ sint solitæ appellari. Pari mō Lutia & Titia: Cognomina uariā habuere originē. Liuius i secundo. Valerio mutatio ædificii a uelia infimū in forū & submissio fasciū & leges latæ: cognomen publicolæ dederunt. Et libro septimo: Titus Manlius Gallo ad Anienem occiso torquem a mortuo accepit: Vnde torquato illi cognomen fuit. M. Valerius miles a gallo prouocatus cū pugnaret a coruo adiutus supauit. Inde coruinus cognomine appellatus. Et libro nono: Papirio cursori pernicitas pedū dedit cognomē. cū Q. Fabius forensem turbam exeretam i quattuor urbanas tribus cōiecisset: maximi cognomen accepit. Item. xxx. Aphricani cognomen militaris primo fauor an popularis aura celebrauerit icertum. Primus certe hic imperator nomine uictæ a se gentis est nobilitatus. Et. xxxvi. Lutius Scipio ad urbem uenit: qui ne cognomine fratri cederet asiaticum

Puerperiū.

Fatua Dea.

Vopiscus Cæsares.

Agrippæ.

Peruersa.

Prosa.

Necare.

Lustria.

Agnomen.

Praenomen

Cognomē.

se appellari uoluit. Cornelius Lentulus surra cognomentum id nactus quia cum ratione expoſceretur male adminiſtratæ quæſturæ: rationem ſibi non eſſe reddendam: ſed tantum ſurram ſicut pueri i ſperæ ludo faciunt: præbendam reſpondit. Et Scipiones nonnulli uolūt cognomine dictos q; Cornelius patrem pro baculo iuuit: Meſſala cognominatus poſtq; Meſſanā uicit urbē. Et ab Aemilio dictus ē Aemilianus: a Seruilio Seruilianus. Cornelioꝝ familiæ princeps cū deſpōſa filia uades poſceret asinā pecunia honuſtā duxit: unde & asina cognomen habuit. Tremelius ſcropha quia porca abſconſa ſub centonibus i qbus iaceret uxor iurauit nullam aliam eſſe in domo porcam. Et Auguſtus i troiano ludicro Noniū aſpernātē lapſu debilitatum aureo torque donauit: paſſuſq; ē ipſum & poſteros torquati ferre cognomē. Claudius ipator Gabinio ſecūdo chaucis gente germanica ſuperatis: cognomen chaucius uſurpare conceſſit. Idem tamen imperator peregrinæ conditionis homines uetuit uſurpare Romana noia dumtaxat gentilia. Domitio rure reuertenti Iuuenes gemini anguſtiore forma ex occurſu imperaſſe trādūtur: nunciaret Senatui ac populo Romano uictoriam de qua icertum adhuc erat: atq; in fidē maieſtatis adeo pmulſiſſe malas: ut ex nigro rutilum aeriq; aſſimilē capillū redderēt. Et Antonius imperator caracalla cognomen nactus eſt a ueſtimēto: quod populo dederat demiſſo uſq; ad talos: qđ ante nō fuerat. & Varro đ agricultura ſcribit multa habuiſſe Romanos cognomina a pecore maiore & miore porcios: ouinios: caprios. Sic a maiore eqtios: taurios cognoia: & ifra. Auus meus prio appellatus ē ſcropha: q quæſtor cū eſſet liciniæ i Macedonia puincia relictus exercitus: dū prætor rediret: hoſtes arbitrati occaſionē ſe hēre uictoriæ ipreſſionē fecere: cœperūt arma atq; exierūt cōtra dixit celeriter illos ſe ut ſcropha porcos diſiecturū. id quod fuit. Nam noſtra ætas leporarios ac piſcinas protulit ad mare. Et i eas greges piſciū & pelagus reuocauit. Propterea appellati Sergius orata: & Licinius Murēa. & Plinius habet Antiquis cognomina ab arboribus multis fuiſſe: frondītio illi qui contra Hānibalem tranato uulturno rem præclare geſſit: qa frondatione arborū delectatus. Stoloni dedit pampinatio inutilis. Pilumno qui primus pilum inuenerit. Piſones a pinſendo. Fabii: Lentuli: Ciceroues prout quiſq; optime ſereret. Iuniorū familiæ bubulcū noiauerūt q bene bobus uteretur. Lactucini qui multa uſi lactuca. Seruis autem multis nomen ſimul & cognomē dabat: dimidiatum patroni cum adiectione prænomen in hanc formam. Quintipor qnti ſeruus. Marcipor marci ſeruus. eos uero ex liberis: q patre incerto: aut ex patre certo: ſed nō legitima uxore geniti erant: Spurios dixerūt maiores: quod ſabinos aſſerit Plutarchus mulieꝝ pudenda ſporon appellaſſe: ideo q legitime natus non ſit: ſed ex concubina: & ſcorto: contumeliæ cauſa ſpurius

Cognoia a pecore

Cognoia đ arboribus

Seruorū cognoia a dominis

Spurii

appellatur. Sed ad pueros redeundum est. Eos monilibus quas uocabant bullas exornabant: propter Tarquinium priscum: qui primus filium ob superatum hostem hetruscum prætexta: bulla aurea: & annullo insigniuit: uel ut ē in Plutarchi problematibus: deferebant pueri ingenui super nudum pectus huiusmodi bullas: ut incestuosi: & in pueris debachantes id in seruis quod minoris erat notæ: non in liberis ab illa re cognitis committerent flagitium. Et Macrobius addit fuisse cā bullam ad cordis formam: ut ipsi etiam pueri intelligerent corde & uirtute uiuendum. Festusque item addit eā bullā a græco sermone Βουλη quod ē consilium dictam: quia eam partem corporis bulla contegeret id ē pectus in qua naturaliter ē. consilium. Vnde cum Aemilius Lepidus puer hostem congressus occidisset: & ciuem seruasset: statua ei i capitolio bullata & incincta p̄texta fuit posita. Et postq̄ ad præclara puerorum facinora ē uentum: Marci Catonis magnam indolem ornemus: qui cum in domo. M. Drusi auunculi educaretur & ad eum latinorum oratores pro ciuitate impetranda missi essent: nec precibus nec minis a Q. Popedio illatis adduci potuit: ut p̄ illis oraret. idemq; ad Syllam a pedagogo ductus cū proscriptor̄ tabulam uidisset: interrogauit cur nemo esset: qui tyrannum occideret: & se id factur̄ si gladium haberet obtulit. Fuit uero maioribus magna i erudiendis pueris diligētia de q̄bus habet in octauo Liuius. Auctores habeo consueuisse tunc Romanos pueros sicut nūc græcis ita tūc hetruscis litteris eruditi. Græcis autem postea omnes passim fuisse imbutos: & ea ratione adolescentes Athenas mitti cōsueuisse magis constat q̄ ut testimoniis idigere credamus: tamen librorū Ciceronis de officiis initium legentes facile id poterunt nosse. Non tamen deerant ludi Romæ in quibus pueri & puellæ etiā erudiebant̄. Liuius in tertio. Virginī uenienti in forum (ibi nāq; i tabernis litterarū ludi erant): minister decemuiri manum iniecit. nec maior fuit litteris moribus erudiendis pueris diligētia: quibus Festus scribit: nephas fuisse obscœno uti uerbo. Vnde prætextatus sermo sit dictus: q̄ nihil obscœnitatis haberet. Et Plutarchus dicit: pueros cum iurarent Herculem: id sub tecto facere prohibitos: quod de industria sit institutum: ut dum pueri iurare Herculē uolētes domo exire iubent̄: per eam morā deierare desuescāt. siue quia Hercules nūq̄ nisi semel iurasse phibet̄: & pythius Apollo hominibus proposuit: melius esse si absq; iuramento affirmare discerēt. Vnde subiicit Plutarchus philosophorū græciæ grauissimus: Non aliud quicq̄ græcis seruitutem: & mollicie attulisse Romanos existimasse: q̄ gymnasia & palestrā: quibus relanguescerēt puerorū: & adolescentium animi: inde puerorū amores gigni: inde somno & deābulationibus iuuenū corpora corrumpi: inde saltationibus: & motui cōposito initiū esse: cū cōtra dicat Aulus Gelius scholæ pueros

De puerorū indole

De diligētia romanorū i erudiēdis pueris.

Ludi litterarum

Praetextatus sermo.

Pueros per Herculem sub tecto iurare prohibitos.

uacasse Romanos:quod uerbum græce a uagatione dictum significet: cæteris rebus omissis uacare liberalibus studiis pueros debere: quos idē affirmat:si plurimo cibo nimioq; somno utunt fieri hebetioris ingenii.Et Plutarchus dicit.Nemo foris præter pueros liberos cœnabat:ut uerecūde & pudēter uoluptates accipere pueri assuescerent: maiores natu & magistros spectatores habentes.Et parentes in liberorū adolescentiū aspectū se exhibebant:quia sicut Plato scribit: ubi senes impudentes sint:adolescentes fieri turpissimos necesse esse. Et Cornelius tacitus.Mos habebatur principum liberos:cū cæteris id ætatis pueris sedētes uesci i aspectu propinquorum:propria & parciore mēsa.Et Suetonius in Claudio imperatore.Adhibebat omni cœnæ & libertos suos cū pueris & puellis nobilibus:qui more ueteri ad fulcra lectorū sedentes uescerentur:pueriq; quos parentes domi & in scholis seuere cōtinebant:duobus maxime tpibus i publicum ducebantur:uno cum ad ærarium anno ætatis decimo ibant professuri:& i libris elephantinis tribui suæ ascribendi:Idq; Iulius capitolinus Gordianū iperatorē fecisse scribit:altero cum ad annum septimum decimū dimissa prætexta togam assumebant uirilem. Vnde est q; Plutarchus i Bruti uita scribit.Cassium ad cædem Cæsaris euntem multi sunt prosecuti:q; filum tunc uirilē togam assumentem primum duceret in forum.& de puerorū institutione pulchrum i Pauli æmilii uita Plutarchus præbet exemplū.Docuit aūt filios Romanā disciplinā quā ipse doctus erat:& græcas insuper artes. Non solum.n.grammatici:sophistæ:rhetores:uerū etiam fictores picto resq; & equorum canum uenationumq; magistri circa adolescētes uersabantur.Ipse uero pater nisi qd publici muneris impediret:eorū exercitationibus studiisq; intererat.Quando autē sæpissime supra parētum facta est mentio Vlpianū audiamus iurecōsultū qui sint diffiniētes .parentes utriusq; sexus accipere debemus:sed in infinitum quæritur. & q dam parētes ad tritauū appellari aiunt:sapiores maiores dici:hoc ueteres existimasse Pōponius refert.Sed.C. Cassius oēs in infinitum parētes dicit:quod & honestius est & merito obtinuit.Paulus uero gradus prædictorū aliorūq; propiquoꝝ sic ponit.Patruus patris frater. Auūculus frater matris.Amita patris soror.Matertera matris soror.Patruus magnus:frater aui.Auunculus magnus.auiæ frater.amita magna: aui soror.Matertera magna:auiæ soror.Patruus maior: paui frater.Et multos alios gradus ponit Pau.quos tamq; obsoletos duximus omittēdos Deiufantibus pueriscq; aduscq; pretextā satis dixisse uidemur. Ad natu maiores ueniamus.Moresq; & cōsuetudinem omnis uitæ illorum pro parte aliqua ostendamus.Qua in re a generalibus inchoantes ad particularia descendemus. Veteres inquit in problematibus Plutarchus i diebus festis nihil omnino negocii gerebant: aut curabant: sed rebus

Pueros nimio cibo & somno fieri hebetioris ingenii

Nullū pter pueros foris cœnasse

Pueros duobus tpibus i publicum ductos

Parentes Maiores

Patruus Auūculus. Amita Matertera. Patruus magnus Auunculus magnus Amita magna Matertera magna.

diuinis prorsus dediti erãt. E. M. Cicero: quid de moribus singularium urbium & gentium sentiat in oratione legis agrariæ cõtra Rullum secunda sic ostendit. Non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis ac seminibus: q̃ ex his rebus quæ ab ipsa natura: aut a consuetudine suppeditantur quibus alimur & uiuimus. Carthaginenses fraudulenti: & mendaces non genere: sed natura loci: q̃ propter portus suos multis & uariis mercatorum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabantur. Ligures montani duri atque agrestes: docuit eos ager ipse nihil ferendo nisi e multa cultura ac multo labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum & fructuum magnitudine urbis salubritate pulchritudine. & quod Cicero ad suum non faciens propositum de Romanis omisit. M. Cato censorinus suppleuit in oratione: cuius hãc particulam Aulus Gellius habet. cogitate cum animis uestris si quid uos per laborem recte feceritis: labor ille a uobis cito recedet: benefactũ a uobis dum uiuetis non discedet: sed si qua per uoluptatem neqter faceritis: uoluptas cito abibit: nequiter factũ illud apd uos semper manebit. Similes autem grauibus huiusmodi. M. Catonis sententiis Cicero ipse diuersis in locis habet. Ticio enim scribens inqt homines nos esse meminerimus ea lege natos: ut omnibus telis fortunæ proposita sit uita nostra: neq; esse recusandũ quo minus ea qua nati sumus conditione uiuamus: neq; tã grauiter eos casus feramus quos nullo modo uitare possimus. Et Aulo torquato Cicero: simus igitur ea mente quam ratio & ueritas præscribit: ut nihil i uita nobis præstandũ præter culpam putemus: eaq; cũ careamus oia hũana placate & moderate feramus: atq; hæc eo pertinet oratio: ut perditis rebus omnibus tamen ipsa uirtus sese sustentare posse uideat. Quam recte factorũ uiã imitata iuuentus Romana: id i primis boni moris seruauit: ut senectuti honorem haberet hinc singulos senes singuli iuuenes deducebant. In conuiuiis iuuenes & loco cedebant: & omni sermone præterq̃ uno casu: de quo Aulus gellius ex Tauri philosophi sententia dicit. patrem scilicet suo in magistratu publico cum priuate quid agitur præponi & cõtra in publicis. Vnde est etiam apud Romanos Fabii maximi factum: qui filio consuli apud ocriculum obuius cum equo non descenderet: a lictore iubente consule iussus descendit. Inquitque Fabius: experiri uolui fili: satin te consulem esse intelligeres. Grandesq; natu maiorum: & sua probe gesta tibiis & carmine celebrabant quo iuuentutem instruerent. Qua ex consuetudine fiebat: ut aut probi & pueri & adolescentes essent Romani: aut si qd in teneriore peccassent ætate: per maiorũ conuersationem emendarent. Notum est enim id i uiris plærisq; clarissimis contigisse. Manlius namq; torquatus ab hebeti adolescente ad impiosũ euasit. Scipio superior a luxuriosa iuuentute ad summam: perfectamq;

Aphri fraudolenti.

Ligures duri

Cãpani superbi

Aurea Catonis senioris sententia.

Sniae Ciceröis graues

Honoresha biti senibus

Qui ex prauis: clari & bõi euaserũt

uirtutem.G.Valerius post luxuriosam adolescentiam flamen factus a P.Licinio pontifice maximo ad frugalitatis sanctitatisq; specimen mutatus est.Fabius maximus allobrogus a perdita adolescentia in uirum grauissimum:pariter.Q.Catulus.Sylla fœlix iuuentutem usq; ad ædilitatem egit flagitiosissimam:uino luxui:ludicræ arti indulgens:post uir fortissimus fuit.multa præclare gessit ante ciuile bellum breuiter superius narrata. Et solido erant urgentissimoq; iuuentuti ad imitationem exemplo uirtutes publico facto ostensæ.perpulchræ enim ad rem Cicero ad Lentulum inquit scripsisse Platonem:quales in re.publi.principes essent:tales reliquos solere ciues esse. Itaq; pauca de publica Romanorũ liberalitate cuius exemplo non liberalis crescere iuuentus nequiret dicenda sunt.Liuius in quinto.cum anxios patres teneret cura auri inueniendi quo donũ fieret Apollini pro exsoluendo Camilli uoto capiendis uchiis emisso: matronæ quicquid auri in ornamentis habuerunt contulere:unde cratera aureum Apollini mittẽdum est factũ. Et libro.xiiii.Liuius.conuenerunt domini eorum quos. T.Sempronius ad beneuentum manumiserat. acersitosq; se a triumuiris mensariis esse dixerunt:ut precia seruorum acciperent:cæterum non ante q̃ bello confecto non accepturos esse:cum hæc inclinatio auorũ plæbis ad sustinendum inopiam ærarii foret:pecuniæ pupillares primo: deinde uiduarum cœptæ conferri:nusq̃ eas tutius sanctiusq; deponere censentibus:qui deferebant:q̃ in publica fide.Inde si quid emptum paratumq; pupillis ac uiduis foret a quæstore perscribebatur.Manauit ea priuatorum benignitas ex urbe etiam ut non eques: non centurio stipendiũ acciperet:mercenariumq; increpantes uocarent qui accepisset.Et.xxvi. Liuius.Leuinius consul in contione inquit.Magistratus senatui:& senatus populo sicut honore præstant:ita ad omnia quæ dura: & aspera essent subeunda ducem debere esse.Si quid iniungere inferiori uelis id si prius in te ac tuos ipse statueris: facilius omnes obedientes habeas. Aurum argentum signatum omnes senatores crastino die in publicum conferamus:ita ut ãnullos sibi quisq; & coniugi & liberis:filio bullam & quibus uxor filiæue sunt singulas uncias auri relinquant: cæterum omne aurum:& æs signatum ad triumuiros mensarios extemplo deferamus:publica perdendo tua nequicq̃ serues. Quisq; aurum argentũ q̃ & æs in publicum conferũt:tanto certamine iniecto: ut prima singuli inter primos noia sua uellent in publicis tabellis esse: ut nec triũuiri capiendo:nec scribæ referendo sufficerent. Hunc senatus consensum: equester ordo est secutus:equestrem ordinem plæbs:ita nec remiges in supplementum:nec stipendio res.p.eguit.fuit etiam rei.p.in alienos sicut in se ipsam insignis liberalitas.Liuius.xxxi. Ptolomæi regis ægyptii q Athenienſibus ſociis Romanorũ præſidia obtulerat: oratoribus

Quales principes: tales & ſubditos eſſe

De publica romanorũ liberalitate

deinde legatis: in singulos quina milia quinquaginta æris senatus consulto missa. Largitionem de qua supra libro tertio est dictum non liberalitatem quis: sed corruptelam iure appellauerit: tamen unicam quia M. Catonis sententia fuit approbata pro liberalitate ponemus. de qua in uita Cæsaris sic habet Suetonius. Cæsar e duobus consulatus competitoribus. L. Luceio. Marcoq; Bibulo: Luceium sibi adiunxit pactus ut is quoniam inferior gratia esset: pecuniaq; polleret: numos de suo comuni nomine per centurias pronunciaret: qua cognita re optimates: quos metus cœperat nihil non ausurum eum: auctores bibulo fuerunt tantūdem pollicendi: ac plæriq; pecunias contulerunt ne Catone quidem abnuente eam largitionem quæ pro re. pub. fieret. Sed particulatē ciuium Romanorum inter se: & cum alienigenis liberalitatem nō qdē omnem quod esset infinitū: sed aliqua ex parte dicamus. Liuius libro quinto. Camillus commune cum ceretibus hospitium publice fecit: quod sacrā populi Romani ac sacerdotes seruassent. fuit enim Romæ in campo martio domus ampla rei. pu. propria: quam uillam publicam appellarunt: in qua Syllam uictorem tria milia ciuium inermium interfecisse diximus. In hancq; domum qui cum re. pub. hospitium habebant Romam uenientes eos recipiebant. de publicoq; alebantur. Et. xxii. Liuius conuenerat inter duces Romanum pœnumq; in permutandis captiuis: ut quæ pars plus reciperet q̄ daret: argenti pondo bina & semilibram in militia præstaret. ccxlvii. cum Romanus plures q̄ pœnus recepisset: argentumq; pro eis debitum sæpe iactatum i senatu: re quam tūc consuluissent patres tardius erogaretur: iuiolatum ab hoste agrum Fabius misso Romam filio uendidit: fidemq; publicam impēdio priuato exsoluit. sicq; Fabius pro captiuorum. ccxlvii. singulo ducatos nostræ ætatis ad uiginti: quinque dissoluens: ad ducentos prope & sex milia ex agri uenditione ex proprio numerauit: (satis enim supra ostendisse uidemur pondo centum: quæ & libra æris: ducatis decem ualuisse). Et quod Liuius. xxvi. habet. nunquid non insignis fuit liberalitas Scipionis qua usus ē noua Carthagine hispana potitus. Restituit enim captiuos. liberauit obsides. Mulieres enixe seruari intactas iussit: uirginem eximiæ formæ marito cum dote restituit: sponsusq; breui post liberalitate & benignitate Scipionis allectus ad eum uenit cum. m. cccc. equitibus. Ne autem liberalitas in solis ducibus Romanis arma tractantibus uim suam effudisse credatur: præstantissimum unius docti & oratoriæ dediti ciuis Romani factum afferemus: æternis laudibus prosequendum. Plinius orator historici nepos Quintilianum rhetorem non magis doctrinæ excellentia q̄ uitæ grauitate: Et (ut illi ætati mos dicere fuit) sanctitate conspicuum senem & pecunia carentem: dote & omni ipēsa maritandæ filiæ necessaria dono & liberalitate iuuit. Quintiliano

Liberalitas priuata ciuium romanorum.

Villa publica.

Plinii oratoris liberalitas i Quintilianū rhetorem.

enim ſcribens ipſe Plinius ſic dicit. Debet ſecundum conditiones maritii:ueſte:comitatu:quibus non quidem agitur dignitas:ornatus tamē inſtrui:Et tamq̄ parens alter puellæ nunc confero quinquaginta milia nummum. Satis uero ſupra oſtenſum eſt:nummum decimam fuiſſe partem denarii aurei nunc ducati. Vnde conſtat quinq; milia ducatos dono ciuem doctum & diuitem: docto & paupi in filiæ dotem miſiſſe. Longum ac prope infinitum fuerit ſingulas priſcorum uirtutes etiam percurrendo oſtēdere:nec id etiam noſtri eſt propoſiti :ne philoſophari;potius q̄ mores & inſtituta illorum qualia præſtantis rei.pub .tempora fuerint quod intendimus:uelle oſtendere uideamur: itaque minutiora & ſparſam omnis uitæ & morum conſuetudinem quo meliori dabitur ordine afferemus. Nullam iucūdiorem:utiliorem: meliorem priſcorum uitæ & morum conſuetudinem fuiſſe tenemus:q̄ q; bonis delectati artibus:litteris perdiſcēdis ab ipſa puericia in decrepitam ætatem uel potius in ipſam mortis horam intentiſſimi erant:qua in re duo imprimis conſideranda uidemus labore id maximo ſummaque ſimul induſtria factitatum eſſe.unum alterum. maiora q̄ quis in expertis iudicare poſſit quietis & roboris animi adiumenta inde comparata fuiſſe. De labore autem quo breuior eo ſuccoſior eſt Ciceronis ad Leptam ſententia.uirtuti ſudorem deos præpoſuiſſe.per multa namq; tempora pueri adoleſcenteſq; Romani:aut in hetruriam(ſicut ſupra oſtendimus)mittebantur:aut Athenas:procul a parentum conſpectu bonis artibus imbuēdi:(q̄q̄ Plinii oratoris temporibus :aut quia Athenæ bellis afflictæ Romanorum ciuibus gymnaſia intermiſiſſent:aut quia abūdaret iam præceptoribus urbs Romana:fuit ea conſuetudo mutata): Cornelio enim Tacito ſcribens Plinius ſic dicit.nam uehementer intererat ueſtra qui patres eſtis liberos ueſtros hic potiſſimum diſcere : ubi enim: aut iucundius morantur q̄ in patria:aut pudicius contineantur: q̄ ſub oculis parentum:aut minore ſumptu q̄ domi educentur hic qui naſcūtur:ſtatimq; ab infantia natale ſolum amare ac frequentare cōſueſcāt:

Quantum uero animi quietem præſtent bonarum artium ſtudia Cicero ſcribens Cornificio ſic oſtēdit:ut philoſophiæ magnam habeam gratiam quæ me non modo ab ſolicitudine abducit:ſed etiam contra omnes fortunæ impetus armat. Et Seruio Sulpitio Cicero.ſed mihi ita perſuaſi te quoq; in iiſdem uerſari rebus : quæ etiam ſi minus prodeſſent: animum tamen ab ſollicitudine abducerēt:nec ſolum litteris & bonarū artium ſtudiis:ſed aliis quoq; delectati ſunt Romani cognationē quandam cum litteris habētibus:ſignis ſcilicet:ſtatuis:& ueterum operibus ſculptilibus.plane enim oſtendit Liuius Romanos milites monumentis capuæ pridē dirutæ altius perfodiendis libētius iſudaſſe:q; aliquantū opis uetereꝫ perſcrutātes inueniebant. Et Plinius orator Seuero. emi

Mōmus ūcima ps denarii aurei.

Romanorū uigilātia in perdiſcēdis litteris.

De qete ai quā pſtant ſtudia:

Romanorū delectatio ex ſtatuis & ſignis

proxime corinthium signum:modicum quidem:sed festiuum & expressum.Est enim nudum.effingit senem stantem:ossa:musculi: nerui:uene:ruge apparent:Nunc iube basim fieri ex quouis marmore. item Caninio rufFo:de Silio italico.Multum ubiq; librorum habebat: multum statuarum:multum imaginum:quas non habebat modo uerum etiam uenerabatur.Et Iulio seuero. Herenius seuerus uir doctissimus magni existimabat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum: Cornelii nepotis:& Titi accii.proxime ad litteras & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturæ: quam tamen primam posuit Varro tantum ei tribuendo:ut longitudinem uitæ hominum maiorem fuisse dicat:quo tempore ex solo agriculturæ fructu uiuebatur :ea quam posteræ habuerunt ætates deliciis usæ itaque & nos agriculturam(licet præpostere ad litteras)non laudabimus magis:q̄ aliqua ex parte describemus:quamq̄ & ipse Varro litteras primæ agricolarum institutioni necessarias fuisse dicit in uillico : qui rationes pecoris magistro in scriptis referret:intelligent uero qui attente legent sicut uirtutis:dignitatis: amplitudinis priscorum a litteris & doctrina fuit:ita diuitiarum sine quibus nec priuatæ res nec publicæ possunt subsistere: principium & quidem solidum laudatissimumque ab agricultura fuisse. Q ui unum nos maximi facimus: Sicut originem diuitiis inculpabilem dedit agricultura:ita amplissimorum stantis rei.pub .uirorum & nonnullorum postea principum ingentes toto orbe diuitias possidentium:laudatissimam & simul iucundissimam fuisse opum partem illam : quæ ab agriculturæ partibus proueniret. Sit ergo nobis in hac pulcherrima nostri operis parte a Marci Varronis Marcique simul Catonis agricultura principium.Cum duæ uitæ inquit Varro traditæ sint hominum:Rustica:& urbana:dubium non est quin hæ non solum loco discretæ sint:Sed etiam tempore diuersam originem habeant. Antiquior enim multo rustica: nam fuit tempus cum rura colerent homines:neque urbes haberent:& infra.urbanis agricolæ præstant:nec mirū:q; diuina natura dedit agros: Ars humana ædificauit urbes : cum artes omnes dicantur in græcia intra mille annos repertæ:agri nunq̄ non fuerunt in terris qui coli possint Neque solum antiquior cultura agri:sed etiam melior. itaque non sine causa maiores nostri ex urbe in agro redigebant ciues suos:quod & in pace a rusticis Romanis alebantur:& in bello ab his defendebātur. Et Varro item.Notum est humanæ uitæ summam minorem gradatim descendisse ad hanc ætatem ut scribit Dicearchus : & summum gradum fuisse naturalem cum uiuerent homines ex his rebus quas uiolata ferret terra:ex hac uita in secundam ascendisse pastoriciam:cum efferis atq; agrestibus arboribus & uirgultis & decarpendo glandem:arbustū: mora poma colligerent ad usum.Sic ex aialibus propter eandē utilitatē

Romanorū priscorū delectatio ex agricultura

Diuitiæ ex agricultura iucūdissimæ

Vita rustica urbana antiquior

quæ possent siluestria caperent:& concluderent:& mansuefacerent.in quas primas non sine causa putat oues assumptas propter utilitatem: & propter humilitatem:maxime enim a natura quietæ & aptissimæ ad uitam hominum.Ad cibum enim lac & caseum adhibent: ad corporis uestitum pelles attulerũt. Ad uetustatem hæc ab Varrone sumpta sint

Agriculture dignitas

Dignitatem nunc idem Varro edoceat. Origo agriculturæ quam dixi dignitas quã dicam de antiquis illustrissimus quisq; pastor erat:ut ostẽdit & græca & latina historia:& ueteres poetæ:qui alios uocant polyarnas: alios polymelas:alios polybutas:qui ipsas pecudes propter caritatem aureas fuisse pelles tradiderunt. Quis nescit Faustulum fuisse pastorem nutricium qui Remum & Romulum educauit.nec minorẽ dignitas agriculturæ quam Marcus Cato affert. Virum bonum quum laudabant:ita laudabant bonum agricolam:bonumque colonum:amplissime laudari existimabatur:qui ita laudabatur:maxime q; plus quæstus stabilissimusq; consequitur:minimeq; inuidiosus: minimeque malæ cogitationes sunt:qui in eo studio occupati sunt.nec paruæ sunt laudes agriculturæ.A.M.Cicerone.is pro Roscio amerino orans. Quiruri semper habitarunt & in agro colendo uixerunt:quæ uita maxime dissuncta a cupiditate:& cum officio cõiuncta.Et infra. At hercule maiores nostri longe aliter & de illo & de cæteris talibus uiris existimabant. itaq; ex minima tenuissimaq; re.publi.maximam & florentissimã relinquerunt nobis. Suos enim agros studiose colebant non alienos cupide appetebãt.& item infra: Vita autem hæc nostra quam tu agrestem uocas parsimoniæ:diligentiæ iustitiæ magistra est. Columella quoq; in eisdẽ laudibus est profusus:cũ enim temporum suorum negligentiam culturæ agri damnasset sic addit.Sed nostro potius uicio qui rem rusticã pessimo cuiq; seruorum uelut carnifici noxæ dedimus:quam maiorum nostrorum optimus quisq; & optime tractauerit:idque spernitur genus amplificandi relinquendiq; patrimonii quod omni crimine caret. Supereſt(ut dixi)unum genus liberale & ingenuũ rei familiaris augẽdæ quod ex agricultura contingit.Et item inferius complurimis monumentis scriptorum admoneor:apud antiquos nostros fuisse gloriæ curam rusticationis.Ex qua. Q.cincinnatus obsessi consulis & exercitus liberator ab aratro uocatus ad dictaturam uenit:ac rursus fascibus depositis quos festinantius uictor reddiderat:q̃ sumpserat :ad eosdem iuuencos:& quattuor iugerum auitum prædiolum redierit.item.C.Fabritius:& Curius dentatus:alter pyrrho finibus Italiæ pulso:domitis alter sabinis accepta quæ uiritim diuidebantur captiui agri septem iugera non minus industrie coluit: q̃ fortiter armis quæsierat. Et Plinius ipsorum tunc manibus triumphatorum colebantur agri: ut fas sit credere gaudentem tunc terram uomere laureato uberiorẽ dedisse fructũ

Illi enim eadem cura curabant semina qua tractabant bella. Sed iam culturæ agri uetustate & dignitate simul ostẽsis:eius istituta dicamus quæ tris in partes diuisa sunt.agri seminarii curæ.una. pecuariorum & pastionis secunda. & tertia.uillarum.agri seminarii pars ideo breui a nobis expedietur:quia partim de ea nuper aliqua diximus: partim multa in duabus aliis partibus dicentur ad eam spectantia. nam nihil æque agrum reddit feracem:q̃ aratoris diligentia & assiduitas.qualem Cincinnatum:Fabriciumque & Curium paucis arandis iugeribus adhibu isse diximus:cum econtra uincti pedes:damnatæ manus: inscriptique uultus:omnia i peius uertant.Stercorationem uero de qua Marci duo Varro & Cato multa dicunt:agris plurimum prodesse non negauerim Imprimis tamen agricolatoris diligentia plurimum ualere uidetur: ut non iniuria agrum male colere fuerit nota censoria. Et castigatio item censoria fuerit minus uertere q̃ arare. Et uera fuerint quæ templorum sacerdotes prudenter a se dicta oraculo Apollinis fallo attribuerunt. Nequam agricolam esse quisquis emeret:quod præstare ei fundus posset malum patremfamilias quisquis interdiu faceret: quod noctu posset:nisi in tempestate cæli.peiorem qui profestis diebus ageret:quod feriatis liceret.pessimum qui sereno die sub tecto potius operaretur:q̃ in agro. Potuitque ad omnem huius agriculturæ partis institutionem satis esse:quod Plinius de.G. Furio Cresino habet. Cum enim in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet:q̃ ex amplissimis uicini:iuidia magna erat:ceu fruges alienas pelliceret ueneficiis. Q uã ob rem a Spurio Albino curruli die dicta metuens damnationem:cum in suffragium tribus oporteret ire:instrumentum omne rusticum in forum attulit:& induxit filiam ualidam atque bene curatam:ac uestitam: ferramenta egregie facta:graues ligones: uomeres ponderosos: boues saturos:postea dixit ueneficia mea quirites hæc sunt:Nec possum uobis adducere in forum lucubrationes:uigilas:& sudores:itaque omnium sententiis absolutus est.Et quando nõ detur agriculturam propris & filiorum manibus sicut Cresino exercere:proximum est quod prisci in prouerbiis habuerunt attendere:optimum omnium esse simum: qui ex frequenti uestigio domini in agrum cadit: & ad similitudinem traducere:sicut equum ita agrum impinguare domini oculum. Ad alias agriculturæ partes duas pecuariæ pastionumq; simul: & post uillarum ueniamus:quarum inter se diuisarum:principes quoq;:qui eis præponuntur diuisos esse inqt Varro:q; unus uillicus: alter uocatur magister pecoris.isque ut habeat oportere scripta dicit Varro:q; sine litteris idoneus non esset:qui rationes dominicas pecuarias conficere posset. hãc uero pecuariæ & pastionum partem secundam cum uillarum adiacẽtiis simul tractare cogimur.quod licet Varro nomina principibus:ut

Tres agricul turæ partes

Quae pſint agris

Gn. Furius Cresinus.

Oculus dñi impinguat agrum

Demagiſtro pecoris.

appellauĩt earum diuiſa dederit: Vnam tamen & eandem ſimul curam eos habere oportuit: ut dum uillicus non ſolum ædificia uillæ ſed coniuncta illis uiuaria: ornithones: leporaria: & ferarum clauſtra curat: magiſter uero pecoris non magis ouium & boum aliorumque animalium q̃ cicurum & cluſorum ſiue animalium ſiue piſcium paſtionis: habet rationem: patrisfamilias res ruſtica bene ſuccedat. Et quidem in pecuaria. poſtq̃ Varro laudes ouis ſupra dixerat: de bobus ſecundo loco ſcribit: quorum auctoritatem in pecuaria maximam eſſe uult oportere præſertim in Italia: quæ a bobus nomen habere exiſtimatur. potuimus hoc in loco quæ ſupra in uectigalium partibus ſunt a nobis dicta repetere: de ouium & paſcuorum quæſtu qui in Appulia & ſamnitium montibus a Romanis fiebat: & de uacarum: equarum: caprarumque gregibus alẽdis: ex quibus magna uillæ & patrifamilias accedit utilitas. Sed hæc & ſimilia prout a Varrone & Catone aliiſq; uel præpoſtere habentur referre oportet: primumque pecuaria appellaſſe maiores omnia ex quibus populus Romanus haberet redditus: quia diu hoc ſolum uectigal Romanis fuit: locupletesque loci ideſt agri plenos. A diuiſione tamen rei ruſticæ quam Varro poſuit incipientes omnia præter q̃ uillæ ædificia in ipſas tres partes conferemus: etiã a cæteris ſcriptoribus excerpenda. Ruſticæ diſciplinæ inquit Varro genera ſunt tria: Ornithones: leporaria: piſcinæ: ornithones dico omnium alitum: quæ inter parietes uillæ ſolent paſci. Ex qua quidem alitum paſtione maiores aliquando fructus captos eſſe affirmat Varro q̃ ex toto fundo capi conſueuerint. Aliquando enim uidiſſe dicit greges magnos anſerum: gallinarum columbarum: gruum: pauonum: nec non glirium: Ex quibus rebus ſcriba librarius libertus eius in annos ſingulos plus quiquaginta milia capere dicebat. Et in eodem dialogo Accius affirmat. Certe noſti materteræ meæ fundum in ſabinis: qui eſt ad. xxiiii. lapidem uia ſalaria a Roma In hac uilla qui eſt Ornithon ex eo me quinq; milia ſcio ueniſſe turdorum denariis ternis. Quid autem proprie ſint & unde habuerint originem Ornithones ſic habet Varro. primus ille gradus maiorum noſtrorum erat in quo eſſent auiaria dumtaxat: in plano: cohors in qua paſcebãtur gallinæ: & earum fructus erant oua & pulli. Alter ſublimis i quo erant columbæ in turribus: aut ſumma uilla. Columbarum duo genera. Vnum agreſte: quod habetur in turribus ac culminibus uillæ a quo appellatæ columbæ. Alterum genus columbarum eſt clæmentius: quod cibo domeſtico contentum intra limina ianuæ ſolet paſci. ex his duabus ſtirpibus fit miſcellum tertium genus fructus cauſa: atq; cõcedunt in locũ unum quod alii uocant periſterona: alii periſterotrophion i quo uno ſæpe uel qnq; milia ſunt incluſæ. Nihil celerius fœcundius. contra autem auiaria ſunt nomine mutato: q; uocantur ornithones: in

Pecuaria

Locupletes.

Ornithões.

Colũbarũ duo gña.

Colũbae uñ

Auiaria.

qbus ſtabulantur turdi & pauones. Auiaria ſcribit Plinius primum inſtituiſſe incluſis omnium generum auibus. M. Lelium Strabonem brũduſii equeſtris ordinis: hæcq; eadem ſũt auiaria quæ dicit Varro nomine mutato uocata eſſe ornithones in quibus ſtabulẽtur turdi & pauones. Et infra: de ornithone qui fructus cauſa fit non niſi pingues ſumũtur turdi. igitur teſtudo: aut periſtyllũ tueri debet uirgultis aut rete ferreo: in qua milia aliquot turdorum aut merularum includi poſſint: præterea alias quoq; aues: quæ pingues ueneũt care: ut turtures aut coturnices. Refert autem Plinius Cornelium nepotẽ ſcripſiſſe turdos paulo ante Auguſti ætatem impinguari cœpiſſe. Et ciconiam magiſ placuiſſe q̃ gruem: Et inſuper addit ipſe coturnicibus ueneni ſemen gratiſſimũ eſſe cibum: quam ob cauſam eas damnauerint menſæ: ſimulq; comitialem propter morbum: quem ſolæ animalium ſentiunt præter hominem. Sequitur Varro in hoc tectum aquam uenire oportet per fiſtulam: & eã per cãnales ãguſtos ſerpere: q facile abſtergi poſſint. De pauonibuſ noſtra memoria inquit greges haberi cœpti & ueniere magno. Ex his M. Aufidius ludio ſupra ſexaginta milia numos in anno dicitur capere. Paulus iureconſultus de legatis. Auibus legatis: Anſeres: phaſiani: gallinæ & auiaria debentur. phaſianarii autem & paſtores anſerum non continentur. Alexandrum ſeuerum imperatorem mammea genitum chriſtiana laudibus a nobis ſæpiſſime celebratum: hoc loco ſupra uires extollere geſtimus. de quo habet Helius Spartianus. habuit ſane in palatio unum genus uoluptatis quo maxime delectatus eſt: in quo ſollicitudines publicas ſubleuauit. Nam auiaria inſtituerat pauonum: phaſianorum: gallinarum: anatum: perdicum: maxime palũborum: quos habuiſſe ad uiginti milia perhibetur: & ne earum paſtus grauaret annonam ſeruos habuit uectigales qui eos ex ouis & pulcenis & pipiõibus alerent. Et noſter Cicero ad Papirium petum. Plures enim pauones confeci q̃ tu pullos columbinos. proxima fuit alitum paſtioni alendarum apum induſtria de qua & ſi multa dici poſſent a Virgilio ſumẽda: ſatis erit pauca ab eodem Varrone uel trunca accipere. Vberrimos qui inde prouenerunt fructus quæſtuſq; oſtendentia. Auctorem Varro inquit habeo nõ ſolũ q̃ alueatia ſua locata habet quottanis quinis milibus põdo mellis: Sed fratres ex agro faliſco locupletes: qbus cum a patre relicta eſſe parua uilla & agellus non ſane maior iugero uno: hos circũ uillam totam aluearia feciſſe: qui nihilominus ut peræque dicerent: dena milia ſextertia ex melle recipere ſe ſolitos. apes cũ examẽ exiturũ ẽ qđ fieri ſolet cum educatæ proſpere ſunt multæ: ac progenitas i coloniam mittere uolunt: ut olim crebre ſabini factitarunt propter multitudinẽ liberorum. Sed iam ueniendum eſt ad ſecũdam proxime diuiſionis noſtræ partem leporaria: cuius uerbi uim ſic ipſe exponit Varro leporaria

M. Lelius Strabo auiariorũ reptor

Quãob cauſa coturnices dãnate

Auiaria Alexãdri ſeueri

De apũ paſtione

Hic nõnulla deſunt.

Leporaria.

te accipere uolo non ea: quæ tritaui noſtri dicebant: ubi ſoli lepores ſint. Sed omnia ſepta ac affixa uillæ: quæ ſunt: & habent icluſa animalia: quæ paſcuntur & infra: in leporario pater tuus Acci præterq̃ lepuſculum nihil uidit. neque enim erat magnum id ſeptum quod nunc: ut habent multos apros ac capreas: complura iugera maceriis concludun tur. Aulus Gellius uiuaria ueteres quandoque leporaria dixere: i quibus omnia clauderentur animalia: quandoque roboraria a modo claudendi roboribus: ſicut præclarum uirum Coſmam medicem in triuio mugelli uilla habere uidemus. Et Plinius. uiuaria ferarum primus Romæ inſtituit Fuluius Lupinus. nec diu imitatores defuere. L. Lucullus & Quintus Hortenſius. Varro autem ſic habet. Quitus Fuluius Lupinus dicitur in tarquienſi habere ſepta iugera quadraginta: in quo ſint clauſa nõ ſolum ea quæ dixi ſed etiã oues. p̃terea i eodem cõſepto feræ habere ſolent: de animalibus codiceria ex arborum corticibus: atq; alueraria: atq; etiã dolia ubi habeant concluſos glires. Tertium eſt genus quod in Gallia & Hiſpania naſcitur ſimile noſtro lepori: quem cuniculum appellant. Apros poſtea habuere in leporario nec magno negotio ibi exceptiuos & cicures: namq; fundum emit in tuſculano hic Varro a. M. Pippio piſone. Vidiſti ad buccinam iflatam certo tempore apros & capreas conuenire ad pabulum: cũ e ſuperiore loco e palæſtra apris effunderetur glans: capreis uitia aut quid aliud. Ego uero iquit ille apd .Q. Hortenſium cum in agro laurenti eſſem ibi iſtuc magis magnificum uidi. Nam ſilua erat ut dicebat ſupra quinquaginta iugerum: maceria ſepta: quod non leporarium ſed theritrophiõ appellabant. Ibi erat locus excelſus: ubi triclinio poſito cœnabamus apud quod orphea uocari iuſſit: q̃ cũ eo ueniſſet cũ ſtola & cithara: & canere eſſet iuſſus: bucinã inflauit: ubi tãtum circumfluxerit mox ceruorum aprorum & cæterarũ quadrupedũ multitudo: ut nõ minus formoſum mihi uiſum ſit ſpectaculũ q̃ i circo maximo ædiliũ: ſine aphricanis beſtiis cũ fiũt uenationes. Q ñ aũt cõtigiſſet cõmoditas uenationibus delectati ſunt priſci: Plinius orator Cornelio Tacito. Apros tres equidẽ pulcherrimos cœpi: ipſe inquis? ipſe: nõ tamẽ ut oino ab inertia mea & quiete diſcederem. Ad retia ſedebam. erant mihi proxima. non uenabulum: aut lancea ſed ſtillus & pugillares: meditabar aliquid enotabamq;: ut ſi manus uacuas: plenas tamen ceras repotarem. Et Macrobius in ſaturnalibus ſcribit: uenatores aprorum ſi noctu captos deferebant acutum infigebant ahenum: ut a putredine ſeruaretur. Tertiæ tandem parti piſcinis intendamus: de quibus Varro. Similiter piſcinas dico eas quæ in aqua dulci aut ſalſa icluſos habẽt piſces ad uillam: ad quas tres partes commode & utiliter habendas: parari oportere uult Varro tria artificũ genera. aucupes ſcilicet: uenatores: & piſcatores a qbus emãtur ea quæ ſeruoꝝ

Viuaria. ea dẽ quae leporaria & roboraria

Viuaria ferarum

Codiceria Cuniculus.

Buccinae ſonitu feras ad pabulũ cõueniſſe.

Priſcorũ dilectatio ex uenatione

De Piſcinis.

diligentia tuearis. Isq; tribus generibus priscorũ frugalitatem bene: & posteriorum luxuriem male utam fuisse dicit. aquam enim nisi dulcem habuisse priscorũ piscinas scribit: in qua dumtaxat scaros & mugiles pisces alerent. sed breui post. L. Philippus & Hortensius tam refertas piscibus habuerunt piscinas: ut Cicero eos piscinarios appellauerit. M. Cato uticensis heres a Licinio relictus: pisces qui in eius piscina erant xl. milibus uendidit: sed sua ætate luxuriem propagasse: leporarios & piscinas proferendo ad mare: & in eas pelagios greges piscium reuocasse: propter quas appellati sint Sergius orata: & Licinius Murena. Nam uiuaria cochlearũ scribit Plinius a Fulvio Hirpino instituta fuisse in tarquiniensi: paulo ante bellum Cæsaris & Pompeii: distinctis generibus: ut separatim essent albæ quæ in reatino agro nascũtur. Separatim illiricæ: quibus magnitudo præcipua: aphricanæ quibus fœcũditas. Solitanæ quibus nobilitas. Quin & saginã caꝛ cõmentus ẽ sapa & farre. C. quoq; Hirrus uno tẽpore Cæsari sex milia murenarũ mutua dedit i pondus: & propter piscium multitudinẽ quadragies sextertio uilla eius ueniit. Et pollio eques Romanus ex amicis Augusti uiuariis murenarũ imisit dãnata mancipia. Antonia uero Drusi uxor murenæ quã diligebat inaures addidit: cuius fama multi baulos uidere cupiuerunt: in baiano sinu centũ ab urbe milibus semotos. Murenas uero a freto siculo scribunt Gellius & Macrobius flutas fuisse habitas: Sic dictas q; fluitarẽt pinguedine: & a sole torrefactæ. Fuerũt autẽ apud maiores i precio & deliciis pisces aliq; quorũ aut imutata sunt nomina: aut periit species. Scribit nãq; Plinius nullũ suis temporibus fuisse i honore: quorũ unus septem milibus fuerit emptus: cũ tamen nullus unq̃ inuentus sit q excederet pondo: Et Seneca quarta de centesima epistola: Mullum igentis formæ Tiberius Cæsar missum sibi: cũ i macellum deferri & uenire iussisset: amici iquit. Omina me fallunt: nisi illum mullũ aut Apicius emerit aut. P. Octauius: qnq; sexterciis Apicius emit piscem quẽ Cæsar uẽdiderat. Et accipenser q squamma esset inuersa i magna pariter existimatione erat: de quo Macrobius. Scipio aphricanus cum accipẽser piscis & rarus & precio carus sibi esset allatus: unum & post alium ad cœnã: (ut refert Cicero) inuitabat: Pontius quidam inquit uide quid agas: accipenser iste paucorum hominum est. Lupum piscem Plinius multi facetum esse dicit: præsertim si inter duos pontes esset captus ubi stercora lamberet: Vnde non magis proprie tunc Caius Ticius: q̃ nos nunc ganeões & aleatores lupos iter duos pontes appellare possumus. Sed ætatis nostræ docti: lectione Plinii delectati: cum accipenseris & mulli nullam adinuenire possint inter nostri temporis pisces similitudinem: lupum esse contendunt quem uulgo sturionem appellant: qui in tybe rim & ad pontes nunc extãtes optimus capitur. iQuod autẽ ex Plinio

Sergius orata.

Licinius murena

Flutae

Mullus

Accipenser.

Lupus

ſupra diximus Ciceronem Philippum & Hortenſium piſcinarios appellaſſe ſumptum ē a Plinio ex epiſtola Ciceronis ad Atticum: ubi ſic eſt. Mihi uero ut inuideant piſcinari noſtri. Tribus ruſticæ diſciplinæ generibus explicatis alia ad agriculturam ad ipſaque eius diſciplinæ genera uariis facientia modis dicemus. Eritque a re diuina initium.

Luſtratio agrorum.

Agrum ſi luſtraueris inquit Cato: cures luſtrare ianum Iunonemq; uino: præfaturus ſic dicito. Mars pater te precor quæſoque: ut ſciens uolens propicius mihi ſis: domui familiæque noſtræ: Boues feriis coniungere licet. hæc licet facere: aduehant ligna: fabalia: frumentum: quod nō daturus erit mulis: equis: aſinis feriæ: nullæ niſi in familia ſint. partem uero hanc in pecuaria eſſe inquit Varro: quæ non paratur ut ex his capiatur fructus. ſed propterea ut fructus ex ea ſint. muli ſcilicet: canes: & paſtores. uotum pro bobus ut ualeant: Cato ſic docuit facere. marti ſiluano in ſilua interdiu in capita boum ſingula uotum facito: farris pō do tria: laridi pondo quattuor & dimidium: & pulpæ idem in unum licet coniicere. Eam rem diuinam ſeruus uel liber facito: mulier ne adſit.

Votum pro bobus.

poſt rem diuinam: ruſticam diſciplinam ſic edocet Cato. Ager quando inſtruitur. cccl. iugerum: uillicum uillicam: operarios: bubulcos tres aſinarium: bubulcum: opilionem tredecim boues: trinos aſinos clitellarios. molas aſinarias unas: truſatiles unas: hiſpanienſes unas: abacum unum: lectum in cubiculo unum: lectos loris ſubtentos quattuor. Et ſi erit centum iugerum ager: Aſinarios ploſtorarios duos: Aſinum molarium unum: Abacum unum: arcam ueſtiariam unam: armarium promptuarium unum: Ornamenta bobus: & aſinis inſtrata tria. Loram bibat familia menſes tres: menſe quarto: quinto: ſexto: ſeptimo: octauo in dies ſextarium ideſt in menſes congios quinq;. Veſtimenta familiæ tunicā pedes tres & ſemis. Saga alternis annis: quotiens cuique tunicam: aut ſagum dabis prius ueterem accipito: unde centones fiant familiæ. cibaria: qui opus faciunt: per hyemem tritici modios quattuor. per æſtatem modios quattuor & dimidium. compeditis per hyemem panis pō do quattuor. Vbi uineam fodere cœperint panis pondo quinq;: uſque adeo dum ficus eſſe cœperint: deinde ad pondo quattuor redito. Villici officium: quæ emi pararique oportet: quæ cibaria: quæ ueſtimenta: familiæ dari oportet: eadem uti curet: faciatque moneo: dumq; dicto audiens ſit hoc amplius: uti ante aduentum domini quæ opus ſint parentur: curenturque diligenter. Villicæ quæ ſunt officia: Si eam tibi dominus dederit uxorem ea eſto contentus: ea te metuat facito: ne nimium luxuriosa ſiet. Vicinas aliasque mulieres q̄ minimum utatur: ne ue domum ad ſe recipiat. Ad aram nequo eat: ne ue ambulatrix ſit. Rem diuinam ne faciat iniuſſu domini: aut dominæ. Scito dominum facere rem diuinam pro tota familia. munda ſit: uillam conuerſe mūdeque habeat

Diſciplina ruſtica.

Villici officium

Villicae officia

hanc uillicæ diſciplinam noſtri temporis nulli per Italiã proponi opor tet:q; non ſeruos ſicut maiores noſtri:ſed ruſticos habemus ſemipatro nos:uxores ſuas frugi mulieres & ſibi ipſis utiliſſimas habentes. pars tamen unica fortaſſis fuerit memoranda agricolatoribus Romam inco lentibus:quarum uxores perpetuæ ſunt ambulatrices: ad araſq; urbis ſingulas:pene ſingulis ambulant diebus. Sequiturque in uillicæ diſci plina Cato Kalendis Maiis feſtus dies: cum erit coronam in focum ar deat:per eos denique dies lari familiari pro copia ſupplicet. Cibum ti bi & familiæ curet:uti coctum habeat.pira arida:ſorba:ficos: uuas paſ ſas ſeruet in ſapa:& pira & nuces in doliis & mala. Vuas in unceis: & myrteis in terra obrutas: & nuces prænestinas recentes in urceo in ter ra obrutas habeat.Mala ſtantiniana in doliis.Hæc omnia quotannis di ligenter ita condita habeat.Farinam bonam & furfur ſubtile ſciat face re. Vnum autem hac in re.M. Cato ut in cæteris ſapientiſſime ſcripſit. humaniſſimum:& utiliſſimum fore:ut diligant uicini nec familiæ tuæ ſint male. Traditque Plinius in duodecimo tabulis nuſq; dici uillam: ſed ortum. Qui primum Athenis ab Epicuro fuerit inſtitutus.uſque enim ad Epicurum ortos non fuerat moris haberi in oppidis:additque Plinius Romæ quidem per ſe ortum pauperis agrum fuiſſe: qui & ſub iungit:per ætatem ſuam ortorum nomine ingentia in urbe Roma fuiſ ſe palatia.Sed quantum ſpectat ad ortos qui ſecus uillas i re ruſtica ha bentur:commendat Plinius hærbas nonnullas his uerbis. Fertur in tẽ plo Apollinis delphici adeo cæteris hærbis prælatus Raphanus: ut ex auro dicaretur:beta ex argento:rapum ex plumbo. Sic. M. Curius ra pum torrens in foco aurum a ſamnitibus oblatum repudiauit. Et aliũ accepas inter deos :& iuſiurandum habet ægyptus.Braſſica in medici nam populus Romanus ſexcentis annis eſt uſus. Refertque Plinius. Marcum Catonem illum ſuperiorem omnium bonarum artium magi ſtrum: diu dumtaxat paucarum hærbarũ noticiam attigiſſe.unde libet aliqua hærbarum & ſeminum uocabula afferre a Nonio Marcello ſũ pta.aſparagus nunc etiam notiſſimus. Tiſatiaque & lepatia. Naſturtiũ & ſinapi.portulaca & ocimum ſemen uiciæ ſimillimum. Sed & uoca bula eodem loco Nonius exponit quorundam ex agri fructibus:quos ſupra Marcum Catonem a uillica parari debere oſtendimus uoluiſſe. Lora eſt potio confecta ex ordeo.Sapa cuius & uerbum & uſum reti nemus:ſi obdurior defrutum:ſi liquida eſt miriola: de qua Feſtus mirri na genus potionis hanc mulieres miriolam uocant:a genere uuæ dictã quidem putant:& Plinius apud priſcos uina erant miro odore condi a:qui & alibi addit quoſdam uinis unguenta addidiſſe. Plautus iper ta & calamum uino addi iubet:idq; uinum mirina appellatur.quo item ſuocabulo dulcia melle cõdita dicta ſunt. Vlpianus iurecõſultus uinũ

Quãdo primũ orti iſtituti.

Raphanus. Beta. & rapũ dicabantur apollini delphico

Tiſatia Naſturtium

Lora Sapa Defrutum. Miriola.

Mirrina.

siquis legauerit omne continetur quod ex uinea natum est uinumqꝫ permansit:sed si mulsum factum sit uini appellatione non continebitur:nisi forte paterfamilias etiam de hoc sentit. Certe Zicum quod in quibusdam prouinciis ex tritico: & ordeo uel ex pane conficitur non cõtinebitur:simili mõ:nec canium: nec ceruisia continebitur: nec hydromelli quidem conditum. Nec hoc pacto(nisi alia mẽs testatoris fuerit). Oenomeli(plane idest dulcissimum uinum):& passum:& defrutum non continebitur. quod potius conditurae loco fuit Accinaticum cum plane uino continetur. Passum uua decocta & sole sicata. Turunda genus panis ex farre cum dulcibus. Plinius scribit primum in lacio cibum pultem fuisse non panem argumentoque ad id esse quod pulmentaria pro cibis sua etiam ætate dicerẽtur. & panem lautissimum fieri e siligine. inde subdit pistores Romæ non fuisse ante Persicum bellum annis urbe condita super quingentos octoginta. ipsos quirites panem fecisse:& id opus mulierum fuisse. pistores uero uult tantum dictos illos qui far pinsebant. Exinde i pisturam delapsus modum narrat quem in pinsendo hetrusci tenuerunt. male nunc intelligibilem: tamen affirmat maiorem Italiæ partẽ nudo usam pilo:& quosdam rotis quas aqua uersaret:sicut & omnes pridem in toto orbe fecerunt: quæ ædificia cum instrumento appellant molẽdina. priscos autem sicut ipse uult Plinius:pilo uidemus usos:& singulos patres familias:singulas domos frumentum sibi in farinam attriuisse:quod officium supra Plinius uillicæ attribuit:& molæ asinariæ scilicet ad pistrinum cuius passim in urbe & uillis fuit usus. Et quando uocabula attingimus rei rusticæ: finitores esse uoluerunt:quos & agrimensores appellant: decempedamqꝫ uirgultum uel hastam quæ metiendis agris adhibetur:& iugerum terræ quantum duo iuncti boues uno die arant: haram porcorum stabulum: burim aratri extremam partem. Stiuam uero manubria quibus sustentatur: a bubulco aratrum. demum & legem dicemus laurentum: qua sancitum est:ne pomum ex alieno legatur in armum: idest quod humeri onus sit. & alia per latium lex pagana fuit:ne mulieres per itinera ambulantes torquerent fusum:aut omnino detectum ferrent:quoniam aduersetur omni frugum spei. Arborem platanum habuerunt in uillarum delitiis maiores quas uino irrigasse Hortensium scribit Macrobius:nostra non habet ætas præsertim eo recognitas uocabulo: sed frequentes alicubi habet Italia cedros: quibus eam caruisse scribit idem Macrobius. Fenestella tradit nõ fuisse oleã i Hispania Italia & Aphrica Tarquinio prisco regnante:anno urbis tertio octogesimo centesimo cerasa Lucullus in Italiam primum anno urbis sexagesimo octogesimo e ponto tulit. nuces dictæ:q, foris duræ:sicut iuglans nunc solo nucis uocabulo appellata. Auellana q̃ & corilus:castanea:amygdala:pica:ma

Zicum. Canium Ceruisia

Turunda. Puls primus in lacio cibus. Pulmẽtaria.

Pistores.

Molendina

Finitores Decẽpeda. Iugerum Hara. Buris. Stiua

Lex laurẽtũ

Lex pagana

Platani i dliciis

Cerasa Nuces Iuglans. Auellana quae & Corilus.

la uero dicta sunt q; mollia. Florentinus iureconsultus inquit: frugem pro redditu appellari: non solum quod frumentis aut leguminibus: uerum etiam quod ex uino uel siluis ceduis: e fodinisq; lapidicinis capit. Calpar uult Festus Pompeius uinum esse nouum quod ex dolio demitur sacrificii causa anteq; gustetur: Ioui enim sua uina libabant: quæ appellabãt festa uinalia. Mos fuit latinis quo die quis primo gustaret mustum: dicere: ominis gratia. Vetus nouum uinũ bibo: ueteri nouo morbo medeor. A quibus uerbis meditricæ deæ nomen conceptum: cuius sacra retro meditrinalia appellata sunt. Habet autem Plinius de uino multa quæ diligenter duximus afferenda: primum prorsus dici posse inquit neq; uiribus corporis utilius aliud: neq; aliud uoluptatibus perniciosius si modus absit. Vini uero usum Romæ & per italiam per regũ & crescentis rei.p. tempora fuisse rarum multis in locis inuenio. L. Papirius imperator aduersus samnites dimicaturus uotum fecit: si uicisset Ioui poculum uini. Et inter dona sextarios lactis datos nunq; uini Plinius asserit. Et prolibare diis ucro nefastum fuisse: præter imputatæ uitis: fulmine tactæ: quamq; iuxta homo pependisset laqueo: aut quæ uulneratis pedibus calcata esset. Et Romulus lacte non uino libauit. Vnde legem tulit Numa: uino rogum ne quis spargeret: quod sane fecisse illum uini inopia constat. Eademq; lege ex amputata uite libari uina nephas indictum. Varroq; est auctor Mezentiũ hetruriæ regem auxilium rutulis contra latinos tulisse: uini mercede: quod iam in latino agro haberi cœpisset. Vnde iocus ille prodiit uiri excellentissimi Cineæ regis Pyrrhi oratores: cuius a Romana legione ad regem suum redeuntis serui & familiares cum apud Ariciam urbem nunc funditus diutam: uino immoderatius hausto ut solẽt ebrii capitis dolorem & nauseam ab aeris grauitate causarentur: quin inquit ille: uini hoc effecit austeri inhumanique malignitas: unde iter agens inspectas altissimis in ulmis: (quod etiam nunc fert regionis natura) uites illis ostendit: matremque dixit uinorum a quibus tantum acceperant incommodum: itam alta cruce merito pendere. Non licebat etiam Romæ fœminis uinum bibere: quod quidem multis postea sæculis seruatum fuisse uidemus. Nam dotale nos instrumentũ legimus: ante ãnos paulo plus minus trecentos ad stipulatum: quo genitori sponsæ maritus promittit: quotiens peperisset uinum illi octo primis diebus quantum deceret bibendũ dare: & pariter de consilio medici quamdiu ægrotasset: insuper festo quoquo solemni die potu illam unico oblectare. Sed ad priscos: Cato censor constituit: ut propinq fœminæ osculũ darent: quo scirent illi an te metum oleret. Exemplo enim id factũ uidet Egnatii Metẽtini quem constabat uxorem q; uinum e dolio bibisset fuste occidisse: & fuisse a Romulo absolutũ. Gneusq; Domitius iudex post Catõis legẽ

Mala unde. Frux. Calpar.

Vinalia. Mos latinorum.

Medimalia.

Vini usus romæ.

Lex Numæ

Iocus Cineæ

Nefas fœminis ro. uinũ bibere.

Vt propinq fœminae osculum darent.

pronunciauit mulierem uideri plus uini bibisse uiro insscio q̃ ualitudini expediret:& dote mulctauit.anno autem urbis conditæ tertio trigesimo sexcentesimo uina cœperunt in apothecis diu seruari. Vnde a consulum nominibus censebantur: & tunc transmarina & phalerna nosci cœpere.P.Licinius Crassus &.L.Cæsar censores ãno urbis.ccccclxv.

Vini graeci gratia

statuerunt nequis uinum græcum plus octenis æris singula quadrãtalia uenderet.Tanto autem uino græco gratia erat: ut singulæ potiones in una cœna darentur.L.Lucullus puer apud patrem nunq̃ lautum cõuiuium uidit:in quo plus semel uinum græcum daretur. ipse cum rediit ex Asia congiarium diuisit amplius centum milia cadorum. Cæsar dictator in triumphi sui cœna uini phalerni amphoras centum:chii cados centum in conuiuia distribuit.Idem Hispaniensi triumpho chium & phalernum dedit. Epulum uero in tertio consultau phalernum habuit:chium:lesbium:cyprium: quo primum tempore genera quattuor uini cœpta apponi postea omnia in nobilitatem uenere.Hæc anno urbis septingentesimo. Tiberio postea principe institutum ut ieiuni bibe rent.potusq; uini antecederet cibos. Externis id artibus & medicorum placitis se se nouitate aliqua commendantium. pudet pigetq; referre quod Plinius post supra dicta habet.M.Ciceroem filium: ebrietati deditum:binos congios simul haurire solitũ. Sed quod dicit Plinius hãc gloriam nimirum auferte uoluit interfectori patris sui.M.Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehenderat hanc ebrietatis palmam: edito etiam uolumine de sua ebrietate:quo patrocinari sibi est ausus.Exiguo tempore ante bellum acciacum id uolumen euomuit:quo facile intelligatur ebrium iam sanguinem ciuium sitiuisse. Nam & hæc necessitas uicium comitatur:ut bibendo consuetudo augeat auiditatem. Et Macrobius in ebrietatem procliues fuerunt multi imitatione Platonis ut dicebant inuitati:a quo ferebatur dictum esse: fontem & incitabulũ ingenii esse uirtutisq; si mens & corpus hominis uino flagrarent.Idem q; é auctor.Mulieres raro inebriari:crebro senes: Vnde Augustus octauius prudenter respondit: Qui quærentem de inopia uini populum Romanum suauissima coercuit uoce: satis dicens prouisum a genero suo Agrippa: perductis in urbem plurimis aquis ne populus sitiret. & de Pescenio nigro imperatore scribit Helius Spartianus.hic erga milites tanta fuit censura:ut cum apud ægyptum limitanei uinum peteret responderit.Nilum habetis & uinum petitis: si quidem tanta est aquæ illius dulcedo:ut accolæ uinum non quærant.Item tumultuãtibus iis q a sarracẽis uicti fuerãt:& dicẽtibus uinũ ñ accepimus: & iõ pugnare nõ possimus:erubescite iqt.illi q uos uicerũt aq̃ utũ ẽ:& iussit uinũ in expeditione neminẽ bibere. Agrorum cultura cum iis quæ uitæ hominum sustentationi atque etiam delectationi siue gignuntur in illis siue

Instituti ut ieiuni bibe rent

Ciceroĩs filius ebrietati deditus.

Liber.M.antonii d sua ebrietate.

Pescenii Imperatoris censura in milites.

Nili aqua dulcis.

induſtria a patrefamilias diligentiore comparantur oſtenſis : traxit nos quorundam ex priſcis ipſarum rerum præſertim uini abuſus ad ebrietatis eorum deſcriptionem:unde non indecens eſſe ducimus:conuiuiorũ & cœnarum:quæ caſte & ſobrie fierent:& earum quæ opipare ac laute pararentur:exinde maiorum antedictis ebrietatum & habitarum effuſi us commeſſationum immoderatas conſuetudines oſtendere. Et ſicut ebrietati damnandæ initium Cicero filius dedit:ita honeſtioris in cœnando uerbi rationem a genitore ſumemus : qui Papirio peto ſcribens inquit:Sapientius noſtri:q̃ græci:illi ſimpoſia ideſt compotationes:noſ conuiuia:q̃ tum maxime ſimul uiuitur appellamus:uides ut te philoſophando reuocare coner ad cœnas?¦Non multi cibi hoſpitem accipies: multi ioci.Certumque eſt q̃ tunc per iocum ſcripſit Cicero uerum fuiſſe : eum in cibo potuq; tẽperatiſſimũ fuiſſe : Trebatio enim ſcribens inquit.Cum non probarem me non ualere quia febrem non haberem fugi in tuſculanum:cum quidem biduo ita ieiunus fuiſſem:ut ne aquam quidem guſtarem.itaque ego qui oſtreis & murenis facile abſtinebam a bete etiam & uulua deceptus ſum:& Papirio peto : Hircium ego : & Dolobellam habeo dicendi diſcipulos:cœnandi magiſtros:Nec tamen eas cœnas quæro:ut magnæ reliquiæ fiant:quod erit magnum:ſit & lautum.& infra:Solebam enim antea delectari locis & lactucis tuis.Ego tibi unum ſumptum afferam.q̃ balneum calefacias oportebit : proinde para:cum homine edace tibi res ẽ:ſed uide audaciam: etiam Hircio cœnam dedi ſine pauone.Nonius Marcellus accubationem dicit epularem amicorum quia uitæ coniunctionem habeat conuiuium nominari & Aulus Gellius conuiuarum numerum incipere a gratiarum numero ſcilicet trium & conſiſtere in nouem muſarum numero. Cõſtare etiam ex quinq; bellis hominibus:lecto loco:tempore:apparatu nõ neglecto: neq; loquacibus:neq; mutis conuiuis:ſermones habendos iucũdos :& bellaria pro ſecundis menſis.De quibus Macrobius in ſaturnalibus ſic habet.Bellaria & ſecũdæ menſæ idem:mellita placenta:& ſimilia. Cœnam Feſtus uult ab antiquis appellatam quod poſtea fuit prandium. Veſpernam quæ nunc cœna appellatur.Et infra:prãdium ex græco eſt dictum.nam meridianum cibum cœnam uocabãt.Et inferius Veſperna apud Plautũ cœna appellatur.& Nonius dapalem cœnã eſſe uult diuerſis amplis dapibus plenã:ſobrior autem & cœna & omnis uictuſ inueniri nequiuerit ea:quã glorioſus eccleſiæ doctor Hieronymus contra Iouinianum his uerbis deſcribit. Dicearchus in libro antiquitatum & græciæ deſcriptione refert : ſub Saturno ideſt in aureo ſæculo cum omnia humus funderet:nullum comediſſe carnes: ſed uniuerſos uixiſſe frugibus & pomis: quæ terra ſponte gignebat: ſed quando talia melius dici & laudari poſſunt : q̃ ſeruari Antonini pii imperatoris cœnas

De cõuiuiis

Simpoſia Cõuiuia.

Cicero in cibo & potu temperatiſſimus

Conuiuiũ. Nũerus conuiuarum.

Bellaria. Cœna Veſperna Prandium.

Imitari laudabile fuerit: ꝺ̄ quo ſcribit Helius Spartianus: Victum eiuſ talem fuiſſe ut & eſſet opulẽtia ſine reprehenſione: ꝑſimonia ſine ſordi bus. & menſa eius per proprios ſeruos aucupes piſcatores ac uenato res inſtitueretur. Et Seuerum pertinacem ſcribit Capitolinus nouem libras carnis per tres miſſos poſuiſſe. Nec minus ſobriã cœnam Plini us orator Septio claro parauerat: cui in hæc uerba ſcripſit. Heus tu: ꝑ mittis ad cœnã nec uenis: dicitur ius ad aſſem: ipendiũ reddes nec imo dicũ. paratæ erant lactucæ ſingulæ: cocleæ ternæ: oua bina: balnea cum mulſo & niue. Hanc uero & ſtrictiorem in cœnis & uictu diſciplinam priſci legibus ſeruare iuſſerunt. Nam ſcribit Gellius parſimonia nõ do meſtica ſolum diſciplina ſed legibus quoq; cuſtodita eſt. Gn. Fãnio & M. Valerio meſſala conſulibus hæc fuit ſanctio: principes qui ludis me galenſibus matris deum mutua inter ſe conuiuia agitarent cẽtenos ui cenosq; æris in cœnam excepto oleo farre & uino quod patrium eſſet: & argenti ne plus pondo lex fãnia: ludis Romanis: plæbeis & circenſi bus: & ſaturnalibus centenos æris in ſingulos dies: cæteris diebus de nos: lex licinia: ut in prædictis & nuptiis ducentenos: & cæteris trigin ta Lucilius legem tulit: Kalendis: idibus nonis diebus ludorũ: & feriis quibuſdã in cœnã ſextercios tricenis: Cæteros diebus nõ amplius. xxx. aſſes. Aemilia lex ciborum modum in uarietate correxit: Antia nequis magiſtratus ad cœnã alicuius propinquoꝝ iret. Lex iulia & Cæſaris au guſti diebus profeſtis & feriatis trecentos. nuptiis ſextercium milies. Tiberius Neruaq; a trecentis ſexterciis uſque duo milia in cœnas. Pli nius uero ſcribit priſcos non habuiſſe coquos in ſeruitiis: eoſq; ex ma cello conduxiſſe. Et lege. Gn. Fannii conſulis decimo ante bellum ter tium punicum: ne quid uolucrum proponeretur præter gallinam unã: inuentumque diuerticulum in lege: quod in fraudem earum gallinace us quoq; paſceretur lacte. Idem quoque ſcribit. Extant cenſoriæ leges gallinaria in cœnis gliresq; & alia delicatiora apponi uetantes: aliæque ſubinde repetuntur leges. Orchia quam tulit orchius tribunus plæbis de ſenatus ſententia tertio: quo anno Catto cenſor fuerat: iuſſeratque apertis tricliniis & domo patente cœnari: ꝑſcripſit lex numerum quo q; conuiuarũ. Fannia deinde poſt annos uiginti duos ãno urbis. cccc lxxxviii. pleriq; enim uino madidi in ſenatum & comitium ueniebant: quæ fecit modum ſumptibus denariorum centum. Lex didia poſt. xix. annis ſecuta: quæ italicos eadem pœna cũ Romanis urbanis aſtrinxit: & pœnas addidit & prandia cœnis coniunxit. Licinia lex a licinio con ſule lata quæ ſuperiores innouauit affirmauit addiditque: non licere ni ſi nouis nundinis Romanis cuique in dies. xxx. dumtaxat aſſes conſu mere. Cæteris diebus carnis aridæ pondo tria: ſalſamentorum põdo: & ex terra: uite: arbore nata. Lucius Sylla legem tulit: non quia modum

Leges de cõ uiuiis

Orchia lex

sumptibus daret:sed precia minueret. Vt pluribus luxuriose uiuendi facultas esset. Sylla mortuo Lepidus consul legem tulit cibariam priorib⁹ similem. Et in eadem re principes postea laborauere. Caius enī Cæsar legem præcipue sumptuariam exercuit:dispositis circa macellū custodibus:qui obsonia ementium retinerent:deportarentq; ad se summissis aliquando lictoribus atq; militibus:qui si qui custodes fefellissent iā appositā a triclinio auferrent. Modestia uero Hadriani ciuibus pro lege fuit:conuiuiis namq; amicorum interfuit. Ad conuiuium suum uenientes senatores stans excepit:semperq; aut palio tectus discubuit:aut toga summissa. in conuiuioq; semper tragœdias. comoedias: atellanas: sambucas:lictores:poetas pro re semper exhibuit. Ad quam bonorum principum imitationem:ciues quoq; modestia i coenis postea sunt usi. Plinius de Caluisio spurino. Apponitur coena non minus nitida q̄ frugi: in argento puro & antiquo:sunt in usu & corinthia quibus delectatur:coena distinguit̄ ut uoluptates quoq; studiis condiantur. Inde ille post septimum & septuagesimum annum aurium oculorumq; uigor: inde agile & uiuidum coprus. Et Macrobius in saturnalibus. Saturnalium diebus Romanæ nobilitatis proceres cōgregantur: & tempus solemniter celebratum deputant colloquio liberali:melioremq; diei partē seriis disputationibus occupantes:coenæ tempus sermonibus cōuiualibus agitant. Et de auūculo Plinius orator. studebat in coenæ tempus super hanc legebat̄:adnotabatur & qdem cursim. coena hyeme iter primam noctis. Et Catulo seuero scribēs ipse Plinius. Veniam ad coenam sed iam paciscor sit expedita:sit parca. socraticis tantū sermonibus abūdet:in his quoq; teneat modum. qua in epistola:Catonis nota in coenis scripta est. Caium enim Cæsarem ita Catonem dicit reprehē disse in anticatonibus ut laudarit. Eos.n.qbus obuius fuerit cum caput ebrii retexissent:erubuisse dicit:deinde adiicit:non ab illis Catonem: sed illos a Catone reprehensos. Tamen scripserit quicquid uoluerit Cæsar: Catonem alii scripserunt cum i Hispaniam nauigaret: unde cum triumpho rediit: non aliud uinum bibisse q̄ remiges: (nisi forte hoc de superiore Catone sctiptum sit). Et ut aliquid publicæ moderatiōis dicamus scribit in problematibus Plutarchus. Mensam uacuam tolli non sinebant prisci:sed cum aliquid supereslet. Interpretantes aliquid semper in futurum seruandum:& propter seruos:& elegans putantes abstinere a cibis:nec omnes omnino consumere: parum uero ualuisse uidentur tot leges:quot supra latas fuisse diximus: cohibenda multorum a coenis ebrietatibusq; intemperantia:quorum notas a Seneca cordubēsi sumēdi faciemus initium:qui epistola tertia octuagesima sic habet. Marcum Antoniū magnū uir̄ & ingenii nobilis quē alia res p̄didit: & i externos mores ac uicia nō Romana trāsiecit q̄ ebrietas:nec minor uino Cleopa

Hadriāi mō destia i conuiuiis

Mēsa nō tollebatur uacua.

De. M. Antonio

træ amor. hæc illum res hostem rei pu. hæc hostibus suis imparem red didit hæc crudelem fecit: cum capita principum ciuitatis cœnanti referrentur: cum inter apparatissimas epulas luxusque regales: ora ac manus proscriptorum recognosceret: cum uino grauis sitiret sanguinẽ: intolerabile erat quod faciebat ebrius: quanto intolerabilius: quod hoc in ipsa ebrietate faciebat: fere semper uinolentiam crudelitas sequitur uiciatur exasperaturque sanitas mentis. Difficiles oculos faciunt diutur ni morbi: & ad minimam radiorum offensionem hebetes: ita ebrietates continuæ efferant animos: nam cum sæpe apud se non sunt: consuetudo insaniæ durata uicia uino concepta: & iam sine illo ualent. idemque Marcus Antonius quem Asconius pedianus secunda actione in Verrem ex Sallustii sententia perdendæ pecuniæ genitum: & Macrobius in saturnalibus omni luxu perditissimum fuisse dicit: edictum proposuit de sumptibus: qui cum Cleopatram sumptu & apparatu cœnæ adnisus fuisset superare: unionis illa omnium: qui unq̃ uisi fuerint maximi preciosissimique partem mediam aceto liquefactam dedit in cibum: alteram partem consumptura: nisi Numatius Plancus sequester reginã superasse pronuncians eam seruasset unionis partem: ueneri postmodum in pantheo dicatam. fuisse autem uerum: quod supra ab Asconio diximus de Antonio Plutarchus in eius uita sic ostendit. amico Antonius cum sextercium decies dari iussisset: & dispensator proterue Antonio respõdisset: pecuniæ paruitate spreta duplum dari iussit. refert quo

Quis primũ pauones cõuiuis appo suerit

que Macrobius. Quintum Hortensium pauones primum augurali cœnæ posuisse: quem cito secuti sunt multi: extuleruntprecia: ut eorũ oua denariis uenierint quinis: & pauones facile quinquagenis. Et qua die Lentulus martialis flamẽ inauguratus est cœnam fuisse referctionem: q̃ ut ab eo describi potuerit: cum nomina piscium: altiliumq; & cibariorum non recognita: sed per multos missus uariata fuerint: quo tẽ

Porcus troianus

pore porcus troianus cœnis inferri tunc primum cœperit: ut pote altilibus plenus: sicut ille hominibus. Caium Galliculam Suetonius scribit

Gallicula & Vitellius gu loli

totum Tiberi Cæsaris uicies ac septies milies sextercium nõ toto uertente anno asumpsisse: cum maximam partem cœnis commessationibus simul cum scortis & lenõibus deuorauerit. Et singularem Vitellii uituperationem dicit: quem affirmet in ientacula: prandia: cœnas: & comessationes facile omnibus suffecisse: uomitandi consuetudine. nec inferiorem: illo uiciis Lucium Antõinum uerum facit Iulius capitolinus

Antõinus uerus

De quo sic scribit. donauit calices singulis per singulas potiones mirrhinos: & cristallinos: & alexandrinos quotiens libitum est. Dedit argenteas: & aureas coronas conuiuis: interpositis alieni temporis floribus: dedit: & uasa aurea & unguenta cum alabastris: dedit & uehicula cum mulionibus & mulabus cũ iũcturis argenteis: ut ita a cõuiuio rediret.

omne aũtem conuiuium extimatum dicitur sexagies sexcentum milibus sexterciorum. hũc tamen perditissimum imperatorem ab Heliogabalo fuisse superatum sic ostendit Helius lampridius. conuiuis bene bibentibus dedit quadrigas: equos stratos: mulos: basternas: rhedas dedit & aureos millenos: & centena pondo argenti. Sortes conuiuales scriptas in coclearibus habuit tales. Vt alius haberet decem Camelos: alius decem struthiones: alius decem muscas: alius decem libras auri: alius decem plumbi: alius decem oua gallinacea: item ursos decem: glires decem: decem lactucas. decem auri libras in sorte habuit. Sed ad sortem scænicos uocauit: cũ & canes mortuos: & librã bubalæ carnis haberet in sorte: & item centũ aureos & tot argenteos: & centum folles æris: & alia talia: quæ populus libenter accepit: ut eum postea imperare gratularentur. Fertur in euripis currentibus scilicet canalibus uino plenis nauales pugnas exhibuisse. Idem nunq̃ minus cẽtum sexterciis cœnauit hoc est argenti libris triginta. aliquando autem tribus milibus sexterciis omnibus computatis. Omnes de theatro. de stadio: de circo: de omnibus locis & balneis meretrices collegit in publicas ædes: & apud eas contionabatur: appellans eas comilitones. adhibuit postea in continenti lenones exoletos undiq; collectos: dedit in donatiuum tres aureos singulis: de croco triclinia strauit: cũ summos uiros rogauit ad prandium. Sed ut minus sit principes orbis terrarum dominos: tanta debachatos eẽ luxuria Plinium audiamus: qui refert Clodium Esopũ tragicum histrionem patina sexcentis sexterciis cœnam dedisse: in qua posuit aues cantu aliquo: aut humano sermone uocales: numis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate: q̃ ut eas imitatrices hominum comederet: dignus filio a quo margaritæ maioris multo precii deuoratæ fuerunt: ut etiam minus sit mirum histriõis patrem & filium eo insaniæ impensarum fuisse adductos. Plinius etiam hyronice locutus sic ostendit. Nostri sapientiores anserum iecoris bonitatem agnouere: fictilibus in magnam quãtitatem lacte & mulso plenis: quibus anseres depastæ iecur amplum dulciusq; efficerent. Nec sine causa i quæstione est. quis primus tantum bonum inuenerit. Scipio an Metellus uir cõsularis an. M. Sextius eques Romãus. Messalinus uero cotta. Messalæ oratoris filius palmas pedum ex anseribus terrere atq; patinis cũ gallinaceorum cristis comedere incœpit. Aliam quoq; non in cibis sed in supellectile impendit insaniam sic Plinius refert. Linum est inuentũ iam quod ignibus nõ absumeretur: ardentesq; in focis conuiuarum ex eo uidimus mappas sordibus exustis splendescentes igni magis q̃ possent aquis. Nascitur i desertis adustisq; sole indiæ: ubi non cadunt imbres assuescuntq; uiuere ardendo. Rarum inuentu: difficile textu: propter breuitatem: æquat precia ingẽtium margaritarũ. Solẽnibus cœnis

Cõuiuia Heliogabali.

Clodius Aesopus histrionis cœna

Iecur anserũ

Palmæ pedũ ex anseribus in cõuiuiis

adhibetur ad rosalia:ubi mero coronato rosis uel ab India petitis & foliis maxime e nardi folio: ac uestę serica uersicolori unguentis madida cœnatur:hunc habet exitum maxime luxuria fœminarum. Aliud quoq; fuit priscis insaniæ genus a cœnis comessationibusque:& supellectilis cantudine semotum:quod sic a Macrobio ē relatum: Inter duo bel

De ludis saltatoriis

la punica filii senatorum in ludum saltatorium conueniebant: & crotala gestantes saltare discebant:Matronæ saltationem nō inhonestam docebant.Scipio aphricanus in oratione queritur docentur præstigias inhonestas:cum cinedulis & sambuca:& psalteriis eunt in ludum histrionum:discunt cantare:quæ maiores nostri ingenuis probro datum uoluerunt:eunt inq̄ inter cinedos in ludum saltatorium uirgines puerique ingenui:hæc mihi uix credibilia uiderentur: ni ludum saltatorium ingressus plus mediusfidius uidi quinquaginta: Subinfertque Plinius ætate

Qui Notati de saltatiōe

Ciceronis tres magni uiri de saltatione exquisite notati sunt. Gabinius quem Cicero insectatus est.M.Celius quem Cicero defendit. Licinius Crassus illius filius qui a parthis occisus est. Cicero autem ipse in

Nemo saltat sobrius

oratione pro Murena.Nemo enim fere saltat sobrius:nisi idem insanit:neque in solitudine neque in conuiuio moderato atque honesto.In

Catōis dictū

tempestiui conuiuii:amœni loci:multarum deliciarum comes est extrema saltatio.Catonem etiam scribit Plinius dixisse:non esse hominis sobrii cantare.Ieuitatem unam publice permissam: & ebrietatem: alteram ab utili fine laudabilem ad extremum dicere libet.G. Duellio qui primo nauali triumpho de pœnis insignitus fuit:permissum est: ut a cœ-

Bonosus imperator bibacissimus

na redeunti ad funale tubicines & fidicines præcinerent. Et bonosum imperatorem scribit Flauius Vopiscus. Bibisse quantum alius nemo: Et si quando legati barbarorum undecunque gentium uenissent ipsis propinasse:ut eos inebriaret:atque ab iis per uinum omnia cognouisse satis multa de cœnis:comessationibus:ebrietatibus: & aliis nonnullorum uitæ turpissimis moribus:dicta sunt:quos omnes & his similes ad

Quiq; hois uitae utilissima

monitos uelim scripsisse:i hæc uerba Plinium:ætate Pompeii:Asclepiades omnia medicamenta abdicauit:quinq; docens uitæ hominis utilissima.Abstinentiam a cibo & potu.fricatiōem corporis:ambulationem: gestationesq; & balneas homines suasit.damnauit uomitiones:tunc frequentes & medicamentorum potus stomacho inimicos.Ad quam monitionem accomodatior alia est sententia:quam gloriosus ecclesiæ doctor Hieronymus contra Iouinianum in hæc uerba scripsit:Galienus

Athletas nō posse diu uiuere

uel doctissimus Hippocratis interpres Athletas quorum uita & ars sagina ē:dicit i exhortatione medicinæ nec posse uiuere diu:nec sanos eē: Animasq; eorum ita nimio sanguine & adipibus quasi luto inuolutas: nihil tenue:nihil cæleste:semperq; d carnibus & ructu & uētris igluuie cogitare.Consuetudinum iam & morum ordo cui intēdimus ad uillaꝝ

ædificiorumq; cæterorum descriptionem nos trahit. quam in nonũ sequentem librum destinauimus.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER NONVS INCIPIT FOELICISSIME.

ENTVM est Beatissime pater ad eam opis nostri uillaq; ædificiorũq; priscæ urbis Romæ ptem: quam diu i manibus habere desideraui. hæc una enim me plus cæteris fatigare cõsueuit: dũ uirũ nostri sæculi doctioribus resisto cõtendentibus eas quæ alicubi i urbe præsertim i montibus cernũtur ruinas ædiũ fuisse: quas prisci stantis rei. pu. & fœlicitatis Romanæ uiri omnium præstantissimi inhabitauere. Ostendunt enim singuli passim nullas in eis fuisse partes: aut ordine distinctas: aut ornatu aliquo expetendas: Vnde summorum excellentiumq; & tantæ maiestatis uirorum habitandi imperitiam socordiamq; uolunt arguere. Quin icidi in nonnullos qui ea fuerunt audacia: & temeritate: ut nostram huius temporis habitandi in urbibus Italiæ ditioribus lautitiam & ut dicunt magnificentiam priscæ Romanorum consuetudini anteponant: Nec satis hactenus aliæ profuerunt quas ad defensionem attuli ratiões: nec illa ipsa notior. Eas quæ nunc. cernuntur murorum pinnas & diruptas in montibus domos fuisse ducentorum & trecentorum ab hinc annorum habitationes: quas mutata summorũ pontificum a lateranensi palatio in uaticanum sedes deseri fecerit. fuerat aliquando Romæ orator Franciscus barbarus tibi quod scio amicitia coniunctissimus: uir non eloquentia magis: q̃ moribus humanitate & grauitate conspicuus. is cum quo annis triginta solidam: & ueram animorum coniunctionem habuisse gaudeo agentem uenetiis me cum de cœteris Romanis priscæ fœlicitatis rebus: tũ etiam de hac una ædificioꝝ pte uariis per dies quæstiunculis agitabat: Nec esse poterat non in eam procliuis opinionem quam perambulando (ut fit) presentem Romam ab huiusmodi rerum iperitis alioquin doctissimis uiris imbiberat: quem cum exquisitis tunc rationibus: & argumentis in sententiam ducere nequirem: precibus tacitum reddidi: ut tamq̃ per constitutas inter nos indutias tamdiu quiesceret: quoad destinatum eius consilio: & suasione hoc opus absoluissem: & ne ambiguum esse posset: quid nobis in contẽtionem uenisset: ad hanc respõsionis formulam me obligaui. Nec præsentis tẽporis Romam: nec Venetias: Genuam: Florentiam: Mediolanum

Franciscus Barbarus

Neapolim:Senas:Bononiam: ditiores:nostri sæculi Italiæ urbes ciuem quempiam habere:cuius ædium supellectilis familiæ & apparatus omnis lautitia splendor mundicia:& quando dicendum sit luxuries & magnificentia æquiparari possit uiginti milium prisci temporis Romanorum ciuium apparatui:tot enim Romæ atq; etiam plures & fuisse:selecto a se nostri temporis ciue ditiores:lautius splendidiusq; habitasse cõfidebã me spondebamq; ostensurum.præcessit breui post noster barbarus sedem in cælis meliorem habiturus:cuius famæ per ora uirum uolitantis amicos tot numero quot eloquentia studia delectant: hac me a diuersione a proposito uelim admonitos esse responsionis quam hoc i nono uolumine sum facturus. Tu quoq; piissime pontifex non magis omnium pater & dominus q̃ eloquentiæ nostri sæculi princeps & patronus arbiter eris:nunquid cõmuni amico & cæteris in eo propositæ quæstioni satis potuerim facere: Sed ad prisca præsertim uillarum quæ in manibus erant ædificia reuertamur.

EDIFICANDI Priscã Romanoq; cõsuetudinẽ dicturũ diuersam ædiũ urbanarũ & uillarum ratiõem habere oportet:Sed cum multa in ornamento utrisq; fuerint communia:& alia uillæ habuerit plurima utilitatem delectationemq; simul afferentia:uillas ita describemus ut pars quæq; nota fiat: quæ particulari narratione ædibus attribui possit. ipsaruumq; uillarum prius situm & dispositionem deinde copiam rerum lautitiamq; & luxuriem ostendemus:quia descripta rerum opulentia facilius ante oculos ponere poterimus ædes ipsas & uillas in quibus priscos multa & admiranda habuisse constabit. Varro de agricultura per dialogi uicissitudinem scribens infrascripta habet:in quibus etiam tamq̃ per alium de se ipso dicit : per magni interest:ut bene sint positæ uillæ:quantæ sint: quo spectent:porticibus:hostiis ac fenestris. An non ille Hippocrates medicus i magna pestilentia:non modo agrum sed multa oppida scientia seruauit? Et Varro noster cum corcyræ esset exercitus ac classis & omnes domus repletæ essent ægrotis ac funeribus:admisso fenestris nouis aquilone & obseratis pestilentibus:ianuaq; permutata:cæteraq; eius generis diligentia:suos comites ac familiam icolumes reduxit.& infra functuosior est certe fundus propter ædificia:si potius ad antiquorum diligentiam : q̃ ad horum luxuriem dirigas ædificationem.illi enim faciebant ad fructuum rationem.hi faciunt ad libidines indomitas.Et item infra: Cum enim uillam homines opere tectorio : & intestino : ac pauimentis no

Vt uillæ sint bene locatæ

bilibus lithostrotis inspectandam parum putassent esse: ni intus quoq; litteris exornati parietes essent. Cato autem de re rustica: uillam urbanam pro quopiam ædificato i bono prædio. Si bene ædificaueris: bene posueris: si recte habitaueris: libentius: & sæpius uenies: fundo melius erit: minus peccabitur: fructi plus capies: frons occipitio prior: uicinus bonus esto: familiam ne siueris peccare: si te libenter uicinitas uidebit facilius tua uendes: operas facilius locabis. Si ædificabis operis iumentis materie adiuuabunt. Villam uero quod Cato dixit urbanam idem est q; urbi propinquam: ut pote in propinquis urbi italiæ locis sitã nõ ultra mare: & alpes prout multi tunc possidebant remotam. Vlpianus enim in uerborum significatione sic habet. urbana prædia omnia aedificia accipimus non solum ea quae sunt in oppidis: sed etiam si forte stabula sunt uel alia meritoria in uillis & in uicis: & si praeter ea uoluptati tantum deseruientia. Et item Varro in ratione capiendi fructus si est ager secũdum uiam opportunus aedificanda est taberna diuersoria. uenationes etiam in aliquibus agris & piscationes eẽ possunt: praeter delectationem afferentes utilitatem: quod Vlpianus de fundo instructo innuit: si in agro uenationes sunt: puto uenatores quoque: & uestigatores canes: & caetera quae ad uenationem sunt necessaria instrumẽto contineri: maxime si ager ex hoc reditum habuerit: & si ab aucupio reditus fuit: aucupes & plagae & huiusmodi gratia instrumentum: instrumento continebũt: nec mirum cum & apes exemplo auium contineri Sabinus & Cassius putauerint. Et Martianus instrumento piscatorio contineri nauicellas quae piscium causa capiendorũ paratae sunt sed & piscatores contineri uerius est. Et Paulus in uerborum significationibus: fundo legato uti optimus maximusque est retia & caetera uenationis instrumenta continebuntur. Fuerunt item uaria in fundo uocabula locorum & instrumentorum quae duximus exponenda. Varro de lingua latina: panarium ubi panem seruabãt. Granarium ubi granũ. In quo aliqua conduntur horreum: far q; in pistrino fiat. pilum quo far pisunt: ubi id fit pistrinum. Cella a Cellando quod conditum esse uolebant. Et Aulus Gellius penus appellatum quod esculentum aut poculentum ẽ: quod ipsius patrisfamilias aut liberorum & familiae quae circa eum aut liberos est: & quae longe usionis sunt recondita: dictumq; ex eo q; non impromptu est: sed intus & penitus habeantur. Paulusq; scribit penu non contineri instrumentum pistrini: item uniuersa uasa coquinaria. Et Vlpianus penori. acetum quoq; accedere nemo dubitabit: nisi extinguendi ignis causa fuerit paratum contineatur quæritur. idem & caeteros in domesticum usum paratos contineri legato scribit: & unguẽtum & chartas epistolares: & chartas ratiũculas. Multa item & uaria sunt in fundo uocabula quae legum latores fundi instructi uim

Praedia urbana

Venationes & piscatões in uillis

Panarium
Granarium
Horreum
For
Pilum
Pistrinum
Cella
Penus

Instrumẽta fundi

legati declarantes sic ostendunt. Vlpianus instrumenta fundi homines qui agrum colunt:& qui eum exercent:præpositique sunt iis: ut uillici monitores:boues domitu:pecora stercorandi causa: uasa quæ utilia cultu sunt:aratra:ligones: sarcula: falces putatoriæ: bidentes & similia congii:torcularia:corbes:falcesq; messoriæ. falces fœnariæ: quali uindemiatorii exceptoriique in quibus uuæ comportantur. Conseruandi causa dolia licet defossa non sint & cupæ quibusdam in regionibus accedunt instrumento si uilla cultior est atrienses serui:scoparii:sed etiam si uiridaria sunt topiarii:si fundus saltus pastionesq; habet greges porcorum pastores saltuarii:instrumenta fructus conseruandi eã:ueluti granaria:quia in his fructus conseruatur:urceos capsellas in quibus fructus componũtur.& quãdo de fructuum cõseruatione incidit mẽtio:sumẽdum est a Plinio. Cados in quibus oleum sit ponẽdum amurca delíniri iussisse Catõem ne ligna oleũ ebibãt:item areas terendis messibus subigi ne formicæ rimæq; obsint. item parietes: & tectoria & pauimẽta horreorum frumenti:uestiariũ quoq; cõtra teredines & noxia animalia amurca aspergi:lora & calciamenta omnia atq; ornamẽta cõtra eruginẽ & totam supellectilem ligneam ac uasa fictilia. Sequitur i legibus. Sed & ea quæ exportandorum fructuum causa parantur instrumenti esse constat:ueluti iumenta:& uehicula:& naues:& cuppæ cõstatque eos

Saltuarius

seruos qui agri causa ibi sunt instrumento contineri. Saltuarium etiam Labeo contineri putat:qui fructuum seruandorum gratia paratus sit: ñ etiam qui finium custodiendorum causa: Trebatius amplius etiam pistorem & tõsorem:qui familiæ rusticæ causa parati sunt. Item fabrum: qui uillæ cõficiendæ causa paratus sit:& mulieres quæ panem coquũt quæque uillam seruant. Item molitores:si qui ad usum rusticum parati sunt:foratiam & uillicam:si modo aliquo officio uirum adiuuant. Item lanifices qui familiam rusticam uestiunt: & mulieres quæ pulmentaria

Cellarius

rusticis coquunt. Cellarium quoque idest qui ideo propositus est:ut rationes saluæ sint. Item hostiarium mulionemque instrumenti esse constat:& molas & machinas:fœnum stipulas: asinum machinariũ: machinam frumentariam:uas æneum in quo sapa coquitur. ut defrutum fiat:& aqua quæ ad bibendum lauandumq; familiam paratur: & cribra & plaustra quibus stercus euehatur. Vlpianus item si fundus sit instructus legatus & supellex continebitur quæ illic fuit usus ipsius gratia:& uestis non solum stragula sed qua ibi uti solebant. Mensæ quoque eboreæ:uel si quæ aliæ:item mirrhina:& aurum & argentum: uitra quoque si qua ibi fuerint. item Celsus ait:& supellecticarios & cæteros hoc genus seruos contineri: idest ministretia quibus erat instructus in eo fundo:extra eos qui libertatem acceperant & rure morari solebant. si instrumẽta fundi legasset:tapœdagogia:quæ ibi habebat cũ ibi uenisset

præsto essent in triclinio:legato continentur: Contubernales quoq; seruorum idest uxores & gnatos:& bibliothecam & libros qui illic erant: ut quotiens uenisset uteret. Sed si quasi apotheca librorum utebat cõtra erit dicendum.imagines quoq; solæ legatæ uidentur:quæ in aliquo ornatu uillæ fuerunt. Et paulus eodem titulo instrumento cauponiæ tabernæ legato etiam institores continentur:tabernæ instrumenta: doliaria uasa:calices & trullæ:quæ circa cœnam solent traiici. Item urnæ aeneæ:& congiaria:sextaria & similia. Alfenius eodem titulo.instrumẽtum uineæ palos:pertcas:rastros:ligones. & Martianus. instrumento pictoris legato:cæræ:colores:similia. Item penniculi & cauteriæ & conchæ. Et labolenus molas manuarias:quidem supellectilis:sed potius instrumenti putant esse:quod uerum puto. Sed ad Vlpianum est redeundum.instrumentum inquit domus si sit legatum id erit quod tempestatis arcendæ:aut incendii causa paratur:non quod uoluptatis gratia.itaque nec specularia:neque uela frigoris causa uel umbræ in domo sunt.deberi Cassius dicebat. inter instrumentum: & ornamentum multum interest.instrumenti enim ea esse:quæ ad tutelam domus pertinẽt. Ornamenti quæ ad uoluptatem sicuti tabulas pictas. Vela autem: & cilicia instrumenti esse Cassius ait:quæ ideo parantur ne ædificia uento uel puluere laborent. Acetum quoque quod extinguendi incendii cã paratur. Item centones:funes:perricas quoq;:scalas:harpagones: & spongias:hamos:& scopas:plerique & pegasos aiunt. De uelis quæ in hipetris extenduntur:item de iis quæ sunt circa columnas: Cannales autem & harpagonas & hamos instrumento contineri constat. Itẽ perticæ quibus araneæ deterguntur. Item spongiæ quibus columnæ:pauimenta:podia exterguntur: scalæ quæ ad luminaria admoueantur quia mundiorem domum reddũt:figilla & statuæ affixæ instrumẽto domus non continentur:sed supellectili excepto horologio aereo:quod non ẽ affixum. Fistulæ aũt & crateres & cannales:& si qua sunt alia ad aquas salientes. Item seræ & claues magis domus portio q̃ instrumentũ sunt Specularia quoque affixa magis puto domus esse partem & i emptione domus & specularia & pegmata cedere:cancellos quoque instrumẽto contineri puto. Destinatam hoc libro uillarum & aliorum ædificiorum descriptionem aliquando supra inchoare adnisi ab ostendenda prius rerum quæ in ipsis uillis erant copia tardati sumus. Et multa ob id a iureconsultorum titulis fundi instructi: & penoris legati sumpta attulimus non quidem iuris ostendendi:quod longe nimis a nostro abest proposito intentione:sed ut uere solidoque constet argumento:ea in uillis & domibus priscorum fuisse:de quibus iureconsulti in uim legũ disseruerit. Sed prius itẽ q̃ ædificia attingamus: oportere existimamus uocabula antedictorum iureconsultorum exponi:quibus:nunc partim

Instrumẽtũ. Ornamẽtũ.

omnino exoletis:partim multis nostrorum hominum minus cognitis: leges supradictæ abundant. Aues exemplo auium de quibus supra in aucupum instrumento dicit Vlpianus:auium cadauera sunt :qui-

Quali bus euisceratis stuppaque:aut palea infarcinatis in area utuntur aucupes:ut uiuæ ad eas aduolantes auiculæ retibus inuoluantur. Quali quos uindemiatoribus exceptorios Vlpianus facit:paucis in italia locis id aut proximum retinent uocabulum:sed uasa sunt uiminibus can-

Topiarii seruui nisue contexta:quibus ut plurimum cistis cistellisue est appellatio. In seruis uero enumerandis: qui uillæ præerant topiarios: si uiridaria ibi erunt cum dicit:eos significat:qui pedamentis palis perticisque seruan-

Saltuarii dis:quibus arbores uitesque sustententur deputati sunt. Plurimis enim in Italiæ locis toppas appellant eiusmodi arborum suclimēta. Et saltua-

Foratia rii suum per romandiolam seruant nomen:quod agris ne inferantur dā na publice præponuntur. In mulieribus uillæ iureconsultus foratiam simul cum uillica posuit. Ea enim mulier res fructuum uillæ uenales:

Cellarius poma:nuces:agnum:hedum:pullastros:pipiones. defert in forum: Vnde & foratia appellatur. Idq; per hetruriam seruat nomē. Cellarium ex eo ꝙ cellæ & simul uillæ reditibus sit præpositus ipse Vlpianus iuris-

Tapedagogia consultus infra exponit. De uestestragula inferius dicemus & de mirrhinis. Tapedagogia omnium tapetum supellectile n intelligi debere existimo.

Trulla Cauteria Specularia Trullæ in uasis uinariis siue aquariis magnitudine alia superant:sicut in ædificiis quæ cætera superant trullæ dicuntur. Cauteria in pictotum instrumento sunt quibus bitumationes: & fortiores quæque conglutinationes conquoquuntur. Specularia in domus ornamento fuerunt:quæ nunc per urbis ecclesias præsertim ad umbonē siue pulpitum lectionariis paratum uidemus:marmora diuersi coloris ita expedita:ut speculi uices reddant:quibus:priscorum domus & ipsis-

Hami in fornicibus & porticibus ornabantur. Hamos dixere maiores siue ex ære fuerint:siue ex ligno instrumenta in cubiculis:aulis & repositoriis

Pegasus quibus capitis tegmina:& uariæ res aliæ melius appensæ: q̄ iacentes seruarentur: uerbo a piscatorii hami similitudine translato. Pegasus diuersa ab hamis forma: & prope a simili ratione: & causa in domibus erat:super quo tamq̄ iumento uestes: & similia tenerentur suspensa:a pegaso poetico equo traductione nominis excogitata: de qua du-

Euripi. Nili riore forsam translatione minus mirabitur: qui infra uidebit. Euripos: nilos a similitudine dicta fuisse parua in domibus aquarum cannalia: uela quæ in hipetris iureconsultus adhiberi solita dicit ea fuerunt quæ soli in aperto apponebantur:nec satis scimus utrum a sole id uerbum habeat translationem: differebant enim a uelis: quæ inter columnas aut ad fenestras:& hostia soli uentoque apponebantur: quæ quidem hippetrum uela si fuerint consueta papilionis nomen obtinebunt.

Cannales noti sunt per quos aqua deriuatur a fontibus aquisue salientibus cadens siue ænei sint siue marmorei. Et harpagones nota sunt retinacula semper ferrea diuersis usibus: diuersisque in locis in ædibus frequentia. Horologium: quod iurecõsultus aereum dicit: nequaq̃ nostris simile fuit ætatis nostræ: quo prisci caruere: sed hemicyclea erat concha lineis debita proportione distincta: cui perlongus ex ære: aut ligno baculus soli oppositus supereminebat & eius umbra in lineas incidens horas ostendebat: quamq̃ & alia habuerunt prisci horologia: uasa scilicet ænea aquis plena: quantumque in aliud uas cecidisset aquarum: cum distincta inspexissent signa: quid temporis elapsum esset itel ligebant: easque a perforati uasis similitudine clepsydras appellarunt: ut Plinium oratorem & Cornelium Tacitum sæpe uideamus scribere tribus aut quattuor clepsydris dicendi tempus præfixum oratoribus fuisse. hæcque duo horologiorum genera Cicero de natura deorum secundo sic indicat: Aut cum solarium uel descriptum: aut ex aqua contemplare intelligere declarari horas arte non casu. Aquæ salientes quandoque ex uiuo fonte: quandoque ex uasis superne pendentibus fistulis deductæ: quo magis coarctantur eo feruentius prouolant i sublime. Pegmata Festus esse uult aut ex ære aut marmore ornamenta: quæ ut plurimum in atriis: quandoque in porticibus aut'isque affiguntur maiorum aliorumque fortium uirorum gesta certius q̃ pictura: certe solidius ostendentia: & tamen alterius generis pegmata inferius i triumphis ostendemus. Cancelli apud priscos fere semper fuerunt ærei: quorum multi extant: i urbe per basilicas distributi: ad lignorum similitudinem fabrefacti: quorum lineolæ altrinsecus in quincuncem superpositæ foramina linquunt: quibus cum aer aspectusque admittatur in locum ꝑ hibetur accessus. Quando autem ornamenta uillarum attingere cœpimus: supellectilem quoque ostendamus: cuius solidum maximumque fundamentum: sicut in superioribus a iureconsultis sumemus. Celsus sic habet iureconsultus. Supellectilis originem fuisse Labeo ait: qꝺ olim iis qui in legationem proficiscerentur: ligari pellibus solerent: quæ supellectilis usui forent. Tubero hic demonstrare supellectilẽ tentat quodam instrumento patrisfamilias rerum ad quotidianum usum paratarꝝ quod in aliam speciem non caderet: uerbi gratia: pecuniam: argentum: uestem: ornamentum instrumentum agri: aut domus. nec mirum est: cũ moribus ciuitatis ex usu rerum appellationem eius mutatam esse: Nã fictili: aut lignea: aut uitrea: aut ærea denique supellectili utuntur. Et Papinianus. Supellectilis mensas esse cuiuscunque materia scilicet uel argenteas: uel argento inclusas placet. Nam & argenteos lectos: item argentea candelabra supellectili cedere posterior ætas recepit: cum & Vlyxem ex auro & argento lectum inuentis arborũ truncis ædificatũ

Harpagões.

Horologiũ.

Clepsydra

Pegmata

Cancelli

Supellex

ornasse.quem Penelope recognoscendi uiri signum accepit: ut uoluit Homerus.Et Pomponius eodem titulo:Supellectili legata hæc continentur:mensæ:trappæ:amphora:delphica:subsellia:scamna:lecti:etiam margaritæ:culcitra:& oralia:Imperialia uasa:pelues:aquiminaria: candelabra:lucernæ:& trulla:Item uasa ænea uulgaria:idest:quæ non proprio essent loco attributa:præterea capsæ: armaria. Sed sunt qui recte putant capsas & armaria si librorum:aut uestium: aut armorum gratia parata sunt:non esse in suppellectili:quia ne quidem ipsæ res quibus attributæ essent supellectilis instrumento cederent:uitrea: escaria: & potoria:in supellectili sunt:sicut fictilia:nec solum quæ in precio magno sunt. Nam & pelues argenteas & mensas & lectos inargentatos: uel inauratos atque gemmatos in supellectili esse non dubitatur usque adeo idem iuris sit & si tota argentea uel aurea sint. De mirrhinis & crystallinis dubitari potest an debeant adnumerari supellectili:propter eximium usum & precium.sed craterem argenteum hodie propter usum non esse in supellectili:nec ullum uas argenteum secundum sæculi seueritatem nondum admittentis supellectilem argẽteam: hodie propter usum imperatorum si in argento relatum sit candelabrum argenteum argenti esse uidetur:& error ius facit. Rhedæ ac sellularia supellectili adnumerari solent:de tapetis quæri potest. Subsellia & cathedralia quibus insterni solent utrum in ueste sint stragula an in supellectili sint: sicut oralia quæ proprie singulorum non sunt. De tapetis autem: & linteis: quibus insternuntur uehicula dubitari potest:an sint in supellectili:sed dicendum est potius instrumenti uiatorii ea esse: sicut pelles quibus inuoluuntur uestimenta.Lora quoque quibus hæ pelles cõstringi solent. Et Iabolenus supellectilis non esse uasa ænea salientis aquæ posita:Item si quid aliud magis.delitiarum: q̃ usus causa paratũ esset Labeo Trebatiusque putant mirrhina autem uasa & uitrea: quæ ad usum edendi & bibendi causa parata.Ad ea quæ superius iureconsultis sumpsimus:uillarum aliorumque ædificiorum ornamenta:supellectilemque ostendentia: addemus multa non magis a iurisconsultis:q̃ ab aliis sumpta:quibus ostensis & postea ubi expedire iudicemus declaratis consuetudo apparebit magnificentiæ Romanorum qua uillas & urbanas domos ditissima splendidissimaque rerum omnium copia refertas habuerunt. Pomponius iureconsultus Argento escario legato id solum debebitur:quod ad epulandum in ministerio habuit: idest ad esum & potum. Vnde de aquiminario dubitatum est:& puto contineri:nam & hoc propter escam paratur. Certe si cacabos argenteos habebat uel miliarium argenteum:uel sartaginem:uel aliud uas ad coquẽdum:dubitari potest:an escario contineat:& hæ magis coquinatorii instrumenti sunt.Et paulus auro facto adnumerãt gemmæ anulis iclusæ

quippe annulorum hæc ſunt cimbra argentea cruſtis aureis illigata. Margaritæ quæ ita ornamentis muliebribus contextæ ſunt: ut in his aſpectus auri potentior ſit. auro facto annumerantur aurea emblemata quæ in lapidibus: aſſidibus argenteis eſſent: & replumbari poſſent: deberi Gallus ait. idem iureconſultus in uerborum ſignificatione. Cacabos inter & aenum: quod ſupra focum pendet nō multum intereſt hic aqua ad potandum calefit. in illis pulmētarium coquitur: & Vlpianus cantaros eſſe dicit per quos aquæ ſaliunt: & Nonius cantarum uas eē dicit manu geſtabile: quo uinum fertur aut aqua. Sed obſcuriora iam e ſupradictis declaremus a mirrhiniſque incipientes quod ſupra pollicīti ſumus exſoluamus. Plinius ſic habet. Oriens mirrhiam mittit: inuenitur ibi in pluribus locis partici regni: humorem ſub terra putant calore denſari: amplitudine nunq̄. paruos extendunt abacos. In precio eſt uarietas colorum: ſubinde circumagentibus ſe maculis in purpurā candoremque & tertium ex utroque igneſcente: ueluti per tranſitum colotis purpuræ: aut rubeſcente lacteo: qualis in celeſti arcu. Oraria ſunt quæ ori & genis & capiti ſupponunt dormituri. Stragula ueſtis quæ īſternitur. Aquiminaria uaſa ſunt omnia aquis deferendis deputata. Et abaco qui paulo ſupra a Plinio eſt triplex: ſignificatum fuiſſe uidemus quandoq; enim totam ſignificat uaſorum in apparatu cœnæ collectionem cui a noſtris credentiæ eſt appellatio. Sicq; eo uſus fuiſſe uidetur poeta de codro dicens Vrceoli tres: Ornamentum abaci: quandoq; uaſ unicum eſt cæteris in apparatu maius. quandoq; item alia eſt uaſorum menſalium collectio in uaſe portatili aliquo facta: quibus in domo cardinalium gabaſſis eſt appellatio: huncq; tenemus fuiſſe eum: cui ſupra Plinius mirrhie magnitudinem comparauit: dixitq; paruos ad maiorū cœnæ apparatuum credentiarum ſcilicet differentiam. Candelabra ex corinthiis fuiſſe dicit Plinius. deorum templiſ primo: poſt inducta triclīniis. Sed nullum maius precioſiuſq; habuit Roma candelabrum: eo quod Cicero ſexta Verrinarum dicit actiōe: Verrem Antioco regi Romam ituro in Sicilia per iniuriam ab ſtuliſſe his uerbis Candelabrum & gemmis clariſſimis & opere mirabili perfectum: Cādelabrum factū ex gemmis quod in capitolium miſſurus erat. Habetque item Plinius: placuiſſe & lycnos penſiles arborum modo poma ferentium lucentes. Senſim uero iam ab ædificiorum ornamentis: ab ipſaque penoris: & ſupellectilis copia & magnificentia ad luxuriam rerum omnium oſtendē dam uenire cœpimus. Quare libet dicere a Liuio tempora quibus Romam non opulentia magis & abundantia earum rerum q̄ luxuries immigrauit. primumq; eſt a Liuio. xxv. li. Marcellus captis ſiracuſis: cū cætera in Sicilia tanta fide atq; integritate compoſuiſſet: ut non modo ſuam gloriam ſed etiam maieſtatem populi Romani auxiſſet: ornamenta:

Cacabus.
Aenum
Cantarus
Mirrhia.
Oraria.
Stragula.
Aquminaria.
Abacus.

signa urbis tabulasque quibus abūdant siracusæ Romam deuexit: ho stium quidem illa spolia & parta belli iure: Cæterum inde primum ini tium mirandi græcarum artium opera: licentiaque sacra prophana quo q; omnia uulgo spoliandi facta est. Et Liuius item libro. xl. Luxuriæ. n. peregrinæ origo ab exercitu asiatico i urbem inuecta est. Inde primum lectos æratos: uestem stragulam preciosam. plagulas & alia textilia: & quæ tū magnificæ supellectilis habebatur. Monopedia & abacos Ro mam adduxerunt: tum psaltriæ sambucistræq; & conuiualia ludorum ornamenta addita epulis: Epulæ quoque ipsæ & cura & sumptu maio re apparari cœptæ: tum coquus uilissimum mancipium est antiquis estimatione & usu in precio esse: & quod ministerium fuerat ars haberi cœpta: uix tamen: illa quæ tum conspiciebantur semina: erant futuræ luxuriæ. Ex Liuii etiam decade tertiadecima est. Metellum suorū tem porum principem uirum in Hispania aduentus suos thure & aris exci pi: parietes contegi uestirique auleis & attalicis epulas immanes i quis lupi interponerentur: palmata ueste cōuiuia celebrasse: coronasque au reas laquearibus dimitti. & erat hostis sertorius: fuerat Metelli adole scentiæ temporibus frugalitas: ipse senex inchoauit: & uidit luxuri em. Macrobius autem in saturnalibus: de eodem Metello hæc ex Sa lustio sumpta scribit: uiri triumphales qui orbem uicerunt a luxu sunt uicti. Metello in ulteriori Hispania quæstor. Gn. Vrbitius cognita eius uoluntate illum ad cœnam inuitans exornauit ædes p aulea & insignia seruis ad ostentationem histrionum fabricatis: sicut croco sparsa hu mus: & alia in modum templi celeberrimi: cum sederet in trasenna edi iussum uictoriæ simulachrum cum machinato strepitu coronam ei im ponebat: tum uenienti quasi deo thure supplicabatur: toga picta plærū que amiculo erat accumbenti: sed præter Liuium & Salustium: Plini us de luxuria hæc addit. Asia primo deuicta luxuriam misit in Italiam: Si quidem. L. Scipio transtulit argenti cælati pondo prope infinita. pa riter & luxuria nata est: & Carthago subacta congruentibus fatis ut li beret amplecti uicia: hinc aliqui modum excessere. Et primus. C. Mari us post uictoriam cimbricam cantaris potauit liberi patris exemplo ille arator arpinas: & manipularis imperator: post hæc luxuriæ in urbem in uectæ tempora quo sit modo in ea progressum: nulla a nobis certior no tícia afferri potest: q̄ si uillarum urbanarumq; ædium apparatus ingen tes lautissimosq; qui ad illa erant: cum cætera uiuendi consuetudine ut cœpimus dicere pergimus: Plinius scribit antiquis thorum de strami ne fuisse: qualem in castris postea habuerunt. Et testudinum marinaq; putamina secari in laminas: lectosq; & repositorium his uestire. Camu lium polionem instituisse prodigi & sagacis ingenii luxuriæ instrumen ta deinde uasa ex argento uariasse inconstantiam humanam. unde uasa

Luxurie ori go

coquinaria ex argento fieri caluus orator sit quæstus. Et lectos totos operiri argento. triclinia quoque quibus argentum addiderit Caruilius equæstris ordinis:Corneliumque nepotem tradere:ante Syllæ uictoriam duo tantum triclinia Romæ argentea fuisse: quæ postea fuerũt frequentissima.Et repositoriis argentum fuisse additum suis temporibus tradidisse fenestellam: qui obiit Tiberii tempore nouissimo: Lucium quoque Crassum oratorem habuisse duos sciphos manu mentoris artificis cælatos centũ pondo:ut minus postea mirãdum fuerit: Poppeã Neronis principis uxorem delicatioribus iumentis suis soleas ex auro induisse:quam & notum est:quingentas quoque asinas quocunq; iret secum duxisse:quarum lacte in balneo lauaretur.Et reuersus ad Crassum oratorem. Plinius: eum dicit multa triclinia uendidisse: ære facta cum cortinis tripodum nomine:certiora uero luxuriæ signa fuisse uidẽtur ea quæ Cicero coram prætore & iudicibus causam agens populo ĩ spectante:ita in Verrem dicit:ut uana:& conficta esse nequiuerint: cũ pœna mendacem calumniatoremque maneret: Quinta enim actione sic habet:Ostendam in ædibus priuatis uerrem longa difficilique uectura columnas singulas ad impluuium nummis quadragenis milibus non minus magnas habuisse locatas.Et sexta actione. De hoc uerum dicitur.habere eum perbona toreumata:in his pocula duo quædã quæ eraclea nominantur:mentoris manu summo artificio facta. Duo pocula non magna uerumtamen cum emblematis.hic quasi festiuum acroma.Ne sine corolario de conuiuio discederet: ibidem conuiuis inspectantibus emblemata auellenda curauit.eademq; actione ad summum Cicero tantum auri & argenti contrectasse Verrem ostendit: tãtum abstulisse emblematum:ut tribus sæculi nostri regibus satis superq; in apparatu facturum credamus: emblematis namq; ex omni Sicilia uasis ablatis: Verres artifices omnes cælatores & uascularios conuocari iubet:& ipse suos complures habebat. Eo conducũt magnam hominũ multitudinem menses octo continuos opus his non defuit:cũ uas nullũ fuerit nisi aureũ. Tũ illa ex patellis thuribulis quæ uellerat: ita scite in aurei poculis illigabat:ita apte in sciphis aureis includebat: ut ea ad illam rem nata esse diceres:iste cum aliquot abacorum faceret uasa nõ laborauit.Nam ut singula conclauia quæ iste non modo Romæ: sed omnibus in uillis habet:triginta lectos optime stratos cum cæteris ornamentis conuiuii quæreret:nimia multa comparare uideret: nulla domus in Sicilia locuples fuit:ubi iste nõ textrinũ instituerit.Iam uero lectos æratos & candelabra aenea num præter istũ siracusis per trienniũ facta existimatis. Vtq; Verrem Cicero præter auri argenti iaspidum: & supellectilis exuberãtiam:in caetera uita luxuriosum ostenderet sic habet ĩ septima actiõe. nã ut mos fuit bithyniae regibus:lectica apta foro

ferebatur. In qua puluinus erat perlucidus: miletensi rosa farctus: ipse autem coronam unam habebat in capite: alteram in collo: reticulumq; ad nares sibi oponebat tenuissimo lino: minutis maculis: plenum rosæ: ut minus fuisse luxuriosum uideatur: quod idē Cicero philippicorum secundo de. M. Antonio sic scribit. Vehebatur in essendo tribunus plæbis: lictores laureati antecedebāt: inter quos aperta lectica mima portabatur: Sequebatur rheda cum lemonibus. Maior tamen prædictis luxuria fuit. L. Catilinæ: quam item Cicero secunda in illum in uectiua sic scribit. Quod proprium est Catilinæ de eius delectu: immo uero de amplexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos: aut imberbes aut non bene barbatos uidetis: manicatis & talaribus & tritis tunicis: Velis amictos non togis: quorum omnis industria uitæ & uigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. In his gregibus omnes aleatores omnes adulteri: omnes impuri impudiciq; uersantur cinœdi. Saltatores: & panthomimi. Ne autem aliqua urbis pars uacaret luxuria innuit Seneca epistola prima & quinquagesima Romanos in tyberi cymbis usos fuisse ornatissimis: de quibus nauigantes procl in porticibus hincinde latissimis: concupitas inspicerent mulieres: cum tamen interim cymba per tyberim rosis densatum lentior laberetur. Sic enim habet Seneca habitaturum tu unquam putas fuisse in ima ciuitate Catonem: ut prænauigantes adulteros dinumeraret: & tot genera cymbarū tot uariis coloribus picta: & fluitantem toto lacu rosam: ut audiret canentium nocturna uicia. Suetonius autem est auctor Galliculam principem fabricasse de cedris liburnicas gemmatis puppibus uersicoloribus. Et Cornelius Tacitus dicit Neroni in achaiam nauigaturo ut fidicinam artem ostentaret: naues auro & ebore distinctas fuisse. Aliaq; itē plurima luxuriam notātia Romanam Seneca habet: quæ duximus ad notanda. Cum enim uillam laudasset Scipionis Aphricani superioris: non magis quia pulchre q̄ quia modestissime ædificata erat: aliarum e contra delitias sic damnat: sub hoc ille tecto tam sordido stetit: hoc illū paumentum tam uile sustinuit. At nunc si quis est qui sic lauari sustineat pauper sibi uideretur: ac sordidus: nisi parietes magnis: & preciosis orbibus refulserint: nisi alexandrina marmora numidicis crustis distincta sint: nisi illis undique operosa & in modum picturæ uariata circumlutio prætexitur: nisi uitro ascenditur camera: nisi tophus lapis quondam rarus in aliquo spectaculi templo piscinas nostras circundedit in quas multa sudatione corpora exinanita dimittimus: nisi aquā argentea epithonia fuerint: & adhuc plebeias fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum peruenero: quantum statuarum: columnarum est nihil sustinētium: sed iu ornamentum positarum impensæ causa: quantum aquarum per gradus cum fragore labentium. Eo delitiaꝝ

peruenímus:ut níhil níſi gemmas calcare nolímus. Et alío loco Seneca non ímmerito dixít:contra naturam uíuere quí hyeme concupíſcũt roſam fomentoq; aquarum calẽtíum & calorum aperta mutatione brumaliũ: florem uernũ exprímunt:& pariter cõtra naturam agere.quí pomaría ín ſummís turribus ſerunt:quorum ſiluæ in tectis.Subínde díuítis uicíní ineptías ſtomachatus Seneca eum nomine pedonem albínouanum fabulatorem elegantíſſimum ſic deridet. Q uæro circa octauã noctis quíd ſit ílle ſonus rotarum:uelle geſtarí dícitur: circa lucem díſcurritur:pueri ínuocantur celerarií:coquiq; tulmutuãtur: quæro quíd: quíd dícitur? mulſum & alía popoſcíſſe:a balneo exíſſe: nihil conſumebat níſi noctem. Sed effrenem Marcí Antonií líbídinẽ a Plutarcho ex eíus uíta audíamus. Peragrabat ínquít ítalíam in lectica delatus:aureas pateras uelut ín pompa circũferens:ducebãtur & leones ad rhedam ligatí:& quod maxíme homines turbabat:honeſtíſſímæ domus ſcortís: & mímís ꝑ díuerſoríís dabantur.per lucos atq; amnium rípas prandía ſæpíſſíme parabãtur.de qua ítẽ re ſic habet Plínius: leones íugatos prímũ Romæ ad currũ iunxít.M.Antonius cíuílí bello poſt pugnã pharſalícã:ab íllís uectus eſt cũ mima cíthareda:quo aũt tẽpore luxuría cœpít ín urbe Roma creſcere:remedía etiam adhíberí cœptum eſt. Anno enim urbís ſexto ſexageſímo qngenteſímo:uícto Anthíoco Aſíaq;.Licínius Craſſus.Iulius Iutius Cæſar cẽſores:edixerũt ne qs uẽderet ũguẽta exotica ídeſt alíunde apportata. Vnde cum.L. Plotius planci bís conſulís cenſorííſq; frater proſcriptus a triumuiris ín ſalernítana latebra unguentí odore prodigo frueret:eo dedecore factũ eſt: ut prius damnata ín populo ea proſcriptío.inde abſolueret.Sed mirũ publice futurũ níſi ex uſu príuatím ꝑbaret.Scribit Plínius podagræ uſum conſueuiſſe rariorem eſſe nõ modo patrũ auorumq; ſuoꝝ memoría:uerũ etíam ſua:q quídem morbus uíderet eſſe peregrínus:qa ſi in italía fuiſſet antíqtus: latínum quo caret haberet nomen:quã ob rem facta morbi externi mẽtione Plínius medicinæ etiam ut uídetur externæ quam externi primũ ínuexerint medící:ſic facít mẽtionem.Nonnullas gẽtium ſine medícís uíuere:nec tñ ſine medícína: ſícut populus ro. uſq; ad ſexcenteſímum annum.Caſſíuſq; emína ex antíquís auctor eſt.Primũ e medícís ueníſſe Romã peloponeſſo Archagatũ lyſaníæ fílíũ.L.æmílío.M. Líuío cõſulíbus anno quíngenteſímo quínquageſímoquínto:eíq; ius quíritum datũ & tabernam in compito acílío emptam:mox a ſeuítía ſecãdi urendíq; trãſiſſe nomẽ í carnífícem:& in tædiũ artís omnes medícos. Vnde eſt íllud Catonís ad fílíum. Dícam de hís medícís ſuo loco.M.fílí quíd Athenís habeam exquíſítũ:ut quíd bonum ſit eoꝝ habeas íſpícere nõ perdíſcere.Item addít. Q uandocunq; íſta gens ſuas líttéras dabit oía corrumperet:tum etíam magís ſí medícos ſuos híc míttet.Iurarũt ínter

De medicinis externis

se barbaros necare omnes medicina: sed hoc ipsum mercede faciunt: ut fides eis sit: & facile deperdant. Interdixit ibi medicis Cato atq; id anno urbis quinto sexcentesimo: suæ ætatis quinto octuagesimo: ideo templum Aesculapii etiam cum reciperent deos: extra urbem & in insula fecerunt. Post tam multa de luxu & perditorũ ciuiũ Romanorum moribus a nobis dicta: non sunt oculo transeunda conuiuẽte: aliqua ex infinitis quæ flagitiosissimi ex principibus in usu & consuetudine habuerunt. Eritq; a Nerone principiũ: cuius minimã flagitioꝝ pticulã afferemus: & unum imprimis qđ uix referre audemus. Genitricis suæ Agrippinæ quæ eius concupiuerat quæsiuerat quæ aliquãdo cõcubitũ: necicõsensisse & spoꝝ pueꝝ exsectis testiculis ẽt in muliebrẽ naturã trãsfigurare conatum: ut minus malum fuerit. Cœnationes eum laqueatis habuisse tabulis eburneis uersatilibus ac fistulatis: ut flores & unguenta desuper spargerẽtur: & cœnationum fuisse præcipuum rotũdã quæ ꝑpetuo diebus ac noctibus uice mundi circumageretur. Agrippinæ uero genitricis id factũ usq; adeo damnamus: ut Messalinæ Claudii item imperatoris libidinẽ minus uituperandã ducamus: quæ ancillã meretricem in pugna concubitus superauit. xxv. uicibus. Cõmodus uero Antoninus cum trecentis concubinis quas ex matronaꝝ meretricũq; delectu ad formæ speciem constituerat ac trecentis aliis puberibus exoletis quos æque ex plæbe ac nobilitate collegerat in palatio: per cõuiuia & balnea bacchabat. Heliogabalusq; strauit triclinia de rosis & lectos & porticus & sic per ea deambulabat. Oppressitq; aliquado in triclinis uersatilibus parasitos suos uiolis & floribus sic ut animam aliquẽ effluerint: cum emergere ad summum non possent. Q ui nõ nisi unguẽto nobili aut croco: piscinis infectis natauit. Nec cubuit in accubitis facile nisi ĩ his qui pilum leporinum habuerint: aut plummas perdicum subalares: sæpe culcitras mutans. Sed iam satis describendo hæc stomachati sumus ad ædificia tãdẽ ueniamus. De qua re dicturi a ui uerboꝝ de nostro more ichoabimus. ædificiorũ appellatione Iulianus iurecõsultus aut supficiẽ significari inquit aut solũ quoq; : cui ædificium est superimpositum eaq; ædificii appellatione est uerborũ latinorũ a faciẽda æde cõpositio. Florentinus uero fundi appellatõne omne ædificium & omnis ager continetur: sed in usu urbana ædificia ædes rustica: uillæ dicunt̃: locus uero sine ædificio in urbe area: rure autẽ ager appellatur. idẽq; agẽr cũ ædificio fundus dicit̃. Et Paulus fundus oẽ est quicquid solo tenetur: ager est species fundi ad usum hominis cõparatus: possessio ab agro iuris ꝑprietate distat: possessio enim usus: ager proprietas loci. Et Varro de lingua latina: domus iquit græcũ: ædes ab aditu: qđ plano pede adibant. In hac uero ædificiorum descriptiõe ratio temporis & locoꝝ habenda est. Aliter enĩ primis conditæ urbis & nascentis rei. pu.

Nerõis flagitia infanda

Agrippinae libido.

Cõmodus

Heliogabalus.

De edificiis

Fundus

Area
Ager

Domus.
Aedes

temporibus:aliter nata & aucta rerum opulentia ædificatum ast: aliter rure & aliter domi ædes fuisse extructas nullus addubitabit. Quantū autem ad temporis uarietatem attinet. Romuli casam:capitolii humillima tecta:æternos uestæ focos:fictilibus contentos fuisse multi scripserunt: ædesque propter quas Valerius a summa uelia in ifimum forum translatas publico'æ cognomen sit nactus: permodicas & tenuisimæ stricturæ cōstat fuisse. Quin scribit Suetonius. Octauium Augustū senē & morti appropinquantem solitum gloriari:urbem se quam inuenisset lateritiam relicturum esse marmoream. De qua insigni mutatiōe quo cœperit perseueraueritq; modo dicendum est:præsertim cum ea fu tura sit ædificiorum quæ describemus pro maiori parte materia. L. Crassum oratorem scribit Plinius primum Romanoꝝ columnas habuisse in atrio marmoreas hymerias peregrini marmoris:unde Brutus in iurgio uenerem palatinam eum appellauerit. Syllamq; ex Iouis templo Athenis columnas iuexisse ædibus capitolinis. primū ēt Romæ crustauisse marmoribus:totius domus parietes i cælio monte Mamuram phormiis natū:eqtē Romanū:præfectū fabroꝝ. G. Cæsaris i galliis. Cōtraria uero sibi ipsi uidet' scribere Plinius:q eadem pene i operis parte: dicit priscos limina & ualuas ex ære factitasse:& Camillū ærata hostia habuisse in domo. a consulatuq; Octauii q de perseo naualē duxit triū phū:factā esse porticum duplicem ad circū flaminium ex ære: quæ cotinthia sit appellata a capitibus aereis columnarū: deinde inferius scribit. M. Lepidus Catuli i cōsulatu collega: primus omniū limina ex numidico marmore posuit magna reprehensione: anno urbis quinto sexagesimo sexcentesimo. quam enim reprehensionem meritus fuisse dicat' Lepidus si limina ex numidico marmore posuit:' quando Camillū prioris castioriſq; sæculi conciuem uideret:aerata hostia:& alios limina & ualuas ex ære habuisse:'q nomē luculleio marmori dderit quod uiride & luxuriāti per maium mensem prato simillimū est:nunc q; plurimis in locis Romæ conspicitur:Fuit item post Augustū tiberiacum marmor ex ægypto Augusti & Tiberii diligentia aduectum:nunc ignotum. Ex ophite dicit Plinius columnas esse paruas: quod marmor sit nigricans uariū:dicaturq; capitis dolores sedare alligatum:& serpentium ictus:& quosdam freneticis letargicis alligari iussisse. Sunt uero nūc eiusmodi columnæ q̄plures Romæ ad beati Petri cōfessionem: ad sancti Gregorii:ad sanctæ Crucis altaria:& lateranēsi i ecclesia:ubi uetus est ornatissimumq; balneum. Rubere item dicit Plinius porphyreticum ex ægypto interuenientibus candidis punctis:nunc ubiq; notissimum: & priscum retinens nomen. Vnde Seneca epistola. cxvi. Delectant nos ingētiū maculæ columnarū:siue ex aphricæ solitudinibus aduectæ:porticū aliquam uel capacē populi cœnationē ferunt:miramur parietes tenero

Crassus primū habuit columnas marmoreas in domo

Limia & ualuæ ex aere

Marmor luculleum

Marmor tiberiacum

Ophites.

Porphyreticū marmor

Onyces

marmore indutos. ægyptũm quoq; miſiſſe ferrei coloris atq; duriciei marmor quod et eſt notiſſimũ. Subinfert Plinius onyces i Arabiæ mõtibus & i germania: ex quo potoria uaſa primũ facta: poſt pedes lectorum ſellarũq; columnas quattuor in theatro ſuo Cornelius Balbus poſuit. Nos ampliora uidimus in cœnatione Caliſti liberti Claudii Neronis. Et alio in loco Plinius. Marci Scauri ædilitate. ccccl x. columnæ fuerunt i temporatio theatro uix menſe manſuro: Vnde & Hieronymus ad Demetriaden. Alii ædificent eccleſias: ueſtiant parietes marmorum cruſtis: columnarum moles aduehant: earumq; deaurent: capita

Anthae columnae

præcioſo ornatu: conſentienti ebore: argentoq; ualuas: & gemmis aurata diſtinguant altaria. præter rotundas uero aliæ fuerũt columnæ quæ dictæ ſunt anthæ: quod anthes quadraturam ſignificare Nonius affir-

Alabaſtrus.

mat Fuerũtq; pariter alia ſiue marmora: ſiue quid aliud appellãda ſint: ornamentis Romanorum adhibita. Alabaſtrus quem ſeruãdis unguẽtis maxime idoneũ naſci dicit Plinius circa thebas ægyptias & damaſcũ ſyriæ: quo priſci Romani ſicut aliqui magnates nunc Romæ: præ-

Criſtallum.

ſtando p feneſtras lumine utebantur. Et criſtallũ e gelu concreto cuiuſ-

Succinum Mœnia.

trullam unam. cl. milibus matronam unã emiſſe Plinius refert. Erat & ſuccinum folia: paleas & ueſtiũ fimbrias raptans. Vnde uerticellos fœminæ faciebant. Sed & ædificia mœnia idẽ uult Nonius porrecta exterius eſſe dicta: q; primo a Menio fuerunt approbata. Is. n. primus fuit q

Tigna

ultra colũnas extẽdit tigna quo ampliarẽt ſupiora. Tignaq; Vlpianus a tegẽdo dicta ſcribit: hoc ãplius & calcẽ & harenã tignoꝝ appellatio necõtineri. Sed & i uin eis uult idẽ tigni appellatõe oia cõtineri uineis neceſſaria. Materiãq; eſſe: quæ ad ædificãdũ fulciẽdũq; neceſſaria ẽ. Li-

Lignum. Fabri tignarii

gnũ uero quicqd comburendi cã paratum eſt. Inſuper fabros tignarios dici nõ eos dũtaxat q tigna dolarẽt: ſed & oẽs q ædificarent. ædificioꝝ

Atrium Veſtibulum

partes iam aggrediamur. Atriũ ab atriatibus hetruſcis dictũ uult Varro: illinc enim primum exemplũ fuiſſe ſumptum dicit. Atriumq; uideri poſſe dictũ q; ſit anteriꝰ: idemq; & ueſtibulum: de quo Aulus Gellius. Qui domos amplas faciebant locum ante ianuam relinquebant: q iter fores domus & uiam relictus eſſet. In eo loco qui dominũ eius domus ſalutatum uenerant priuſq; admitterentur conſiſtebant: & neq; in uia ſtabant: neq; itra ædes: idq; ueſtibulũ appellabãt. Vñ Virgilius ueſtibulũ ante ipm primiſq; in faucibus orci. De qua ædiũ parte Plinius. Apud maiores in atriis erant imagines non ſigna quæ ſpectãtur externorum artificum: nec æra aut marmora. Expreſſi cæra uultus ſingulis diſponebãtur armariis: ut eſſent imagines quæ comitarẽtur gẽtilitia funera: ſempq; defuncto aliquo: totus aderat familia eius qui unq; fuerat populus Stẽmata uero lineis diſcutrebãt ad imagines: pietas. Tabulina codicibus iplebant & monumẽtis reꝝ in magiſtratu geſtarũ. aliæq; ſo

tis & circa limina animoꝝ ingentiũ imagines erãt:affixis hostiũ spoliis:quæ nec ẽptori refigere liceret:quæ ẽt dñis mutatis domus ornamẽta erãt.Eratq; hæc stimulatio sũma & ingẽs exprobrãtibus tectis quotidie imbellẽ dñm intrare in alienũ triumphũ.Pauimẽta secundo uidẽt loco ostẽdẽda:quoꝝ aliquot nomina ponit Plinius Scalpturatũ post tertiũ bellũ punicũ primo ẽ factũ:Ante pauimẽta atq; emblemata uermicula.Subdialia a græcis primo habita quibus contegerentur domus ex tunsa testa & pedali crassitudine fistucata. Lithostrota cœptauere iã sub Sylla puulis certe crustis.Et primæ qdẽ speciei tessellis minutis diuersicoloribus in quãcunq; picturã:multa nũc Romæ & ubiq; ubi romanoꝝ extãt ædificioꝝ ruinæ cernunt.Secũdæq; pariter:adeo ut eius nũc quoq; passim terratii appellatõe sit usus.tertiæ pauciora Romæ uidemus.Laterculi.n.sunt digyti breuitate altrisecus tenui calce cõpacti. ad triũ post hostii æneũ aut marmoreũ limẽ habẽtis ingressũ : unaquaq; in domo bñ disposita seqt porticus quadrata:colũnatis marmoribus superiorẽ sustẽtantibus porticũ mũita:cuius qdẽ porticus infra supraq; & in circuitu magna & uaria fuerunt ornamẽta.Pauimẽtũ nãq; inerat unũ ex tribus supradictis:sed maiori ex pte scalpturatũ tessellis ex marmore uarii coloris aliquã in picturã uariatũ:qd quidẽ nũc diutarũ Romæ & extra ædiũ ac uillarũ fundamenta per uineas & agros ab effodientibus reperta ostẽdunt.Parietesq; uariis undiq; marmorei crustamentis uestiti erant:& ipsas inter colũnas uela semp erãt uẽto:frigori:soli:pulueribusq; arcẽdis appositа:quæ uarii coloris & precii p dieꝝ & solẽnitatũ uarietate haud secus q̃ uestimenta a dñis mutabantur.fornices uero porticibus supinducti & ipsi rotũdis marmoribus in specula leuigatis uisebantur:ea specularia nũc p ecclesias præsentis tpis Romæ:aut in pauimentis:aut ad umbones uidemus adhibita.In ipsa autẽ quæ inter quadraturã porticus relinquebat area:fuerunt uaria p ingeniow diuersitate oblectamẽta:quosdã.n. legimus prati riditate consitis arboribus plena fuisse cõtentos:quosdam ibi fontẽ saliẽtium:in sublime aquarum cuniculis aliunde deductarum habuisse: cum riuulos aquarum inde per pratum defluentes si paulo murmurationes essent euripos:& alios maiusculos i ppria nimis similitudine nilos appellarent. Vnde Cicero legũ primo. Magnificaq; uillas & pauimẽta marmorea & laqueata tecta cõtẽno.Ductus uero aquarũ quos isti niloſ euripoſq; uocãt:qs cũ uiderit nõ irriserit? Supior uero porticus ad quã oblongo molli & accliui sæpius q̃ gradibus ascẽsus erat:eadẽ in pauimẽto parietibus & colũnato habuit ornamẽta:sed laqueato dsup id tectũ sæpius q̃ camera itegebat:quæ qdem laquearia auro argẽto & ebore distincta fuisse supius uidimus:cũ in aliqbus cõstet particulas fuisse ita libratas suspẽsasq; ut serui ipulsu i hospites decíderẽt:d qbus sic habet Plinius

De pauimẽtis.

Porticus quadrato

laqueatia quæ nunc etiam in priuatis domibus auro tegũtur: post Carthaginem euersam primo inaurata sunt. In capitolio censura. L. Mummii: inde transiere in cameras: parietes quoq; iam & ipsi tamq̃ uasa inaurantur: cum sua ætas uarie de Catulo existimauerit: q; tegulas æreas capitolii inauraslet primus. Quæ autem partes aliæ: & domus officinæ ad inferiorem superioremue porticum essent: nõ satis affirmari potest.

De fornicibus

Sub ipsa namq; porticu prima: fornices erant amplissimi: ædium quas sustentabant magnitudini respondentes: in quibus partim molæ tenebãtur & asinariæ & manuales: & ei pistrino serui perpetuo dedicati: partim ipsi & alii comedebant & dormiebant serui: partim diuersarum rerũ apotecæ: & uinaria: olearia: & rerum aliarum cellæ erant. Quin etiam ipsorum fornicum subterraneorum pars una zetis iseruiebat parti ædium nunc ignotæ: & cuius apud priscos mentio sæpe habetur: oblõgus enim is fornix aqua feruente a seruis in id opus addictis implebat nullũq; aquæ uaporarium aliud erat q̃ quod in id ædificantes de industria & accuratissime: i hãc maxime formam reliquissent triginta ut apparet pluribusue in circuitum locis fistulæ cannales qua fornix parieti hæret linquebatur: triplices quadruplicesue simul iunctæ: quarũ ex lateritio unaquæq; summissi pugni longitudine & duorum dygitorum crassitudinis latitudine erat: quæ forma efficit: ut ternæ quaternæ aut plures simul paruum occupent locum. perducebanturq; in primam secundã & tertiã si domui aderat contignationẽ: & in quacũq; aula: cubiculo: porticu: & alia domus particula binæ ex ipsis quaternæ aut plures amoto quod proprium semper adhibebatur obturaculo uaporem exhalantes: ab imis feruentibus aquis prouenientem dabant calorem: pulchrumq; est uiris ingenio præditis uidere: multis in Romæ ruinis fornicũ muroruũq; moles crassissimas: eas habere cuniculares textulas cannales itrãsuersum deductas: nulla eni erat pars ædiũ a primis in sublime pductis cannalibus tam remota: quin ædificantes per ingentes murorum crassitudines earũ aliquã perduxissent. Cernereq; hoc est nũc iprimis i ædibus quas Philippus marcius apud sanctũ Stephanum pineæ siue (ut aiunt) caci: ad meridionale ipsius ecclesiæ atriũ possidet: quẽ ad locum subterraneũ accẽso p diẽ mediã lumine parua scala descenditur. Ecclesia uero sanctæ Crucis nunc insignis: doctos qui hæc legerint circumspicientes: q; hi fuerint ex lateritio cuniculi facile edocebit. Cum enim in palatio sosorii ciuis amplissimi ea fuerit ecclesiæ ædificatio: habuit ad calefactionem partium ædis singularum id palatium hoc de quo diximus adiumentum: usq; ad primam contignationem a tribus ecclesiæ lateribus extans. Scribitq; Placidus grãmaticus in zetæ uerbi expositõe: aquam frigidam per æstatem ex formis in eum dimissam subterraneum siue fundamentalem fornicẽ omnes ædiũ particulas per emissam lenis

Zeta

ſpiritus uaporatōnem pari forma & ratione refrīgeraſſe:ſupra ipſos ita q; primos fundamentales(ut ita appellem)fornices:erāt partes domuſ ad primā porticum ſoli paritate reſpondentes:ſed pro dominorum ingenii uarietate ſingulis in ædibus diuerſæ: & pariter ad ſuperiorem porticum erat Cubicula enim utrobiq; aulas:cœnationes & alia loca prout libuerat ſinguli ædificabant. Vidimus uero quibuſdam in urbe ſūmorū uirorū ædibus:& plurimis i mediocriū ēt libertini generis hominū uillis:porticus ſuperioris formæ iferiores binas ternaſq; fuiſſe: ad quas ſuperiores aliæ totidem porticus reſpondent: quod quidem minori nobis eſt miraculo: qui Bernabouis uicecomitis ædem trinam habentem quadratam inferiorem porticum:columnis marmoreis & quidem ſublimibus ſuperiorē ſuſtētātibus porticū:munitam Mediolani uidimus: i qua ſi pauimenta cruſtamentaq; marmorea & laquearia deerant aurea: & argentea:& eburnea: elegans ſumotuoſiq; operis pictura nequaq̄ in auratōibus carens & parietes & laquearia exornabat:Pariſq; pene operis & dignitatis ædes aliquando fuere:quas magna ex pte extantes: ſca ligeri Veronæ:Carrariēſes Paduæ ædificarunt:& ſancti Benedicti ordinis monaſteria præſertim uetuſtiora:quoꝝ ptē principio in Romanorū priſci tpis ciuiū ædibus ædificata fuiſſe ſcimus: eā de qua diximus formam retinēt.Sed alias quoq; partes antedictis maiores nonnullæ urbis ædes:& pene omnes uillae habēt:dedicatas ſcilicet ſingulis diis partes:in quibus & ſi res diuina debito tēpore:cœnationes tamen aliquando etiam fiebant. Vnde eſt illud Luculli quem cum.M. Craſſus Pompeius & Cicero improuiſum ad cœnam adoriri cuperent conſtituto illi pridem cum diſpenſatore remedio obuiauit:i Apolline enim cœnandū eſſe admonens:abunde ſignificauit parandam eſſe cœnam: quæ ſūmis tribus hoſpitibus ſatiſfaceret:ſimiles.n.q̄ plures habuit in æde cœnationes quæ pluriū pauciorūq; conuiuaꝝ dignitatē:ac cōmodū habiturę eſſent q̄ totius apparatū. Et præter hæc cū urbanis ædibus cōia uillæ alia habent magnitudinis eximiæ loca:idq; facile intelliget qui binas Plinii oratoris epiſtolas leget: in quibus laurentinam hetruſcamq; uillas ſuas accuratiſſime deſcribit:& quidem in laurētina has deſcribit ptes a nobis ſuperius dictas.In prima parte atrium frugi. nec tamē ſordidū.Deinde porticus in o littere ſimilitudinem:quibus paruula ſed feſtiua harena concluditur.Poſtea Hippodromos ponit partē ad equoꝝ curſus agitationemq; factā:quæ breuior ſtadio uno eſſe non potuit. pariſq; longitudinis fuiſſe oportuit geſtationes in quibus deambulando deſatigati:aut curru uecti ad ſanitatem exercerentur: & orti inereant uineæq; ingentes: prata quoq; ſiue ut appellant uiridaria buxo lauroq; plurimo frequētata:quoꝝ p̄ſertim buxi in oēm formā ductilis: leonū: urſorum & aliorū animaliū formæ ac litteræ:domini & opificis nomen

Hippodromos.

Geſtatōnes.

exprimentes inerant. Et zetas in utraq; uilla binas ternasue fuisse uide
Xystus mus: ædificio in id separato: quod cubicula: cœnationes & aulas habu
erit gyemales. xysti etiam inerant in hemiciclum curui: & aliæ diuersi
rum uocabulorum partes: græcæ ut credimus appellationis quas: tam
huius temporis græci ignorant. Sed & nos per uiam appiam uillarū ui
dimus ruinas: in quis theatra extant: tres mille homines inspectaculum
Absidæ admissura. extāt ferarum septa & piscinarum muri. In baianoq; pariter
& lucrino præter eadem adhuc apparentia: absidæ extant celsi superbi
q; operis: quarum partē balnea partem sacella: partem cubicula. Et uil-
larum aulas: cœnationesq; fuisse non dubito: in quarum aliquibus fer-
ramenta semicorrosa superne adhuc pendent: specularibus quæ su-
stentabant spoliata. Hic mihi ad tantas ædium uillarumq; magnificen
tias nonnulli priscorum ineptias falso arguentes insultant: nec singulis
ut nunc cubiculis camínos nec latrinas fuisse: sed de caminis & neces-
sario p hyemē calore satis supraq; in zetis factum existimo. Siq; erūt q
contendant nō potuisse tenuioris census homines eas habere zetas: so
cū respondebo eos media habuisse aula ad quem tota familia conside
ret: sicut plurimis nunc circa urbem & partem italiæ regnum appellatā
in urbibus & oppidis seruari uidemus: quamq; Cicero ad Q uintū fra
trem Asiæ tūc proprætorē de uilla quam sibi i arcano ædificabat sic ha
bet. Vaporariū exquo ignis erumpit. Et Trebatio idem Cicero. Valde
timeo ne frigeas in hibernis quamobrē camino luculento utēdū cēseo
latrinarū uero ininstiorem q̄ caminorum calumniam fuisse ostendam.
Multis unamquamq; etiam mediocris cēsus ciuiū ædem & uillam ser
uis libertis ancillisq; abundasse constat: q excepta in uasis dominorum
uentris pondera deportantes in aquarū decursibus abiicientes: ualcu-
lum illico emūdabāt nō solū enim i ædibus sed uicis uiis: uiculisq; &
bronis ferme in singulis aquæ publico istituto i id ad salubritatē ci-
uitatis adiumēti decurrebāt: libetq; magnā i pudēda re priscoꝝ prudē
tiā liberius calamo q̄ uerbo & famine fortassis ausuri fuimus: exprime
re: ne tanta seruoru puerorūq; urbem incolentiū turba: quātā fuisse cre
dendum est: ne peregrina multitudo quā refertur hospitio carentē per
uias quādoq; noctes egisse: oia quod necessariū fuisset sordibus & fe-
Latrinae pu tore cōpleret: latrinæ primum in ipsis urbis mœnibus aliquot milia: &
blicae aliæ pariter certis in locis publicæ institutæ sunt: qđ quidē Sexti Ruf
fi uiri cōsularis breue compendiū ostendit: & cū id parum prodesse sit
uisum: aquarum decursus tota urbe: (quod Frontinus indicat): post
angulos ita deriuati sunt: ut etiā interdiu sine pudore exonerandi i ipis
uentrē præbita sit facultas: quibus in locis publica impēsa spōgiæ fusti
culis ibi catenæ firmatis allígate erāt: qbus obscœna nō solū abstergere
sed sumpta bis terue aqua lauare liceret. testis ad id mihi nūc unus: sed

locupletíſſimus ſit ãneus Seneca:qui ductum ut feris in amphitheatro pugnaturus obiiceret:captiuæ ſortis hominẽ:ſimulata exonerãdi uentris neceſſitate:cum a perducente lictore permiſſus eſſet pauliſper ſecedere:ligno cui erat in id allígata ſpongia in os ſuffarcinato enectus:ferarum ſeuitiæ ſe ſubtraxit.Feneſtras uero quas trãſennas Feſtus uult appellatas fuiſſe:priſci ampliſſimas ẽt ut uidetur extra ꝓportiõnẽ fecerũt ea(ut uult Plinius)ratiõe: q; agitatum uento aut tenui aura aerẽ ſeruari in ædíbus ſalubriorem exiſtiment.Fuit ẽt unaquaq; in æde aut uilla impluuium:quẽ Aſconius ſecunda actione in Verrem locum fuiſſe dicit ſine tecto qua impluere imber in domum poſſet. Vnde Cicero tertía in Verrem:oſtendam in ædibus priuatis longa difficiliq; uectura colũnas ſingulas ad impluuiũ ſexterciis quadragenis milibus.Et textrinũ unaquæq; ẽt ſplendidi uiri domus in atrio habuit locatũ. Aſconius in Milonianam Ciceróis orationem.Clodiani ad milonis domum delati telas quæ ex ueteri more ĩ atrio texebantur diruetunt.Et Cicero ipſe tertía in Verrem.Nulla domus in ſicilia locuples fuit:ubi iſte non textrinum inſtituerit.Poſſemus ex his quæ ſupra collegimus: lecticas in cubículis aureas argenteas & eburneas:lectorum fulcra ex biſſo purpura lineiſq; auro intertextis:ſtrata in cubiculis:tapeta & ueſtitos aules ís muros.Poſſemus abacos cum ſuppoſitis ad aquas excipiendas immundas conchís aureís & argenteis.cum uaſis uinariis aquariiſq; ítem aureis & argenteis:cum mirrhimis:trullis & cantaris. Poſſemus bibliothecas in uillis ſingulis íntegras repetere.Poſſemus pauonũ turdorũq; auiaría:gallinaꝝ columbarũq; milia:oſtrearia:piſcinas dicere.Sed cũ ea unuſquiſq; ex ſuperioribus ſumpta facile poſſit ædium & uillarũ partibus applicare deſinemus:propoſitoq; nihilominus uillarum magnificẽtiæ & priſcoꝝ magnitudinis opum intendentes:mirum dicímus: omnium fuiſſe in ea re maximũ: ciues Romanos etiam mediocris cenſus nõ ternas modo aut quaternas huiuſmodí uillas ſed multo plures habuiſſe. Verrẽ enim ſatis inuuit Cicero triginta habuiſſe uillas: in quas lectos:fulcra:ſupllectilem:& ornamenta Siciliæ furtis & rapinis aduecta:ꝓduxerit.Nec uero emiſſe eas poſt contractas tanta rapina diuitias Verrem ſatis cõſtare credimus:qñ eaꝝ coemptionẽ uillaꝝ a Cicerone obiící non uidemus.M.Cælũ cuius cauſam.M.Cicero perorauit:paucarũ diuitiarũ fuiſſe qui eam perlegit orationem intelliget: & tamen Cicero in confutatione ſic habet.Sumptus unius generis obiectus ẽ: habitationibus triginta milium dixiſtis habitare.Er ipſum Ciceronem: q nunq̃ diues inter Romanos ciues ſit habitus(licet ꝓ calũniam Saluſtius íd obiiciat)duodeuiginti habuiſſe uillas:uos cu ris aliquãdo liberiores:i epſis ad atticũ collegiſſe memimus:ſed eaſ q̃ nũc memoriæ occurrerít referemus. Tuſculanã:in qua nũc decimo ab urbe miliario griptæ

Trãſenna

Impluuium

Textrinũ in quaq; domo

De uillis

Villae Ciceronis

ferratæ græcū extat monasteriū. Lanuinam cuius oppidi nūc sūmi uiri Prosperi cardinalis columnæ: & si publicum erat Romani populi municipium: agros murenarū familia inde oriunda: maiori ex parte possidebat. Habuit adasturam nunc Antonii columnæ urbis præfecti arcē: uillam asturicensem. Habuit ad idem inferi maris littus phormianam: cuius uestigia apud molas amœnissimum gaietæ uicum inspexisse lætamur. Habuit puteolanam: in qua Hadrianus imperator obiit. Habuit alsiensem nobis incognitam. Fuitq; illi omniū gratissima arpinas paterna: cuius in legum dialogo meminit. Fuit & arcanū nunc arce oppidum cassinati ꝓpinquū: i quo Quito fratri cōe uiridaria idest colles arduos oino steriles & sola gratos uiriditate: fratri emisse alicubi in epistolis scribit. Fuit & Pompeianum: ubi nunc paulo plus minus duodecimo a Neapoli miliario sanctæ Mariæ annunciatæ uico est appellatio. ad ipsasq; uillas cū sæpe numero Ciceronē iuisse legamus: nunq̄ aliqd detulit supellectilis: aut librorum: ut quod supra iurecōsulti idicāt: oēs pariter bene istructas tenuisse uideatur: & nunq̄ pauciores triginta libertos seruosq; Cicero iter faciens duxit: cū aliqñ uxorem & liberos trahens plurimos ipse: & leuis superbaq; uxor Terentia ancillarū cohortē habuerit: quæ illi in patriam reuocato: cum curribus sexdecim brundusium usq; obuia fuit. In oratione etiā miloniana Cicero: quē mediocris census ciues comitatum i uillā ituri ducerent: satis sic ostendit: Milo q nūq̄ tum casu pueros simphoniacos uxoris duxerat: & ancillarum greges illi qui semper secum scorta: semper exoletos: semper lupas duceret tum neminem. Asconius uero pedianus in eadem orationem: comitum quos ciues Romani in uillas ducerent numerum sic idicat. Milo rheda uehebatur cum uxore fausta. L. Syllæ dictatoris filia: &. M. Fusio familiare suo. Sequebatur eos magnū seruorum agmen: inter quos gladiatores quoq; erant: ex quibus duo uoti. Vnde Cicero ipse eodem loco. Cū hic Milo cum uxore ueheretur in rheda penulatus: magno cum impedimento ac mnliebri: & delicato ancillarū puerorūq; comitatu. Et Quitus Cicero frater Marco fratre opibus tenuior: qualē uillam sibi parari fecerit in arcano nunc arce oppidulo cassinati propinquo: ostēdit ipius Marci Ciceronis epistola cuius particulas hic excerpam. In arcano ad Quitū idus sept. aquā quā ibi ducebant nō longe a uilla bellesane fluentem uidi: nihil ei restabat præter balnearia & ambulationem & auiarium. Summam dignitatem pauimenta porticus habēt: quod mihi denique apparuit: postq̄ & ipa tota patent & columnæ politæ sunt. cameras qasdam non probaui: mutarique iussi: quo loco te in porticu scribere aiunt ut atriolum fiat. Equidem hoc quod melius itelligo affirmo mirifica suauitate te uillā habitur: piscina & salientibus aqs additis palestra: & silua uiridicata. Quāq̄ ea uilla q̄ nūc ē tāq̄ philosophia uidetur

esse:quæ obiurget cæterarum uillarũ isaniam.Habes de rebus rusticis urbanam expolitionem.Expolitiones utriusq; nostrum sunt in manibus:sed tua ad perfectum.Plinius autẽ orator homo:ex como: uir Romæ alienigena:quid uillarum habuerit ab ipso audiamus. Cũ enim uillam quæ sibi erat i thuscis descripsisset Apollinari suo:sic ad finẽ epistolæ habet.Habes causas cur ego thuscos meos tusculanis:prenestinis:tiburnis præponam meis:& in alia epistola Romano. Ego ad lariũ lacũ huius in littore plures uillæ meæ:sed duæ ut maxime delectant:ita exercent:altera imposita saxis more baiano lacum prospicit:altera neq; more baiano lacũ tangit. Sed erunt qui Milonẽ Clodium Ciceronem ac Quintum fratrem:Plinium & Verrem inter opulentissimos: nõ inter mediocris census ciues Romanos adnumerari uelint:iisq; respõdemus M.Crassum dicere solitum fuisse.non esse diuitem qui exercitum ex ꝓprio alere non posset:sicut ipsum potuisse constabat: ut pariter diuites esse dicamus Dolobellam i cuius epistola ad Senatũ.P.Q.R. scripta uidemus eum dicere exercitum liberalitate sua sustentatum bene habere:sicut & Brutos & Cassios aliquamdiu sustentasse constat:diuites ẽt illi erant per quorum agros anneus Seneca bina aut terna flumina a sũmo apenino in mare scribit discurisse. Diuites & illi erant:quos Tybetius gracchus in hispaniam iturus:cũ per italiam iter faceret uidisse deplorat:sena:septena & plura seruorum milia in agris habere:quamobrẽ sui exterminii legem agrariam ferre constituit.Iam.L.Lucullum &. G. Pompeium ditissimos fuisse nullus addubitauerit.qui legerit Lucullũ a Pompeio & Cicerone xerxem togatum fuisse appellatum: qui minimam ob delectatiunculam montes in putelano ad nuncagnanum perfoderet:& Demetrium Pompeii libertum in Asiã ad uillas agros & cæteras diuitiarum suarum partes inspiciendas euntem:tantum in comitatu habuisse apparatũ:ut regibus nostri tẽporis æquipari potuit. Cui omnes Asiæ populi potiusq; Catoni longo itinere obuii procedebãt. Iã tandẽ priscam ædificiorum urbis Romæ magnificentiam: splendorem ornatum:quoad in re exinanita fieri potuit:iam ciuiũ illa inhabitantiũ diuitias:lautitiam:ingentes exqsitissimosq; apparatus: nõ parua ex parte credimus ostẽdisse:uelim itaq; nũc mecũ sint qui fornices & cameras:qui antra:qui fundamenta:sub uineis sub ipsis ecclesiis: & ciuium nostri temporis domibus ac cæsis intra urbis mœnia:& ubiq; in circuitu extantia inspiciant & contemplẽtur. Velim esse qui ad omnes uias consulares.Aureliam in hetruriæ maritimis pisas uersus: tassiam ad saturium Vetrallã:Viterbiumq; & uulsinenses.Flaminiam per Narniam meuaniam:fulgineum:nuceriam:callium:fanum fortunæ: pisaurum & ariminum:Per latinam ac lauicanũ nunc ualmontonũ:& nunc campaniam usq; i casinatẽ sancti Germani saltum: ꝑ appiam an albæ ariciæq;

M.Crassi dictum Qui diuites fuerint i urbe roma

L. Lucullus ditissimus

Demetrius Põpeii libertus

ru inas:& muros pontiñæ olim plaudis pontes a nimphis ad terraci-
nam inde per fundos itrum:molas:ſueſſam:& medium ſtellatem cam
pum uſque brunduſium:inde tranſuerſo itinere per atellam nūc aduer
ſam puteolis:& circum baianum olim ſinum nunc tripergule balneas
uſque cumas. Velim itaque eſſe qui ædificia alicubi ad dictas uias ſe-
miintegra:aut quod certius eſt ingentes ſtupendaſque eorū ruinas me
cum inuiſat.pauimenta inſpiciat:lithoſtrota uermiculata & ſcalptura-
ta piſcinas alicubi:oſtrearia:feratum auiumque:aut leporaria:aut clau-
ſtra:ita inter rubos uepres & ſpinas apparentia:ut facile ſit futurum ea
paruo negorio:paruaque impenſa uſui priſco reddi.Iſque diligens no-
ſtræ huiuſmodi indagationis ſocius cum noſtra etiā hæc quæ hoc col
legimus libro legerit:negare audeat:illius ea populi fuiſſe Romani in
quo omnes auro & argēto ac totius orbis præda quæſitis opibus abū
dauerint:adeo ut non ſolum patricii & equeſtris ordinis uiri:nō ſolum
plæbeii in tribubus centuriis cenſuque aſcripti domum in urbe & uil-
las denas pluresue habuerint ornatiſſimas:ac ſumptuoſiſſime paratas:
ſed liberti:& libertini generis infiniti:ſimilibus in urbe in ſuburbaniſq;
& per Italiam omnem extraque eam ædibus ornati fuerit. Scribit Sue
tonius tranquillns Cæſarem perpetuum dictatorem ut gratiam multiſ
aliis largitionibus lenocinioſque quæſitam:nouo item modo aucupare
tur: Viginti milibus Romanis ciuibus:quibus terni: aut plures eſſent
nati:campum ſtellatem campani agri maximam melioremque partem:
æquis portionibus diuiſiſſe:donum certe eximium:in quo plurima &
opuleutiſſima ſint etiam nunc caſtella:ceanum:talenum: & alia pro-
ut in Italia oſtendimus illuſtrata:feceruntque tanti id munus:qui acce
perāt Romani ciues:ut tamq̄ una ſodalitas inde effecti: pro communi
omnibus elogio ac titulo in monumentis ſe ſinguli ſtellates inſcripſe-
rint. Vidimuſque noſtro indicante Octauiano ubaldino nō minus op
timo q̄ nobilitate inſigni:quem præclarus princeps Federicus Feratiē
ſis unicum habet germanū fratrem:ad quattuor pyramides ſepulchro
rum urbini eſſe marmoreas: in quibus ſingulis diuerſi ciues Romani
ſuis functorum militiæ munerum titulis: ſtellatem litteris maiuſculis
elegantibus quiſque addiderat.Ex eo itaque ingēti ciuium numero un
de uiginti milia ſtellates ternis aut pluribus aucti filiis ſe legi potuerūt
totidem aut plura milia tribus pauciores aut nullos habentium uatos
ſumi potuiſſent:& hæc uiginti milia exciuiū corpore urbi incluſo ſum
pta fuiſſe non dubitamus.Satiſque ſuperius in rei publicæ adminiſtra
tionis partibus oſtendiſſe meminimus:plures italiam: plurimos cæte-
ras ipii puincias ipſa urbe cuius Romanos & milites habuiſſe. Digreſ
ſi nup fuimus a ꝓpoſito. Vt qđ libri huius initio ꝓpoſuimus & Frāci
ſco noſtro barbaro oſtēdendū nos diximus fuiſſe pollicitos.tū ſœnore

Cāpus ſtel-
lates diuiſus
a Cæſare ci
uibus

exſoluamus. Non ſolum uiginti ſed multo plura ciuiũ milia fuiſſe priſcis temporibus Romæ.qui ædium ſupellectilis familiæ & apparatus omnis ſplendore lautitia atque luxuria noſtros omnes huius temporis urbium & oppidorum ciues longe ſuperauerint.ſed iam unde ab inſtituto abiuimus reuertamur.multa ſuperius uirorum cuiuſlibet ætatis conſuetudines moresque.Multa ædium: & uillarum opulentiam: magnificentiam:& ſplendorem oſtendentia diximus: quæ mulieribus quoque potuerunt eſſe communia.Nunc aliqua eis accomodata ſolis cum attigerimus:alia etiam per eam occaſionem ſcribemus: quæ uiris quoq; fuere communia.Nihil uero magis proprium: nihil mulieri magis aut decentius q̃ pudicitia:de qua quid ſenſerint curauerintque priſci primum a Liuio audiamus:is libro decimo ſic habet. Certamen i ſacello pudicitiæ patritiæ quæ in foro boario eſt inter matronas ortum. Virginiam auli filiam:patre plæbeio:nuptam.L. Volumio conſuli matronæ ſacris arcuerunt: in uico longo ubi habitabat ex parte ædium: quod ſatis eẽt loci modico ſacello extruxit aramq; ibi poſuit pudicitiæ plæbeiæ.Et Plinius. pudiciſſima fœmina matronarum ſententia Sulpicia paterculi filia:uxor Fuluii flacci:electa ſenatuſcõſulto:quæ ſacrum ueneris ex ſibyllinis libris dedicaret.& ad pudicitiam per moderationẽ uitæ conſeruandam ſcribit Plutarchus in problematibus: quod ſupra ſumptũ a.M.Catone rettulimus:mulieres cognatos ore oſculatas fuiſſe:cum iis uini uſus eſſet interdictus: idcirco ne bibentes laterent: ſed domeſticorum congreſſu redarguerentur. Et Aulus Gellius mulieres Romæ & in latio abſtemiæ uixerunt inſtitutumq; ut cognatis oſculũ ferrẽt reprehẽdẽdi cauſa:ut odor inditium faceret ſi bibiſſent. honorq; ſemper mulieribus pro uirtute eſt habitus:qui tamen maximus inchoauit in Veturia matre & Volumia uxore Coriolani:a quo cum impetraſſent ut rediret in uolſcos Senatuſcõſulto honores decreti mulieribus ut cederent eis ſemita uiri:auroque ille uterentur & purpura: nec paruus eſt honor quem mulieribus tributum tradit Vlpianus de ſenatoribus:clariſſimarum enim inquit perſonarum appellatione continentur fœminæ nuptæ clariſſimis perſonis:clariſſimarũ quoque fœminarum nomine ſenatorum filiæ niſi quæ uiros clariſſimos ſortitæ ſunt:non habentur:Fœminis enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt:tamdiu igitur clariſſima fœmina erit:quamdiu ſenatori nupta ẽ:uel clariſſimo: uel ſeparata ab eo alii inferioris dignitatis non nupſit:Sed nuptæ priuſ conſulari uiro impetrare ſolẽt a principe(q̃uis p raro)ut nuptæ minoris dignitatis uiro:nihilominus in conſulari maneant dignitatæ: ut ſcio Antoninum magnum Auguſtum iuliæ magnæ conſobrinæ ſuæ indulſiſſe.Poſſem hoc loco:& multi fortaſſe faciendum mihi fuiſſe exiſtimabãt:multarũ mulierũ laudes attingere:ſed paucis breuitati conſulturus

Nihil mulieri decẽtius pudicitia.

De pudicitia.

Honores mulieribus p uirtute

Portia Bruti Zenobia

ero contentus. Portia Bruti uxor: Catonis filia: cultro coxam uulnera-
uit: ut constantiam fortitudinemque experiretur Zenobiā scribit Tre
bellius Pollio: Odenati palmirenorum principis uxorem: multorum
sententiis forti marito fortiorem fuisse: mulierem omnium nobilissi-
mam & speciosissimam. Victorinamque dicam castrorum matrem: ubi
filium & nepotem uidit occisos: Posthumium Iollianum: & maritum
hortatam fuisse: & iuuisse ad imperium: quod & ipsa in germanis ges-
sit. Nec fuit minor aliquando priscis: mulierum uersaniæ atq; impudi-
citiæ punitionis: q̄ honoris uirtutibus habēdi diligentia: Fabium Gur
gitem scribit i decimo Liuius: aliquod matronas a populo stupro dam
natas pecunia mulctasse: ex quo mulctatitio ære ueneris ædem quæ ꝑ
pe circum est faciendam curauit. Claudia cum eius carpentum frequē
ti populo uia progredi nequiret: ut frater reuiuisceret optauit: & uerbo
postulauit: qui classe apud Siciliam perdita: populum rarefecit: damna
taque graui mulcta est: Tiberius princeps matronas prostratæ pudici-
tiæ quibus accusator publicus deesset: ut propinqui maiorum more de
communi sententia cohercerent auctor fuit. Et Domitianus imperator
probrosis fœminis lecticæ usum ademit. iusque capiendi legata hereda
tatesque. & Alexander seuerus imperator mulieres ifames quarum nu
merum magnum repperit puniri iussit. alia nunc in moribus & consue
tudinibus: reliqua ē pars uestium: cuius uerbi multiplex significatum
esse uidemus: Festus enim sic habet. Vestis generaliter dicitur stragula:
forensis: muliebris. Vestimentum pars aliqua: ut palium: tunica penu-
la: Sed Vlpianus de legatis tractans latius exponit. Vestimentorum
sunt omnia lanea: lineaque: uel sericea: uel bombicina: quæ iduendi: ꝑ
cingendi: amiciendi: insternendi: accubandiq; causa parata sunt: & quæ
his accessionis iure cedūt: quæ sunt instita picturæ: clauique qui uesti
bus insuuntur. Vestimenta omnia: aut uirilia sunt: aut puerilia: aut mu
liebria: aut communia: aut familiaria: uirilia sunt quæ ipsis patrisfamili
as causa parata sunt: ueluti togæ & tunicæ. de quibus sic habet. Asconi
us in oratione pio. M. Scauro: Cato prætor iudicium: quia ætate graua
batur sine tunica exercuit campestre: sub toga cinctus in forum quoq;
descendebat: iusq; dicebat: idq; reppererat uetere cōsuetudine: quia sta
tuæ Romuli in foro: & in rostris Camilli fuerunt togatæ: sine tunicis:
palliola: uestimenta stragula: amphicipe & saga & reliqua similia pueri
lia sunt: quæ ad nullum alium usum pertinent nisi puerilem ueluti to-
gæ: ꝑtextæ: aliculæ: clamydes: palia: quæ filiis nostris comparamus. Mu
liebria sunt quæ matrisfamilias causa comparata sunt: quibus uir non
facile uti potest: sine uituperatione: ueluti stolæ: palia: capitia: zonæ:
mitra quæ magis tegendi capitis q̄ ornandi causa est comparata: plagu
læ: penulæ: paliū: uestes & reliqua huiusmodi: quibus sine reꝑhēsione

De punitōe i mulieres. Vesanas habita

De uestibus Vestis. Vestimentū

Vestimenta uirilia.

Vrstimenta puerilia. Vestimenta muliebria.

uel uir uel uxor utatur: Et de toga & ſtola ſic habet in phillipicorum ſecundo Cicero in Antonium dicens: ſumpſiſti uirilem togam: quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti familiaria ſunt: ſicut ſaga: tunicæ: penulæ: lintea: ueſtimenta ſtragula: & cætera ſimilia: ueſtis etiam ex pellibus cõſtabit: item pelles caprinæ & agninæ ueſtis erunt: cum & tunicas & ſtragulas pelliceas nonnulli habeãt: Argumento ſunt etiam nationes quædam ueluti ſarmatharum quæ pellibus teguntur. Ariſto etiam coactilia: ueſti cedere ait & tegumenta ſubſelliorum uice margaritarũ. Tapeta ueſti cedũt: quæ aut ſterni aut inniti ſolent: ſed ſtragulas & baſilonica que equis inſterni ſollent non puto ueſtis eſſe: faſciæ cinctiles: peduleſq; & impilea ueſtis loco ſunt. quia partem corporis ueſtiunt. alia cauſa odonum: quia uſum calciamentorum præſtãt. Ceruicalia quoque ueſtis nomine continentur: & culcitræ etiam ueſtis erunt. Et Caliſtus ſcribit ueſtis appellatione tam uirilis q̃ muliebris: & ſcænica etiam ſi tragica ueſtis aut citharedica ſit continetur: Veſtium uero uocabula particulariter exponi ideo ſuperfluum & ſimul impoſſibile dicimus: quia eorum quibus noſtra ætate unaquaeque utitur ciuitas uocabula ſatis. ſciri nequeunt. Nam ſingulo ferme decennio ſingulis i ciuitatibus mutatas fuiſſe cum nominibus formas uidimus. Tamen ut priſcorum induendi morem qui apud ſcriptores inuenitur noſtri intelligant: aliqua afferemus. M. Varro tunica a tuendo corpora: toga a tegendo: Cinctus uirorum: cingulum mulierum. Aſconius pedianus ſecunda actione in Verrem. Toga communis habitus fuit & marium & fœminarum: ſed prætexta honeſtorum: toga uiliorum: quod etiam in mulieribus ſeruatur. Nonius. Tunica ueſtimentum ſine manicis: ideo Virgilius exprobrans. Et tunicæ manicas. Et infra toga non ſolum uiri ſed & mulieres utebantur quamq̃ uirorum etiam publicæ neceſſitatis indumentum fuit. Suetonius de Auguſto. habitum ueſtitumq; priſtinum reducere ſtuduit ac uiſa quondam pro contione bullatorum turba indignabundus & clamitans. En ait Romanos rerum dominos gẽtemq; togatam. Negotium aedilibus dedit ne quem poſt hac paterẽtur in foro circoq; nec niſi poſitis laciniis togatum conſiſtere. Et Hadrianus ſenatores & equites Romanos ſemper in publico togatos eſſe iuſſit: niſi a cœna reuerterentur. Ipſe cum in italia eſſet ſemper togatus inceſſit. M. q; Antoninus philoſophus ingreſſus per brunduſium italiam: togam ſumpſit: & milites ſumere iuſſit. nec nunq̃ milites in italia ſub eo non togati fuere. Seuerum aphrum refert Capitolinus: cum rogatus ad cœnam imperatoriam paliatus ueniſſet: qui togatus uenire debuiſſet: togam praefidiariam ipſius imperatoris accepiſſe. apud eundem Capitolinum ẽ epiſtola. imperator Commodus Clodio Albino ſalutem & caetera: ut ibi inſigne aliqd̃ iperatoriae maieſtatis accedat: habebis utendi coccinei palii

Veſtimenta familiaria.

Tunica
Toga
Cinctus.
Cingulum.

facultatem:sed pūrpuram ſine auro.& Plinius orator præſenti. Quo uſq; calcei nuſq; toga feriata. Calceiq; uerbi expoſitionem alio tactam tangendamq; loco libet repetere:quia hic a Plinio melius a ſuo contrario apparet. Sicut enim toga omnium fuit ueſtium longiſſima: ita calceus erat breuiſſimus:unde milites in prælium ituri cum ſaga & breuia ſumpſerant indumenta calceati dicebantur.penula ueſtis quam ſupra tūicam accipimus.Stola quæ omne corpus tegeret: palla honeſtæ mulieris ueſtimentum hoc eſt tunicæ palium.paludamentum ueſtis quæ poſtea dicta eſt clamys.prætexta inſigne Romanum quod ſupra tunicas honorari quiq; ſumūt.Calāticæ tegmen capitis muliebre.Aulea genus ueſtis peregrinum.plagæ grāde linteum. Tegmen quod poſtea dictum eſt faſcia breuis:uirginalem horrorem cohibēs papillarum. Abolla ueſtis militaris.Sagum militare ueſtimētum.Regilia diminutiua ueſtis.Ralla dicta a uarietate.Rica quæ & ſudarium. Cæſitium linteolū purum & candidum.induſium:quod corpori magis aleret ueſtimētū: Patagium aureus ornatus ueſti additus.Supparum linteum femorale uſq; ad talos pendens.Exoticum peregrinum. Mollicina ueſtis a mollitie dicta.Anſitapæ ueſtes uillos utrinque habentes. Lena ueſtimentum militare quod ſuper omnia ueſtimenta ſumitur. Carbaſus palium quod amiciuntur:aut ſericeum:aut lino tenui.Lembus muliebre ueſtimentum: quod purpuram in imo habet.Flammeum tegmen quo capita matronæ tegunt.Recinium paliolum fœmineum breue: quo mulieres in aduerſis:ac luctibus utuntur. Nam cum omnem ueſtitum delicatiorem & luxurioſum ponunt:recinia ſumūt. Tapete & culcitra ſūt notiſſima. Subucula ueſtis intermedia:Capitia capitis tegmen. Encimbomata & parnacides genera ueſtium puellariū.Barnacidæ quas nunc guarnacias dicunt.Diuerſitas uero colorum in ueſtibus fuit diuerſis rationibus & temporibus. Cicero in Vatinium teſtem. Togam pullam fuiſſe atram & nigram:& qua in funeribus eſſet uſus ſic oſtendit. Atq; etiam illud a te ſcire cupio:quo conſilio:aut qua mente feceris:ut i epulo.Q.Arii familiaris mei cum toga pulla accumberes? quem unq; uideris? quem audieris? quo exemplo:quo more feceris? Quis unq; cœnauit atratus? ita enim illud epulum fuiſſe funebre: ut munus ſit funeris:epulæ quidem ipſæ dignitatis.Sed ōmitto epulū.p.r.feſtū diē argēto & ueſte omni apparatu ornatuq; uiſendo:Quis unq; in luctu domeſtico:quis in funere familiari cœnauit cum toga pulla? Cui de balneis exeunti præter te toga pulla data ē? cum tot hominum milia accumberent:cum ipſe epuli dominus.Q.Arius albatus eſſet.Quales uero alii fuerint ueſtium colores dicere ex ipſis ueteribuſ poſſem.ſed noſtri temporis uocabulis:ſingula eorum reddere non confiderem. cymatilē enī marinum ceruleumq; dixere: quod nos uiride. Et Placidus ſic habet.

Calceus.
Penula.
Stola
Palla
Paludamentum.
Prætexta
Calantica
Aulea
Plagæ.
Ralla
Tegmen
Ricca
Abolla.
Ceſitium
Sagum.
Induſium.
Regilla
Patagium
Mollicia
Supparum.
Lena
Antiſapae
Carbaſus
Lembus
Flammeum
Recinium
Subucula.
Encimbomata
Parnacides.
Toga pulla
Cymatilis.

Glaucus color interdum pro uiridi ponitur:est qui admixtum habet ui rori alborem. Virgilius glaucas salices & oliuas dixit. Item in hominibus & equis glauci oculi:pro splendidis ponuntur. legimus nonnunq & maris colorem glaucum. sed tunc quando canescit fluctibus. Vnde Glaucus deus maris senior fingitur. Impluuiatus color quasi fumato stillicidio. Caltula crocotuli a croco:nunc giallo:Cærinum a cæræ colore Ferruginẽ a ferri colore. Ostrineum subrubeum. Murex fuit purpureus:rubens:scarlatum. Croceata crocei coloris uestis. uiolatia ut nunc Antracinus niger:a carbone græcum: Varro de uita patrum. Propin quæ adolescentulæ & iam atracinis proximo amiculo nigello: capillo dimisso sequuntur luctũ. Plinius Colores in ueste tres a floribus. A coco qui rosis micat: nihil aspectu gratius. Amethyston ut uiola prope purpureum. Tertius uiolæ serotinæ. honor in nuptialibus flammeo fœminis concesso a græcis italia illorum nomen usurpante. Iam purpurã preciosissimum fuisse eleganter rubentem constat. Eius originem sic edocet Placidus grammaticus: Murex coclea maris ex qua purpura magistratuum color. de qua Liuius. xxx. per. M. Catonis uerba contra tribunum plæbeis legem oppiã abrogare conatum: purpura uiri utemur prætextati in magistratibus & sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur. magistratibus in coloniis i municipiis togæ prætextæ habendæ ius est. nec id ut uiui solum habeant tantum insigne: sed etiã ut cum eis crementur mortui: & cum tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti: matrem familias tuam purpureum amictum habere non sines: Et equus tuus speciosius instratus erit qua uxor ueste. sed Vlpianus de legatis: purpuræ appellatione omnis generis purpuram contineri puto: sed coccum non continebitur: succinum & accinum cõtinebũtur. purpuræ etiam appellatione subtegmen factum contineri nemo dubitat. de ueste autem stragula quod habet supra Liuius aliunde etiam petendum ẽ: quod id uerbum male nunc a nostris intelligi uidemus. De tuberonis enim facto: qui in funeralibus Scipiõis strauerit pelliculis hædinis lecticulos punicos sæpe alibi legimus. Et Seneca epistola ẽrtadecentesima sic habet. Tuberõis hædinos lectos cũ i publicũ sterner entur: hædinusq; p stragulis pelles: & licet aliqua superius ad id facientia dicta sunt: unico i loco abũ de facit i eius uerbi significatõne Vlpianus: Neq; enim dubiũ ẽ: qn stragula uestis sit omne pelliũ peristet ma: in uictum ergo uestem accipimus non stragulam: in stratũ omnem stragulam uestem. At redeundũ ẽ ad mulieres a qbus de ueste tractaturi incipimus. Liuius i superiori oratione Catonis pro lege oppia conseruãda. Mũditiæ ornatus & cultus hæc fœminarũ insignia sunt: his gaudent & gloriantur hũc mũdũ muliebrem appellarũt maiores nostri: & Varro mũdus muliebris dictus a mũditia. Vlpianus de auro & argẽto

Glaucus color
Impluuiatus color
Caltula
Caerinus.
Ferrugo.
Croceatus.
Ostrineus.
Antracinus
Murex.
Purpura.
Stragula ueste.
De mulierũ ornatu.
Mundus

mundus muliebris est quo mulier mundior sit:continetur eo speculū Metellæ:unguenta:uasa unguentaria:Paulus uult etiam argentū balneare mundo contineri.Et Pomponius ornamenta muliebria sunt quibus mulier ornatur:ueluti inaures:armillæ:& uictolæ:annuli præter signatorios:aurū:gemmæ:lapilli:uitæ:mitræ:semimitræ:clamiticæ: acus cum margarita:reticula:chrochisuntia. Multa & admiranda Plinius de mulierum & simul uirorum ornamentis ponit: quorum partem dicemus. Vniones digitis suspendere & binos ac ternos auribus fœminarum gloria est.Crotalia appellāt ceu sono quoq; gaudeāt & collisione ipsa margaritarū.Affectantq; iā & pauperes fœminæ licitatorē i publico unionē esse dictitantes. Quin & pedibus nec crepidasq; tantum obstragulis:sed totis socculis adduntneq;.n.gestare iam margaritas nisi calcent ac per uniones ambulent: satis est.Et longe infra: Brutus in philippis conquestus est fibulas tribunis fuisse aureas:& tñ eodē tpe mulieres aurum pedibus deferebant:& uiri brachiis quod ab usu troianorum est dictū dardaniū:hēant fœminæ i armillis digitisq; totis: collo:auribus:per has discurrant catenæ circū latera:& in secreto margaritarū pōdera collo dñasq; aureo pēdeant: ut sono quoq; unionū cōcie tia adsit:Etiā ne pedibus induit:ex eodemq; est Plinio & india & seres margaritas mittunt.precii millies centena sextertia annis singulis. Tanto nobis matronarū deliciæ constant.Lolliam paulinā quæ fuit.C.principis ne serio quidem aut solēni cerimoniarū aliquo apparatu: sed mediocriū etiam sponsaliū cœnā:uidi smaragdis margaritisq; opertam: alterno textu fulgentibus toto capite crinibus:spiris auribus:collo monilibus digytisq;:quæ summa quadringenties sextertium colligebat: nec dona prodigi principis fuerunt: sed auitæ opes prouinciarum spoliis partæ.Margaritæ circa syllana tempora cœperunt Romæ esse minutæ & uiles.post Alexandria uicta fuere in frequētem ac promiscuū usum hæc tamē ad heredem transeunt:sed purpura & conchylia atteruntur: nisi uero purpurarum insania toleranda sit: quia fascibus Romanis & deum religioni accōmodantur: & in triumphali miscentur auro. Nos uidimus Messalinam Claudii principis sedēte eo ad naualis prælii spectaculum assidentem:indutam paludamento aureo textili sine alia materia.Arsineum dicit Festus esse ornamentum capitis mulieris.& clauata dici aut uestimenta clauis intexta:aut calciamenta clauis confixa. monile qñq; mulierum ornamentū:quandoq; equorū præpendens.Et spinterem armillæ genus quo mulieres utebantur brachio summo.soliscq; fœminis decoram fuisse uestem longe lateq; diffusam ad ulnas cruraq; ab oculis defendendas.mulieres aūt candida ueste & auratis soccis usas fuisse Beatus Hieronymus ad Siluinā scribēs sic idicat.Quæ pullā tunicā nigroscq; calceolos:cādidæ uestis & aurati socci depositōe

Crotalia

Dardaniū.

Arsineum.
Clauata.
Spinter.

Vestis cādida

ſumſipſti.Idemq; i canticis canticorum ſcribit. Ornamentum quod ſolet uirginum pendere collo nuncupari ormuſcum:a quo item doctore ad Ruſticum monachũ ſcribente eſt: In india naſci carbunculũ & ſmaragdum & margarita candentia:unioneſq; quibus nobilium fœminarũ ardet ambitio.Alia nunc ſparſim collecta afferemus:aliquid commune cum ueſtibus habẽtia: ſiquidem caput & pedes ſicut & reliquum corpus pariter ueſtiri proprie dicitur.Fimbria eſt omnis ueſtium extremitas.Exomides erãt comicorum ueſtitus exertis humeris. Lena ueſtimẽti genus habitus duplicis.Lacerna ueſtis pars infra capitium:lacinia pꝛ ueſtimenti inferior.Lanerum ueſtimenti genus ex lana ſuccida confectum.Mullei fuerunt calcei albanorum regum: & poſt patriciorum: a mullando ideſt ſuendo dicti. Muſtricula eſt machinula ex regulis in qua calceus nouus ſuitur.Ocrem montem confragoſum dicebant antiqui. hinc ocreæ dictæ inæqualiter tuberatæ. patagium eſt quod ad ſummam tunicam ad ſui ſolet. Ricinum omne ueſtimentum quadratum unde riciniati mimi.Ricæ & Riculæ uocãtur parua ricinia:ut paliola ad uſum capitis facta.Supparus ueſtimẽtum puellare lineũ quod & ſubucula ideſt camiſia dicitur.Stalagmium genus inaurium. Ecrocolum palium tenue meretricum dictum a croceo colore. Glomerum paſtorale palium.Puluinus & puluini generis maſculi i neutro puluinaria:puluinus priuati hominis ceruical uel culcitral.puluinar uero & puluinaria principum uel regum:ideſt lectiſternia. Biſſinus mulierum deliciis auri pondere uẽdebatur.inter hæc ueſtium totius corporis: & ab ipſis depẽdentium uocabula: alias quoq; cõſuetudines earum rerũ uſus & inuentionum ſimul dicere cõſtitui. Demoſthenem inqt Aulus Gellius a ueſtitu cæteroq; cultu corporis nitido uenuſtoq; nimiſq; accurato fuiſſe:& Hortẽſiũ oratorũ præter Ciceronem clariſſimũ:quem æmuli dionyſiã ſaltatricẽ appellarũt præſertim Torquatus. & uiros dicit Gellius Romanos prio tũicis toga ſola amictos fuiſſe:poſtea ſubſtrictas & breues tunicas circa humeros deſinentes habuiſſe. Certiſſimũq; uidemus pellium ſuffultura nullos-unq; uſos fuiſſe Romanos. Auguſtum.n. ſcribit Suetõius:ueſte nõ temere alia q̃ domeſtica uſum eſſe a ſorore uxore filia:& neptibus cõfecta:togis neq; reſtrictis:neq; ſuſis.clauo nec lato nec anguſto:calciamẽtis altiuſculis: ut procerior: q̃ erat uideret.hyeme quaternis cum pingui toga tũicis & ſubucula:thorace laneo & fœmoralibus & tibialibus mũiebatur. Gallicula uero omnium profuſiſſimus pelle nunq̃ & ipſe uſus uidetur: de quo ſic habet etiam Suetõius. Sæpe gẽmatas depictaſq; penulas manuleatus & armillatus i publicũ ꝓceſſit.Aliqñ ſericatus.& cycladatus.ac modo i crepidis & cothurnis:modo in ſpeculatoria caligi.nõnũq̃ ſocco muliebri plerũq; uero aurea barba:fulmẽ tenẽs aut fuſcinã: aut caduceũ deorũ

Ormuſcum

Fimbria
Exomides
Lena
Lacerna
Lacinia
Lanerum.
Calcei mullei
Muſtricula.
Patagium.
Ricinum
Ricae
Supparus
Stalagmiũ.
Ecrocolum
Glomerum
Puluinus
Puluinar

Romãis ueſtes pellibuſ fultas non fuiſſe

insignia atq; etiam ueneris cultu usus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem Asiæ gestauit. Binas nostri temporis consuetudines uarie intelligi ex priscis uideo: salutationem quam dignioribus capite detecto facimus unam. mulierum gestaminis obtecti capitis alteram: de quarum utraque quid Plutarchus in problematibus senserit simul audiemus. Deos salutantes caput operiunt: uiris autem dignitate præditis & honore dignis si quo casu obuiant: caput aperiunt. In occursu hostium caput uelamur: uel ad offensionem. amicis & honestis uiris obuiam facti: & caput & nos ipsos aperimus. Quod ad deos pertinet ut deos adorando humiliores reddamur: aut mente ne quid ominosum aut triste interpretandum alicunde auribus acciderit: idcirco uestem ad aurem usq; attollebant. Saturno capite aperto immolabatur tamq; ueritatis deo: q; ueritas occultari obscurariq; nō potest: Saturnusq; ideo ueritatis parens dictus est: q; tempus sit a quo ueritas non scitur. Honori quoq; rem diuinam capite aperto faciunt: quia splendidum quiddam & apertum est gloria: filii tecto capite parentes efferunt filiæ aperto: passis crinibus: q; filii patres tamq; deos colunt: filiæ luctu prosequuntur. Mulieribus ne aperto quidem capite omnino esse licebat. Est enim proditum memoriæ Spurium corbilium primum Romanorum sterilitatis causa uxorem repudiasse: hūc secutus Sulpitius gallus id circo uxori nuncium remisit: q; eam in caput uestem deducere animaduertisset. Idem fecit. P. Sempronius q; eius uxor ludos funebres aperto capite spectasset. Quem capitis aperiēdi morem Romanas mulieres ante centesimum annum seruasse satis constat. Quod enim multis ostendisse memini: Omnes mulierum picturæ ueteres quas in ciuiū ædibus: aut per ecclesias siue ex nusiuo siue penicillo & coloribus factas uidemus: capite aperto sunt. Is uero albis ex lineis amictus quo caput nunc ceruicem & totum contegunt corpus ad funeralia olim instituit: quod supra in principum deificatione ostendimus. Vsum & consuetudinem uestium satis dixisse uidemur: aliquarum nunc originem dicemus. Togas rasas: phrygianasq; diui Augusti nouissimis tēporibus cœpisse scribit ex Fenestella Plinius: suntq; quarum nunc etiam ē usus rasæ uocabulum retinentes: & phrygiæ a penis phrygibus sumptæ: quibus in solo sacerdotali indumento utuntur. Prætextæ apud hetruscos teste Liuio originem habuere: & pariter trabeæ regiū indumentum. pictas uestes apud Homerum fuisse dicit Plinius: a quibus triūphales sint natæ: neq; dubitamus eas picturas acu fuisse factas: acuque facere phrygii etiam inuenerunt: quæ phrygianæ appellantur superius dictæ. Aurum intexere primus in Asia inuenit Attalus rex: unde nomē fuit attalicis: nūc brochatis. colores diuersos picturæ intexere: babylon maxime celebrauit: & nomen imposuit babylonicū: quod ab attrebato

Salutatio capite apto.

Cur Saturno capite aperto immolaretur

Ne mulieres apto essent capite.

Toga rasa & Phrygiana

Prætextæ & trabeae origo.

Vestes pictæ

Attalicae uestes.

Babylōicae.

galliarum ciuitatè aratium uulgare nomen nunc obtinet. plurimis uero litiis interxere:quæ polymita appellant Alexandria instituit: seruatque nunc nomen etiam: & si multis in italia ciuitatibus intexuntur. Polymita
Aratiorum uero siue babyloniorum mirabilem impensam dicit Plinius quum sic ait. Metellus Scipioni triclinaria babylonica sestertium octingentis milibus uenisse:iam tunc posuit in capitalibus criminibus quæ Neroni principi quadringẽtis milibus sestertium nuper stetere. Et ut mores circa cultũ prosequamur Plutarhus scribit:eos qui nobilitate uidebant̃ præstare:lunulas in calceis tulisse:signũ esse dicentes eius quæ in luna esse dicit̃ habitationis:& quod post mortem animi rursus lunam sub pedibus habebũt:uel superbos homines admonentes rerũ humanarũ instabilitatis:cuius rei luna exemplo sit:quæ ab obscuro: in lumen:inde in obscurũ redit. & ad cultũ est barbam radere:de quo usu sic habet Plinius. Tonsoribus Romæ tardior fuit usus. In italiam ex sicilia uenere post Romam conditam anno.cccc.Liiii.adducente. P. Ticinio Mena teste Varrone. primus omniũ radi quotidie instituit Aphricanus:secũdus Augustus. Et Aulus Gellius barbam & genas rasitare usos fuisse Romanos ante quingentesimũ annũ tradit. P. Scipio Pauli filius cũ dies sibi dicta esset a Claudio Asselli tribuno plæbis cui censorem equũ aderat:barbam more solito rasit:& ueste nitida est usus. inter mores consuetudinesq; priscas fuisse uult Plinius aurũ sinistra manu bellice uirtutis insigne delatũ: q & dicit longo tempore senatũ nõ hũisse annulũ: sed iis tantũ q ad exteras ibant fuisse datũ: nec aliis postea licuisse:nisi iis q ea cã hũissent. Et suis temporibus fuisse moris. annulos ferreos sponsæ mitti sine gemma. Annulos uero postea promiscui usus fuisse indicat cannensis clades triũ modiorũ. Macrobius in saturnalibus scribit. Veteres non ornatus sed signandi causa Annulũ tulisse:nec plures q̃ unũ habere licuisse:nec nisi libero: inquinorũq; familiam aureũ nec fœminas qdẽ habere moris fuisse. Annulus autem aliquandiu plæbem a senatu diuisit ut medii equites eo uterentur. & tunica senatum ab equitibus diuidebat. Cur autem in digyto feratur:qui minimo est proximus:uoluisse dicit primos ægyptios: quia uena a corde in eũ continuata sit digytũ. Et Atteius capito existimauit: quia manus illa & d gytus sint minus officiosi. Iulius capitolinus est auctor Maximinũ imperatorem uastæ magnitudinis & feritatis hominẽ uxoris dextrocherio usum fuisse pro ãnulo. Erat enim dextrocherium muliebre brachiorum ornamentum:quod ex auro in ãnuli latí formã gemmis preciosissimis integebatur. Vestium quoq; & totius corporis ornamentorũ pa tem claudat mutatio uestis:quam difficillimis:siue publicis siue priuatis rebus fieri mos fuit:Liuius quarto septuagesimo. Gn. Põpeius Strabo bello sociali picẽtes fudit: & Asculũ obsedit:pp quã

Lunae i calceis

Tõsores qñ primũ Romae

Annulorũ usus

Anulus spõsae ferreus & sine gemma

Detrocherium.

Mutatio uestium

uictoriam Romæ prætexta & alia magiſtratuum ornamenta prius mutata ſunt reſumpta. Et Cicero oratione in Piſonem. Cum ſenatus frequens luctum & dolorem ſuum ueſtis mutatione declarandum cenſuiſſet. Item Cicero in oratione pro. P. Sextio: ſenatus frequens ueſtem pro mea ſalute mutandam cenſuit. Reliquum eſt nobis in conſuetudinem morumq; priſci ſtantis imperii Romanorum obſeruantia incedē di: p̄ſertim petito aliunde auxilio per urbes & itinera formam oſtendere: quam uidemus nedum a noſtra præſentis ſæculi: ſed præteritorum longe ſæculorum conſuetudine diuerſiſſimam fuiſſe: temporum tamē imprimis habenda ē ratio: Aliter enim parua & exili: aliter aucta & opulenta: aliter libera & ſimul caſta: aliter pricipum faſtu & ſimul luxu diſſoluta re factitatum eſt. Mulieres enim infra uidebimus. Vehiculis florente Romana re uſas fuiſſe: etiam magis q̄ homines: quæ ut prohiberentur ipſa uectatione aliquando in ſenatu actum ē. Vnde notum eſt fœminas quaſq; urbis p̄ſtantiores Brutorum domum obſidere auſas: qui abrogationi legis Oppiæ intercedere nolebāt: quæ lex prohibebat ne mulieres ueſtem uarii coloris: ne plus ſemiunciam auri haberēt: ne iuncto uehiculo propius urbem mille paſſus præterq̄ ſacrificii cā uterentur. Obtinuerūtq; mulieres abrogari legē pernicioſo certe exemplo: quia in peius omnia ſunt delapſa. Scribitq; Plutarchus in problematibus. Carmentis ædem mulieres ædificaſſe & maxime coluiſſe: quia mulieres uehiculis ſenatus conſulto prohibitæ: cum poſtea eſſent reſtitutæ id ædificauerunt: quæ Euandri mater fuit: Nicoſtrata prius appellata: & quia ederet oracula carminibus inde carmenta eſt dicta: ob quam & carmina dicta. Q uāq̄ Marcū Catonē cenſorē ſcribit in. xl. Liuius non nihil tanto malo remedii adhibuiſſe. Ornamenta enim & ueſtem muliebrem & uehicula quæ pluriſq̄ quindecim milibus æris eſſent in cenſum: referri in rationes iuſſit. Sed ad rem præter equos quorum ſub regibus: poſt libera ciuitate: demum principibus præſertim florentiſſimis ſemper ratus: quandoq; nullus in urbibus & itinere fuit uſus: ſex decim uectationis modo fuiſſe inuenimus: forma inter ſe plurimū differentes. De equorum tamen uſu dicturi: memoramus nō eſſe nobis ſeruatum in bellis conſuetudinem ſexto dictam libro repetendam: cum ēt negaturi non ſimus multos præſertim nobiles: in itinere equis quandoq; uſos fuiſſe. uidemus enim ex Liuio Fabium maximum qui filio conſuli ad ocriculum obuius fuit in equo ſediſſe: quouſq; eum deſcendere filius per lictorē iuſſerit. Et de. M. Catone ſupiore ſcribit Seneca epiſtola tertia de nonageſima. O quantum erat ſæculi decus imperatoriū triumphalem: cenſoriumq; ſuper omnia hoc eſt Catonem: uno caballo cē contentum: & ne toto quidem: partem enim ſarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant. & de altero Catone ſcribit Plutarchus: Cū p̄

Fœminæ brutorū domū obſederunt Lex oppia

Carmēti ædes a matronis extructa.

Carmia uū.

Equorum uſus

des per Asiam obiret legationem: Demetrio Pompeii liberto obuiasse equitum turma sociato. Ciceroq; in libris de senectute scribit Masinissam cum equo descendisset: ut iterum ascenderet adduci non potuisse. Quem etiam Ciceronem Tironi suo scribere uidemus: Equum & mulum brundusii tibi reliqui. Et in miloniana eiusdem oratione est. Obuiã fit ei Clodius expeditus in equo. Et tamen addit nulla rheda: nullis impedimentis: nullis græcis comitibus ut solebat. Sed fuerit hic licet rarus equorum usus usq; ad primorum ex principibus tempora. Claudium imperatorem scribit Suetõius uiatores ne per italiæ oppida nisi pedibus: aut sella: aut lectica transirent monuisse edicto. Et Iulius capitolinus scribit. M. Antoninum pium in ciuitatibus sederi in equis: aut uehiculis prohibuisse edicto. Qua autem ratione uehiculorum cõsuetudo: aut per se ipsam inoleuerit: aut de industria sit introducta: Seneca epistola quintadecima sic ostendit. Gestatio & corpus cõcutit: & studio non officit: possis legere: possis dictare: possis loqui: possis audire: quorum nihil ne ambules uetat. Vnde Cicero ad Atticum: Hãc epistolam dictaui sedens i rheda. & infra. Capuam proficiscebar hæc scribẽs. & alia epistola ad eundem. hoc litterarum exaraui egrediẽs e uilla ante lucem. Et plinius orator Mario de auunculo suo. In itinere quasi solutus curis cæteris huic uno uacabat. Ad latus notarius cum libro & pugillaribus: cuius manus hyeme manicis muniebantur: ut ne cæli quidem asperitas ullum studii tempus eriperet. Sed iam uideamus ipsa quindecim uehiculorum uocabula. Arceraq; sit primum: de quo uehiculo Asconius. Arcera plaustrum rusticum tectum undiq; quasi arca: quo senes & ægroti uectari solent. Cisium uehiculi biroti genus: Vnde Vlpianus locati & cõducti: Cisiarius idest carrucarius. Arcirinam Festus inquit esse plaustri modici genus: quo homo gestari possit. Benna lingua gallica genus uehiculi appellatur. Vnde combennones in eadem benna sedentes. canterium aliud fuisse uehiculum Seneca epistola tertia de nonagesima sic ostẽdit. M. Cato cẽsorinus: quẽ e re publica tam fuit nasci q̃ Scipionẽ: alter enim cum hostibus nostris bellũ: alter cum moribus gessit: canterio uehebatur æthiopico. octophorũ fuit octo rotarum uehiculum: quo solus ẽ usus Gallicula: de quo Suetonius. interdũ adeo segniter & delicate iecisse: ut octophoro ueheretur: atq; appropinquanti in urbẽ uerri sibi uias: & conspergi propter puluerem exigeret. currum passim p latinos auctores inuenimus: quo in rusticis & aliis necessitatibus atq; alicubi in bello quandoq; fuit usus. Tamen. L. Metellus qui palladium incẽdio eripiẽs excœcatus ẽ: id a senatu in honorẽ habuit: ut curru in senatum portaretur. Et Plutarchus de Cæsare cũ per italiam Cæsar curru ueheret̃ semper Antoniũ una secũ habuit. cuius similitudinẽ ornatiores habuere carrucæ. Nã Helius Spartiãus de

De uehiculorum usus

Arcera.
Cisium.
Cisiarius
Arcirina
Benna
Cõbẽnones
Canterium.

Octophoro.

Carrucae

Alexãdro ſeuero. Carrucas Romæ & rhedas ſenatoribus omnibus ut argenteas haberent permiſit: intereſſe Romanæ dignitatis putans: ut his tantæ urbis ſenatores uectarentur. ſed rheda quid fuerit infra dicemus.

Pilentum Petoritum.

pilentum inquit Feſtus uehiculi genus eſſe quo matronæ uehuntur. ſed idem uidetur eſſe quod petoritum: quod uehiculi uerbum quattuor rotarum ab hiſpanis introductum Varro de lingua latina in conſuetudinem: ſua & Cicerõis ætate primum ueniſſe dicit: eſtq; eius formæ qua noſtri temporis principum italiæ mulieres uectantur: ita librarum: ut conſidentes in puluinis in aere ſuſpendi agitatæ uideantur: de utroq; Feſtus: pilentum uehiculi genus quo matronæ uehuntur. petoritum uehiculum gallicum. Alii oſce putant dictum: quod impetora quattuor appellant: quattuor enim habet rotas. hiſq; duobus parũ differentem formam fuiſſe tenemus

Carpẽtum.

Carpentum: de quo Cornelius Tacitus. Suum quoq; faſtigium Agrippina altius extollere. carpento capitolium ingredi: qui mos ſacerdotibus & ſacris antiquis conceſſus: uenerationem augebat fœminæ: quam imperatore genitam: ſororem eius qui rerum potitus ſit: & coniugem & matrem fuiſſe unicum adhunc diem exemplum eſt. Morem uero hunc quem Tacitus ſacris & ſacerdotibus conceſſum fuiſſe dicit: Ammianus marcellinus noſtros ſeruaſſe chriſtianos ſacerdotes: ut multi q̃ ornatiſſimi unico ueherentur carpento: ſcribit: & tamen carpento uehebatur. Claudia: cum turbæ eam progredi ipedienti: ut frater reuiuiſceret optauit: (quamq̃ cauſa eẽ potuit de qua in quinto Liuius ſic habet). Cũ matronæ aurum dediſſent pro corona aurea Apollini mittenda quam uouerat Camillus: ſenatus gratitudine uſus matronis conceſſit: ut pilento ad ſacra & carpentis ad ludos feſto & profeſto die uterentur. Sella magiſtratuum ædilis & prætoris ſedes qua per urbem ius dicentes comportabantur: quemadmodum aliquot ex noſtri temporis ſummis pontificibus podagra impeditis: humeris hominum ea uidimus deferri. Tamen Suetonius Auguſtum nouam cœpiſſe conſuetudinem dicit: in conſulatu pedibus fere extra ſæpe adoperta ſella per publicum inceſſit. Burdones item aliud

Burdones. Eſſedum

fuerunt uehiculi genus unico homini ferendo idoneum. Et eſſedũ breue uehiculum rheda minus birotũ: uno homine celeriter aduehendo fuit accomodatum. Cicero Trebatio in britania agẽti. Eſſedũ aliquod rapias ſuadeo. & ad nos q̃ primum recurras: quamq̃ & id etiam ſicut alia uehicula luxuries Romana poſtmodũ habuit ornatiſſimũ. Nam Suetonius de Claudio imperatore. Eſſedum argenteum ſumptuoſe fabricatum: ac uenale ad ſigillaria redimi concidique coram imperauit.

Lecticae forma.

Lectica frequentiſſimum apud priſcos uehiculi genus nobilium uirorum ſimul & fœminarum fuit: cuius forma marmore inciſa Romæ in hanc maxime formam extat. Primũ haud multum diſſimile eſt feretro

huius temporis quo a decem duodecimue hominibus mortuorũ corpora in sepulturam deferuntur. Sed pedes habuit tres ita subtus affixos:ut in itinere occulti suspenderentur:& in lecticæ fundnm resupinati dimissi eam a terra altiusculam sustentarent: intectãq; fuisse apparet uelis:ab oculis:puluere:& sole:ac uento semper defendentibus: quorũ aliqua densiora frigoribus & pluuia arcendis:idonea fuisse non dubitamus.& partem qui ferebatur:aut totam aperire cum libuisset: facile poterat:erat uero duorum capax:qua tamen unici ut plurimum utebãtur Suetonius de Nerone.matris sæpe lectica per publicum simul uectus est.Ei succolabant deni duodeniq; serui: quibus longo in itinere uicarium in laborem alii succedebant:conficiebanturq; eo uectationis modo & longa simul & inquieta: & cum libuisset accelerata itinera. sed illis per urbem agros & oppida frequentior usus fuit. supra eos autem qui succolabant lecticam fuisse delatam. Seneca epistola octuagesima hic índicat. Idem quoque de istis licet omnibus dicas:quos supra capita hominum:supra quamque turbam delicatos lectica suspendit. Et idẽ epistola prima trigesima. Non faciet te beatum turba seruorum lecticam tuam per itinera urbana: aut peregrina portantium. Et item Seneca. Quotiens occurrit domus splendida:cohors culta seruorum: lectica formosis imposita calonibus:contemno. Vlpianus de legatis tertio: lecticarii qui solum matrem familias portabant: continentur legato rerũ uxoris causa paratarum. Item iumenta uel lectica uel sella uel burdões Domitianus imperator probrosis fœminis lecticæ usum ademit. Exteros quoque uiros alicuius dignitatis lectica sicut & Romanos fuisse usos Cicero ad Atticum sic indicat.hic Vedius uenit mihi obuiam cũ duobus essedis & rheda equis iuncta:& lectica.sed iam de rheda uideamus:quod communius cæteris uehiculum fuit: erat uero duarum semper rotarum:sed multiplicium quandoq; iugorum: qua omnibus etiam abiectissimis uti licuit:ut solus ornatus quales ea uectarentur ostenderet:& multi simul ea commode uehebãtur:dummodo mulæ & equorum iuga adhiberentur oneri suffectura.Cicero pro Milone. Cum hic Milo cum uxore ueheretur in rheda penulatus: magno & impedimento ac muliebri:& delicato ancillarum puerorumq; comitatu.Mulis uero usos fuisse ad uehicula priscos & non equis ubiq; inuenio:quod ex parte sic indicat Seneca tertia de nonagesima epistola. Vehiculum in quo positus sum rusticum est mulæ se uiuere ambulando testant̃:mulio excalciatus non propter æstatem. Quid mulæ omnes saginatæ:omnes unius coloris. Et Helius Lampridius de Cómodo imperatore. Dedit & uasa aurea & cum unguentis alabastra:dedit & uehicula cũ mulabus:& mulíõibus & iũcturis argẽteis:ut ita a cõuiuio redirẽt.sed alia q̃ mulos & equos animalia Heliogabalũ rhedis & uehiculis iũxisse:sic

Rheda.

Mulis usos ãtiquos ad uehicula ñ equis

Lampridius habet. Canes ingentes quaternos iunxit ad currum: & sic uectatus est. quattuor ceruis iunctis ingentibus: processit in publicum iunxit & leones: matrem se magnam appellans. iunxit & tygres liberū se uocans: habuit gemmata uehicula & aurata. Iunxit & quaternas mulieres & binas uel ternas ad pimpillum quod est temonis caput: & sic uectatus est & nudis nudus trahentibus. fecit idem ꝺ pueris: cum tūc ut ante Philippum liceret. Rhedas autem imprimis sed & alia uehicula: publice institutum fuisse in urbe Roma ad portas teneri parata: quæ indigentes dato precio publice etiam declarato: in promptu haberent: constat Suetonius de Callicula. In gallia quoq; cum damnatarum sororum ornamenta & supellectilem & seruos atq; etiam liberos immensis preciis uendidisset: inuitatus lucro. quicquid instrumenti ueteris aulæ erat ab urbe repetiit. comprehensis ad portandum meritoriis quoq; uehiculis & pistrinensibus iumentis: adeo ut panis Romæ sæpe deficeret: & litigatorum plæriq; quod occurrere absentes ad uadimonium non possent: causa caderent. Et erant rhedæ: ac uehicula non in urbe solum ut supra apparet meritoria omnium necessitatibus suffectura: sed per uias consulares ab urbe Roma undiq; in quascunq; orbis Romani prouincias ducentes: precio singulis præfixo: ultra quod nihil ꝑ uectura accipere possent. Capitolinus de. M. Antonino philosopho: dedit præterea curatoribus regionum ac uiarum potestatem: ut uel punirent: uel puniendo ad præfectum urbis remitterent eos: qui ultra uehicula quicq̄ ab aliquo exegissent. Quam quidem uehiculorum undiq; constitutorum consuetudinem ex parte nos edocet Iohānis chrisosto mi ad Stargirium monachum opus. Chrisostomus namq; uir sanctissimus eloquentissimusq; Stargirium monachum post actam in monasterio multis annis laudabilem uitam: a demone correptum ut consolaretur: multis nitiꝺ rationibus exemplisq; uirorum item sanctorum: qui multis in hac uice laboribus difficultatibusq; agitati sunt. Inter quæ ē de Abraam tā multarū gentiū patre: quem multi existimarunt ætatem omnem prospere & trāqlle uixisse. Et Chrisostomus præter alia incommoda peregrinationē eius narrat difficillimam: in qua quidem facile apparet quāta fuerit differentia regiminis & cōditionis prouinciarū Palestinæ: caldeorum & persarū regni: quæ temporibus Abraæ fuit: & earundem prouinciarum administrationis: quæ per Alexandri mammeæ & Iuliani appostatæ imperatorum tempora erat: quando ipe Chrisostomus hæc scribebat. quo ex Chrisostomi testimonio: non magis uehiculorum de qbus nūc agitur per Romani imperii uias dispositio cernitur q̄ ipsarū prouinciarū fœlix de quo longe supra diximus regimen intelligitur. Sed iam ipsum audiamus Chrisostomum: q omissis laboribus: & difficultatibus maximis: qbus Abraā i perfide agitatus est: sic habet.

Pimpillum.

Vehicula meritoria

Verũ ista quoq; modo omittamus:atq; a peregrinatione sua ordiamur Illud primum inquirentes diligentius:quanto itineris spacio caldeorũ prouincia a palestina separata est: aut quænam uiæ illius conditio fuerit:quo modo sibi tunc miscerí illi homines potuerint. Qui fuerit uiuendi atque conuersandi modus non enim:quia facile tunc iustus ille obediuit: res etiam continuo facilis existimetur. Nec quoniam cito ac breuiter Moises rei gestæ digessit ordinẽ: opus ipsum breuitatem putes imitatum.Ista enim dicere & enarrare facillimum est:agere autem laboris difficultatisque plenissimum est. Viæ igitur istius longitudinem locorumque intercapedinem:diligentius enarrare possent: qui inde ad nos progressi essent.Nos hactenus illorum quidem nemini congressi fuimus. Vnum uero ex iis qui ex citeriore prouincia aduenium nacti: cum tempus ab illo inquireremus: quo iter agere coactus esset:trigita & quinque dierum numerum audiuimus. Et Babylonem quidem ille se non uidisse ait:audisse tamen ab his qui ibi fuerant:tantundem itineris restare conficiendum:ut eo peruenirẽtur:atq; huiusmodi distãtia locorum & tunc erat:& modo est.porro itineris conditio non ea nunc ẽ: quæ tunc fuisse creditur.Nunc enim & mansionibus perpetuis distinctum est:& urbibus ac uillis frequentibus ornatum: uiatoresq; plurimos offendit:qui illuc proficiscuntur: quod non minus ad securitatis rationem ualet q̃ mansiones:urbes atq; uillæ. præterea & ex prouincia ciuitatũ principes uiros & corporis magnitudine & roboris: cunctos excellentes:Iaculoq; & funda tantũ ualentes:quantum uel sagittarii sagittis:uel armati pilis: statutis ducibus quibus illi obtemperent constituentes:hoc eis unicum iniungunt munus: solamq; itineris tuendi curam custodiamq; permittunt.Ad hæc aliam longe his omnibus diligẽtiorem curam excogitauere.habitacula enim mille passibus ab inuicem distincta itinere toto fabricantes:nocturnos illic statuere custodes. per illorum labores & uigilias maximum contra latronum impetus munimen uiatoribus constituentes. Tunc uero nihil horum erat: non uillæ perpetuæ:non urbes:non discretæ dierum singulorum mansiones:non crebra diuersoria:non commeantium uestigia:nõ aliquid denicq; huiusmodi.licet nunc omittere semitæ asperitatẽ: aeriscq; inequalitatem:quæ & si desinit:alia per se uiatoribus sunt molestissima. Testes mihi sunt q̃ cum uehiculis iumentisq; inuehantur: ne sic quidem consueta itinera audent incedere:nisi ea prius strata lapide uiderint:foueasq; impleuerit atque cuncta complanauerint.Cæterum tunc in habitabili nunc regione erat uia illa desertior:ipsisque montibus & collibus asperior: præruptisque omnibus & præcipitiis periculosior. Nondum id quod esse omnium grauissimum duxi:quo pacto barbaris ferisq; nationibus nouus semper hospes iũgebatur intelligo. Hoc enim maiora ille ac difficí

liora in dies negotia præbebat:cum omnes tunc per gentes: Immo ut uerius loquar per ciuitates diuisi essent:atq; separati. neq; enim sicuti nunc in maxima orbis parte fieri cernas: uni imperio uniusq; ditioni mortales omnes seruiebant:eisdem gubernabantur legibus: sed ueluti corpus uuum in multa membra concisum:ita hominum genus dispersum erat atq; dissipatum.hostesq; ex hostibus iustus ille Abraam mutare in dies cogebatur: & antq̃ priores fugeret rursus in alios incidere: cum alibi quidem confuse plurimi dominarentur:alibi nullus dominationis ordo seruaretur. sed iam satis multa de moribus priscorum & cõsuetudinibus seu publicis seu priuatis:satis multa ita superius dicta sunt de religione:& de rei publicæ administratione: atq; etiam de militia.Ad decimam ultimamq; partem triumphos nostri operis titulũ deducq; ueniendum est.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER DECIMVS INCIPIT FOELICISSIME

TRIVMPHOS Romanorum describere ac unum in locum congerere aggressus:duo eorum tamq̃ præludia minoris scilicet dignitatis & gloriæ: alios honores uictoribus datos prius referã. Ouationem & tropheum.Ouatioq; ordine prima uerbi uim ab ohe gaudentium interiectione & originem habet:ut dicta sit quasi ohatio:Iuuenalis de Horatio. Satur est cum dicit Horatius ohe.Et Festus Pompeius ouantes dicit lætantes: ab eo clamore dictos: quem faciunt redeuntes: ex pugna geinatmã o o littera. Et Aulus Gellius sic habet. ouandi ratio: & causa cum bella non rite neque cum iusto hoste gesta sunt:aut hostium nomẽ humile & non idoneum:ut seruorum:pyratarum.aut deditio solito citius facta:aut incrementa uictoria.ingrediebantur urbem pedibus:sequentibus eos:non militibus sed uniuerso senatu. & oualem coronam supra ostendimus fuisse myrtheam:quam habebant qui ouantes introibant cum bella non erant indicta:aut sine sanguine.Liuius.xxvi. Trib.plæbis ex auctoritate senatus ad populum tulerunt. Vt.M. Marcello qua die urbem ouans iniret imperium esset.pridie q̃ urbem iniret in monte albano triumphauit:inde ouans multam præ se prædam in urbẽ intulit:cũ simulachro captarũ syracusarũ:catapultæ: balistæq; & alia omnia instrumenta belli lata:& pacis diuturnæ regiæq; opulẽtiæ ornamenta argenti æriscq; fabrefacta uasa:alia suppellex preciosaq; uestis:& multa nobilia signa: qbus iter prias græciæ urbes syracusiæ ornatæ fuerãt

Ouatio uí.

Corõa ouaris myrthea

M.Marcelli ouatio

punicæ quoque uictoriæ signum octo ducti elephanti. & non minimum fuere spectaculum cum coronis præcedentes Sosis syracusanus & mericus hispanus:quorum alter introitum in syracusas:alter in arcẽ dederat. Et Suetonius de Augusto bis ouans ingressus est urbem: post philippense:& rursus post siculum bellum. Et de Tiberio idem:ob res bene gestas in gallis ouans urbem curru ingressus est:primus ut ferũt triumphalibus ornamentis honoratus:nouo nec cuipiam alteri tributo genere honoris Liuius in quarto. Quinto Capitolino filio capitolini: equis fusis triumphus negatus:ouans urbem ingressus est.& infra:Publius Valerius consul.arce carmentana recuperata urbem ouãs introiit.& infra Valerius potitius consul.deuictis in algido equis triumphauit:& libro quinto Manlius capitolinus consul ouans ingressus est.& libro septimo Fabius repulsis a porta collina gallis & tiburtibus uastatis: ouans urbem ingressus ẽ. Tertio item & trigesimo libro. Aclius obrem faciliter in hispania gestam:ouans in urbem ingressus est.& quinto trigesimo. M. Fuluius nobilior qui biennio ante prætor in Hispania profectus est ouans urbem ingressus ẽ. Tropheum græcam habet originem a strophos quod cõuersionem latine significat. primi enim græci eo uocabulo usi:suos qui hostem nulla aut parua commissa cæde cõuertissent in fugam: in hunc maxime modum honorarũt. Arboris quæ in loco esset ramis paululum supra stipitem succisis:scuta:galeas: toraces:loricas: & alia quæ fugiens reliquisset hostis arma appendebant: eratq; id paucorum dierum uicti dedecoris & uictoris gloriæ monumẽtum:quod pace breui composita sublatum: nullam notæ uicinis in ea uictoria iniustæ relinqueret memoriam. Vnde Plutarchum supra ostẽdimus merito quæstum:esse imprudenter simul: & aspere nimis egisse primos ex græcis:qui trophea aut marmore incisa:aut ære sculpta faciẽtes:odium simul & bellum a conseruata uicti ignominia perpetuũ reddidissent. Romanos itaq; ultimo græcorum exemplo trophea marmorea aut ærea:præsertim monetarum dorso insculpta posuisse uidemus: quorum multa etiam nunc passim per urbem extare uidemus. sed illa sunt omnium maxima Caii Marrii de cimbris habita:quæ a Sylla dissecta Caium Cæsarem reposuisse Suetonius scribit. Nunc ad sanctorũ Iuliani & Eusebii ecclesias qua uia ab arcu sancti Viti:ad celebrem sanctæ Crucis basilicam itur semiintegra de eoq; uerbo habet sic Nonius. Spolia hostiũ affixa stipitibus uocantur trophea:sed de triũphis uidea mus. Triũphare inquit Varro appellatum: q̃ cum imperatore milites redeuntes clamitant per urbem in capitolium euntí.io triumphe: a triamue græco liberi cognomento.& Plinius liber pater primus triũphũ inuenit. Ciceto ad equites prius q̃ iret in exilium. maiores nostri eos imperatores:qui militum uirtute hostium fregerant furorem iucũdissimo

Tropheum.

Triũphare

Lex de triũphantibus.

fructu libertatis reconciliato:non ſolum ſtatuis dignos putarunt: ſed etiam æterna triumphi laude.lege autem fuit cautum: ne quis triũpharet qui minus q̃ quinq; milia una acie ſuperaſſet.M. Cato & Martius tribuni plæbis altera lege pœnam ſtatuerunt his qui mẽtiti erant.Quare ingreſſi urbem triumphaturi: apud quæſtores urbanos de ueritate ſcripta iurant.Et legibus item ac pro conſuetudine obſeruatum ut pro aucto tantum imperio non pro inſtaurato triumpharetur.Itaq; nec. P. Scipioni recuperatis hiſpaniis:nec.M.Marcello captis ſyracuſis triumphus conceſſus. Primus apud Romanos in triumpho liberum patrem imitatus eſt Titus Tatius: qui triumphans de Sabinis primus omnium ouans urbem ingreſſus eſt.quoniam rem leuiter abſq; cruore geſſerat:myrthoq; ueneris uictricis coronatus inceſſit:quæ poſtea fuit ut diximus:ouantium corona. Sed de triumphis multa ſunt dicenda prius q̃ ad particularem eorum deſcriptionem ueniamus:primum apd̃ maiores nulli licuit triumphare:qui nec dictator:nec conſul: neq; prætor res geſſiſſet:quod cum.L.Lentulo obiectum eſſet qui proconſul in Hiſpania rem bene geſſerat:ouans ſicut ſupra oſtendimus in urbem ingreſſus eſt:Et duo de trigeſimo de Scipione:Ob res geſtas magis tentata eſt triumphi ſpes q̃ petita pertinaciter:quia neminem ad eam diem triumphaſſe qui ſine magiſtratu res geſſiſſet conſtabat.In ſeptimoq; Liuius. G.Mãlius de plæbe primus dictator:d̃ hetruſcis populi iuſſu ſine auctoritate patrum triumphauit.ſolusque Gneus Pompeius quod multi ſcripſere eques Romanus: & prius q̃ per ætatem cõſul fieri poſſet bis triumphauit:quod in delubro Mineruæ in titulis Pompeii appa ruiſſe Plinius affirmauit. Lex alia ſiue conſuetudo triumphaturis fuit: ut prius reportarent exercitum:prouinciamq; in qua res geſſer ant ſucceſſoribus redderent quietam.Liuius.xl.Lutius Manlius conſul ex hiſpania redierat:cui poſtulanti a ſenatu in æde Bellonæ triumphum: rerum geſtarum magnitudo impetrabilem faciebat:exemplum obſtabat. quod ita comparatum more maiorum erat:ne quis qui exercitum non deportaſſet triumpharet:niſi pacatam perdomitamq; ſucceſſori prouinciam tradidiſſet.curru autem ſemper peruectos fuiſſe qui triumpharent conſtat:duarum tamen rotarum: quales Romæ in Titi Veſpaſiani arcu ad ſanctam Mariam nouam:& in ſanctæ Martinellæ ſacello.L. Veri Antonini marmore inciſos ad iuſtam prope menſuram extare uidemus:duciturq; uterq; dictorum imperatorũ currus equis quattuor: prout Liuius libro quarto Camilli deuictis uehiis triumphus modum exceſſit:Curru equis albis iuncto inuectus clarior q̃ gratior fuit. Et tamen Liuium duodeuigeſimo ſic habere uidemus. De.C.Claudii Neronis &.M.Liuii ſalinatoris triũpho poſt iflictã Haſdrubali cladẽ ducto .C.Claudius equo ſine militibus.M.Liuius quadrigis urbem ineuntẽ

Triũphatuti de ueritate ſcripta iurant.

T.Tatius primus romanorũ triumphauit

Quibus triũphare licet.

Lex altera triũphantiũ

Triũphãtiũ currus qualis.

milites sequerentur. itaque iret alter consul sublimis curru multiiugis si placeret equis. uno equo per urbem curru triumphum sequi Neronem. Et præter equos tauroſq; utroſq; albos elephantis postea ducendo currui nonnulli ex principibus sunt usi: Nam Pompeii triumpho aphrico elephanti currum traxere. Quem in hoc sicut & in prælio Cæsar superauit:de quo Suetonius.gallici triumphi die ascendit capitolium ad lumina.Elephantis quadraginta: dextra leuaq; lycnos gestantibus.Et Capitolinus de Gordiano iuniore. Quadrigæ elephantorum Gordiano decretæ sunt:ut pote qui persas uicisset:triumpho persico triumpharet.Et Flauius Vopiscus de Aureliano. Fuit alius currus quatuor ceruis iunctus:qui fuisse dicitur regis gothorum:quo ut multi memoriæ tradũt:capitolium Aurelianus inuectus est: ut illic cæderet ceruos:quos cum eodem curru captos uouisse louí optimo maximo ferebatur.Et si triumphus ob rerum transuehendarum multitudinem una die perfici non poterat:alii dies perficiendo adhibebantur. Titum enim Quintum Flaminium de macedonibus & græcis triduo triumphasse infra ostendemus. Suetonius de Cæsare. eodem mense quater sub diuersis ducibus triumphauit. & de Augusto currules triumphos tres egit.Dalmaticum:Acciacum:Alexandrinum continuo triduo. In ipsoq; triumphantum curru filios sedere solitos fuisse:Cicero pro Murena sic asserit.Cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filii soleant.Aemiliũ Paulũ speciosissimo in triumpho filiũ duxisse legimus:quem triduo post amiserit.Sed gratius egisse uidetur Hadrianus: cũ enim triumphum ei senatus qui Traiano debitus erat detulisset recusauit ipse:atq; imaginem Traiani curru triumphali uexit ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem & Marcus Antoninus philosophus petiit.l.fratri. Vt.M. secum triũpharet:petiit præterea ut filii Marci Cæsares appellarentur. Triumphauit simul de parthis.In triumpho autem liberos Marci utriusq; sexus secũ uexit ita tamen ut & puellas uirgines ueheret. cum filio suo de Marcomanis triumphauit. e cõtra uero impurus ille & bestius homo Commodus Antoninorum & imperatorii nominum inquinator:uenia legis annariæ impetrata cõsul est factus:& cũ patre de germanis triũphauit: Romamq; ut rediit subactore suo Antero post se in curru collocato ita triũphauit:ut eũ Anterus ceruice reflexa pu.oscularetur: etiam i orchestra.& Seuerus apher parthicum deferentibus patribus triumphũ idcirco recusauit:quod consistere in curru affectus articulari morbo non posset:filiisq; concessit ut triumpharent. Descriptioni item triumphorum præmittenda sunt alia: & imprimis nonnulla quæ Cicero Verrinarum septimo sic habet.ipse triumphus quam ob rem gratissimus populo Romano fuit atq; iucundissimus: quia nihil est uictoria dulcius:

Elephãti ad currus triũphantium.

Aureliãi currus a ceruis uectus

Triũphãtiũ filios curru eodẽ solitos duci

Imago Traiani triumphauit

Triumphus cur gratus populo ro.

ūictoriæ autem teſtimonium dulcius: ſi quōs ſæpe metueris: eoſdem uinctos ad ſupplicium duci iubeas. At enim qui triumphant eo diutius uiuos hoſtium duces ſeruant: ut his per triumphum ductis pulcherrimum ſpectaculum fructumq; uictoriæ populus Romanus percipere poſſit: tamen cum de foro in capitolium currum flectere incipiunt: illos duci in carcerem iūbent. Idemq; dies & uictoribus imperii & uictis uitæ finem facit. Et idem Cicero in Piſonem. differens de triumpho: quid tandem habet iſte currus? qd uincti ante currum duces? qd ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? Et uarii item mores adnotandi ſunt. Feſtus Pompeius laureati milites ſequebātur triumphantes: ut quaſi purgati a cæde humana intrarēt urbem. Ita q; eandem laurum omnibus ſufficionibus adhiberi ſolitum erat: q; omni tempore uiret: ut ſimiliter res. pu. floreat: de qua item lauro Plinius. laurus triumphis proprie dicatur: Cæſarum pontificumq; ſola domos exornat: & ante limina excubat: ſterilis earum maxime triumphalis qua triumphantes utuntur. Et infra Plinius morem dicit triumphantiū notabilem: olim triumphaſſe duces cū corona hetruſca ex auro: quæ a tergo ſuſtineretur a ſeruo: triumphantemq; tunc annulum in digyto ferreum habuiſſe. ut æqua eſſet fortuna triumphantis: & ſerui coronam ſuſtinentis: Sicq; triumphaſſe de Iugurtha Caium Marium: qui tertio conſulatu aureū ſumpſerit annulū: ſed in his quæ nūc extant marmoreis triūphantium figuris: fortuna alata non ſeruus coronam ſuſtentat: quam quidem fortunam inaurato corio: aut aliter depicto fuiſſe credi derim: colorem enim ſuū nūc habet marmor: & de re ipſa nihil ſcriptū inuenio. Tunica autem aurea triumphaſſe Tarquiniū priſcum Plinius in Verrio flacco ſumptū tradit: Moriſq; item fuit: non legis imperatores belli ciuilis uictoria quantumuis magna non triūphare: quia ciues non hoſtes occiderint. Sic nec Naſica Tiberio graccho cum ſuis peremptō: nec Metellus Caio opimio: neq; Caius Antronius Catilina ſuperatis triumpharent. Lucius uero Sylla cum de græcis urbibus captis. & ſimul de ciuibus Marianis ſuperatis triumpharet: ſola urbiū captarum ſpolia in triumphum prætulit. Moriſq; pariter fuit ut ſequentes triūphalem currum milites lædoria in imperatorem ſuum dicerent. Sicq; gallico triumpho Cæſaris milites inter cætera carmina iocularia ēt illud uulgatiſſimum pronunciarunt. gallias ſubegit Cæſar: Nicomedeſ Cæſarem. & Ventidium baſſum parthici triumphi die ſecuti milites decantarunt. Q ui mulos fricabat factus eſt conſul. lege autem cautū erat: quod Plutarchus in Pauli Aemilii uita tradit: neminem ducem ante triumphi initium urbem ingredi. Sed in uaticano apud territorium triumphale: neceſſarios triumpho apparatus facturi expectabāt: quod

Milites laureati ſequebantur triūphantes

Laurus triūphis dicata

Triūphātis corona & annulus

Fortuna alata.

Militum carmen laedoriū i triumphantem.

Triūphaturi i uaticano expectabāt

in Vespasiani triumpho & filiorum infra diffusius ostēdemus. Triumphos omnes Romæ & nunq̄ alibi præter duos fuisse ductos atq; celebratos constat:mirumq; in tanta rerum imperii euersione:in tanta principum & tyrannorum insolentia:in tanta ledium & locorum mutatione:quantam pene singuli fecerunt imperii moderatores: neminem fuisse eorum:qui aut Mediolani:aut Aquilegiæ: aut Constantinopoli uoluerit triumphare.Lucium autem Pisonem tradit Plinius scripsisse. Papirium cursorem primum in monte albano triumphasse de corsis. Et Papirium masonem:cum triumphum Romæ non impetrasset: in albano monte triumphasse. Triumphosq; ipsos omnes uiginti & trecentos fuisse Paulus Orosius omnium:qui stantis adhuc Romani imperii gesta scripserunt ultimus est auctor: quem gloriosis ecclesiæ doctoribus Hieronymo & Augustino familiaritate coniunctum:de ea re cum ipō Augustino uidendi triumphi (sicut initio diximus) auido: contulisse crediderim. Defierant enim pridem antea triumphare Romani. cum satis constet Probū imperatorem fuisse qui triūphauerit ultimū. Et Probū:iter: & ultima beati Augustini tempora:anni paulo plus minus ducentis adnumerantur. Primum apud Romanos Titum Tacitum regē Dionysii bacchi imitatione triumphum duxisse diximus: & aliū e regibus Tarquinium priscum pariter triumphasse Plinium scribere supra item ostendimus:sed quales hi fuerint triumphi a nemine tradi uidimus. Publius autē Valerius consul primus pulso Tarquinio:& uchiis tarquinien sibusq; post Bruti mortē superatis: reges pulsos in hoc sicut & in plærisq; imitatus:triumphauit. Et si uero nonnullos ex triumphis qui uisi fuerint ampliores pro tempore atq; speciosiores scribere intendimus quo gloriam populi Romani eius temporis: tāq̄ & nos ipsi cū Augustino adsimus: celebriorem lætioremq; ostendamus: maiorem tamen eorum partem summatim colligendo pergemus. Seruabimus aūt temporum ordinem: ut crescentem populi Romani potētiam triūphorum quoq; amplitudinem imitatam fuisse appareat:utq; omnibus constare possit:quo tempore Romana potentia se ipsam sub Pompeio: & Cæsaribus ferre non potuit:triūphos fuisse ductos:qui deorū potius q̄ hominum opera:opulentiā fastūq; imitati sint:eritq; a Camilli triumpho initium:de quo sic habet in quinto Liuius. Aduentus quoq; dictatoris omnibus ordinibus obuiam effusis celebratior: q̄ ullus unq̄ antea fuit triumphus:omnem consuetum honorandi diei illius modū aliquā tū excessit:maxime conspectus ipse:curru equis albis iuncto urbem inuectus est:parumq; id non ciuile modo:sed humanū etiam uisum. Iouis solisq; equis æquiparatū:dictatorē etiā in religionē trahebant. Triūphusq; eā ob unā maxime rē clarior q̄ gratior fuit. Hunc triūphum & si Liuius magnis effert laudibus a nulla tamen alia q̄ equorū alborum

Triumphi cccxx.

Triumphus Camilli

parte laudare potuit:quod præda(ut assolebat)transferenda populo: erat distributa:Et nulli erant digni magnates:quos ante currum captiuos ducere potuerit.Alius autē triūphus post multos ānos a Papirio cursore dictatore de samnitibus ductus:& si aliquid decoris:nullam tamen habuit prædam cum captiuis ordine traducendam: sic enim scribit in nono Liuius. Dictator ex senatus consulto de samnitibus triumphauit:cuius triūpho longe maximam speciem captiua arma prebuere.tantū magnificentiæ uisum in iis:ut aurata scuta dominis argētariorum ad forum ornandum diuiderentur.inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus cum tensæ ducerentur.Nec maioris fuit apparatus triumphus:de quo sic habet in decimo Liuius. Q.Fabius decimo exercitu relicto in hetruria:suis legionibus deductis ad urbē:de gallis hetruscisq; ac samnitibus triumphauit.milites triumphantem secuti sunt. Celebrata in conditis militaribus non magis uictoria. Q.Fabii q̄ mors.P. Decii est exercitataque: quæ memoria parentis æquata euentu publico priuatoque filii laudibus:data ex præda militibus æris octogeni bini:sagaq; & tunica præmia illa tempestate militiæ haud q̄q̄ spernenda.primus post hos triumphus fuit Papirii cursoris tunc cōsulis:de quo Liuius libro item decimo.Consul exercitum de samnitibus deduxit:uenienti Romam triumphus omnium consensu est delatus. Triumphauit in maiestate insigni ut illorum temporum habitus erat. Triumpho equites peditesque insignes donis transiere: ac transuectis multæ ciuicæ coronæ uallaresque ac muralesq; conspectæ:inspectata spolia samnitium decore:ac pulchritudine paternis spoliis:quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum comparabantur: ducti nobiles aliquot captiui clari suis patrumque factis. æris grauis transuecta uicies centum milia:& auri triginta tria milia: Omne æs argentumque in ærarium conditum:Militibus datum nihil ex præda maioris lætitiæ & gloriæ prædictis.triumphum duo cossimul Claudius Nero & Liuius Salinator deuicto occisoq; Hasdrubale duxerunt: quem Liuius extollere est adnisus.Nec tamen huic etiam triumpho plura affuerūt magnifacienda iis:quæ superiores habuisse docuimus. Sic enim in.xxviii.Liuius.ita consociatus triumphus:cum utriq; tum ei magis: qui quantum merito anteibat tantum honori collegæ cedens gloriam auxit. illum equidem aiebat sex dierum spacio transcurrisse longitudinem italiæ: & eo die cum Hasdrubale in gallia signis collatis pugnasse: quo eum castra aduersus sese in Appulia posita habere Hannibal credidisset: ita unum consulem pro utraq; parte italiæ aduersus duos duces:duos imperatores:hinc consilium suum:hinc corpus opposuisse. nomen Neronis satis fuisse ad continendum castris Hannibalem: Hasdrubalem uero qua alia re q̄ aduentu eius obrutū:atq; extinctum esse:itaq; iret alter

Triumphus papirii cursoris

Triumphus .Q.Fabii.

Triumphus alius Papirii cursoris.

Triumphus Claudii neronis & Liuii Salinatoris

cos.ſublimis curru multiiugis.ſi uellet equis:unō equo per urbē uelut in triumphum uehi Neronem etiam ſi pedes incedat uel partā eo bello uel ſpretā triumphi gloriam memorabilem fore.hi ſermones ſpectantiū Neronē uſq; in capitoliū proſecuti ſunt. Pecuniā in ærariū tulerūt ſexterciū milies octoginta milia æris.Libet multos ex triūphis tranſire minoribus:ut ad maiores citius ueniam.Scipioniſq; triumphū.xxxii.libro a Liuio deſcriptum primo afferimus.pace terra mariq; parta exercitu in naues impoſito in Siciliam ad lylibeum traiecit:inde magna parte militum in nauibus miſſa:ipſe per lætam pace non minus q̄ uictoria italiam effuſis non urbibus modo ad exibendos honores: ſed agreſtiū etiam turba obſidente uiaſ Romam peruenit:triumphoq; omnium clariſſimo in urbē eſt inuectus: Argenti tulit in ærariū pondo centum milia.xxiii.militibus ex præda quadragenos æris diuiſit.morte ſubtractus ſpectaculo magis hominum q̄ triumphantis gloriæ.ſiphax eſt. Eundē uero triūphū ab Appiano diligentius deſcriptū repetere libet. Scipio poſt hæc ex libia in italiam profectus:uniuerſas copias claſſe traduxit: Romamq; ad triumphū reuerſus eſt:quod omnium ante ſe ſplendidiſſimū dicitur ægiſſe.Eius forma ut nunc fit ab illo ſeruata eſt: fuit autē huiuſmodi: ſertis redimiti omnes præcinentibus tubis currus ſpoliis refectos deducebant:ferebantur & ligneæ turres: captarum urbium ſimulachra:aurum deinceps & argentum partim rudibus maſſis:partim ſignatū:Coronæ præterea quas uirtutis gratia urbes dediſſent: Candidi ſubinde boues & elephanti illos ſequebātur.Poſt hoc Carthaginēſiū ac numidarū principes bello capti: Imperatorem lictores præibant purpureis amicti ueſtibus:tum citharedoꝝ ac tibiarum turba ad hetruſcæ ſimilitudinē pōpæ.hi ſuccicti coroniſq; aureis redimiti: ſuo quiſq; ordine canentes pſallenteſq; prodibant:hos lydios appellant:ut facile crediderim hetruſcos a lydiis ſumpſiſſe originē.horū in medio quiſpiā talari ueſte fimbriis ac armillis auro ſplendentibus amictus: geſtus uarios edebat.hoſtibuſq; deuictis inſultans riſus undiq; ciebat. Poſt thuris & odorum copia imperatorem circumſteterant: quem curru deauratō multifariāq; refulgenti candidi uehebant equi:aureā capiti geſtantes coronam lapillis ornatam: gemmiſq;:is ueſtem ſuccinctus purpuream patrio more aureis intextam ſideribus: altera manu eburneum ſceptrū altera laurum præferebat:quæ Romani uictoriæ inſignia profitentur. Vehebantur & cūeo pueri uirgineſq;: & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demū qui exercitū ſecuti erant ſcriptores miniſtri ſcutiferi ue. Poſtremo exercitus in turmas acieſque diuiſus currum ſequebatur Milites quoq; lauro redimiti laurum manu ferentes:quibus meritorū inſignia adiuncta. Aderantq; qui hos quidē laudibus ferrent:hos ſalibus inſectarentur:nonnullos infamia notarent. Siplex deniq; triūphi

Triumphus Scipiōis ſuperioris.

forma:& quã unuſquiſq; ſermone facile explicare queat:cũ in capitolĩ uentũ eſſet:Scipio depoſito apparatu:epulũ(ut amicis mos erat) in tẽplo præbuit. Poſt hunc tamen haud diu. M. Portius Cato triumphum ex hiſpania duxit ſuperioribus primis creſcentis rei. p. parem:de quo Liuius. xxxiii. M. Portius Cato ex Hiſpania triumphauit: tulit in eo triũpho argenti uigintiquinq; milia pondo: auri mille quadringẽtos Militibus diuiſit ſingulis ducenos ſeptuagenos æris. triplex equiti: per quod tẽpus. L. Quintius triumphum triduo duxit continuo: his quæ poſtea ſub principibus ducta ſunt ſimillimum: de quo ſic habet Liuius. xxxiii. Poſtq; Romã uentũ eſt: ſenatus extra urbẽ Quintio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt. Triũphus initus die primo: arma: tela: ſignaq; ærea: & marmorea trãſtulit: plura Philippo adẽpta: q̃ quæ ex ciuitatibus cœperat. Secunda die argẽtũ aurũq; factũ: infectũq; & ſignatũ. Infecti argenti fuit. xviii. milia pondo: & ducentũ ſeptuaginta facti uaſa multa omnis generis: cælata plæraq;: quædã eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta: adhuc clypei argentei decem: ſignati argenti octuagiẽta quattuor milia fuere atticorum. trachia uocant: trium fere denariorum in ſingulis argenti eſt pondus: auri pondo fuerunt tria milia ſeptuaginta: decem quattuor. & clypeus unus auri totus: & philippei aurei quattuordecim milia quinq; centum quattuordecim. Tertio die coronæ aureæ dona ciuitatũ tranſlata centũ & quattuordecim: & hoſtiæ ductæ: & ante currũ multi nobiles captiui obtlideſq;. Inter quos Demetrius regis Philippi frater: & Armenes Nabidis tyrãni filius lacedemonius. Ipſe deinde Quintius in urbem eſt inuectus: ſecuti currũ milites frequentes in exercitu omni ex prouincia deportato: iis duceni quiquageni æris i pedites diuiſi: duplex centurioni: triplex equiti: præbuerũt ſpectem triũpho capitibus raſis ſecuti qui ſeruitute exempti fuerant. Et ſuum diu poſt triũphum. P. Cornelius Naſica de bois duxit in mediocribus numerãdũ quem ſic Liuius deſcribit. In eo triũpho gallicis carpẽtis arma ſigna & ſpolia omnis generis tranſuexit: & uaſa ænea gallica: & cũ captiuis nobilibus equorũ quoq; captorum gregem: traduxit aureos torques: tranſtulit æris mille quattuorcentum ſeptuaginta: adhuc auri ducenta quadraginta ſex: argenti infecti quod in gallicis uaſis non infabre ſuo more factum. cccl x. pondo bigatoꝝ numerum. Cxxxiiii. militibus qui currum ſecuti ſunt centenos uicenos quinos aſſes diuiſit: duplex centurioni: triplex equiti. Nec omittẽdum duximus. M. Fuluii triumphũ: de quo Liuius in. xxxviii. ſic habet. Triũphare menſe Ianuario ſtatuerat: ſed cum audiſſet conſulem Aemiliũ litteris. M. Burii tribuni plæbis acceptis de remiſſa interceſſione ipſum ad impediendum triumphum Romã uenientem ægrum i uia ſubſtitiſſe: ne plus i triũpho certaminum q̃ in bello haberet: prætulit triumphi diem. Triumphauit

Triumphus .M. porcii Catonis

Triumphus .L. quintii de philippo

Triumphus Scipionis naſicae.

Triumphus .M. fuluii

ad Kalendas Ianuarias de etholis:& de cephallenia:aureæ coronæ centum decem pondo:duæ ante currum latæ sunt argenti pondo octuagi ta tria:auri pondo.ccxliii.tetragina attica.cxviii. philippei nummi decé milia.ccccxxxii.signa ænea.cccccccclxxxv.signa marmorea.ccxxx.arma tela:cætera spolia hostium magnus numerus:Ad hoc catapultæ: bali stæ:tormenta omnis generis:duces aut etholi & cephallenes: aut regii ab anthiocho ibi relicti:ad septem & uiginti. Multos eo die priusq̃ in urbem inueheretur in circo flaminio tribunos:præfectos:equites: centuriones Romanos sociosq; donis militaribus donauit. Militibus ex præda quinos uicenos denarios diuisit:duplex centurioni: triplex equi. Et paulopost alius post Liuium ponitur triumphus: quem nos ulti mũ afferre decreuimus Extremo anni magistratibus creatis iam ad ter tium nonas martias.G.Manlius Volso de gallis q Asiã icolũt triũpha uit:serius ei causa triumphandi fuit:ne.Q. Terentio Culeone prætore causam lege petilia diceret.& icendio alieni iudicii:quo.L. Scipio dãna tus fuerat conflagraret.Eo infensioribus i se q̃ in illũ iudicibus: quo di sciplinam militarem seuere ab eo cõseruatam successor ipse omni gene re licentiæ corruperat:neq; ea sola infamiæ erant quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabantur:sed ea etiã quæ in militibus eius quoti die conspiciebantur.Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu asiatico inuecta in urbem erat.Imprimis lectos æratos: uestem stragulã tam preciosam:plagulas & alia textilia:quæ tum magnifice supellectilis habebantur:monopodia & abacos Romã aduexerunt. tunc psaltriæ sam bucistriæq; & conuiualia ludorum oblectamenta addita epulis.Epulæ quoq; ipsæ cum cura & sumptu maiore apparari cœptae:tum coquus uilissimũ antiquis mancipium extimatione & usu in precio esse:& qđ ministerium fuerat ars haberi cœpta.Vix tamen ea quae tum conspicie bantur semina erant futurae luxuriae.In triumpho tulit.G.Manlius coronas aureas ducentas duodecim.Argenti.ccxx.milia centum tres.Tetragistinum atticorum.ccvii.milia.xx.ostefori philippi. Aureorũ nummorũ i.m.xvi.ccc:xx.Arma spoliaq; multa gallica carpentis tracta. Duces hostium duo & quinquagita ducti ante currũ. militibus quadrigenos binos denarios diuisit:duplex cẽturioni stipẽdiũ: duplex i pedites dedit:triplex i equites: Multi omnium ordinum donati militaribus donis currum secuti sunt. Carmina a militibus ea in imperatorem dicta: ut facile appareat in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici:triumphumq; esse militari magis fauore q̃ populari celebrem. At iã maiores attingamus triumphos auctæ Romanarum rerum amplitudini respõsuros:Nec ab alio dignius id ichoari potest:q̃ a.P.Aemilio: cui cõtigit ut frugi ipse i temporibus rei pu.adhuc frugalitati inseruientibus uixerit: & tamen triumpho a maximis procedente uictoriis luxuriem pri

Triumphus .G. Manlii uolsonis

Triumphus .P. Aemilii.

mus in urbem inuexerit. Hic enim. P. ille Aemilius fuit: qui quattuor filiorum duos priores clarissimis domibus per adoptionem iseruit: cũ maiorem Fabio maximo quinquies consuli: minorem Scipioni aphricano: i filios dedit. Hic fuit Aemilius ille q frugalitatis & modestiæ amator: filiarum maiorem. M. Catõis filio uxorem dedit: minorem Aelio Tuberoni: q qdem Tubero uir optimus maximæ i re. pub. auctoritatis ita tenui erat patrimonio: ut sexdecim uiri ex Tuberonum familia omnes simul i eisdem ædibus: & quidem modicis: cum coniugibus: & liberis habitarent. Itaq; in illis ædibus Pauli Aemilii bis cosulis: & bis triumphalis filia deducta est: i eisq; habitauit: nec puduit eam pauperis uiri: sed uirtutem admirata est per quam pauper erat. Tantis tamen assuetus modestiæ & frugalitatis artibus continere non potuit Aemilius qn tempori adauctæ rerum opulentiæ inseruiens triumphum i hãc maxime formam duxerit: populus Romanus nitidis uestibus ornatus in locis & urbis partibus per quas transiturus erat: sese ad spectãdum triumphum parauerat: omnia urbis templa erant aperta: & sertis uaporibusq; repleta suauibus. Multitudo ministrorum baculos manibus gestãtium ex medio dimouebat turbas: & uias puras apertasq; præstabat Transmissio i tres dies diuisa est. Prima eni dies uix signis tabulis & statuis transmittendis sufficit: quæ uehiculis comportabantur. Secũda die pulcherrima: & ornatissima macedonũ arma multis curribus delata fuerunt splendentia ære & ferro absterso: atq; ita dispolita ut cãu maxime cecidisse uiderentur: galeæ: scuta: thoraces: ocreæ: & cretenses peltæ: & thraicia gerra: pharetræ & equorũ frena: acenses nudi per hæc iacentes: & sarissæ ifixæ ita: ut nec uictorum quidem absque metu esset aspectus. Post hos armorum currus tria uirorum milia sequebantur: q numismata ferebant argentea uasis trecentis quinquaginta. Vas erat quodlibet trium talentorum: quattuor uiri singula uasa portabant. Alii crateras argenteas & phialas calicesq; ornatissimos: & igentes certo ordine deferebant. Tertia die prima luce tubicines non mite neq; suaue sed bellicum sonantes primi ibant. Post eos. cxx. boues albæ cornibus auratis ducebantur: uittis ornatæ & sertis: ducebant eas adolescentes succincti ad imolandum: & pueri aureas & argenteas patinas sacrificii gratia deferebant: de hisq; bobus albis dicere uoluit Virgilius de tauris tractans: q in meuaniæ campis ad clitumnum amnem albi nascunt sic. Hic albi clitumne greges: & maxima tauri. Victima sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deum duxere triumphos. post eos sequebantur qui aurea numismata gerebant in uasis trium talentorum: ut supra de argenteis numismatibus dictũ est: numerus uasorum fuit triadeoctuaginta. His succedebant q auream phialam decem talẽtorum quam Aemilius ex lapillis effecerat: item antigõea & seleucea &

Tuberonũ familia pauperima

thericlia & Perſei uaſa aurea portabant. Poſt hæc Perſei currus & arma & diadema ſuper armis poſitum. deinde poſt modico interualo nati regii ducebantur. & cum ipſis alumnorum & magiſtrorum & pædagogorum lachrymans turba: qui & ipſi manus tendebant ad ciues: & pueros eadem facere & precari docebant. Erāt maſculi duo: & una fœmina: non ſatis infortunium ſuum per ætatem intelligētes: quæ res magis homines ad miſericordiam cōmouebat: multiq; lachrymas ciues ad illū aſpectū demiſerunt: fuitq; lætitiæ & doloris plenum ſpectaculum: donec infantes tranſierunt. Ipſe autem Perſeus poſt filios & miniſtros ibat: fuſca ueſte & trepidans: amictus more patrio habēs: ꝓpter magnitudinē malorū ad omnia trepidus ac mente turbatus. poſt eū ibat amicorū & familiariū mæſta turba miſerabiliter ipſum intuētes lachrymā teſq; ut etiam plærique ex Romanis lachrymare ob miſericordiam compellerentur. Poſt eum deferebantur aureæ coronæ: quibus Aemilium uirtutis gratia græcæ donauerant ciuitates: Erat numerus coronarū quater centum. deinde Aemilius ipſe ſequebatur ornatiſſimo curru inuectus: uir & citra eiuſmodi honorem ſpectaculo dignus: purpurā auro cōtextā indutus: & ramū lauri dextera gerens. ferebant & laurū. milites currū Aemilii ſequebant̄ legiones cohorteſq; & manipuli: partim carmina patria ſalibus ꝓmixta & riſu ꝓtim laudes Aemilii cātātes: quæ intuebant̄ & admirabant̄ omnes: nec q̄q̄ ex iis quæ ſibi optanda foret deeſſe arbitrabant̄. Ob eas res in macedonico geſtas bello ſumma populi Romani gratia Aemilio acceſſit. Tantum enim auri argētiq; in ærariū Aemilius rettulit. ut nullum tributū ꝓſolui a ciuibus opus fuerit: uſq; Hircii & Panſæ conſulatū: q circa primū Cæſaris & Antonii bellū cōſules fuerūt magnus ampliſſimuſq; fuit: quē deſcripſimus Pauli Aemilii: maiores amplioreſq; & propterea deo ut uidetur inuiſi: quos Pōpeius duxit triūphi fuere. Eos tamē nullo in loco ordine ſcriptos inuenimus: qa ſummatim etiam attingere nimium omnibus eſt uiſum. a Plinio igitur ſparſa ut ſunt ſcripta nonnulla ſumemus: q triumphaſſe eum dicit nondum per ætatē ſenatorem de Mithridate: Curru quattuor elephantis ducto. & poſt triumphum ponti in duos dies partitū: apparatus pro alio triumpho fuiſſe relictos: & addit Plinius magni Pompeii triumpho tranſlata ſtatua argentea Pharnacis: q primus regnauit in ponto: itē Mithridatis eius patris: & currus argēteiq;. Item Pompeius in triumpho tulit alueū cum theſſeris luſorium e gemmis duabus: latum pedes ttes: longum pedes quattuor: fuit in triumpho luna aurea pondo. xxx. lecti triclinares aurei tres. Vaſa ex auro & gemmis abacorum nouem: ſigna aurea tria: mirrhina tria: coronæ ex margaritis. xxxiii. Mōs aureus quadratus cū ceruis & leonibus & ꝓmis omnis generis. muſæ ex margaritis inerant: & in eius faſtigio horologium. & Pompeii

Triūphi Pōpeii

imago ex margaritis:eadem Pompeii victoria mirrhina in urbem intue-
xit:primusq; Pompeius lapides & pocula ex eo triumpho capitolio de
dicauit:quæ protinus ad usum hominum trãsiere:abacis etiam escari-
isq; uasis expetitis. Aliqualem uero triũphi ordinẽ Plutarchus i Pom
peii uita sic ponit. Erant regiones de quibus triumphabat sic litteris an
notatæ:pontus:armenia:cappadocia:paphlagonia:media:cholchis:hi-
beria:albania:syria:cilicia:mesopotamia.præterea hi qui circa phœnicẽ
& palestinam incolunt:Iudæi & arabes:piratarum etiam quotquot ge
nera terra mariq; debellata erant. Inter hæc notabant castella haud pau
ciora q̃ mille capta:ciuitates ferme nongentæ: piraticæ naues octingẽ
tæ:urbes præsidiis Romanis firmatas esse undequadrigentas. his quo
q; addebat uniuersa urbis Romæ tributa ante id bellũ quinquagiesde
cies cẽtena milia fuisse: cum his uero quæ ipse quæsiuit octuagies: &
quinquagies decies centena milia. In ærariũ præterea uasa:aurũ:argen
tũq; signatum ad uiginti milia talentorum. præter quæ militibus diuisa
sunt:quorũ qui minus accepit mille & quingẽtos æreos tulit. Captiui
post principes piratarum in triumpho ducti. Tigranis armeniæ regis fi
lius cum uxore filiaq; ipsius Tigranis Zosime coniunx. rex iudeorum
Aristobolus. Mithridatis soror cum liberis quinq;: Scitharum quoq; q̃
multæ mulieres: Albanorum & hiberorum: ac regis comagenorũ obli-
des ducti. Trophea quoq; notata omnia quæ præliorum numero æqua
aut se duce aut per legatos partus est. Maximum uero ac splendidissi-
mum fuit:& quod Romanorũ nemini hactenus cõtingit: quod tertiũ
e tertia orbis parte triumphum duxit. Creuit tãq; per gradus triumphi
gloria:apparatusq; in Cæsare & successoribus suis principibus quos im
peratores appellauere. Tam notus autem erat triumphorũ apparatus:
Triũphi Cæsaris.v. ut Suetonius Cæsaris & Augusti omniũ maximos paucissimis attigis
se contentus fuerit:nam de Cæsare sic habet. Confectis bellis quiquies
triumphauit. post deuictum Scipionem quater eodem mẽse: sed iterie
ctis diebus:& rursum semel post superatos Pompeii liberos. Primũ &
excellentissimum triumphum egit gallicum. sequentem alexandrinum
deinde ponticum:huic proximum aphricanum:nouissimũ hispanien-
sem:diuerso quẽq; apparatu & instrumento. Gallici triumphi die uela
brũ præter uehens pene curru excussus est axe dissracto: ascenditq; ca
pitolium ad lumina:quadraginta elephãtis dextra:leuaq; lycnos gestã
tibus. põtico triumpho inter pompæ fercula:trium uerborum prætulit
titulũ. Veni: Vidi: Vici. Non acta belli significãtẽ sicut cæteris. sed ce
leriter confecti notam. Veteranis legionibus prædæ nomine i pedites
singulos super bina sextertia quæ initio ciuilis tumultus numerauerat:
uicena quaterna milia nũmũ dedit:assignauit & agros: sed ñ cõtinuos
ne quis possessorũ expelleret:populo præter frumenti denos modios:

ac totidem olei libras: Vicenos quoq; nūmos quos pollicitus olim fuerat uiritim diuisit: & hoc amplius centenos pro mora. Cætera extra triū phi apparatum scribit Suetonius. Sed iam ad alios descendam triumphos maiori diligentia a scriptoribus traditos: quo formā tantæ rei melius nosce possimus. Flauius Iosephus gente iudæus captiuitatem hierosolymæ urbis a Vespasiano patre & Tito filio principibus Romanis factā describens: ipsorū imperatorū triumphū sic refert. Cōmunem triumphum ob res gestas agere statuerūt: quamuis utrisq; senatus priū decreuisset. prædicto autem die quo futura erat pompa uictoriæ: nemo ex tam infinita ciuitatis multitudine domi remansit. Omnes autem cū prodissent loca ubi tantum stare possent præuenerunt quanta spectaturis sufficerent: imperatoribus relicto necessario transitu. Cuncta uero pars militaris ante lucem per turmas atq; ordines progressa ē cum rectoribus suis: & circa hostia constituta nō palatii superioris: sed prope Isidis templum. ibi enim principes nocte illa requiescebant. prima iam aurora incipiente procedunt Vespasianus & Titus lauro coronati: amicti uero prima ueste purpurea: & ad octauias ambulationes transeunt. Ibi enim senatus & ducum proceres & honorati equites eorum præstolabantur aduentum. Tribunal autē ante porticus factū erat: sellæq; in eo eburneæ præparatæ: quo cum ascendissent: consederunt. statimq; partis eos militaris fauor excepit. multis uirtutū testimoniis prædicatis: illi aūt inermes erant in ueste fericea: lauris coronati. perceptis autem laudibus eorum Vespasianus cum dicere adhuc uellent: silētii signum dedit: magnaq; omnium quiete facta surrexit. & amictu magnā partem capitis adopertus: solēnia uota celebrauit: Idemq; Titus fecit. perfectis autem uotis Vespasianus in commune omnes breuiter allocutus milites quidem ad prandium quod iis ex more ab imperatore parari solet dimittit: ipse uero ad portam recedit: quæ ab eo q; per illā semper triumphorum pompa ducitur nomē accepit: Vbi & cibū prius capiebant & triumphalibus uestibus amicti diis ad portam collatis: cæsa hostia: iter spectacula transeuntes triumphum ducebant: ut multitudini facilior præberetur aspectus. pro merito autē narrari multitudo illoꝝ spectaculorū & magnificētia non potest. In omnibus quæ quisq; excogitauerit: uel artium factis: uel diuitiarum operibus: uel naturæ nouitate. Nam pene quæcunq; hominibus qui unq; sunt fortunati paulatim quæsita sunt aliis alia mirabilia atq; magnifica haec uniuersa alia die Romani iperii magnitudinem probauerunt. Et enim argenti aurique necnon & eboris & i omni genere specierum siue opum multitudinem non uti pompā ferri cerneres: sed si quis dixerit omnia fluere: & alias qdem uestes ex rarissimi generis purpura portari: alias diligētissima purpura uariatas arte babylonica: gemmae autem clarissimae & tā multae

Triumphus Vespasiani & Titi.

aliæ coronis aureis:aliæ ſpeciebus:aliæ formatæ incluſæ tradu&tæ ſunt ut appareret fruſtra nos earum uſq; rerum eſſe aliquid ſuſpicari. ferebantur:aut ſimulachrorum ſingula:quæ illi deos habebant: & magnitudine mirabili:& arte non detunctorie facta. horumq; nihil non præcioſa materia. Quin & animalium diuerſa genera producebantur propriis ornamentis induta. Erat autem etiam: quæ ſingula portaret magna hominum multitudo:purpureis ueſtibus atq; inauratis ornata. p̄i etiam qui ad pompam fuerant ab illa turba diſcreti præcipua & mirabili ornamentorum magnificentia culti erant. Inſuper his ne captiuos quidem uulgus inornatum uideres:ſed uarietas & pulcritudo ueſtium natam ex fatigatione corporum deformitatem oculis ſubtrahebat: Maxime autem ſtupor erat machinarum quæ portabantur: ſiue pegmatum fabricatio: pro quorum magnitudine timendum uiribus portantium occurrentes putabant. Multa enim in tertium nidum undequaq; ſurgebant & magnificentia fabricæ cum admiratione delectabat:multis aurata ueſtè circundatis:cum aurum præterea factum & non fact̄ eſſet affixum. Multis autem imitationibus bellum aliter in alias diuiſum machinas:certam ſui faciem oſtendebat. erat enim cernere; uaſtari quandā fortiſſimam terram. totas uero interfici acies hoſtiū:& alios fugere:alios captiuos duci: muroſq; excellenti magnitudine machinis diruí:& caſtellorum conſcendi munimina:& populos ante mœnia ciuitatum diſturbari:exercitumq; intra muros diffundi:cæ diſq; omnia loca plena:& eorum qui reſiſtere non poterant preces: ignemq; templis immiſſum:incendiumq; ſuper domos. & poſt multam euaſtationem:euectioneſq; atq; amnem triſtitia defluentem:non in arua culta neq; in hominum uel pecorum potum:ſed per terram ex omni parte flagrantem. hæc enim iudæos eſſe paſſos ipſi experti ſunt. Ars autem & confectorū operū magnitudo: neſcientibus adhuc fieri præſentibus oſtendeba tur. Erat autem per ſingula pegmata captæ ciuitatis dux ita ut captus fuerat ordinatus:multæ autem naues ſequebantur: ſpolia uero alia paſſim ferebantur. Eminebant autem eorum quæ apud Hieroſolymam in tēplo reperta ſunt:menſa aurea ponderis talenti magni: & candelabrū ſimiliter auro factum:ſed opere cōmutato ab uſus noſtri cōſuetudine. Nam media quidem columna baſi hærebat:tenues autem a cacumine producebantur formatæ ad ſimilitudinem fuſcinulæ:& ſummum quoq; in lychni ſpecie fabricatum. Erant autem numero ſeptē: ſeptimi diei qui apud iudæos eſt feſtus indicantes honorem. poſt hæc portabatur lex iudæorum nobiliſſimum ſpoliorum. inde tranſibant plurima uictoriæ ſimulacra portantes omnia ex auro & ebore facta. poſt quæ Veſpaſianus prior ibat:& Titus deinde ſequebatur. Domitianus autē adequitabat ip̄e quoq; adornatus pulcherrime dignuſq; ſpectari. pōpæ āt finis

fuit ad capitolini Iouis templum. quo postq̄ uentum est constiterunt: Erat enim uetus mos patrius operiri: donec ducis hostium mortē quispiam nunciaret. Postq̄ igitur eum finem uitæ habere nūciatum est: omniumq; fauor secutus est: tūc hostias immolarunt: hisq; omnibus secūdo per uota solēnia celebratis in palatium recesserunt. Multis deinde post annis Aurelianus princeps non ignobilis triumphum duxit: quē sic Flauius Vopiscus syracusius describit. currus regii tres fuerunt: in his unus Odenati argento auro & gemmis operosus atq; distinctus: alter quē rex persarum Aureliano dono dedit: ipse quoq; pari opere fabricatus. Tertius quem sibi Zenobia composuerat: sperās se urbem Romam cum eo uisuram q; illam non fefellit. Nam cum eo urbem ingressa est uincta ac triūphata. fuit alius currus quattuor ceruis iūctus: qui fuisse dicitur regis gothorum: quo ut multi memoriæ tradūt capitoliū Aurelianus inuectus est: ut illic cæderet ceruos: quos cum eodem curru captos uouisse ioui optimo maximo ferebatur. præcesserunt elephāti uiginti feræ mansuetæ libycæ: palestinæ diuersæ ducentæ: quas Aurelianus priuatis donauit: ne fiscum annonis grauaret. tygrides quattuor camelupardali alces. cætera talia per ordinem ducta. gladiatorum paria trecenta. præter captiuos gentium barbararū. blēnos. exiomitas: arabes: erāt quoq; bactriani: hiberi: saraceni: persæ: cū suis quiq; muneribus: gothi: alani: roxolani: sarmathæ: franci: sueui: uandali: germani: religati manibus captiui præcesserunt: inter hos etiam palmyreni: qui superfuerāt principes ciuitatis: & ægyptii ob rebellionem. ductæ sunt & decem mulieres: quas uirili habitu pugnantes inter gethas cœperāt: quas de amazonibus ortas titulus indicabat. prælati sunt tituli gentium nomina cōtinentes. Inter hæc fuit tetricus chlamyde coccinea: tunica galbina: bracis gallicis ornatus: adiuncto sibi filio quem imperatorem in gallia nuncupauerat. Incedebat etiam Zenobia ornata gemmis: cathenis aureis quas sibi fecerat uincta. præferebantur coronæ ciuitatū aureæ titulis eminentibus proditæ: Iam populus ipse Romanus: lā uexilla collegioꝝ atq; castroꝝ: & catafractarii milites: & omnis exercitus & senatus (& si aliquantulū tristior: q; senatores triumphari uidebant) multū pōpæ addiderunt. Deniq; in capitoliū uix nona hora peruenit: sero autem ad palatium. Sequentibus diebus datæ sunt populo uoluptates ludorū scænicorū: ludorum circensium: uenationum: gladiatorum: naumachiæ. Vltimus mihi restat Romanorum principum quos legerim triūphasse Probus. uellemq; Flauium Vopiscum qua diligentia superiorē Aureliani: eadem & hunc Probi e pannonia iperatoris uere probi præstantissimique triumphum scripsisse. Sed uidetur dei iudicio factum esse: ut qui ultimus omnium in tanto imperio triumphus esse debebat mucidus truncusq; describeretur. Sūt itaq; Flauii Vopisci hæc uerba.

Aureliāi triumphus.

Probi triumphus

Triumphauit de germanis & blemiis omnium gentium ferocissimis: ad quingentos homines ante triũphũ duxit. Venationem in circo amplissimam dedit: ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores ualidæ per milites radicibus auulsæ: late longeq; trabibus affixæ sunt terra deinde superiecta: totusq; circus ad siluæ speciem constitus gratiam uitoris præbuit. Immissi deinde per omnes aditus structiones: Mille cerui: Mille apri: Mille dãmæ: & cætera animalia quãta ali adinueniriq; potuerunt. Immissi deinde populares: rapuit qs q; quod uoluit. Triũphos iam tandem absoluimus: quos e tanta trecẽtorum & uiginti multitudine duximus seligendos: ut formam triũphi ostendemus: quam inspexisse Aurelium Augustinũ optasse refertur: (quamq̃ Augustinum non magis id tenuit desiderium: q̃ e nostris plurimos habere uidemus. Qua ratione unicum nunc ex nobis conflare libet: & ordinem fortunamq; uariis supra locis & modis descriptam ita repetere: ut in præsentis temporis Roma duci uideatur. Venientes Romam ad triũphos duces Romanos itali: quacũq; uiderent suo: & ipsi triumpho excipiebant: quod de Scipione Liuium supra scripsisse ostẽdimus. Expectabant uero foris: quia lege cautum fuisse docuimus: nullum ducem ante triũphi initium urbem ingredi. Eos qui triumphũ ducturi erant satis supra ostendit Iosephus semper ad portam consedisse: quam ipse dicit nomen inde nactam fuisse: q; triũphi per eam duceren

Triũphale territorium

tur: nosq; in Roma instaurata priscorum testimonio & auctoritate docuimus territorium triumphale: ad eum fuisse locum ubi apud basilicam principis apostolorũ Petri: sancti Andreæ ecclesia & cœnotaphiũ extant: quo in celeberrimo priscis etiam temporibus loco: apud id tũc Apollinis templũ nũc sanctæ Petronillæ: & sanctæ Mariæ febricosorũ ecclesiam: obeliscus est ille sublimis: quem Caiũ principem in Neroĩs circo erexisse Plinius est auctor. In eo itaq; territorio triũphali parata

Triũphalis uia

triumphi pompa per uiam procedebat triũphalẽ: cuius stratæ silicibus particula adhuc cernitur sub sancti Spiritus in saxia hospitali: ut per nũc dirutum pontem tyberis triumphalem ibi proximum: & portam pariter dirutam eius pontis triumphalem: cuius ampla cernere est fundamenta: in urbem & ad capitolium duceretur. Continuabatur autem ea triumphalis uia ad posteriorem nunc porticum ecclesiæ sancti Celsi ad quam arcus marmorei ipsam amplexi uiam: altera extat coxa corrosam e marmore statuam retinens collosseam. Reflexa inde uia sancti Laurentii in damaso ecclesiam: & post floræ campum petebat: idq; hic maxime proximis temporibus cernere fuit: quod i continuatis super eã domibus fundamenta iacere aut puteos effodere molientes: siliceam ueterem offenderunt spaciosissimam: a campo floræ ad nunc plateam iudæorum inde Iunonis templum: nunc sancti Angeli in foro piscium

ecclesiam:post ad sanctum Georgium in uelabro procedēs uia sub nouis ædibus ruinisq; ab effodientibus inuenit̄:quousq; iani templo uelabroq; proxima in cliuum desitura capitolinum detecta cernitur:A uelabro autem cliuum inchoasse capitolinū : per quem ad Iouis optimi maximi templum erat adscensus:satis in Roma ostendimus instaurata. Notissimumq; est ex Suetonio illud quod breui supra diximus:Cæsarem gallici triūphi die:præteruehentem uelabrū curru pene excussum fuisse axe dissracto.hæc itaq; fuit triūphantium uia ab obelisco territorio portaq; triūphali ad Iouis templum: cuius magna & dissipata nūc fundamentorum ubi de sacinorosis in capitolino colle supplicium sumitur:uestigia extare uidemus: uiaq; tota quam descripsimus non modo in.P.Aemilii(sicut dictum est):sed in cæteris quoq; triumphis:undiq; auleis lauroq; ornabatur.& foro sediliaq; ex materia tabulataq; ad utrāq; partem uiæ:Fenestrasq; & per tecta pari disponebantur ornatu: populū commode exceptura:qui nitidis uestibus ita totus conueniebat:ut quod hebreus noster scribit : nemo ex tanta multitudine ea die remaneret in domibus. Templaq; ipsi imminentia uiæ.quorum præter sancti Angeli ecclesiam nulla extant:aperta & sertis uaporibusq; suauibus repleta erāt.Multitudo ministrorum baculos manibus gestantium inauratos:turbas ex medio dimouebat:ut uia aperta & pura redderet̄. Prius uero q̄ ordinem describamus quem progressurus cum pompa i urbem imperator seruabat:Aliqua exponere libet a Iosepho scripta: & tamen aliorum quoq; triumphorum descriptioni admodum profutura:quæ legentibus sicut hactenus nobis fuerunt dubia esse uidemus. Dicit Iosephus cuncta pars militaris ante lucem per turmas atq; ordines progressa est cum rectoribus suis:& circa hostia constituta non palatii superioris:sed prope Isidis templum.Ibi enim principes nocte illa reqescebant.Nosq; ignotū alias Isidis templi locū nuper edocti sumus Honosrius tricarienlis episcopus:Andreasq; eius frater germanus consistorialis aduocatus:ciues ex crucea gente Romani.ædes habent eoꝝ uirtuti opibusq; respondentes : uiæ quā descripsimus triūphali super impositas:campum inter floræ & plateam iudeorum:quas alioquin amplas uetustorum prisci operis marmorum frustis:tabulis:strumentisq; plurimum exornare nituntur . datum itaq; nuper ab Andreæ clientulo uinitore marmor pergrande luculleum uel(ut appellant)serpentinum litteras inscriptū maiusculas elegantes: ad domus eminentem angulū affixerunt . Estque incisarum hic tenor superiori in margine primum: SAECVLO . FELICI . Deinde ad quadri medium sequitur sesquilina. PHISIAS SACERDOS ISIDI. Salutaris consecratio. tres deinceps sunt lineolæ. Pontificis uotis ānuant dii Romanæ rei.p.arcanaque morbis præsidia annuant:quorū nutu Romano imperio regna

Clīnus capitolinus

Ornatus uiae triumphalis.

Triūphatu ri p unā no ctē ad Isidis tēplum gesicebant:

ceſſere. Ipſum lapidem cum ſatis coniicere liceret in templo Iſidis repertum fuiſſe:itum eſt in uineam: ocuſq; inſpectus multis obſitus ſentibus unde ſaxum erat auulſum:Facileque fuit intellígere:extantes corroſos ſemique ruptos fornices: & uix ſolo ſupereminentes murorum pinnas:templum fuiſſe: quod Iſidi ſacerdotis phiſias conſecraſſet. Id nunc eſt qua in parte monaſterium inter ſancti Siſti & ingentes ſpectã daſque thermarum antoninam ruinas uiam fuiſſe nouã: qua nihil Roma habuit pulchrius in Roma docuimus inſtaurata. eratq; id templũ ad ipſius uiæ nouæ ſupremum caput in palatium maius circumue maximum ſpectans:ut iam liceat intellígere: milites qui ante lucem p turmas atq; ordines progreſſi erant cum rectoribus ſuis: circa hoſtia fuiſſe ædium uiæ nouæ non palatii ſuperioris ibi proximi.nec moueat principes triumphaturos ad Iſidis templum in ciuitatis medio quieuiſſe:& nõ extra urbem legi obtemperaturos expectaſſe.Lex enim ipſa & multæ aliæ ſtante ſub conſulibus re p. caſte ſeruari ſolitæ ſub principibus exoluerant. Veſpaſianus tamẽ & Titus legi ex parte aliqua pariturí ad territorium portamq; triumphalem lauro coronati:& ueſtem iduti purpuream ſunt progreſſi. Vbi panegyricis laudum ſuarum redundantibus de more auditis.rem diuinam capite operto fecerunt.Milites uero Ioſephus ſcribit inermes in ueſte ſericea fuiſſe: quod illorum opinioni aduerſatur:qui ueteres Romanos rerũ dominos parũ ſplendido atq; ẽt inepto amictu uſos fuiſſe calumniantur.Qualia uero fuerin ſpectacula:qualis pompa:quantæ qualeſq; diuitiæ in triumpho oſtenſæ: & Ioſephus & Appianus & ſupradicti a quibus ſumpſimus ſcriptores diffuſe dicunt.Aliqua tamen repetere libet:noſtro huius temporis triũpho: quem hic uerbis & ſcripto ducimus coaptanda.Sitq; prima pars ueſtium quas ex rariſſimi generis purpura:& diligentiſſima pictura uariatas arte babylonica hebreus dicit:& rariſſimi generis purpuram fuiſſe conſtat:quã noſtri tũ cremiſſinã: tũ uiolaceã appellant.Artis uero babylonicæ a priſcis Romanis dicta ſunt omnia quæcunq; uariatis coloribus uariatoue ſerico:aut auro & mixtim ex utroq; contexũtẽ: quorũ peritia liam nimius nũc improbandus:perniciouſq; cernitur abuſus. De gemmis quas dicit partim in coronis: partim aliter fuiſſe delatas notoriũ ẽ: ut cũ ſola ardenti ambitione pars illis noſtri ſint:a multitudine tamen eorum incomparabili ſuperentur.Iam uero quæ dicit Ioſephus pro merito laudare non poſſe:multitudinem illorũ ſpectaculorũ & magnificẽtiam in omnibus quæ quiſq; excogitauerit:uel artium factis: uel diuitiarum operibus:uel naturæ nouitate:omnibus perſuaſum eſſe non dubitamus:quæ ne dũ nũc referri aut excogitari poſſent:ſed ita in ſingulis mutabantẽ triumphis:ut nihil magis quiſq; curaret q̃ ne ea adduceret:ſpectaculorũ machinarũq; genera:quæ prioribus pompis uiſa erãt.

Ars babylonica.

& diuersa multi animalium genera ducebant propriis induta ornamẽ tis:ut color habituſq; ornamentorum urſis adhibitorum : leones aliter ueſtitos ſecerneret:pariter lynces: & pardos:diuerſuſq; damas interno ſci & pantheras faceret ornatus. Nec paruæ erat pulchritudinis dele ctationiſq; uidere eos homines qui ſingula præferrent ſpectanda : aut ſingula ducerent animalia.purpureis atq; inauratis eſſe ueſtitos:cum ta men & captiui ordine in ſpectaculum ducti ornatus ſui ſplendorẽ ha berent.Inter hæc ſtuporis fuiſſe dicit Ioſephus machinarum quæ por tabãtur & pegmatum fabricationem: quarum rerum ſimilitudinem cũ a nobis uiſam dixerimus: facile erit intelligere qualia fuerint maxima: cum parua nos inſpecta cum ſtupore non potuerimus non mirari. Eſt celeberrimus quot annis in urbe florentia Iohannis Baptiſtæ feſtus di es:in quo diuerſi generis machinæ : diuerſa tranſferuntur ſpectacula in genii ſubtilitate uetenbus illis nullatenus poſtponenda.Adhibenturq; imprimis ſpectandæ pulchritudinis pegmata.ex illis etiam quæ in ter tium nidum undequaq; ſurrexiſſe hebreus noſter tantopere admiratꝰ. quin ſi ueniam dabũt nobis doctiores: imperitos hoc loco quid ea fue rint pegmata docebimus.Decempedalis erat quaquauerſum latitudi nis ſolidum tabulatum : e cuius baſis centro lignea ſurgebat columna uiginti pedum proceritate ſublimis:ad quam trina diſtinctione ꝓpor cionaliter facta terni ramorum ordines ferreorum erant:quibus in ra mis inauratis fronde multa aurea argenteaue denſatis: tamq; auicularũ nidi ex corio lorulisue uerſicoloribus:puerorum bimulorum ad ſum mum uetrimulorum ſedes & tamq; cubilia diſponebantur. Eorumque puerorum capite ſolum exerto:pars toto eminens corpuſculo iucũdũ ridiculumue aliquid:prout occultus i fronde præceptor ſuggereret bal butiebat:hancq; molem robuſta ſeruorum multitudo non centonibus ut florentiæ nunc:ſed purpureis aureisue indutorum perferebat. Mul taq; cum & uaria i triumpho eſſent pegmata:nequaq; cõtinuata ferebã tur.ſed aliæ interponebantur machinæ ſimili in tabulato ſimiliq; ſeruo rum ornatu delatæ:in quibus præliorum ſimulachra edebantur:ut uin centes Romanos cadentes cæſoſq; hoſtes una:fugientes alia hoſtes ; i ſequutoſq; quirites:oppugnari urbem defendiq; alia:alia capi:uriq; ex cidiq; appareret : ſinguliſq; in machinis & rebus quæ gererẽtur prima rii hoſtium duces ſimulati eodem erant ueſtiũ habitu: in quo poſt pa ueri ante currum uicti inſpiciebantur. Aliaq; ſequebantur fercula ſin gulis in triumphis uaria ſuam præbebant delectationem . Sed in Titi Veſpaſiani triumpho inde gratioſiora ſunt quæ a Ioſepho ſcribuntur: qꝫ ea in marmoreo triumphali arcu ſuo Romæ ad ſanctam Mariam no uam uidemus extare:quæ apud hieroſolymã in tẽplo reperta ſunt.Mẽ ſa aurea:& candelabrum auro factum:cuius formã melius lapis q̃ Ioſe

Pegma.

Simulacra ꝑ liorum.

phi descriptio nobis ostendit.postea portabatur lex iudæorum marmo rea item extans.In aliis uero triumphis qui singulos repetere uolet plu rima inueniet admiranda quæ præcedebant dictas machinas & pegma ta aut sequebantur:Nostrum uero nos triumphum tandem aggrediamur.Q ui bello confecto ad urbem cum reducto exercitu redierat imperator:in uaticani territorio triumphali tunc sine ædificiis puro a marmoris nunc basilicæ sancti Petri principis apostolorum scalis ad obelisc um expectabat.Ad quem locum ãte lucem sese omnis ciuitas effundebat.Et quia lentissimo propter impedimenta tardantesque machinas gradu incedendum erat:præcessuri pontifices sacerdotesq; & religioni addicta colluuio:suam pompam prius ducere inchoabant:quem inter conatum imperator capite operto rem diuinam faciebat: In qua sic orasse eum accepimus. Dii nutu & imperio quorum nata & aucta est res Romana:eandem placati propitiatiq; seruate.Miratiq; aliquando sumus quo sit factum modo:ut sicut triumphalis pompa priscis omnium celeberrima e uaticano & ab Apollinis templo in urbem ducebatur:ita & christianis temporibus ecclesiasticorum ordinum processiones quæcunq; solẽnes e uaticano pariter & a beati Petri basilica: quæ illius templi parte constructa est inerant.Et sua illi in suis pompis quæ tantus populus pars præiret pars sequeretur sacra habebant:tẽsas scilicet argenteum birotem currum ancilia palladiumq; & sacra alia præferentem.Curruq; summus & sumptuosissimus adhibebatur ornatus. Et tensas proximiores nullo intermedio sacerdotes salii præcedebãt uti semper omnium grauissimi totiusq; ciuitatis amplissimi: quãdo Fabium maximum.Et.L.Scipionem diutissime inter salios uixisse ac obiisse:Et Titum Vespasianum saliis a quibus erat in collegium cooptatus gratias ægisse ingentes supra docuimus. Vestes uero quibus salii i põpa utebantur subtili simpliciq; serico ceruleo fuere colore cãdidioribus uirgulis itertextis:quibus constãtinopolitanũ patriarchã uti uidemus. & caudã nullo sustentante trahebãt salii nostrorũ cardinaliũ more qui illos imitati uidentur cauda longiore:Ancileq; unũ ex iis quæ cælo decidisse dicebant brachio tãq; in prælio aptatum deferebant. Eratq; i religione legitimum salios in pompa ternos:ad summum quaternos & saltare simul & canere:quæ quidem carmina omnis pompa cantu uel icõdito referebat:fuerũtq; ex iis quorum nõnulla ad singulos deos Horatius in odis & ad extremum sæculare posuit.Et ne addubitet quispiam grauissimos amplissimosq; feliciũ stantis rei.p. sæculorum uiros adduci potuisse ut in foro aut uia triumphali saltarent: gloriari solitũ fuisse traditur Maximum:se qui quartum octogesimum ageret annum iuniores multo collegas saltu superasse. Ad tensas dehinc quo sequerentur ordine operosissimum fuerit scribere: sed cum omnia templa omnium

Triũphi descriptio.

Triũphãtis uerba rẽ diuinã faciẽtis

Salii

Vestes saliorum

deorum dearumque facella:omnes ædes suos & multiplices habue-
rint sacerdotes:cum sodales illis & more nostro societates ac confrater
nitates tanto nostris plures quanto maior tunc erat populus fuisse do
cuerimus:pompam quæ aut præcederet: aut sequeretur ad tensas igẽ
tem esse oportuit:quam quidem turbam per superius descriptam triũ-
phalem uiam & portam:uaria oblatrantem in deos carmina: nos nunc
uidere & audire uidemur.Siguli uero ordines sacerdotum: singulæ so
dalitates: singula pegmatum & machinarum agmina suos habuere lu
dos:& simphoniacos:singulos pantomimos: per quos a præcedẽtibus
collegiis diuiderentur.petreiæ enim alicubi fuerunt mulierculæ ebrias Petreiæ mu
se gesticulationibus simulantes:quæ dum obtorto uacillantiq; gressu i lieres.
casum & ruinam pendent:seseq; uix tandem sustentantes totam pau-
cis sed amplis passibus uiam complectuntur: turbas in risum prouo-
cant.Et manducos aliqui digniores ditioresq; sacerdotes a quibus sua Mãduci lar
gratior fieret põpa:præmittebãt. Erãtq; hi laruato capite humano ma- uati
iori:maxillas uasta magnitudine pariter uastis armatas dẽtibus haben
tes:qui suo tãti oris hiatu dentiumq; crepitu:sese in utrãq; partem uiæ
dũ flecterent:ridentem turbam uertebãt in fugam:& quicquid i esum
oris applicaretur:tãq̃ deglutientes in sinum demittebant. Vtq; maiorẽ
uarietas delectationem faceret: Ciceriæ aliis interiectæ ordinibus suos: Ciceriae.
& ipsæ risus etiam uiris grauibus exciuere. Viri erant hi ueste & larua
to oris habitu muliebri:quibus ceruicis proceritas iusta oblongior ap-
pareret:uocis tamen usus ad labia & inter dẽtes ita respõdebat:ut uer
borum proprietas nullatenus desideraretur: Q ui media incedẽtes uia
spectatores ad utrãq̃ partem mira liguæ uolubilitate: pro uniuscuiusq;
conditione iocis aut ridiculis:lædoriis laudibus:uituperationibus : aut
seriis appetebant. Suisq; pariter pompæ iocis interiecti erant lydii : in- Lydii
gẽs citharedorum tibicinumq; turba sericeis aureisq; induta:& coronis
pariter aureis redimita:cum quibus nonnulli psallentes canentesq; pro
dibant.Eorumq; in medio ludius quispiam talari ueste fimbriis armillis
q; aureis splendentibus amictus:uarios edebat gestus:Subinde uestali
bus psaltriæ & phanaticæ mulierculæ præluserũt:quarum gesticulatio Psaltreie &
nes marmoribus insculptas quotiens per urbem offendo : quin subsi- phanaticæ
stens inspiciam nequeo continere : pariter & debacchantes : quæ suis mulierculae in pom
bacchi sacerdotibus bachidibusq;:haud secus q̃ in orgiis capillo per hu pa ducebã
meros sparso:nudæ potius uolare q̃ saltare uidentur. Suum quoq; iter tur.
alios pompæ sacerdotum sodalium & epulonum ordines munus: mi-
mi histriones:pantomimi:& cætera ludionum turba præstiterũt: ut dũ
ea subit menti & memoriæ recordatio:hos ego strepitus: has saltantiũ
insanias calamo nunc cupiam declinare.Postq̃ põtem & portã triũpha
lẽ omnis superstitiosa priscorum pompa trãsgressa erat:auri:& argenti

armorum bellicarumq; machinarū: & ditissimæ lautissimæ suppelectilis:quantum singuli triumphatores in ærarium inferebant:supra in descriptis multorum triumphis audiuimus: Vnde hāc solam partem qa nostrorum sæculi nostri præsertim ecclesiasticæ rei Romanæ principū neminem imitaturum esse credimus:in nostro hoc triumpho effingere desinemus:& pariter nulla pegmata præter supradicta: nullas machias adhibebimus. Imperator igitur:ad cuius exemplum utinam aliquādo unus uel plures christiani succedant:currum insidens birotem:auro:argento:gemmisq; splendentem ingrediebatur. Sed ubi in curru illo circumcirca picti erant.hinc Iuppiter sceptrum:inde Neptunus tridentē: Iuno hastam quirini:manu gestantes:deinde Mercurius caput pedesq; alatus:i nostro curru:Petrus claues:ensem Paulus manu gerens:Michael Georgiusq; dracones perimant:Et Bartholomæus suam humero pellem portet.Aureaq; noster imperator palla induatur: stellis ex auro splendentibus uariata:sceprrum manu dextera eburneum:sinistra lauri ramum gestans.Nec auream prisco de more hetrusco coronam: sed lauream habeat.Sicq; non ut olim seruus qui iuxta Plinium ponderis eximii aurea post humeros stās sustentet adhiberi oportebit. Nec cogetur impator noster ferreū manu annullū manu habere: Vt seruo in tanta gloria se æquari recognoscat:ad quam Plinii sententiam Iuuenalis sic allusit.Magnæq; coronæ. Tantū orbem quantum ceruix non sufficit ulla.Quippe tenet sudans hanc publicus:& sibi consul Ne placeat:curru seruus portatur eodem.Optimum itaq; potius imperatorē Titum Vespasianum noster imitabitur imperator: qui non seruum in curru post humeros:sed fortunā ex auro habuit alatam: quæ si nostro adhibebitur:demissus cælo angelus esse uidebitur. Aslideat tamē nostro si erit filius puer:& Scipiōis optimi ciuis exemplo nepotes hac ex cognatione ephœbi candidorum equorum currum trahentium frena regant:aut si deerunt nepotes & cognati discat a Iuuenale adhibere Niueos ad frena qrites:Defossa i loculis quos sportula fecit amicos. Post currū segregati a mulitudie legati & digniores quiq; ac uirtutibus præstantiores equo uehātur.Hostium uero duces & captiui nobiliores ante currum uincti ducātur:ut ipsorum aspectu pulcherrimum spectaculum:fructumq; uictoriæ ingentem populus Romanus excipere possit: qui illos in carcerem duci uideat. Clament interim obstrepātq; ante & retro milites laureati:carmina in ducem suum laudibus plena: & cū libuit ridicula & opprobria lædoriaq; licentissime proferēt.Magnaq; cū sit ac prope infinita earū quæ in triumphum ducuntur rerū & captiuorū multitudo: & cū pompæ & populi innumera sit turba: a territorio triūphali in forum usq; magnum Romanū nouē horis(sicut in Aurelíani triūpho cōtigit)ægre perueniatur: & tamen cū ad eius fori partē

Birotis

Fortuna alata

quæ iuxta Ouidii uerba de boue nomen habet:erit peruentum: currus ipſe ſubſiſtat. Nec prius equos flectant:qui eorum frena agẽt adoleſcẽtes: q̃ & ipſe conſul uexilla aliaq; magiſtratus inſignia in ipſo foro de more depoſuerit: Et ducem hoſtium in carcerem perductum occiſum q; aliquis denunciauerit:ut quem populus Romanus:quẽ milites Romani aliquando metuerunt:ſupplicio affectum eſſe gaudeant. Tuncq; aſcendens in capitolium conſul rem diuinam in Iouis optimi maximi templo faciat:cuius ad deos oratio hæc fuiſſe refertur: Gratias tibi Iuppiter optime maxime:tibiq; Iuno regina:& cæteri huius cuſtodes habitatoreſq; arcis dii:libens lætuſq; ago: re Romana in hanc diem & horã per manus quod uoluiſti meas ſeruata bene:geſtaq;:eandem & ſeruate ut facitis:fouete:protegite ꝓpitiati:ſupplex oro. Eũdẽq; diẽ:& uictori & uicto finẽ uitæ feciſſe lætus exultabat atq; iubilabat populus. Deducatur deinde in palatium imperator noſter ad cœnam mille menſis in foro paratam deſcenſurus:ad quam inuitatus:qui tunc erit conſul non accedat:ne qui triumphauerit aliquem ſe in ea digniorem: accubituq; priorem habeat: Et ſi exemplo Scipionis optimi modeſtiſſimiq; ciuis: noſter triumphator maluerit minore multo apparatu in capitolio cœnam paret. Triumphos uiam & Romam abſoluimus triumphantem: ſi unum operi claudendo addetur:non modo ſcilicet ſcriptura ſicut nuper fecimus depictos:ſed ueros & priſcis digniores triumphos Romæ ducendos eſſe ſperari poſſe:ſi eos qui ad clauũ ſedent rei publicæ chriſtianæ principes ſe ipſos noſce:& quam ſuſceperint curam mẽte & animo conſiderare:meliori ſolito dei munere contingeret:neq; enim forma & inſtitutione:utinam ne magis potentatu & magnitudine multũ abeſt ab ea quam i hoc opere per ſingulas partes deſcripſimus Romana & publica:hæc in qua uiuimus eccleſiaſtica res Romana. Sæpe ex Liuio & Cicerone ſupradiximus: Dum nullũ faſtidiretur genus in quo uirtus eniteſceret:creuiſſe Romanũ imperiũ:& uiros ex omni parte orbis oſtendimus Romæ uiſos eſſe: non ciues modo militeſq; & ſenatores: ſed conſules:qua urbis & rerum cõmunione factũ ſit:ut ne dũ Romæ geniti & cohabitantes infinita & tamẽ diuerſi generis hominum multitudo:nedum italici generis præſtantes uiri: ſed hinc ad caucaſum montem:inde ad tanaim aut ad gangem geniti: Romanam pari affectu rem pub. amarent:defenſarent:tuerentur:augerent. Similem itaq; præſentis rei ſtatum eſſe hinc dicimus:quia pontificem Romanum cõſulis. Cardinales:ſenatorum:reges:pricipes:duces:marchiones:comites:& alios chriſtiani orbis nobiles:legatorum:quæſtorum:tributorum:militũ:præfectorum præſidiis:centurionum:& decurionũ:officio fungi & reſpondere uideã. Epiſcoporũ uero & aliorũ eccleſiaſticorũ multitudo romanam frequẽtans curiã. magiſtratuũ obtinet locum:per quos aut rei.p.

Oratio triũphantis ad deos perfecto triupho

officia: aut singulæ prouinciarum dioceses administrantur. Et pontifi-
Pōtificōrū romanorū origo & series
ces Romani olim originem asiaticam habuere: Petrus apostolorum princeps: Anicetusque. Iohannes quintus: Sergius: Sisinius: Constantinus: Gregorius tertius: Græcia pariter suos habuit: Anacletum: Thelosphorum: Higinium: Eleuterium: Anicheroncm. Sixtū: Eusebium: Zosimum: Theodorum: Iohannem sextum: & septimum: Zachariam: & nostris diebus ex creta quintum Alexandrum. Nec suis caruit aphrica pontificibus: ex qua uictorem. Melchiadem: & Gelasium habuimus. Caium Dalmatia: & Iohānem quartum habuit. Damasium Hispania: & Iohannem primum uigesimum: nuperque Calistum tertium: tardiq; fuerunt Hilarius & Symmachus. Agatho autem Leo secundus: & Stephanus tertius fuere Siculi. maiorem in numerum gallia nobis dedit Martinum primum: Romanum quoq;: & Siluestrum secundū: Stephanum nonum: & Vrbanum secundum: Calistum secundum: Vrbanum quartum: Clæmentem quartum: Iohannem secundum uigesimū: Benedictum duodecimum: Clæmētem sextum. & quartus Gregorius: secunduſq; Clæmens fuere saxones. Damasus uero secūdus: Victorq; ex norico geniti sunt: nunc baueria. & Leonem qnintum: Gregoriumq; sextum. alemania dedit. Hadrianum quartum anglia. quitum Innocentium. burgondia. Vt trina propemodum diuisione paulo plures prædictis Roma: totidem italia. Turbā uero cardinalium episcoporumq; & aliorum in re pub. ecclesiastica præstantissimorum: quam asia aphrica: & pars europæ a barbaris nunc oppressa habuit: infinitum fuerit recen-
Cardinales romani.
sere: Satis tamen pulchrumque erit nunc superstites numerare: præter Calistum tertium pontificem: ex Hispania citeriori Valentinum: q proximo obiit anno: quinque cardinales utraque habet Hispania: Iohannem de turre cremata sancti Sixti: Iohannem de caruaial: qui legationem actu ipso apud pannonas in turchos exercet: Iohannem zamorensem titulo sanctæ Priscæ. Vlterior: & Rodericum uicecācellarium sancti Nicolai in carcere tulliano. Ludouicumq; sanctorum quattuor coronatorum Calisti nepotes citerior habet Hispania. & suū alū Bessarionem ex pontica trapezunda græcum episcopum tusculanum: & alterum item habet græcia Isidorum ex constantinopoli episcopum sabinensem. Tres etiam nunc habet gallia cardinales. Gulielmum rothomagensem titulo sancti Martini in montibus: Alanum auinionēsem titulo sanctæ Praxedis: & eduensem. Germania autem unicū Nicolaum de cusa titulo sancti Petri aduincula. Nō itaq; iniuria dixisse uidemur. Romanæ olim rei. p. similem esse ecclesiasticam rem Romanā. quæ haud secus q̄ illa ex uiris conficiatur: quos omnes orbis terrarū prouincias mittere contigerit digniores. & sub hac re nostra omnes nomē ꝓfessos christianū uelint nolint regi & gubernari oportet. Neq; enim regia

aut alia poteſtate:neq; magiſtratibus:neq; dignitate fungi: neq; etiã uir haberi poteſt:qui noſtri conſulis & ſenatus cõuẽtuſq; publici legibus conſultis inſtitutiſq; aduerſatur.huius enim rei publicæ ſcita perpetuã animarum ſalutem & gloriam ſpondentia multo pluris facienda ſunt: q̃ gloria quam ſuis ciuibus rem publicam conſeruantibus ſpondebat Romana reſ.p. Vt uero & proprio nomine deſertores appellandi ſint: qui caſtra hæc deſerunt in urbe Roma a rei.p.chriſtianæ fundatoribus apoſtolis Petro & Paulo inſtituta:quorum Petri ipſius baſilica eſt prætorum:Conſul eſt pontifex:Magiſter militum ẽ Cæſaris imperatoriſq; nomen retinens:Legati:quæſtores:tribuni:& centuriones ſunt quoſ diximus:reges:principes: & duces : Vt affirmare auſim ſi ad hæc caſtra quoad debẽt ducto. es ordinũ frequentes affuerint facile futurum : orbis olim Romani prouincias rei publicæ Romanæ non rebelles: imperio reſtituere ac ſubiicere . Quid autem per immortalem deũ ſibi uult ſacroſanctum nomen chriſtianum quempiam profiteri:ſe chriſtianum eccleſiæ membrũ dicere.barbaras nationes:turchos : ſaracenos & cæteros infideles uerbo aſpernari:inſectari:& eo amentiæ progredi : ut eum chriſtiani exercitus caſtra ſigna & munitiones per ignauiam deſerat & ꝑdat:fructu imp imis ſperatæ ſalutis eternæ careat: & quod græcis hactenus contigit:ſenſim ueniat in hoſtium poteſtatem.

FINIS

Impreſſum Brixiæ per Angelum Britãnicũ Anno domini.M.DIII. die ultimo Menſis Iullii.

